5th INTERNATIONAL MARDIN ARTUKLU SCIENTIFIC RESEARCHES CONFERENCE

January 15-16, 2021 Mardin, Turkey

The Book Of Full Texts On Social Sciences

Edited by

Dr. Hamdullah OKAY

ISBN-978-625-7898-28-7

CONGRESS ID

5th INTERNATIONAL MARDIN ARTUKLU SCIENTIFIC RESEARCHES CONFERENCE

DATA AND PLACE

January 15-16,2021
Mardin, Artuklu (ZOOM APPLICATION)

ORGANIZED BY

İnstitute of Economic Development & Social Research of Turkey

CONFERENCE PRESIDENT

Prof. Dr. Necati DEMİR

ORGANIZING COMMITTEE

Doç. Dr. Ufuk Aydın, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Aparna SRIVASTAVA, Noidan Üniveritesi
Doç. Dr. Yener Lütfü MERT, Üsküdar Üniversitesi
Dr. Hasan ÇİFTÇİ, Harran Üniversitesi
Sinan YAMAN
Elvan CAFEROV, AZERBAYCAN DEVLET PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ

COORDINATOR

Gulnaz GAFUROVA

PRESENTATION TYPE

Oral Presentation

NUMBER OF ACCEPTED PAPERS

159

NUMBER OF REJECTED PAPERS

24

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process

All rights of this book belongs to Farabi Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
www.artuklukongresi.org

Issued: 27.01.2021
ISBN:978-625-7898-28-7

SCIENTIFIC & ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ali BİLGİLİ
Ankara Üniversitesi

Dr. Amanbay MOLDIBAEV
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Öğr. Gör. Günseli GÜMÜŞEL
Atılım Üniversitesi

Dr.Sadiye KAYAARSLAN
Kırıkkale Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. ELNUR KELBİZADE
Baku Avrasya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İlkgül KAYA ZENBİLCİ
Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Dr. Bayram BOLAT
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Bahtiyar MEHMETOĞLU
Tokat Üniversitesi

Dr. Barış AYTEKİN
Kırklareli Üniversitesi

Dr. Berrin GÜZEL
Adnan Menderes Üniversitesi

Dr. Caner KARAVİT
Mimar Sinan Üniversitesi

Dr. Cihangir HASANHANOĞLU
Başkent Üniversitesi

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA
Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Dr. D.K.TÖLEGENOVA
Makhambet U. Batı Kazakistan Devlet Üniversitesi

Dr. Dzhakipbek A. ALTAEV
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Guzel SADYKOVA
Kastamonu Üniversitesi

Dr. Gulmira ABDİRASULOVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. İskender ASKEROV
Giresun Üniversitesi

Dr. Kemal EROL
Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Mahabbat OSPANBAEVA
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Malik YILMAZ
Atatürk Üniversitesi

Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR
Kırgızistan Elaralık Üniversitesi

Dr. Maira ESİMBOLOVA
Kazakistan Narkhoz Üniversitesi

Dr. Mustafa GÜLEÇ
Ankara Üniversitesi

Dr. Necati DEMİR
Gazi Üniversitesi

Dr. Nuran AKŞİT AŞIK
Balıkesir Üniversitesi

Dr. N.N. KERMANOVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Orhan ELMACI
Dumlupınar Üniversitesi

Dr. Osman Kubilay GÜL
Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Özlem GÜZEL
Akdeniz Üniversitesi

Dr. Sarash KONYRBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Seden DOĞAN
Samsun 19 Mayıs Üniversitesi

Dr. Sibel BAYRAM
Düzce Üniversitesi

Dr. Sibel Mehter AYKIN
Akdeniz Üniversitesi

Dr. Sevcan YILDIZ
Akdeniz Üniversitesi

Dr. ÜMRAN TÜRKYILMAZ
Gazi Üniversitesi

Dr. Wakako SADAHIRO
Sapparo City Üniversitesi

Dr. Zeynep KARAÇOR
Selçuk Üniversitesi

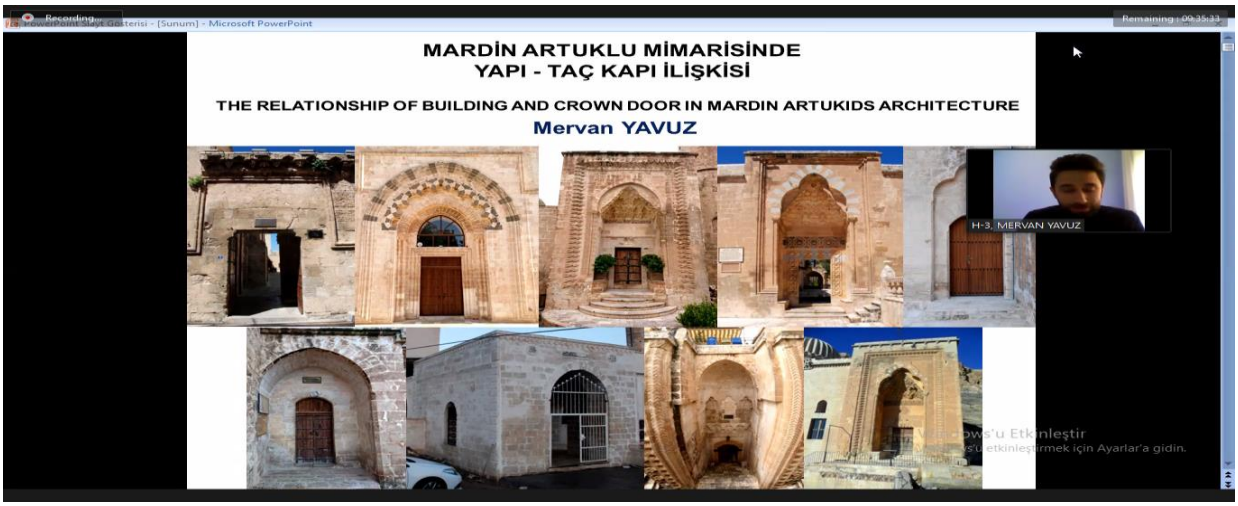
Dr. Haydar BALCI
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Murat KARA
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

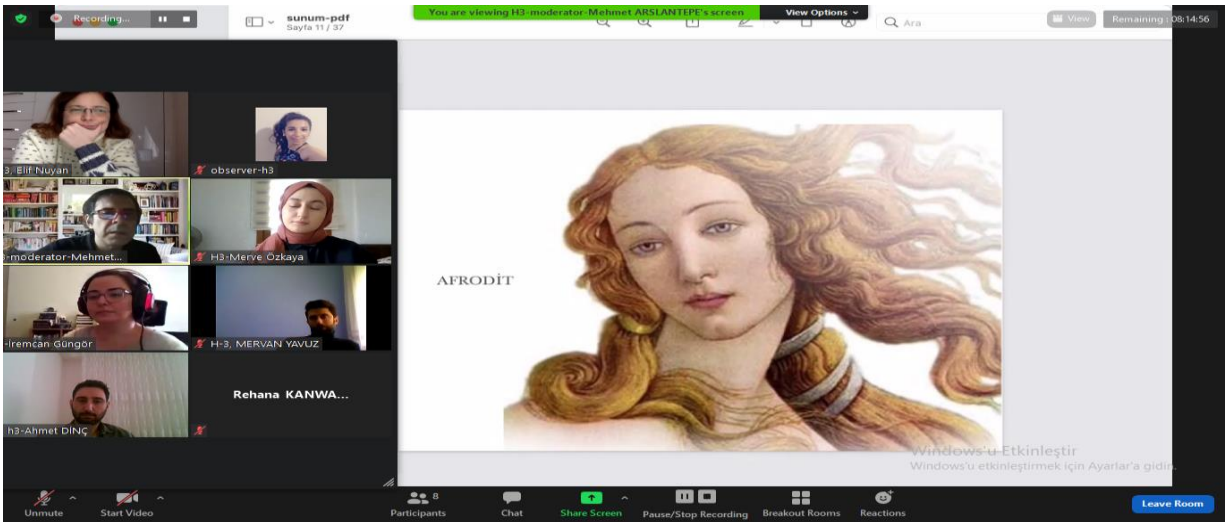
Dr. Gamze ÇAKMAK
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

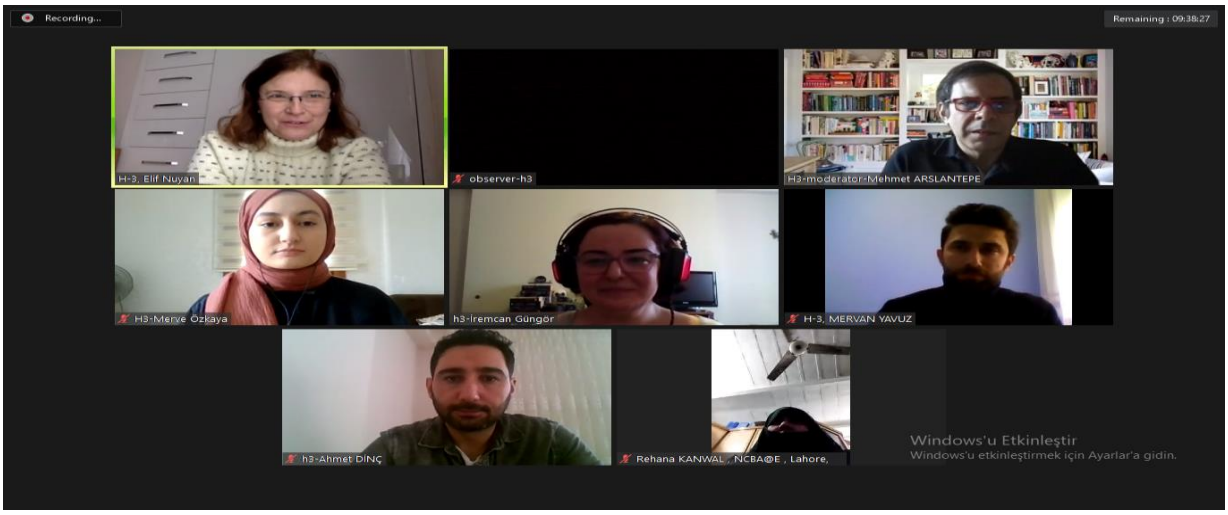
PHOTO GALLERY

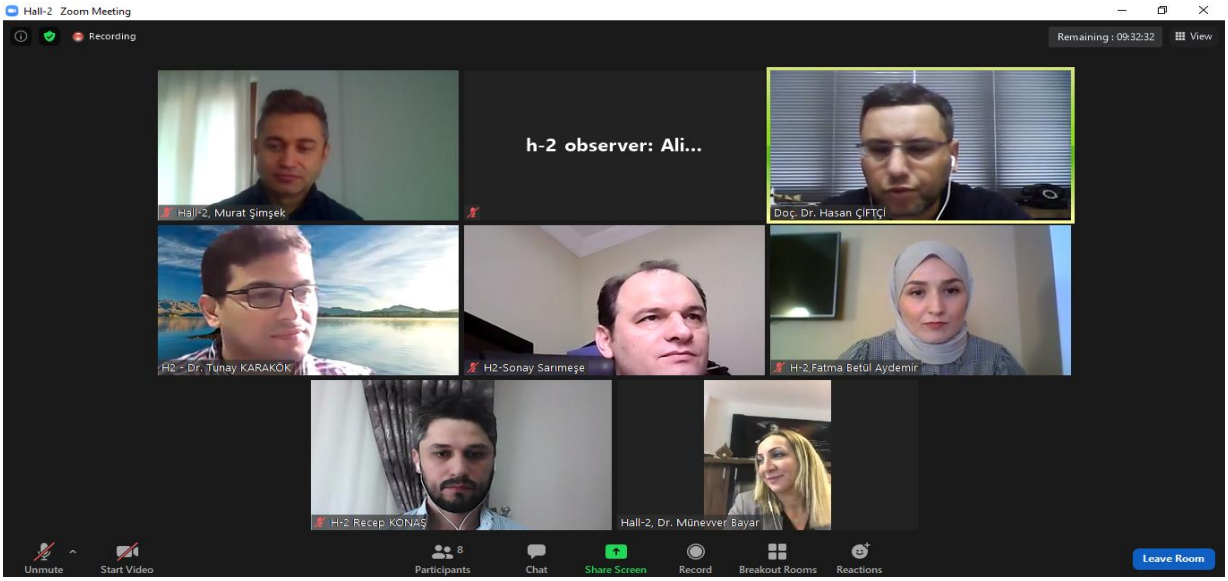

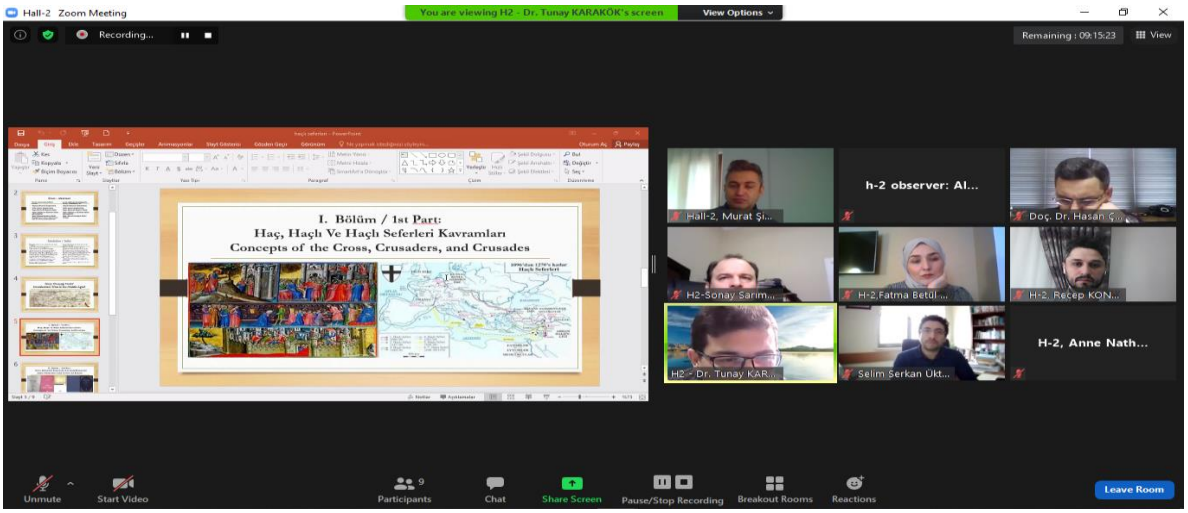

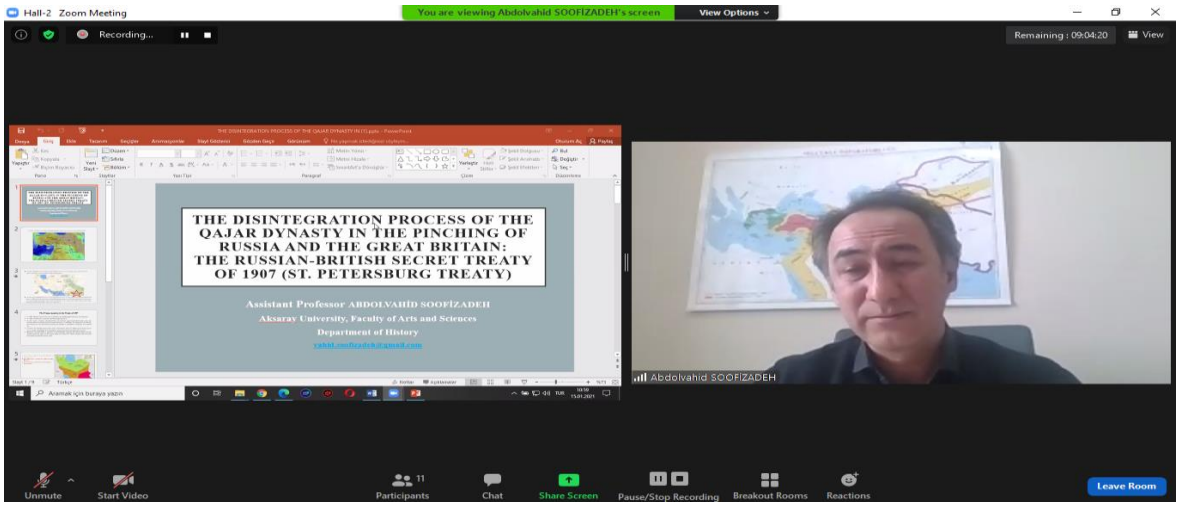

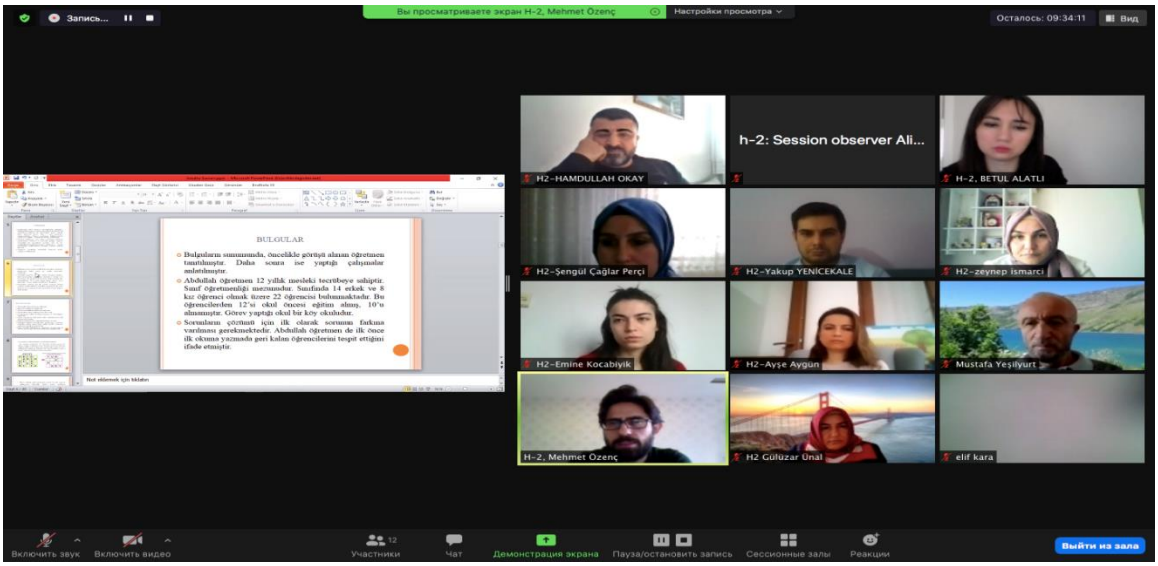

Recording...
sunum-pdf
Sayfa 11 / 37
You are viewing H3-moderator-Mehmet ARSLANTEPE's screen
View Options
Ara
View
Remaining : 08:14:56
observer-h3
H3-Merve Özkaya
H-3, MERVAN YAVUZ
Rehana KANWA...
h3-Ahmet DİNÇ
AFRODİT
Windows'u Etkinleştir
Windows'u etkinleştirmek için Ayarlar'a gidin.
Unmute
Start Video
Participants
Chat
Share Screen
Pause/Stop Recording
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room

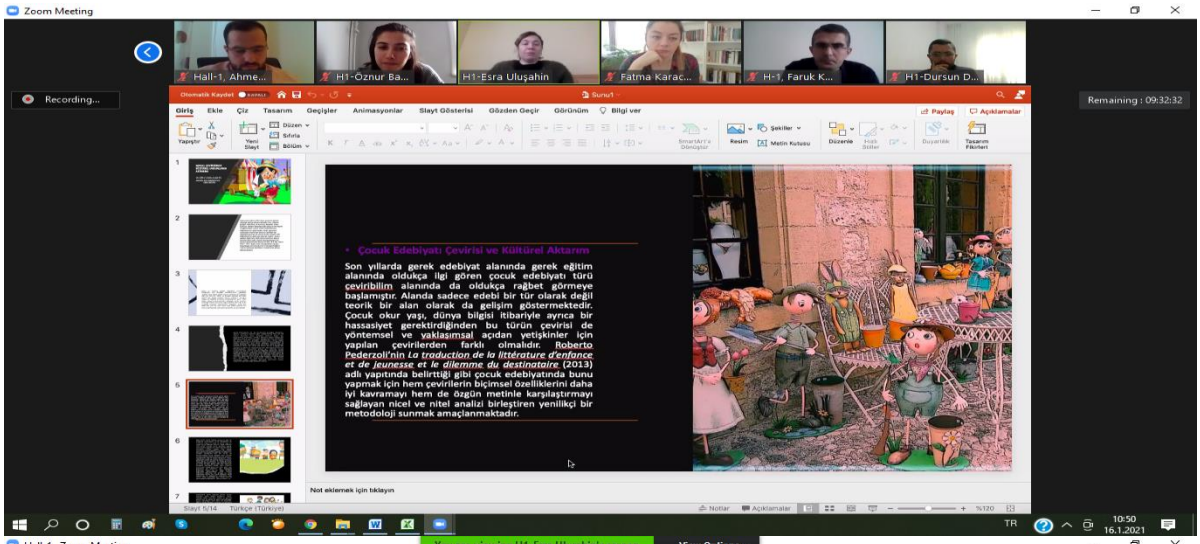

Recording...
Remaining : 09:38:27
H-3, Elif Nuyan
observer-h3
H3-moderator-Mehmet ARSLANTEPE
H3-Merve Özkaya
h3-İremcan Güngör
H-3, MERVAN YAVUZ
h3-Ahmet DİNÇ
Rehana KANWAL , NCBA@E , Lahore,
Windows'u Etkinleştir
Windows'u etkinleştirmek için Ayarlar'a gidin.

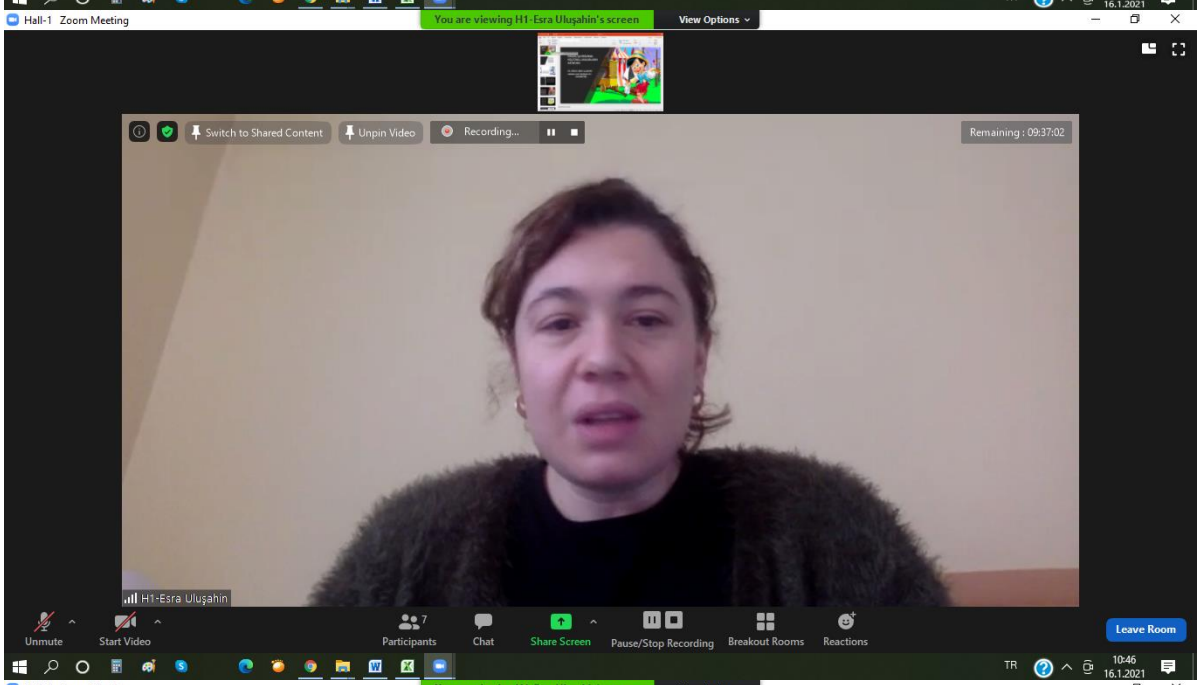

Hall-2 Zoom Meeting
Recording
Remaining : 09:32:32
View
Hall-2, Murat Şimşek
h-2 observer: Ali...
Doç. Dr. Hasan ÇİFTÇİ
H2 - Dr. Tunay KARAKÖK
H2-Sonay Sarımeşe
H-2 Fatma Betül Aydemir
H-2 Recep KONAŞ
Hall-2, Dr. Münevver Bayar
Unmute
Start Video
Participants
Chat
Share Screen
Record
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room

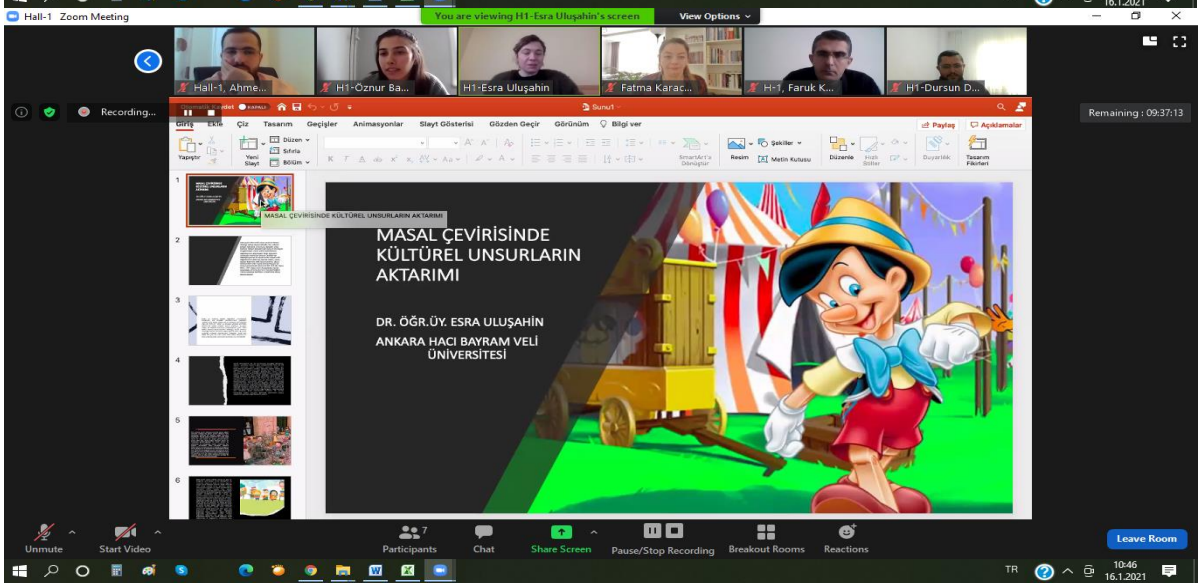

Hall-2 Zoom Meeting
You are viewing H2 - Dr. Tunay KARAKOK's screen
View Options
Recording...
Remaining : 09:15:23
View
I. Bölüm / 1st Part:
Haç, Haçlı Ve Haçlı Seferleri Kavramları
Concepts of the Cross, Crusaders, and Crusades
Hall-2, Murat Şi...
h-2 observer: Al...
Doç. Dr. Hasan Ç...
H2-Sonay Sarım...
H-2,Fatma Betül...
H-2, Recep KON...
H2 - Dr. Tunay KAR...
Selim Serkan Ükt...
H-2, Anne Nath...
Unmute
Start Video
Participants
Chat
Share Screen
Pause/Stop Recording
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room

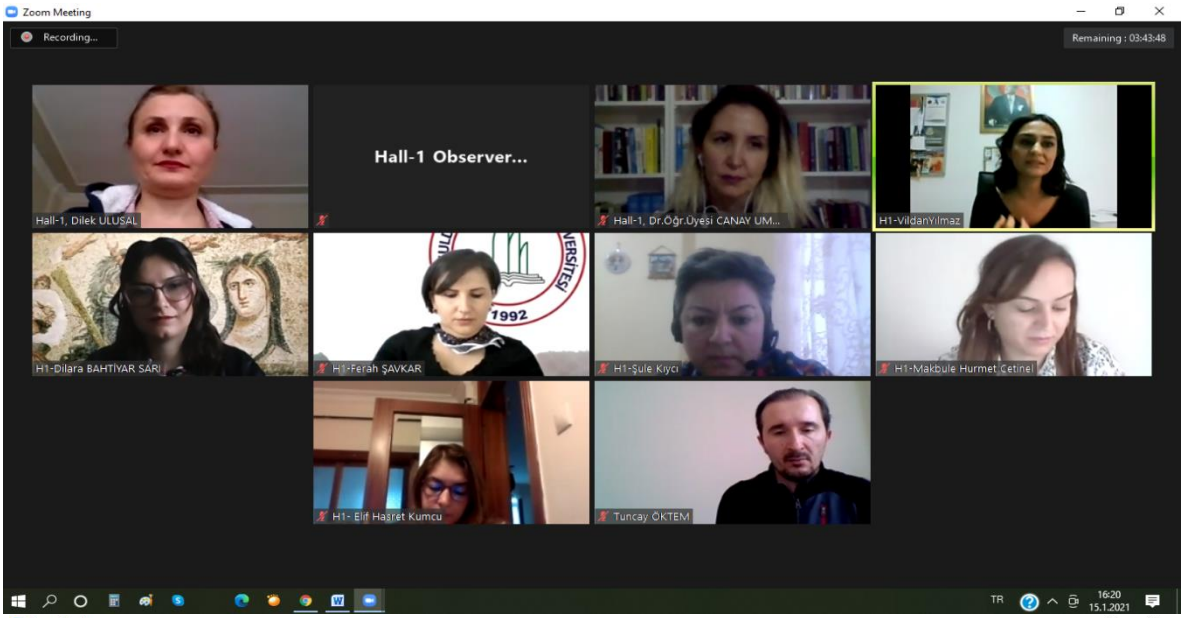

Hall-2 Zoom Meeting
You are viewing Abdolvahid SOOFIZADEH's screen
View Options
Recording...
Remaining : 09:04:20
View
THE DISINTEGRATION PROCESS OF THE QAJAR DYNASTY IN THE PINCHING OF RUSSIA AND THE GREAT BRITAIN: THE RUSSIAN-BRITISH SECRET TREATY OF 1907 (ST. PETERSBURG TREATY)
Assistant Professor ABDOLVAHID SOOFİZADEH
Aksaray University, Faculty of Arts and Sciences
Department of History
Abdolvahid SOOFIZADEH
Unmute
Start Video
Participants
Chat
Share Screen
Pause/Stop Recording
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room

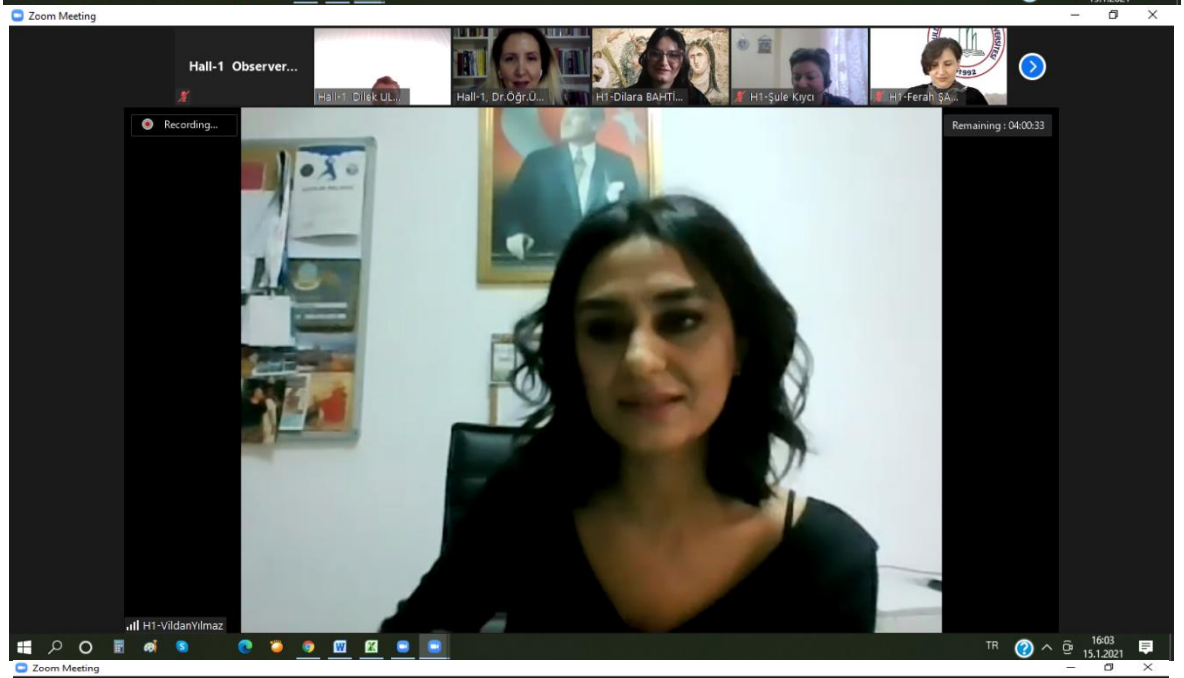

Запись...
Вы просматриваете экран H-2, Mehmet Özenç
Настройки просмотра
Осталось: 09:34:11
Вид
BULGULAR
h-2: Session observer Ali...
H2-HAMDULLAH OKAY
H-2, BETUL ALATLI
H2-Şengül Çağlar Perçi
H2-Yakup YENİCEKALE
H2-zeynep ismarci
H2-Emine Kocabiyik
H2-Ayşe Aygün
Mustafa Yeşilyurt
H-2, Mehmet Özenç
H2 Gülüzar Ünal
elif kara
Включить звук
Включить видео
Участники
Чат
Демонстрация экрана
Пауза/остановить запись
Сессионные залы
Реакции
Выйти из зала

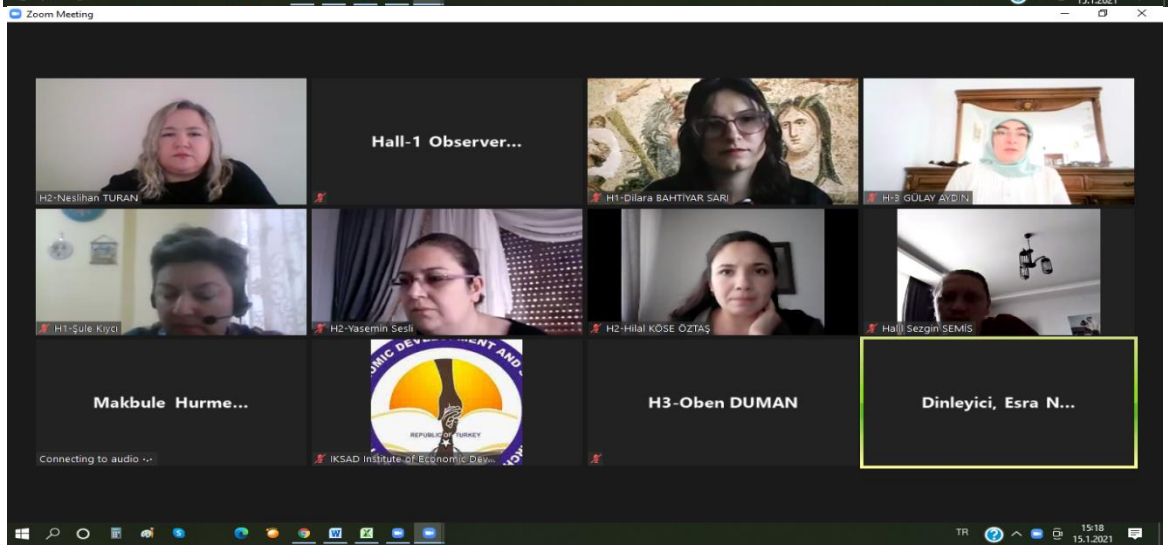

Zoom Meeting
Hall-1, Ahme...
H1-Öznur Ba...
H1-Esra Uluşahin
Fatma Karac...
H-1, Faruk K...
H1-Dursun D...
Recording...
Remaining : 09:32:32
Çocuk Edebiyatı Çevirisi ve Kültürel Aktarım
Son yıllarda gerek edebiyat alanında gerek eğitim alanında oldukça ilgi gören çocuk edebiyatı türü çevribilim alanında da oldukça rağbet görmeye başlamıştır. Alanda sadece edebi bir tür olarak değil teorik bir alan olarak da gelişim göstermektedir. Çocuk okur yaşı, dünya bilgisi itibariyle ayrıca bir hassasiyet gerektirdiğinden bu türün çevirisi de yöntemsel ve yaklaşımsal açıdan yetişkinler için yapılan çevirilerden farklı olmalıdır. Roberto Pederzoli'nin La traduction de la littérature d'enfance et de jeunesse et le dilemme du destinataire (2013) adlı yapıtında belirttiği gibi çocuk edebiyatında bunu yapmak için hem çevirilerin biçimsel özelliklerini daha iyi kavramayı hem de özgün metinle karşılaştırmayı sağlayan nicel ve nitel analizi birleştiren yenilikçi bir metodoloji sunmak amaçlanmaktadır.
Not eklemek için tıklayın
TR
10:50
16.1.2021

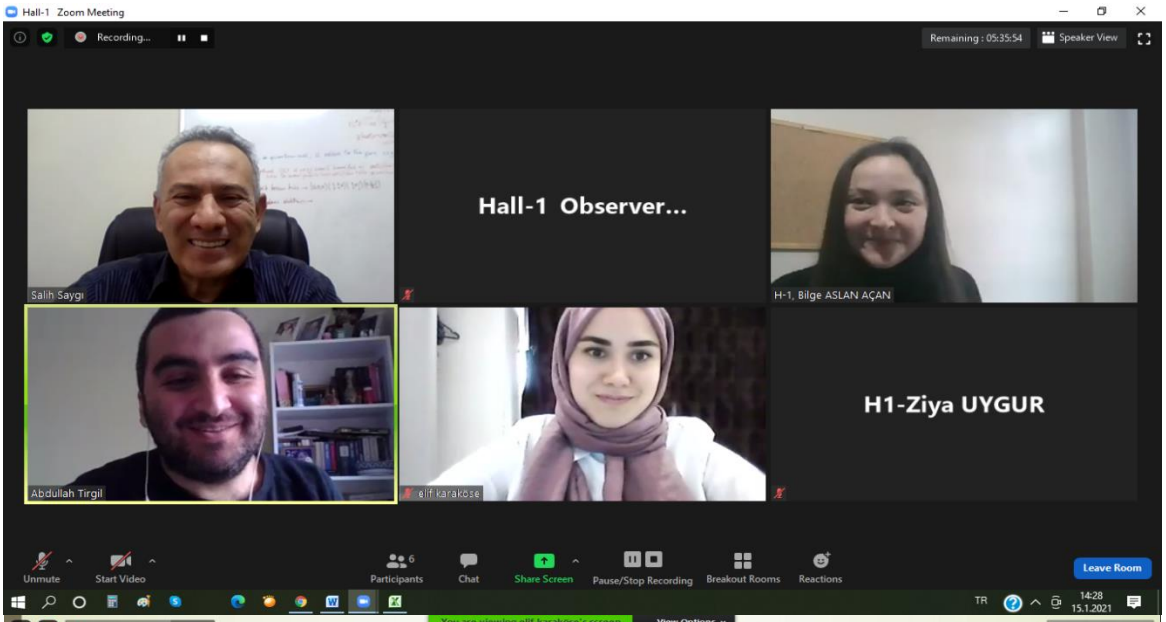

Hall-1 Zoom Meeting
You are viewing H1-Esra Uluşahin's screen
View Options
Switch to Shared Content
Unpin Video
Recording...
Remaining : 09:37:02
H1-Esra Uluşahin
Unmute
Start Video
Participants
Chat
Share Screen
Pause/Stop Recording
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room
TR
10:46
16.1.2021

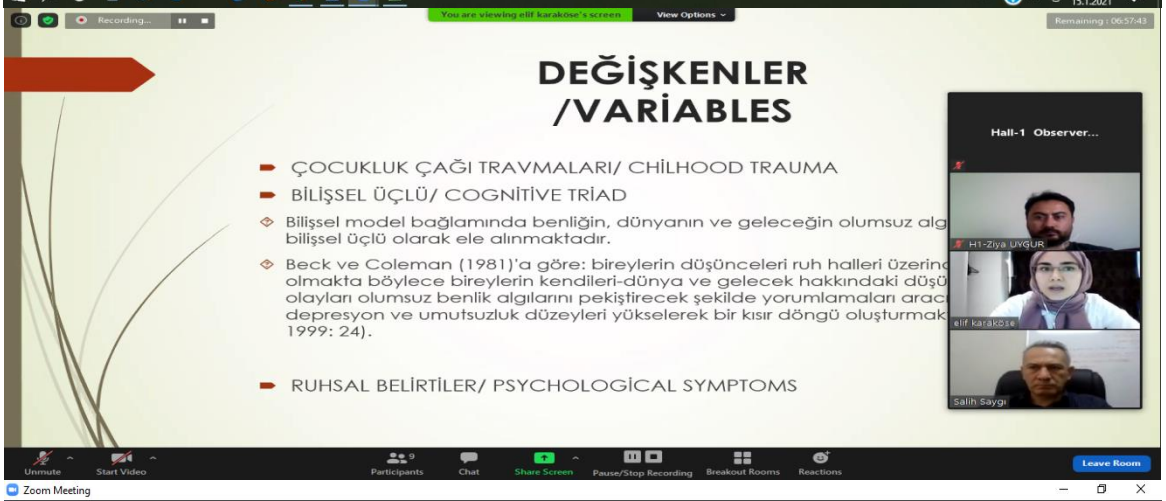

Hall-1 Zoom Meeting
You are viewing H1-Esra Uluşahin's screen
View Options
Hall-1, Ahme...
H1-Öznur Ba...
H1-Esra Uluşahin
Fatma Karac...
H-1, Faruk K...
H1-Dursun D...
Recording...
Remaining : 09:37:13
MASAL ÇEVİRİSİNDE KÜLTÜREL UNSURLARIN AKTARIMI
DR. ÖĞR.ÜY. ESRA ULUŞAHİN
ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
Unmute
Start Video
Participants
Chat
Share Screen
Pause/Stop Recording
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room
TR
10:46
16.1.2021

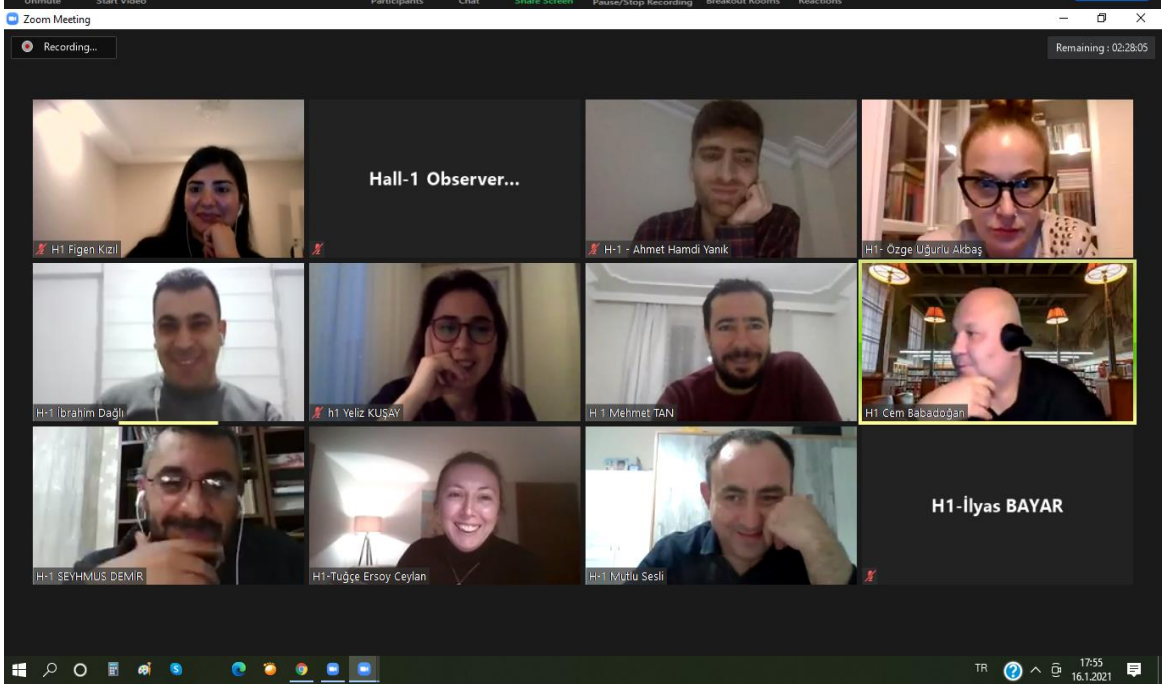

Zoom Meeting
Recording...
Remaining : 03:43:48
Hall-1 Observer...
Hall-1, Dilek ULUSAL
Hall-1, Dr.Öğr.Üyesi CANAY UM...
H1-VildanYilmaz
H1-Dilara BAHTİYAR SARI
H1-Ferah ŞAVKAR
H1-Şule Kıycı
H1-Makbule Hurmet Cetinel
H1- Elif Hasret Kumcu
Tuncay ÖKTEM
TR
16:20
15.1.2021

Zoom Meeting
Hall-1 Observer...
Recording...
Remaining : 04:00:33
H1-VildanYilmaz
TR
16:03
15.1.2021

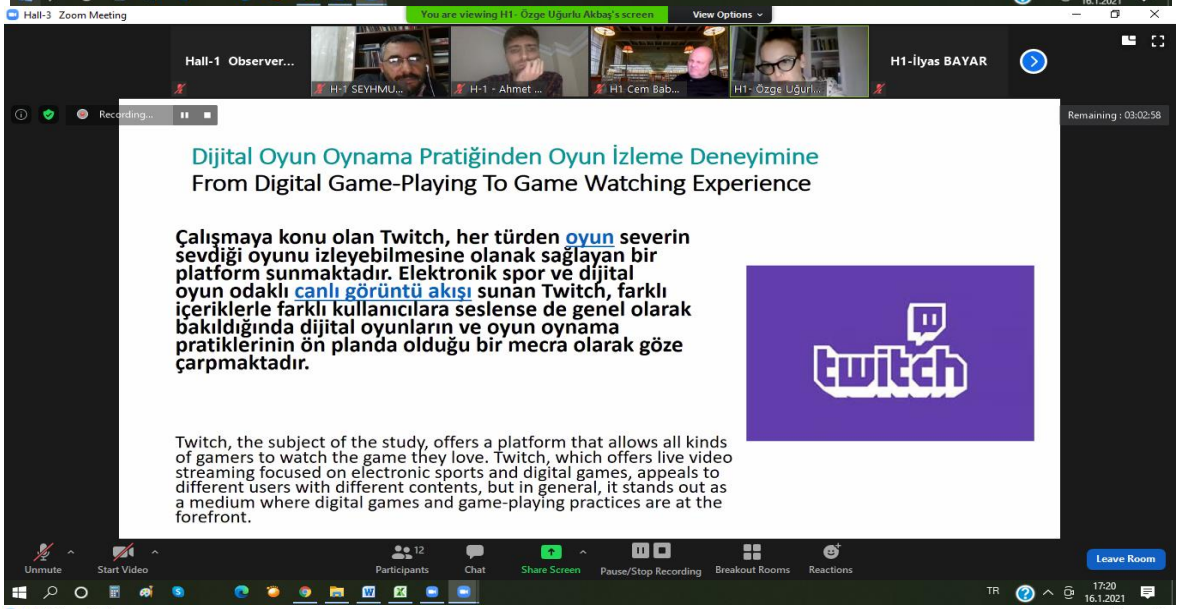

Zoom Meeting
Hall-1 Observer...
H2-Neslihan TURAN
H1-Dilara BAHTİYAR SARI
H1-Şule Kıycı
H2-Yasemin Sesli
H2-Hilal KÖSE ÖZTAŞ
Makbule Hurme...
H3-Oben DUMAN
Dinleyici, Esra N...
Connecting to audio ·..
IKSAD Institute of Economic Dev...
TR
15:18
15.1.2021

Hall-1 Zoom Meeting
Recording...
Remaining : 05:35:54
Speaker View
Hall-1 Observer...
Salih Saygı
H-1, Bilge ASLAN AÇAN
Abdullah Tirgil
elif karaköse
H1-Ziya UYGUR
Unmute
Start Video
Participants
Chat
Share Screen
Pause/Stop Recording
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room
14:28
15.1.2021

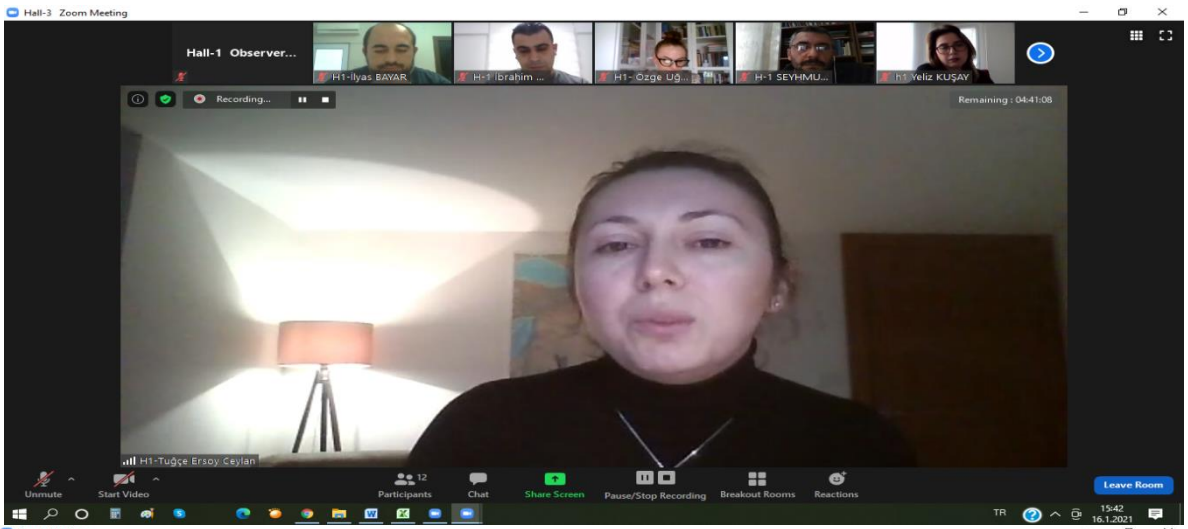

You are viewing elif karaköse's screen
View Options
Recording...
Remaining : 06:57:43
DEĞİŞKENLER
/VARİABLES
ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI/ CHİLHOOD TRAUMA
BİLİŞSEL ÜÇLÜ/ COGNİTİVE TRİAD
Bilişsel model bağlamında benliğin, dünyanın ve geleceğin olumsuz alg
bilişsel üçlü olarak ele alınmaktadır.
Beck ve Coleman (1981)'a göre: bireylerin düşünceleri ruh halleri üzerin
olmakta böylece bireylerin kendileri-dünya ve gelecek hakkındaki düşü
olayları olumsuz benlik algılarını pekiştirecek şekilde yorumlamaları arac
depresyon ve umutsuzluk düzeyleri yükselerek bir kısır döngü oluşturmak
1999: 24).
RUHSAL BELİRTİLER/ PSYCHOLOGİCAL SYMPTOMS
Hall-1 Observer...
H1-Ziya UYGUR
elif karaköse
Salih Saygı
Unmute
Start Video
Participants
Chat
Share Screen
Pause/Stop Recording
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room

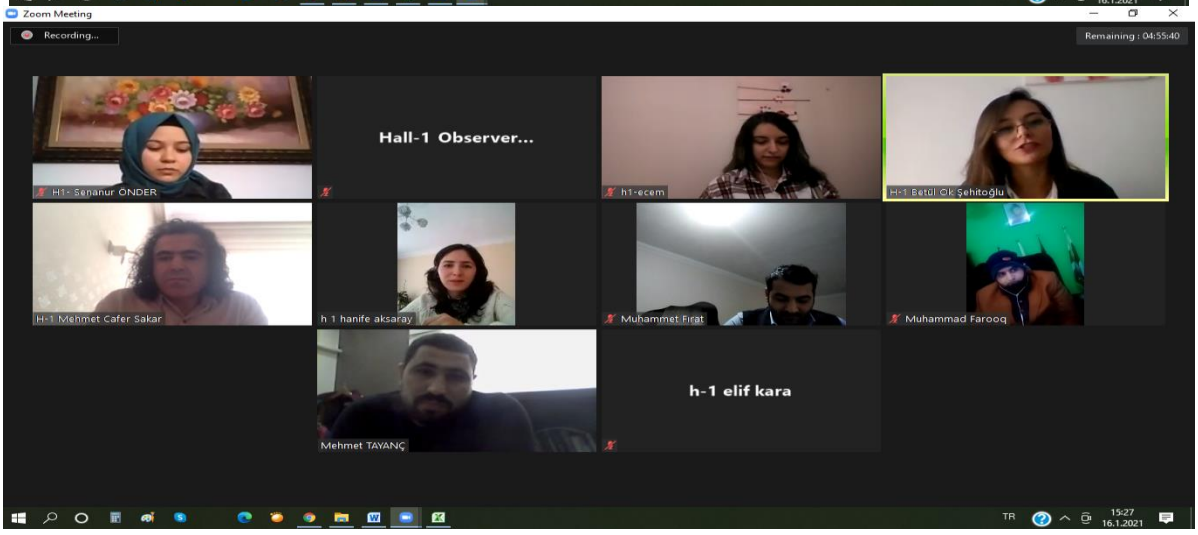

Zoom Meeting
Recording...
Remaining : 02:28:05
Hall-1 Observer...
H1 Figen Kızıl
H-1 - Ahmet Hamdi Yanık
H1- Özge Uğurlu Akbaş
H-1 İbrahim Dağlı
h1 Yeliz KUŞAY
H 1 Mehmet TAN
H1 Cem Babadoğan
H-1 SEYHMUS DEMİR
H1-Tuğçe Ersoy Ceylan
H-1 Mutlu Sesli
H1-İlyas BAYAR
17:55
16.1.2021

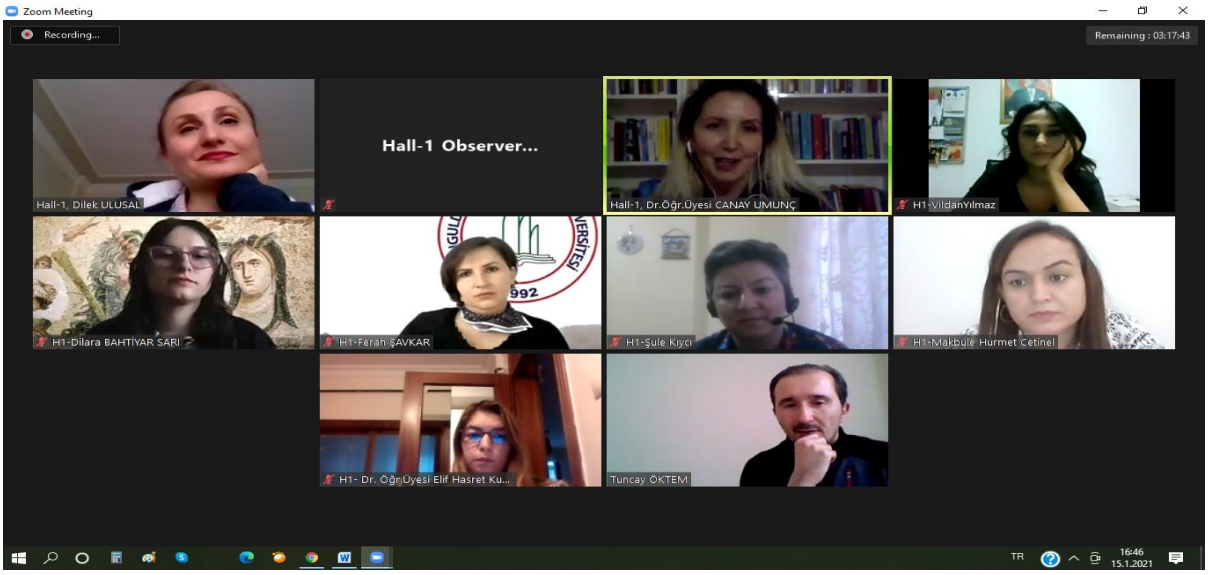

Zoom Meeting
Hall-1 Observer...
H-1 - Ahmet ...
H1- Özge Uğ...
h1 Yeliz KUŞAY
H-1 SEYHMU...
H1-İlyas BAYAR
Recording...
Remaining : 02:41:04
TEKZEN – "GRİ KOLİ BANDI İLE SANAT ESERİNE DÖNÜŞEN MUZ"
İtalyan performans sanatçısı Maurizio Cattelan tarafından modern sanata dönüştürülen, duvara koli bandı ile yapıştırılmış 120 bin dolar değerindeki yaratıcı sanat çalışmasının bir başka sanatçı tarafından yenmesi dünyada büyük yankı uyandırmıştır. Sosyal medyada oldukça geniş bir yer tutan bu olay,
GRİ BANT
₺8.50

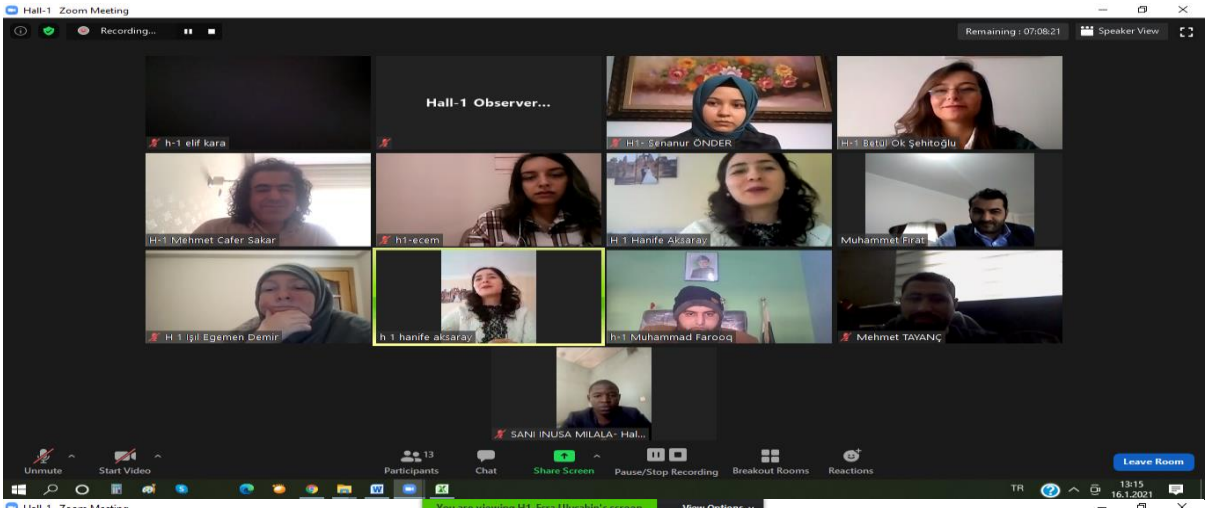

Hall-3 Zoom Meeting
You are viewing H1- Özge Uğurlu Akbaş's screen
View Options
Hall-1 Observer...
H-1 SEYHMU...
H-1 - Ahmet ...
H1 Cem Bab...
H1- Özge Uğurl...
H1-İlyas BAYAR
Recording...
Remaining : 03:02:58
Dijital Oyun Oynama Pratiğinden Oyun İzleme Deneyimine
From Digital Game-Playing To Game Watching Experience
Çalışmaya konu olan Twitch, her türden oyun severin sevdiği oyunu izleyebilmesine olanak sağlayan bir platform sunmaktadır. Elektronik spor ve dijital oyun odaklı canlı görüntü akışı sunan Twitch, farklı içeriklerle farklı kullanıcılara seslense de genel olarak bakıldığında dijital oyunların ve oyun oynama pratiklerinin ön planda olduğu bir mecra olarak göze çarpmaktadır.
Twitch, the subject of the study, offers a platform that allows all kinds of gamers to watch the game they love. Twitch, which offers live video streaming focused on electronic sports and digital games, appeals to different users with different contents, but in general, it stands out as a medium where digital games and game-playing practices are at the forefront.
twitch
Unmute
Start Video
Participants
Chat
Share Screen
Pause/Stop Recording
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room

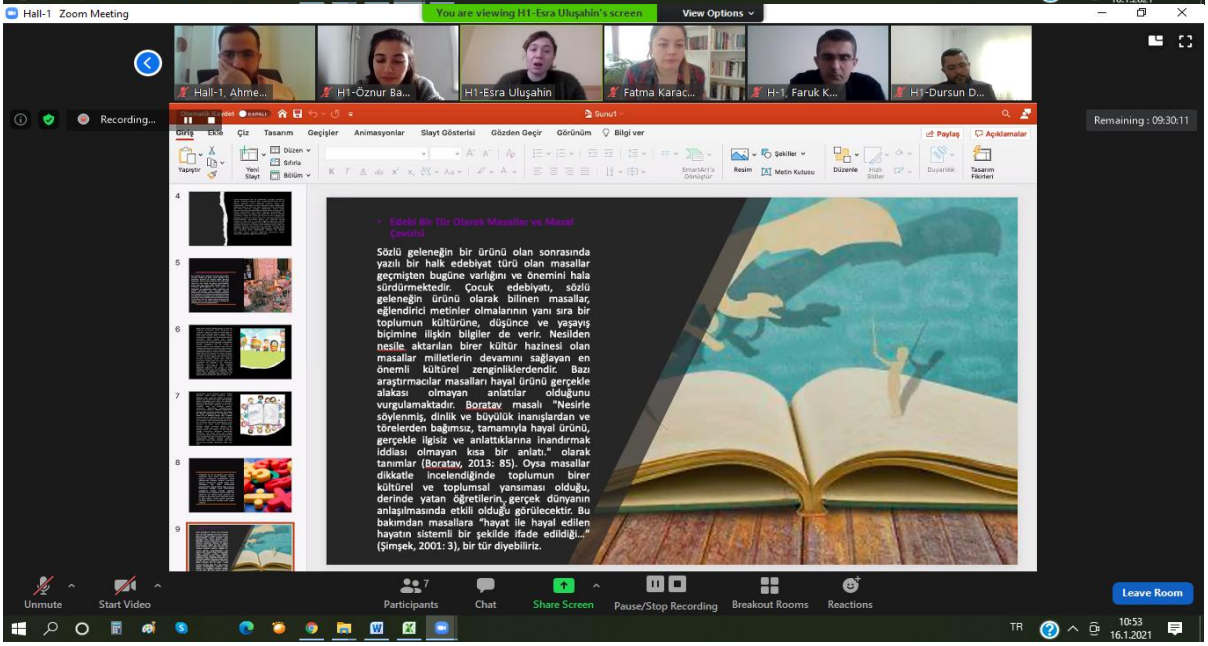

Hall-3 Zoom Meeting
H-1 Mehmet ...
H1 Figen Kızıl
H-1 Mutlu Se...
H1 - Res. Ass...
H1 Cem Babl...
H-1 SEYHMUS ...
Unpin Video
Recording...
Remaining : 04:35:11
H-1 SEYHMUS DEMİR
Unmute
Start Video
Participants
Chat
Share Screen
Pause/Stop Recording
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room

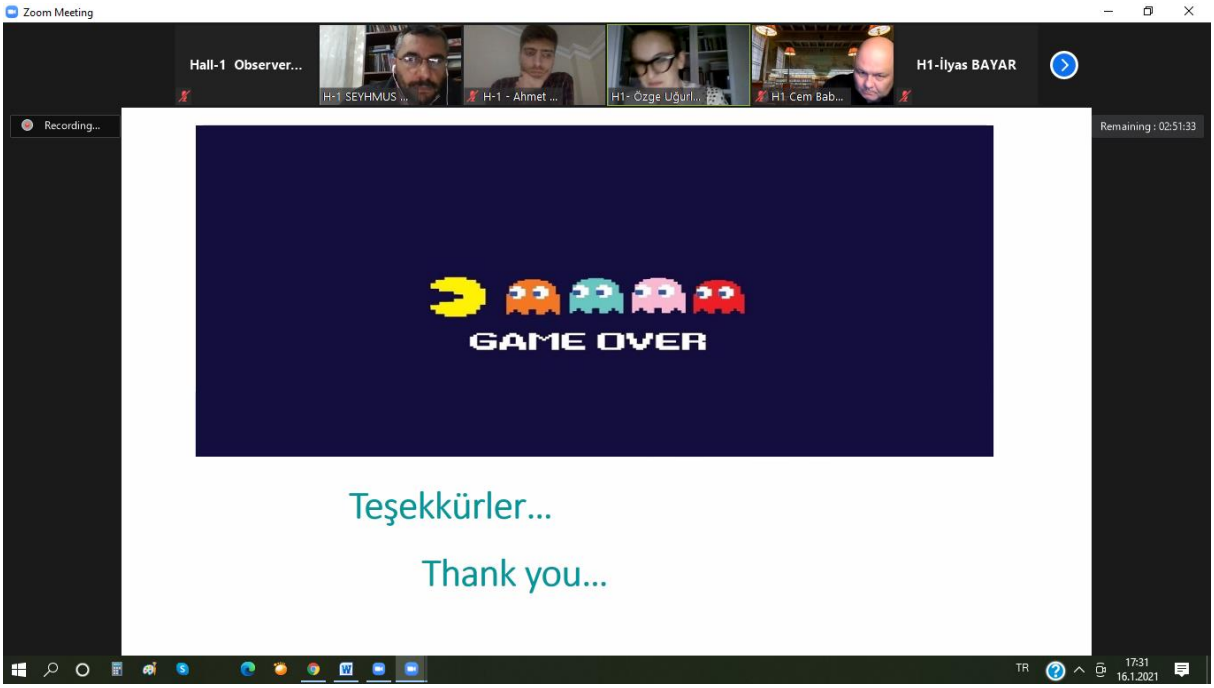

Hall-3 Zoom Meeting
Hall-1 Observer...
H1-İlyas BAYAR
H-1 İbrahim ...
H1- Özge Uğ...
H-1 SEYHMU...
h1 Yeliz KUŞAY
Recording...
Remaining : 04:41:08
H1-Tuğçe Ersoy Ceylan
Unmute
Start Video
Participants
Chat
Share Screen
Pause/Stop Recording
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room
TR
15:42
16.1.2021

Zoom Meeting
Recording...
Remaining : 04:55:40
H1- Şenanur ÖNDER
Hall-1 Observer...
h1-ecem
H-1 Betül Ok Şehitoğlu
H-1 Mehmet Cafer Sakar
h 1 hanife aksaray
Muhammet Fırat
Muhammad Farooq
Mehmet TAYANÇ
h-1 elif kara
TR
15:27
16.1.2021

Zoom Meeting
Recording...
Remaining : 03:17:43
Hall-1, Dilek ULUSAL
Hall-1 Observer...
Hall-1, Dr.Öğr.Üyesi CANAY UMUNÇ
H1-VildanYılmaz
H1-Dilara BAHTİYAR SARI
H1-Ferah ŞAVKAR
H1-Şule Kıyıcı
H1-Makbule Hürmet Cetinel
H1- Dr. Öğr.Üyesi Elif Hasret Ku...
Tuncay ÖKTEM
TR
16:46
15.1.2021

Hall-1 Zoom Meeting
Recording...
Remaining : 07:08:21
Speaker View
Hall-1 Observer...
h-1 elif kara
H-1 Mehmet Cafer Sakar
h1-ecem
H-1 Senanur ÖNDER
H-1 Betül Ok Şehitoğlu
H 1 Hanife Aksaray
Muhammet Fırat
H 1 Işıl Egemen Demir
h 1 hanife aksaray
h-1 Muhammad Farooq
Mehmet TAYANÇ
SANI INUSA MILALA- Hal...
Unmute
Start Video
Participants
Chat
Share Screen
Pause/Stop Recording
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room

Hall-1 Zoom Meeting
You are viewing H1-Esra Uluşahin's screen
View Options
Hall-1, Ahme...
H1-Öznur Ba...
H1-Esra Uluşahin
Fatma Karac...
H-1, Faruk K...
H1-Dursun D...
Recording...
Remaining : 09:30:11
Edebi Bir Tür Olarak Masallar ve Masal Çeşitleri
Sözlü geleneğin bir ürünü olan sonrasında yazılı bir halk edebiyat türü olan masallar geçmişten bugüne varlığını ve önemini hala sürdürmektedir. Çocuk edebiyatı, sözlü geleneğin ürünü olarak bilinen masallar, eğlendirici metinler olmalarının yanı sıra bir toplumun kültürüne, düşünce ve yaşayış biçimine ilişkin bilgiler de verir. Nesilden nesile aktarılan birer kültür hazinesi olan masallar milletlerin devamını sağlayan en önemli kültürel zenginliklerdendir. Bazı araştırmacılar masalları hayal ürünü gerçekle alakası olmayan anlatılar olduğunu vurgulamaktadır. Boratav masalı "Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı." olarak tanımlar (Boratav, 2013: 85). Oysa masallar dikkatle incelendiğinde toplumun birer kültürel ve toplumsal yansıması olduğu, derinde yatan öğretilerin, gerçek dünyanın anlaşılmasında etkili olduğu görülecektir. Bu bakımdan masallara "hayat ile hayal edilen hayatın sistemli bir şekilde ifade edildiği..." (Şimşek, 2001: 3), bir tür diyebiliriz.
Unmute
Start Video
Participants
Chat
Share Screen
Pause/Stop Recording
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room

Zoom Meeting
Hall-1 Observer...
H-1 SEVHMUS ...
H-1 - Ahmet ...
H1- Özge Uğurl...
H1 Cem Bab...
H1-İlyas BAYAR
Recording...
Remaining : 02:51:33
GAME OVER
Teşekkürler...
Thank you...

5th INTERNATIONAL MARDIN ARTUKLU SCIENTIFIC RESEARCHES CONFERENCE

CONFERENCE PROGRAM

January 15-16, 2021 / Mardin, Turkey

Meeting ID: 878 2523 0775
Passcode: 901065

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- Online sunum yapabilmek için **https://zoom.us/join** sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to attend a meeting online, login via **https://zoom.us/join** site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

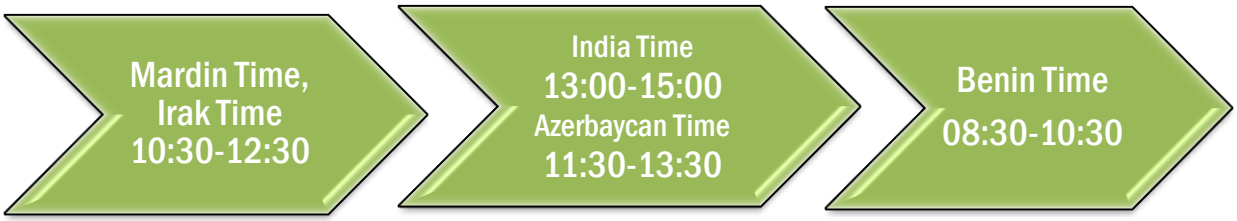
Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,
exp. H-1, HILMI KEMAL ALTUN

SESSION-1 HALL-1
15.01.2021
Moderator: Dr.Öğr.Üyesi CANAY UMUNÇ

Mardin Time 10:30-12:30 → **Pakistan Time 12:30-14:30**

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Hilmi Kemal ALTUN	*Adıyaman University Department of Islamic Studies*	ZEMAHŞERÎ'NİN el-KEŞŞÂF ADLI ESERİNDE SÜNNÎLERE YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ
Mulazim KHAN Manzoor AHMAD	*Gomal University, Dera Ismail Khan* *Islamiat Department Gomal University*	A RESEARCH REVIEW OF SHARIAH ISSUES IN CONTEMPRARY BANKING AND ITS SOLUTION IN THE LIGHT OF MODERN ISLAMICS SCHOLARS THOUGHTS TO REMOVE OBSTACLES IN BANKING
Irshad ULLAH Hafiz Abdul MAJEED	*Gomal University D.I.Khan K. P. K. Pakistan* *Department of Islamic Studies & Arabic*	LAWS OF RESEARCH IN THE LIGHT OF HOLY QURAN
Tuba AKÇAY	*Hitit University* *Faculty of Theology*	THE PLACE OF UMAYYAD IN THE PATH OF INSTITUTIONALIZATION IN THE HISTORY OF ISLAMIC EDUCATION
Rehana KANWAL	*National College of Business Administration and Economics Lahore, Department of Islamic Studies, Pakistan*	RESEARCH STUDY ON WOMEN'S RIGHTS IN THE LIGHT OF ISLAMIC TEACHINGS
Rifat YILDIZ	*University of Muş Alparslan, Faculty of Islamic Sciences*	THE ISSUE OF PERFORMING QADA SALAH IN CASE OF ABANDONING DELIBERATELY
Muhammad Suleman NASIR Abdul MAJEED	*Gomal University, Dera Ismail Khan .Pakistan* *Qurtuba University, Dera Ismail Khan ,Pakistan*	ROLE OF NATIONAL COMMISSION FOR HUMAN DEVELOPMENT IN THE ELEVATION OF PRIMARY EDUCATION IN THE SELECTED DISTRICTS OF KHYBER PAKHTUNKHWA, PAKISTAN
Tahsin KAZAN	*Fırat Üni. İlahiyat Fakültesi*	NARRATORS ACCUSED OF SHIITES IN SUNAN AL-TIRMIDHI
Hekim TAY	*Bitlis Eren University, Faculty of Islamic Sciences*	MÂVERDÎ'NİN MÜTEŞABİH KAVRAMINA YAKLAŞIMI

SESSION-1 HALL-2
15.01.2021
Moderator: Dr. Munevver BAYAR

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Abdolvahid SOOFİZADEH	*Aksaray Universty, Department of History*	RUSSIAN AND BRITISH SHARING PLANS ON THE OTTOMAN AND QAJAR GOVERNMENTS IN THE GRIP OF IMPERIALISM: ST. PETERSBURG AND REVAL MEETINGS (1907-1908)
Selim Serkan ÜKTEN	*Aksaray University, Faculty of Science and Literature*	RUS CASUS I. V. VİTKEVİÇ'İN BUHARA EMİRLİĞİ MİSYONU (1835)
Fatma Betül AYDEMİR	*Bakü State University*	1987-1991 YILLARI ARASI TÜRK YURDU DERGİSİNE GÖRE TÜRK CUMHURİYETLERİ
Tunay KARAKÖK Murat ŞİMŞEK Recep KONAŞ Sonay SARIMEŞE	*Bartin University, Faculty of Literature* *Bartin Universit, İnstitute of Postgraduate Education*	THE CONCEPT OF CRUSADES IN MEDIEVAL HISTORY SOURCES
Ferdinand KPOHOUE Nathalie J. A. AGUESSY Comlan Charles Antoine AGBESSI	*University of Abomey-Calavi, Faculty of Letters*	FROM DOUBLE- CONSCIOUSNESS TO ME-NESS: AN EVERLASTING JOURNEY IN AFRICAN-AMERICAN HISTORY?

SESSION-1 HALL-3
15.01.2021
Moderator: Öğr. Gör. MUSTAFA YILMAZ

Mardin Time
10:30-12:30

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Kâmil Abdullah EŞİDİR Serkan METİN	*Fırat Kalkınma Ajansı Elazığ Yatırım Destek Ofisi* *Malatya Turgut Özal University*	TÜRKİYE DOMATES İHRACATININ YAPAY SİNİR AĞLARI YÖNTEMİ KULLANILARAK TAHMİN EDİLMESİ
Bahar FAİZ BOZ Burcu ÇABUK	*Alanya Hamdullah Emin Paşa University Alanya, Antalya*	VİŞNE, HAVUÇ VE ELMA SULARI İLE HAZIRLANAN PROBİYOTİK SOĞUK KAHVELERİN BAZI KALİTE ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ
Eren POLAT	*Firat University, Faculty of Veterinary Medicine*	POİNTER IRKI BİR KÖPEKTE TRACHEADA KARŞILAŞILAN YABANCI CİSİM OLGUSU
Eren POLAT	*Firat University, Faculty of Veterinary Medicine*	HİDROTERAPİ UYGULAMALARININ TEMEL İLKELERİ VE KÖPEKLERİN CERRAHİ HASTALIKLARINDA KULLANIMI
Esra Gül GÜNEŞ İlayda ÖZTÜRK Dilek ARDUZLAR KAĞAN	*Bahçeşehir University, Faculty of Health Sciences*	BAHARATLARIN BİYOAKTİF BİLEŞENLERİ VE SAĞLIK ÜZERİNE ETKİLERİ
Zeynep ŞİMŞEK	*Kütahya Dumlupınar University, Department of Gastronomy and Culinary Arts*	FERMENTE SEBZE ÜRÜNLERİNDEN TURŞUNUN BESİNSEL ÖNEMİ
Ertan DOĞAN	*Ardahan University, Nihat Delibalta Göle Vocational School*	ARDAHAN YÖRESİNDE SIĞIR BESİCİLİĞİNDE ÇAYIR OTLARININ ÖNEMİ VE GÖRÜLEBİLECEK MİKOTOKSİKOZİSE KARŞI BAZI ÖNERİLER

SESSION-2 HALL-1
15.01.2021
Moderator: Assistant Professor Abdullah TİRGİL

Mardin Time 13:00-15:00 → **Pakistan Time 15:00-17:00**

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Abdullah TİRGİL	*Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara, Turkey*	THE EFFECTS OF PHYSICAL EXERCISE ON MENTAL WELL-BEING FOR ADULTS
Elif KARAKÖSE Yusuf BİLGE	*İstanbul Sabahattin Zaim University*	ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMA YAŞANTILARI VE BİLİŞSEL ÜÇLÜNÜN RUHSAL BELİRTİLER İLE İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ
Bilge ASLAN AÇAN	*Üsküdar University*	ROL BIRAKMA KURAMI PERSPEKTİFİNDEN GRUP ÇALIŞMASININ YAŞLI BİREYLERİN BENLİK SAYGISI VE SOSYAL UYUMUNA ETKİSİ
Ziya UYGUR Hayrinisa DEMİRCİ BİÇER	*Ministry of National education* *Kırıkkale University*	UYUM ANALİZİ VE BİR UYGULAMASI
Saleha BIBI	*Army Special Education Academy Rawalpindi Pakistan*	IMPACT OF MAL-ADAPTIVE PARENTING STYLE IN CONDUCT DISORDER: A CASE STUDY
Saleha BIBI Aneela MAQSOOD	*Army Special Education Academy, Rawalpindi* *Fatima Jinnah Women University, Rawalpindi*	EVALUATING BURNOUT AMONG HEALTHCARE PROFESSIONALS: AN APPLICATION OF JOB DEMANDS – RECOURSES MODEL
Saleha BIBI Amna KHALID	*Army Special Education Academy Rawalpindi Pakistan* *Fatima Jinnah Women University Rawalpindi, PAKISTAN*	ROLE OF PERSONALITY TRAITS IN CAREER CHOICES: A MINI REVIEW
Salih SAYGI	*Gaziosmanpasa University*	ACCURATE CALCULATION OF ELECTRON CONCENTRATION IN QUANTUM WELLS BY USING BINOMIAL EXPANSION THEOREM
Salih SAYGI	*Gaziosmanpasa University*	AN ANALYTICAL TREATMENT TO THE CURRENT FLOW OF THAT THE ELECTRONS FROM METAL INTO SEMICONDUCTOR
Salih SAYGI	*Gaziosmanpasa University*	INVESTIGATION OF THE CHARACTERISTICS OF THE QUANTUM STRUCTURE BY A SPECIFIC METHOD

SESSION-2 HALL-2
15.01.2021
Moderator: Asst. Prof. Murat AKSEL

Mardin Time
13:00-15:00

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Murat AKSEL	*Alanya Alaaddin Keykubat University*	YÜZER İSKELE YAPILARINDA DALGA KAYNAKLI HASARLARIN MATEMATİKSEL MODELLEME YARDIMIYLA İNCELENMESİ: İSTANBUL ATAKÖY YAT LİMANI ÖRNEĞİ
Timuçin Emre TABARU Şekip Esat HAYBER	*Erciyes University* *Kırşehir Ahi Evran University Faculty of Engineering and Architecture*	TRANSFORMATÖR YAĞI REFRAKTİF ENDEKSİ İLE KIRILMA GERİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ARAŞTIRILMASI
Başar ALTINTAŞ Tuncay KARAÇAY Bülent ACAR	Gazi University, Maltepe Roketsan Inc. Elmadağ	YAPIŞTIRICI KALINLIĞI VE YÜZEY PÜRÜZLÜLÜĞÜNÜN YAPIŞTIRMA BAĞLANTISI DAYANIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ
Şölen ZENGİN Pınar MİÇ Zahide Figen ANTMEN	*Tarsus University* *Çukurova University*	TİCARİ NİTELİKLİ KREDİ TALEPLERİNİN ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR LİTERATÜR ÇALIŞMASI
Eren KOÇAK Bülent ACAR Tuncay KARAÇAY	*Roketsan A.Ş.* *Roketsan A.Ş.* *Gazi University*	SEÇİCİ LAZER ERİTME YÖNTEMİ İLE ÜRETİLMİŞ 17-4 PH PASLANMAZ ÇELİK METAL PARÇALARIN MEKANİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
Şehmus BADAY Hüseyin GÜRBÜZ Onur ERSÖZ	*Batman University, Batman*	KRİYOJENİK İŞLEM UYGULANMIŞ KESİCİ TAKIMLARLA AISI 1050 ÇELİĞİNİN İŞLENMESİNDE YÜZEY PÜRÜZLÜLÜĞÜ VE KESME KUVVETLERİNİN REGRESYON ANALİZİ
Ali ESER Abdullah Erdal TÜMER	*Necmettin Erbakan University Architecht Information Systems and Marketing Trade Inc.* *Necmettin Erbakan University* *Kyrgyz-Turkish Manas University*	YAPAY SİNİR AĞLARI İLE ŞİRKET DOKÜMANLARININ SINIFLANDIRILMASI
Mehmet Fatih KANOĞLU	*Yozgat Bozok University Rectorate*	İŞLETMELERDE SİLOLAŞMANIN ÖNÜNE GEÇEBİLMEK İÇİN İŞ ROTASYONU UYGULAMALARI: NBA ÖRNEĞİ
Mehmet Fatih KANOĞLU	*Yozgat Bozok University Rectorate*	ÖRGÜTLERDE ÇATIŞMA YÖNETİMİNDE POZİTİF PSİKOLOJİK SERMAYE ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR İNCELEME
Mehmet DİKİCİ	*Alanya Alaaddin Keykubat University*	HAVZA BAZLI SU KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE STK KATKISI VE CEKUD ÖRNEĞİ

SESSION-2 HALL-3
15.01.2021
Moderator: Öğr.Gör.Dr Aziz İlgazi

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Emine ŞAP	*Bingöl University*	TOZ METALURJİSİ YÖNTEMİYLE ÜRETİLEN BAKIR ANA MATRİSLİ KOMPOZİT MALZEMELERİN AŞINMA DAVRANIŞLARININ ARAŞTIRILMASI
Yasin TUNÇKAYA	*Service Contract Manager, Honeywell Teknoloji A.Ş,*	PERFORMANCE EVALUATION OF NITROGEN OXIDES GAS PREDICTION SYSTEM IN CEMENTING PLANT USING NEURAL NETWORKS AND TIME SERIES ANALYSIS
Yıldırım ÖZÜPAK	*Dicle University, Silvan Vocational School*	TRANSFORMATÖRDEKİ ANİ AKIMLARIN FEM İLE ANALİZİ
Yıldırım ÖZÜPAK	*Dicle University, Silvan Vocational School*	ELEKTROMANYETİK VE TERMODİNAMİK SİMÜLASYONLARDA GÜÇ TRAFOSU GEOMETRİSİ BASİTLEŞTİRMELERİNİN ANALİZİ
Hilal ÖZER Umut ÇELİKOĞLU Emine ÇELİKOĞLU Önder İDİL	*Amasya University*	LEPTOLYNGBYA BORYANA NIES-2135 'DAN SENTEZLENEN GÜMÜŞ NANOPARTİKÜLLERİN ANTİOKSİDAN VE ANTİMİKROBİYAL AKTİVİTESİ
Ghanshyam BARMAN	*CGPIT, Uka Tarsadia University, Bardoli, Gujarat, India*	MICROPLASTICS, IMPACTS AND ITS ABATEMENT
Gülin Feryal CAN Ayşe Ceren TUTUŞ	*Başkent University*	TROMBOLİZ KATETER ÜRETİM SÜRECİNDEKİ RİSKLERİN KEMIRA-M YÖNTEMİ İLE ÖNCELİKLENDİRİLMESİ
Ayşegül SİPAHİ Güler DARTAN	*Marmara University, Environmental Sciences Graduate Program, Marmara University, Faculty of Arts and Sciences*	ATIK KIZARTMA YAĞLARINDAN GERİ DÖNÜŞÜMLE SIVI SABUN ÜRETİMİ VE OLUŞAN ÜRÜNÜN HİJYEN ETKİNLİĞİNİN İNCELENMESİ
ATAKISHIYEVA Yaman Yusif kizi ABUSHOVA Ayten Rahib kizi	*Azerbaijan National Academy of Sciences*	ANTAGONISTIC ACTIVITY OF BACTERIA P. BACILLUS IN RELATION TO DOMINANT ROOT-INHABITING PATHOGENS OF VEGETABLE CROPS ISOLATED ON THE TERRITORY OF BELARUS AND AZERBAIJAN

SESSION-3 HALL-1
15.01.2021
Moderator: Dr. Öğr. Üyesi Dilek ULUSAL

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Şule KIYCI Ferah ŞAVKAR	*Zonguldak Bülent Ecevit University*	DEVREK BASTONUNUN ALTERNATİF ÜRÜN ÖNERİLERİYLE TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Dilara BAHTİYAR SARI NEDİM YÜZBAŞIOĞLU	*Gaziantep University* *Akdeniz University*	SLOVAKYA'DA EKOTURİZM: İLGİLİ LİTERATÜR KAPSAMINDA BİR DERLEME ÇALIŞMASI
Dilara BAHTİYAR SARI Gülbahar Nilüfer TETİK	*Gaziantep University* *Akdeniz University*	DIŞ KAYNAK KULLANIMI: ANTALYA İLİNDE FAALİYET GÖSTEREN SEYAHAT ACENTELERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA
Vildan YILMAZ Ebru GÜNEREN ÖZDEMİR	*Alanya Alaaddin Keykubat University* *Nevşehir Hacı Bektaş Veli University*	ALANYA'NIN BİR MEDİKAL TURİZM DESTİNASYONU OLARAK BAŞARIMININ BELİRLENMESİ
Tuncay ÖKTEM	*Bayburt University*	OLYMPIC GAMES AND THEIR EFFECTS
Elif HASRET KUMCU Makbule Hürmet ÇETİNEL	*Aksaray University* *Uşak University*	THE RELATIONSHIP BETWEEN FIVE-FACTOR PERSONALITY TRAITS AND SOCIAL ENTREPRENEURSHIP TENDENCY: THE CASE OF UNIVERSITY STUDENTS

SESSION-3 HALL-2
15.01.2021
Moderator: Assoc. Prof. Gamze VURAL

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Neslihan TURAN Yeşim DEMİRÖLMEZ Şükrü ÇAVDAR Haluk KORALAY Nihat TUĞLUOĞLU	*Gazi University*	SOL JEL YÖNTEMİYLE ÜRETİLEN Zn 0.95 Co 0.05 O BULK YAPISININ DİELEKTRİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
Gülnur ÇALIŞKAN Ayşe Zeynep AZAK	*Ministry of National Education* *Sakarya Universit, Faculty of Education*	MESLEK LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ MATEMATİK AKADEMİK BAŞARISI İLE MATEMATİK ÖZ YETERLİK ALGISI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
Charchafa ILYES Kimouche BILAL	*University of Setif* *University of 20 August 1955*	THE INFLUENCE OF CORPORATE GOVERNANCE ON BANK PERFORMANCE: EMPIRICAL EVIDENCE FROM SAUDI ARABIA
YASEMİN SESLİ Mehmet OKTAV	*Marmara University* *School of Applied Sciences*	DİJİTAL BASKI SİSTEMLERİNDE BASKI KALİTESİNE ETKİ EDEN PARAMETRELERİN BELİRLENMESİ
İsmail Doğan KÜLCÜ	*İzmir Kâtip Çelebi University*	HİPERELASTİK MODEL: YAPISAL DAVRANIŞI VE SONLU ELEMANLAR YÖNTEMİ UYGULAMASI
Tülay ERİŞİR Hilal KÖSE ÖZTAŞ	*Erzincan Binali Yıldırım University*	ÖKLİD UZAYINDA SUCCESSOR EĞRİLERİ VE SPİNORLAR
Tülay ERİŞİR Zeynep İSABEYOĞLU	*Erzincan Binali Yıldırım University*	ÖKLİD UZAYINDA MANNHEİM EĞRİLERİ VE SPİNORLAR
Gamze VURAL	*Çukurova University*	TEMEL FİNANSAL YATIRIM VARLIKLARI İLE PORTFÖY SEÇİMİ: TÜRKİYE'DE UZUN DÖNEMLİ BİR DEĞERLENDİRME
Gamze VURAL	*Çukurova University*	YENİLENEBİLİR ENERJİ PİYASASININ GETİRİ ÜSTÜNLÜĞÜ: KÜRESEL ENERJİ ENDEKSLERİNİN ANAORMAL GETİRİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BİR ANALİZ

SESSION-3 HALL-3
15.01.2021
Moderator: Res. Assist. Dr. Sümeyye ÇAKAN

Mardin Time
15:30-17:30

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Abdullah Umut PEKOK	*VM Medical park Pendik Hospital, İSTANBUL*	ERİŞKİN PNÖMOKOKSİK MENENJİT OLGULARININ RETROSPEKTİF ANALİZİ
Halil Sezgin SEMİS	*Buhara Hospital*	KOKSİKS KIRIĞI HASTALARIMIZDA TANI VE CERRAHİ TEDAVİ SONUÇLARIMIZ
Gülay AYDIN	*Department of Cardiology, University of Health Sciences, Darica Farabi Training and Research Hospital*	NONVALVÜLER ATRİAL FİBRİLASYON NEDENİ İLE YENİ ORAL ANTİKOAGÜLAN VEYA VARFARİN KULLANAN COVID-19 LU HASTALARIN D-DİMER DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI
Sedef TAVUKÇU ÖZKAN Gülşen BOSNA	*VM Medicalpark Pendik Hospital, İstanbul SBÜ Haydarpaşa Numune Training and Research Hospital*	TRANSÜRETRAL GİRİŞİMLERDE SPİNAL ANESTEZİ, EPİDURAL ANESTEZİ İLE TİVA'NIN PERİOPERATİF HEMODİNAMİ ve POSTOPERATİF AĞRI, BULANTI, KUSMA ÜZERİNE ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI
Serkan BENTLİ Hande ÖNGÜN YILMAZ	*Haliç University School of Health Sciences Okan University Faculty of Health Sciences*	ONLİNE DİYET YAPAN VE DİYETİSYEN TAKİBİNDE DİYET YAPAN BİREYLERİN DİYETE UYUMLARI VE AĞIRLIK KAYIPLARININ KARŞILAŞTIRILMASI
Buket PALA MUTLU	*Karadeniz Technical University*	İSKELETSEL SINIF III MALOKLÜZYONUN KAMUFLAJ TEDAVİSİ: VAKA RAPORU
Oben DUMAN	*Memorial Antalya Hospital*	DİYABETİK MİKROALBUMİNÜRİLİ HASTALARDA ACE İNHİBİTÖRÜ VE KALSİYUM KANAL BLOKERİ SABİT DOZ KOMBİNASYON TEDAVİSİNİN NEFROPATİYE VE SAĞ KALIMA ETKİSİ
Sümeyye ÇAKAN	*İnönü University*	LOCAL ASYMPTOTIC STABILITY ANALYSIS OF A NEW ENDEMIC-EPIDEMIC MODEL WITH VARYING INFECTIOUS AND RECOVERY PERIOD
Sebahattin TAŞKIRAN	*Kapadokya University*	THE RESULTS OF PHACUEMILSIFICATION SURGERY WHICH WAS PERFORMED BY TOPICAL ANESTHESIA AND INTRACAMARAL LIDOCAIN

SESSION-1 HALL-1
16.01.2021
Moderator: Assist. Prof. Dr. Esra ULUŞAHİN

Mardin Time
10:30-12:30

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Esra ULUŞAHİN	*Ankara Hacı Bayram Veli University*	MASAL ÇEVİRİSİNDE KÜLTÜREL UNSURLARIN AKTARIMI
Öznur BAYIK	*Yıldız Technical University*	YABANCI UYRUKLU ÇOCUKLARA MESLEKLER KONUSUNUN TÜRKÇE ÖĞRETİMİ
Erdinç DOĞRU A. İZZETTİN ELŞAĞEL	*Gazi University*	SURİYE LEHÇESİ ve TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ DEYİMLERİN KARŞITSAL ANALİZİ
Dursun DEMİR	*Tokat Gaziosmanpaşa University*	YABANCILAR İÇİN TÜRKÇE DERSİNİN ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA DEĞERLENDİRİLMESİ
Faruk KAYMAN Erkan AYDIN	*Ministry of National Education*	TÜBİTAK TARAFINDAN YAYINLANAN ANNA MİLBOURNE'E AİT ESERLERİN MERAK VE KEŞFETME ÖGELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Erkan AYDIN Faruk KAYMAN	*Ministry of National Education*	İKİNCİ DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRENEN SURİYELİ ÖĞRENCİLERİN YAZMA ÇALIŞMALARINDA YAPTIKLARI HATALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ
Fatma KARACA TURHAN Osman TURHAN	*Yildiz Technical University*	EVIDENTIALITY IN TURKISH: LITERATURE REVIEW
Fatma KARACA TURHAN Osman TURHAN	*Yildiz Technical University*	USING TRANSLATION AS A FOREIGN LANGUAGE LEARNING STRATEGY

SESSION-1 HALL-2
16.01.2021
Moderator: Assist. Prof. Dr. Betül ALATLI

Mardin Time
10:30-12:30

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Hamdullah OKAY	*Ministry of National Education*	CEMİL KAVUKÇU'NUN ROMANLARINDA BİYOGRAFİK YANSIMALAR
Mehmet ÖZENÇ	*Gaziantep University*	OKUMA VE YAZMADA GÜÇLÜK ÇEKEN ÖĞRENCİLER İÇİN SINIF ÖĞRETMENLERİNİN MÜDAHALELERİ
Ayşe AYGÜN Mustafa YEŞİLYURT	*Yıldız Technical University Faculty of Education*	İLKOKUL 3. SINIF ÖĞRENCİLERİN MEYVE VE SEBZELERİ YETİŞTİKLERİ ORTAMLARA GÖRE TANIMALARI
Emine KOCABIYIK	*Yıldız Technical University*	İLKOKUL ÇOCUKLARINA HiKAYE ANLATIMININ KALICILIĞININ BELIRLENMESI
Gülüzar ÜNAL Mustafa YEŞİLYURT	*Yıldız Technical University*	İLKÖĞRETİM TÜRKÇE EĞİTİMİNDE ZIT(KARŞIT) ANLAMLI KELİMELERİN ÖNEMİ
Zeynep İŞMARCI Mustafa YEŞİLYURT	*Yıldız Technical University*	DAVRANIŞÇI VE YAPILANDIRMACI ÖĞRETIMIN ONLUĞA YUVARLAMA KONUSUNDA ÖNEMI
Şengül ÇAĞLAR PERÇİ Mustafa YEŞİLYURT	*Yıldız Technical University*	GELENEKSEL VE İNTERAKTİF EĞİTİMİN MATEMATİK DERSİNDE SAATLER KONUSUNDA ETKİSİ
Yakup YENİCEKALE	*Yıldız Technical University*	HİKÂYE HARİTASI YÖNTEMİNİN İLKOKUL 3.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKUDUĞUNU ANLAMA BECERİ DÜZEYLERİNE ETKİSİ
Betül ALATLI Begüm CANASLAN AKYAR Erdal KÜÇÜKER	*Balıkesir University Necatibey Faculty of Education* *Tarsus University, Health Service Vocational School* *Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Education*	TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ MEZUN İZLEME ÇALIŞMASI

SESSION-1 HALL-3
16.01.2021
Moderator: Assoc. Prof. Mehmet ARSLANTEPE

Mardin Time
10:30-12:30

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Mervan YAVUZ	*Municipality of Midyat*	MARDİN ARTUKLU MİMARİSİNDE YAPI-TAÇ KAPI İLİŞKİSİ
İremcan GÜNGÖR	*Kocaeli University*	HOLLYWOOD VE TÜRK SİNEMASINDA BEDENSEL ENGELLİLİK TEMSİLLERİ
Mehmet ARSLANTEPE	*Kocaeli University*	TÜRK SİNEMA VE TELEVİZYON FİLMLERİNDEKİ KARAKTERLERİN MİTOLOJİK KÖKENLERİ
Elif NUYAN	*Bursa Uludağ University*	SİNEMA SANATI VE RUDOLPH ARNHEİM
Ahmet DİNÇ	*Iğdır University*	SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA TUTUMLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ (IĞDIR İLİ ÖRNEĞİ)
Merve ÖZKAYA Nursan KORUCU TAŞOVA	*İstanbul Aydın University*	GRAFİTİNİN KAMUSAL ALANDAN(SOKAKTAN) SERGİ ALANLARINA KAYMASI YAKLAŞIMI
Rehana KANWAL	*National College of Business Administration and Economics Lahore, Department of Islamic Studies, Pakistan*	THE RESEARCH STUDY OF THE PROPHET'S METHODS AND TECHNIQUES USED IN INTERFAITH DIALOGUE
Rehana KANWAL	*National College of Business Administration and Economics Lahore, Department of Islamic Studies, Pakistan*	TERRORISM IN MODERN TIMES AND ITS SOLUTION IN THE LIGHT OF SEERAT NABVI (P.B.U.H)

SESSION-2 HALL-1
16.01.2021
Moderator: Assist. Prof. Dr. Mehmet Cafer ŞAKAR

Mardin Time 13:00-15:00 → Pakistan Time 15:00-17:00

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Betül OK ŞEHİTOĞLU Hanife AKSARAY	*Selçuk University, Department of Sociology* *Necmettin Erbakan University, Department of Sociology*	TÜRK TOPLUM YAPISININ KATALİZÖRÜ OLARAK GÖÇMEN KİMLİĞİ
Işıl Egemen DEMİR	*Türkisch-Deutsche Universität,Juristische Fakultät*	BİREYSEL BAŞVURU KARARININ SINIR DIŞI ETME DÜZENLEMESİNE ETKİSİ
Muhammet FIRAT	*Fırat University*	KENTSEL YAŞAM VE SUÇ KORKUSU
Muhammad FAROOQ	*Momentous schools Muhammad campus KPK Pakistan*	THE NABWI (S.A.W) PRINCIPLES OF UPBRINGING AND MODERN WORLD
Mehmet Cafer ŞAKAR	*Van Yüzüncü Yıl University*	SİSTEM VE YAŞAM DÜNYASI GERİLİMİNDE HUKUK
Mehmet Cafer ŞAKAR	*Van Yüzüncü Yıl University*	POLİTİK MAKRO ÖZNENİN MEŞRU KÖKENİ
Mehmet TAYANÇ	*Siirt University Department of Sociology*	GELENLER NE GETİRİR: GÖÇ VE TOPLUMSAL HAFIZA BAĞLAMINDA KENT KİMLİĞİNİ OKUMAK
Senanur ÖNDER Sinan YALÇIN Ahmet Ragıp ÖZPOLAT	*Erzincan Binali Yıldırım University*	EĞİTİM ÖRGÜTLERİNDE ÖRGÜTSEL ADALET, ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK VE ÖRGÜTSEL MUHALEFET ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
Ecem TORAMAN Sinan YALÇIN Ahmet Ragıp ÖZPOLAT	*Erzincan Binali Yıldırım University*	ÖRGÜTSEL KİMLİK ALGISI, ÖRGÜTSEL POLİTİKA ALGISI VE ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA
Hanife AKSARAY Betül OK ŞEHİTOĞLU	*Necmettin Erbakan University, Department of Sociology* *Selçuk University, Department of Sociology*	KİRACILARIN MEKAN AİDİYETİ: KONYA ÖRNEĞİ
Sani Inusa MILALA Bala ISHIYAKU SHUAIBU H MANGA Victor MARKUS	*Abubakar Tafawa Balewa University*	CENTRALIZATION OF PROPERTY MARKET VIA DIGITALIZED CONTEMPORARY MODE: AN IMPERATIVE FOR RELIABLE, EFFICIENT AND EFFECTIVE MEDIUM FOR, EFCC AND FBI TO DICTATE REAL ESTATE CORRUPTION RELATED CASES

SESSION-2 HALL-2
16.01.2021
Moderator: Doç. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

Mardin Time
13:00-15:00

Nigeria Time
11:00-13:00

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Engin BÜYÜKÖKSÜZ Atılgan ERÖZKAN Şengül İLKAY	*İstanbul Okan University* *Muğla Sıtkı Koçman University* *Aksaray University Training and Research Hospital*	ÖZ-ŞEFKAT ÖLÇEĞI-KISA FORMU (ÖŞÖ-KF): YETIŞKIN TÜRK ÖRNEKLEMI ÜZERINE GEÇERLIK VE GÜVENIRLIK ÇALIŞMALARI
Kemal SEZGİN Sezgin Aygün	*Çanakkale Onsekiz Mart University*	MOBİLYA SEKTÖRÜNDE UÇUCU ORGANİK BİLEŞİKLERİN ÖLÇÜLMESİ VE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Sani, M. S. Ibrahim, A.H. Salihu, A.K. Farooq, M.A. Garba, S. N Yunusa, A.	*Distance Learning Centre, Ahmadu Bello University, Zaria-Nigeria* *Department of Nursing Sciences, Ahmadu Bello University Zaria* *Bayero University Kano, Kano State-Nigeria*	QUALITATIVE EXPLORATION OF ROUTINE CHILDHOOD IMMUNIZATION SERVICES IN KONTAGORA LOCAL GOVERNMENT AREA, NIGER STATE, NIGERIA
Sani Mohammed SANI Kamilu ABDULLAHI Sani Dalhat KHALID Murtala Hassan HASSAN Ibrahim Abdullahi HARUNA	*Ahmadu Bello University, Zaria-Nigeria* *College of Nursing and Midwifery, Birnin Kudu, Jigawa State, Nigeria* *Bayero University Kano, Kano State-Nigeria*	EFFECT OF HEALTH EDUCATION ON INSULIN THERAPY ON DIABETICS' PATIENTS' QUALITY OF LIFE IN TERTIARY HEALTH CARE FACILITIES IN JIGAWA STATE
Tolga ERKAN	*Üsküdar University, Faculty of Education*	AMBALAJIN YENİDEN KULLANIMI
Hatice KALFAOĞLU HATİPOĞLU	*Ankara Yıldırım Beyazıt University*	SPRAWL AND HYBRIDISATION OF BEYTEPE VILLAGE: IN-BETWEEN RURAL AND URBAN
SANI INUSA MILALA IBRAHIM INUSA	*Abubakar Tafawa Balewa university Bauchi, Bauchi state Nigeria* *Marwadi University, India*	THE BOKO HARAM INSURGENT A WHEEL DRIVER FOR CHILDREN SCHOOL OUT DROP IN BORNO STATE OF NIGERIA

SESSION-3 HALL-1
16.01.2021
Moderator: Dr. Şeyhmus DEMİR

Mardin Time
15:30-17:30

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Tuğçe ERSOY CEYLAN	*İzmir Demokrasi University*	SOĞUK SAVAŞ SONRASI FENOMENİ OLARAK İSRAİL-HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ: "STRATEJİK ORTAKLIĞIN" İMKANLARI VE KISITLARI
Şeyhmus DEMİR Mutlu SESLİ	*Dicle University* *Tokat Gaziosmanpaşa University*	KÜRESELLEŞME VE ÇOĞUL KİMLİKLER
Şeyhmus DEMİR	*Dicle University*	SOSYOEKONOMİK KİMLİKLERİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE ARALARINDAKİ İLİŞKİ: MARDİN İLİ ÖRNEĞİ
Mehmet TAN	*Siirt University Department of Sociology*	TÜKETİM TOPLUMUNDA ÇOCUK VE TÜKETİCİ ÇOCUKLAR
Figen KIZIL Mustafa Cem BABADOĞAN	*Mardin Artuklu University School of Foreign Languages* *Ankara University, Cebeci-Ankara*	MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ LİSANS ÖĞRETİM PROGRAMLARI BOLOGNA SÜRECİ BİLGİ PAKETLERİNİN KALİTE SÜREÇLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ
İbrahim ARSLAN Yusuf BOZGEYİK İlyas BAYAR	*Gaziantep University* *Mardin Artuklu University*	İBNİ HALDUN VE EKONOMİ POLİTİKALARI
Ahmet İNCEKARA Ahmet Hamdi YANIK	*İstanbul University Faculty of Economics*	EKONOMİK GÜVENLİK ENDEKSİ: TÜRKİYE VE 14 AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKESİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME
Özge UĞURLU AKBAŞ	*Üsküdar University Faculty of Communication*	DİJİTAL OYUN OYNAMA PRATİĞİNDEN OYUN İZLEME DENEYİMİNE: TWITCH KULLANICILARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Yeliz KUŞAY	*Marmara University Faculty of Communication*	HALKLA İLİŞKİLER PERSPEKTİFİNDEN DİJİTAL PLATFORMLARDA İÇERİK ÜRETİMİ
İbrahim DAĞLI Levent KÖSEKAHYAOĞLU	*Suleyman Demirel University*	SKILL-BIASED TECHNOLOGICAL CHANGE AND JOB POLARIZATION: EVIDENCE FROM THE TURKISH LABOR MARKET

SESSION-3 HALL-2
16.01.2021
Moderator: Dr. Şeref DOKÇU

Mardin Time
15:30-17:30

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Başak BOZTOK ÖZGERMEN	*Aksaray University, Faculty of Veterinary Medicine*	EFFECT OF LIMBAL STEM CELL THERAPY IN CORNEAL HEALING
Resul NUSRETOĞLU	*Yuksekova State Hospital, Hakkari, Turkey*	COMPARISON OF POLYPROPYLENE MESH AND PRIMARY REPAIR OF LARGE INCISIONAL VENTRAL HERNIAS OF THE ANTERIOR ABDOMINAL WALL
Ece YİĞİT Gökhan YILMAZ	*İstanbul Medipol University*	OBEZ HASTALARDA KİLO VERMENİN SERUM LEPTİN DÜZEYİNE ETKİSİ
Resul NUSRETOĞLU Hakan SARSILMAZ	*Yüksekova State Hospital General Surgery Clinic* *Iğdır Bulut Hospital General Surgery Clinic*	BALONSUZ DİSEKSİYON İLE LAPAROSKOPİK TOTAL EKSTRAPERİTONEAL İNGUİNAL HERNİ ONARIMI DENEYİMLERİMİZ
Senem ZUBAROĞLU Erdinç EROĞLU Mehmet ACIPAYAM	*Kahramanmaraş Sütçü İmam University*	KORONER BYPASS OPERASYONU YAPILAN KADIN HASTALARDA İKİ FARKLI KARDİYOPLEJİ UYGULAMASININ (KAN KARDİYOPLEJİSİ VE DEL – NİDO KARDİYOPLEJİ) POSTOPERATİF ERKEN DÖNEMDE ATRİYAL FİBRİLASYON SIKLIĞINA ETKİSİ
Şeref DOKÇU Mehmet Ali ÇAPARLAR	*Ankara University Faculty of Medicine Surgical Oncology*	AKUT APANDİSİT NEDENİYLE AMELİYAT EDİLEN HASTALARIN KLİNİKOPATOLOJİK VE HİSTOLOJİK SONUÇLARI
Samet ALŞAN Aydemir KOÇARSLAN	*Kahramanmaraş Sütçü İmam University*	AÇIK KALP AMELİYATLARINDA İNTRAOPERATİF LAKTAT DÜZEYİ VE ORTALAMA KAN BASINCININ PERFÜZYON SKORU PARAMETRESİ OLARAK KULLANIMI
Emel ÖZTÜRK	*Harran University Faculty of Medicine*	EFFECT OF QUERCET ON MCF7 CELL LINE
Tuba MERT	*Medipol University Pendik SUAM hospital*	MEMEDE KLINIK BULGU VERMEYEN VE MAMOGRAFI TARAMASI ILE SAPTANAN MEME KITLELERI DENEYIMIMIZ

CONTENT

CONGRESS ID	I
SCIENTIFIC COMMITTEE	II
PHOTO GALLERY	III
PROGRAM	IV
CONTENT	V

Authors	Title	No
Hilmi Kemal ALTUN	ZEMAHŞERİ'NİN el-KEŞŞAF ADLI ESERİNDE SÜNNÎLERE YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ	1
Tuba AKÇAY	THE PLACE OF UMAYYAD IN THE PATH OF INSTITUTIONALIZATION IN THE HISTORY OF ISLAMIC EDUCATION	10
Rehana KANWAL	RESEARCH STUDY ON WOMEN'S RIGHTS IN THE LIGHT OF ISLAMIC TEACHINGS	17
Rifat YILDIZ	RESEARCH STUDY ON WOMEN'S RIGHTS IN THE LIGHT OF ISLAMIC TEACHINGS	30
Muhammad Suleman NASIR Abdul MAJEED	ROLE OF NATIONAL COMMISSION FOR HUMAN DEVELOPMENT IN THE ELEVATION OF PRIMARY EDUCATION IN THE SELECTED DISTRICTS OF KHYBER PAKHTUNKHWA, PAKISTAN	42
Tahsin KAZAN	NARRATORS ACCUSED OF SHIITES IN SUNAN AL-TIRMIDHI	57
Abdolvahid SOOFIZADEH	RUSSIAN AND BRITISH SHARING PLANS ON THE OTTOMAN AND QAJAR GOVERNMENTS IN THE GRIP OF IMPERIALISM: ST. PETERSBURG AND REVAL MEETINGS (1907-1908)	73
Selim Serkan ÜKTEN	RUS CASUS I. V. VİTKEVİÇ'İN BUHARA EMİRLİĞİ MİSYONU (1835)	82
Tunay KARAKÖK Murat ŞİMŞEK Recep KONAŞ Sonay SARIMEŞE	THE CONCEPT OF CRUSADES IN MEDIEVAL HISTORY SOURCES	97
Ferdinand KPOHOUE Nathalie J. A. AGUESSY Comlan Charles Antoine AGBESSI	FROM DOUBLE- CONSCIOUSNESS TO ME-NESS: AN EVERLASTING JOURNEY IN AFRICAN-AMERICAN HISTORY?	114
Kâmil Abdullah EŞİDİR Serkan METİN	TÜRKİYE DOMATES İHRACATININ YAPAY SİNİR AĞLARI YÖNTEMİ KULLANILARAK TAHMİN EDİLMESİ	121
Şule KIYCI Ferah ŞAVKAR	DEVREK BASTONUNUN ALTERNATİF ÜRÜN ÖNERİLERİYLE TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	139

Öznur BAYIK Dr. Cevdet ŞANLI	YABANCI UYRUKLU ÇOCUKLARA MESLEKLER KONUSUNUN TÜRKÇE ÖĞRETİMİ	**149**
Erdinç DOĞRU A. İZZETTİN ELŞAĞEL	SURİYE LEHÇESİ ve TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ DEYİMLERİN KARŞITSAL ANALİZİ	**155**
Dursun DEMİR	YABANCILAR İÇİN TÜRKÇE DERSİNİN ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA DEĞERLENDİRİLMESİ	**163**
Hamdullah OKAY	CEMİL KAVUKÇU'NUN ROMANLARINDA BİYOGRAFİK YANSIMALAR	**174**
Emine KOCABIYIK Dr. Cevdet ŞANLI	İLKOKUL ÇOCUKLARINA HiKAYE ANLATIMININ KALICILIĞININ BELIRLENMESI	**189**
Gülüzar ÜNAL Mustafa YEŞİLYURT	İLKÖĞRETİM TÜRKÇE EĞİTİMİNDE ZIT(KARŞIT) ANLAMLI KELİMELERİN ÖNEMİ	**195**
Zeynep İŞMARCI Mustafa YEŞİLYURT	DAVRANIŞÇI VE YAPILANDIRMACI ÖĞRETIMIN ONLUĞA YUVARLAMA KONUSUNDA ÖNEMI	**200**
Şengül ÇAĞLAR PERÇİ Mustafa YEŞİLYURT	GELENEKSEL VE İNTERAKTİF EĞİTİMİN MATEMATİK DERSİNDE SAATLER KONUSUNDA ETKİSİ	**209**
Yakup YENİCEKALE	HİKÂYE HARİTASI YÖNTEMİNİN İLKOKUL 3.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKUDUĞUNU ANLAMA BECERİ DÜZEYLERİNE ETKİSİ	**218**
Mehmet ARSLANTEPE	TÜRK SİNEMA VE TELEVİZYON FİLMLERİNDEKİ KARAKTERLERİN MİTOLOJİK KÖKENLERİ	**236**
Elif NUYAN	SİNEMA SANATI VE RUDOLPH ARNHEİM	**252**
Merve ÖZKAYA Nursan KORUCU TAŞOVA	GRAFİTİNİN KAMUSAL ALANDAN(SOKAKTAN) SERGİ ALANLARINA KAYMASI YAKLAŞIMI	**258**
Rehana KANWAL	TERRORISM IN MODERN TIMES AND ITS SOLUTION IN THE LIGHT OF SEERAT NABVI (P.B.U.H)	**265**
Betül OK ŞEHİTOĞLU Hanife AKSARAY	TÜRK TOPLUM YAPISININ KATALİZÖRÜ OLARAK GÖÇMEN KİMLİĞİ	**276**
Işıl Egemen DEMİR	BİREYSEL BAŞVURU KARARININ SINIR DIŞI ETME DÜZENLEMESİNE ETKİSİ	**287**
Senanur ÖNDER Sinan YALÇIN Ahmet Ragıp ÖZPOLAT	EĞİTİM ÖRGÜTLERİNDE ÖRGÜTSEL ADALET, ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK VE ÖRGÜTSEL MUHALEFET ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	**291**
Ecem TORAMAN Sinan YALÇIN Ahmet Ragıp ÖZPOLAT	ÖRGÜTSEL KİMLİK ALGISI, ÖRGÜTSEL POLİTİKA ALGISI VE ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	**306**
Hanife AKSARAY Betül OK ŞEHİTOĞLU	KİRACILARIN MEKAN AİDİYETİ: KONYA ÖRNEĞİ	**319**

Sani Inusa MILALA Bala ISHIYAKU SHUAIBU H MANGA Victor MARKUS	CENTRALIZATION OF PROPERTY MARKET VIA DIGITALIZED CONTEMPORARY MODE: AN IMPERATIVE FOR RELIABLE, EFFICIENT AND EFFECTIVE MEDIUM FOR, EFCC AND FBI TO DICTATE REAL ESTATE CORRUPTION RELATED CASES	**334**
SANI INUSA MILALA IBRAHIM INUSA	THE BOKO HARAM INSURGENT A WHEEL DRIVER FOR CHILDREN SCHOOL OUT DROP IN BORNO STATE OF NIGERIA	**348**
Tuğçe ERSOY CEYLAN	SOĞUK SAVAŞ SONRASI FENOMENİ OLARAK İSRAİL-HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ: "STRATEJİK ORTAKLIĞIN" İMKANLARI VE KISITLARI	**357**
Yeliz KUŞAY	HALKLA İLİŞKİLER PERSPEKTİFİNDEN DİJİTAL PLATFORMLARDA İÇERİK ÜRETİMİ	**363**
Gülnur ÇALIŞKAN Ayşe Zeynep AZAK	MESLEK LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK ÖZ YETERLİK ALGILARI İLE MESLEKİ MATEMATİK AKADEMİK BAŞARISI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	**382**
Prof. Dr. Ahmet İNCEKARA Arş. Gör. Ahmet Hamdi YANIK	EKONOMİK GÜVENLİK ENDEKSİ: TÜRKİYE VE 14 AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKESİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME	**393**

ZEMAHŞERÎ'NİN *el-KEŞŞÂF* ADLI ESERİNDE SÜNNÎLERE YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ

Ar. Gör. Dr. Hilmi Kemal ALTUN
Adıyaman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Kelam Anabilim Dalı
Orcid ID: 0000-0002-3583-5142

ÖZET

Zemahşerî, Mu'tezilî kelâm ekolünün son temsilcilerinden birisidir. Zemahşerî'nin başta tefsiri olmak üzere yazdığı diğer eserleri, müellifin mezhebî aidiyetine/taassubuna rağmen hemen her fırka tarafından hüsn-i kabul görmüştür. Zira Zemahşerî'nin itikatta Mu'tezilî olması, eserlerine belirgin bir şekilde yansımıştır. Başta *Keşşaf* olmak üzere düşünce ağırlıklı eserlerine bakıldığında müellifin sergilediği propagandist ruh halinin ve ideolojik yaklaşımın izleri açıkça görülür. Bu itibarla Zemahşerî'nin ait olduğu mezhebi savunma refleksiyle -özellikle belli hususlarda- eleştiri oklarını muhaliflerinin üzerine yönelttiği zâhirdir. Muhalif gruplar denilince de fırkalar açısında Şiîleri ve Sünnîleri; dinin algılama biçiminin eleştirisi açısından da tasavvuf ehlini ve bâtınîleri saymak mümkündür.

Bu çalışmamızda Zemahşerî'nin özellikle "mücbire", "kaderiyye," "haşeviyye," "nevâbitler," "kendilerinin sünnet ehli olduğunu iddia ederek kendi hevalarını sünnet olarak adlandıran güruh," "sözde hak üzere olduklarını iddia edenler" gibi kavram ve ithamlarla andığı sünnîlere yönelik tenkitleri konu edilecektir. Zemahşerî'nin eserlerinde İmam Mâtüridî'den ve Mâtüridîlikten hiç söz etmemesi câlib-i dikkattir. Yalnız Mu'tezilî terminolojide "Eş'arîler" nitelendirmesinin Mâtüridîlere ve Eş'arîlere tekabül ettiği bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mu'tezile, Ehl-i sünnet, Zemahşerî, el-Keşşâf.

ZAMAKHSHARİ'S CRITICISM OF SUNNIS IN HIS WORK AL-KASHSAF

ABSTRACT

Zamakhshari, who is himself a dark mu'tazilite, was accepted not only by Mu'tezile but also by other factions with his other works, especially his Tafsir. However, the fact that Zamakhshari is a Mu'tazilite in faith is clearly reflected in his works. If you look at the weighted works of thought, especially the Monk, the traces of a propagandist mood and ideological approach are clearly visible. In this respect, it is seem that the author directs the arrows of criticism on his opponents with the reflex of defending the sect to which he belongs-especially on certain issues. It is also possible to count Shiites and Sunnis in terms of factions, and Sufizm in terms of criticism of the way religion is perceived.

In this study, Zamakhshari's criticisms of Sunnis, especially those who refer to them as "mujbira", "Kadariyya", "hashaviyya", "navabites", "the people who call their own desires Sunnah, claiming that they are Sunnah," "those who claim to be about the right", will be discussed.

Key words: Mu'tazilite, Ahl al-Sunnah, Zamakhshari, Al-Kashsaf.

Giriş

Carullah Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî (v. 538/1144), itikatta Mu‘tezilî olup amelde ise Hanefî mezhebine mensup büyük bir müfessir ve dil âlimidir. Yaşadığı asır, Nizâmiye Medreseleri aracılığıyla bölgede Eş‘arîliğin tamamen hâkim olduğu zamanlardır. Bu durum aynı zamanda Mu‘tezile’nin hızla tarih sahnesinden çekilmeye yüz tuttuğu bir dönem anlamına da gelmektedir. Mamafih tarihin bu diliminde Harizm’de yaşamanın Zemahşerî’ye kazandırdığı bir avantaj söz konusudur. Zira Bağdat, Selçukluların ilim merkezi konumundadır. Bu itibarla siyasetin ve siyasetin desteğini arkasına alan Eş‘arî düşüncenin bu coğrafyada yoğun bir baskısı hissedilmektedir. Böyle bir ortamda Harizm’in Bağdat’tan kısmen uzak olması sayesinde Zemahşerî, Mu‘tezilî öğretiyi hocası Mahmûd b. Cerir ed-Dabbî (ö. 507/1113) aracılığıyla öğrenebilmiş ve düşünce dünyasını bu sistematik üzerine tesis etmiştir.

Zemahşerî’nin itikadi yönüne dair muhtelif iddialar dile getirilmiş olsa da kendisinin Mu‘tezilî olduğundan şüphe yoktur. Zira onun, Mu‘tezilî olmanın yegâne şartı sayılan usûl-i hamseyi kabul ettiği bilinmektedir. Onun Mu‘tezile mensubiyetine dair diğer bir işaret, kendisinin bu mezhebi ifade ederken Mu‘tezile kavramını kullanmaktan kaçınmasıdır. Bunun yerine “ehlü’l-adl ve’t-tevhid”, “adliyye” veya ulemâ-i’l-adl ve’t-tevhîd kavramlarını kullanmayı tercih etmiştir. Bunun yerine “ehlü’l-adl ve’t-tevhid”, “adliyye” veya ulemâ-i’l-adl ve’t-tevhîd kavramlarını kullanmayı tercih etmiştir. Bilindiği üzere Mu‘tezile mensupları gittikleri yolu “adliyye” olarak adlandırmışlar ve mezhebin müntesiplerini de “ehlü’l-adl” olarak nitelendirmişlerdir.

Zemahşerî, özellikle Allah’ın sıfatları ve kötülüğü yaratmayacağı problemi, rü’yetullah meselesi, mü’min olarak öldükten sonra günahının bedelini cehennemde bir süre kalarak ödeyen kimsenin sonra tekrar çıkacağını savunmanın bir tür Yahudi itikadına benzetilmesi gibi meselelerde de Ehl-i sünnet ulemasının görüşlerine şiddetle karşı çıkmaktadır. Söz konusu meseleleri kendi mezhebinin zaviyesinden ele alan müellif, muhaliflerini tahkir ve tezyife varan ifadelerle itham etmektedir. Zemahşerî, Ehl-i sünnet kavramını yalnızca bir yerde zikreder. Bu zikrindeki amaç da söz konusu fırkanın “semer vurulmuş eşek cemaati” şeklinde nitelendirilmek suretiyle tahkir edilmesidir. Mâtürîdîlerle ilgili hiçbir ifadesi yer almamakta fakat bilindiği üzere Mu‘tezilî terminolojide Eşâire nitelendirmesi Ehl-i sünnetin her iki kolunu da ihtiva etmektedir. Zira Allah’ın kötülüğü yaratan olmakla nitelendirilmesi, rü’yetullah, cehennemden çıkma gibi meselelerde her iki ekol de paralel düşüncelere sahiplerdir. Bunun dışında müellifin eserlerinde Kaderiyye, Mücbire, Haşeviyye, Nevâbit gibi ifadelerle nitelendirdiği fırkanın ilişkilendirdiği konular açısından bakıldığında sünnîler olduğu aşikardır. Nitekim şârih İbn Müneyyir de (ö. 683/1284) müellifin kastıyla ilgili tespitlerde bulunmakta, onun bu ifadelerle sünnîleri hedeflediğini aktarmaktadır.

1. Mürtekib-i Kebîre ve Cehennemden Kurtulma Meselesi

Bilindiği üzere mürtekib-i kebîre problemi kelamın önemli problemlerinden birisidir. Nitekim bu mesele, Haricîlerle birlikte Mu’tezile mezhebini diğer mezheplerden farklı kılan temel konuların başında gelmektedir. Buna göre ameli imandan bir cüz sayan Mu’tezilî kelamcılar büyük günah sahibini fasık olarak adlandırmışlardır. Bu durumu da el-menzile beyne’l-menzileteyn ifadesiyle formüle ederek tövbe etmeden ölen fasık kimsenin ebedi olarak cehennemde kalacağını iddia etmişlerdir. Ehl-i sünnet bilginleri ise büyük günah sahibi kimselerin tövbesiz de olsa affedilebileceklerini ya da cezalarına karşılık gelecek miktarda azabı tattıktan sonra cehennemden çıkabileceklerini söylemişlerdir.

Zemahşerî, Ehl-i sünnet’in bu düşüncesini boş hayal ve şeytanın kuruntularından bir kuruntu olarak nitelendirerek tövbesiz olarak ahirete göç eden kimseye Allah’ın merhametinin asla

ulaşamayacağını ileri sürmekte, dolayısıyla sünnîlerin dile getirdiği tövbesiz de olsa Allah'ın günahkârlara merhamet edebileceği ve cehenneme girdikten sonra şefaatle oradan çıkılabileceği şeklindeki anlayışını ısrarla reddetmektedir.[1] Bu düşünceyi savunan sünnîleri, mezheplerinin köksüz/temelsiz oluşu ve inanç konularında aklı kullanmadıkları anlamını ihsas ettiren "Nevâbit"[2] ifadesiyle nitelemektedir. Ona göre bu haldeki bir kimsenin cehennemden kurtulabilmesi cezasını çekmeye bağlı olmadığı gibi peygamberin şefaatiyle de mümkün değildir.

Zemahşerî, sahip olduğu bu kanaat üzerinden Sünnîleri eleştirmekte ve onları Kur'an'daki ifadesiyle "kendilerine ancak sayılı günlerde cehennem ateşinin dokunacağını iddia eden"[3] Yahudilere benzetmektedir. Ona göre Yahudilerin Ahiret'te işlerinin kolay olacağını düşünmeleri, tıpkı Mücbire ve Haşeviyye mensupları olarak nitelendirdiği sünnîlerin düşüncesi olan bir miktar azabın ardından ateşten çıkılabileceğine dair ümide benzemektedir.[4] Ayetin devamında zikredilen "dinlerinde uydura geldikleri şeyler de kendilerini aldatmıştır" ifadesini de sünnîlerin "peygamberin şefaatiyle büyük günahlardan kurtulma" konusundaki "aldanışlarına" benzetmektedir.[5] Müellifin *Keşşâf* adlı tefsirine hâşiye yazan Eş'arî kelamcı İbnü'l-Müneyyir de Zemahşerî'nin bu ithamıyla kastının Ehl-i sünnet mezhebi olduğunu ifade ederek kalbinin kendilerine karşı ne kadar kin ve nefretle dolu olduğunu göstermesi açısından müellifin söz konusu ifadelerini dikkate değer bulmaktadır.[6]

2. Allah'ı Hayrı ve Şerri Yaratmakla Nitelendirme Meselesi

Zemahşerî'nin, özellikle adalet ilkesi kapsamına giren Allah'ın kötülüğü yaratmayacağı, ya da kötülüklerin O'na nispet edilemeyeceği meselesine çok önem verdiği bilinen bir husustur. Bu bağlamda kendileri tarafından savunulan tenzih anlayışını rubûbiyetin takdisinin yanı sıra adalet ve hikmetin gereği açısından da isabetli gördüğü aşikârdır. Bu düşünceyi benimsemeyen tam tersine Allah'ın hayrı yaratan olduğu gibi şerri de yaratan olduğunu savunan Ehl-i sünnet'e karşı şiddetli eleştiriler yöneltmektedir. Bu ithamlarda karşı tarafı Kaderîlik ve Cebrîliğe nispet etmekle başlayıp Allah'ın düşmanı ilan etmeye ve müşriklere teşbihe kadar gitmektedir. Söz gelimi Zemahşerî, "Kalplerimiz kılıflıdır…" (en-Nisa 4/155) ayetinde Yahudilerden sadır olan bu iddiaları "Eğer Rahman dileseydi, biz onlara kulluk etmezdik" diyen müşriklere benzetmekte, ardından da Allah'ın hayır ve şer her türlü fiili yarattığını savunanları (Ehl-i sünnet) Mücbire olmakla nitelendirmektedir. Bununla da yetinmeyip "Allah onları rezil etsin"[7] şeklinde bir de beddua ile kendi haklılığını karşı tarafın da yanlışlığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Şârih İbnü'l-Müneyyir de burada Mücbire ifadesiyle kastedilen grubun esasında Ehl-i sünnet olduğunu belirtmektedir.[8]

Yine aynı konu bağlamında müellifin "hayrı da şerri de Allah'ın yarattığını" söyleyenleri, Kur'an'ın müşriklere atfen aktardığı "Eğer Allah dileseydi biz de şirk koşmazdık atalarımız da ve hiçbir şeyi de haram kılmazdık" (En'am 6/148, Nahl 16/35) ifadeleriyle ilişkilendirmekte ve burada da sünnîleri müşriklere teşbih etmektedir.[9]

Zemahşerî, İsrâ 17/1'de geçen, Allah'ı tenzih ifadesi olan (سبحان) lafzını ise Allah'ı her türlü çirkin fiilin faili olmaktan uzak tutmanın en açık ifadesi olarak izah etmekte, söz konusu

1 Carullah Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf an hakâiki gavâmidi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîli fî vucûhi't-te'vîl* (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 1987), 1/566; 2/430-431.
2 Zemahşerî, *Keşşâf,* 4/618.
3 "Bize, ateş sadece sayılı günlerde dokunacak." (Âl-i İmran 3/24)
4 Zemahşerî, *Keşşâf,* 1/566.
5 Zemahşerî, *Keşşâf,* 1/349.
6 Ebü'l-Abbâs Nâsırüddîn Ahmed b. Muhammed b. Mansûr İbnü'l-Müneyyir, *el-İntisâf fi mâ tedemmenehü'l-Keşşâf (el-Keşşâf'ın* hamişinde*)* (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 1987), 1/349.
7 Zemahşerî, Keşşâf, 1/586.
8 İbnü'l-Müneyyir, *İntisâf,* 1/586.
9 Zemahşerî, Keşşâf, 2/76-77, 604.

çirkin fiilleri Allah'a izâfe edenleri de Allah'ın düşmanları olarak nitelendirmektedir.[10] İbnü'l-Müneyyir, Zemahşerî'nin Allah düşmanları ile kasdettiği zümrenin, Ehl-i sünnet olduğuna işaret etmektedir.[11]

Allah'ın kötülükle ilişkilendirilmesini kabul etmeyen ve bu hususu sık sık vurgulama ihtiyacı hisseden Zemahşerî, bir fiilde iki kudretin varlığını kabul etmemekte, ihtiyârî fiillerinde kulun kendisinin yegâne fail olduğunu savunmaktadır.

Bu çerçevede Zemahşerî, Kur'an'ın ilgili ayetlerini de mezhebinin genel prensipleri çerçevesinde yorumlamaya çalışmaktadır. Söz gelimi Şems sûresinde yer alan "Nefsini arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklere gömen de ziyana uğramıştır"[12] âyetini müellif bu mantığa göre te'vil etmiş, nefsi tezkiye etmede ve saptırmada (tedsiye) zamirin insana racî olduğunu ileri sürerek Allah'ı tenzih etmeye çalışmıştır. Ayrıca failin Allah olduğunu iddia edenleri (ki burada kastettiği Ehl-i sünnettir) işledikleri günahın faturasını Allah'a çıkarmaya çalışanlar Kaderîler (Kaderiyye) olarak nitelendirmektedir.[13]

Yeri geldikçe bu tür ithamları yapmaktan çekinmeyen Zemahşerî'nin, özellikle adalet ilkesi kapsamına giren Allah'ın kötülüğü yaratmayacağı, ya da kötülüklerin O'na nispet edilemeyeceği meselesine çok önem verdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kendileri tarafından savunulan tenzih anlayışının hem rubûbiyetin takdisi hem de adalet ve hikmetin gereği daha isabetli olduğundan şüphe duymamaktadır. Dolayısıyla Kaderiyye isminin kendilerine değil de Allah'a kötülüğü nispet edenlere verilmesinin daha doğru olacağı kanaatindedir.

Kötülüğü yaratmayı Allah'a nispet etmekten kaçınma hususunda sünnî düşünceyi sürekli eleştiren müellif, yer yer bu anlayışın mümessillerini Kur'an'ın belagatini anlamayan, nazmın güzelliğini fark edemeyen kimseler olarak tavsif etmektedir. Ayrıca "Allah'ın sıfatlarını sağa sola çekenler" ifadesini de yine aynı grup hakkında kullanmaktan sakınmamaktadır. Zira ona göre taşkınlık ve tuğyan, insanların kendi fiilidir. Allah'a izafe edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla sünnî bilginler, hem sıfatullah konusundaki düşünceleri ve buna bağlı olarak Allah'a kötülüğün izafe edilmesi nedeniyle "Allah'ın sıfatlarını sağa sola çekmekle" itham edilmekte hem de kelimelerin dildeki karşılığının verilmediği iddiasıyla "Kur'an'ın belagat ve fesahatini idrak edememiş olmakla" nitelendirilmektedir.[14] Keza ona göre sünnîler tarafından dile getirildiği üzere, Allah'ı çirkin fiillerin yaratılmasıyla ilişkilendirmek, durduk yere elem verebileceğini iddia ederek O'na zulmü yakıştırmak gibi düşüncelerin tamamı Allah'a karşı yalan uydurmanın bir çeşididir. Ne var ki ona göre, sünnî bilginler bu tür ithamların hepsini Allah'a yakıştırmaktan geri durmamışlardır.[15]

3. Şefaat Beklentisi İçinde Olma İddiası

Zemahşerî sünnî kabulde olduğu şekliyle bir şefaat telakkisini benimsemediği gibi bu konu üzerinden muhaliflerini eleştirmeye de devam etmektedir. Tövbe etmeden şefaatle affedilmeyi umanları, peygamber olan ataları tarafından şefaate uğrayacakları beklentisi içinde olan Yahudilere benzetmekte,[16] ardından Yahudilerin bu umutlarının Kur'an tarafından dümûra uğratıldığını ifade etmektedir. Ona göre bu ayet,[17] aynı zamanda Müslümanlar içerisinde

10 Zemahşerî, Keşşâf, 2/646.
11 İbnü'l-Müneyyir, İntisâf, 2/646.
12 Şems 91/9-10.
13 Zemahşerî, Keşşâf, 4/760. İbnü'l-Müneyyir de Zemahşerî'nin buradaki Kaderîler şeklinde itham ettiği grubun Ehl-i sünnet olduğu kanaatindedir. (bk. İbnü'l-Müneyyir, İntisâf, 4/760.)
14 Zemahşerî, Keşşâf, 1/68-69.
15 Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/139-140.
16 Zemahşerî, Keşşâf, 1/136-137.
17 "Öyle bir günden korkun ki, o gün kimse başkası için bir şey ödeyemez; hiç kimseden şefaat kabul olunmaz, fidye alınmaz; onlara asla yardım da yapılmaz." (Bakara 2/48)

günahkâr olup da tövbe etmek yerine şefaat beklentisi içinde olanlara yönelik umumi reddiye niteliğindedir.[18] Keza tövbesiz olarak ölen bir kişiye Allah'ın merhamet edebileceği ya da cehenneme girdikten sonra şefaatle oradan çıkarılması yönündeki düşünceleri de Zemahşerî, Kur'anî bir ifade olan "şeytanın kuruntuları"[19] ifadesiyle reddetmektedir.[20]

Zira Zemahşerî'ye göre şefaat, yalnızca ziyade fazilet anlamında olup[21] ahirette derecelerin yükselmesi[22] şeklinde tezahür edecektir. Başka türlü bir şefaat beklentisi beyhudedir.

Yine müellif, sünnîleri Kur'an'da Kureyş müşriklerine atfedilen "siz bizim yolumuza uyun, biz sizin günahlarınızı taşırız"[23] ifadesi çerçevesinde eleştirmeye devam etmektedir. Onların mü'minleri bu sözlerle hak yoldan alıkoymaya çalıştıklarını dile getirdikten sonra aktardığı anektot[24] üzerinden sünnîleri Haşevî olmakla itham etmekte ve güpegündüz soygunculuk yapan eşkıyalara benzetmektedir.[25]

4. Meleklerin Tafdıliyeti Meselesi

Gerek semâvî dinler gerekse de İslam kelamcıları arasında meleklerle peygamberler ve insanlar arasında tafdıliyet/hiyerarşi meselesi tartışılagelmiştir. Şüphesiz meleklerin yaratılış özelliklerindeki farklılık ve kötülüğe bulaşmamış olmalarının yanı sıra insan zihninde de apriori olarak onların temizliğine dair var olan bilginin de bu tartışmalarda rolü büyüktür.

Fırkalar içerisinde Ehl-i sünnet bilginleri, meleklerin Hz. Adem'e secde etmeleri, Hz. Adem'e meleklerin sahip olmadığı bilginin verilmesi, insanın yeryüzünün halifesi olması gibi nedenlerle peygamberlerin ve insanların meleklere karşı üstünlüğünü savunmuşlardır.[26] Buna karşılık Mu'tezile kelamcıları da meleklerin mutlak anlamda insan türünden üstünlüğünü kabul etmişlerdir. Zemahşerî de Kur'an'ın ilgili ayetlerini bu çerçevede yorumlamış, yeri geldikçe de aksini savunan sünnîleri "cebir taraftarı bayağı bir güruh" ve "hakikati ters yüz edenler" şeklinde yaftalamış, ayrıca "burnu büyük ve kibirli olmakla" itham etmiştir. [27] Zira ona göre ayette yer alan "Ademoğlunu yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık" (İsra 17/70) ifadesi "melekler dışında" kaydıyla geçerlidir. Çünkü Allah katındaki yüce konumları gereği sadece meleklerin insandan üstün tutulması insan için az bir şeref değildir.[28] Bu ifadelerin ardından Zemahşerî sözü yine bu konunun aksini savunan sünnî ulemaya getirmekte ve onları "Mücbire" olarak adlandırmaktadır. Bununla da yetinmeyip her şeyi ters yüz edenler, hakikat karşısında kibirlenenler şeklinde suçlamalar yöneltmektedir. Zira ona göre bu kibir sünnîleri

18 Zemahşerî, Keşşâf, 1/136-137.

19 Allah şeytanı lânetlemiştir, o da "Kullarından belli bir pay alacağım, onları mutlaka saptıracağım, onları boş kuruntulara kaptıracağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar, emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler" demiştir. Allah'ı bırakıp da şeytanı dost edinen kimse elbette apaçık bir ziyana düşmüş olur. (Nisa, 4/118-119).

20 Zemahşerî, Keşşâf, 1/566.

21 Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/299; 4/158.

22 Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/364; 4/655.

23 İnkâr edenler iman edenlere, "Yolumuza uyun da sizin günahlarınızı yüklenelim" derler. Hâlbuki onların günahlarından hiçbir şey yüklenecek değillerdir. Şüphesiz onlar kesinlikle yalancılardır. (Ankebût 29/12)

24 Söz konusu anektoda göre Haşeviye'den biri Abbâsi Halifesi Mansur'a bazı ihtiyaçlarını arz ettikten sonra ondan ahirette şefaat talebinde de bulundu. Bu esnada orada bulunan Amr b. Ubeyd de halifeyi şu sözlerle uyardı: "bunlardan uzak dur. Şüphesiz bunlar güpegündüz adam soymaya kalkışan/emniyetli yolda yol kesicilik yapmaya kalkışan eşkıyalardır."(Zemahşerî, Keşşâf, 3/444).

25 Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/444.

26 Ebu'l-Yusr Muhammed Pezdevî, Usuli'd-Din (Ehl-i Sünnet Akaidi), çev. Şerafettin Gölcük (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1988), 292-294. Her ne kadar Ehl-i sünnet içerisinde böyle bir kabulden bahsedilse de özellikle Eş 'arî kelamcılardan Bâkıllânî ve Fahreddin er-Râzî'nin bu konuda ait oldukları ekolden farklı düşündükleri anlaşılmaktadır. Her ikisine göre de melek cinsi mutlak anlamda insan cinsinden üstündür. Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, el-Meʿâlim fî uṣûli'd-dîn, thk. Tâhâ Abdürraûf Sa'd (Beyrut: Daru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.), 107-108; Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, et-Tefsirü'l-kebir = Mefatihü'l-gayb (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1999), 2/383-387, 2/438-444.

27 Zemahşerî, Keşşâf, 2/466.

28 Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/680-681.

çok büyük bir suça itmiş, insanı melekten üstün tutmalarına sebep olmuştur. Hatta bu taassupları onları birtakım rivayetler uydurmaya, haberler derlemeye sevk etmiştir. Dil zevkinden uzak bir halde yaptıkları yorumlarla ayetleri bağlamından uzaklaştırmışlar, yaptıkları hatayı dahi idrak edemez olmuşlardır.[29]

5. Rü'yetullah Meselesi

Kelâmın diğer meselelerindeki tutumu ile kıyaslandığında Zemahşerî'nin Allah'ın görülebileceğini kabul eden Sünnî ekole karşı en sert eleştirilerini bu konu etrafında yaptığı söylenebilir. Bilindiği üzere Mu'tezile mensupları hem bu dünyada hem de ahirette Allah'ın görülmesini aklen ve naklen mümkün görmemişlerdir. İlgili ayet ve hadisleri de bu kabulleri çerçevesinde yorumlamışlar, özellikle sünniler olmak üzere bu görüşün aksini savunanları da şiddetle eleştirmekten sakınmamışlardır.

Zemahşerî de benimsediği ulûhiyyet anlayışına sadık kalarak Allah'ın görülmesinin mümkün olmadığını dile getirmektedir. Muhtelif ayetler konteksinde bu konuya yer veren müellife göre kendilerini bu düşünceye sevk eden temel unsur görülmenin cismiyet ve teşbihi çağrıştırmasıdır. Ona göre meselenin bu yönünü yalnızca "tevhid ve adl ehli" uleması anlayabilmiştir. Söz gelimi Zemahşerî, "Allah katında din İslam'dır" (Al-i İmrân 3/19) ayetini yorumlarken Mu'tezile'nin ilk ilkesini ihsas ettirerek İslam'ın tevhid ve adaletten ibaret olduğunu dile getirmekte, Allah katında din denilince bu anlamın kastedildiğini, bunun dışındaki telakkilerin din namına hiçbir şey ifade etmediğini ileri sürmektedir. Böyle bir ön kabulünün ardından bu düşünceyi benimsemeyenleri sıralarken konuyu Cebriyye ve rü'yetullahı caiz gördüğü için teşbihe kaydığını iddia ettiği gruplara (Ehl-i sünnet) getirmekte, ardından söz konusu grupların Allah'ın dini olan İslam dini üzere olmadığını iddia etmektedir.[30]

Zemahşerî, rü'yetin hakikatine inanmakla Allah'ın yaratıklara benzetilmesiyle eş kabul ederek bu düşünceye kail olanları Müşebbihe adıyla nitelendirmekte ve Nisa suresinde yer alan "Ehl-i kitap, senin, gökyüzünden üzerlerine bir kitap indirmeni istiyor. Musa'dan, bundan daha büyüğünü istemiş ve 'bize Allah'ı açıkça göster' demişlerdi. Böylece zulümlerinden dolayı kendilerine yıldırım çarpmıştı…" (Nisa 4/176) ayetini düşüncesine mesnet olarak kullanmaktadır. Ona göre yıldırımın çarpma sebebi "mümkün olmayacak bir istek olan Allah'ı görmeyi talep etmelerinden" kaynaklanmakta olup Allah'ın görüleceğini iddia edenler de aynı şekilde bu zalimlere benzetmektedir. Zemahşerî, yapmış olduğu bu teşbihin ardından sünnîler için adeta son darbeyi vurmakta duygularının dışa vurumu olduğu anlaşılan "üzerlerine yıldırımlar düşsün" bedduasıyla hissiyatını dile getirmektedir.[31]

Â'râf 7/143 âyetinde ise dağın parçalanması ve Hz. Mûsâ'nın bayılmasından ibret almayanlar olarak nitelendirdiği sünnîleri açıkça hedef alarak şöyle söylemektedir:

-"Kendilerini Müslüman ve Ehl-i sünnet olarak nitelendirenlerin bu sözü benimsemelerine şaşırın. Bunların büyüklerinin uydurduğu bir söz olan, bilâ keyf (rü'yetin keyfiyetsiz gerçekleşeceği) örtüsüne bürünmeleri sakın seni aldatmasın. Adl ehlinden bir şâirin (Zemahşerî'nin kendisi) söylediği şu beyit[32] onların halini anlatır:

"Gerçekten öyle bir cemaat ki, hevâlarına sünnet derler,

Hayatıma andolsun ki onlar semer vurulmuş eşek cemaatidir.

29 Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/680-682.
30 Zemahşerî, Keşşâf, 1/345.
31 Zemahşerî, Keşşâf, 1/585.
32 لجماعة سموا هواهم سنّة ... وجماعة حمر لعمري موكفه
قد شبّهوه بخلقه وتخوّفوا ... شنع الورى فتستّروا بالبلكفه

Çünkü Allah'ı yaratılmışlara benzetmekteler,

Milletin saldırısından korkarak *bilâ keyf* örtüsüyle gizlenmekteler."[33]

Bunun dışında Zemahşerî'nin konu üzerinden sünnîleri hedef aldığı bir ayet Yûnus sûresi 26. âyetteki[34] 'fazlalık/ وَزِيَادَةٌ' kelimesinin tefsiri bağlamındadır. Burada yer alan "İyi işler yapanlar için güzel mükâfat ve daha da fazlası vardır…" ifadesini sünnî müfessirler "Allah'a bakmak" yani rü'yetullahın imkânı şeklinde yorumlamışlardır. Buna karşın Zemahşerî ise Allah'ın "lütfundan daha fazlasını ihsan etmesi" olarak anlamıştır. Ardından da rü'yeti benimseyenleri (Ehl-i sünnet uleması) müşebbihe ve mücbire[35] tesmiyesiyle eleştirmekte ve karşısındakileri bu konuyla ilgili hadis uydurmakla suçlamaktadır.[36] Hadiste geçtiğine göre, "Cennet ehli oraya girdiklerinde kendilerine 'ey cennetlikler!' diye çağrılır ve perdeler kalkar da Allah'a bakarlar."[37] Hadisi nakleden müellif, muhataplarını ilzam etmek için söz konusu hadisin merfu olduğu iddiasına karşı merku' olduğunu söyleyerek alaycı bir tavırla uydurulmuş olduğunu ima etmeye çalışmaktadır.[38] Böylece o, kendi itikadını savunmak için hem muhaliflerini hadis uydurmakla itham etmekte, hem de bahsi geçen hadis etrafında aynı konuda farklı tariklerle gelmiş olan pek çok hadisi mevzu addederek usûl hatasına sebebiyet vermektedir. Zira hadislerin merfu-maktu ya da sahih-mevzu olması hadis usulü ilminin bir konusu olup aktarılan rivayetlerle ilgili verilecek hükümlerin de bu kurallar çerçevesinde olması icap etmektedir. Hadis rivayetleri hakkında hadis ilminin kendi kuralları dikkate alınmadan, ön kabuller ve taraflı gözlerle yapılan sübjektif değerlendirmelerin kıymeti harbiyesi yoktur.

Zemahşerî, Ehl-i sünnet ekolünü yukarıda zikredilen tesmiyeler dışında heva ve heveslerine tabi olan,[39] bâtılda aşırıya giden, hakka karşı tavır alan, delillerden yüz çeviren ve şüpheli şeylerin peşine düşen, bid'at ehli,[40] batıl görüş sahipleri,[41] Allah'ın ayetlerine karşı kör-sağır kesilerek cahilâne bir tutum takınanlar,[42] taklitle büyüyen Haşevîler,[43] Müşebbihe ve Mücbire,[44] ehlü'l-haşv ve'l cebr,[45] bilâkeyf perdesine sarılan,[46] Allah'a el, ayak, cenb isnat ederek O'na denk varlıklar ihdas etmek suretiyle pek çok kadîm varlık inancına sahip olan bir grup[47] olarak nitelendirmektedir.

Keza amelle sevaba nail olunamayacağını iddia ederek Allah hakkında kuruntulara kapılan, câhil ve zekâ yoksunluğu sebebiyle tembellik eden,[48] boş tamah ve hayallere kapılan,[49] din adına yalan uyduran,[50] Allah'a ve peygambere iftira eden[51] hakikati ters yüz edip hakikat

33 Zemahşerî, *Keşşâf,* 2/156; Hilmi Kemal Altun, *Zemahşerî'nin Kelâmî Görüşleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 130-131.
34 Güzel yapanlara daha güzeli, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerinde ne toz toprak bulaşığı olur ne de aşağılanmışlık izi. İşte bunlar cennetlik kullardır, kendileri orada sonsuza kadar kalıcıdırlar.
35 Zemahşerî'nin sünnîleri "mücbire" olarak nitelendirdiği başka yerler de vardır. Bk.Zemahşerî, Keşşâf, 1/630.
36 Zemahşerî, Keşşâf, 2/342.
37 Tirmîzî, "Tefsir", 10
38 Carullah Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an hakā'ıkı ğavâmidı't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekāvîl fî vucûhî't-te'vîl: Keşşaf Tefsiri: (metin-çeviri), ed. Murat Sülün, çev. Muhammed Coşkun vd. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 3/264.
39 Zemahşerî, Keşşâf, 1/550.
40 Zemahşerî, Keşşâf, 1/666.
41 Zemahşerî, *Keşşâf,* 1/417.
42 Zemahşerî, Keşşâf, 1/414.
43 Zemahşerî, Keşşâf, 2/347; 3/444.
44 Zemahşerî, Keşşâf, 2/153, 342, 386, 430, 681,718.
45 Zemahşerî, Keşşâf, 2/457.
46 Zemahşerî, Keşşâf, 4/140.
47 Zemahşerî, Keşşâf, 4/139-140.
48 Zemahşerî, Keşşâf, 1/457.
49 Zemahşerî, Keşşâf, 1/457, 550.
50 Zemahşerî, Keşşâf, 1/630.
51 Zemahşerî, Keşşâf, 2/92, 342, 430, 457, 681.

karşısında kibirlenen ehl-i taassup,[52] kendi hevalarını sünnet olarak lanse eden,[53] dil zevkinden mahrum,[54] ehl-i adle karşı fırsatını bulunca afkuran,[55] batıl ehli[56] bir grup olarak ve genellikle pejoratif muhtevalı ifadelerle tavsif etmektedir.[57]

6. Nübüvvet-Mucize İlişkisi

Özelde Zemahşerî'nin genelde ise Mu'tezile'nin nübüvvetle mucize arasında zorunlu bir iltisaktan bahsettikleri bilinmektedir. Zemahşerî bu konuyu tefsirinde sık sık dile getirmekte, peygamberin iddialarını desteklemelerinin ancak mucize yoluyla mümkün olduğunu, diğer bir ifadeyle mucizenin ancak davasında sadık olanların elinden görülebileceğini ifade etmektedir. Zira o, mucizeyi nübüvvet iddiasında bulunan kimsenin Allah tarafından desteklendiğinin açık ifadesi olarak sunmaktadır.[58] Bu kabilden peygamber olmayan bir kimsenin elinden olağanüstü olarak nitelendirilebilecek herhangi bir hadisenin vukuu bulmasını ise imkânsız görmektedir. Hikmet sahibi bir Zât'ın Allah'ın böyle bir olaya izin vermeyeceğini, yalancıyı doğrular durumunda olamayacağını, aksi takdirde nebi olanla olmayanın birbirine karışacağını ileri sürmektedir.[59] Bu itibarla ona göre mucize dışında keramet,[60] sihir[61] gibi harikulade hadiselerin hakikati yoktur.

Zemahşerî mezhebinin genel kanaatiyle de uyumlu olan söz konusu düşüncelerini açıkladıktan sonra ilgili yerlerde kendisine muhalif olarak gördüğü gruplara, özellikle de sünnîlere bu kapsamda eleştiriler yöneltmekte, yer yer tahkir ve tezyiflerle karşı tarafın yanlışlığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Söz gelimi Hz. Musa'yı hapse atmakla tehdit eden Firavun'a karşı Hz. Musa'nın kendisini tasdik edici bir şeyler getirmesi durumunda Firavun'un tavrının değişip değişmeyeceğini sormasına karşılık Firavun'un "doğru söyleyenlerdensen haydi getir onu"[62] ifadesi üzerinden bir kanaat belirtmektedir. Ona göre bu ifade, mucizenin davasında sadık olanlar tarafından ortaya konulabileceğini Firavun'un dahi bildiğini göstermektedir. Bu değerlendirmenin ardından Zemahşerî, "Firavun gibi birine gizli kalmayan bu hakikatin Ehl-i kıble'den birçoğuna gizli kaldığını" ileri sürerek muhalifleri hakkında (Ehl-i sünnet), Firavun'dan "daha az faziletli" oldukları şeklinde ağır bir tarizde bulunmuştur.[63]

Sonuç

Zemahşerî, ait olduğu mezhebe ve ilkelerine sıkı sıkıya bağlı koyu Mu'tezilî bir müelliftir. Düşüncesini temellendirdiği beş esası ısrarla savunmakta, bunun yanı sıra mezhebine muhalif olarak gördüğü fırkalara karşı da sert eleştiriler getirmekten geri durmamaktadır. Muhalif olarak gördüğü fırkaların başında ise Râfızîler olarak adlandırdığı Şiîler ve genellikle Mücbire, Müşebbihe, Haşeviyye, Nâbite ve Kaderiyye olarak nitelendirdiği sünnîler gelmektedir.

Zemahşerî'nin Sünnileri bu tür muhtelif ve birbiriyle alakasız fırkalarla özdeşleştirmesi dışında Ehl-i sünnet mensupları hakkında yaptığı teşbihler çok daha dikkat çekici ve pejoratif

52 Zemahşerî, Keşşâf, 2/681.
53 Zemahşerî, Keşşâf, 2/156.
54 Zemahşerî, Keşşâf, 2/681.
55 Zemahşerî, Keşşâf, 2/386.
56 Zemahşerî, Keşşâf, 1/417.
57 Güven Ağırkaya, "Ehl-i Sünnet Tesmiyesinin Mezhebi Tefsirlerdeki İzdüşümleri", Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 7/1 (30 Haziran 2020), 880-884.
58 Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/359; 4/128, 296.
59 Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/309.
60 Zemahşerî, Keşşâf, 4/632.
61 Zemahşerî, Keşşâf, 1/173; 2/140, 361.
62 Şu'arâ 26/31.
63 Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/309.

muhtevalar içermektedir. Bunlar arasında sünnîlerin Allah'ın dini olan İslam'dan nasibi olmayan gruplar olarak nitelendirilmesi; müşriklere teşbih edilmesi, anlayış ve algılama açısından Firavundan daha anlayışsız ve fazilet açısından daha değersiz oldukları, kendilerini Müslüman ve Ehl-i sünnet olarak nitelendirdikleri, hadis uydurdukları gibi suçlamalar yöneltmekte, işledikleri günahın faturasını Allah'a çıkarmaya çalışan Kaderîler (Kaderiyye) olarak nitelendirmektedir.

Ayrıca sünnîleri, dil zevkinden uzak, Kur'an'ın belagat ve fesahatini idrak edememiş kimseler olmakla, her şeyi ters yüz edenler, hakikat karşısında kibirlenenler, güpegündüz soygunculuk yapmaya kalkışan eşkıyaya benzetmeler gibi farklı itham ve yakıştırmalarda bulunmuştur.

Bunlarla da yetinmeyip "Allah onları rezil etsin," "üzerlerine yıldırımlar düşsün" şeklinde beddua ifadeleriyle kendi haklılığını karşı tarafın da yanlışlığını ortaya koymaya gayret etmektedir.

Böylece Zemahşerî, hem tevhidle kendi mezhebi arasında sıkı bir bağ kurmakta hem de muhalifleri hakkında sert ve yer yer hoşgörü sınırlarını aşan ifadelerle itham ve yakıştırmalarda bulunmaktadır. Buna rağmen kendisinden sonra gelen Şiî, Sünnî, Zahirî, sûfî hemen her grubun ondan yararlanmış, onun muhalled tefsirini okuyup şerh ve hâşiyeler yazmak suretiyle yayılmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu durumun yegâne sebebi anlaşıldığı kadarıyla Zemahşerî'nin dildeki ustalığı, dilin fesahat ve belağatına vukûfiyeti sayesinde kelimeler ve ayetler arasında kurduğu bağlantılardaki kusursuzluk olsa gerektir.

Kaynakça

Ağırkaya, Güven. "Ehl-i Sünnet Tesmiyesinin Mezhebi Tefsirlerdeki İzdüşümleri". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 873-898. https://dergipark.org.tr/tr/pub/pauifd/726321

Altun, Hilmi Kemal. *Zemahşerî'nin Kelâmî Görüşleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.

İbnü'l-Müneyyir, Ebü'l-Abbâs Nâsırüddîn Ahmed b. Muhammed b. Mansûr. *el-İntisâf fi mâ tedemmenehü'l-Keşşâf (el-Keşşâf'ın hamişinde)*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 1987.

Pezdevî, Ebu'l-Yusr Muhammed. *Usuli'd-Din (Ehl-i Sünnet Akaidi)*. çev. Şerafettin Gölcük. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2. Basım, 1988.

Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin. *el-Meʿâlim fî uṣûli'd-dîn*. thk. Tâhâ Abdürraûf Sa'd. Beyrut: Daru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.

Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin. *et-Tefsirü'l-kebir = Mefatihü'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1999.

Zemahşerî, Carullah Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an hakā'ıkı ğavâmidı't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekāvîl fî vucûhî't-te'vîl: Keşşaf Tefsiri: (metin-çeviri)*. ed. Murat Sülün. çev. Muhammed Coşkun vd. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı.

Zemahşerî, Carullah Mahmûd b. Ömer. *Tefsîru'l-Keşşâf an hakâiki gavâmidi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîli fî vucûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 1. Basım, 1987.

İSLAM EĞİTİM TARİHİ'NDE KURUMSALLAŞMA YOLUNDA EMEVÎLERİN YERİ

Arş. Gör. Tuba AKÇAY
Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Orcid ID: 0000-0002-0106-8109

ÖZET

İslam Eğitim Tarihi'nde eğitimin kurumsallaşması, Abbasîler döneminde Beytü'l Hikme'nin açılması ile başlamıştır. İslam tarihinde birçok kurumsal adımda adından söz ettiren Abbasî Devleti, daha ilk dönemlerinde Beytü'l Hikme ile eğitim sahasında da yer almıştır. Abbasî devleti döneminde söz konusu olan bu gelişmeler bir ağaç ise, Emevîler bu ağacın fidan olarak toprağa dikildiği dönemdir. Bu yüzden İslam Eğitim Tarihi içerisinde eğitim ve öğretim yapan kurumları sağlıklı değerlendirebilmek açısından, bu kurumlara kaynaklık eden olaylara ve olgulara değinilmelidir. İşte Emevîler de bu akış içerisinde kurumsallaşma sürecinin neden ve sonuçlarını kendisinde barındıran önemli bir dönem olma özelliğine sahiptir.

Emevîler, dört halife döneminden hemen sonra yönetimi devralmış doksan yıllık bir sürecin siyasi adıdır. Hz. Peygamber döneminden alınan geleneği, taptaze yaşatan dört halife döneminin ardından, çeşitli siyasi bunalımlardan sonra doğan Emevîler dönemi, İslam Tarihi'nde peygamberden sonra toplumsal değişimlere bağlı olarak alışılagelmiş gelenekte değişimlerin başladığı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değişimler pek tabii olarak eğitim sahasını da etkilemiştir. Bu dönemde Hz. Peygamber ve dört halife dönemlerine ek olarak yeni öğretim kurumları ortaya çıkmış ve öğretim mescid dışına çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde kendisinden önceki geleneğe ek olarak saraylar, kütüphaneler ve edebiyat salonları bir eğitim-öğretim yeri olarak kullanılmaya başlanmıştır. Emevîler dönemi, ilimlerin sınırlarının da belirlenmeye başladığı bir dönem olmuştur. Örneğin, tefsir ve megazî ilimleri, hadis ilminden ayrılarak müstakil bir alanda faaliyet göstermeye başlamışlardır. Kelam ilminin tohumları, Hasan Basrî ve Vasıl b. Ata ile birlikte bu dönemde atılmıştır. Bu dönemde hadis, tefsir ve fıkıh gibi dini ilimler, Mekke ve Medine'den biraz daha uzaklaşarak Basra ve Kûfe'ye taşınmıştır. Mekke ve Medine ise bu dönemde daha çok müzik ve edebiyat gibi sanatsal ilimlerle anılan merkezler olmuşlardır. Ayrıca Buhara fethedilerek, ilmin ve eğitimin merkezleri arasında yerini almıştır. İlmin merkezi olarak sayılan şehirlerdeki faaliyetlerle birlikte İslam toplumuna ilk defa pozitif ilimler girmeye başlamıştır. Bu dönemde çok profesyonel çalışmalar olmasa da Müslümanlar, kimya ve felsefe ilimleriyle ilgilenmeye başlamışlardır. Ders halkalarında öğrenilen ve genelde ezbere dayalı olarak yürütülen dini ilimler, kısmi olarak yazıyla kayda geçirilmeye başlanmıştır.

Emevîler Dönemi fetihler, kurumsallaşma ve sonraki dönemlere bıraktığı etkiler bakımından İslam Eğitim Tarihi içerisinde siyasal gelişmelerin olumsuz etkisine kapılmadan objektif bir bakış açısıyla üzerinde durulması gereken önemli dönemlerden biridir. Çünkü bu dönem, İslam eğitiminin gelişimini anlamak açısından içinde yol gösterici durumları barındırmaktadır. Saptanan özellikleri ile itibariyle de Emevîler Dönemi'ndeki eğitim faaliyetleri "geçiş dönemi" olarak nitelendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, İslam Eğitim Tarihi, Emevîler, Kurumsallaşma

THE PLACE OF UMAYYAD IN THE PATH OF INSTITUTIONALIZATION IN THE HISTORY OF ISLAMIC EDUCATION

ABSTRACT

The institutionalization of education in the History of Islamic Education started with the opening of Beytu'l Hikmah during the Abbasid period. The Abbasid State, which has made a name for itself in many institutional steps in the history of Islam, also took part in the field of education with Beytu'l Hikmah in its early periods. If these developments in the Abbasid period are a tree, the Umayyads are the period when this tree was planted in the ground as a sapling. Therefore, in order to be able to evaluate the institutions that provide education and training in the History of Islamic Education, the events and facts that are the source of these institutions should be mentioned. The Umayyads also have the characteristic of being an important period that contains the causes and effects of the institutionalization process within this flow.

The Umayyads are the political name for a ninety-year period that took over the administration immediately after the four caliphs. The Umayyad period, born after various political crises, after the four caliphs that kept the tradition taken from the Prophet Mohammed's period alive, it appears as a process in which changes in the customary tradition started due to social changes after the prophet in the history of Islam. In this period, in addition to the periods of the Prophet Mohammed and the four caliphs, new educational institutions emerged and teaching began to move out of the mosque. In this period, in addition to the tradition before it, palaces, libraries and literature halls started to be used as an education and training place. The Umayyad period was a period in which the boundaries of science began to be determined. For example, the sciences of tafsir and megazi separated from the science of hadith and started to operate in a separate field. The seeds of the science of kalam were sown with Hasan Basri and Vasil b. Ata in this period. In this period, religious sciences such as hadith, tafsir and fiqh moved away from Mecca and Medina to Basra and Kufa. Mecca and Medina, on the other hand, became centers of artistic sciences such as music and literature. In addition, Bukhara was conquered and took its place among the centers of science and education. Positive sciences started to enter the Islamic society for the first time with the activities in the cities considered as the center of science. Although there were not many professional studies in this period, Muslims started to be interested in chemistry and philosophy. The religious sciences learned in lecture circles and generally based on rote have started to be recorded partially in writing.

The Umayyad Period is one of the important periods that should be dwelled upon with an objective point of view in terms of conquests, institutionalization and its effects on the following periods, without being affected by the negative effects of political developments in the History of Islamic Education. Because this period contains guiding situations in terms of understanding the development of Islamic education. Educational activities in the Umayyad Period should be described as "transition period" with their identified characteristics.

Keywords: Religious Education, History of Islamic Education, Umayyads, Institutionalization

GİRİŞ

Emevî Devleti, Hz. Osman'ın şehit edilmesinin ardından halife olan Hazreti Ali'ye karşı muhalif olan Muâviye b. Ebî Süfyan'ın çabalarıyla kurulmuştur. Muâviye, dört halife döneminin ardından gelişen süreçte Hz. Hasan'ın biatini alarak Müslümanların başına geçmiş ve İslam tarihinde yeni bir devri başlatmıştır.[1] Suriye'nin merkezi Dımaşk'ta hicri 41 yılında kurulan bu devlet, adını Muâviye b. Ebî Süfyân'ın mensup olduğu Benî Ümeyye kabilesinden almıştır. Emevî Devleti, kuruluşundan yıkılışına kadar toplamda on dört halife ile idare edilmiştir. Emevî halifelerinin ilk üçü Süfyaniyye, sonrasında gelen on bir halife de Mervâniyye olarak adlandırılmıştır. [2]

Emevîler Dönemi, iç ve dış savaşların yoğun olduğu, yeni şehirlerin kurulduğu, fetihler ile birlikte Yunan ve İran kültürünün Arap-İslam kültürü ile karşılaşmaya başladığı, fethedilen yerlerin Araplaştırılmaya çalışıldığı hareketli bir dönemdir.[3] Daha kuruluş aşamasında Hz. Osman'ın şehit edilmesi, Cemel ve Sıffîn savaşları, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da halife Muâviye'nin oğlu Yezîd tarafından şehit edilmesi gibi olaylarla başlayan iç siyaset ve karışıklıklar devletin yıkılışına kadar sürmüştür. Emevîler Dönemi dış siyasetinde de fetihlerle gelen yoğun ve hareketli bir süreç yaşandığı görülmektedir. Söz konusu dönem, devletin Arap asabiyetçiliği politikasının etkileriyle iç isyanların da sık sık yaşandığı bir dönem olarak sıkça anılmıştır. Emevî halifelerinin Arap halkını önceleyerek Arap olmayan (mevalî) halkı dışlaması, büyük sorunlara yol açmıştır. Tüm bunların sonucu olarak devlet, II. Mervan döneminde yaşanan iç isyanlarla yıpranmış ve 750 yılında çöküşe geçmiştir. Abbasî propagandası ile çalkalanan ülkede halife, birliği ne kadar sağlanmaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Böylece Emevîler iç isyanlar sonucunda hicri 750 yılında yıkılmış ve yerini Abbasî hâkimiyetine bırakmıştır.[4]

Yaklaşık doksan senelik bir zaman diliminde siyasi hadiseler bu denli yoğun olsa da bu süre zarfında toplum hayatında kültürel faaliyetler de yer almıştır. Siyasi hadiselerle uğraşan Emevî Devleti, aynı zamanda sanat, eğitim ve mimari ile de meşgul olmuştur. Emevîler dönemi fetihler, kurumsallaşma ve sonraki dönemlere bıraktığı etkiler bakımından İslam tarihinin ve araştırma konusu itibariyle de İslam eğitim tarihinin en önemli dönemlerinden biri olarak anılmalıdır.

İslam eğitim tarihi, Hz. Peygamber'in İslam'ı tebliğ etmesi ile başlayan ve günümüze kadar uzanan, çeşitli etkilerle değişen ve gelişen İslam eğitim anlayışını inceleyen bir bilimdir. Hz. Peygamber döneminde Mekke'de eğitimin evler vasıtasıyla yürütüldüğü görülürken, Medine dönemine gelindiğinde mescid merkezli bir eğitim anlayışının oluşturulduğu tespit edilmiştir. Öyle ki ilim hususunda kendinden sonraki çağlara örneklik teşkil eden Suffe ehli de mescidde bizzat peygamber tarafından yetiştirilmiştir.[5] Dört halife dönemine gelindiğinde, Hz. Peygamber döneminden alınan eğitim geleneğinin aynen devam ettirildiği görülmüştür. Bu dönemin eğitimi de mescid merkezli sürdürülmüştür. Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi öğretimde yine dinî konular ön planda olmuştur.[6] Dört halife döneminde eğitimde kurumsallaşma kapsamında ilerleme görülmemiştir. Bu yüzden bu iki dönemin eğitimde geleneksel dönem olarak adlandırılması tercih edilmiştir. Emevîler Dönemi ise eğitimin

[1] Muhammed Süheyl Takkûş, Emevî Devleti Tarihi, çev. Mücahit Yüksel, Hikmetevi Yayınları, Ankara 2012, 19.
[2] İbn Hibban, es-Siretü'n Nebeviyye ve Ahbaru'l-Hulefa, çev. Harun Bekiroğlu, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017, 452.
[3] Mehmet Dağ ve Raşit Öymen, İslam Eğitim Tarihi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1974, 69.
[4] Âdem Apak, İslam Tarihi (Emevîler Dönemi), Ensar Yayınları, İstanbul 2017, III, 247-255.
[5] Mustafa Baktır, "Suffe", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, , TDV Yayınları, İstanbul 2009, XXXVII, 470.
[6] Ebu Yusuf, Kitabü'l-Harâc, Kahire 1382, 138.

kurumsallaşması sürecinde bir geçiş dönemi olma özelliği arz etmektedir. Çünkü Abbasî Devleti döneminde Beytü'l-Hikme'nin kurulmasıyla eğitimde ilk kez kurumsallaşmanın adımları atılmıştır.[7] Eğitimde sistematik anlamda kurumsallaşmanın ilk örneği Nizamiye Medreseleri[8] kabul edilse de bu yolda ilk adımların Abbasîler döneminde atıldığı genel bir kabuldür. Eğitimde geleneksel düzenden kurumsallaşmaya giden bu yolda Emevî Devleti, bir hazırlık veya geçiş süreci olması hasebiyle eğitim anlayışı üzerinde durulması gereken bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Emevîler Dönemi, geleneksel anlayış ve kurumsal anlayış olarak adlandırılan iki zaman dilimi arasında anlamlı bir bağ kurmak açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda sorulacak temel soru şudur: Emevîler Dönemi'nde eğitim-öğretim faaliyetleri, önceki dönemlere kıyasla nasıl şekillenmiştir ve hangi temel özelliklere sahip olmuştur? Abbasîler dönemini nasıl etkilemiştir? Bu soru kapsamında alt problemler ise aşağıdaki sorularla tespit edilmiştir:

Emevîler Dönemi'nde eğitim sahasında kurumsallaşma hangi düzeydedir?

Emevîler Dönemi'nde hangi ilimler mevcuttur?

Emevîler Dönemi'nde eğitim mekânları nelerdir?

Emevîler Dönemi'nde eğitim merkezleri hangi şehirlerdir?

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Tarih, geçmişte olan olayları kaydetmeye, bunları keşfetmeye, olaylar arasındaki ilişkileri tespit etmeye ve bu yolla bireye ve topluma yön veren doğal ve sosyolojik yasaları kavramaya çalışan bir disiplindir.[9] Böylelikle tarihsel araştırma, geçmişi öğrenme, bugünü anlama ve geleceği tahmin etme konusunda insanlara yardımcı olmaktadır. Ayrıca tarih, toplumlarda kültürü taşıma görevine sahiptir. Eğitim ise, kültürü yeni nesillere aktarmaya araçlık eden bir ilmi disiplindir.[10] Bu bağlamda tarih ve eğitim arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Emevî Devleti dönemi, tarihçiler tarafından genellikle siyasi kimliği ön plana çıkarılan bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.[11] Çünkü Emevîler Dönemi, iç ve dış savaşların yoğun olduğu, göçebelikten yerleşik hayata intibak çabasının sarf edildiği, Yunan ve İran kültürünün Arap-İslam kültürü ile karşılaşılmaya başlandığı, fethedilen yerlerin Araplaştırılmaya çalışıldığı oldukça hareketli bir dönemdir.[12] Böylesine hareketli bir dönemde siyasi olayların ön plana çıkması normal bir durum olsa da dönemin eğitsel, kültürel ve sanatsal faaliyetlerinin de müstakil bir biçimde incelenmeyi hak ettiği belirtilmelidir. Bu faaliyetlere eğitsel olarak bakıldığında Emevîler Dönemi, mescid merkezli eğitimin devam ettiği, lakin bir yandan da yeni eğitim mekânlarının kültür hayatına kazandırıldığı bir dönemdir. Tarihte ilk defa bu dönemde eğitim faaliyetleri yürütme amaçlı kütüphaneler, saray okulları ve edebiyat salonları inşa edilmiştir. Ayrıca toplumsal yapının ve ihtiyaçların çeşitlenmesi ile birlikte eğitime konu olan ilimlerin sayısında bir artış olmuş; tarih, siyer, megâzî, kelam, tıp, felsefe ve musiki de eğitim sürecine dâhil edilmiştir. Eğitim sahasında geleneksel uygulamalara

[7] George Makdisi, The Rise of Collages: Institutions of Learning in Islam and West, Edinburg University Yayınları, Edinburg 1981, 24-25; Hakkı Dursun Yıldız, "Abbasîler", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 1988, I, 40.
[8] Chikh Bouamrane, "İslam Tarihinde Eğitim-Öğretim Kurumları", çev. Nesimi Yazıcı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1988, XXX, 282.
[9] İbn Cemaa el-Kinani, İslamî Gelenekte Eğitim Ahlakı, çev. M. Şevki Aydın, TDV Yayınları, Ankara 2012, 17.
[10] Mark T. Gılderhus, Tarih ve Tarihçiler, çev. E. Sonnur Özcan, Birleşik Yayınları, Ankara 2011, 13.
[11] Philip K. Hitti, Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi, çev. Salih Tuğ, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, 351.
[12] Dağ ve Öymen, 69.

nazaran birçok ilerlemenin kaydedildiği ve kendisinden sonra kurumsallaşma çalışmalarının başladığı böylesine önemli bir dönemin müstakil bir araştırmaya konu edilmesi önem arz etmektedir. Böyle bir ihtiyaç göz önünde bulundurularak yapılan bu çalışmanın, İslam eğitim anlayışının tarihsel sürecini anlamlandırma ve tanımlama konusunda İslam eğitim tarihi sahasındaki araştırmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bir araştırmaya başlamak için doğru yöntemleri takip edebilmek çok önemlidir. Yapılan herhangi bir çalışmada nihai bir sonuca varabilmek, yeterli miktarda doğru kaynağa ulaşmak ve bu kaynaklardan doğru bilgiler elde etmekle mümkündür. Langlois ve Seignobos, tarihsel bir çalışmada veri aramanın ve toplamanın, tarihçiliğin en önemli uğraşlarından biri olduğunu, tarih araştırmalarına başlarken, önce kaynaklardan bilgilerin toplanması gerektiğini, aksi halde yetersiz bilgilerle çalışma yapabilmenin imkânsızlığının ortaya çıkabileceğini söylemişlerdir.[13] Bu çalışmada Langlois ve Seignobos'un tarih alanında veri toplama hakkındaki bu düşünceleri göz önünde bulundurularak, Emevîler Dönemi eğitim hayatı ile ilgili bilgi içeren birçok kaynaktan konuyla alakalı önemli içerikler toplanmaya çalışılmıştır.

Araştırma, özellikleri itibariyle nitel bir araştırma yöntemine sahiptir. Nitel araştırma desenleri arasından kültür analizi deseni tercih edilmiştir. Çünkü kültür analizinin toplumsal davranış, işleyiş, değerler ve normlar gibi kültürel ögelerin tanımı ve analizi üzerine odaklanması ilkesi,[14] bu araştırmanın amacına hizmet etmektedir. Ayrıca çalışmada tarihsel bir durumun saptanarak tasvir ve tarife yöneltilmesi, kültür analizi deseni içerisinde betimsel analiz yaklaşımı ile veri analizi yapılmasına imkân tanımıştır. Çünkü burada temel amaç, araştırmaya konu olan Emevî kültür hayatı içerisindeki eğitim olgusunun tanımlanması ve bu süreçte bu kültürü oluşturan ögelerin değerlendirilmesidir.

SONUÇ

Dört halife döneminin ardından başlayan Emevîler Dönemi, halife Muâviye b. Ebî Süfyan ile hicri 41 yılında başlayıp II. Mervan ile hicri 132 yılında Abbasî isyanları ile sona ermiş doksan senelik bir dönemi kapsamaktadır. Emevîler Dönemi eğitim kurumlarına bakıldığında, Hz. Peygamber ve dört halife döneminde var olan mekânların devam ettirildiği ve yeni mekânların eklendiği görülmektedir. Mescidler, küttablar, badiyeler ve evler gelenekten geldiği gibi sürdürülmeye devam edilmiştir. Önceki dönemlere ek olarak da saraylar, kütüphaneler ve edebiyat salonları eğitim mekânı olarak kullanılmıştır. Gayrimüslim halkın eğitim verdiği mekânlar da yine bu dönemde kendi geleneklerinden geldiği gibi sürdürülmüştür.

Emevî dönemi eğitimi, gelenekten devralınmış, lakin kendine özgü özellikleri de olan yeni bir yapıya sahip olmuştur. Kendinden önceki dönemlere kıyasla ilim ve eğitim mekânları sahasında çeşitlilik bulunmaktadır. İslam toplumuna fetihlerle katılan milletlerle beraber ders konularında da değişimler yaşanmıştır. Bu dönemde ilimlerin kaydedilmesi, yani yazıya geçirilmesi ve tercüme faaliyetleri başlamıştır. Emevîler Dönemi, İslam eğitim tarihinde ilimlerin ilk defa kayıt altına alınmaya başlandığı dönemdir. Özellikle hadis alanında gerek şahsi gayretler ve gerek halifelerin teşvikleriyle yazılı eserler oluşturulmuştur. Hadis alanı dışında bu dönemde tefsir ve fıkıh alanlarında da yazılı eserler verilmiştir. Emevîler Dönemi'nde şekillenen siyasi olaylardan etkilenerek gelişen ilmî saha, Abbasîler döneminde yaşanan kurumsallaşma için bir hazırlık safhası olmuştur.

---

[13] Ch. V. Langlois-Ch. Seignobos, Târîh Tetkiklerine Giriş, çev. Galip Ataç, Türk Târîh Kurumu Yayınları, Ankara 2010, 16.

[14] Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayınları, Ankara 2016, 67.

Genel kabule göre eğitimde kurumsallaşma sistematik olarak, Nizamiye Medreseleri ile başlamıştır. Lakin bu kurumsallaşmanın ilk nüveleri Abbasiler döneminde Beytü'l Hikme'nin kurulmasıyla atılmıştır. Emevîler, İslam'ın geleneksel ilk çağları diye nitelenen Hz. Peygamber ve dört halife dönemi ile kurumsal ilk adımların atıldığı Abbasiler dönemi arasında, kurumsallaşma yolunda bir geçiş dönemi olmuştur.

Emevîler Dönemi'nde ilimler dini ve beşeri olarak iki gruba ayrılmıştır. Dinî ilimler içerisinde Kur'ân-ı Kerim ve kıraat, tefsir, hadis, fıkıh, kelam, tarih, siyer ve megazî ilimleri; beşerî ilimler içinde ise, müspet ilimler, yani tıp, kimya ve astronomi; sanat ile ilgili ilimler alt başlığında dil, edebiyat ve musiki yer almıştır.

Emevîler döneminde ilimlerin değişimi, genel eksende fetihlerin etkisiyle yaşanmıştır. İslam toplumuna fetihlerle dâhil olan toplumların getirdikleri kadim kültürleri ve eski inançları, Müslümanların gündemini meşgul etmeye başlamıştır. Ayrıca sonradan Müslüman olan mevalî kesimin İslam'ı anlama ve anlamlandırma çabası da bu etkiler arasında tespit edilmiştir. İsrailiyyât bu dönemde İslam ilim dünyasına girmiştir. Mevali kesim, İslam ile kazandığı bilgileri, kadim bilgileri ile birleştirerek Kur'ân yorumunda bulunmaya başlamışlardır. Fıkıh sahasında yeni problemler karşısında çözümler aranırken bu alanda re'y ile hüküm verme uygulaması doğmuştur. Kelam alanında mevalinin kadim inanç esasları ile İslam inanç esasları arasında bağ kurma çabası, Cebriyye ve Kaderiyye adlı itikadî mezheplerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Emevîler Dönemi beşerî ilimlere gelindiğinde, bu ilimlerden tıp ve kimya gibi ilimler tercümeler yoluyla Arap dünyasına geçmiştir. Özellikle Halid b. Yezîd bu ilimlerin gelişmesine öncülük etmiş ve Cündişapur okulunda tıp üzerine kendini yetiştiren Maserceveyh, saray doktoru olmuştur.

Emevîler Dönemi eğitim merkezleri, Mekke ve Medine başta olmak üzere Basra, Kufe, Cündişapur, Antakya, İskenderiye şehirleri olmuştur. Bu dönemde Mekke tefsir sahasında, Medine musiki sahasında yapılan eğitim faaliyetleri ile nam kazanmıştır. Basra, kelam tartışmaları ile anılan ilim şehri olmuştur. Özellikle bu şehirle alakalı olarak Basra Cuma Camii ve bu camide eğitim veren Hasan Basri'nin ders halkası dönemin ünlü olaylarıdır. Kûfe, tefsir ilmi ile anılan bir şehir olmuştur. Dönemin Kûfe merkezli ilmî faaliyetleri, re'y ekolünün temellerinin bu şehirde atılmasını sağlamıştır. Fethedildikleri dönemde müspet ilimler sahasında bilimsel faaliyetlerin aktif yürütüldüğü Cündişapur, İskenderiye ve Antakya şehirleri bu faaliyetlerini devam ettirmiş ve bu üç şehir tıp ve kimya ilimleri ile anılmıştır.

KAYNAKÇA

Apak, A., İslam Tarihi (Emevîler Dönemi), Ensar Yayınları, İstanbul 2017.

Baktır, M., "Suffe". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt 37, s. 469-470), TDV Yayınları. İstanbul 2009.

Boumrane, C., "İslam Tarihinde Eğitim-Öğretim Kurumları". (N. Yazıcı, Dü.) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 30(1), 1988, 279-285.

Dağ, M., & Öymen, R., İslam Eğitim Tarihi. : Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1974.

Ebû Yusuf, Kitabü'l Harac, Kahire 1382.

el-Kinanî, İ. C., İslami Gelenekte Eğitim Ahlakı. (M. Ş. Aydın, Çev.), TDV Yayınları, Ankara 2012.

Gilderhus, M. T., Tarih ve Tarihçiler. (E. S. Özcan, Çev.) Birleşik Yayınları, Ankara 2011.

Hitti, P. K., Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi, (S. Tuğ, Çev.) Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2011.

İbn Hibban, es-Siretü'n-Nebeviyye ve Ahbaru'l-Hulefa. (H. Bekiroğlu, Çev.) Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017.

Langlois, C., & Seignobos, C., Tarih Tetkiklerine Giriş. (G. Ataç, Çev.) Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010.

Makdisi, G., The Rise of Collages: Institutions of Llearning in Islam and West. Edinburg Yayınları. Edinburg 1981.

Takkûş, M. S., Emevî Devleti Tarihi. (M. Yüksel, Çev.) Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2016.

Yıldırım , A., & Şimşek, H., Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayınları, Ankara 2016.

RESEARCH STUDY ON WOMEN'S RIGHTS IN THE LIGHT OF ISLAMIC TEACHINGS

Rehana KANWAL
Department of Islamic Studies, National College of Business Administration and Economics, Lahore, Pakistan

ABSTRACT

History testifies that women were oppressed for a long period of time. In the past era, women were tyrannized. Men would buy and sell the women to fulfill their own pleasures of life. The Arabs even considered the women a cause of shame and used to bury the young girls alive. No social status was given to the women in most of the world's civilizations.

Islam not only gave women the right to survive but also determined their status as a mother, daughter, wife and sister. By confirming their religious, social, economic, legal and administrative role, Islam guaranteed their rights. As a result, a civilization was created in which women were considered an important part of the society. The Prophet (peace be upon Him) elevated women to the highest possible level of dignity and greatness.

The women were also entitled to the rights of dower, alimony, respect and honor. As mothers, they were conferred a great status and paradise was laid under their feet. The obedience of one's mother was made the source of success in this world and the hereafter.

It acknowledged their right of property and intervention in this right was held to be unlawful. It set the stoning and other adultery punishments for criminals in order to protect chastity and respect of women. Their testimony was acknowledged as rightful. They were allowed to preach the religion of Islam.

The importance of women's rights in the foundation of the modern Muslim state is recognized as true, provided that the establishment and provision of the rights are in accordance with the Islamic teachings. In this article, women's rights will be described in the light of Islamic teachings.

Keywords: Women's rights, right to inheritance, right of dower, alimony, marriage, divorce.

Introductions:

"O ye believe! Enter in to Islam whole heartedly; and follow not the footsteps of the evil; for he is to you an avowed enemy."[i]

Islam has deep concerned to the basic human rights. A systematic arrangement has made for the economic, social and cultural rights of man. Islam has used these rights as legal orders. It supported them all the legislations that are needed to ensure their implementation. Neither the provisions of the universal declaration of human rights, nor the international Covenant of women's rights have gone as far as Islam. They remained as moral recommendations not

guaranteed by any legal safeguards. Under Islamic legal system these rights constitute imperative obligations and must be enforced by legislative and executive guarantees.

Islam declares the equality of male and female in these rights. This equality based on the doctrine that man and female has the same human nature. Relations between man and women are characterized by reciprocal rights and obligations, expect for the obligation incumbent on men to assume leadership of the family and to provide for the expenses. It is stated in the Quran: "And they (women) have rights similar to those (of men) over them in kindness and men are a degree above them."[ii]

We know that Islam introduced historic radical changes in favor of women in the legal domain.

Women in pre-Islamic Arabia

A review of women's low status in pre-Islamic times provides a perspective on the extent of the reforms which the Qur'an introduced to improve their position in classical Islam. In a primitive society threatened by poverty and starvation female babies who did not have the same potential for individual strength and mobility as males, often represented a great burden. One manifestation of this attitude was the pre-Islamic practice of female infanticide. It existence is attested to in the Qur'an:

When news is brought to one of them of the (birth of) a female (child), his face darkness, and he is filled with inward grief! With shame does he hide himself from his people because of the bad news he has had! Shall he retain it (on sufferance and contempt), or bury it in the dust? Ah! What can evil (choice) they decide on .[iii]

Because they were stronger and more agile than women, most of the tasks necessary in a society of nomads (ability) to fight as warriors, to attack animals, to seize food), were better done by men. Women, who were easily overcome by force and who spent much of their lives weakened by pregnancies or tied down with the care of children, could easily become liabilities to a tribe. They were often in the danger for their kin. Thus, social conditions and the necessities of survival accounted for women's low social position.

In addition, the lowering of women's status can be attributed to the types of marriage that were contracted. In ancient Arabia, two main categories of marriage can be distinguished, one based on female kinship (Sadiqa) and the other based on male kinship (ba'l). In sadiqa marriage the wife stayed with her tribe while her husband sometimes came from a foreign tribe. The wife had the right to choose her husband, to receive him in her tent and to dismiss him when she wished. Sadiqa marriages involved no subjugation of the wife. She and not her family received a gift from her prospective husband in consideration of the marriage. No witness or guardines were necessary since the marriage was based solely on the consent of the two parties. It did not involve any contract with the wife's kin. Thus the sadiqa marriage

corresponded to the law of mother kinship. Children belonged to the wife's tribe since her kin did not contract with the husband to relinquish their rights to the wife or her children.

Two types of sadiqa marriage existed, mut'a or temporary marriage and what Robertson Smith calls "beena" a more permanent marriage through which the husband settled with his wife's tribe.[iv]

Women's Social Rights and its protection:

Islam has given women a very high social status with full social security. Hazrat Muhammad (peace be upon Him) raised the status of women as mother, sister, wife and daughter and specified special rights for each.

Women As a wife:

The welfare of women starts before marriage in terms of seeking the right partner. The Prophet (peace be upon Him) said:

“If a suiter whose faith and conduct you are satisfied with comes to you, marry him your daughter. If you do not, there will be affliction on earth and gross corruption.”[v]

Only love, mutual respect, and understanding between husband and wife will bring peace to the family. A person you assume of with weakness might be better than you in the eyes of creator, or you might get the results through your patience, which is described " if ye take a dislike to them it may be that ye dislike a thing, and Allah (SWT) brings about through it a great deal of good".[vi]

It advices that husband should try to understand and forgive his wife even if she has weakness.

In Quran, it is stated a women has similar rights as she has her obligation.

ولهن مثل الذى عليهن بالمعروف

Women have rights similar to what they owe in recognized manner.[vii]

These rights should be perfomed by men and by the fulfillment of the right, a man can become a true Muslim.

Hazrat Muhammad (peace be upon Him) said that:

خيركم خيركم لاهلہ وانا خيركم لاهلى

(The best among you is h, who turns best for his family.)[viii]

In Surah Al- Nisaa it is ordered to behave well with women.

فعسٰى ان تكرهوا شيئا و يجعل الله فيہ خيرا كثيرا و عاشروهن بالمعروف فان كرهتموهن۔

(Live with them in the recognized manner. If you dislike them, then it is quite likely that you dislike something and Allah has placed a lot of good in it.)[ix]

In Surah Al- Baqra it is stated that

هن لباس لكم وانتم لباس لهن

(They are apparel for you, and you are apparel for them.)[x]

Women as a Mother:

Islam lay emphasize on paying respect to parents, and dutiful to them, and obey the. It was instructed:

"To be good to parents", and especially reminding about mother "in travail upon travail, did his mother bear him, and in years twain was his weaning."[xi]

Prophet said, " Paradise is at the feet of your mother and guides us to be kin, and dutiful to mother."[xii]

In answering to questions by one of his companions, "Who most deserves (my) reverence? Prophet said: ' Your mother ' and he repeats it for three times, then said, "Your father".

From this, one could be clearly observed that islam place more favored to "mother" than "father".[xiii]

Women As a Daughters and Sisters:

The Holy Qur'an was revealed to the Prophet Muhammad (peace be upon Him) while the darkness of ignorance covered the Arabian Peninsula. At that time, women were treated as rubbish, sex objects, or being counted them as their livestock animals, sons were favored more than daughters, and daughters were buried alive. Regarding female infanticides, prohibited by Prophet saying that, "Allah (SWT) has forbidden you to bury your daughters alive.[xiv] "And similarly in the Qur'an, "When the female (infant) buried alive, is questioned - for what crime she was killed"[xv], bury it in the dust? What an evil (choice) they decide on."[xvi] All these practice and attitude towards women were forbidden by Prophet Muhammad (P.B.U.H) reminding them the punishments of hereafter.

At the same time, the rewards are promised regarding kind treatment of daughters. The Prophet said, "whoever is in charge of these daughters and treats them generously, then they will act as a shield from him from the (Hell) Fire"[xvii], Who ever has three daughters, or three sisters, two daughters, or two sisters and he keeps good company with them and fears Allah (SWT) regarding them, then paradise is for him."[xviii]

Women and Religion:

Islam provides all religious and social rights to women. She can participate in religious sermons, marriages and other social activities.

عن ابن عمر ، قال رسول صلى الله عليه وسلم اذا استاذنكم نساءكم الى المسجد فاذنوا لهن.

(Ibn Umar said that the messenger of Allah (peace be upon Him) said if your women seek permission to visit mosque, you should permit them.)[xix]

Women can participate in all religious and worships and this is the responsibility of government to make specific arrangements in the mosques where women may freely participate in prayers. Similarly, the government is also responsible to protect women's religious and social rights.

In Islam's social system, the basic feature is that it has made men responsible for state and society's responsibilities while relieving women from the economic, political and defense responsibilities and advised them to stay firm at the domestic front. The men have been made bound to look after financial requirements of women.

Economics Rights of female (women) in Islam:

Women have been given shares in the property of father, brother, son and husband etc. The husband was made bound to pay her dower.[xx] All these rights make women financially stronger where in either father can intervene nor her husband. Similarly, if she earns something through hard work, it is her sole ownership and if she spends anything out of such income at her free will, it is "Sadqa" on her behalf which will be rewarded hereafter by Allah Almighty.[xxi]

Islam has made a woman owner and administrator of her house and she should give preference to her home on her outer activities. She should not destroy her family and house. After fulfillment of her domestic, expertise and aptitude.

Freedom of Speech and Education:

It is interesting to note that a woman, in the period of Holy Prophet (peace be upon Him) was fully enjoying the right. A Muslim woman could express her opinion not only before her husband but also before Holy Prophet (peace be upon Him).

If we see towards Qur'an we find chapter twenty eight started with the name of a Muslim Woman. Arguing and litigating with the Holy Prophet regarding her husband. Qur'an states: "Allah has indeed heard the statement of a woman who pleads with the concerning her husband and carries her complaint to Allah." [xxii]

Then we know that the wives of Holy Prophet also litigated before Him regarding their maintenance. At the time a women was free to ask any type of question from Holy Prophet (peace be upon Him), for that she was not required to ask her father or husband. Whenever she wanted, she had to go to Holy Prophet directly without any hesitation and prior permission of her husband. There are number if Ahadith which prove that she did not need permission from her husband to do so. In this way she enjoyed the right of getting knowledge and to learn from Holy Prophet. It is important to note that knowledge includes all types of permissible knowledge, whether religious or scientific.

Because majority of Qur'an verses and Ahdith mentioned this word in absolute and in general terms.

Qur'an states:

"Allah will raise up to ranks those of you who believe and who have been granted knowledge and Allah is well acquainted with all you do."[xxiii]

Holy Prophet said:

"Who travels for learning and knowledge, God makes easy, him/ her way to paradise."[xxiv]

Here the word who includes both man and woman. In another Hadith it is reported from Anus b. Malik that Holy Prophet said:

"Get knowledge whether in China, because getting knowledge is an obligation."[xxv]

It is clear that at that time there was no Islamic knowledge in China. Then Holy Prophet had to arrange separate sitting with women to teach them properly, through women had to attend meeting with men. It shows that how our great Prophet was concerned with the education of women. It is also proved that co- educational discussion is also allowed. It is reported that Umm Al-Fadl participated in the discussion with male Sahabah regarding the fast of the day of A'rfah. Some were saying that Holy Prophet had fast while others were denying it. Then Umm Al-Fadl sent a bowl of milk to Him. Holy Prophet drank it and He was on camel.[xxvi]

We see that how women were active and confident. It also indicates that a women posses ability to understand the situation and to solve the problem in sophisticated manners. She has full capacity to participate in educational discussion. This is possible only if woman has knowledge on equal basis. The fact is that only knowledge can expand the vision and exposure of woman. By getting knowledge she is be able to grow up and to train her children properly. She learns to manage time and life.

In our society, freedom of Speech is often used against the woman. This male dominant society does not like freedom of expression from her daughter, sister, and wife and from his female colleague, Here I would like to quote saying of a woman to Hazrat Umar, The great Caliph of Muslim Ummah:

“O Umar! Allah has given us right of unlimited dower and you are going to prevent us by limiting it; does not God say in Quran:

“And if you have given on of them a treasure, do not take back anything from it.”[xxvii]

Then Hazrat Umar said: “Woman is right and Umar has made mistake.”[xxviii]

This happened in a general meeting with Muslims. This shows the freedom of speech for women in interesting manners. Women, at that time were bold and could not afford any negligence regarding the rights. They had to attend every meeting called by Caliph without the permission of their husband. It also proves contribution of woman in the legislation.

Al-humdulillah, we have good and positive thinking for our mothers. Only here we act upon Ahadith that paradise in under the foot of mother. But until this stage, she has lost all her capacity, strength and energy to do any work. In majority cases, a woman in our society

succeeds to get respect and to give suggestions after the marriage of her children. This practical situation simply means that we respect only weak and helpless, deaf and dump female. Will Allah ask us only about our mothers?

Freedom of Social and Political activities:

Islam regulates every affair of the individual in detail manners. The life of Muslims is ruled in its entirety by the Shariah which spells out the precise rules and regulations governing individual relations with God as well as with fellows.

Since Islam considers a woman a social being, so allows her to participate in social gatherings and to contribute in social development. It is easy for us to hold the social fabric of the Islamic society through the history of the Muslim Ummah. We see that Muslim woman has a strong contribution in the development of Muslim society. During the period of Holy Prophet and his companions whenever Muslims were called for a meeting or some gathering, women hurried toward it and no one had to forbid them. Were all of them without husbands or guardians? It is reported from Khuwla bint Qays that in the period of Holy Prophet, Hazrat Abu Bakr and in early days of Hazrat Umer, we (women) had together in the Mosque, we had friendship with each other, we talked to each other and some of us treated the sickness of eyes.[xxix]

Talking about these gatherings Allamah Ibn-al-Qayyam Al-Jawziyah writes:

What the Madni people reported about the speeches of Holy Prophet (peace be upon Him), it seems that they have stated that Holy Prophet kept silence regarding the issue of women to go to homes, to appear in mosques and to attend the social and general meetings, when it was announced.[xxx]

In a Hadith it is reported from Anas b.Malik:

"When Holy Prophet(peace be upon Him) intended for jihad, He had to take Umm-e-Saleem and some other women with Him. They had to drink water to wounded Muslims and treated them.[xxxi]

In another Hadith Umm-e-Atiyah reported that they were ordered to go outside the homes on Eid day, even unmarried and Hayeza were also asked to go to mosque. Hayeza were asked to remain behind the people, to say takbeer and to participate in pray.[xxxii]

This Hadith indicates the unmarried female was stuck at Home until Holy Prophet ordered her to go outside to enjoy Eid day. But married women were free to attend social and religious ceremonies. The Holy Prophet allowed a woman Asma bin A'mies to treat the children through spiritual way(Dam).

Another Muslim Ansari woman, Umm-e-Sharik was very rich and generous. Many companions of Holy Prophet (peace be upon Him) come and stay at her home. She had to attend her guests.[xxxiii]

Woman can express her right of politics. We also know that Hazrat Ayesha used her political right by demanding retaliation of Murder of Hazrat Uthman. No companion objected that being a woman she had no right to participate in such political issues.Thus Hazrat Ayesha and communication with Arab leaders from all cities. They wrote letters to her. They gift her. Hazrat Ayesha had to reply them and accept their gifts.[xxxiv]

Freedom of Professions and Business:

Allah said in Qur'an:

"And when the prayer is finished then ye may disperse through the land And seek of bounty of Allah." [xxxv]

Islam appreciates working and earning. It is this reason that it favors the unlimited rights of ownership, it motivates it believers to do work hard and condemns the begging. This right of working and earning is a fundamental right of human being, man and woman. For man it is an obligation to work, to earn and to spend on her family. For woman it is permissible profession, job and business. To carry on her professional activities, it is her right to communicate, to deal, to enter in to any contract and to travel.[xxxvi]

It is her right of human being to work and to upgrade his living standard. According to Islamic Jurisprudence permissibility or Mubah does not depend upon the necessity. So it is not correct when it is said that female can adopt profession only in case of necessity. Necessity permits prohibited things. The only condition is that this permissible matter should not in clash with her duties that is to look after her children and to care for the property of her husband and to attend her husband heart heartedly. We have number of examples that a Muslim woman in the period of Holy Prophet (peace be upon Him) was enjoying this right with full freedom. She earned and spent and become a source of prosperity for her family. The best example is the work of Hazrat Asma bint Abi Bakr. She had to work outside to home; she assisted her husband with her own desire. Her husband Abdullah b. Zubair never asked about her activities. According to Jamhur al-Ulema:

"She was doing so with her own desire because she was not under obligation to assist her husband outside the home.[xxxvii]

Once she sold her female slave and got money, meanwhile Hazrat Zubair come and asked her to give him that money. She replied that she had given it in the way of Allah. Her husband did not mind it.[xxxviii]

It is reported from Abdullah b. Abbas that Holy Prophet took women to Jihad and they were given share from Mal-e-Ghanimat.[xxxix]

Another Hadith is that Umm-e-Mubashir Ansariyah was a farmer and cultivated her farm, and Holy Prophet appreciated her.[xl]

Ant of Jabir b. Abdullah did work to collect dates during her waiting period when she was divorced by her husband and Holy Prophet allowed her to do so. Though, she was advised not to do work by her relatives.[xli]

For this Hadith it appears that she was not facing the problem of maintenance. It is stated in Tabqat al-Kubra that Hazrat Zainab wife of Abdullah was skillful. She knew handy craft. She had to prepare goods and sell it. She asked Holy Prophet if she spend money on her husband and children. Holy Prophet replied her that it will be reward able.[xlii]

It shows that she was not spending on her family before it.

An Ansari woman whose slave was a carpenter, asked Holy Prophet to make for Him a stage of wood (Minber). Then she ordered her slave to prepare Minber of Holy Prophet. There was no report that she did it with prior permission of her husband.[xliii]

On another occasion Holy Prophet ordered Shifa bint Abdullah to teach Hazrat Sufiyah. A woman had to clean the mosque and Holy Prophet appreciated it. When she died Holy Prophet performed her funeral prayer.[xliv]

It is reported that whenever any trade delegation come to the city all men and women had together around it to know the rates of goods and to buy things and Holy Prophet was among them but He never prohibit women from coming there.[xlv]

The best example is that Hazrat Zainab wife of Holy Prophet was professional; she dyed the animal's skin. She stitched it and earned and then had to give in the way of Allah.[xlvi]

It means that a woman can work or adopt of profession even if there is no necessity because other wives of Holy Prophet did not do any work as a profession. Then there is no report that Holy Prophet audited her regarding her income and expenditures.

To conclude this section, i would like to say that women in period of Holy Prophet played a significant role in the cultural and intellectual advancement of the Muslim society. There was hardly any phase of life where women did not contribute. They enjoyed a degree if freedom that was rare in the contemporary period of Muslim world. Though, in presence of such rich religious and cultural history it seems unnecessary to legislate in favor of women yet certain steps have been taken by all governments of Pakistan to protect women from discrimination and harassment. Let me discuss these legislations made by different governments in favor of women of Pakistan.

Discussions And Conclusions

From all the reasons presented above, both Muslim men and women are equal in status in terms of their rights, though both have different opportunities and responsibilities. Men and women are being created from the same source, thus, both are accountable for their actions. Women are highly respected in terms if their role in family as mother, daughters, wife and sisters, and the rewards and punishments are given regarding their treatment. In Islam, women have the full rights in areas of education, economics, politics, religious practices and carrier

choices. Moreover, they have the rights in choosing their partner, asking for divorce, child custody and their financial allowances.

Women rights as human rights movement was only started in Western countries from 18th and more actively in 19th century. One study conducted by Alotaibi (2016) concluded that Islam is a feminist religion which favor and empower women.

Muslim women secured their rights and freedoms over 1400 years ago with the arrival of Islam. "It is proved without doubt that Islam is neither backward nor repressive in respect of its treatment of women.

And "No other religious book and no other reformer has done one tenth of what the Holy Qur'an or the Holy Prophet Muhammad has done to raise the position of women (Maulana Muhammad Ali).

The women just have to claim back their rights which have already been before there before, neither overburdening themselves, nor neglecting their roles as caregiver, and supporter of a family.

Though the women rights have clearly laid down in Islam, a big gap between theory and practice are giving rise to many problems. Islam makes the pursuit if education obligatory; however in most of the Muslim societies, girls are not encouraged to continue their higher education. On the other hand some Muslim families are so westernized that their women look at the house chores and childrearing as insignificant and trivial work. In both cases, either due to no education or to secularized education, Muslim societies face problems with women who increasingly becoming victims of these problems.

Thus, contemporary Islam demands the revival of the prominent of women in both theory and practice.

Women regardless of skin color, race or culture, should never be neglected and abused. Domestic violence or rape violates women's freedom of movement and their right to security.

"The best wat to respect cultural diversity and advocate for women's rights is to focus on those practices of concern to women in their own countries and to support their efforts to do accordingly."

For this, the rights and equality of women from the Qur'an and Sunnah source should be promoted to improve public awareness, prevent discrimination, and abuse against women.

Suggestions

In this regards, some suggestions are as follow:

1. They should be separate institutions and departments for women so that they are not mixed up with men and be able to observe purdah.

2. Separate transport should be arranged by various government departments like universities and hospitals for women so that they are free from the tension of non-availability of decent transport where women purdah might be affected.

3. Separate hospitals and health care units should be established for women.

4. Women doing government jobs should be posted closer to their homes and should not be compelled to roam about for her posting closer to her home address.

5. There should be clear legislation for the protection of women and their sanctity whereby if somebody violate that, he may be given exemplary punishment.

6. Official accommodations should be provided to women employees on priority.

7. Sufficient government accommodations should be constructed in all relevant departments to cater for the women accommodation problems.

8. Harassment of women should be severely discouraged by punishing those harass women and such cases should not be given media coverage and access.

9. Media should be restricted from defaming women employees.

10. There should be no male employees as far as possible in women specific departments, hospitals, schools, colleges and universities.

References

[i] Quran, 2 : 208 .

[ii] Quran, 2 :28 .

[iii] Qur'an : xvi, 58, 59

[iv] W. Roberston Smith, Kinship and Marriage in Early Arabia, (Boston: Beacon Press, 1903), p.8.

[v] Abdul Rahman Abdullah, (edt), Guidelines for raising children, (Darussalam Publishers, Riyadh, Saudi Arabia, 1999), P.7.

[vi] Qur'an 4:19

[vii] Ibn-e-Maaja, Sunah Ibn-e-Maaja, chapter Husn-e-Muasherat un Nisaa, volume, page 636, no. 1977.

[viii] Al Quran Kareem, 4:19

[ix] Al Quran Kareem, 2:187

[x] Al Quran Kareem, 2: 187

[xi] Al Quran Kareem, 31: 14, 46: 15

[xii] Al-Bukhari , M.Muhsin Khan (trans), Sahih_Al-Bukhari. (vol 8, Bk 73, No. 6,9). pdf. P. 1332.

[xiii] Hafiz Abu Eisa Muhammad (compl), Al Hadith/ jami-at- tirmidhi_ vol_ 4_chapter 1_ ahadith_ 1897_2605. Pdf. P.22.

[xiv] Al-Bukhari , M.Muhsin Khan (trans), Sahih_Al-Bukhari. (Vol 8,Bk 73, No. 6). pdf. P. 1331.

[xv] Quran , 81: 8-9

[xvi] Quran, 16: 59

[xvii] Al-Bukhari , M. Muhsin Khan (trans), Sahih_Al-Bukhari. (Vol 8, Bk 73, No. 24). pdf. P. 1335.

[xviii] Hafiz Abu Eisa Muhammad (compl), Al Hadith/ jami-at- tirmidhi-vol_ 4,chapter 13_ ahadith_ 1897_2605. Pdf. P.34.

[xix] Abu yaala Ahmed bin Ali, musnad abi Ali , vol 1, 1984, darul Mamoon almeras- damishq, bk 9,P.428.

[xx] Quran, 4: 04

[xxi] Ahmed bin Hanbal, musnad Al-Imam Ahmed bin Hanbal, (bk 25) , P494, Ahadith No. 16086

[xxii] 58:1 That woman was Hazrat Khawla bint Sa'lbah whose husband divorced her by way of Zihar, see for detail, Abdul – Fida Isma'il, Tafseer Al-Quran Al-Azeem(Bairut Daral-Fikr) 4: 318.

[xxiii] 58:11; Consult, Abdul Latif Sayyad, Haquq al- Mar'ah wa Haquq Zujiha Kama'Ja'a'Biha Rasul-Allah (Iskandariah Cultural Publishing House, 2006) P.155-158.

[xxiv] Al-Tirmidhi, Sunan-al-Tirmidhi, Kitab Al-ilm, Bab Fadl Al –Ilm, 3:34.

[xxv] IbnAbdul Bar, Jama"Bayan al-ilm wa Fadlahu (cairo: Dar al- Kutub al- Islamiah, 1983) .P.27; Al-Asqalani, Fathul Bari, 5: 180-181.

[xxvi] Sahih Muslim, Kitab Al-Siyam, Bab Istehbab Al-Fitr, 3:145.

[xxvii] Quran, 2 : 229

[xxviii] Ibn-e-Kathir, Tafseer-al-Quran-al Azeem, 1 : 467.

[xxix] Ibn Sa'd Tabqat al- Kubra (Bairut: Dar al-Kutub al- ilmiyah,1980) 8: 296; Muhammad b.Bakr b.ayub, A'lam al-Mawqaeen, 2: 388.

[xxx] A'lam Al-Mawqaeen, 2 : 388 .

[xxxi] Imam Muslim, Sahih Muslim, Kitab al-Jihad wa Sayar, Bab Ghazwa al-Nisa ma'al-Rijal, 5: 196 .

[xxxii] Sahih Bukhari, Kitab Al –I'daen, Bab takbir Ayyam Mina, 3 : 115; Sahih Muslim, Kitab Al-I'daen , Bab Zikr Ibahat Li- Al nisa fi al-I'daen, 7 : 118 .

[xxxiii] Sahih Muslim, Kitab Al-Talaq, bab Al-Mutalliqah slasn, 4 : 196 .

[xxxiv] Sahih Al- Bukhari , Kitab Adab al-Mufrid, bab Al- Kitab ahila al-Nisa , 8 : 108 .

[xxxv] Quran, 62 : 10 .

[xxxvi] Dr. Abdul Karim Zaidan , 4 : 265 .

[xxxvii] Ibn-e- Hajr Al-Asqalani , 9 : 323-326 .

[xxxviii] Imam Muslim, Sahih Muslim, Kitab al-Salam , Bab Jawaz al- Mar'at…, 7 : 12 .

[xxxix] Ibid, Kitab Al-Jihad , Bab Al-Nisa al-Ghaziyat , 5 : 197.

[xl] Ibid, Kitab Al-Musaqat, Bab Fadl Al- Gharas , 5 : 27 .

[xli] Ibid, Kitab Al-Talaq , Babn Jawaz Kharuj al- Mu'tiddah…, 4 : 197 .

[xlii] Ibn-e- Sa'd, 8 : 290 .

[xliii] Sahih Bukhari , Kitab al- Hibah , Bab Man Istuhabah…, 56 : 127 .

[xliv] Ibid; Kitab al-Salat , Bab Kins al-Masajid , 299; Ibn-e-Hajr Al-Asqalani , 2 : 100 .

[xlv] Ibid; 3 : 76 .

[xlvi] Ibid; 4 : 28 .

KASITLI TERKİ DURUMUNDA NAMAZIN KAZÂ EDİLEBİLME MESELESİ

Dr. Öğr. Üyesi Rifat YILDIZ
University of Muş Alparslan, Faculty of Islamic Sciences, Department of Fiqh.
Orcid ID: 0000-0002-3126-7854

ÖZET

Namaz ibadeti İslam dininin temel şartlarından ikincisini oluşturmaktadır. Bu nedenle Hz. Peygamber namazı dinin direği olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Kur'ân'da namaz ibadeti vakitleri olan belirli bir ibadet olarak nitelendirilmekte ve farz olan namazların belirlenen vakitlerde kılınması buyurulmaktadır. Dolayısıyla namazın mükellefler tarafından zamanında gerekli rükün ve şartlarına riayet edilerek ifa edilmesi gerekmektedir. Namaz ibadetinin zamanında, gerekli rükün ve şartlara uyularak yerine getirilmesi mükellef açısından önem arz etmektedir. Farz namazların mükellefler tarafından zamanında ifa edilememesini mazur gösteren durumlar ile geçerli olarak kabul edilen mazeretlerin neler olduğu fakihler arasında tartışmalı bir meseledir. Geçerli bir özür nedeniyle farz namazların belirlenen vakitte ifa edilememesi durumunda sorumluluktan kurtulmaları için mükelleflerin neler yapması gerektiği hususunda fakihler genelde görüş birliğine varmış bulunmaktadırlar. Buna mukabil kasten farz namazlarını zamanında kılmayan kimselerin sorumluluklarının neler olduğu ve yapmış oldukları yanlışı nasıl telafi edebilecekleri hususunda ise fakihler arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bu sebeple farz namazlarını kasten vaktinde ve gereği gibi ifa etmeyenler konusunda fıkıh literatüründe oluşan tartışmaların, görüş ayrılıklarının ve görüş ayrılıklarına gerekçe olarak sunulan delillerin tespit edilmesi, konunun açıklığa kavuşturulması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca bazı fakihlere konuyla ilgili olarak kendilerinin dile getirmedikleri bazı görüşler yanlış bir şekilde isnad edilmektedir. Bundan dolayı, çalışmada namazı kasten terk edip vaktinde gereği gibi edâ etmeyenlerin durumuyla ilgili hususlar fakihlerin yazmış oldukları eserlerden araştırılıp tespit edilmeye çalışılacaktır. Yanı sıra konuyla ilgili farklı görüşler ve gerekçeleri aktarılmaya çalışılacak ve nihayetinde de konuyla ilgili bu farklı görüşlerin bir değerlendirmesi yapılacaktır. Buna ek olarak, şayet bazı fakihlere kendilerinin ileri sürmediği ve dile getirmediği görüşler isnad edilmişse onlar da tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu çalışmada yapılan araştırma ve incelemelerde genel olarak fıkıh ekollerine mensup fakihlerin temel eserlerinden faydalanılacak, gerek görülmesi halinde temel olarak görülmeyen temel eserlere de müracaat edilecektir. Şayet bazı fakihlerin konuyla ilgili görüşleri günümüz araştırmacıları tarafından da yanlış bir şekilde tespit edilip aktarılmışsa, bunlar da tespit edilip nakledilecektir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, İbadet, Namaz, Edâ, Kazâ.

THE ISSUE OF PERFORMING QADA SALAH IN CASE OF ABANDONING DELIBERATELY

ABSTRACT

Salah is the second of the pillars of the religion of Islam. Therefore, the Prophet Muhammad describes salah as the backbone of the religion. In addition, in the Quran, salah is defined as a specific worship of certain times and it is stated that the fardh salahs have to be performed at these specified times. Thus, salah must be performed by the mukallafs in a timely manner by

obeying the necessary pillars and conditions. It is of great significance for the mukallaf to pray the salah by obeying the principals and foundations and on time. What the situations that justify the failure of performing fardh salahs on time and the valid excuses are constitute a controversial issue among the faqihs. Faqihs generally agree on what must be done for the mukallafs to avoid responsibility in case of not being able to perform the fardh salahs on time due to a valid excuse. On the other hand, there are differences of opinion (ikhtilafs) among the faqihs about what the responsibilities of those who deliberately do not pray their fardh salahs on time are and how they can compensate for their mistakes. For this reason, it is important to identify the arguments, differences of opinion occurring and the dalils presented as a reason for the ikhtilafs in the fiqh literature about those who intentionally do not perform their fardh salahs on time and properly for clarifying the issue. In addition, some opinions are wrongly attributed to some faqihs who did not state them. Hence, in this study, the issues related to the situation of those who abandon salahs deliberately; who do not pray their salahs on time properly will be investigated from the works written by the faqihs. Besides, efforts will be made to convey the different opinions (ikhtilafs) on the subject and their justifications and ultimately, an evaluation of the different views on the issue will be made. Furthermore, if views not put forward and or expressed by them have been attributed to some faqihs, they will also be tried to be determined. In the researches and examinations to be carried out in this study, the basic works of the faqihs of the fiqh schools will be utilized and, if deemed necessary, the basic works that are not considered as basic will also be applied. If the views of some faqihs on the subject are incorrectly determined and conveyed by today's researchers, they will also be determined and reported.

Keywords: Islamic Law, Worship, Salah/Prayer, Pray, Qada.

Giriş

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için namazın, vaktinde rükün ve şartlarına riayet edilerek kılınmasıyla ilgili kavramlardan olan *edâ, kazâ* ve *fâite* kelimelerinin izah edilmesi gerektiğine inanıldığından öncelikle bunlar açıklanacaktır. *Edâ* kelimesi sözlükte "ödeme, bir şeyi yerine iletme, ifa etme ve bir görevi ifa ya da borcu ödeme" anlamına gelmektedir.[1] *Edâ* kelimesinin ıstılahî anlamına gelince "dinî ya da hukukî bir vazifenin emredildiği usûl ve şekilde vaktinde yerine getirilmesi" biçiminde ifade edilir.[2] *Edâ* kelimesi Kur'ân'da diyet borcunun ödenmesi[3] ve emanetlerin ehline verilmesi ve sahibine geri verilmesini emreden[4] âyetlerde geçmektedir. Hadislerde geçen *edâ* kelimesi ise Allah ve kulllara ait haklara riayet edilmesi, emanet ve ödünç alınan mallarıın sahiplerine geri verilmesi, diyet, şahitlik, zekât ve peygamberlik gibi dinî ve hukukî vazifelerin yerine getirilmesi ve borçların ifası gibi konular izah edilirken çokça kullanılmıştır.[5]

Fıkhın temel konularından biri şer'î delil ve sosyal ilişkilerden kaynaklanan görev ve borçların ifa edilmesi olduğundan gerek bu ilim dalında gerekse fıkıh usûlüyle ilgili çalışmalarda zamanla terim anlamının tanımlanması ihtiyacı hasıl olmuştur. Bu amaçla belirtilen ilim dallarında edâ kavramı ele alınmış ve daha sonra bu terimin ibadetler, şahıs-

[1] Ebu'l-Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Mükerrem b.Manzûr, Lisânü'l-ʿArab (Beyrut: Dâru Sadr), "edy", 14/26.

[2] Tacuddin Abdulvahhab b. Ali es-Sübkî, İbhâc fî şerhi'l-minhâc (Ebu Dabî: Dâru'l-bühûs), 1/200-203.

[3] el-Bakara 2/178.

[4] el-Bakara 2/283; Âl-i İmrân 3/75; en-Nisâ 4/58.

[5] Ali Bardakoğlu, "Edâ", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 10/389-392, 389.

borçlar hukuku ve şahitlik gibi birçok konuda tespit edilen ıstılahî anlamı üzerinden meseleler izaha çalışılmıştır.[6]

Mütekellimîn metoduna göre yazılmış usûl eserlerinde *edâ* kavramı şer'î hüküm konu başlığı altında ele alınır. Bu nedenle onlar açısından edâ kavramı, vaktin bazı şer'î hükmlerin sebebi olması hasebiyle vaz'î hükümle ilgilidir ve bu yönden edâ-kazâ biçiminde ikili bir taksime gidilir. Ayrıca vâcip ve vâcibin ifa edilmesi açısından da teklifî hükümle ilgisinden dolayı yerine getirliş şekline göre edâ, iade ve kazâ biçiminde üçlü bir tasnife tabi tutulur.[7] Fukahâ metodunu benimsemiş usûlcüler ise edâ terimini "emir" konusunda emredilen şeyin ifa edilmesi meselesini ele alırken incelerler. Bu nedenle bu iki ekole mensup usûlcülerin edâ, iade ve kazâ lafızlarına yükledikleri manâlar arasında belirli farklılıklar görülebilmektedir.[8]

Mütekellimin usûlcülere göre edâ, sadece belirli bir vakit aralığı içinde yapılması istenen ibadetlerle ilgili bir kavramdır. Bu nedenle ifa edilmeleri için belirli bir zaman belirlenmemiş olan zekât, kefâret, zamanı tayin edilmemiş mutlak nezir gibi sorumlulukların yerine getirilmesini ifade ederken edâ kavramını kullanmazlar. Bu usûlcülerce edâ kelimesi kazâ kavramının karşıt anlamlısı olduğundan cuma ve bayram namazı gibi kazâsı olmayan ibadetlerin yerine getirilmesini de edâ olarak nitelendirmezler. Bu amaçla mütekellimin usûlcüler edâ kavramını, "bir şeyin şer'î olarak tespit edilmiş olduğu vakit içinde ilkin ifa edilmesi"[9] şeklinde tanımlamışlar.

Hanefî usûlcü ve fakihler edâ kavramını gerek namaz, oruç gibi muayyen bir vakit aralığında ifa edilmesi istenen vakitleri belirli olan ibadetlerin, gerekse zekât ve kefâret gibi yerine getirilmesi belirli bir zamanla ilintili olmayan ibadetlerin, gerekse de hukukî işlem ve davranışlardan kaynaklanan görev ve borçların geçerli ve kamil bir şekilde yerine getirilmesini ifade edecek şekilde tarif edip kullandıkları görülmektedir. Bu nedenle edâyı, bir kısım Hanefî usûlcüler "emir nedeniyle sabit olan vâcibin aynının teslimi" biçiminde, bu usûlcülerden emir ifadesinin nedb için de hakikat olduğunu benimseyenler ise "emir nedeniyle sabit olan şeyin aynen teslimi" şeklinde tanımlamışlardır.[10]

Kazâ kelimesi ise sözlükte "bir şeyi sona erdirmek" anlamına geldiği gibi ayrıca bu manânın farklı tezahürleri olarak "ihtiyacı gidermek, hüküm vermek, borcu ödemek, tamamlamak, ilişik kesmek, bildirmek ve öldürmek" gibi manâlara gelmektedir.[11] Istılahî olarak ise kazâ kelimesi, fıkhî bir terim olarak yargılama alanında tümüyle yargı makamını ve yargı kararlarını, borçlar hukukunda bir borcun ifa edilmesini, ibadetler hususunda ise belirlenen zaman diliminde yerine getirilmesi istenen ibadetlerin vakti çıktıktan sonra ifa edilmesini ifade eder.[12] Mütekellimin usûlcüler kazâ kavramını, "ister dar zamanlı ister geniş zamanlı olsun ibadetin tayin edilmiş zaman diliminin dışında yerine getirilmesi" şeklinde tarif ederken Fukahâ ekolüne mensup usûlcüler ise "emir vasıtasıyla sabit olan vâcibin mislinin vakit çıktıktan sonra teslimi" ya da "vâcibin mislinin dinen belirlenen vaktinin dışında teslimi" biçiminde tarifederler. Hanefîlerin yaptıkları bu tarife göre vâcip dışındaki mendup ve nâfile ibadetlerde kazâ zorunluluğu yoktur.[13]

---

[6] Bardakoğlu, "Edâ", TDV İslam Ansiklopedisi, 10/389.

[7] Sübkî, İbhâc, 1/200-203.

[8] Abdülazîz el-Buhârî, Keşfü'l-esrâr, (Beyrut: Dâru Kütubi'l-'İlmiyye, 1418/1997), 1/201 vd.

[9] Sübkî, İbhâc, 1/200-203.

[10] Abdülazîz el-Buhârî, Keşfü'l-esrâr, 1/201-206.

[11] İbn Manzûr, Lisânü'l-ʿArab, 15/186-187.

[12] Kamil Yaşaroğlu, "Kazâ", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 25/110-113, 110.

[13] Sübkî, İbhâc, 1/211-213; Abdülazîz el-Buhârî, Keşfü'l-esrâr, 1/202 vd.

Farz namazların kılınacakları vakitler nassla tayin edilmiştir.[14] Bu nedenle namazların belirlenen vakitlerinde ifa edilmesi gerekir. Bazen bir özre binaen bazen de tembellik veya ihmal nedeniyle namazlar vaktinde kılınmazlar. Bu sebeple vaktinde kılınamayan namazları ifade için genelde *fâite* kavramı kullanılır. Fâite terimi "vakti çıkmış ya da vaktinde kılınmamış namazları" ifade maksadıyla yani vakti içinde kaçırılmış, yerine getirilmemiş namaz manâsında kullanılır.[15]

1. NAMAZ İBADETİ

İslam'ın temel beş şartından biri kabul edilen namaz, belirli vakitlerde ifa edilmesi istenen önemli bir ibadettir. Bu nedenle namaz ibadeti, imandan sonra en çok öneme sahip bir mesele olarak görülmüştür. Kur'ân ve Sünnet'te namaz ibadetinin önemi ve emredildiği gibi yerine getirilmesi emredilmiş[16] mazeretsiz olarak yerine getirmeyenler ise şiddetle kınanmıştır.[17] Bu sebepten ötürü namaz ibadeti, emredildiği şekilde ve tayin edildikleri vakitlerde yerine getirilmeleri mükellef açısından Allah'ın rızasını kazanmak için önemlidir.

Kur'ân'ın birçok yerinde namaz ibadeti emredilmekte ayrıca bazı âyetlerde farklı anlatım şekilleriyle namazın ehemmiyetine işaret edilerek namaz kılanlar övülmektedir.[18] Buna mukabil namaz ibadetini ciddiye almayıp ihmal edenler ve gereği gibi kılmayanlar tenkit edilmektedir.[19] Birçok âyette namaz ibadetiyle ilgili "ikâme" ile birlikte "salât" lafzı ve türevleri kullanılarak[20] namaz ibadetinin belirlenen vakitte, tam bir şekilde rükünlerine uyarak ve sürekli bir biçimde kılınması gereğtiği ifade edilmektedir.

Namaz vakitlerinin başlangıç ve bitiş zamanı Kur'ân'da açık ve işaret yoluyla, Sünnet'te de uygulamalı ve sözlü olarak sahâbelere öğretilmiştir. Hadis kitaplarında, mi'rac olayından sonraki dönemde Cebrâil'in Hz. Peygamber'e Kâbe'de imamlık yaparak farz olan beş vakit namazı tayin edilen vakitlerde kıldırdığı, farz namazların hepsinin başlangıç ve bitiş zamanlarını uygulamalı olarak gösterdiği aktarılmaktadır. Buna ek olarak Cebrâil'in namaz vakitlerinin iyice anlaşılması için bu zamanları sözlü olarak da açıkladığı nakledilmektedir.[21] Beş vakit namazın dışında farz olan cuma namazının da farziyeti ve cemaatle kılınması meselesi Cum'a sûresinin 9. âyetinde ifade edildiği görülmektedir.

2. MEŞRU ÖZÜR SEBEBİYLE NAMAZLARIN KAZÂSI

Namaz ibadeti belirli zamanlarda ifa edilmesi istenen farz bir ibadettir. Bu nedenle geçerli bir özür bulunmaksızın ihmal ya da tembellik nedeniyle namazı vaktinde ya da gerekli şartlarına uyarak kılmayan kimsenin günahkâr olacağı kabul edilir. Geçerli bir mazeret sebebiyle namazını kılamayanlarla ilgili Hz. Peygamber, "Biriniz uyuyakalır ya da unutur da bir namazı

---

[14] Nisâ, 4/103.

[15] Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, Thk. Eymen Abdurrazâk eş-Şû (Dımaşk: Dâru'l-Fayhâ, 2016), 489.

[16] el-Bakara 2/77; en-Nisa, 4/103; el-En'am, 6/72.

[17] en-Nisa, 4/142; Meryem, 19/59.

[18] el-En'âm 6/92; el-Mü'minûn 23/9; el-Meâric 70/22-35.

[19] el-Mâûn 107/5.

[20] el-Bakara 2/110, 277; el-Mâide 5/55; el-Enfâl 8/3.

[21] Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, el-Câmiʿu's-sahîh, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), "Mesâcid", 176, 179.

vaktinde kılamazsa hatırladığı zaman o namazı kılsın; o vakit kaçırdığı namazın vaktidir"[22] ve "Uyku ihmal değildir. İhmal ancak uyanıklık halinde olandır. Sizden biri namazını unutur ya da uyku yüzünden kılamazsa hatırladığı zaman onu kılsın"[23] buyurarak unutma ve uyuyakalmayı geçerli birer özür olarak ifade etmiştir. Zira Hz. Peygamberle birlikte bazı sahâbîler bir yolculuk esnasında gece konakladıkları yerde yorgunluk nedeniyle uyuyakalmış ve güneş doğduktan sonra ancak uyanabilmişlerdir. Güneş doğduktan sonra uyanabildiklerinden ötürü sabah namazını vaktinde değil güneş doğduktan sonra kılabilmişlerdir.[24]

Hz. Peygamber'in yukarıda aktarılan hadislerinden de anlaşıldığı gibi namazın uyku ve unutma durumunda vakit çıktıktan sonra uyanıldığında veya hatırlanıldığında hemen kılınması gerektiği görülmektedir. Bu nedenle uyku ve unatma gibi bir özürden dolayı namazını vaktinde kılamayan kimselerin günahkâr olmayacakları kabul edilmiştir. Gerek Kur'ân'da gerekse Sünnet'te namazı kasten terkedenlerin kınanması ve eleştirilmesinin sonucu olarak âlimler bu kimselerin günahkâr olacakları yönünde görüş belirtmişlerdir. Ayrıca bahsi geçen hadislerde sadece uyku ve unutma gibi meşru sebeplerin zikredilmiş olması, bu ikisinin dışında başka bir nedenin özellikle de kasten terkin zikredilmemiş olması konu hakında farklı görüş ileri sürülmesine yol açmıştır. Nitekim Kur'ân ve hadislerde geçen bazı ifadelerin zahirini delil kabul eden, Dâvûd ez-Zâhirî (ö. 270/884) ve İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) da aralarında yer aldığı bazı âlimler, bu iki geçerli özrün dışında ihmal ve tembellik nedeniyle kasten, bilerek edâ edilmeyen namazın kazâsının yapılamayacağını iddia etmişlerdir. Onlara göre namazın kazâ edilebilmesi sadece nasslarda açık bir şekilde belirtilmiş belli mazeretlere tanınmış bir husustur. Dolayısıyla bu âlimler, tembellik ya da ihmal nedeniyle namazlarını vaktinde kılmayanların kazâ etmeye lâyık olmadıkları, bu sorumluluklarının da ancak tövbe, istiğfar ve hayır işlemek yoluyla telafi edilebileceğini ifade etmişlerdir.

Fakihler namazların kazâsı ve iskâtıyla ilgili bazı durumları tespit etmişlerdir. Dolayısıyla meşrû bir özür ve durum nedeniyle namazın kazâya bırakılmasının günah olmadığı ittifakla kabul görmüştür. Ayrıca düşman korkusu ya da bir hastanın tedavisiyle meşguliyet de meşru mazeret olarak kabul edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber Hendek savaşında ögle, ikindi, akşam namazlarını ertelemiş ve bu kılamadığı namazları gecenin bir vaktinde sırasıyla Sahâbîlerle birlikte kılmıştır[25] Bu durumların dışında hayız ve nifas halinde bulunan kadınlardan namaz sorumluluğunun düştüğü bu nedenle bu sürelerde yerine getirilmeyen namazların kazâ edilmesinin gerekli olmadığı ifade edilmiştir. Benzer bir şekilde Hânefîler de beş vakit namaz süresince ya da daha uzun süren, diğer bazı fakihlere göre bir vakitte sürse akıl hastalığı, baygınlık ve koma hali gibi şuur kaybının yaşandığı durumlar için de namazların kazâsı gerekmez.

3. ZAMANINDA KASTEN EDÂ EDİLMEYEN NAMAZIN KAZÂSI MESELESİ

Uyku, unutma gibi meşru bir özür nedeniyle namazlarını vaktinde kılamayan kimselerin bu namazlarını vakit çıktıktan sonra kazâ edebileceği hususunda fakihler ittifak etmişlerdir. Buna karşın kasten terkedilen namazların kazâ edilip edilemeyeceği hususunda ise ihtilaf

[22] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmiʿu's-sahîh, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Mevâkît", 37 (No. 597); Müslim, "Mesâcid", 314-316.

[23] Müslim, "Mesâcid", 311.

[24] Buhârî, "Mevâkît", 35 (No. 595); Müslim, "Mesâcid", 309.

[25] Buhârî, "Mevâkît", 36, 38 (No. 596- 598)

bulunmaktadır. Bu nenedle ihtilaflı olan kasten terk edilen namazların kazâsı meselesinde lehte ve aleyhte görüş belirtenler ve deliller sunulacaktır.

3.1. Zamanında Kasten Eda Edilmeyen Namazın Kazâsının Yapılmayacağı Görüşü

Vaktinde tembellik ya da ihmal nedeniyle kılınamayan namazların kazâsıyla ilgili fakihler arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Âlimlerin çoğunluğuna göre meşru bir sebep nedeniyle namazlarını vaktinde kılamayan kimseler kılamadıkları namazları özürleri geçtikten sonra kazâ edebildikleri gibi kasten namazını vaktinde kılmayan kimseler de kazâ edebilirler. Bu görüşlerini de yukarıda zikredilen hadis, genel kaide, aklî delil ve diğer bazı ibadetlere kıyas yoluyla gerekçelendirmişlerdir. Bazı fakihlere göre de Kurân ve hadislerde geçen durumlar dışında namazını terk eden kimseler namazın vakti çıktından sonra namazlarını kazâ edemezler. Zira Kurân ve Sünnet'te sadece zikredilen durumlara değinilmiştir. Dolayısıyla zikredilmeyen durumlarda kılınmayan namazlar kazâ edilemez. Şayet zikredilmeyen durumlarda kasten terk edilen namazların kazaâsı mümkün olsaydı bu durum Kur'ân ve Sünnet'te açık bir şekilde ifade edilirdi. Bu durum nasslarda açık bir şekilde ifade edilmediğine göre bu namazlar daha sonra kazâ edilemezler.

Kur'ân ve Sünnet'te açık bir şekilde belirtilmeyen durumlarda namazın kazâ edilemeyeceği görüşünü savunanların başında Zâhirîler gelmektedir. Nitekim Zâhirîlerden İbn Hazm; uyuya kalan, unutan veyahut sarhoşken vaktinde namaz kılamayan kişilerin ilgili ayet ve hadisler gereği vakit çıktıktan sonra da namazlarını kılabileceklerini söyler. Bunu söylerken de unutan veyahut uyuya kalan kimseler hakkında Peygamber'den (s.a.s) rivayet edilen "Uyuyan kişide ihmal yoktur. İhmal uyanık olan kişide bulunmaktadır. Sizden biri uyuya kalır ya da vaktinde namaz kılmayı unutursa hatırladığı ve uyandığı vakit namazını kılsın." hadisine dayanır. Sarhoş olan kimselerin ayıldıkları vakit namazlarını kılabilecekleri hususunda da "Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, namaza yaklaşmayın."[26] âyetini delil olarak getirir. Bunların dışında kalan ve kasten vaktinde namazı terk eden kimsenin daha sonra vaktin dışında namazı kazâ edemeyeceğini iddia eder. Bu iddiasını da "Vay haline o namaz kılanların ki, Onlar namazlarının özünden uzaktırlar."[27] ve "Sonra bunların ardından artık namazı kılmayan ve nefsânî arzulara uyan bir nesil geldi. Bunlar elbette azgınlıklarının cezasını bulacaklardır."[28] âyetlerine dayandırmaktadır. Ona göre şayet kasten namazı terk eden kişinin terk ettiği namazın kazası uygun olsaydı Allah bu kimselere azap vaat etmezdi. Azap vaat ettiğine göre bunlar namazlarını kaza edemezler. İbn Hazm'a göre nasıl ki vakit girmeden namaz kılınamazsa vakit çıktıktan sonrada namaz kılınamaz. İbn Hazm'a göre kasten vaktinde kılınmayan farz namazları telafisi için tövbe, istiğfarda bulunup, çokça iyilik yapılmalı ve bolca nafile namaz kılınmalıdır. [29]

Suudi Arabistan müftüsü, Selefî düşüncenin önemli temsilcilerinden Abdülazîz b. Abdillâh b. Abdirrahmân Âli Bâz (ö. 1999) da meşru bir özür olmadan namazı terkeden kimselerin dinden çıktıklarını iddia etmektedir. Ona göre kasten namazını terk eden kimse Hz. Peygamberin "Bizimle onlar arasındaki fark namazdır. Dolayısıyla kim namazı terk ederse hiç şüphesiz kafir olmuştur.", "Kişi ile şirk ve küfür arasında namazın terki vardır."[30] ve "İşin başı İslam, İslamın direği namaz, en zirvesi ise Allah yolunda cihaddır." meâlindeki

[26] en-Nisâ, 4/43.

[27] el-Maûn, 107/4-5.

[28] Meryem, 19/59.

[29] Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, (Beyrut: Dâru Kütubi'l-İlmiyye, 2002/1425), 2/10.

[30] Müslim, "Îmân" 134.

hadislerine göre kâfir olmuş olur. Bu nedenle bir kişi kasten namazı terkettiğinden dolayı tövbe edip İslama dönse bu durumda kılmadığı namazları kazâ etmesi gerekmemektedir.[31]

3.2. Zamanında Kasten Eda Edilmeyen Namazın Kazâsının Yapılmayacağıyla İlgi Görüşün İbn Teymiyye'ye Nispeti

Yapılan araştırmalar sırasında Zâhirîler gibi İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) de kasten terk edilen namazların kazâ edilemeyeceği görüşünü savunduğu çok az da olsa bazı araştırmacı ve internet hesabı sahibi kimseler tarafından iddia edildiği görülmüştür. Bu iddia sahiplerinden biri, *Mecmu'ul-fetâvâ* adlı eserin 12/106 sayfasında İbni Teymiyye özürlü ve özürsüz terk edilen namazların kazâ edilmesinin gerekmediği şeklinde bir görüş ileri sürdüğü ifade edilmektedir.[32]

İbn Teymiyye'nin gerek zikredilen gerekse diğer eserleri incelendiğinde konuyla ilgili iddia sahiplerinin ileri sürdüğü görüşlerin doğru olmadığı ve İbn Teymiyye'nin bazı tespitlerinin yanlış anlaşıldığı görülmüştür. İbn teymiyye'nin konuyla ilgili görüşlerinin geçtiği eser incelendiğinde *kazâ* kelimesinin Kur'an ve Sünnet'te kullanıldığı manâlar açıklanmaktadır. İbn Teymiyye, kazâ kelimesini usûlcü ve fakihler tarafından Kur'ân ve Sünnet'te kullanılmayan manâları ifade edecek şekilde kullanıldığını söylemekte ve Kur'ân'dan konuyla ilgil deliller sunmaktadır. Ona göre kazâ kelimesi usûlcü fakihlerin kullanımın aksine vaktinde de olsa namazı tamamlamak anlamında kullandığını ileri sürmektedir.[33] İbn Teymiyye, fakihlerin bir kısmının kazâ kelimesini vakti çıktıktıktan sonra namazı ifa etme manâsında terimleştirdiklerini belirtmektedir.[34] İbn Teymiyye'nin açıklamalarından anlaşılan Kur'ân ve Sünnet'te *kazâ* kelimesiyle kastedilenin namazların vaktinde kılınmasıdır. Dolayısıyla İbn Teymiyye bu konuda bazı fakihlerin *kazâ* kelimesini nasslarda geçtiği şeklin dışında farklı manâda kulllandıklarını ve bu kullanım dolayısıyla meselenin anlaşılmasında yanlışa düştükleri izaha çalışmaktadır. Bu açıklamalar sırasında Şâri'in ifadelerinde kazâ kelimesinin namazın vakti çıktıktan sonra kılınması manâsında kullanılmadığını söylemekte ve namazların kazâ edilemyeceği yönünde bir görüş belirtmemektedir. Nitekim bir diğer eseri olan *el-Fetâva'l-kübrâ* adlı eserinde namaz ibadetinin önemli bir ibadet olduğunu vaktinde bilerek yerine getirmeyen kişinin günahkâr olacağını ve büyük günah işlediğini ifade etmektedir. Ayrıca vaktinde yerine getirilmemiş, kaçırılmış farz olan namazın kazasının kerâhet vakti dâhil her vakit yerine getirilebileceğini söylemektedir.[35] Kitaplarından yaptığımız nakillerden de anlaşıldığı gibi vaktinde kasten terkedilen namazın kazâsı İbn Teymiyye'ye göre mümkündür. Dolaysısıyla aksi bir görüşe sahip olduğunu ileri sürmek gerçeği yansıtmamaktadır.

---

[31] https://binbaz.org.sa/fatwas/4946/حكم-قضاء-الصلاة-المتروكة, 24/12/2020

[32] Ergun Çapan, "Kur'an ve Sünnet'te Kaza Namazı", Ekev Akademi Dergisi, S. 47, Bahar, 2011, 195-211. https://www.ahmettunalilar.com/nm-Kaza_namaz%C4%B1_k%C4%B1lmak_gerekmez_mi-cp702, 24/12/2020; https://dinisualler.com/kaza-namazi/kaza-namazinadair/, 24/12/202; https://www.souhnoun.com, 24/12/2020.

[33] el-Cuma, 62/10.

[34] Takıyyüddin Ahmed b. Teymiyye, Mecmu'uetu'l-fetâvâ, Mansura: Dâru'l-Vefâ, 1426/2005, 12/61.

[35] Takıyyüddin Ahmed b. Teymiyye, el-Fetâva'l-kübrâ Thk. Muhammed Abdulkadir 'Atâ, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-'İlmiyye, 1408/1987, 2/32-35, 51-52.

3.3. Farz Namazları Kasten Terkedenin Kazâedebileceği Görüşü

Fakihlerin kahir ekseriyeti, kasten namazını terkeden kimsenin vakit çıktıktan sonra kazâ edilebileceğini savunmaktadır.[36] Bu âlimlere göre namazın terkinin küfür olacağı yönünde rivayet edilen hadislerin manâsının, namazın terkinin küfre götüreceği yönünde bir uyarı niteliğinde olduğudur.[37] Dolayısıyla bu görüşü savunanlara göre konuyla ilgili aktarılan hadis, genel kaide, aklî delil ve diğer bazı ibadetlere kıyasa göre, kasten terkedilen namazlar daha sonra kazâ edilebilir.

3.3.1. Konuyla İlgili Peygamber'in (s.a.s) Uygulama ve Sözleri

Zamanında kılınmayan her türlü namazın kazâ edilebileceğini iddia eden fakihler bu konuda Hz. Peygamber'den nakledilen rivayetlere dayanmaktadırlar. Bu görüşü savunan fakihler Zâhirîlerin kendileri dışındaki fakihlerin oluşturmuş olduğu bir nevi icmaya aykırı davrandıklarını söylemektedirler.[38] Bunun yanı sıra Hz. Peygamber'den rivayet edilen "Sizden kim akşam güneş batmadan ikindi vaktinin bir rekâtını kılarsa ikindi vaktine yetişmiştir/namazı vaktinde kılmıştır. Kim de sabah güneş doğmadan sabah namazının bir rekâtına yetişirse/kılarsa namazı vaktinde kılmıştır."[39] hadisinde de vakti dışında namaz kılan kişinin, unutma veyahut kasti kılmama diye bir özelliği belirtilmemiştir. Biçok fakih bu rivayete atıfta bulunarak, bu vakitlerde namaz kılan kişinin sabah ve ikindi namazını tam olarak vaktinde kılmış sayılıcağını söyler. Ayrıca bu fakihlere göre konuyla ilgili iyi bir araştırma yapan ve deliller üzerine gerekli çıkarımlarda bulunarak derinlemesine tetkikte buluna kişiler bunu rahatlıkla anlar ve unutan kişiyle bilerek geciktiren kişinin bu konuda aynı durumda olduklarını kavrar. Bu hadiste de belirtildiği gibi aslında bir rekâtın dışında kılınan diğer rekâtlar vakitleri dışında ifa edilmişlerdir.

Delil olarak aktarılan bir diğer rivayette ise Hz. Peygamber ve sahabe Hendek savaşının yapıldığı gün öğle ve ikindi namazlarının hiç birini güneş batıncaya dek kılamamıştır.[40] Hz. Peygamber öğle ve ikindi namazlarını ancak gece olduktan sonra kılabilmiştir. Hâlbuki Hz. Peygamber namazlarını unuttuğundan veyahut uyuduğundan dolayı tehir etmemiş ve sıcak çatışma ortamı da oluşmamıştı.

Sünnet'ten bir diğer örnek de Hz. Peygamber, Hendek savaşından hemen sonra Beni Kureyzâ Yahudilerine karşı gönderdiği sahâbelere "Beni Kureyzâ topraklarına varıncaya kadar kimse ikindi namazını kılmasın."[41] buyurmuştur. Bir kısım sahâbe bu emrin zahirine uyup oraya varıncaya kadar ikindi namazını kılmamışlardı. Beni Kureyzâ topraklarına vardıklarında akşam olmuş ikindi namazlarını da ancak akşam vaktinden sonra kılabilmişlerdi. Bu olay/durum Hz. Peygamber'e ulaşınca Hz. Peygamber hiçbirini kınamamış onları azarlamamıştır. Hâlbuki ikindi namazını vaktinde kılmayıp akşam girdikten sonra kılanların hiçbiri unuttuklarından veyahut uyuduklarından dolayı namazlarını vakit çıktıktan sonra kılmamışlardır. Hz. Peygamber bu durumu bildiği halde hiç kimseye bir namaz ancak

---

[36] Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullāh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî, el-Muğnî, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Riyad; Dâru 'Âlemi'l-Kütub, 1417/1997), 3/357-358; Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb, 3/71.

[37] İbn Kudâme, Muğnî, 3/358.

[38] Nevevî, Mecmû', 3/71

[39] Müslim, "Mesâcid", 163.

[40] Müslim, "Mesâcid", 209.

[41] Müslim, "Cihad", 69.

vaktinde kılınır, vakti çıktıktan sonra kılınamaz veyahut kazâ edilemez diye bir şey söylememiştir.

Sünnet'ten bir diğer delil de Hz. Peygamber'in "Benden sonra namazları vaktinden sonraya tehir edecek yöneticiler gelecektir. Sahâbeler: Onlara uyup onlarla beraber namaz kılalım mı? diye sorunca. Hz. Peygamber 'evet kılın' dedi." Bu rivayette Hz. Peygamber vaktinden sonraya tehir edilip kılınan namaz için 'vaktinde kılınmayan namaz kılınamaz veyahut kaza edilemez' dememiştir.[42] Bu rivayetelerin hepsi birlikte değerlendirildiğinde Hz. Peygamber'in gerek uygulamalarında gerekse takrirlerinde uyuma ve unutma dışındaki bir nedenden dolayı vaktinde kılınmayan namazların daha sonra kazâ edildiği görülecektir. Ayrıca vaktinde kılınmayan namazların kazâ edilemeyeceği yönünde Hz. Peygamber'den de bir nakilde bulunulmamıştır.

3.3.2. Genel Kaide, İşlenen Günahtan Tövbe Etme Şekli

Bilerek vaktinde namaz kılmayan kişinin günahkâr/asi olacağı hususunda âlimler görüş birliğine varmışlardır. Bazı âlimler vaktinde bilerek namaz kılmamanın büyük günahlardan biri olduğunu iddia etmekte ise de cumhura göre kebâirden sayılmamaktadır. Yine âlimler Allah'ın emrine asi olanların yaptıklarından pişmanlık duyup bir daha aynı fiili ihmal etmeyeceklerine karar vermeleri gerektiği yönünde icmada bulunmuşlardır. Bu âlimlerin dayanağı "Ey Müminler! Hepiniz Allah'a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz."[43] âyetidir. Bu nedenle kimin üzerinde Allah'ın veyahut bir kulun hakkı bulunursa gereğini yaparak bu haktan kurtulması gerekir.

Vaktinde kasten namazını kılmayan kişinin daha sonra yaptıklarından pişmanlık duyup namazını kazâ edebileceği hususunda oluşan icmaya Zâhirîlerin aykırı hareket ettiğini daha önce söylenmişti. Bu duruma göre Zahirîler bu anlayışlarıyla kendilerini ve kendi mezhep âlimlerinin de dayandığı usûle aykırı davranmaktadırlar. Zahirîlerin de kabul ettiği usûl kaidesine göre farziyeti hususunda icma oluşmuş bir husus ancak onun düzeyinde oluşmuş bir icma, sıhhati hususunda tartışma bulunmayan sabit bir Sünnetle ancak düşürülebilir/sakıt edilebilir. Farz namazlar da icma edilen hususlardandır. Dolayısıyla farziyetinin düşürülmesi; bir icma ya da sabit, sahih ve tartışmasız kabul edilen bir Sünnetle olabilir.

Fakihler, Peygamber (s.a.s) vaktinde kılınamayan namazın telafisi/kazâsı hususunda uyuya kalıp zamanında uyanamayan veya unutan kimseleri zikretmiştir. Onlara göre bunun sebebi zikredilen nedenlerden dolayı namazlarını kılamayan bu kişilerin belirtilen durumlarından dolayı günahkâr olmamalarıdır. Peygamber'e (s.a.s) göre bu kişilerin günahkâr duruma düşmemeleri onlardan namaz sorumluluğunu kaldırmaz, bu nedenle uyandıklarında veyahut hatırladıklarında namaz vakitleri çıkmış olsa da kaçırdıkları namazı kazâ etmeleri kendilerinden istenmiştir.[44] Dolayısıyla herhangi bir özrü olmadan namazlarını kılmayanların daha öncelikli olarak namazlarını kazâ etmeleri gerekmektedir.

3.3.3. Kasten Terk Edilen Namazın Vakti Dışında Kazâ Edilmesinin Ramazan Ayında Tutulamayan Oruca Kıyas Edilmesi

Fakihler vaktinde kasten kılınmayan namazların kazâ edilebileceği hususunda dayandıkları bir diğer delil oruç ibadetinin kazâ edilebilmesidir. Onlara göre farz olan oruç nasılki vakti

---

[42] Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdülber el-Endelüsi *el-İstizkâr el-câmi'u li mezâhibi fukâhai'l-emsâr ve 'ulemai'l-aktâr fîmâ tadammenehu'l-Muvatta min me'âni'r r'eyi ve'l-âsar ve şerhi zâlike kullihi bi'l-icâz ve'ihtisâr* (Haleb-el-Kahire: Dâru'l-V'ayi 1414, 1993), 1/303-304.

[43] en-Nûr, 24/31.

[44] İbn Abdülber, *İstizkâr*, 1/306-307.

dışında kazâ edilmesi gerektiği gibi vaktinde kasten kılınmayan namazların da sorumluluktan kurtulmak için yerine getirilmesi gerekir. Bu yola başvuran fakihler Allah, vaktinde yerine getirilemeyen ibadetlerin kaza edilmeleri hususunda oruçla namaz ibadetini bir tutmuştur. Yukarıda zikrettiğimiz rivayetlerde görüldüğü gibi namaz hususunda uyuya kalanla unutan kişiyi zikredildiği gibi oruç hususunda da yolcu ve hasta zikredilmiştir. Bu nedenle orucun farziyetine iman ettiği halde bilerek zamanında oruç tutmayan kişi daha sonra bu günahından/yanlışından dolayı tövbe ederse, Ramazan ayında tutmadığı oruçları kazâ etmesi hususunda Ümmet icma etmiş ve bunu nakletmişlerdir. Dolayısıyla namazı bilerek zamanında kılmayan kişinin tövbe ettikten sonra kaza etmesi gerektiği hususu da oruç gibidir. Günah açısından durumları farklı olsa da namaz ve orucun kazası hususunda bilerek ya da unutarak kılmayanların durumları birdir. Bu durum başkasının malına bilerek veyahut bilmeyerek zarar veren kişinin durumuna benzer. Namaz ve oruç her ikisi de farz, yerine getirilmeleri zorunlu bir sorumluluktur. Her ne kadar zaman geçse de ifa edilmeleri gereken birer sabit borçturlar. Konuyla ilgili Peygamber (s.a.s) "Yerine getirilme yönünden öncelikli borç Allah'ın hakkıdır." demektedir.[45] Bu sebeple vaktinde kasten namazını kılmayan kimselerin sorumluluktan kurtulabilmeleri için tövbenin yanı sıra kılınmayan namazların kazâ edilmesi gerekir.

3.3.4. Aklî Deliller

Fakihler vaktinde ifa edilmeyen namazların kazâsıyla ilgili ayrıca genel bir ilke olan bir günahın sorumluluğundan kurtulmak için tövbe ile birlikte o işin telafisi yoluna gidilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu sebeple uyuya kalan veya unutan kişiler mazur oldukları halde vaktinde kılamadıkları namazları kaza etmeleri isteniyorsa kasten terk ettiğinden dolayı günahkâr olan şahıstan sorumluluğun düşmesi için tövbeyle birlikte namaz borcunu kazâ etmesi daha önceliklidir ve bu nedenle kılmadığı namazları kaza etmesine hükmedilir. Zira namazı kasten terkin tövbesi, zamanında görevin yerine getirilmemesinden dolayı pişmanlık duyup, yerine getirmediği sorumluluğun ifa edilmesiyle olur.[46]

3.3.5. Bazı Zâhirî Fakihlerin Namazla İlgi Temel Görüşleri

Vaktinde kasten namazlarını kılmayanların vakit çıktıktan sonra namazlarını kazâ edebilecekleri yönünde ileri sürülen görüşü, Zâhirîlerin konuyla ilgili bazı temel anlayışlarına dayanarak gerekçelendirmek de mümkündür. Nitekim kasten namazı terk eden kişinin sonradan namazı kaza edemeyeceği görüşünü savunan Zâhirîlerin namaz konusuyla ilgili bazı temel anlayışlarına ters düşmektedir. Bu konuyla ilgili Zâhirîlerin iki temel anlayışını iki Zâhirî fakihten aktararak konu açıklanabilir. Aktarıldığında görüleceği gibi bu görüşlere göre Hz. Peygamber'den rivayet edilen uyku ve unutma dışında, vaktinde kasten namazı terk eden kişinin vakit çıktıktan sonra da namazlarını kaza edebilmektedir. Zâhirî fakihlerden Ebû Hasan b. Muğallis (ö. 324/936), "el-Muvaddih alâ mezhebi ehli'z-Zâhir" adlı eserinden konuyla ilgili şu temel görüşler aktarılmaktadır: "Eğer bir kişi bir bostanda/bahçede, necis bir mekanda veyahut bir yere bağlı bulunsa ve abdest alma imkanı bulamazsa o kimse üzerine abdest alabilinceye kadar namaz kılma sorumluluğu/yükümlülüğü yoktur. Abdest alabilme imkânını elde ettiği herhangi bir vakitte teyemmüm veyahut abdest alarak namazını kılar." Bu ifadelerde görüldüğü gibi zikredilen kişi uyuya kalmadığı ve de namazı da unutmadığı halde vakti çıkan namazlarını kılabilmektedir. İbn Abdülber'e (ö. 463/1071) göre bu konuda Zâhirîler arasında herhangi bir görüş ayrılığı da bulunmamaktadır.

Bir diğer Zâhirî fakih Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed ed-Dâvudî el-Bağdâdî konuyla ilgili "Câmiu mezhebi ebî Süleyman" adlı eserinin "Taharet bölümünde hayızlının namazı ve

[45] İbn Abdülber, *İstizkâr*, 1/301.

[46] İbn Abdülber, *İstizkâr*, 1/301.

orucu" başlığında şunları söylemektedir: "Vakit çıkmadan daha temizken kılmadığı namazı daha sonra adet gören bayanın iade etmesi gerekir. Şayet bayan vakit çıkıncaya kadar namazını kılmaz ve adet göreceği vakte kadar namaz kılmadan oyalanırsa bu kılamadığı namazın aynısını temizlendiğinde kılar."

Görüşleri aktarılan iki Zâhirî fakihin de belirttiği gibi uyuma ve unutma dışında başka nedenlerle namazlarını kılamayanların vakit çıktıktan sonra namazlarını kılabilecekleri anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'den bu yönde bir haber aktarılmadığı halde böyle bir görüş ileri sürülebildiğine göre bilerek namazını kılmayan kimsenin de sorumluluktan kurtulabilmek için tövbeyle birlikte kılmadığı namazlarını[47] daha sonra kazâ etmek yoluyla telafi etmeleri gerektiğine hükmedilebilir. Bu nedenle selef ve halef bütün fakihler Zâhiriler hariç vaktinde bilerek terk edilen namazın sonradan kaza edilebileceğiyle ilgili ittifak etmişlerdir. Dolayısıyla aksi yönde belirtilen kasten zamanında kılınmayan namazların kazâ edilemeyeceği görüşü pek tutarlı görülmemektedir.[48]

SONUÇ

İslam dini açısından namaz önemli bir ibadet olduğundan zamanında, gerekli rükün ve şartlarına riayet edilerek yerine getirilmesi istenmiştir. Namaz ibadetinin uyku ve unutma gibi meşru özürlerle vaktinde yerine getirilemediği durumlarda, daha sonra kazâ edilebileceği hususunda fakihler görüş birliğine varmışlardır. Tembellik ve ihmal nedeniyle vaktinde ifa edilmemesi durumunda ise namaz ibadetinin vakti dışında kazâ edilip edilemeyeceği hususunda ise âlimler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Fakihlerin kahir ekseriyetine göre herhangi bir nedenle zamanında yerine getirilmeyen namaz, vakti çıktığında kazâ edilebilir. Zâhirîler ve İbn Bâz gibi bir kısım Vahhabî alimler, vaktinde tembellik ya da ihmalden dolayı namaz ibadetlerini edâ etmeyenlerin daha sonra kazâ edemeyecekleri, konuyla ilgili hadislerin zahirlerine dayanarak ileri sürmektedirler. Fakihlerin cumhuru ise gerek Hz. Peygamber'in uygulama ve sözlerine başvurarak gerekse başka ibadetlere kıyas yoluna giderek vaktinde yerine getirilmeyen ibadetlerin her halükarda kaza edilebileceğini söylemektedirler. Ayrıca yapılan araştırmada İbn Teymiyye'ye nispet edilen vaktinde kasten terk edilen namazların kazâsının yapılamayacağı görüşünün ona nispetinin doğru olmadığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

Bardakoğlu, Ali. "Edâ", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 10/389-392, 389.

Buhârî. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Câmiʿu's-ṣaḥîḥ, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001.

Buhârî, Abdülazîz. Keşfü'l-esrâr, (Beyrut: Dâru Kütubi'l-'İlmiyye, 1418/1997).

Çapan, Ergun. "Kur'an ve Sünnet'te Kaza Namazı", Ekev Akademi Dergisi, S. 47, Bahar, 2011, 195-211.

Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali. el-Misbâhu'l-Munîr, Thk. Eymen Abdurrazâk eş-Şû (Dımaşk: Dâru'l-Fayhâ, 2016).

İbn Abdülber el-Endelüsi Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed. el-İstizkâr el-câmi'u li mezâhibi fukâhai'l-emsâr ve 'ulemai'l-aktâr fîmâ tadammenehu'l-Muvatta min me'âni'r r'eyi ve'l-âsar ve şerhi zâlike kullihi bi'l-icâz ve'ihtisâr (Haleb-el-Kahire: Dâru'l-V'ayi 1414, 1993.

47

48 İbn Abdülber, *İstizkâr*, 1/309.

İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said. el-Muhallâ bi'l-âsâr, (Beyrut: Dâru Kütubi'l-İlmiyye, 2002/1425.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullāh b. Ahmed b. Muhammed el-Muğnî, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Riyad; Dâru 'Âlemi'l-Kütub, 1417/1997).

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Mükerrem. Lisânü'l-ʿArab (Beyrut: Dâru Sadr), "edy".

İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed Mecmu'uetu'l-fetâvâ, Mansura: Dâru'l-Vefâ, 1426/2005.

- el-Fetâva'l-kübrâ Thk. Muhammed Abdulkadir 'Atâ, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-'İlmiyye, 1408/1987.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56).

Nevevî, Muhyiddin Yahya b. Şeref. el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb.

Sübkî, Tacuddin Abdulvahhab b. Ali, İbhâc fî şerhi'l-minhâc (Ebu Dabî: Dâru'l-bühûs).

Yaşaroğlu, Kamil. "Kazâ", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002).

https://binbaz.org.sa/fatwas/4946 24/12/2020.

https://www.ahmettunalilar.com/nmkaza_namaz%C4%B1_k%C4%B1kılmak_gerekmez_mi-cp702 24/12/2020.

https://dinisualler.com/kaza-namazi/kaza-namazinadair/,24/12/202;
https://www.souhnoun.com 24/12/2020.

ROLE OF *NATIONAL COMMISSION FOR HUMAN DEVELOPMENT* IN THE ELEVATION OF PRIMARY EDUCATION IN THE SELECTED DISTRICTS OF KHYBER PAKHTUNKHWA, PAKISTAN

Muhammad Suleman NASIR
Department of Islamic Studies and Arabic, Gomal University, Dera Ismail Khan, Pakistan
Orcid ID: 0000-0003-3384-6814

Abdul MAJEED
Department of Education, Qurtuba University, Dera Ismail Khan, Pakistan

ABSTRACT

The purpose and aim of the National Commission for Human Development (NCHD) are to develop the opportunity of struggles through the government of Pakistan in safeguarding the operative delivery of communal services. It notices human advancement as a procedure of expanding selections, structuring capabilities and inspiring contribution of societies at the grassroots. To confirm this, the (NCHD) is focused to support the government sector, civil society groups and the local organizations in the areas of education. The main purpose of this article is to evaluate the role of NCHD in the advancement of the primary level of education in Khyber Pakhtunkhwa, Pakistan. All Government boys' primary school teachers and NCHD staff members set up the population of this study. The study's sample was taken from the four randomly chosen districts (Bannu, Lakk Marwat, Karak and Dera Ismail Khan) of Khyber Pakhtunkhwa province. The data was collected from 200 teachers and 100 staff members from NCHD staff from the particular districts through a questionnaire using a simple random sampling technique. Data were examined using Mean, Standard Deviation and t-test was used to examine the data. It is inferred that the NCHD was playing its active role in increasing enrollment and in reducing the dropout in the schools at the primary level. It was also concluded that advanced plans of NCHD are meaningfully promoting primary education in Khyber Pakhtunkhwa. This study recommends that NCHD should organize extra training workshops and talks for teachers at primary level concerning the student's assessment for better education and to make them updated and skilled.

Keywords: Provision of Social Services, Participation of Communities, Promotion of Primary Education.

Introduction

The literacy rate in a country is usually regarded as the index of progress. Without education, a country cannot make passable development in any field. Literacy can lead society out of the darkness of ignorance and into the path of consciousness. Pakistan needs mass education for its development. Literacy plays an enormous role in the growth and development of a country. It reinforces the youth with knowledge of up-to-date technology and makes room for new creations and novelties. In Pakistan, the literacy rate is low as compared to its neighbouring countries because of the high dropout rate at the primary level.

"The conditions of primary education within Pakistan are awfully anguished as there are nearly 18 million primary school-aged children, in which round about 8 million primary school-aged children are not going to primary schools. With an estimate, the gross enrollment rate in our school is 74%. On the other hand, more or less than 54% of children get dropout

from school before the completion of class five. Only half of the 50% school-aged children pass the primary education. At the beginning of the new millennium Poverty, illiteracy, lack of healthcare facilities and a continuously increasing population are the great challenges for Pakistan." (Iqbal, 2001)

To faces these challenges NCHD was established by the Pakistani Government under the Ordinance No. XXIX of July 2002. The directive of President General Pervez Musharraf established a task force on human development in June 2001, to contribute new insights and means to developmental discourse in Pakistan. Its findings were as

1. Lack of capability and administrative competencies within Line sectors.
2. Lack of sector delivery arrangement in civil society administrations.
3. Lack of communal sharing.
4. Gaps of supply, excellence, funding and exposure of the government program.

This task force recommended the building capacities of all the stakeholders involved in the progression of social service delivery. "To ensure effective implementation of these recommendations the President under his patronage laid the foundation for a national level development agency i.e. NCHD. Dr Nasim Ashraf was its first chairman and the minister of state.NCHD aims at enlarging the scale and scope of the efforts made by the government in ensuring the effective provision of social services. It perceives human development as a process of enlarging choices, building capacities and encouraging participation of communities at the grassroots. To ensure this, NCHD is directed towards supporting government line department, civil society organization and the local communities in the sectors of education, basic health care and income generation activities at the grassroots" (Ullah, 2004).

"NCHD promote human development by supporting government line departments, non-governmental organizations and elected officials at the district level in primary education, literacy, income-generating activities and basic health care service." (NCHD, 2010).

The UPE (Universal Primary Education) programs of NCHD has smoothed the progress of education system by creating important society connection to attain sustainability and constant enhancement, which made the government capable to achieve by educating quality primary education to every child of the state. It intends to support the government to achieve 100% enrollment at primary schools and to release school in those remote areas where no government primary school is present. The educational programs of NCHD target three age group;

1) The recipients of the universal primary education will be the children of age group5-7 year.

2) The recipients of the basic literacy and non-formal community based primary project will be the children of the age group 8-14 year.

3) The recipients of the Adult literacy project followed by skill training project will be the individuals of age group 15-39 years (Ullah, 2004).

At the moment in Pakistan 64 million people are illiterate. NCHD is working to increase the literacy rate in the country to 90% by 2025(NCHD, 2020)

Objectives

This study was conducted with the objectives to identify the role of "National Commission for Human Development" in increasing the enrolment, controlling the dropout and to compare the opinions of teachers and NCHD staff in Khyber Pakhtunkhwa.

Research Questions

This research was guided by the following research questions.

- What kind of part NCHD is performing in the advancement of primary education?
- What is the role of NCHD in raising the enrollment at primary level in Khyber Pakhtunkhwa?
- What kind of support NCHD is providing at primary level in controlling the drop out in KPK?
- What is the dissimilarity between the opinions of teachers and NCHD staff concerning the role of "NCHD" in the elevation of the primary education in KPK, Pakistan?

Research Methodology

The survey type descriptive research methodology was used to attain the objectives of the study. All government boy's primary school teachers (PST's) and NCHD staff members of the four districts i.e. Bannu, Lakki, Karak and Dera Ismail Khan of KPK, Pakistan comprised the population of the study. Sample for the study included 200 government boys primary school teachers and 100 NCHD staff members of the above-selected districts i.e. selecting 50 PST's and 25 NCHD staff members using the simple random technique from each district. The researchers developed a comprehensive questionnaire for data collection based on 26 statements for both target clusters i.e. NCHD staff members and government boy's primary school teachers. The questionnaire was also pilot tested through 20 Government Primary school teachers and 10 NCHD staff members by providing photocopies of the questioners to them. After it, the scholar made changes identified in questions, design and phraseology of questions. The information was collected personally by one of the researchers. The collected records were entered in SPSS 16, tabulated and examined according to the aims and objectives of the study by using descriptive statistics, like mean, standard deviation and inferential statistics t-test.

Results

The data were evaluated using descriptive values Mean, Standard Deviation and inferential statistics t-test.

The responders found to agree with the avowal "Innovative strategies of NCHD are promoting primary education in Khyber Pakhtunkhwa" as its mean is 3.41and SD 1.45 which falls in the group of "Agree" which ranks between the range of 3.41-4.20. While deciding about the avowal "NCHD supports the education department in system re-engineering at primary level" the mean value is 3.32 and SD 1.37 which lies between the ranges of 2.61-3.40. So the majority of the responders were unresolved. Likewise, the responders found undecided with the avowal "NCHD supports education departments in training feeder teachers, to be deployed in primary schools. The mean value is 3.32 and SD is 1.26 which falls in the group of "undecided "as mentioned above. While the other avowal "Grants monthly stipend to the feeder teachers with the help of education deportment" the mean value is 2.94 and SD is 1.29 which falls in the group of disagreeing, which ranks between the ranges of 1.81-2.60. The avowal as "NCHD provide training to primary school teachers regarding the

assessment of students for improving the education quality at primary level" as the mean score is 3.38 and SD is 1.23 that lies between the ranges of 2.61-3.40, so the majority of the respondent found undecided. The avowal as "Supports in creating community-based feeder schools in remote areas" with a mean score of 3.59 and SD is 1.24. This ranks between the ranges of 3.41-4.20. So the responders found to agree with this avowal. Similarly the avowal "Provides accessible schools to children at their doorstep with the help of education department" the mean score is 3.55 and SD is 1.28 which falls in the group of agree, which ranks between the ranges of 3.41-4.20. So the responders found to agree. Likewise, the avowal on "Establishing the Parent-Teacher Association for the regular assessment of educational affairs" with the mean score 3.65 and SD is 1.19' falls in the group of agree. The responders found undecided with the avowal, "Revamps the PTC (Parent Teacher Council) to utilize the local resources for the promotion of Primary education" As its mean score is 2.58 and SD is 1.27 which falls in the group of disagree mentioned above. In the same way, the overall mean score of 3.32 and SD is 1.28. Which lies between the ranges of 2.61-3.40, so the responders found unclear with the statements? (See table 1)

The responders found to agree with the avowal, "NCHD is increasing the enrolment at primary level through the awareness campaign" as its mean is 3.80 and SD is 1.09 which falls in the group of agree, which ranks between the ranges of 3.41-4.20. While determining about the avowal "NCHD staff regularly sees the UPE registers for increasing the enrolment" the mean value is 3.16 and SD is 1.43 which lies between the ranges of the 2.61-3.40.so majority of the responders found undecided. On the other hand, the responders found agree with the avowal "Motivate the parents through village influential to increase enrolment" the mean value is 3.84 and SD is 1.23 which falls in the group of agree, which ranks between the range of 3.41-4.20. While the other avowal "Volunteer visits the houses of all enroll able children" the mean value is 3.64 and SD is 1.06 which falls in the group of agree, which ranks between the range of 3.41-4.20. The avowal as "NCHD strives to achieve enrolment of all enroll able children at primary level" As the mean score is 3.64 and SD is 1.24. This ranks between the ranges of 3.41-4.20. So the responders were agreeing with this avowal. The avowal as "Motivate and aware the parents from the importance of education" with the mean score 3.38 and SD is 1.25. This ranks between the ranges of 2.61-3.40, where the majority of the responders found undecided. Similarly the avowal, "Providing teachers to Ghost / closed schools." the mean score is 2.92 and SD is 1.27 which ranks between the ranges of 2.61-3.40. So the majority of the responders were undecided. Likewise, the avowal as "NCHD provide extra teachers to overcrowded primary schools" the mean score is 2.59 and SD is 1.26' which falls in the group of disagree. The responders were agreeing with the avowal "Arranges meetings with the official regarding community mobilization" as its mean score is 3.66 and SD is 1.22 as of this rank between the ranges of 3.41-4.20. In the same way, the overall mean score of 2.63, and SD is 0.52. which lies between the range of 2.61-3.40., so the responders found undecided with the statements. (See table 2)

The responders found to agree with the avowal, "NCHD trains school administration in bringing back children to schools" as its mean is 3.93 and SD is 1.14 which falls in the group of agree, which ranks between the ranges of 3.41-4.20. While deciding about the avowal "NCHD staff regularly checks the dropout rates in primary schools" the mean value is 2.78 and SD is 1.19 which lies between the ranges of 3.41-4.20 so the majority of the responders found undecided. Also, the responders found to agree with the avowal "Volunteer services at school level controls the dropout'' the mean value is 3.81 and SD is 1.10 which falls in the group of agree, which ranks between the range of 3.41-4.20. Likewise the other avowal, "Supports the education department in minimizing the dropout at primary level" the mean value is 3.68 and SD is 1.24 which falls in the group of agree, which ranks between the range

of 3.41-4.20.The avowal as "Staff meeting with youths for controlling the dropout" here the mean score is 2.81 and SD is 1.29. This ranks between the ranges of 2.61-3.40. So the responders found undecided. The avowal as, "Inclusion of active volunteer controls the dropout at the primary level with the mean score 3.49 and SD is 1.25. This rank between the ranges of 3.41-4.20, so majorities of the responders agreed. The avowal on ''Establishing a system of the monthly parent-teacher meeting (P T M) for controlling the high dropout'' with the mean score 2.55 and SD is 1.28' which falls in the group of disagree. The responders found to agree with the avowal, "Bringing back the fugitive children to schools to control the dropout" As its mean score is 3.71 and SD is 1.17. This ranks between the ranges of 3.41-4.20. In the same way, the overall mean score 2.63, and SD is 0.63 which lies between the range of 2.61-3.40.so the responders found undecided with the statements. (See table 3)

A major dissimilarity was found between the opinions of teachers (Mean = 3.25 and SD = 1.49 and NCHD staff (Mean = 3.67 and SD = 1.34) about "The innovative strategies of NCHD are promoting primary education in Khyber Pakhtunkhwa" with (t = - 2.43 and P = .01) as the P-value is less than 0.05 the significance's level, and no important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 3.28 and SD = 1.43) and NCHD staff (Mean = 3.42 and SD= 1.24) about" NCHD supports education departments in System re-engineering" with (t = -.87 and P = .38) as the P-value is greater than 0.05 the significance's level. Likewise, no important difference was found between the opinions of teachers (Mean =3.26 and SD = 1.28) and NCHD staff (Mean = 3.44 and SD = 1.22) about "Trains feeder teachers to be deployed in primary schools" with (t = -1.18 and P = .23) as the P-value is greater than 0.05 the significance's level. While discussing the other avowal, an important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 2.78 and SD = 1.29) and NCHD staff (Mean = 3.25 and SD = 1.25) as "NCHD Grants stipend to feeder teachers with the help of education department" with (t = -2.9 and P = .003) as the value of P is less than 0.05 the level of significance and no important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 3.39 and SD = 1.25) and NCHD staff (Mean =3.37 and SD = 1.21) about "Trains teachers regarding the assessment of the students" with (t = .13 and P = .89) as the value of P is greater than 0.05 the significance's level. Likewise, no important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 3.65 and SD = 1.20) and NCHD staff (Mean = 3.48 and SD = 1.31) about "Supports in establishing community-based feeder schools in remote areas" with (t = 1.08 and P = .27) as the value of P is greater than 0.05 the significance's level. The same, no important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 3.49 and SD = 1.27) and NCHD staff (Mean = 3.67 and SD = 1.30) about "Provides accessible schools to children at their doorstep" with (t = -1.13 and P =. 25) as the P-value is greater than 0.05 the significance's level. Furthermore, no important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 3.60 and SD = 1.16) and NCHD staff (Mean = 3.76 and SD = 1.23) about "Establishing the Parents Teachers forum for the assessment of educational affairs" with (t = -1.078 and P =. 28) as the value of P is greater than 0.05 the significance's level. But an important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 2.62 and SD = 1.23) and NCHD staff (Mean = 3.12 and SD = 1.30) about "Revamps the PTC (Parent Teacher Council) to utilize the local resources" with (t = 3.18 and P =. 002) as the value of P is less than 0.05 the significance's level. In the same way, an important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 2.83 and SD = .56) and NCHD staff (Mean = 2.65 and SD = .55) about the overall statements with (t = -2.57 and P =. 01) as P-value is less than 0.05 the significance's level. (See table 4)

No important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 3.85 and SD = 1.11 and NCHD staff (Mean = 3.72 and SD = 1.06) about "NCHD is increasing the enrolment at primary level through the awareness campaign in Khyber Pakhtunkhwa" with (t = .98 and P

= .32) as the P-value is greater than 0.05 the significance's level. Furthermore, an important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 2.81 and SD = 1.39) and NCHD staff (Mean = 3.87 and SD = 1.24) about "NCHD staff regularly see the UPE registers for increasing the enrolment" with (t = -6.68 and P = .00) as the P-value is less than 0.05 the significance's level. Likewise, no important difference was found between the opinions of teachers (Mean =3.82and SD = 1.25) and NCHD staff (Mean = 3.88 and SD = 1.21) about "Motivate the parents through village influential to the increased enrolment in primary schools" with (t = -.39 and P = .69) as the P-value P is greater than 0.05 the significance's level. In the same way, no important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 3.68 and SD = 1.06) and NCHD staff (Mean = 3.55 and SD = 1.04) about "Volunteer visit the houses of enrollable children" with (t = 1.04 and P = .29) as the P-value is greater than 0.05 the significance's level. But an important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 3.74 and SD = 1.24) and NCHD staff (Mean = 3.44 and SD = 1.22) about "Achieve enrolment of all enrollable children at primary level" with (t = 2.02 and P = .04) as the P-value is less than 0.05 the significance's level. And an important difference was also found between the opinions of teachers (Mean = 2.76 and SD = 1.19) and NCHD staff (Mean = 3.25 and SD = 1.38) about "Motivates and aware the parents from the importance of education" with (t = -3.02 and P = .003) as the P-value is less than 0.05 the significance's level. But no important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 3.37 and SD = 1.18) and NCHD staff (Mean = 3.40 and SD = 1.39) about "Providing teachers to Ghost / closed schools" with (t = -1.84 and P =. 85) as the value of P is greater than 0.05 the significance's level. On the other side an important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 2.62 and SD = 1.22) and NCHD staff (Mean = 3.31 and SD = 1.22) about "Providing extra teachers to the overcrowded primary schools" with (t = -4.61 and P =. 001) as the P-value is less than 0.05 the significance's level. And no important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 3.76 and SD = 1.16) and NCHD staff (Mean = 3.46 and SD = 1. 32) about "Arranges meetings with the official regarding community mobilization" with (t = 1.91 and P = .057) as the P-value is greater than 0.05 the significance's level. Furthermore, an important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 2.70 and SD =. 51) and NCHD staff (Mean = 2.51 and SD =. 534) about the overall statements with (t = 2.81 and P =. 00) as the P-value is less than 0.05 the significance's level. (See table 5)

An important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 4.16 and SD = 1.97 and NCHD staff (Mean = 3.88 and SD = 1.15) about "Trains school administration in bringing back children to primary school in Khyber Pakhtunkhwa" with (t = 2.07and P = .03) as the P-value is less than 0.05 the significance's level. But no important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 3.98 and SD = 1.16) and NCHD staff (Mean = 3.82 and SD = 1.09) about "NCHD staff regularly check the dropout rates in primary schools" with (t = 1.20 and P = .23) as the value of P is greater than 0.05 the significance's level. Furthermore, no important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 3.84 and SD = 1.01) and NCHD staff (Mean = 3.75 and SD = 1.25) about "Volunteer services at school level control the dropout" with (t = .62 and P = .53) as the P-value is greater than 0.05 the significance's level. Likewise, no important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 3.72 and SD = 1. 22) and NCHD staff (Mean = 3.61 and SD = 1.30) about "Supports the education department in minimizing the dropout at primary level" with (t = .70 and P = .48) as the P-value is greater than 0.05 the significance's level. And an important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 2.52 and SD = 1.16) and NCHD staff (Mean = 3.40 and SD = 1.35) about "Meeting with youth for controlling the dropout" with (t = -5.55 and P = .00) as the P-value is less than 0.05 the significance's level. But no important difference was found between the opinions of teachers

(Mean = 3.52 and SD = 1.19) and NCHD staff (Mean = 3.43 and SD = 1.35) about "Inclusion of active volunteer controls the dropout at primary level" with (t = .56 and P =. 57) as the P-value is greater than 0.05 the significance's level. Furthermore, an important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 2.5 and SD = 1.20) and NCHD staff (Mean = 3.25 and SD = 1.30) about "Establishing a system of monthly P T M (Parent-Teacher Meeting) for controlling the high dropout" with (t = -4.78 and P = .00) as the P-value is less than 0.05 the significance's level. And no important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 3.78 and SD = 1.06) and NCHD staff (Mean = 3.58 and SD = 1.36) about "Bringing back the fugitive children to schools to control the dropout" with (t = 1.28and P = .20) as the P-value is greater than 0.05 the significance's level. But an important difference was found between the opinions of teachers (Mean = 2.69 and SD =.64) and NCHD staff (Mean = 2.41 and SD = .503) about the overall statements with (t = 2.46 and P = .01) as the P-value is less than 0.05 the significance's level. (See table 6)

Discussion

"Education is the systematic process of instruction for the development of character or mental powers. Primary education which marks the start of formal education in a child's life begins when a child turns to around 5 years of age. First, five years of school are referred to as primary. The primary stage of education is of prime importance for the edifice of career. Reliability and tidiness of this stage enable a child to raise a standard of his personality. Unfortunately, the importance of this stage is overlooked to a large scope in our country. The disadvantages are multifarious in nature and require considerations on the part of the responsible." (Kamal, 2002)

Acquiring an education is obligatory for all. "It is educations that increases one's knowledge, broaden one's outlook and sharpens one's intellect. The present age is the age of education. Man has conquered Space and we are living in the modern era. Education plays a vital role in building and moulding the character of an individual. Therefore primary education is also considered much urgent and necessary for the developing countries of the world. It is the key sector or phase of the entire education system. It provides a literate workforce for the country and on the other hand, it acts as a feeder for the next coming secondary education." (Beaten, 1999)

"The education department was made responsible to achieve the goals of Universal Primary Education (UPE) and the literacy Dep't; was made responsible to provide literacy skills to individuals in the age group 8-39 who were either never enrolled in school or drop out from school before acquiring literacy skill." (Nauman, 2002)

The present study showed that NCHD does not arrange additional teachers to the congested schools. The cause may be a dearth of monetary resources if additional teachers should be made available to the congested primary schools it will make the teaching-learning process operational. Adequate visits were not arranged by NCHD officers to see the UPE register. If where they visit, the UPE register were not present in many primary schools. So there should be regularity in visits to see UPE registers. The results of the current study exposed that NCHD is not appropriately supporting the education department in establishing a system of monthly parent's teacher meetings for controlling the high drop out. If there will systematic and reliable check and balance examining body on parent-teacher meetings be present in nearly all schools of the province than regular parent-teacher meetings would be conducted. It was exposed in the study that NCHD does not provide pieces of training to primary school teachers regarding the assessment of students for improving the quality of education. To improve the quality of education teaching methodologies must be reorganized and revised, curriculum and content materials must carefully be addressed, examination and assessment

system must be given serious consideration and physical infrastructure issue necessarily be upgraded. Moreover, NCHD should arrange more training workshops and seminars for teachers to make them updated and skilled.

Conclusions

The result of this research shows that advanced plans of NCHD are promoting primary education. If we examine the study as a whole then we will come to identify that NCHD supports in establishing community-based feeder schools in remote areas. The conclusions are drawn from the analysis of data also revealed that NCHD were not so active for organizing the monthly parent-teacher meeting. The study revealed that the majority of responders were not satisfied with NCHD as it does not provide teachers to overcrowded primary schools. The 100% enrollment strategy totally depends on, to arrange regular visits to see the UPE registers but NCHD staffs were not so active. To develop a successful strategy for the advancement of education at primary level, it is important to see the current position of PTC (Parent Teacher Council) but it was not fully independent in the utilization of local resources. A huge number of responders opined that the parents were not motivated and aware of the importance of education so that they may enroll their children in primary school.

An important difference was found between the opinions of teachers and NCHD staff regarding that advanced strategies of NCHD is promoting primary education in Khyber Pakhtunkhwa. Moreover, an important difference was found between the opinions of teachers and NCHD staff regarding that NCHD grants monthly salaries to the feeder teachers with the help of education deportment. In like manner, an important difference was found between the opinions of teachers and NCHD staff regarding that revamps the PTC (Parent Teacher Council) to utilize the local resources for the promotion of primary education. Furthermore, an important difference was found between the opinions of teachers and NCHD staff regarding that facilitation visits of NCHD staff are arranged regularly to see the UPE registers for increasing the Enrolment. And an important difference was found between the opinions of teachers and NCHD staff that NCHD is increasing the enrolment at the primary level through the awareness campaign. Moreover, an important difference was found between the opinions of teachers and NCHD staff regarding that NCHD motivates and aware the parents from the importance of education through Banners & Posters to enroll their children. In like manner, an important difference was found between the opinions of teachers and NCHD staff regarding that NCHD trains school administration in bringing back children to schools at the primary level. Furthermore, an important difference was found between the opinions of teachers and NCHD staff regarding that NCHD arranges volunteer support meeting with youth for controlling the dropout. And an important difference was found between the opinions of teachers and NCHD staff regarding that it supports education deportment in establishing a system of monthly Parent Teacher Meeting (PTM) for controlling the high dropout.

Recommendations

Following recommendations were made in the light of conclusions of the study.

1. Additional teachers should be provided to the overcrowded schools.
2. Regular visits should be made to see the UPE registers.
3. Regular parent-teacher meetings should be conducted.
4. Allocation of the budget should be increased for NCHD to meet the targets in time.
5. Additional training workshops and seminars should be arranged by NCHD for teachers, to make them updated and skilled in the said area.
6. NCHD staff was important in the favour that advanced strategies while teachers were not. To diminish these difference proper facilities should be managed for teacher concerning this area

7. Visits should be made on monthly basis to assess the progress.
8. Proper media awareness campaigns should be started for parents to admit their children in primary schools.

REFERENCES

Ahmad, (2004), "How to improve basic education in Pakistan" The News Islamabad, A Hand Book and policy guide.(2019-20).The evaluation of students in the classroom,2nd Ed. Department of Education Division of Evaluation,Testng and Certification.ST,Johns New Foundland, Canada.https://www.gov.nl.ca/education/files/High-School-Certification-Handbook-2019-2020-1.pdf

Aziz (2006), Review of Educational Policies and Corresponding, Five Year Plans. Allama Iqbal Open University, Islamabad.

Beaten, A, E. (1999), "The benefits and limitations of International Educational Achievements and Studies" Paris: UNESCO International institute of education planning. Pp. 22-26

Ernest,Paul (1995), Teaching in Elementary and Secondary Schools. Collier Mc Millan Company London, UK.

Government of Pakistan, (2008), Economic Survey of Pakistan, Finance Division, Islamabad Pakistan. http://www.finance.gov.pk/survey/chapters/overview09.pdf.

Haleem. A, (2007), How to Establish P.T.C, Government of Pakistan Education Improvement Project School & Literacy Department, NWFP, Pakistan.

Hameed. A, (1996), "Attitudes of Parents towards female education", Department of Social Work University of Peshawar.pp.36-42

Indar, Lal, (1990), Educational environment in primary schools R.A publications, New Delhi, India.p-28

Iqbal. A, (2003), "Country Facing Shortage of 2, 50,000 Teachers". The news Islamabad: 20th February 2001.

Iqbal Zafar, Dr. (2003), "Education in Pakistan" Allama Iqbal Open University Islamabad, pp.198-202.

http://www.nchd.org.pk,http://www.nchd.org.pk/ws/index.php?option=com_content&view=article&id=61&Itemid=14, accessed, 14 January, 2020

Kamal.A, (2002), "High Dropout Rate", Books and Authors, Daily Dawn, Karachi: May 5, 2002.

Mohsin, Z, (2004), Critical Analysis of National Education Policy 1998-2010, Moon Publishers Lahore.

Muhammad, N, (2002), A study of the causes of low enrollment at Primary schools in District Peshawar, IER Peshawar University, Session 2000-2002 Peshawar NWFP Pakistan.

Nauman, (2002), The EFA, Education for All, 2002. Assessment Country Report Islamabad.pp.17-19

Ullah, Z (2004), Role of NCHD in Controlling the Dropout at Primary Level in Disrict Mardan, Department of Social Work, University of Peshawar.pp.24-35

Table No. 1 GENERAL ROLE OF NCHD IN THE ADVANCEMENT OF PRIMARY EDUCATION

S/N	Statements	SDA	DA	UD	A	SA	Mean	SD
1	Innovative strategies of NCHD are promoting primary education.	44	50	42	68	96	3.41	1.45
2	NCHD supports education department in System re-engineering	40	51	58	73	78	3.32	1.37
3	Trains feeder teachers to be deployed in primary schools.	38	38	68	102	54	3.32	1.26
4	Grants stipend to feeder teachers with the help of education department.	45	83	60	69	43	2.94	1.29
5	Training to teachers regarding the assessment of students.	33	39	64	108	56	3.38	1.23
6	Supports in establishing community based feeder schools in remote areas.	22	41	61	89	87	3.59	1.24
7	Provides accessible schools to children at their door step.	30	37	55	94	84	3.55	1.28
8	Establishing the Parent Teacher Association for the assessment of educational affairs.	24	28	54	116	78	3.65	1.19
9	To allow the PTC (Parent Teacher Council) to use the local resources.	44	111	50	55	40	2.58	1.27
	Overall	320	478	512	774	616	3.32	1.28

Table No.2 ROLE OF NCHD IN INCREASING THE ENROLLMENT AT PRIMARY LEVEL

S/N	Statements	SDA	DA	UD	A	SA	Mean	SD
1	Raising the enrolment at the primary level through the electronic and print media by an awareness campaign.	11	27	68	97	97	3.80	1.09
2	NCHD staff frequently sees the UPE records for increasing the Enrolment.	42	80	45	53	80	3.16	1.43
3	Motivate the parents through village influential to increase enrolment.	20	34	35	96	115	3.84	1.23
4	Volunteer visit the houses of enroll able children	15	30	62	134	59	3.64	1.06
5	Strives to attain enrolment of all enroll able children at primary level.	21	36	70	75	98	3.64	1.24
6	Encourages and cognizant the parents from the significance of education.	32	41	72	91	64	3.38	1.25
7	Providing teachers to ghost / closed schools.	39	91	73	48	49	2.92	1.27
8	Providing extra teachers to the overcrowded primary schools.	45	97	69	50	39	2.59	1.26
9	Arranges meetings with the official regarding community mobilization.	20	42	48	100	90	3.66	1.22
	Overall	245	478	542	744	691	3.41	1.23

Table No.3 ROLE OF NCHD IN DECREASING THE DROPOUT AT PRIMARY LEVEL

S/N	Statements	SDA	DA	UD	A	SA	Mean	SD
1	Trains school administration in bringing back children to schools.	17	21	42	106	114	3.93	1.14
2	NCHD staff regularly checks the dropout rates in primary schools.	50	86	70	55	37	2.78	1.19
3	Volunteer services at school level control the dropout.	13	28	54	113	92	3.81	1.10
4	Supports in minimizing the dropout at primary level.	26	29	53	98	94	3.68	1.24
5	Meeting with youth for controlling the dropout.	55	81	67	59	38	2.81	1.29
6	Presence of active volunteer to control the dropout at the primary level.	28	43	53	106	70	3.49	1.25
7	Forming a scheme of monthly P T M for controlling the high dropout.	48	109	52	51	40	2.55	1.28
8	Carrying back the absconder children to schools to control the dropout.	21	24	63	104	88	3.71	1.17
	Overall	258	421	454	692	575	3.34	1.20

Table No.4 COMPARISON OF TEACHERS AND NCHD STAFF OPINIONS ON GENERAL ROLE OF NCHD IN THE ADVANCEMENT OF PRIMARY EDUCATION

S/N	Statements	Respondent	Mean	S.D	t	p
1	Innovative strategies of NCHD are promoting Primary Education.	Teachers	3.25	1.49	-2.43	.01*
		NCHD staff	3.67	1.34		
2	NCHD supports education department in System re-engineering	Teachers	3.28	1.43	-.873	.38
		NCHD staff	3.42	1.24		
3	Trains feeder teachers to be deployed in primary schools.	Teachers	3.26	1.28	-1.18	.23
		NCHD staff	3.44	1.22		
4	Grants stipend to feeder teachers with the help of education department.	Teachers	2.78	1.29	-2.99	.00*
		NCHD staff	3.25	1.25		
5	Training to teachers regarding the assessment of students.	Teachers	3.39	1.25	.133	.89
		NCHD staff	3.37	1.21		
6	Supports in establishing community based feeder schools in remote areas.	Teachers	3.65	1.20	1.08	.27
		NCHD staff	3.48	1.31		
7	Provides accessible schools to children at their door step.	Teachers	3.49	1.27	-1.13	.25
		NCHD staff	3.67	1.30		
8	Establishing the P T forum for the assessment of educational affairs.	Teachers	3.60	1.16	-1.07	.28
		NCHD staff	3.76	1.23		
9	Revamps the PTC (Parent Teacher Council) to utilize the local resources.	Teachers	2.62	1.23	-3.18	.00*
		NCHD staff	3.12	1.30		
	Overall	Teachers	2.8	.566	2.57	.01*
		NCHD staff	2.65	.552		

Table No.5 COMPARISON OF TEACHERS AND NCHD STAFF OPINIONS ON THE ROLE OF NCHD IN INCREASING THE ENROLLMENT AT PRIMARY LEVEL

S/N	Statements	Respondent	Mean	S.D	t	p
1	Increasing the enrolment at primary level through the awareness campaign	Teachers	3.85	1.11	.98	.32
		NCHD staff	3.72	1.06		
2	NCHD staff regularly sees the UPE registers for increasing the Enrolment.	Teachers	2.81	1.39	-6.68	.00*
		NCHD staff	3.87	1.24		
3	Motivate the parents through village influential to the increase enrolment.	Teachers	3.82	1.25	-.39	.69
		NCHD staff	3.88	1.21		
4	Volunteer visit the houses of enroll able children.	Teachers	3.68	1.06	1.04	.29
		NCHD staff	3.55	1.04		
5	Strives to achieve enrolment of all enroll able children at primary level.	Teachers	3.74	1.24	2.02	.04*
		NCHD staff	3.44	1.22		
6	Motivates and aware the parents from the importance of education.	Teachers	2.76	1.19	-3.02	.00*
		NCHD staff	3.25	1.38		
7	Providing teachers to ghost / closed schools.	Teachers	3.37	1.18	-.18	.85
		NCHD staff	3.40	1.39		
8	Providing extra teachers to the overcrowded primary schools.	Teachers	2.62	1.22	-4.61	.00*
		NCHD staff	3.31	1.22		
9	Arranges meetings with the official regarding community mobilization.	Teachers	3.76	1.16	1.91	.05
		NCHD staff	3.46	1.32		
	Overall	Teachers	2.70	.517	2.81	.00*
		NCHD staff	2.51	.53		

Table No.6 COMPARISON OF TEACHERS AND NCHD STAFF OPINIONS ON ROLE OF NCHD IN DECREASING THE DROPOUT AT PRIMARY LEVEL

S/N	Statements	Respondent	Mean	S.D	t	p
1	Trains school administration in bringing back children to schools.	Teachers	4.16	1.97	2.07	.03*
		NCHD staff	3.88	1.15		
2	NCHD staff regularly checks dropout rates in primary schools.	Teachers	3.98	1.16	1.20	.23
		NCHD staff	3.82	1.09		
3	Volunteer services at school level control the dropout.	Teachers	3.84	1.01	.62	.53
		NCHD staff	3.75	1.25		
4	Supports the education department in minimizing the dropout at primary level.	Teachers	3.72	1.2	.70	.48
		NCHD staff	3.61	1.30		
5	Meeting with youth for controlling the dropout.	Teachers	2.52	1.16	-5.55	.00*
		NCHD staff	3.40	1.35		
6	Inclusion of active volunteer for contorting the dropout at primary level.	Teachers	3.52	1.19	.56	.57
		NCHD staff	3.4	1.35		
7	Forming a scheme of monthly P T M for contrssolling the high dropout.	Teachers	2.50	1.20	-4.78	.00*
		NCHD staff	3.25	1.30		
8	Bringing back the fugitive children to schools to control the dropout.	Teachers	3.78	1.06	1.28	.20
		NCHD staff	3.58	1.36		
	Overall	Teachers	2.69	.6471	2.46	.01*
		NCHD staff	2.51	.6021		

*P<.05

TİRMİZÎ'NİN SÜNEN'İNDE ŞİÎ OLMAKLA İTHÂM EDİLEN RAVİLER

Dr. Tahsin KAZAN
Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Orcid ID: 0000-0002-7675-9000

ÖZET

Hadisler, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söz, fiil ve takrirlerinden oluşmaktadır. İsnad ve metinden ibaret olan hadisler İslâm dininin ikinci kaynağıdır. İsnadda yer alan râvilerin güvenilir oluşu, hadisin sıhhatinin belirlenmesinde esastır. Râvilerin durumu, meşrebleri ve yaşadıkları bölgeler, değerlendirmede göz önünde bulundurulan ilkelerden bazılarıdır. Râvinin bid'at ehlinden olması ve bid'atına davet etmesi, râvinin cerh nedenleri arasındadır. Prensip olarak cerh edilen râvilerin rivayetleri reddedilmektedir. Muhaddislerin bidat ehlinden olduğunu söylemelerine rağmen sika olduklarına güvendikleri râvilerden rivayet aldıkları da bir realitedir. Mutekaddimûn dönemde tarih, tabakât, terâcim ve ricâl türü eserler tarandığında iki yüz yedi Kütüb-i Sitte râvisinin Şiî olmakla itham edildiği bir hakikattir.

Bu çalışmada ehl-i bid'attan kabul edilen teşeyyu' ve rafizilikle itham edildiği halde rivayetlerine başvurulan râviler ele alınmaktadır. Ehl-i hadîs'e göre Şiî öğretilerini benimseyen râviler, bid'at ehlinden kabul edilmekte ve bu nitelikte olan râvilerinin rivâyetleri, bazı durumlar hariç, reddedilmektedir. Çalışmanın bir tebliğ metni olması hasebiyle Tirmizî'nin kendilerinden rivayet aldığı Kûfeli râviler ile sınırlandırılmıştır. Tirmizî'nin, Kütüb-i sitte'den el-Câmiu's-sahîh'in müellifi olması ve hadisler hakkında değerlendirmede bulunması onu ve eserini tercih sebebimiz olmuştur. Bu râvilerin tümüne yer verildiğinde tebliğin hacmini aşacağından Arapça Elif harfinden başlanarak Sîn harfine kadar olan râviler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tirmizî, Sünen, Râvi, Bid'at, Teşeyyu'.

NARRATORS ACCUSED OF SHIITES IN SUNAN AL-TIRMIDHI

ABSTRACT

Hadiths consist of the beloved Prophet's words (peace be upon him), attributions, and decrees. Hadiths, consisting of attributions and text, are the second source of the religion of Islam. The reliability of the narrators in the attribution is essential in determining the soundness of the hadith. Some of the principles taken into consideration in the evaluation are the situation of the Râwis, their legitimacy, and the regions they live in. One of the reasons why the narrator is refuted is that the narrator is one of the people of bid'ah and invites others to this bid'ah (innovation, heresy). In principle, the narrations of untrustworthy narrators are rejected. It is also a reality that the hadith scholars take narrations from the narrators whom they trust to be true, although they say that they are from the people of heresy. It is a fact that two hundred and seven Kutub-i Sitte narrators are accused of being Shia's when the works such as history, biography, translation, and the subject of the reporters of the Mutekaddimûn period are scanned.

In this study, the narrations who accept the view of the Shia accepted from the Ahl al-Bid‘ah and whose narrations are referred to even though they have been accused of rafizism are discussed. According to Ahl al-Hadith, narrators who adopt Shia teachings are accepted by people of bid‘ah and the narrations of their narrators of this nature are rejected except in some cases. Since the study is a text of a declaration, it is restricted to the narrators from Kufe reported by Tirmidhi. We preferred him and his work because Tirmidhi was the author of al-Câmiu's-sahîh from the Kutub-i sitte and evaluated the hadiths. Since giving place to all these narrators will exceed the volume of the message, the narrators starting from the Arabic letter Elif and up to the letter Sîn are discussed.

Keywords: Tirmidhi, Sunan, Narrator, Heresy, Shiism

Giriş

Müslümanların hayatlarını şekillendiren iki temel kaynak vardır. Bunlardan biri Kur’an’dır ki, temel ilkeler ortaya koymakta diğeri de hadislerdir. Hadisler daha çok Kur’an’ın tefsiri olarak kabul edilmektedir. Sünnet, haber, eser ve hadis olarak isimlendirilen Hz. Peygamber’in sözleri ilk dönemde şifahî olarak nakledilmekte “fitnenin zuhuru” ile birlikte isnad devreye girmiştir. Şiî hadis kaynaklarında isnatlarda yer alan râviler teberrüken zikredilmekte hadisin sıhhatine bir tesiri bulunmamaktadır.[1] Fakat Ehl-i sünnet, isnatta yer alan râvilerin adil olması ve birbirinden rivayet almaları yani isnatta inkita olmamasında ittifak etmiştir. Râvilerde olmaması gereken kusurlar belirlenmiş bu kusurların bir kısmı râvinin zabtı, bir kısmı da adaleti ile alakalı olduğu ifade edilmiştir.[2] Hadis usûl kitaplarında bid‘at; büyük ve küçük olmak üzere ikili bir tasnife tabi tutulmuştur. Küçük bid‘at; teşeyyu‘da aşırı gitmekle birlikte râvinin dindar, vera sahibi ve sıdk sıfatına haiz olması halidir. Büyük bid‘at; Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) ve Hz. Ömer (634-644).’e hakareti esas alan ve iki halifeye karşı kamuoyu oluşturan kişilerin bid‘atıdır.[3] Bu anlayışa sahip olan râvilerden gelen rivayetlerin kabul edilmeyeceği bilinen bir hususdur. Süyûtî’ye (ö. 911/1505) göre bu hususta farklı düşünmek helal değildir.[4] Teşeyyu‘un bir cerh sebebi olduğu için ilgili diğer kavramların çerçevesini belirlemekte fayda vardır.

Teşeyyu‘: Bir insanın Şîa’ya ait olan söylemlerini savunmasıdır.[5] Şîa ise bir işi gerçekleştirmek için bir kimse etrafında toplanan ve ona yardım edenlerdir.[6] Şîa, teşeyyu‘ ve müşaye‘a aynı anlama gelen bir fikri benimseyen kişiler için kullanılan kavramlardır.[7] Şîa’nın ıstılâh anlamı; Hz. Ali (ö. 40/661)’yi ve çocuklarını ehl-i beyt sıfatı ile sevmektir. Bu tanım “De ki: “Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden

---

1 Bekir Kuzudişli, Şia’da Rivayet Olgusunu Şekillendiren Temel Unsurlar, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi,* Cilt 18/1, 2018, 87.

2 Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî*, Nüzhetü’n-nazar fî tavdîh Nühbeti’l-Fiker,* thk. Nureddîn Itr, Dımeşk: Matba‘atu’s-Sabâh, 1421/2000, 87.

3 Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî ez-Zerkeşî, *en-Nüket ‘alâ Mukaddime İbni’s-Salâh,* thk. Zeynulâbidîn b. Muhammed, Riyad: Edvâu’s-Selef, 1419/1998, 3: 398.

4 Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Tedrîbü’r-râvî fi şerh Takrîbi’n-Nevevî,* thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî, Riyad: Mektebetü’l-Kevser, 1415, 1: 387.

5 Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh fi’l-luga*, thk. Beyrut: Dâru’l-İlim li’l-Melâyîn, 1407/1987, 3: 1240.

6 Ebu’l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükrim İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab,* Beyrut: Dâru Sâdır, 1300, 8: 188.

7 Muhammed Ca‘fer et-Tabesî, *Ricâlü’ş-Şî‘a fî esânîdi’s-Sünne*, yy.:Müessesetü’l-Me‘âri’l-İslâmiyye, 1420, 8.

başka bir ücret istemiyorum."[8] ayetinden mülhemdir. Bu tanımı tüm Müslümanlara teşmil etmek gerekir. Bir diğer tanıma göre, Şîa: Hz. Ali'yi dördüncü halife kabul edip onu üç halifeden üstün kılmaktır. Yaygın olan tanıma göre Şîa: Hz. Ali ve onun zürriyetinden gelen on bir kişinin hilafet ve imametinin nasla belirlendiğine inanmaktır.[9]

Kûfeli râvilerin cerhinde kullanılan bir diğer kavram rafiziliktir. Sözlükte refz: terketmektir. Komutanını terk eden ordu için kullanılır. Zeyd b. Ali (ö. 122/740)'yi terketmelerinden dolayı Şîa'ya bu isim verilmiştir.[10] İstilahta ise yerleşik düzene karşı çıkanlara verilen bir isimdir.[11] Buradan hareketle bu kavramın siyasi olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Şiî olmakla ithâm edilen râvilerin rivayetleri, Ehl-i sünnet'in hadis kaynaklarında ziyadesiyle bulunmaktadır. Muhammed b. Yakub'a Şiî bir râvi olan el-Fadl b. Muhammed eş-Şa'rânî'nin durumu sorulmuş o da "onun saduk ancak teşeyyu'da aşırı gidenlerden olduğu" şeklinde cevap vermiştir. Öyle ise neden ondan rivayet aldınız? denilince "hocam (Müslim b. Haccâc)'ın kitabı Şiî râvilerin hadisleri ile doludur" şeklinde karşılık vermiştir.[12] Ubeydullah b. Musa el-'Abesî Şiî olmasına rağmen Buhârî kendisinden ders ve hadis almıştır.[13] Bu itibarla ilk dönem hadis kaynaklarında râviler için esas alınan temel kıstasın mezhep değil sika olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır. Sadece Tirmizî de yer alan ve rafizilikle itham edilen râviler ve rivayetleri müstakil bir çalışmanın konusu olacak niceliktedir. Bu durumun nasıl mezhep taassubuna dönüştüğüne bakmakta fayda vardır.

Cerhin ölçütleri arasına mezhep ve teşeyyu' esas alan ve sistematik hale getiren el-Cûzcânî (ö. 259/873)'dir. Bu zatın Hz. Ali ve Ehl-i beyt karşıtı olması, onların tariki ile gelen rivayetlere karşı durmasına ve cephe almasına neden olmuştur. Cûzcânî ve ehl-i beyt hakkındaki yaklaşımı için şu değerlendirmeler yapılmıştır. Dımaşk'ı mesken edinmiş ondan bir grup insan rivayette bulunmuştur. Minbere çıkıp hadisler nakletmekte Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) de hadislerini yazmaktaydı. O da tıpkı Dımaşkliler gibi Hz. Ali'ye karşı saldırgan bir tutum içindeydi.[14] Cûzcânî, hadis hafızlarından olup sika âlimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ancak Ali b. Ebî Tâlib'ten inhiraf etmekle de tavsif edilmektedir.[15] Nitekim insaflı âlimler, onun mezhepsel taassubu nedeniyle Kûfeli râviler hakkında yapmış olduğu değerlendirmelerini kabul etmemişlerdir. Ancak İbn Hacer, (ö. 852/1449) Cûzcânî hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Birden fazla kez belirttiğimiz gibi Cûzcânî'nin saplantı içinde olması hasebiyle Kûfeli râviler hakkındaki cerhi kabul edilemez."[16] Her ne kadar cerh ile ilgili söyledikleri dikkate alınmamışsa da bu zatın sika kabul edilmesi gariptir. Beşşâr Avvâd Ma'rûf "Emirü'l-müminîne karşı pek şiddetli olan saldırganlığına rağmen bu adam nasıl sika kabul edilir anlamış, değilim" demekle taaccübünü ifade etmiştir.[17]

---

8 Şûrâ, 42/23.

9 Tâcüddîn Muhammed b. Abdilkerîm b. Ahmed eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal,* Mısır: Muessesetü'l-Halebî, 1: 146.

10 Cevherî, *es-Sihâh,* 3: 1078.

11 Tabesî, *Ricâlü'ş-Şî'a fî esânîdi's-Sünne*, 23.

12 Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit Hatîb el-Bağdâdî*, el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye*, thk. Ebû Abdillah es-Sûrkî ve İbrahîm Hamdî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1409, 131.

13 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî (Hedyu's-sârî),* thk. Muhibüddîn el-Hatîb, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379, Mukaddime, 423.

14 Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyn ed-Dımaşkī İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk,* thk. Amr b. Garâme el-Ömerî, Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1415/1995, 7: 281.

15 İbn Hacer, *Hedyu's-sârî,* 390.

16 İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1404, 5: 41.

17 Yûsuf b. Abdurrahman b. Yûsuf Cemâlüddîn İbnü'z-Zekî el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400/1980, 5: 574; (Dipnot: 8)

Bu çalışmayı Kûfeli râvilerle sınırlandırmanın hacim ve müttehem olan râvilerin ekseriyetini Kûfeli olmasındandır. Zira Şiîlik düşüncesi ile Kûfelilik arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğu anlaşılmaktadır. 17/638 senesinde halife Ömer'in emriyle Sa'd b. Ebû Vakkâs (ö.55/675) tarafından Hîre ve Bâbil'e yakın stratejik bir bölgede ordugâh olarak kurulan Kûfe, tarih boyunca pek çok siyasî karışıklığın merkezinde yer almıştır.[18] Bizim yapmış olduğumuz bu değerlendirme Arapça alfabetik harf sırasıyla Elif ile başlayıp Sîn harfine kadar yer alan Kûfeli râviler hakkındaki değerlendirmeler ve Tirmizî'nin eserinden seçtiğimiz örnekler ile açıklığa kavuşturmaya gayret edeceğiz.

Ebân b. Tağlib el-Kûfî (ö. 141)

Bu râvi hakkında cerh ve ta'dîl âlimleri farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. İbn Ebî Hatım (ö. 327/938), Yahya b. Maîn'in Ebân b. Tağlib'in sika olduğuna hükmettiğini belirtmiştir. Ayrıca o, mezkûr râvinin akıllı, edep sahibi ve doğru sözlü olduğunu bir başka cerh ve ta'dîl âlimine izafe ederek ortaya koymuştur.[19] Ayrıca Zehebî (ö. 748/1348) ise bu râvinin Şiî ve sadûk bir râvi olduğunu, sıdkiyeti kendileri için yeterli olduğunu bid'atının vebalinin ise kendisine ait olduğunu savunur.[20] Bir diğer görüş ise İbn Hacer Şiî olmasından dolayı hakkında menfi değerlendirmede bulunulmuş olsa da sika olduğunu belirtmiştir.[21] Bir başka cerh ve ta'dîl âlimi olan İbn 'Adî (ö. 365/976) de Şîa mezhebinden olmakla birlikte güvenilir bir râvi olduğunu açıklamıştır.[22]

Tirmizî burada Şiî olduğu açık olan râvinin mezhebine değil doğru sözlü ve sika olmasına bakarak ondan rivayet almıştır. İsnadında Ebân b. Tağlib'in yer aldığı hadisin sened ve metni şöyledir: Tirmizî, Muhammed b. Müsenna ve Abdullah b. Abdurrahman<Yayha b. Hammâd<Şu'be-Ebân b. Tağlib<Fudeyl b. Amr<İbrahim<Alkame<Abdullah'tan naklettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez. Kalbinde zerre kadar iman olan da cehenneme girmez. Bunu duyan bir adam, "Ama insan elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasından hoşlanır!" deyince, Allah Resûlü, "Allah güzeldir, güzelliği sever. Kibir ise hakikati inkâr etmek ve insanları küçük görmektir."[23]

İbrahîm b. Yezîd en-Nehaî el-Kûfî (ö. 96)

Zehebî, bu zatın tam nisbesini verdikten sonra, onu büyük âlimlerden biri olarak nitelendirmekte ve hüccet olduğuna dair karar kılındığını, belirtmektedir.[24] Zehebî bir başka eserinde de Ahmed b. Hanbel'den şu bilgiyi nakletmektedir: "İbrahîm b. Yezîd zeki, hafız ve sünneti yaşayan biridir."[25] Ancak İbn Kuteybe (ö. 276/889) Şiî râvilerle ilgili verdiği listeye mezkûr râviyi de dâhil etmektedir.[26]

---

18 Muhammed Enes Topgül, Bir Cerh Sebebi Olarak Teşeyyu' (Şiîlik Eğilimi) Kavramına Tarihsel Bir Bakış, *M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 42 (2012/1), 53.

19 Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs b. Münzir İbn Ebî Hâtım er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dîl,* Beyrut: İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, 1952, 2: 296-297.

20 Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1382/1963, 1: 5.

21 İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb,* thk. Muhammed 'Avvâme, Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1406/1986, 94.

22 Ebû Ahmed b. Âdî el-Cürcânî, *el-Kâmil fi'd-du'afâi'r-ricâl*, thk. 'Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavvid, Beyrut: el-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997, 2: 69.

23 Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî, *Sünen,* thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998, "Birr", 61.

24 Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl,* 1: 74.

25 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâût, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985,4: 529.

26 Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dînûrî, *el-Me'ârif,* thk. Servet Ukâşe, Kahire: el-Heyetü'l-Misriyye, 1992, 624.

İbrahîm b. Yezîd en-Nehaî'den sadece Tirmizî rivayet almamış Kütüb-i Sitte'nin tümünde rivayetleri yer almaktadır.[27] Tirmizî ise bu râviden yoğun bir şekilde rivayet almıştır.[28]

Acleh b. Abdullah el-Kûfî (ö. 145)

Asıl ismi Yahya olan râvi daha çok Acleh lakabı ile bilinmektedir.[29] Osman b. Saîd ed-Dârimî (ö. 280/894), Yahya b. Maîn'in bu zatın sika olduğuna hükmettiğini belirtmektedir.[30] İclî (ö. 261/875) bu râvinin sika olduğuna hükmetmektedir.[31] İbn Adî bu râvi hakkında şu tafsilatlı açıklamayı yapmıştır: "Hüccet ve itibar için uygun olan hadisleri rivayet etmiştir. Kûfe ve diğer bölgelerden râviler ondan rivayet almışlar. İsnad ve metin açısından kabul sınırını aşan münker rivayetleri bulunmamaktadır. Rivayetlerinde bir beis görmemekteyim. Hadisleri müstakim olup Kûfeli Şiîlerdendir."[32] Zehebî mezkûr râviyi "meşhur bir Şiî" olarak tanımlamaktadır.[33]

Tirmizî bu râviden sadece bir rivayet almıştır. Hadisin isnadı ve metni şöyledir: Suveyd b. Nasr<İbnü'l-Mübârek<el-Acleh<Abdullah b. Büreyde<Ebü'l-Esved<Ebû zer; Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Yaşlılığı en güzel değiştiren şey kına ve ketemdir."[34]

İshâk b. Mansûr es-Selûlî el-Kûfî (ö. 205)

Bu kişiden başta İbrâhîm b. İshâk b. Ebi'l-'Anbes olmak üzere birçok kişi ondan rivayet almıştır.[35] İclî onun sika bir Şiî olduğunu ve kendisinden hadis yazdığını[36], İbn Hacer de bu zatın sadûk olduğunu ve Şiî olmasından dolayı aleyhine konuşulduğunu belirtmektedir.[37] Tirmizî bu râviden iki rivayet nakletmektedir. Sadece birine yer verip diğerine dipnotta işaret edeceğiz. Hadisin isnad ve metni şöyledir: "el-Kâsım b. Dînâr<İshâk b. Mansûr es-Selûlî<Hureym b. Süfyân el-Becelî<Leys- Abdurrahman b. el-Kâsım Ebîh/Babasından<Aişe'den rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber bazen ayağında bir na'l bulunduğu halde yürüdü."[38]

İsmâîl b. Ebân el-Verrâk el-Kûfî (ö. 216)

Tirmizî'nin Şiî olmakla ithâm edilmesine rağmen kendisinden rivayet aldığı bir diğer râvi İsmâîl b. Ebân'dır. Buhârî (ö. 256/870) râvileri ele aldığı eserinde bu zat için sadûk sıfatını uygun görmüştür.[39] Zehebî, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvud (ö. 275/889) tarafından bu râvinin tevsik edildiğini ayrıca büyük hadis imamlarından biri olduğunu belirtmiştir.[40] ed-

27 Örnekler için bkz; Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, "Kitâbu'l-Hayz", 5; Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, "el-Îmân", 147; Ebû Dâvud Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, "Edeb" 10, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, "Nikâh", 49, Hadis No: 5439; Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî İbn Mâce, "Zühd", 16, Hadis No: 4173.

28 Tirmizî, "Ebvâu's-Salât", 118-289, "Hac", 37, "Buyû'", 33, "el-Ahkâm bi'l-Hadis", 19, "Sayd", 1, "Sifatü'l-Kıyame", 39, "Menâkib", 6.

29 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 2: 275.

30 Ebû Zekeriyya Yahyâ b. Maîn b. Avn b. Ziyâd b. Bestâm b. Abdurrahman, *Tarîhu İbn Maîn (Rivâyetu Osmân ed-Dârimî),* thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf, Dımeşk, Dâru'l-Me'mûn, trs., 77.

31 Ahmed b. Abdullah b. Sâlih el-İclî, *es-Sikât,* thk. Abdülalîm Abdülazim, Medin-i Münevvere, 1405/1985, 212.

32 İbn Adî, *el-Kâmil,* 2: 140.

33 Zehebî, *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehu rivâyetün fi'l-Kütübi's-Sitte,* thk. Muhammed Avvâme, Cidde: Dâru'l-Kible, 1413/1992, 229.

34 Tirmizî, "Libâs", 20.

35 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 2: 478-479.

36 İclî, *es-Sikât,* 220.

37 İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb,* 103.

38 Tirmizî, "Libâs", 36; "Edeb", 5.

39 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr,* Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, trs. 1: 348.

40 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ,* 10: 348.

Darekutnî (ö. 385/995), mezkûr râviyi mezhepsel ve diğer sebeplerden dolayı sika görmemiştir.[41] Mezhebî aidiyet hadislerin rivayet ve terkinde kriter olmamalıdır. Cerh kabul edilebilir kıstaslar esas alınarak yapılması gerekir. Akidevî ve mezhepsel eğilimlerden uzak değerlendirmeler yol gösterici olabilmektedir. Kur'an'ın mahlukluğu etrafında cereyan eden tartışmalar, teşeyyu' gibi ithâmlar cerh gibi ağır bir konuya mesned olmamalıdır.[42] Bezzâr (ö. 292/905) onun kusuru olarak aşırı Şîa taraftarı ile ifade etmektedir.[43] Zehebî, Bezzâr'ın "aşırı Şîa taraftarı" şeklindeki değerlendirmesine katılmamakla birlikte beldesinin halkı gibi vasat bir Şiî olduğunu belirtmektedir.[44]

Tirmizî bu râvinin de yer aldığı bir habere yer vermektedir: "Tirmizî<el-Kâsım b. Dînâr el-Kûfî<İsmâîl b. Ebân el-Verrâk<Yahyâ b. Ya'lâ<Ebû Ferve Yezîd b. Sinân<Zeyd<Zührî<Saîd b. Müseyyeb<Ebû Hureyre<Hz. Peygamber'in cenaze namazını kıldırırken ilk tekbir ile birlikte ellerini kaldırır ve sağ elini sol elinin üzerine koyardı."[45]

İsmâîl b. Halîfe el-Kûfî (ö. 169)

İsmâîl b. Halîfe, Ebû İsrâîl b. Ebû İshâk künyesi ile meşhur olan râvidir.[46] Mizzî (ö. 742/1341) Amr b. Ali'ye isnad ederek, İsmâîl b. Halîfe'nin yalancı bir râvi olmadığını belirtmektedir.[47] Ayrıca mezkûr râvi hakkında, saduktur fakat bazı görüşlerinde aşırı gitmiştir, şeklinde değerlendirme de yapılmıştır.[48] İbn Kuteybe onu Şiî râvilerden addederken[49] Zehebî de onu Hz. Osman'ı tekfir eden Şîa'nın gulat fırkasından saymıştır.[50] Zehebî'nin İsmâîl b. Halîfe'ye dair delil ortaya koymaması tekfir iddiasına ihtiyatlı yaklaşmamızı gerektirmektedir.

Tirmizî'nin bu râviden bir tek rivayeti söz konusudur. İsnad ve metni şöyledir: "Ahmed b. Manî'<Ebû Ahmed ez-Zübeyrî<Ebû İsrâîl (İsmâîl b. Halîfe)<Hakem<Abdurrahman b. Ebî Leylâ<Bilâl'dan naklettiğine göre Hz. Peygamber Bilâl'a şu tenbihte bulunmuştur: " Sabah hariç, sakın hiçbir namazda tesvîbte bulunma!"[51]

İsmâîl b. Zekeriyyâ el-Kûfî (ö. 173)

Zehebî bu râvinin hadis hafızı ve saduk olduğunu belirtmektedir.[52] Fadl b. Ziyâd, Ahmed b. Hanbel'e Ebû Şihâb ve İsmâîl b. Zekeriyyâ'yı sorduğunu her ikisinin sika olduğunu söylediğini açıklamaktadır.[53] Bu râvinin Şiî olduğu bilinen bir hususdur.[54]

Tirmizî, bu râviden iki rivayet almıştır. Bunlardan birine yer vereceğiz. Hadisin İsnad ve metni şöyledir: "Abdullah b. Abdurrahman<Saîd b. Mansûr<İsmâîl b. Zekeriyyâ <Haccâc b. Dînâr<Hakem b. Uteybe<Hüceyye b. Adî<Hz. Ali'den naklettiğine göre Hz. Abbâs Hz.

41 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 3: 10.
42 Muhammed Abdulhayy b. Muhammed Abdülhalîm el-Leknevî, *er-Ref' ve't-tekmîl fi'l-cerh ve't-ta'dîl,* thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Halep: Mektebü'l-Matbû'âti'l-İslâmî, 1407, 409. Dipnot 3.
43 Mizzî, Tehzîbü'l-kemâl, 3: 10.
44 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ,* 10: 348.
45 Tirmizî, "Cenâiz", 75.
46 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 3: 77.
47 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 3: 79.
48 Ali b. Muhammed b. Abdülmelik el-Ketâmî Ebu'l-Hasan İbnü'l-Kattân, *Beyânü'l-vehm ve'l-îhâm fî Kitâbi'l-Ahkâm,* thk. Hüseyin Saîd, Riyad: Dârı Tayibe, 1418/1997, 4: 274.
49 İbn Kuteybe, *el-Me'ârif,* 624.
50 Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl,* 4: 490.
51 Tirmizî, "Salât", 145.
52 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ,* 8: 475.
53 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 3: 94.
54 Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl,* 1: 228.

Peygamber'e vaktinden önce zekât vermenin hükmünü sormuş Allah Rasûlü de ruhsat vermiştir."[55]

İsmâîl b. Abdurrahman el-Kûfî (ö. 127)

Bu râvi daha çok Suddî lakabı ile bilinmekte, büyük bir müfessir ve Zeynep bnt. Kays'ın mevlasıdır.[56] Ahmed b. Hanbel'e göre bu zat sikadır.[57] İbn Adî, mezkûr râvinin birçok hocadan hadis rivayet ettiğini, hadislerinin müstakim ve kendisinin de saduk olduğunu belirtir. [58] İbn Hacer, bu zatın Şiî olmakla suçlandığını ifade etmiştir.[59]

Tirmizî, bu râviden on altı rivayet almıştır.[60] Bunlardan sadece son hadisine yer vereceğiz. Muhammed b. İsmail<Abdullah b. Muhammed<Ubeydullah b. Musa ve Hüseyin b. Muhammed<İsrâîl-es-Suddî<Velid b. Ebû Hişâm<Zeyd b. Zâide<Abdullah b. Mesud'dan rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber "(Ashabımdan) hiçbiri, diğeri hakkında hoşlanmayacağım bir şeyi bana ulaştırmasın."[61]

İsmâîl b. Musa el-Fezârî el-Kûfî (ö. 245)

Kûfe şehrinin muhaddisi bir önceki râvi olan İsmâîl b. Abdurrahman el-Kûfî'nin torunudur.[62] Nesâî mezkûr râvinin rivayetlerinde bir beis görmemektedir.[63] İbn Hacer İsmâîl b. Abdurrahman el-Kûfî'nin rafizilikle itham edildiğini ifade etmektedir.[64]

Tirmizî, bu râviden sekiz rivayet almıştır. Râvinin ilk rivayetinin isnad ve metni şöyledir: İsmâil b. Musa el-Fezârî<Şerîk-Sâbit b. Ebû Safiyye<Ebû Cafer<Câbir'e sana: "Rasûlullah (s.a.v.)'in abdest organlarını birer, ikişer ve üçer kere yıkayarak abdest aldığını aktardı mı?" diye sordum. "Evet" dedi."[65]

Bukeyr b. Abdullah el-Kûfî (ö. 120-130)

İbn Ebî Abdullah denilmişse de doğrusu eb/baba kelimesinin yer almamasıdır. Uzun boylu ve iri yapılı bir olduğu belirtilmiştir.[66] İbn Hacer râfizilikle suçlanmasına rağmen makbul bir râvi olduğunu belirtmektedir.[67] Tirmizî, bu râviden de sekiz rivayet almıştır. Bunlardan bir tanesine örnek babından yer vereceğiz. Kuteybe<el-Leys b. Sa'd< Bukeyr b. Abdullah b. el-Eşecc<Nâil<İbn Ömer<Suheyb. O, şöyle demiştir: "Rasûlullah'a uğramıştım namaz kılıyordu selam verdim işaretle selamımı aldı. Râvî diyor ki: "Parmağıyla işaret ederek dediğini biliyorum." Hadisin akabinde Tirmîzî: Bu konuda Bilâl, Ebû Hüreyre, Enes ve Âişe'den de hadis rivâyet edilmiştir.[68]

---

55 Tirmizî, "Zekât", 37.
56 Ebû Nasr Alî b. Hibetillâh b. Alî el-İclî İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl fî ref'i'l-irtiyâb,* Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990, 4: 568.
57 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 3: 134.
58 İbn Adî, *el-Kâmil,* 1: 449.
59 İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb,* 108.
60 Tirmizî, "Savm", 66; "Buyû'", 58; "Buyû'", 59; "Hudûd", 13; "Fiten", 73; "Tefsir", 3; "Tefsir", 3; "Tefsir", 18; "Tefsir", 20; "Tefsir", 20; "Tefsir", 34; "Tefsir", 63; "Menâkib", 6; "Menâkib", 20.
61 Tirmizî, "Menâkib", 64.
62 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 3: 210.
63 Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl,* 1: 251.
64 İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb,* 110.
65 Tirmizî, "Tahâret", 35.
66 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 4: 246.
67 İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb,* 128.
68 Tirmizî, "Salât", 271.

Talîd b. Süleyman el-Kûfî (ö. 190)

Bu râvi el-Muhâribî nisbesi ile meşhur olmakla birlikte el-A'rec lakabı ise daha çok bilinmektedir.[69] İclî rivayetlerinde beis görmemekte[70] Ebû Dâvud ise Ebû Bekir ve Ömer'e sövmesi, onu çirkin biri râvi olarak görmesine neden olmuştur.[71] Bu râvinin düşüncesinden dolayı başından şu hadise geçmiştir: "Bir gün Talîd b. Süleyman Hz. Osman'ın azadlı kölesi ile birlikte damın üstünde oturuyordu. Orada bulunanlar Hz. Osman'ı andılar. Talîd de Hz. Osman hakkında ağır konuştu. Azadlı köle onu damın üstünden atmış ve iki ayağı da kırılmıştı."[72]

Tirmizî, bu râviden sadece bir rivayet almıştır: Ebû Saîd el-Aşecc<Talîd b. Süleyman<Ebu'l-Cehhâf<Atiyye<Ebû Saîd el-Hudrî rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Her peygamberin yer ve gök ehlinden ikişer veziri olur. Benim gök ehlinden vezirlerim Cebrail ve Mikâil'dir, yer ehlinden ise Ebu Bekir ve Ömer'dir."[73]

Suveyr b. Ebû Fâhite el-Kûfî (ö. 190)

Asıl ismi, Saîd b. Alâka el-Kureşî el-Hâşimî'dir.[74] İclî, Kufelî olan Ebû Cehm ve babasının rivayetlerinde bir beis görmediğini belirtmektedir. Hakim en-Nîsâbûrî tek kusurunun teşeyyu' olduğunu iddia etmektedir.[75] Onun rivayetlerinin vahi/aşırı zayıf olarak değerlendirilmesinin sebeplerinden[76] biri mezhepsel olabilir.

Tirmizî, bu râviden yedi rivayet almıştır. Örnek kabilinden bir rivayete yer vereceğiz: "Abd b. Humeyd ve Muhammed b. Medduveyh<el-Fadl b. Dükeyn<İsrâîl<Süveyr<Kubâ ehlinden bir adam<-ki bu kimse Rasûlullah (s.a.v.)'in ashabındandır- rivayete göre, şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v.) bize Kubâ'dan Cumaya katılmamızı emrederdi."[77]

Câbir b. Yezîd el-Cu'fî el-Kûfî (ö. 128)

Câbir b. Yezîd b. Hâris b. Abdyeğûs b. Ka'b b. Hâris b. Mu'âviye b. Vâil b. Mureî b. Cu'fî nisbesiyle meşhur olan râvi hakkında Tirmizî şu değerlendirmeyi nakletmektedir: "Ebû Îsâ (Tirmizî) el-Cârûd'dan işittiğine göre, Vekî şöyle derdi; Cafer el-Cu'fî olmamış olsaydı Kufe halkı hadissiz kalırdı."[78] Câbir'in saduk bir râvi[79] olduğu belirtilmişse de zayıf olduğu ifade edilen değerlendirmelere yer verilmiştir.[80] Zehebî, onu; Şîanın büyük âlimlerinden biri olarak nitelendirmektedir.[81] Zâide adındaki muhaddise neden İbn Ebî Leyla, Câbir el-Cu'fî ve

69 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 4: 320.
70 İclî, *es-Sikât,* 257.
71 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 4: 322.
72 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 4: 322.
73 Tirmizî, "Menâkib", 17.
74 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 4: 429.
75 Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ʿale's-Saḥîḥayn,* thk. Mustafa Abdülkâdir 'Atâ, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990, 2: 553.
76 Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısrî İbnü'l-Mülakkın, *Muhtasar istidrâku'l-Hâfız ez-Zehebî alâ Müstedrek Ebî Abdillah,* thk. Abdullah b. Hamd ve Sa'd b. Abdullah b. Abdülazîz Âl Humeyyed, Riyad: Dâru'l-'Âsime, 1411, 2: 968.
77 Tirmizî, "Cuma", 360.
78 Tirmizî, "Salât", 152.
79 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 4: 467.
80 Tirmizî, "Salât", 152.
81 Zehebî, *el-Kâşif,* 288.

Kelbî'den rivayet almadığı sorulmuş o da Câbir el-Cu'fî'nin ricata inanan yalancı biri olduğunu belirtir.[82]

Tirmizî, bu râviden sadece bir rivayet almıştır: Muhammed b. Humeyd er-Râzî< Ebû Numeyle<Ebû Hamza<Câbir<Mücâhid<İbn Abbâs'a göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Her kim yedi yıl sevabını umarak ezan okursa Allah onun için ateşten kurtuluş yazar."[83]

Cerîr b. Abulhamîd el-Kûfî (ö. 188)

Zehebî, Cerîr b. Abdülhamid b. Yezîd'in imam ve kadı olduğu ve Reyy şehrine yerleşerek ilmin bu şehirde kökleşmesine vesile olmuştur.[84] Bazı âlimlere göre Cerîr'in sika oluşu mevzusunda icma tahakkuk etmiştir.[85] İbn Kuteybe mezkûr râviyi Şîanın ricâlinden addetmiştir.[86]

Tirmizî, bu râviden üç rivayet almıştır: Bunlardan sadece bir rivayeti örnek babından zikredeceğiz: Ahmed b. Mani'<Cerîr b. Abdülhamid<Mansûr b. el-Mu'temir<İbrahim<Abdurrahman b. Yezid<Ebû Mesûd el-Ensârî rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kim Bakara sûresinin sonundan iki ayeti geceleyin okursa bunlar kendisine yeter"[87]

Ca'fer b. Ziyâd el-Kûfî (ö. 175)

Ca'fer b. Ziyâd Tirmizî'nin eserinde Ca'fer el-Ahmer şeklinde yer almıştır. Cerh ve ta'dîl âlimlerin bu râvi hakkındaki değerlendirmeleri şöyledir: İclî, sika[88] Zehebî saduk ve Şiî[89] İbn Hacer de tıbkı Zehebî gibi saduk olduğunu ancak Şîa propagandasını yaptığını belirtmişler.[90] Mizzî, Ca'fer b. Ziyâd'ın torunu olan Hüseyin b. Ali'den dedesinin Horasân bölgesinin Şiî imamlarından olduğu bilgisini nakletmektedir.[91]

Tirmizî, bu râviden iki rivayet almıştır: Bunlardan sadece bir rivayeti örnek babından zikredeceğiz: İbrahîm b. Saîd el-Cevherî<el-Esved b. 'Âmir<Cafer el-Ahmer<Abdullah b. Atâ<İbn Büreyde<babasından rivayet ettiğine göre " Rasûlullah (s.a.v.)'e kadınların en sevimlisi Fatıma, erkeklerin en sevimlisi de Ali idi." İbrahim b. Saîd dedi ki: "Yani aile halkından."[92]

Cümey' b. 'Umeyr el-Kûfî (ö. 110)

Buhârî, Cümey' b. 'Umeyr'in İbn Ömer ve Hz. Aişe'den hadis semâında bulunduğunu belirtmektedir.[93] Zehebî, Kûfeli büyük bir âlim olduğunu belirtmektedir.[94] İbn Hibbân (ö. 354/965) bu zatı râfizilikle ve hadis uydurmakla ithâm etmiştir.[95] Tirmizî<Hüseyin b. Yezid el-Kûfî<Abdüsselam b. Harb<Ebu'l-Cehhâf<Cümey' b. 'Umeyr et-Teymî dedi ki, Cümey' b. Umeyr et Teymî (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Halamla birlikte Aişe'nin yanına

82 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 4: 468.
83 Tirmizî, "Salât", 152.
84 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ,* 9: 9.
85 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 4: 550.
86 İbn Kuteybe, *el-Me'ârif,* 624.
87 Tirmizî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 4.
88 İclî, *es-Sikât,* 216.
89 Zehebî*, el-Kâşif,* 294.
90 İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb,* 128.
91 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 5: 41.
92 Tirmizî, "Menâkib", 61.
93 Buhârî, *et-Târîhü'l-kebîr*, 2: 242.
94 Zehebî,Târîhü'l-İslâm, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003, 3: 23.
95 Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-Du'afâ ve'l-metrûkîn,* thk. Mahmud İbrâhim Zâyid, Haleb: Daru'l-Va'y, 1396, 1: 218.

girmiştim. Aişe'ye: "Yakını insanlardan kim Rasûlullah (s.a.v.)'e daha sevgiliydi" diye soruldu. "Fatıma" diye cevap verdi. "Erkeklerden kim?" diye sorulunca da: "Fatıma'nın kocasıdır çünkü o geceleri çok namaz kılan gündüzleri de çoğunlukla oruçlu idi" dedi."[96]

Hâris b. Abdullah el-Hemedânî el-Kûfî (ö. 65)

Bu râvî, Ebû Züheyr künyesi ile meşhurdur. İmam kabul edilen bu râvi, Hz. Ali ve İbn Mesûd likada bulunmuştur. Hadis ilminde gevşek olmasına rağmen fıkıh bilgisine sahip ilk dönem Şiîlerindendir.[97] Dârimî, Yahyâ b. Maîn'a Hâris'in durumunu sorduğunu onun da sika olduğu şeklinde cevap verdiğini söylemiştir.[98] Şa'bî'ye göre çokça yalan söyleyen biridir.[99] Zehebî bu değerlendirmeye katılmamaktadır. Zira ona göre bu râvi kasıtlı olarak yalan söyleyen biri değildir.[100] Şîa mezhebinde aşırı gitmekle ithâm edilmiştir.[101]

Tirmizî bu râvinin de yer almış olduğu isnadla gelen üç rivayete yer vermiştir. Örnek kabilinden bir habere yer vereceğiz: İbn Ebî Amr<Süfyân b. Uyeyne<Ebû İshâk el-Hemdânî<el-Hâris<Hz. Ali'den rivayet edildiğine göre: "Peygamber (s.a.v.), ölen kimsenin borcunun vasiyetten önce ödenmesine hükmetti. Oysa siz Kur'ân'da vasiyeti borçtan önce okumaktasınız."[102]

Habîb b. Ebî Sâbit el-Kûfî (ö. 119)

Hadis hafızı ve Kûfe fakihidir. Ebû Yahyâ el-Kureşî el-Esedî nisbesi ile bilinmektedir.[103] Tabiînden sayılan bu zatın Hammâd b. Ebû Süleymân'dan önce Kufe müftüsü olduğu ve hakkında verilen hükmün de sika olduğu şeklindedir.[104] Alî b. el-Medenî'ye göre iki yüz hadisi vardır.[105] Şehristânî (ö. 548/1153), Habîb b. Ebî Sâbit'i Şîanın ricâlinden saymaktadır.[106]

Tirmizî bu râviden mervi olan yirmi beş rivayete yer vermiştir. Bu rivayetlerin sonuncusu şu isnadla geçmektedir: Mahmûd b. Gaylân<Bişr b. es-Seriyyi ve el-Müemmel<Süfyân<Habîb b. Ebî Sâbit<Saîd b. Cübeyr<İbn Abbâs'tan rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Allah'a ve ahiret gününe iman eden kişi ensâra buğzetmez."[107]

Hasan b. Sâlih es-Sevrî el-Kûfî (ö. 196)

Büyük alimlerden biri olarak kabul edilen Ebû Abdillah el-Hemedânî Kûfelidir. Âbid ve fakih kimliği ile bilinir.[108] Yahya b. Mâin râviyi güvenilir ve sika biri olarak görmektedir.[109] Ebû

96 Tirmizî, "Menâkib", 61.
97 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ,* 4: 152.
98 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 5: 249.
99 Ömer b. Ahmed b. Osmân b. Ahmed b. Muhammed İbn Şâhin, *Târîhu esmâi's-sikât*, thk. Subhî es-Sâmirânî, Kuveyt: ed-Dârü's-Selefiyye, 1404/1984, 71.
100 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ,* 4: 153.
101 Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl,* 1: 436.
102 Tirmizî, "Vasâyâ", 6.
103 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ,* 5: 288.
104 İclî, *es-Sikât,* 281.
105 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 5: 361.
106 Muhammed b. Abdilkerîm b. Ahmed eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihâl,* Mısır: Muessesetü'l-Halebî, ts., 1: 190.
107 Tirmizî, "Menâkib", 66.
108 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ,* 7: 361.
109 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 6: 186.

Hatım'a göre, râvi sika, mutkın ve hadis hafızıdır.[110] Zehebî onu "teşeyyu' bidatı" ve Cuma namazını terketmekle ithâm etmektedir.[111]

Tirmizî bu râviden mervi olan beş rivayet almıştır. Yer verdiği son rivayetin isnadı ve metni şöyledir: "Süfyân b. Vekî'<Vekî'<Hasan b. Sâlih<Ebû Rebî'a el-Îyâdî<el-Hasan<Enes b. Mâlik'ten rivayet ettiğine göre, Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur: "Cennet üç kişiyi özler. Ali, Ammar ve Selman."[112]

Hakem b. Uteybe el-Kendî el-Kûfî (ö. 113)

Kufe'nin büyük âlimlerinden olan Ebû Muhammed künyesi ile meşhurdur.[113] İbn Sa'd, Hakem b. Uteybe'nin sika, âlim, fakih ve çokça hadis rivayet eden biri olarak değerlendirmektedir.[114] İclî, sika ve hadiste sebet olduğunu ölümünden sonra Şîa olduğunu belirtmektedir.[115] Şu'be, Hakem'in şiiliğini Ali'yi Ebû Bekir ve Ömer'e tafdîl ettiği şeklinde açıklamıştır.[116]

Tirmizî, bu râviden mervi olan beş rivayet almıştır. Yer verdiği son rivayetin isnadı ve metni şöyledir: "Muhammed b. İsmâîl b. Semure el-Ahmesî el-Kûfî<Esbât b. Muhammed b. Muhammed<Amr b. Kays<Hakem b. Uteybe<Aburrahman b. Ebî Leyla<Ka'b Ucre'den rivayet ettiğine göre, Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur: "Her farz namazdan sonra peş peşe söylenecek bazı sözler vardır. Bu sözleri söyleyen (okuyan) sevabından asla mahrum olmaz. Söylenecek bu sözler 33 defa "Subhanallah"33 defa "Elhamdülillah" ve 34 defa "Allahu Ekber" sözleridir."[117]

Hakîm b. Cübeyr el-Kûfî (ö. 121-130)

Başta Ali b. Hüseyin olmak üzere Ebû Cuheyfe, Alkame, Abd Hayr'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden Şu'be, Süfyân b. Uyeyne ve Süfyân b. Sevrî, Zâide, İsrâîl, Şerîk vd. hadis nakletmiştir. Şîanın gulatındandır. Bu nedenle Şu'be onun rivayetlerini terketmiştir.[118] İbn Hacer, mezkûr râvinin teşeyyu' ile ithâm edildiğini belirtmektedir.[119]

Tirmizî, bu râvinin yer aldığı isnadla gelen yedi rivayetini almıştır. Hz. Ali'nin menkıbeleri hakkında şu hadise yer vermiştir: Yûsuf b. Musa el-Kattân el-Bağdâdî<Ali b. Kâdim<Ali b. Sâlih b. Hayy<Hakîm b. Cübeyr<Cümey' b. 'Umeyr et-Teymî<İbn Ömer'den gelen rivâyete göre, o, dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.), ashabı arasında kardeşlik tesis etti. Hz. Ali gözleri yaşlı olarak geldi ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! ashabın arasında kardeşlik kurdun fakat beni hiç kimse ile kardeş kılmadın" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v), ona şöyle dedi: "Sen benim dünya ve ahirette kardeşimsin."[120]

Hâlid b. Tahmân el-Kûfî (ö. 121-130)

Kûfeli olan râvi es-Selûlî nisbesi ile maruftur.[121] İbn Hibbân onu sika râviler[122] arasında zikrederken İbn Hacer saduk bir râvi olarak görmektedir.[123] Şiî olmakla ithâm edilmiştir.[124]

---

110 İbn Ebî Hâtım er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dîl,* 3: 18.
111 Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl,* 1: 496.
112 Tirmizî, "Menâkib", 34.
113 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ,* 5: 208.
114 İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ,* 6: 332.
115 İclî, *es-Sikât,* 126.
116 İclî, *es-Sikât,* 126.
117 Tirmizî, "ed-Davât", 25.
118 Zehebî, *Târîhü'l-İslâm*, 3: 398.
119 İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb,* 176.
120 Tirmizî, "Menâkib", 20.
121 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 8: 94.

Tirmizî, bu râvinin yer aldığı isnadla gelen üç rivayetine yer vermiştir. Mahmûd b. Gaylân<Ebû Ahmed ez-Zübeyrî<Hâlid b. Tahmân Ebu'l-Alâ<Nâfi' b. Ebî Nâfi'<Ma'kıl b. Yesâr'den edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kim sabah olduğunda üç kere Eûzû billahissemiil âlimi minşeytanirracim diyerek; Haşr sûresinin sonundan üç ayet okursa, Allah o kimseye yetmiş bin melek vekil eder de o melekler akşama kadar o kimseyi duâ ve istiğfar ederler. Eğer o gün ölürse şehîd olarak ölür. Akşam olunca okuyan kimse de sabaha kadar aynı durumdadır."[125]

Dâvud b. Ebî Avf el-Kûfî (ö. 131-140)

Şîanın muhaddisi ve önde gelen âlimlerinden biridir. Ebû Hazim el-Eşcaî ve Muâviyye b. Sa'lebe'den rivayet almıştır. Kendisinden rivayet alanlar; Süfyân es-Sevrî, Âmir b. es-Simt, Talîd b. Süleymân ve Süfyân b. Uyeyne vd. râvilerdir.[126] Mezkûr râvinin sika olduğu söylenmektedir.[127] İbn Adî bu râvi ahkkında şu açıklamayı yapmaktadır: "Kûfe ehlinin Şîasındandır. Rivayetlerinin tamamı ehl-i beyt hakkındadır. Şîanın gulat fırkasındandır. Onun hakkında olumsuz konuşanları bilmiyorum. Ancak benim nezdimde güçlü olmadığı gibi hadisleri ile de ihticâc edilmez."[128]

Tirmizî, bu râvinin yer aldığı isnadla gelen üç rivayetine yer vermiştir. Bu rivayetler ihtilam[129], Hz. Ebû Bekir ve Ömer[130] ile Hz. Fatma'nın fazileti hakkındadır.[131] Bu üç rivayetten hareketle İbn Adî'nin "rivayetlerinin tamamı ehl-i beyt hakkındadır" yapmış olduğu değerlendirmenin doğru olmadığı kanaatindeyiz.

Zâzân Ebû Abdillah el-Kûfî (ö. 82)

Ebû Abdullah künyesi ile meşhurdur. Anadan doğma âmâ olduğu belirtilmiş Yahya b. Maîn de râvi Zâzân hakkında sika hükmünü vermiştir.[132] Ebû Bişr ed-Dûlâbî (ö. 310/923), etnik kökeni Farisî ve Ali'nin Şîasından olduğunu, belirtmektedir.[133]

Tirmizî, bu râvinin yer aldığı isnadla gelen beş rivayete yer vermiştir. Örnek kabilinden şu hadisi zikredebiliriz: Abdullah b. Abdurrahman-İshâk b. Îsâ-Şerîk-Ebu'l-Yekzân-Zâzân-Huzeyfe'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Ashab: "Peygamber (s.a.v)'e kendine bir halef (yerine bakacak ve karar verecek biri) tayin etsen" dediler. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Size bir halef tayin etmiş olsam siz de onun emrine karşı gelirseniz azablanırsınız. Ne var ki Huzeyfe size ne anlatırsa onu doğru kabul edip tasdik ediniz. Abdullah b. Mes'ûd ta size ne okutursa onu da okuyunuz." [134]

---

122 Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *es-Sikât*, Beyrut: Muessesetü Kütübi's-Sikâfiyye, trs, 6: 257.

123 İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb,* 636.

124 İbn Ebî Hâtım er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dîl,* 3: 337.

125 Tirmizî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 22.

126 Zehebî, Târîhü'l-İslâm, 3: 858.

127 Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî Ahmed b. Hanbel, *el-'İlel ve ma'rifeti'r-ricâl,* thk. Vasiyullah b. Muhammed Abbâs, Riyad: Dâru'ş-Hânî, 1422, 2001, 1: 487.

128 İbn Adî, *el-Kâmil,* 3: 544.

129 Tirmizî, "Tahârat", 81.

130 Tirmizî, "Menâkib", 17.

131 Tirmizî, "Menâkib", 61.

132 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 9: 263.

133 Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd el-Verrâk ed-Dûlâbî, *el-Künâ ve'l-esmâ',* thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1421/2000, 2: 773.

134 Tirmizî, "Menâkib", 39.

Zübeyd b. Hâris el-Kûfî (ö. 122)

Zehebî, Zübeyd b. el-Hâris'i tabiînin sikasından saymaktadır. Yine ona göre bu râvi hadis hafızı olup büyük bir âlimdir.[135] İbn Hacer sika, sebetun ve âbid olduğunu söylemektedir.[136] Aşırı olmamakla birlikte Şiî olmakla ithâm edilmiştir.[137]

Tirmizî, bu râvinin yer aldığı isnadla gelen sadece bir rivayete yer vermiştir. Rivayetin isnadı ve metni şöyledir: Mahmûd b. Gaylân<Vekî'<Süfyân<Zübeyd b. Hâris<Ebû Vâil<Abdullah b. Mesûd'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Müslümana sövmek Allah'ın dosdoğru yolundan dışarı çıkmaktır. Müslümanın; müslümana silah çekip onu öldürmesi ise küfürdür."[138]

Ziyâd b. Münzir el-Kûfî (ö. 50)

Bu râvi el-Hemedânî, el-Hindî ve es-Sekafî nisbeleri ile de bilinmektedir.[139] Sika râvilerdendir.[140] İbn Adî mezkûr râviyi Kufeli olup Şîanın gulât fırkasından addetmekte ve Yahya b. Maîn'nin ehl-i beytin faziletine dair rivayette bulunduğu için onu cerh ettiğini ve zayıf kabul ettiğini ayrıca İbn Maîn'e göre bu râvinin yalancı bir kuruş kadar değerinin olmadığını belirtmektedir. [141] İbn Maîn'nin ehl-i beytin faziletine dair rivayette bulunduğu şeklindeki değerlendirmesi, bir râviyi yalancı olmakla itham etmek için yeterli bir sebep değildir.

Tirmizî, bu râvinin yer aldığı isnadla gelen bir rivayete yer vermiştir. Rivayetin isnadı ve metni şöyledir: Muhammed b. Hâtım el-Mueddib<Ammâr b. Muhammed< (Süfyân es-Sevrî'nin yeğenidir) Ebu'l-Cârûd el-A'mâ İsmi Ziyâd b. Münzir-' Atiyye el-Avfî< Ebû Saîd el-Hudrî'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Kim aç bir Müslümana yemek yedirirse, Allah da ona Kıyamet gününde Cennet meyvelerinden yedirir…"[142]

Sonuç

Hadisler, dinî kaynaklar arasında Kur'an'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Muhaddislerin râviler için ta'dîl değerlendirmeleri hadisin tashihi için önemli şartlardır. Cerhin müfesser olmakla birlikte hadislerin zayıflığı için esas alınan ilkeler bid'atü'r-râvi öznel ve ictihâdîdir. Teşeyyu', Şîa, rafizilik cerh için kullanılan kavramlardır. Teşeyyu'; bir insanın Şîa'ya ait olan söylemleri dillendirmesidir. Rafizilik siyasî bir kavram olarak râvilerden gelen rivayetinin terki için kullanmaktadır.

Şiî râvilerin Ehl-i sünnet kaynaklar içinde rivayetleri pek fazladır. Buhârî başta olmak üzere Müslim ve diğer kaynaklarda yer alan rivayetler ilk dönem kaynaklarında daha çok râvinin güvenilirliğinin esas olduğunu göstermektedir. Tirmizî Kütüb-i sitte'nin müelliflerinden olup Kûfeli râvilerden en fazla rivayet alan biridir. Şiî olmakla ithâm edilen râvileri elbette sadece bu bölge ile sınırlandırmak doğru değildir. Birçok bölgeye ve mezhebe mensup olan râviler bulunmaktadır. Şiî olmakla müttehem olan râvilerin çoğunlukla Kûfeli olması, klasik ve modern literatürde Kûfe'nin Şiî düşüncenin merkezi konumuna bir işarettir.

135 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ,* 5: 296.
136 İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb,* 213.
137 Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl,* 2: 66.
138 Tirmizî, "Ebvâbu'l-Bir ve's-Sila", 52.
139 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 9: 517.
140 İbn Hibbân, *es-Sikât,* 6: 326.
141 İbn Adî, *el-Kâmil,* 4: 132-136.
142 Tirmizî, "Sıfatü'l-Kıyâme", 18.

Cerhin ölçütleri arasına mezhep ve teşeyyu‘ esas alan ve sistematik hale getiren el-Cûzcânî’dir. Cûzcânî’nin Hz. Ali ve taraftarlarına karşı sert tutumu değerlendirmelerinin öznel ve ilmî olmaktan uzak olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Kûfeli raviler için ortaya konulan cerh olgusunun kimi zaman ta‘lilinde yüzeysel kalındığı da bir gerçektir. Bazı raviler hakkında yapılan değerlendirmelerde birbirine zıt değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir. Bu husus da hadislerin tashih ve tad‘îf işleminin içtihadî olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-‘İlel ve ma‘rifeti’r-ricâl.* thk. Vasiyullah b.Muhammed Abbâs, Riyad: Dâru’ş-Hânî, 1422, 2001.

Buhârî, Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu‘fî, *el-Câmiu’s-sahîh.* thk. Muhammed Nassar, Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2013.

---------, *et-Târîhu’l-kebîr.* Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts.

Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh fi’l-luga*. thk. Beyrut: Dâru’l-İlim li’l-Melâyîn, 1407/1987.

Cürcânî, Ebû Ahmed b. Âdî. *el-Kâmil fi’d-du‘afâi’r-ricâl*. thk. ‘Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavvid, Beyrut: el-Kütübi’l-İlmiyye, 1418/1997.

Dûlâbî, Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd el-Verrâk. *el-Künâ ve’l-esmâ’.* thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1421/2000.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen.* thk. Yâsir Hasan vdğ., Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2013.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit. el-Kifâye fî ilmi’r-rivâye. thk. Ebû Abdillah es-Sûrkî ve İbrahîm Hamdî, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1409.

Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. el-Müstedrek ʿale’s-Saḥîḥayn. thk. Mustafa Abdülkâdir ‘Atâ, Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1411/1990.

İbn Asâkir, Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyn ed-Dımaşkī. Târîhu medîneti Dımaşk. thk. Amr b. Garâme el-Ömerî, Beyrut: Dâru’l-Fıkr, 1415/1995.

İbn Ebî Hâtım er-Râzî, Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs b. Münzir. el-Cerh ve’t-ta‘dîl. Beyrut:İhyâu’t-Türâsi’l-Arabî, 1952.

İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. Fethu’l-bârî (Hedyu’s-sârî), thk. Muhibüddîn el-Hatîb, Beyrut: Dâru’l-Ma‘rife, 1379.

---------, Nüzhetü’n-nazar fî tavdîh Nühbeti’l-Fiker, thk. Nureddîn Itr, Dımeşk: Matba‘atu’s-Sabâh, 1421/2000.

---------, Takrîbü’t-tehzîb. thk. Muhammed ‘Avvâme, Suriye: Dâru’r-Reşîd, 1406/1986,

---------, Tehzîbü’t-tehzîb. Beyrut: Dâru’l-Fıkr, 1404.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. es-Sikât. Beyrut: Muessesetü Kütübi’s-Sikâfiyye, ts.

-------, Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-Du'afâ ve'l-metrûkîn. thk. Mahmud İbrâhim Zâyid, Haleb: Daru'l-Va'y, 1396.

İbnü'l-Kattân, Ali b. Muhammed b. Abdülmelik el-Ketâmî. Beyânü'l-vehm ve'l-îhâm fî Kitâbi'l-Ahkâm. thk. Hüseyin Saîd, Riyad: Dârı Tayibe, 1418/1997.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dînûrî. el-Me'ârif. thk. Servet Ukâşe, Kahire:el-Heyetü'l-Misriyye, 1992.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. Sünen. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut: ts.

İbnü'l-Mülakkın, Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısrî. Muhtasar istidrâku'l-Hâfız ez-Zehebî alâ Müstedrek Ebî Abdillah. thk. Abdullah b. Hamd ve Sa'd b. Abdullah b. Abdülazîz Âl Humeyyed, Riyad: Dâru'l-'Âsime, 1411.

İbn Şâhin, Ömer b. Ahmed b. Osmân b. Ahmed b. Muhammed. Târîhu esmâi's-sikât. thk. Subhî es-Sâmirânî, Kuveyt: ed-Dârü's-Selefiyye, 1404/1984.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükrim. *Lisânu'l-Arab.* Beyrut: Dâru Sâdır, 1300.

İclî, Ahmed b. Abdullah b. Sâlih. es-Sikât. thk. Abdülalîm Abdülazim, Medin-i Münevvere, 1405/1985.

İclî, Ebû Nasr Alî b. Hibetillâh b. Alî İbn Mâkûlâ. el-İkmâl fî ref'i'l-irtiyâb. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990.

Kuzudişli, Bekir. Şia'da Rivayet Olgusunu Şekillendiren Temel Unsurlar, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi.* Cilt 18/1, 2018.

Leknevî, Muhammed Abdulhayy b. Muhammed Abdülhalîm. er-Ref' ve't-tekmîl fi'l-cerh ve't-ta'dîl. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Halep: Mektebü'l-Matbû'âti'l-İslâmî, 1407.

Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahman b. Yûsuf Cemâlüddîn İbnü'z-Zekî. Tehzîbü'l-kemâl. thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400/1980.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. Sünenü'l-kübrâ, thk. Hasan Abdülmün'im, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.

Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. Tedrîbü'r-râvî fi şerh Takrîbi'n-Nevevî. thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî, Riyad: Mektebetü'l-Kevser, 1415.

Şehristânî, Tâcüddîn Muhammed b. Abdilkerîm b. Ahmed. el-Milel ve'n-Nihal. Mısır: Muessesetü'l-Halebî, ts.

Tabesî, Muhammed Ca'fer. Ricâlü'ş-Şî'a fî esânîdi's-Sünne. yy.:Müessesetü'l-Me'âri'l-İslâmiyye, 1420.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. Sünen. thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma‘rûf, Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1998.

Topgül, Muhammed Enes. Bir Cerh Sebebi Olarak Teşeyyu‘ (Şiîlik Eğilimi) Kavramına Tarihsel BirBakış. M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 42 (2012/1).

Yahyâ b. Maîn, Ebû Zekeriyya b. Avn b. Ziyâd b. Bestâm b. Abdurrahman. Tarîhu İbn Maîn (Rivâyetu Osmân ed-Dârimî), thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf, Dımeşk, Dâru’l-Me’mûn, ts.

Zehebî, el-Kâşif fî ma‘rifeti men lehu rivâyetün fi’l-Kütübi’s-Sitte, thk. Muhammed Avvâme, Cidde:Dâru’l-Kible, 1413/1992.

--------, Târîhü’l-İslâm, thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma‘rûf, Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 2003.

--------, Mîzânü’l-İ‘tidâl fî nakdi’r-ricâl. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Beyrut: Dâru’l-Ma‘rife, 1382/1963.

--------, Siyeru a‘lâmi’n-nübelâ, thk. Şuayb el-Arnâût, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1405/1985.

Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî. en-Nüket ‘alâ Mukaddime İbni’s-Salâh. thk. Zeynulâbidîn b. Muhammed, Riyad: Edvâu’s-Selef, 1419/1998.

EMPERYALİZM KISKACINDA OSMANLI VE KACAR DEVLETLERİ ÜZERİNDE RUS VE İNGİLİZ PAYLAŞIM PLANLARI: ST. PETERSBURG VE REVAL GÖRÜŞMELERİ (1907-1908)

ABDOLVAHİD SOOFİZADEH*

RUSSIAN AND BRITISH SHARING PLANS ON THE OTTOMAN AND QAJAR GOVERNMENTS IN THE GRIP OF IMPERIALISM: ST. PETERSBURG AND REVAL MEETINGS (1907-1908)

"Ülkenin Kuzeyine gitmek istiyorum, İngiliz elçisi itiraz ediyor! Ülkenin Güneyine gitmek istiyorum Rus elçisi itiraz ediyor! Yazıklar olsun böyle saltanat ve padişahlığa ki Şah ülkesinin kuzeyine ve güneyine gidemiyor"

(Nasıreddin Şah Kacar)

Öz:

XIX. yüzyılda Ruslara karşı aldığı yenilgiler sonucunda başta Gülistan (1813) ve Türkmençay (1828) olmak üzere antlaşmalar imzalamak zorunda kalınan Kaçar Devleti'nin, uluslararası alanda itibarı büyük ölçüde sarsılmıştı.

Antlaşmalar sonucunda kaybedilen topraklar bir yana, Rusların elde ettiği kapitülasyon hakkı ve Türkmençay antlaşmasının 7. Maddesi gereğince, saltanatın Abbas Mirza'nın neslinden devam etmesini garantilemek hususunda elde ettiği Kaçar Devleti'nin iç ve dış işlerine müdahale hakkı, Kaçar Devleti adına daha ağır bir netice idi. Bu süreçte, sömürgesi Hindistan bölgesini korumak durumunda olan İngiltere, İran coğrafyasını bir nevi Hindistan'ın kapısı sayılmakta ve bundan ötürü Rusların Kaçar Devleti üzerindeki etkisinden endişelenmekteydi.

Hindistan için öneminin haiz olması bir yana İran coğrafyası kendi başına ayrıca jeopolitik bir öneme sahipti. Bu nedenle bölge her zaman hem Rusların hem de İngilizlerin ilgisini çekmekteydi. Bu durum da belli zamanlarda kendi menfaatlerini korumak adına bu iki gücün Kaçar Devleti'nin iç ve diş işlerine müdahale etmesine sebep olacaktı.

1830'lu yıllarda İngiliz temsilciler, Rusların Asya'da, özellikle Osmanlı ve Kaçar Devletleri üzerinde İngilizlere göre çok daha güçlü ve etkin olduğunu tespit etmişlerdi. Bu nedenle "Şark Meselesi" konusunu öne sürerek bu projede İran coğrafyasının üç parçaya bölünmesini düşündüler. Buna göre ülkenin kuzey bölgesi Rusların, güney ve güneydoğu bölgesi İngilizlerin kontrolünde olacak, İran'ın orta bölgesi ise tarafsız bir bölge olarak kabul edilecekti. Fakat 1906 yılında kabul edilen İran meşrutiyetinden önce uluslararası alanda siyasi durumun farklılaşması dengeleri değiştirdi. Alman Devleti'nin bu süreçte Kaçar Devleti ile yakınlaşması sonucunda hem Rusya hem de İngiltere bu durumdan rahatsız oldular. Bu süreçte İngiliz siyasetçilerin önünde iki politika belirdi. Buna göre ya Ruslara karşı Almanya ve Avusturya ile güçleri

* Dr. Öğretim Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Vahid.soofizadeh@gmail.com https://orcid.org/0000-0001-8973-3144

birleştirerek İran coğrafyasındaki etkinlik arttırılacak ya da daha önceki plandaki gibi İran'ın kuzey bölgesi Ruslara bırakılarak, güney tarafı İngilizlerin nüfuzu altına girecekti. İkinci planda vasıtalı yönetim, Nasıreddin Şah'ın oğlu Zellul-Sultan tarafından sağlanacaktı. İngiltere nihayetinde önündeki iki seçeneği değerlendirerek Almanlar yerine Rusya ile bir anlaşma yapmayı uygun buldu. Böylece 1 Ağustos 1907'de Rus ve İngiliz Devletleri İran, Afganistan ve Tibet konusu hakkında kararlar aldılar.

Abstract:

The international reputation of the Qajar Dynasty was greatly affected negatively as a result of the defeats against the Russians especially in Gulistan (1813) and in Turkmenchay (1828) and had to sign treaties in the 19th century.

In addition to the loss of the territories as a result of the treaties, the right of capitulation obtained by the Russians and the right to intervene in the internal and foreign affairs of the Qajar Dynasty in order to ensure the continuation of the sultanate from the generation of Abbas Mirza in accordance with Article 7 of the Turkmençay treaty, was a more severe result for the Qajar Dynasty. Within that period, the Great Britain, which had to protect her sovereignity in colonial India region, considered the geography of Iran as a gateway to India, and therefore the Great Britain was concerned about the influence of the Russians on the Qajar Dynasty.

The Iranian geography had a geopolitically important position on its own, apart from being important for the India. For that reason, this region has always attracted the attention of both Russians and the Great Britain. This situation had caused these two powers to intervene in the internal and external affairs of the Qajar Dynasty in order to protect their interests at certain times.

In the years of 1830s, representatives of the Great Britain had determined that the Russians were much stronger and more effective than the Great Britain in Asia, especially over the Ottoman Empire and Qajar Dynasty. For that reason, they put forward the project of "Eastern Question" and considered the division of Iranian geography into three parts in this project. According to this project, the northern part of the country would be under the control of the Russians, the south and southeast regions of the country would be under the control of the Great Britain, and the central region of Iran would be accepted as a neutral zone. However, the differentiation of the political situation before the Iranian constitutional monarchy adopted in 1906 in the international arena had changed the balances. Both Russia and the Great Britain were disturbed about the situation of Germany and Qajar Dynasty getting closer to each other in this process. Within that period, two policies emerged for the British politicians. According to that, either the effectiveness in Iran would be increased by combining forces with Germany and Austria against the Russians, or, the northern part of Iran would be left to the Russians and the southern side would be under the influence of the Great Britain as in the previous plan. The mediated (indirect) administration would be conducted by Nasireddin Shah's son Zellul-Sultan in the second plan. Great Britain eventually evaluated the two options and found it appropriate to make an agreement with Russia rather than the Germans. Therefore, the states of Russia and the Great Britain made decisions about Iran, Afghanistan and Tibbet on August 1, 1907.

Giriş:

İran coğrafyasının kuzey ve güney bölgeleri bu coğrafyanın en verimli ve doğal zenginliklere sahip rezervleri olan yerlerdir. XVII. yüzyılda Safevi Devleti hükümdarı Şah Abbas döneminden itibaren Batılı ülkelerle başlayan ticari ilişkiler, daha sonra Rus ve İngilizler arasında rekabete dönüştü. İki ülkenin rekabeti özellikle Kaçar Devleti dönemine kadar devam

etti. Rusların sıcak denizlere inme politikası, İngilizlerin ise XVII. yüzyıllarda kurulan "Doğu Hindistan Şirketi" yönetimi altındaki Hindistan'ı[1] sömürge haline getirmesi bu rekabeti arttırdı. İngiltere, Hindistan'ın durumu nedeniyle gerek Osmanlı Devleti gerekse Kaçar Devleti'nin iç ve dış işlerine karışmaya başladı. Bir süre sonra İran coğrafyasına hâkim olan Nadir Şah Afşar belli sebeplerden dolayı Hindistan topraklarını Delhi'ye kadar ele geçirdi. Nadir Şah Afşar'ın bir kaç kez Hindistan üzerine sefere çıkması Batılı devletlerin, özellikle de İngilizlerin dikkatinden kaçmamıştı. Aslında İran ve günümüzde Afganistan toprakları dediğimiz yerlere sahip olan güç, çok rahat Hindistan'ı ele geçirebileceği bilincine sahipti. Dolayısıyla 1795'te İran coğrafyasında kurulan Kaçar Devleti'nin iç ve dış işlerine müdahale etmeye başladılar. Amaç ise kendi menfaatleri doğrultusunda Kaçar Devleti'ni Rusların ilerleme politikalarına karşı durdurabilmekti. Üstelik XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında Almanya'nın yükselişte olması ve siyaseten Kaçar Devleti ile iş birliği yapması İngiliz ve Rusların birbirine yakınlaşmasına sebep oldu.

1907 Antlaşmasına Giden Süreç

1899 yılın başlarında *George Curzon* İngiltere Devleti tarafından Hindistan Genel Valisi unvanını[2] alarak Delhi'ye gönderildi.[3] Yılsonuna kadar Curzon, İran coğrafyasının güney kısmı ve Basra körfezi havzası hakkında geniş çaplı bir rapor hazırlayarak İngiltere'ye gönderdi. Bu raporda İngiliz ve Fransız devletlerinin rekabet halinde olmalarını, aynı zamanda yükselişte olan Almanya'nın özellikle Osmanlıların Bağdat Demiryolu ihalesi[4] ile Kaçarların demiryolu ihalesini almak için çabalaması ve yine Almanların İran coğrafyasının güney bölgelerinde yer alan Büşehir şehrinde konsolosluk kurmak istemesini İngilizler için endişe verici konular olarak zikretmiştir. Üstelik Rusların Türkistan üzerinden ilerlemesini engellemek için devletin tedbir almasını ve bu coğrafyaların başka ülkelerin etkisi altına girmesinin görmezden gelinemeyeceğini belirtmiştir.

1889 yılında Ruslar ve Kaçar Devleti arasında bir mutabakata varılmıştır. Bu antlaşma sonucunda Kaçar Devleti, Rusya haricinde veya Rusya'nın izni olmadan İran coğrafyası içinde hiçbir yabancı devlete demiryolunun yapılmasına izin verilmeyeceğini taahhüt etmiştir. Bu anlaşmanın geçerliliği 10 yılı olup 5 sene daha ertelendi.[5] Bu anlaşma İngilizlerin sert tepkisi ile karşılandı ve gelecekte İran coğrafyasının kuzey bölgelerinde Ruslar tarafından yapılan her türlü girişime karşılık İngilizler de İran coğrafyasının güney kısmından aynı imtiyaz ve girişimlere sahip olacağını belirterek tehditte bulundular. Ancak Curzon, Rus ve İngilizlerin Kaçar topraklarında anlaşamayacaklarını öne sürerek Ruslara bir öneride bulundu. İran topraklarını iki nüfuz ve bir tarafsız bölgeye kendi aralarında paylaşmayı teklif etti.[6]

Öte yandan 1870'den itibaren Bismarck önderliğinde yükselişte olan Almanya, Fransa'yı yenmiş ve toprak genişletme sürecine başlamıştı.[7] I. Dünya Savaşı'na kadar güçlerin sessiz bir şekilde çekişmeleri devam ediyordu. Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi ülkeler kendi menfaatleri çerçevesinde bir ittifak kurmaya çalışıyorlardı. Özellikle İngiltere, Rusya ve Fransa, Almanya'nın askeri alanda deniz ve kara kuvvetlerinde güçlenmesi hususunda endişe

[1] East India Company
[2] Hindistan Naibul Saltanası نایب السلطنه هندوستان
[3] Peter Avery, *Tarih-i Muasir-i İran, (Ez Tesis ta İnkiraz-ı Kacar)*, çev: Muhammed Refi'i Mihrabadi, Atayi Yayınevi, Tahran 1379, s. 254.
[4] Bu konu hakkında Bkz: Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011, s. 176-178.
[5] Pio-Carlo Terenzio, *Rekabet-i Rus ve İngilis Der İran ve Afganistan*, çev: Abbas Azerin Bongah-i Tercüme ve Neşri Kitab Yayınevi, Tahran 1359, s. 111.
[6] Vahid Mazenderani, *Karardad-i 1907 Rus ve İngiliz Race' be İran*, Sukrat Yayınevi, Tahran 1328, s. 14
[7] Francois-Charles Mougel ve Surinet Pakto, *Tarih-i Revabet-i Beynelmilel* (1815-1990), çev: Ali Bigdeli-Mansur Rahmani, Ata Yayınevi, Tahran 1377, s. 94-95

duyuyorlardı. Bu nedenle stratejileri farklı olsa da çıkarları gerektirdiği için aynı masaya oturmaya hazırlardı. Üstelik II. Abdülhamit demiryolu politikası için Almanya'ya daha sıcak bakmaktaydı. Nedeni ise Almanya'nın Rusya, İngiltere ve Fransa'nın aksine Osmanlı Devleti'nin topraklarına göz dikmemesi idi. Padişah'a göre Almanya yalnızca iktisadi ve mali menfaatlerin peşindeyken diğer batılı devletler Osmanlının içten içe parçalaması yarışına girmişlerdi.

Bu süreçte "Doğu Hindistan Şirketi" yönetimin başında olan Lord Hamiltor Temmuz 1900 yılında gizli bir mektupta daha önce *Curzon'nun* yazdığı rapora istinaden "*Bizim amacımız Hint İmparatorluğunu korumak ve İran'ın güney bölgesinden Belucistan ilinden gelecek olan her türlü tehlike ihtimaline karşı savunma politikası uygulamaktır. Ayrıca başka devletlerin de bu bölgelerde faaliyetlerini kısıtlamaktır. Ancak şunu bilmek gerek ki Rusların Orta Asya'da işgal ettiği yerlerden onların ilerlemesini daha kolaydır.*[8] *Biz sadece denize dayanabiliriz ancak Ruslar her ne kadar karadan ilerlese de gücü daha fazladır. Eğer biz Kaçarların bağımsızlığını hedef alırsak şunu bilmeliyiz ki Ruslar daha önce Kaçar Devleti'nden almış oldukları imtiyazlar, topraklar ve sınırlar çerçevesinde İran'ın kuzey bölgelerine bizden daha çok hâkimlerdir. Eğer Ruslar o bölgeleri ele geçirmek isterlerse bizim elimizden hiçbir şey gelmeyecektir. Eğer İran topraklarındaki iki nüfuz bölge politikasını Ruslara iletirsek onlar Kaçar şahına öyle bir şekilde iletecektirler ki İngilizlerin zararına olacaktır ve Kaçar şahı, İngilizlerin İran topraklarını üçe bölme düşüncesinde olduklarını savunacaktır.*"[9]

İngilizlerin İran coğrafyasını iki nüfuz, bir tarafız bölgeye parçalama politikası bir süre askıda kaldı ancak 1905 Rus-Japon savaşı sonucunda Rusların yenik düşmeleri daha önceden muallak kalan konuyu tekrar yürürlüğe sürme fırsatını verdi.

24 Nisan 1906 yılında İngiltere'nin İstanbul'da bulunan büyükelçisi tarafından gizli bir mektupla İngiltere dışişleri bakanı Sir Edward Grey'e,[10] İstanbul'da bulunan Almanya elçisinin, Osmanlı-İran belirsiz sınırlarını yakından takip ederek özel bir ilgisi olduğunu belirtmiştir. Üstelik bu süreçte Almanya tarafından çok zeki ve akıllı olarak tanımlanan *Stemrich*'in, büyükelçi yardımcısı olarak Tahran'da bulunan Almanya Büyükelçiliğine atanması, Almanlar için bu dönemde Kaçar Devleti ve İran coğrafyasının önemini göstermektedir. Bu nedenle bir an önce Ruslar ve İngilizler arasında bir anlaşma yapılması şarttır, yoksa kısa zaman sonra Almanların müdahalesi ile karşılaşılacağı uyarısı verilmiştir.

Eylül 1906'da İngiltere Dışişleri bakanı St. Petersburg'da bulunan elçisi Sir Arthur Nicholsun'a yazarak Rusya dışişleri bakanı Aleksander İzvolski'ye İran coğrafyasını iki nüfuz bölgesine ayırma düşüncesi hakkındaki kararlarını ve tutumlarını bir an önce belirtmeleri gerektiğini söylemiştir. İngiliz Devleti'nin Afganistan coğrafyası konusunda konuşmak için Ruslarla toplanmaya hazır olduklarını ve eğer Ruslar hazırlarsa İran coğrafyası konusunda bir antlaşma yapmak istediklerini Izvolsky'ye iletmelerini istemiştir. Eylül 1906'da Peterburg'da bulunan İngiltere elçisi Nicholsun'dan gelen cevapta Ruslar İngilizlerin İran coğrafyası konusuna olumlu baktıklarını ve bu konuda hemfikir olduklarını beyan etmiştir.

1907 Antlaşması:

Rusya ile İngiltere'nin 1907'de nasıl anlaşmaya vardıklarını incelemek için biraz geriye dönmemiz gerekmektedir. Kaçar-Rus savaşının sona ermesiyle Rusya, İran'daki siyasi ve askeri etkisini genişletmek amacıyla ilgisini Kafkaslardan İran'ın kuzeydoğusuna yönetti.

[8] Rusların Türkistan bölgesinde ilerlemesi ve bu bölgelerde askeri ve idari yapıların kurması sonucunda güçlenmesi hakkında bkz: "Hayri Çapraz, Çarlık Rusyası'nın Türkistan'da Hâkimiyet Kurması", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 24, Aralık 2011, Isparta, ss. 51-78.
[9] Mazenderani, *Karardad-i 1907 Rus ve İngiliz…* , s. 14-15
[10] 1905'ten 1916 yılına kadar İngiltere dışişleri bakanı olarak görev yapmıştır.

Zaten daha önceleri de, Çarlığın Hindistan'a sızma hedefi doğrultusunda, İran'daki Rus ajanları, Abbas Mirza ve Muhammed Şah'ın Herat'taki askeri harekâtını desteklemişlerdi. Bu destek İngilizleri korkutmuş ve sonuç olarak İran'ın toprak bütünlüğünü garanti altına almak amacıyla Ruslarla müzakere masasına oturmaya mecbur bırakmıştı. Bu müzakerelerin sonucunda, Aralık 1834'te Palmerston ile Neslrud tarafından Ruslar ve İngilizlerin kontrolünde olan topraklar arasında İran'ı tampon ve bağımsız bir ülke olduğunu kabul eden bir anlaşma imzalandı. Ancak bu anlaşma çok uzun sürmedi. 1860'lı yıllarda Rusya'nın Türkistan'da genişlemeye başlaması İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin Hindistan'daki liderlerini korkuttu. 1869'da Londra, iki Avrupa ülkesinin Orta ve Batı Asya'daki faaliyet alanı arasında tarafsız bir bölge belirlenmesi ve bu bölgenin haritasının çıkarılmasını önerdi. Ancak Ruslar bölgedeki nüfuzlarını artırıp Türkistan'ı ele geçirdikten sonra ekonomik tavizler almayı ve İran'da bir Kazak tugayı kurmayı başardılar, bu gelişmeler sonucu İngilizler daha fazla tehdit altında olduklarını hissettiler.

İngiliz ve Rus devletleri Ağustos 1907 yılında St. Petersburg'da bir araya gelerek kendi çıkarlarını ortaya koymuşlar, İran coğrafyasını iki nüfuz bölgesi ve bir tarafsız bölgeye ayırarak kendi aralarında gizli bir antlaşma imzalamışlardır.

Bu süreçte Fransa Devleti bu antlaşmanın ortaya çıkması için çok çabaladı. Nedeni ise Almanya'nın karşısında yalnız kalmamak idi. Bu nedenle son dönemlerde İngiliz ve Rus devletleri arasında İran, Afganistan ve Tibet sınır bölgeleri hakkında çıkan rekabeti bertaraf etmek için ve Almanya, İtalya, Avusturya[11] üçlüsü karşısında birleşmek için çabalarını sürdürüyordu.[12]

1907 anlaşmasında üzerinde durabileceğimiz önemli noktalar şunlardır: Bu anlaşma, İran'ın tamamının İran ve Ortadoğu siyasetinde başlıca aktörler olan Rusya ve İngiltere arasında kendi çıkarları doğrultusunda bölünmesiyle sonuçlandı. Elbette bu uzlaşmanın ana nedenlerinden biri olan Almanya'nın siyasetini de unutmamamız gerekir. Ayrıca İngiltere'nin Batı Asya'daki çıkarlarını tehlikeye atacak kadar doğuya kaydırması diğer bir etkendi.[13] Aslında İngilizler, bir yandan İran ve Balkanlardaki potansiyel Rus tehdidini görürken, diğer yandan, Bağdat-Berlin demiryolu hattının İran'a doğru devam etmesinin sonuçlarından endişe ediyorlardı. Bu nedenle Almanya'nın bölgedeki etkisini azaltmak için Ruslarla anlaşmak istediler. Anlaşmaya göre, XX. yüzyılın başlarında yarı resmi olarak ilan edilmiş olan Rus ve İngiliz hükümetlerin etki ve görev alanları paylaşıldı. Hindistan'ın güvenliğini korumak da dâhil olmak üzere, İngiltere'nin hedefleri belirlenip yerine getirildi. Ayrıca İran'da Rusya ile rekabetin maliyetini azaltarak sömürge gelirlerini en üst seviyeye çıkardı.[14]

İran'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğü antlaşmasının başlangıcında, ülke genelinde düzenin kurulması, ülkenin ilerlemesi ve barışçıl gelişimi vurgulanmaktadır. Her iki tarafın da İran toprakları üzerinde çıkarları olduğu için herhangi bir anlaşmazlığı önlemek adına sözleşmeye uygun hareket edeceklerdir.

Birinci maddede İngiltere, Kasr-ı Şirin'den başlayıp Rusya-Afganistan sınır noktasına kadar uzanan hattın üst tarafında kendi veya tebaasına ya da diğer devletlerin tebaasına yardım etmeyeceğini, hiçbir siyasi ve ticari ayrıcalık istemeyeceğini ve Rus hükümetinin yukarıda belirtilen bölgede imtiyaz talebine karşı çıkmayacağını taahhüt etmiştir.

İkinci maddede Rusya, Afganistan sınırından başlayıp Bender Abbas sınır hattının bittiği yere kadar olan bölgede, kendine veya tebaasına ya da diğer ülkelerin tebaasına yardım

[11] 1882'yılından beri birleşmiş bir üçlü birlik olarak nitelendirilmektedir.
[12] Terenzio, *Rekabet-i Rus ve İngilis Der İran …,* s. 174.
[13] Ali Sufi, "Eser-i Peyman-ı 1907 ber Siyaset haye Dahili ve Hareci İran", *İttilaât-i Siyasi İktisadi*, S. 278 (1-2), 1389 Tahran, s. 130. 128-143
[14] Ali Ferehmend, "İngiliz Kargerdan-i Garardade 1907", *Tarih-i Revabet-i Harici Degisi*, S. 34, Tahran 1387, s. 183; Ali Sufi, "*Eser-i Peyman-ı 1907*…" s. 131.

etmeyeceğini, herhangi bir siyasi ve ticari ayrıcalık istemeyeceğini ve İngiltere hükümetinin, yukarıda belirtilen bölgede imtiyaz talebine karşı çıkmayacağını taahhüt etmiştir.

Üçüncü maddeye göre, her iki devletten biri tarafsız bölgede ayrıcalık elde ederse diğeri buna karşı çıkmayacaktı.

Rusya ve İngiltere arasında imzalanan 1907 mutabakatının ardından Kaçar Devleti Dışişleri Bakanı İngiltere'ye bir mektup yollayarak böyle bir gizli antlaşmanın gerçekten var olup olmadığını sorduğunda, İngiltere Dışişleri bakanı Sir Edward Grey, durumu hasıraltı ederek antlaşmanın söz konusu olmadığını, bunun bir yalandan ibaret olduğunu bildirmiştir.

1907 anlaşmasının kapanmasıyla, İngiltere-Rusya ilişkilerinin "İki rakibin İran'daki uzlaşı yüzyılı" olarak adlandırıldığı bir dönem başlamıştır. Bu, İki sömürge ülkesinin siyasi ve ekonomik çatışmalarına rağmen Rusya'daki 1917 devriminin patlak vermesine kadar devam eden ve Ortadoğu'daki devletlerin gerginliğini azaltan bir uzlaşmaydı. Ancak bu arada, Kaçar Meşrutiyet yanlıları, İngiltere hükümetine sırt çevirdiler ve İngiltere'yi de Rusya gibi hain ve sömürgeci olarak tanımladılar. Elbette Rusya'nın İran'ı işgali, Ekim 1917 deki Rus devrimi ile sona ermişti ancak böyle ümit verici bir durumun ortaya çıkmasına rağmen 1919[15] yılındaki anlaşma ile Kaçar ordusu ve ekonomisinin İngiliz danışmanların denetimine verilmesi, İran topraklarının sömürülme olasılığını güçlendirdi.

1906 yılında oldukça faal bir diplomat olan Aleksander İzvolski[16] Rus Dışişleri Bakanı olmuştu. İngiltere Kralı VII. Edward ve Rus Çarı II. Nikolay, 9-11 Haziran 1908'de Reval'de onun teşebbüsleriyle bir araya geldi. Böylece iki ülke yaşanan son olaylar karşısındaki endişelerini dile getirdiler ve gelecekte izleyecekleri politikaları konuştular.[17] Bu görüşmede Ruslar 1904-1905 Japonya savaşındaki yenilgilerini telafi etmek amacıyla Boğazlar meselesini gündeme alarak sıcak denizlere inmeyi arzulamıştı. Hem boğazlar hem de Balkan sorunları gözden geçirilen bu görüşme ile Rusların artık İngiltere ile bir problemi kalmamıştır. Zira bu süreçte İzvolski, İngiltere ile iyi anlaşmaktadır. İzlovski, önce Fransa ardından da Almanya ile görüşerek yapılacak anlaşmanın Almanya'nın menfaatlerine aykırı olmadığına dair açıklamalarda bulundu. Bunun üzerine Almanya ikna olmuş ve böylece Rusya ile İngiltere anlaşması için bir engel kalmamıştı.

b. Reval Görüşmeleri'nin Osmanlı Devleti'ne Etkileri

İngiltere ve Rusya arasındaki Reval Görüşmeleri Harding'in[18] devreye girmesiyle sekteye uğramıştır. Harding bununla da yetinmeyerek Rusya ve Almanya'nın arasını bozmuş ve İngilizlerin isteklerine bağlı kalmalarını sağlamıştır.

15-16 Eylül 1908'de Aleksander İzvolsk, Moravya'da Avusturya Dışişleri Bakanı Alois von Arenthal ile Osmanlı boğazlarının Rusya'ya verilmesi konusunu görüşmüştür. Buna göre, Osmanlı boğazlarının Rusya'ya bırakılması karşılığında Bosna-Hersek topraklarının Avusturya'ya verilmesi konusu gündeme gelmiştir.[19] Avusturya, Rusya'yı Boğazlarda serbest

[15] Cevad Şeyhül İslami, *Esnad-ı Mahremane-i Vezaret-i Harece-i Britanya Derbareye Garardade 1919*, C. I, Bonyade Moğufat Yayınevi, Tahran 1377, ss. 293-295.
[16] Kont Aleksander Petrociç İzvolski (İswolsky) 18 Mart 1856'da Moskova'da doğmuş ve 16 Ağustos 1919'da Paris'te vefat etmiştir. 1906'da dışişleri bakanı olarak göreve başlamıştır. 1907'de, önce Japonya'yla Rusya arasındaki uyuşmazlığı çözüme bağlamış, ardından Britanya ile bir antlaşma imzalayarak İran, Tibet ve Afganistan'da Britanya-Rus rekabetinden kaynaklanan anlaşmazlığı çözümlemiştir.
[17]Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, İletişim Yayınevi, İstanbul 2011, s. 122.
[18]Charles Hardinge (20 June 1858-2 Ağustos 1944) İngiliz diplomat ve siyaset adamıdır. 1880'de siyasete girmiştir ve Tahran'a ilk defa 1896'da gelmiştir.
[19] Yılmaz Karadeniz, ''İran'ın Taksimi görüşmelerinde İngiltere'nin Rusya'ya Karşı Diplomatik Manevralar (1907)'' *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. IV, S. XVIII, Ordu 2011. s. 261.

bırakmış gibi gözükse de, bu görüşmeler kâğıda dökülmediği için net olarak bilemiyoruz. Bilinen tek şey, Avusturya'nın bu sözlü anlaşmaya dayanarak 5 Ekim 1908'de Bosna Hersek'i[20] resmen ilhak ettiğidir.[21] Bunu yaparken de Almanya'nın tepkisini çekmemek için azami özen gösterildi.

İngiltere ve Rusya arasında gerçekleşen Reval Görüşmeleri, Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet'i ilan etmesine büyük etki etmiştir.[22] Ayrıca bu görüşmeler Osmanlı Devleti'nde telaş ve korkuya sebep olmuştur. Özellikle İttihat ve Terakki mensupları arasında son dönemde yaşanan toprak kayıpları ve Balkan coğrafyasında imparatorluğun eski tebaaları olan Sırp, Bulgar ve Yunan devletleri arasında süren çekişme ve huzursuzluklar ülkeyi içine çekmekte olan bir girdap gibi algılanmakta ve bu durumdan kurtuluş reçeteleri aranmaktaydı.[23]

İttihat ve Terakki'nin ileri gelenleri bu durumu düzeltmek için Meşrutiyet'in zaman kaybetmeksizin yürürlüğe konması gerektiğini beyan etmişlerdi. Padişah II. Abdülhamid'in tüm karşı koymalarına rağmen amaçlarına ulaşmışlar ve 24 Temmuz 1908 günü 1876 anayasasının tekrar yürürlüğe konmasını sağlamışlardır. Bu durumu padişahın fermanıyla iç ve dış kamuoyuna duyurmuşlardı.

SONUÇ:

XIX. yüzyılın sonları ve XX. Yüzyılın başlarında Kaçar Devleti özellikle Rusya karşısında alınan yenilgiler sonucu yapılan (1813 Gülistan ve 1828'de Türkmençay) antlaşmalar ile toprak kayıplarına uğramıştı. Bu antlaşmaların üzerine 1881'de yapılan Ahal antlaşması da eklenince Kaçar Devleti kuzey bölgelerde büyük ölçüde toprak kaybına uğramış oldu. Rusların bu şekilde ilerlemesi İngilizleri rahatsız etmekteydi. Bu nedenle 1890'lı yıllardan sonra İngilizler, Hindistan'ın kapısı olarak düşündükleri İran topraklarını, Kaçar Devleti'nin haberi olmadan paylaşma düşüncesini Ruslara iletmiştir. Rus Devleti bu duruma sıcak bakmış ve Ağustos 1907'de St. Petersburg'da bir araya gelerek gizli bir şekilde İran coğrafyasını üç bölüme parçalamışlardır. Bu durum Kaçar Devleti'ne ulaştığında Kaçar Devleti Dışişleri Bakanı İngiltere'ye bir mektup yollayarak böyle bir gizli antlaşmanın gerçekten var olup olmadığını sorduğunda, İngiltere Dışişleri bakanı Sir Edward Grey bu antlaşmanın gerçek olmadığını savunmuştur. Kaçar Devleti'nin meclisi tarafından hiçbir zaman onaylanmayan bu antlaşma şunu göstermektedir; Batılı devletler Kaçar ve Osmanlı Devleti'ni zayıf gördükleri zaman, hem topraklarına göz dikmekte hem de diğer devletlerin tarafına geçmesini engellemeye çalışmaktaydı. Bu devletleri tamamen kaybetmek istemedikleri için de haberleri olmadan iç ve dış işlerine müdahale etmekten çekinmiyorlardı. Aynı zamanda Batılı Devletler bazen Kaçar Devleti'ne bazen de Osmanlı topraklarına benzer siyasetleri uygulamaktadırlar. Belki uyguladıkları bu politika sayesinde bir coğrafyada olsa çıkar sağlamaları ve devletlerin menfaatleri düşünerek bu çizgide politikalarını ilerletiyorlardı.

[20] Bosna Hersek meselesi ve Reval görüşmelerinin II. Meşrutiyetin ilanına etkisi hakkında Bkz: Güler Yarcı, "Osmanlı Diplomasisinde Makedonya Meselesi (1876-1913)" *Elektronik Siyaset Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Ocak 2013, C. IV, S. I, s. 106.
[21] Oral Sander, *Siyasi Tarih: ilkçağdan 1918'e*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2010, s. 321.
[22] Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)*, C. I, Ankara 1953, s. 448.
[23] Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I, Ötüken, İstanbul 2004, s. 600.

KAYNAKÇA:

1- Avery, Peter, Tarih-i Muasir-i İran, (Ez Tesis ta İnkiraz-ı Kacar), çev: Muhammed Refi'i Mihrabadi, Atayi Yayınevi, Tahran 1379.
2- Çapraz, Hayri, Çarlık Rusyası'nın Türkistan'da Hâkimiyet Kurması, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 24, Aralık 2011, Isparta, ss. 51-78.
3- Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)*, C. I, Ankara 1953.
4- Ferehmend, Ali, "İngiliz Kargerdan-i Garardade 1907", *Tarih-i Revabet-i Harici Degisi*, S. 34, Tahran 1387, ss. 176-218.
5- Kansu, Aykut, *1908 Devrimi*, İletişim Yayınevi, İstanbul 2011.
6- Karadeniz, Yılmaz, ''İran'ın Taksimi görüşmelerinde İngiltere'nin Rusya'ya Karşı Diplomatik Manevralar (1907)'' *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. IV, S. XVIII, Ordu 2011. ss. 53-68.
7- Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, C. VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2011.
8- Mazenderani, Vahid, Karardad-i 1907 Rus ve İngiliz Race' be İran, Sukrat Yayınevi, Tahran 1328.

9- Mougel, Francois-Charles ve Pakto, Surinet, Tarih-i Revabet-i Beynelmilel (1815-1990), çev: Ali Bigdeli-Mansur Rahmani, Ata Yayınevi, Tahran 1377.
10- Öztuna, Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I, Ötüken Neşriyati, İstanbul 2004.
11- Sander, Oral, *Siyasi Tarih: ilkçağdan 1918'e*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2010.
12- Sufi, Ali, "Eser-i Peyman-ı 1907 ber Siyaset haye Dahili ve Hareci İran", *İttilaât-i Siyasi İktisadi Dergisi*, S. 278 (1-2), 1389 Tahran, ss. 128-143.
13- Şeyhül İslami, Cevad, Esnad-ı Mahremane-i Vezaret-i Harece-i Britanya Derbareye Garardade 1919, C. I, Bonyade Moğufat Yayınevi, Tahran 1377.
14- Terenzio, Pio-Carlo, çev: Abbas Azerin, Rekabet-i Rus ve İngilis Der İran ve Afganistan, Bongah-i Tercüme ve Neşri Kitab Yayınevi, Tahran 1359.
15- Yarcı, Güler, "Osmanlı Diplomasisinde Makedonya Meselesi (1876-1913)" *Elektronik Siyaset Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Ocak 2013, C. IV, S. I, ss. 76-114.

RUS CASUS I. V. VİTKEVİÇ'İN BUHARA EMİRLİĞİ MİSYONU (1835)

Dr. Öğr. Üyesi Selim Serkan ÜKTEN
Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Orcid ID: 0000-0002-8311-8535

ÖZET

XVI. asırda, Rus Çarı IV. (Korkunç) İvan döneminde başlayan, Rusların doğuya, Türk bölgelerine yayılma siyasetinde Batı Türkistan bölgesi de özel bir yer tutmaktadır. Göktürk çağıyla birlikte Türkleşmesini tamamlayan bu kadim Türk yurdu, XVIII. asırda doğu yönünde hızlanan Rus yayılmacılığı sırasında Türkistan Özbek Hanlıkları (Buhara Hanlığı, Hive Hanlığı, Hokand Hanlığı) tarafından idare edilmektedir. Türk-İslam dünyasındaki düşüşe paralel olarak zayıflayan bu siyasi teşekküller, güçlü Rus yayılmacılığına karşı tutunmada büyük zorluklar yaşamıştır. XIX. asrın başlarında Rusların Buhara, Hive ve Hokand Hanlıklarının bulunduğu Batı Türkistan'a giderek yaklaştığı bir süreçte, Hindistan'a yerleşimini tamamlayan İngilizler de, Hindistan'ın kuzey sınırlarını güvence altına almak için harekete geçmiştir. Bu doğrultuda İngiltere, kuzeyinde bulunan ve Rusya'nın doğal genişleme alanında bulunan Türkistan coğrafyasını korumak için bir siyaset geliştirmek durumunda kalmıştır. Bu durum çağın iki büyük gücü Rusya ve İngiltere'yi yaklaşık bir yüzyıl boyunca Türkistan ve çevresinde karşı karşıya getirmiştir. Tarihte Great Game (Büyük Oyun) olarak anılan süreçte Batılı iki güç bölgede siyasi, iktisadi ve ticari nüfuz edinme çabalarında bulunmuş ve bunu başarabilmek için pek çok temsilcisini elçi veya ajan olarak Türkistan'a göndermiştir. Türkistan'da yaşanan Rus-İngiliz rekabetinde en dikkat çekici casuslardan biri olarak da Rus casus I. V. Vitkeviç görünmektedir. Rusların, İngiliz casus Aleksander Burnes'ün, Buhara Emirliği'nde casusluk faaliyetinde bulunması üzerine bölgeye gönderdiği Demezon'un (Desmaisons) misyonunu tamamlamasından sonra, 1835 yılında Buhara'da görünen Vitkeviç, Buhara Emirliği'nin iç ve dış siyasetine, iktisadî yapısına, ticaretine ve sosyal hayatına dair çok özel bilgileri not ettiği gibi, İngilizlerin bölgedeki planlarını da anlamaya çalışmış ve Rus-İngiliz rekabetinde emirliğin oynayacağı role kadar pek çok izlenimde bulunmuştur. Casusun, Buhara Emirliği'nin o dönemki siyasî, sosyal ve iktisadî alandaki durumuna dair görüşlerinin emirlik tarihini aydınlatma adına mühim bir boşluğu doldurduğu söylenebilir. Fakat özellikle Buhara devlet erkânından Koşbegi (dönemin veziri) ile bölge siyaseti hakkındaki diyaloğu, emirliğin, Rus ve İngiliz baskısına karşı nasıl bir dış politika takip etmek istediğine dair düşüncelerini algılamak açısından oldukça önemlidir. Bu bakımdan da yaptığımız çalışmada, Büyük Oyun sürecinde Buhara Emirliği'nin Rusya ve İngiltere'ye karşı nasıl bir siyaset izlemek istediğini ve İngiltere ve Rusya'nın da birbirlerine ve Buhara Emirliği'ne karşı hamlelerini değerlendirmeyi amaçlamaktayız.

Anahtar Kelimeler: Türkistan, Büyük Oyun (Great Game), I. V. Vitkeviç

RUSSIAN SPY I. V. VITKEVICH'S MISSION IN THE EMIRATE OF BUKHARA (1835)

ABSTRACT

In the XVIth century, the West Turkestan region had a special importance in the Russian spreading policy to Turkish lands that started in the Russian Tsar Ivan IV. (The Horrible) period. This ancient Turkish homeland, which completed its Turkization with the Göktürk era, was ruled by the Turkestan Uzbek Khanates (Bukhara Khanate, Hive Khanate, Hokand Khanate) during the Russian expansion in the XVIIIth century. These political formations, which weakened parallel to the decline in the Turkish-Islamic world, had great difficulties in holding on to strong Russian expansionism. At the beginning of the XIXth century, when the Russians were approaching West Turkistan, where the Khanates of Bukhara, Hive and Hokand were located, the British who completed their settlement in India took action to secure the northern borders of India. Accordingly, Britain had to develop a policy to protect the Turkestan geography, which is located in the north and is in the natural expansion area of Russia. This situation brought the two great powers of the era, Russia and England, against Turkistan and its surroundings for about a century. In the process known as the Great Game in the history, two Western powers made efforts to gain political, economic and commercial influence in the region and in order to achieve this, many of their representatives were sent to Turkistan as ambassadors or agents. Russian spy I. V. Vitkeviç appears to be one of the most striking spies in the Russian-British rivalry in Turkistan. Vitkevich, who appeared in Bukhara in 1835, after the British spy Alexander Burnes completed the mission of Demezon (Desmaisons), which the Russians sent to the region upon spying activity in the Emirate of Bukhara, he noted very specific information about his trade and social life, tried to understand the British plans in the region, and made many impressions up to the role the emirate would play in the Russian-British rivalry. It can be said that the spy's views on the political, social and economic situation of the Emirate of Bukhara at that time filled an important gap in order to illuminate the emirate's history. However, especially the dialogue with Koşbegi (the vizier of the period) from the Bukhara state officials on regional politics is very important in terms of perceiving the thoughts of the emirate about what kind of foreign policy he wanted to follow against Russian and British pressure. In this respect, we aim to evaluate what kind of policy the Emirate of Bukhara wanted to pursue against Russia and Britain during the Great Game, and the moves of Britain and Russia against each other and the Emirate of Bukhara.

Key Words: Turkestan, Great Game, I. V. Vitkeviç

Giriş

XIX. asırda küresel iki büyük güç İngiltere ve Rusya, İstanbul'dan Kaşgar'a kadar uzanan Türk ve İslam coğrafyasında büyük bir nüfuz mücadelesi yaşamıştır. Zayıflayan İslamî Asya dünyasının Rus İmparatorluğu'nun doğal yayılım alanı olması sebebiyle bu devlet tarafından ele geçirilmesinden endişelenen İngiltere, doğal olarak Rusya'nın ilerlemesini kolay gördüğü bölgeleri koruma siyaseti başlatarak kendi hâkimiyet alanının güvenliğini sağlamayı hedeflediği (sömürgesi Hindistan'ın güvenliği) gibi, Rusya'nın sınırlarını daha da genişleterek dünya güç dengelerini sarsacak girişiminin önüne geçmek istemiştir. Napolyon'un alt üst ettiği Avrupa'da, sınırları ve güç dengelerini yeniden belirlemek için yapılan 1815 Viyana Kongresi'nden sonra şekillenen bu rekabette, başlangıçta İngiltere'nin odak noktası Osmanlı

Devleti'ni korumak iken, daha sonra rekabet alanı İran üzerinden Afganistan, Batı Türkistan ve Doğu Türkistan'a kadar genişlemiştir.[1]

Bu noktada Batı Türkistan coğrafyası Rus-İngiliz rekabetinde özel bir yer tutmaktaydı. Zira Türkistan, İngilizlerin en mühim sömürgesi durumunda olan Hindistan'ın kuzeyinde yer almakta olup, Rusya'nın da hemen sınırında idi. Bu haliyle Türkistan, Hindistan'ın bir İngiliz toprağı olduğu gerçeği kabul edildiğinde Afganistan'la beraber, Rusya ve İngiltere arasında bir tampon bölge niteliğinde olup rekabetin yoğun yaşanacağı bir bölge olarak görünmekteydi. Rusya, Türkistan'ı işgal etme planlarını çok daha öncesinde tasarlamışken, İngiltere ise bölgeyi Rusya'nın ele geçirmesini, Hindistan'a daha da yakınlaşması olarak algılamakta ve buna izin vermemek için siyaset geliştirmekte idi. Bu doğrultuda İngiliz temsilciler nasıl İran'da veya rekabetin yaşandığı başka bir sahada bölge güçlerini Rusya'ya karşı motive ediyorlarsa, aynı şekilde Türkistan'da da benzer siyaseti uygulamaya koyulmuşlardır.

XIX. asırda Buhara, Hive ve Hokand Hanlıkları tarafından yönetilen Batı Türkistan coğrafyasında jeopolitik ve stratejik konumu itibariyle Buhara Hanlığı/Emirliği ön planda olduğu için, Rusya ve İngiltere, birbirlerine karşı nüfuzunu arttırmak ve ticarî olanaklarını geliştirmek amacıyla, temsilcilerini daha ziyade bu devlete göndermişler ve emirlik hükümetini tesiri altına almak istemişlerdir. İki gücün bölgeye göndermiş oldukları temsilcilerin raporları analiz edildiğinde ise Rusya ve İngiltere'nin bölge üzerindeki siyasetlerinin detayları ortaya çıkmaktadır. Çar Petro zamanından beri Türkistan'ı ele geçirerek, bölgenin yer altı ve yer üstü zenginlikleri kazanmanın yanı sıra, Hindistan'a uzanan kara ticaret yolunun denetimini sağlamak isteyen Rusya'nın, esasen bölgenin İngiliz tesirine girmesini engelleyerek, o zamana kadar elde ettiği kazanımları kaybetmeme niyetiyle hareket ettiği açıktır. İngiltere ise Hindistan'ın ticaret hacmini genişletmek için Türkistan'daki Rus etkisini kırmanın yanı sıra, hanlık hükümetini, Rus tehlikesine karşı bilgilendirmeye çalışmıştır.[2]

1803'te İngilizlerin Hindistan'ı sömürge haline getirmesinden sonra Türkistan'ın merkez hanlığı Buhara Emirliği'nde Rus casusların yanı sıra artık İngiliz temsilcilerin de art arda görünmeleri kaçınılmaz olmuştur.[3] Bölgeyi yeni yeni keşfetmek ve tanımak niyetinde olan İngilizler adına Hindistan'ın ötesine hareket eden ilk şahıs Moorcroft'tur. Onun keşfinden sonra Türkistan'da görünen ilk İngiliz temsilcisi ise Mir İzzetullah'tır. Emir Haydar'ın (1800-1826) Buhara Emirliği tahtında oturduğu 1813 yılında seyahatine başlayan Mir İzzetullah, Buhara yönetimi, Buhara toplumu ve ticarî faaliyetlere kadar farklı konularda gözlemlerde bulunmuştur.[4] Mir İzzetullah'tan sonra ise Buhara Emirliği topraklarında bu kez, Moorcroft görünmüştür. Himalayaların ötesini keşfeden İngiliz yetkili 1819'da ticarî ilişkileri geliştirebilmek adına geldiği emirlikte daha ziyade Karşi ve çevresine odaklanmıştır.[5]

İngilizlerin Buhara Emirliği'ni tanımak ve ticarî ilişkiler kurmak adına yaptığı girişimlerden hemen sonra bu kez 1820'de Negri başkanlığında resmi bir elçilik heyeti Rusya tarafından emirliğe gönderilmiştir. Rus heyetinde bulunan Meyendorf'un elçilik görevi boyunca aldığı

[1] David Fromkin, "The Great Game in Asia", *Foreign Affairs*, 58 /4, Spring 1980, s. 936-938.
[2] Steven Sabol, "Orta Asya'da Rus-İngiliz Rekabeti", çev. Nasuh Uslu, *Türkler*, Yeni Türkiye, C. XVIII, Ankara 2002, s. 587- 588; Fromkin, a.g.m., s. 940.
[3] P. P. İvanov, *Orta Asya Tarihi Üzerine Denemeler, 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Ortasına*, çev: Sümeyra Ünal, Selenge, İstanbul 2020, s. 110.
[4] Bkz. Mir Izzet Ullah, "Travels Beyond the Himalaya" The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, C. VII, London 1843.
[5] Sobol, a.g.m., s. 589; bkz. William Moorcroft-George Trebeck *Travels in the Himalayan Provinces of Hindustan and the Panjab in Ladakh and Kashmir in Peshawar, Kabul, Kunduz and Bokhara*, C. II, London 1841.

notlardan anlaşıldığına göre Rusya'nın bölgede görünmesinin sebebi, 1816-1820 yılları arasında St. Petersburg'da bulunan Buharalı elçilerin, Rus tarafını Buhara'ya davetidir.[6] Esasında bu durum emirlik ve Rusya arasındaki siyasi ve ticarî ilişkilerin aktif bir şekilde devam ettiğinin de göstergesidir.

Emir Nasrullah'ın Buhara tahtında oturduğu 1830'lu yıllara gelindiğinde Buhara Emirliği üzerinde Rus-İngiliz rekabeti giderek artmıştır. 1831-1833 yıllarında İskoç asıllı ünlü İngiliz casus Aleksander Burnes'ün[7] Buhara topraklarında yaptığı propaganda ve casusluk faaliyetleri İngilizler adına önemli bir adım olmuştur. Fakat onun Buhara'da görünmesinden önce İngiliz emtiasının Hindistan ve Afganistan üzerinden Türkistan'a girmesi ve giderek yaygınlaşması, aynı zamanda Moorcroft ve Trebeck'in İngilizler adına yaptığı casusluk faaliyetleri Rusların asıl dikkatini çeken mevzu olmuştur.[8] İngilizlerin Hindistan'ın ötesinde Afganistan ve Türkistan'daki faaliyetleri karşısında tedirgin olan Ruslar, Orenburg valisi V. A. Perovskiy'in[9] önerisiyle İngilizlerin bölge ticaretindeki etkisini öğrenmek amacıyla bir görevli hazırlamaya karar vermişlerdir. Bölgeyle yakından ilgilenen Perovskiy'in bu görev için favorisi hükümetten olmayan, zeki ve dinamik olduğuna inandığı, birkaç doğu diline hâkim olmasının bir avantaj teşkil ettiğini düşündüğü I. V. Vitkeviç'tir fakat hükümet, bu genç şahsa subay olmamasından ötürü bu görevlendirme için sıcak bakmamıştır. Bundan ötürü Perovskiy de hükümetten aldığı direktifler doğrultusunda, görev için yine donanımlı bir şahsiyet olarak P. İ. Demezon'u atamıştır.[10] Sahte bir molla kılığında Aralık 1833'te Buhara'ya varan Doğu dilleri uzmanı Demezon, emirlikte bulunduğu süreçte oldukça değerli bilgiler toplayarak Rusya'ya dönmüştür.[11] Vitkeviç ise dönemin Rus siyaseti gereği bu görevi elde edemese de, şartlar onu iki yıl sonra Buhara'ya sürükleyecektir.[12]

---

[6] B. Meyendorf, *A Journey from Orenburg to Bokhara in the Year 1820*, İngilizceye çev. E. F. Chapman, Foreign Depatment Press, Calcutta 1870, s. II.

[7] Büyük oyun sürecinde İngilizlerin, Türkistan, Afganistan ve Hindistan coğrafyasında faaliyetlerde bulunması için gönderdiği en önemli figürlerden biridir. Onun kendi seyahat notları ve Vitkeviç'in raporlarına göre Afgan hükümdarı Dost Muhammed Han ve Buhara devlet erkânıyla iyi ilişkiler kurmuş Burnes, Buhara ve Afganistan arasında Rus ve İran'a karşı bir Sünni ittifakının kurulması fikrini üst mercilere taşımıştır. Fakat Hindistan'daki İngiliz valisi Lord Auckland'la bu görüşü üzerine uzlaşamamıştır. (Aleksander Burnes, *Travels into Bokhara; being the Account of A Journey from İndia to Cabool, Tartary and Persia*, C. I, London 1834, s. 325-329; Mehmet Saray, *Afganistan ve Türkler*, Kitabevi, İstanbul 1997, s. 57, 63). Bulunduğu bölgeleri yakından gözlemleyen Burnes, toplamış olduğu bilgileri eser haline getirerek 1834'te yayımlamıştır. Bkz. Burnes, *a.g.e.*, C. I, II, III, London 1834.

[8] P. İ. Demezon, I. V. Vitkeviç, *Zapiski o Buharskom Hanstve*, Glavnaya Redaktsiya Vostochnoi Literaturı, İzdatelstvo "Nauka", Moskva 1983, s. 5.

[9] 1833 yılında Orenburg valisi olarak atanan Perovskiy, Rusya'nın Türkistan'ı işgali sürecinde etkin isimlerden biri olarak görünmektedir. Orenburg'da görevinin başlamasıyla Türkistan'a karşı daha güçlü bir politika başlatan ve bölgeyi gözlemlemeleri için görevliler hazırlayan Perovskiy, ilk defa Rusya'nın 1839'da Hive'ye başlattığı askerî çıkarmada komutanlığı üstlenmiş fakat ilk etapta başarı sağlayamamıştır. Daha sonra Rusya'nın Türkistan'a başlattığı işgal hareketinde görev alan Perovskiy, Hive ve Hokand Hanlıklarına karşı gerçekleşen taaruzlarda yer almış, 1853'te Akmescit'in işgal edilmesinde önemli rol oynamıştır. Kuşatmada gösterdiği gayretlerden ötürü de şehre onun adı verilmiştir (Hamid Ziyayev, *Türkistan'da Rus Hâkimiyetine Karşı Mücadele*, çev. Ayhan Çelikbay, TTK, Ankara 2007, s. 61-63, 65-67, 84-94, 103-104,112, 222, 265-267; Hina Khan, "Russian Expansionism in Central Asia and the Region's Response", *Pakistan Horizon*, Vol. 49, No. 2 April 1996, s. 44.

[10] P. İ. Demezon, I. V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 6-7.

[11] Bkz. Demezon ve Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 5-83. Demezon'un Buhara Emirliği misyonu tarafımızca incelenmiştir. bkz: Selim Serkan Ükten, "Buhara Emirliği'nde Sahte Bir Molla: P. İ Demezon (Desmaisons) ve Emirlik Hakkındaki Raporları (1834)", *Selçuklu Tarihçiliğinin Zamansız Kaybı, Prof. Dr. Feda Şamil Arık'a Armağan: Türk Tarihine Dair Yazılar III*, Editör: Alparslan Demir, Tuba Tombuloğlu, Eralp Erdoğan, Ömer Düzbakar, Gece Kitaplığı, Ankara 2018, ss. 759-771. Ünlü casusun faaliyet raporları ayrıca, Sümeyra Ünal tarafından, Dinçer Koç danışmanlığında hazırlanan yüksek lisans tez çalışmasında tercüme ve tahlil edilmiştir. Bkz.

1. İ. V. Vitkeviç'in Buhara Emirliği'ne Geliş Serüveni

Demezon'un misyonunu tamamlamasından hemen sonra Buhara'da bu kez, bölgeye daha önce gönderilmesi düşünülen Vitkeviç[13] görünmüştür. Her ne kadar onun Buhara Emirliği misyonu için Perovkiy tarafından görevlendirildiğine dair düşünceler olsa da, casusun kendi raporlarına göre, onun Buhara topraklarına giriş sebebi başkadır. Raporlarında Buhara misyonu üzerine bilgiler veren Vitkeviç'in, Türkistan'a yapacağı seyahatinin asıl amacının Kazak coğrafyasında Rus propagandası yapmak olduğu anlaşılmaktadır. Kazak kabilelerinin durum ve ilişkilerini algılamak, onların düşüncelerine etki ederek bu doğrultuda olabildiğince doğru ve detaylı bilgiler edinmek, Buharalıların, Hivelilerin ve İngilizlerin bölgeye tesirini araştırmak ve son olarak bir önceki yıl esir edilen Rus Kossak Stephanov ve eşini kurtarmak, Rus yetkilinin görevleri arasındadır. Fakat Vitkeviç'in bildirdiklerine göre asıl görevi bozkırla sınırlı olmasına rağmen şartlar onu Buhara Emirliği'ne kadar sürüklemiştir. Şiddetli kış şartları ve erzak yetersizliği yüzünden Rusya'ya dönmenin zor olduğunun farkında olan casus, gücünü toplamak ve uygun mevsim şartlarını beklemek için Hive ve Hokand Hanlıklarından çekindiğinden Buhara'da kışlamayı tercih etmiştir.[14] Fakat daha önce de Demezon yerine Buhara'ya gönderilmesi düşünülen Vitkeviç'in, Buhara'da göstereceği, emirliği detaylı inceleme ve İngiliz etkisini gözlemleme faaliyetleri, onun her hâlükârda önemli bir misyonu yerine getirmek için hazırlandığını göstermektedir. Bu açıdan Vitkeviç'in Buhara'daki faaliyetleri, Kazak steplerindeki misyonundan daha öte bir ehemmiyet kazanarak, Türkistan'ın yanı sıra ileride Afganistan sahasında da kızışacak Rus-İngiliz rekabetinde de etkili olmuştur.

2. Bir Yabancının Gözüyle Buhara Ülkesi: Şehir, Mimari, Halk, Ticaret ve İngilizlerin Ülkedeki Faaliyetleri

Daha öncesinde Buhara'ya yolu düşen pek çok seyyah gibi, Vitkeviç de öncelikle şehir ve toplum hakkında gözlemlerde bulunarak elde ettiği bilgileri raporlarına aktarmıştır ve bu hususta verilen bilgiler o dönemde ve daha öncesinde Türkistan'ı ziyaret etmiş Rus seyyahların bakış açısından pek de farklı olmamıştır. Mesela kendisinden yaklaşık iki yıl önce Buhara'ya gelen Demezon gibi, Vitkeviç'in de Doğu toplumuna karşı ön yargılı ve küçümseyici ifadelerine rastlamaktayız ki, bu ifadeler sarayın ve evlerin niteliğinden halkın kültür ve geleneklerine kadar pek çok noktada dikkat çekmektedir.[15]

Sümeyra Ünal, *Petr İvanoviç Demezon'un Buhara Hanlığı Hakkındaki Raporu (Tercüme-Tahlil)*, Yüksek Lisans Tezi, İÜ SBE, İstanbul 2019.

[12] Demezon ve Vitkeviç'in, misyonları boyunca hazırladığı raporlar uzun bir süre St. Petersburg gizli arşivinde saklanmış, daha sonra 1983 yılında tek bir eserde neşredilmiştir (Bkz. P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e*)

[13] Aristokrat bir ailenin bireyi olarak dünyaya gelen Vitkeviç, öğrenciliği yıllarında Polonya'da Rus karşıtı direniş hareketine dâhil olmuş, idamdan genç yaşta olması sayesinde kurtularak ıslah edilmek üzere 17 yaşında sıradan bir Rus eri olarak Sibirya'ya sürülmüştür. Uzun ve sıkıntılı süreci aşmanın yolunu Türk dili ve lehçelerini öğrenerek terfi etmekte bulan Vitkeviç, bu başarılı girişimiyle Orenburg'daki üst düzey subayların, özellikle de Rusların Türkistan yayılmacılığında önemli bir yeri olan Orenburg valisi Perovskiy'in dikkatini çekmiştir. Başlangıçta Türkistan sınırlarındaki Türk kabileler arasında istihbarat bilgileri toplamakla görevlendirilen Vitkeviç, onu çoğu subaydan yetenekli bulan Perovskiy tarafından yukarıda da bahsi geçtiği üzere Buhara misyonu için düşünülmüştür. (P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.,* s. 12; Peter Hopkirk, *The Great Game: On Secret Service in High Asia*, Oxford University Press, New York 2001, s. 171-172; Dinçer Koç, "XVI.-XIX. Yüzyıllarda Buhara Hanlığına Gelen Rus Diplomat ve Askerleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 227, Mart-Nisan 2017, s. 77-78).

[14] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.,* s. 84.

[15] 1500 yılında kurulan Buhara Özbek Hanlığı, varlığını sürdürdüğü 1920 yılına kadar pek çok seyyahı ağırlamıştır. Özellikle Rus ve İngiliz seyyahlar, XVI. asırdan itibaren geldiği hanlık hakkında oldukça detaylı bilgiler vermişlerdir. Siyasi hayattan sosyal, kültürel ve iktisadi hayata kadar pek çok alanda Türkistan'ın merkez hanlığı hakkında oldukça detaylı bilgiler veren seyyahlar ve seyahatnameleri üzerine tarafımızca yapılan araştırmalarda Batılıların küçümseyici ifadelerine sıklıkla rastlanılmıştır. (Selim Serkan Ükten, "Seyyahların

Notlarında bakımsız haneler, küçük bir cami ve köhne haldeki ahırdan ibaret olarak gördüğü saray, yetersiz silah ve teçhizatla korunmaktadır. Sarayda bulunan hanın evi diğer hanelerden daha farklı değildir ve yine sarayda bulunan koşbeginin hanesinin bakımsız ve kötü durumda olduğu ifade edilmektedir ki bu ifadelerin biraz da abartılarak aktarıldığı anlaşılmaktadır.[16]

Şehir hakkında izlenimlerde bulunan seyyah, evlerin birbirine yapışık olduğuna ve pencerelerinin sokağa bakmadığına dikkat çekmektedir. Ne avluya ve de evin içerisine yabancı kabul edilmediği, bir yabancı geldiğinde, eğer misafirse hanenin mihmanhane denilen bölümüne alındığı vurgulanır. Ancak bu misafir odaları her hanede bulunmamaktadır. Verdiği bu bilgilerden Vitkeviç'in Buhara halkını yabancılara karşı ön yargılı ve tutucu göstermek amacı olsa da diğer seyyahlardan alınan bilgiler misafirperverlik hususunda Buhara ahalisinin hassas ve duyarlı olduğunu ortaya koymaktadır.[17] Buhara'nın toplumsal yapısı ve ahalisi hakkında verdiği bilgilerde ise casus, şehirde Özbekler dışında Türk halklarının varlığına da değinmektedir. Aynı zamanda tamamı İslam'ı kabul etmiş ve orduda görev yapan Kalmuklar[18], bunun dışında Buhara Yahudileri[19] de şehrin yerli unsuru arasındadır.[20]

Vitkeviç diğer taraftan Farslar ve Hintlilerin de sürekli ikamet etmediklerini ve ticaret için gelip gittikleri notlarına aktarmıştır. Aynı zamanda Buhara ülkesinin Farslar için güvenilir bir yer olmadığına vurgu vardır.[21] Bu durum elbette ki dönemin İslam dünyasındaki Sünni-Şii çatışmayla açıklanabilir ki XIX. asır kaynaklarının geneli zamanın şartlarından ötürü bu sıkıntıya değinmiştir. Buhara'da bulunan Hintlilere karşı tahammülün de son zamanlarda azaldığına vurgu yapan seyyah, bu sebepten dolayı onların Buhara'yı terk etmeye meyilli olduklarını satırlarına taşımıştır. Onlara karşı önyargının genel sebebi daha öncesinde Demezon'un[22] da bahsettiği gibi ticarette yapılan manipülasyon ile altın ve gümüş paranın

---

Gözüyle 19. Asrın İlk Yarısında Buhara Emirliği", *Seyyahların İzinde Türkistan*, Editör: Mustafa Gökçe, Pegem, Ankara 2019, s. 121-122, 132-134) Özellikle Rus seyyahlar, Kazak, Türkmen veya Karakalpaklar tarafından akınlarda tutsak edilerek, Türkistan hanlıklarına satılan Rus kölelerle gerçekleştirdikleri diyalogların etkisiyle ve de emperyalist politika gereği, gerçekleştirecekleri bir işgali meşru göstermek amacıyla, bölgede bulundukları sürece ön yargılarından kaynaklı olarak gerek yönetime, gerekse de Türkistan halkına tepeden bakan bir eğilime sahip olmuş ve halkın özgürlüğe ihtiyacı olduğunu hissettirerek despot yönetime vurgu yapmışlardır. (bkz. Fromkin, a.g.m., s. 941). Türkistan'da Yeni Çağ'dan itibaren siyasi, kültürel ve iktisadi açıdan bir düşüş olduğunu bugün kabul gören bir gerçektir. Bu noktada kültürel alandaki durgunluğun etkisiyle eğitimde sıkıntıların olduğu veya dini taassubun etkisiyle de tutucu bir eğilimin varlığı kabul edilebilir. Fakat o dönem için bazı seyyahların bazı izlenim ve yorumları Türkistan'ı adeta bir harabe olarak göstermektedir ki bu tarihi gerçekliklerle bağdaşacak bir durum değildir.

[16] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 103-104.

[17] Mesela Burnes, Buhara'da bulunduğu süreçte Buhara halkının kendisine misafirperver davrandığını notlarına eklemiştir (Aleksander Burnes, *a.g.e.*, C. I, s. 322).

[18] Özbek kabilelerinin merkezi hükümete karşı oluşturduğu tehlike üzerine hassa birliklerinin gücünü arttırmaya çalışan Buhara hükümdarı II. Ubeydullah Han (1702-1711) ve kardeşi Ebulfeyz Han (1711-1747) dönemlerinde Kalmuk kökenli askerlerin Buhara ordusu içerisinde yer aldıkları görülmektedir. Ebulfeyz Han devrinde Afşar hükümdarı Nadir Şah'a karşı 1737'de gerçekleşen muharebede Buhara ordusu mağlup olduğunda Han, Kalmuk muhafızları sayesinde muharebe alanından ayrılabilmiştir (Bkz. Abdurrahman Tali, *İstoriya Abulfeyz-Hana*, Perevod s Tadjikskogo, Predislovie, Primeçaniya i Ukazatel Professora A. A. Semenova, İzdatel'stvo Akademi Nauk UzSSR Taşkent 1959, s. 128; F. Beneveni, *Poslannik Petra I. na Vostoke Posol'stvo Florio Beneveni v Persiyu i Buharu v 1718-1725 godah*, Glavnaya Pedakstiya Vostoçnoy Literaturı İzdatel'stva "Nauka", Moskva 1986, s. 120; Muhammed Kâzım Mervi; *Âlemârâ-yı Nâdiri*, ed. Dr. Muhammed Emin Riyahi, C. II, İntişârât-ı İlmi, Tehran 1374, s. 595).

[19] Günümüzde de Buhara şehrinde varlığını devam ettiren Yahudilerin Türkistan'a ne zaman ve nereden geldikleri hususunda çeşitli görüşler olsa da, onların asırlar öncesinde İran üzerinden geldikleri tezi ağır basmaktadır. XIX. asır seyyahlarının bildirdiklerine göre Buhara'nın en önemli azınlıklarından olan Yahudiler ipek işleri, kasaplık ve ticaretle uğraşmışlardır (Durmuş Arık, *Buhara Yahudileri*, Berikan, Ankara 2011, s. 49-50; Ükten, a.g.m., s. 131).

[20] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 104

[21] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 104

[22] Bkz. P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 81-83.

Hintlilerce ülkelerine götürülmesidir. Bu yüzden Hintli tacirlerin ülkeden altın ve gümüş para çıkarmaları engellendiği gibi, ölü yakma gibi dini ritüellerini yerine getirmeleri de yasaklanmıştır.[23]

Buhara'da paranın nasıl darp edildiği hususunda da bilgi veren Vitkeviç, Buhara yönetimini sahte para basımı hususunda eleştirmiştir. Özellikle Hintli tacirlerin yaptığı manipülasyon neticesinde azalan altın ihtiyacı karşısında devlet, altın paraya gümüş, gümüşe paraya bakır karıştırma yoluna giderek piyasaya sürmüştür. Koşbegi ile yaptığı mülakatta bu hususa değinen Vitkeviç, onun bu durumu yalanladığının altını çizmektedir. Tacir kesim ise bu durumdan haberdar ve rahatsız olmasına rağmen sahte parayı kabul etmektedir. Vitkeviç'in dikkat ettiği hususlardan biri de Buhara'daki yabancı kesimin Rusya'nın bölgeye yaklaşması ve ağırlığını hissettirmesi yönündeki isteği üzerinedir.[24]

Türkistan'daki Rus-İngiliz rekabetinin bir yansıması olarak bölgedeki İngiliz varlığıyla da yakından ilgilenen Vitkeviç, Buhara'da İngilizler adına faaliyet gösteren Keşmirli bir İngiliz casusun varlığına değinmiştir.[25] Vitkeviç'e göre yıllık 20000 rupi yani 40.000 ruble ödenen Nizameddin adındaki bu casus, ticaret bahanesiyle dört yıldır Buhara'da yaşayarak Buharalı soylu kesimi etkisi altına almıştır. Topladığı istihbaratı ise haftalık olarak gizli kuryelerle Kabil'deki bir başka İngiliz ajanı olan Masson'a[26] ulaştırmaktadır. Burada ilginç olan mevzu ise Afgan hükümdarı Dost Muhammed Han'ın Masson'ın faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmasına rağmen onun varlığına ses çıkarmamasıdır. Vitkeviç ise bu durumu, Dost Muhammed'in, saygı duyduğu Avrupalıların tepkisini çekmek istememesi olarak yorumlamaktadır[27] ki, zamanında Buhara'yı ziyaret etmiş bazı casusların deşifre olmasına

[23] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 104-105.
[24] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 105.
[25] Hopkirk'e göre o sıralarda İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, Avrupalı temsilcinin olmadığı uzak bölgelerden siyasi ve ekonomik gelişmelerle ilgili istihbarat sağlamak için 'haber yazıcı' olarak bilinen ve genellikle yerli Hint tüccarlardan oluşan bir ajanlar ağını kullanıyordu. Ona göre bu ağdan alınan bilgiler nadiren değerliydi ve ekseriyetle güvenilmez çarşı dedikodusundan ibaretti (Hopkirk, *a.g.e.*, s. 169).
[26] Aslen Amerikalı olabileceğine dair düşünceler olan Masson, Türkistan tarihine merak salan bir sergüzeşt olarak birkaç defa İran ve Afganistan'da bulunmuştur. Seyahatleri neticesinde bölge hakkında edindiği emsalsiz bilgiler İngilizlerin dikkatini çekince Ludhina'daki İngiliz siyasî temsilcisi Kaptan Clause Wade, Kabil'de ikamet etmeye başladığını öğrendiği bu şahsı Afganistan ve Türkistan'daki istihbarat faaliyetleri için görevlendirmiştir. Netice itibariyle Hint asıllı İngiliz istihbaratçıların Türkistan'daki faaliyetleri, anlaşılacağı üzere Masson'a bildirilmekteydi. Vitkeviç, Buhara'da Masson'un istihbarat faaliyetlerine nasıl odaklandıysa, birkaç yıl sonra onu Afganistan'da karşılayacak olan İngiliz istihbarat ağı da Vitkeviç'in bölgedeki varlığına dikkat kesilmişti. Bu hususta İngiliz yetkililerden Masson, kesin olarak casus olduğunu düşündüğü Vitkeviç'in Kabil'den acilen gönderilmesi gerektiği üzerine raporlarını sunmuştur. Fakat aşağıda da bahsedildiği üzere Aleksander Burnes'ün Rus casus hakkında tehlikesizdir görüşü, Vitkeviç'in Kabil'de tutunmasını sağlamıştır. Bu hususta Masson'un Burnes'e ağır eleştirileri karşımıza çıkmaktadır. Hatta Burnes'ün hayatını kaybettiği 1842'de patlak veren İngiliz-Afgan savaşından sonra da Masson'un eleştirilerine devam ettiği görülmektedir. (Hopkirk, *a.g.e.*, s. 169-174)
[27] XIX. asırda Afgan tarihinin önemli figürlerinden biri olan Dost Muhammed Han'ın gerçekten de başlangıçta İngiliz karşıtı olmadığı hatta Sihlerle yaşanan gerilimde İngilizlerden arabulucu rol üstlenmelerini istediği bilinmektedir. Diğer taraftan Rus-İngiliz rekabetinde de açık bir taraf belirtmediği açıktır. Büyük bir ihtimalle onun da bölgedeki diğer devletler gibi bir denge politikası izlediği açıktır. Vitkeviç her ne kadar onun kendi taraflarında olduğunu iddia etse de, Burnes'ün Han'la iyi ilişkileri göz önüne alındığında Han'ın şartlar lehine olduğu sürece bir tarafa meyilli olduğu açıktır. Nitekim Afgan-Sih rekabetinde Dost Muhammed Han'ın Sihlerle yaşadığı problemde İngilizlerden arabuluculuk yapmasını istediğini görüyoruz. Bu noktada Burnes'ün de Sihler ve Afganlar arasında bir tercih yapılması gerekirse, İngilizlerin Afganların yanında yer alması gerektiği önerisi söz konusudur. Fakat aşağıda da izah edileceği üzere İngiliz yetkili Auckland'ın, Sih tarafına meyli ve devamında Vitkeviç'in bölgedeki varlığı, İngiliz-Afgan ilişkilerini temelinden sarsmıştır. (Saray, *a.g.e.*, s. 57-64; Hopkirk, *a.g.e.*, .s. 170, 173-174.)

rağmen Masson gibi muamele görmeleri de, yine bölgede nüfuzu olan güçlerin vereceği tepkiden çekinme olarak algılanmalıdır.[28]

Vitkeviç'in Nizamettin hakkındaki verdiği diğer bilgiler ve aralarındaki iletişim, esasında Rus-İngiliz rekabetinde iki tarafın birbirini nasıl tarttığını ve birbirlerine karşı aldıkları tedbirleri anlamak açısından önemlidir. Zira Vitkeviç, kendisinin Buhara'da olduğu haberinin yayılmasından sonra Nizameddin'in kendisi ile ısrarla görüşme talebinde bulunduğunu satırlarına taşımıştır. İki casusun aralarında geçen diyalogda, Nizameddin'in Novoaleksandrovskiy, yeni hat ve Hive ile ilişkiler hakkında bilgi almak istemesi Vitkeviç'in dikkat çektiği unsurlardandır. Fakat Rus casus, İngiliz casusun bu sorularına, daha öncesinde onun hakkında uyarıldığı için cevap vermekten kaçınmıştır. Bu durumdan, iki gücün de birbirlerine karşı Buhara'da güçlü bir istihbarat ağı kurdukları da anlaşılmaktadır. Nitekim Vitkeviç, Nizameddin'in kendisi hakkındaki bilgileri Karşi üzerinden Kabil'e ulaştırdığı hakkında da bilgiler edinmiştir.[29]

Buhara'da bulunduğu süreçte rakip İngilizlerin bütün hareketlerini gözlemlemenin öneminin farkında olan Vitkeviç, doğal olarak tacir ve esnafların da aracılığıyla İngilizler adına Buhara'da bulunan diğer şahıslar hakkında da istihbarat toplayabilmiştir. Gelecekte Buhara Emirliği'ne, Emir Nasrullah tarafından öldürülen Staddort ve Conolly'nin izini sürmek için giden Wolff üzerine değerlendirmelerde bulunan Vitkeviç, daha öncesinde de bölgede bulunan mezkûr şahsın kendisini Yahudi olarak tanıttığını ve Buhara Yahudileri arasında yaşadığını, bununla birlikte Hristiyanlık propagandası yapması neticesinde Yahudiler tarafından dışlandığını söyler.[30] Diğer ünlü seyyah Moorcroft da ticaret için geldiği bölgede Vitkeviç'e göre tedbirsiz davranarak, zenginliğiyle övünmüş, altın ve gümüşlerini dağıtmış ve bunlar onun Buharalıların elinde can vermesine sebep olmuştur.[31]

3. Vitkeviç'in Devlet Erkânı, Buhara Emirliği'nin İzlediği Siyaset ve Askerî Teşkilat Üzerine İzlenimleri

3.1. Koşbegi Hâkim Biy ve Vitkeviç'in Hâkim Biy ile Mülakatı

Vitkeviç'in o dönem Buhara iç ve dış siyasetini yönlendiren, devletin güçlü figürü Hâkim Biy Koşbegi[32] hakkındaki görüşleri seyahatnamenin en dikkat çekici kısımlarından biridir. Onun hakkında verdiği bilgiler, o dönemde koşbegi makamın elinde bulundurduğu gücü onaylar niteliktedir. Casusa göre koşbegi makamını elinde bulunduran kişi, güç olarak devletteki ilk

[28]P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 105-106. Mesela XVIII. asrın ilk çeyreğinde Buhara Hanlığı'nda bulunan Rus görevli Florio Beneveni'nin casus olduğuna dair dedikodular dönemin hanı olan Ebulfeyz'in kulağına kadar gelmiş fakat elçinin gidişine muhtemelen çarlığın tepkisinden çekinildiği için ses çıkarılmamıştır. Bkz. Beneveni, *a.g.e.*, s. 89-90, 96-97. Yine Vitkeviç'ten bir iki yıl önce Demezon'un da sahte bir molla kılığında Buhara'da bulunması Koşbegi Hakim Biy tarafından fark edilmesine rağmen (bunu Vitkeviç-Hakim Biy görüşmelerinden öğrenmekteyiz), ona karşı herhangi bir girişimde bulunulmamıştır (P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 108).

[29] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 106.

[30]1843'te Buhara'ya gönderilen ünlü misyoner Joseph Wolff, Conolly ve Stoddart meselesi dışında da Buhara siyaseti ve coğrafyası üzerine hatırı sayılır bilgiler edinmiştir. Bkz. Joseph Wolff, *Narrative of a Mission to Bokhara, in the Years 1843-1845*, C. I, London 1845.

[31] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 125.

[32] Koşbegi makamı Buhara Hanlığı/Emirliği'nde XVIII. asrın ikinci yarısından itibaren devlet hiyerarşisinde en yüksek makam olarak karşımıza çıkmaktadır. Hanlığın ilk dönemlerinde Han karargahını koruma ve ordunun levazımlarından sorumlu olan Koşbegi makamının yetkileri II. Ubeydullah Han döneminde (1702-1711) arttırılmıştır. Buhara'da Mangıtların iktidarı ele geçirmesiyle, koşbegi makamı daha da güçlenmiştir. Zira zamanında idari makamlar arasında en güçlü makam olan atalık makamını elinde bulunduran Mangıtlar, artık kendilerini emir olarak tanıtmaya başladıklarında, doğal olarak atalık makamı artık onursal bir makam olmuş ve onun yerini zamanla koşbegi makamı almıştır (Selim Serkan Ükten, *Buhara Hanlığı'nın Askeri Teşkilatı (1500-1868)*, TTK, Ankara 2018, s. 148-149, 154-158).

kişi durumundadır. Hatta hükümdarın kendisini bile koşbegi yönetmektedir.[33] Nitekim Vitkeviç, Koşbegi Hâkim Biy'in, Emir Nasrullah'ın tahta çıkmasında etkili olduğu için ona sözünü dinletebildiğini, hatta çoğu defa yaptığı işleri ona anlatmadan yürürlüğe koyduğunu bildirmektedir.[34]

Buhara'da bulunduğu süreçte Vitkeviç, Koşbegi ile birkaç defa görüştüğünün bilgisini vermiştir. Bu görüşmeler casusun Buhara'nın dış siyasetini algılaması açısından ona büyük bir katkı sağlamıştır. Fakat bu görüşmelerde casusun kendisinde bulunan özgüvenle koşbegine karşı zaman zaman küstahlığa varan ifadelerde bulunarak Buhara'nın dış siyasette denge gereği onun İngilizlere meylini eleştirdiği anlaşılmaktadır.

İkili arasında gerçekleşen görüşmelerde dikkat çekici mevzulardan birini esirler meselesi oluşturmuştur. Vitkeviç'in Buhara'da bulunduğu yılın bir yıl evvelinde Rusya'da bulunan Buharalı tacirlerin Ruslarca alıkonulmasından yakınan Koşbegi'ne karşı Vitkeviç, bu durumun sebebini tacirlerin yanında bulunan Rus kölelerin varlığına bağlamış ve tacirlerin bundan dolayı birkaç gün rehin tutulduğunu söylemiştir. Bu cevap karşısında Koşbegi, Rusların da Rus kölelere sahip olduğunu, Müslümanların Müslüman olmayanlara köle veremeyeceğini (yani onların talepleri doğrultusunda azat edemeyeceklerini) ayrıca Rus kölelerin dini vecibelerini yerine getirebildiklerini iletmiştir.[35] İkili arasındaki bu diyalog Hanlıklar ve Rusya arasında asırlardır devam eden köle meselesinin, iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerde daima gündem teşkil eden bir mesele olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.[36] Diğer taraftan Hakim Biy, kendi elçileri gelene kadar Vitkeviç'in Buhara'da kalması

[33] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 95.

[34] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 106. Fakat ilerleyen süreçte Nasrullah'ın Koşbegi ile arasının açıldığını ve onu ortadan kaldırdığını görüyoruz. Bu durum elbette ki Buhara hükümdarlarının iktidarlarına gölge düşürdükleri düşüncesiyle hareket ederek güçlenmiş devlet adamlarına aldıkları tavırla açıklanabilir. Nitekim hanlık tarihi boyunca bu tarz uygulamalar vuku bulmuştur. Mesela Şah Murad (1785-1800), hükümdarlığı döneminde yine bir koşbegi olan Devlet Biy'i iktidarına gölge düşürdüğü gerekçesiyle ortadan kaldırmıştır (Mir Abdoul Kerim Boukhary, *Histoire de L'Asie Centrale (Afghanistan, Boukhara, Khiva and Khoqand),* Fransızca'ya *çev.* Charles Schefer, Paris 1876, s. 55). Buradan yola çıkıldığında emirlikte hükümdardan sonra en önemli mevkide olan koşbegi makamının, yetki ve güçlerinin sınırlarının ötesinde arttığı anlaşılmaktadır. Gerçekten de hanlık tarihi incelendiğinde zamanla atalık makamının yerini almaya başlayan bu makamın sahipleri, bütün idari erki, iç ve dış işleri ellerinde bulundurmuş nüfuzlu kişiler olmuşlardır. Ellerinde bulundurdukları yetkiler onları maddi olarak da büyük bir güce eriştirerek ülkenin en zengin şahısları arasına sokmuştur. Neticede Emir Haydar ve Nasrullah'ın koşbegiliğini yapan Hâkim Biy'in de ticarî faaliyetler neticesinde edindiği muazzam servetler ve emirlik makamından bile üstün bir pozisyona gelmesi, onun Nasrullah'ın elinde can vermesine sebep teşkil etmiştir. Fakat emirlik adına kilit nokta olan Hâkim Biy'in öldürülmesi iç ve dış siyaseti etkilemiş, emirlikte Rus ağırlığı giderek hissedilmeye başlamıştır.

[35] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 107.

[36] Türkmen, Kazak, Kırgız ve Karakalpakların, bulundukları coğrafyadaki iktisadi şartların sıkıntılı olmasından ötürü yapmış oldukları köle ticaretinde tutsak ettikleri genel itibariyle Rus ve İranlılardan oluşmaktaydı. Bu köleler Türkistan Hanlıkları pazarlarında satılmakta ve tarım işleri başta olmak üzere Türkistan ahalisinin muhtelif hizmetlerini karşılamaktaydı. Kölelik meselesi bu noktada Türkistan Hanlıklarını Rus ve Kaçar Devletleri ile karşı karşıya getiren önemli meselelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Ruslar, Türkistan'ı tanıma amacıyla 17. asırdan itibaren başlattığı keşif gezilerinde, görevlilerine en çok da bölgede bulunan Rus köleleri kurtarma vazifesi yüklemiştir (Selim Serkan Ükten, "16-18. Asırlarda Buhara Hanlığı'na Gelen Batılı Seyyahlar ve Seyahatnameleri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 2017, s. 144, 146, 147-148; Ükten, "Seyyahların Gözüyle 19. Asrın İlk Yarısında Buhara Emirliği", s. 134-136) Türkistan'da kölelik meselesi için ayrıca bkz. Seda Vurgun Yılmaz, "XIX. Yüzyılda Türkistan'da Kölelik, Çapul ve Yağma", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XIV/1, 2014; Cihad Cihan, *XIX. Yüzyıl Seyyahlarına Göre Hazar Ötesi Türkmenleri (Sosyal, İktisadi ve Kültürel Durum)*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010; Mesut Karakulak, *Türkistan'da Efendiler ve Köleler*, Kronik, İstanbul 2020; Audrey Burton, "Russian Slaves in Seventeent-Century Bukhara", *Post Soviet Central Asia*, ed. Tourai Atabaki and John O'Kane, London 1998.

gerektiğini de bildirmiş fakat Vitkeviç'in, bölgeye üst düzey mercilerin emri olmadan geldiği için kalamayacağını bildirmesi üzerine isteğinden vazgeçmiştir.[37]

Koşbegi-Vitkeviç görüşmelerinde en çok dikkatimizi çeken mesele ise kuşkusuz Büyük Oyun sürecinde emirliğin Rusya ve İngiltere kıskacına karşı yürütmeye çalıştığı siyaseti algılamak olmuştur. Zira Türkistan'ı birbirlerine karşı bir tampon bölge olarak kullanma amacıyla hareket eden, bir yandan da pazar haline getirme amacında olan büyük güçlere karşı izlenecek politikanın farkında olan Buhara yönetiminin tutumu önem arz etmektedir. Bu noktada Koşbegi Hâkim Biy'in iki süper gücün bölgede aktif olma siyasetine karşı yürüttüğü politika, Vitkeviç'in raporlarından algıladığımız kadarıyla bir denge siyaseti olarak algılanmakla birlikte, belki de birkaç yıl önce Buhara'da görünen İngiliz yetkili Aleksander Burnes'ün de etkisiyle İngiliz tarafına meyletme olarak görünmektedir. Tacirlerin rehin tutulması ve köle meselesinden dolayı gerilen diyalogların neticesinden olsa gerek Vitkeviç'i Rusya yerine İngiltere ile ticaret yapacakları konusunda uyaran Koşbegi, bu hususta Burnes'ün çeşitli tekliflerde bulunduğu bilgisini de vermiştir. Bu çıkış karşısında hazırlıklı olan Vitkeviç, İngiltere ve Buhara'nın ticarette bir adım atacak durumda bulunmadığını söyleyerek, emirliğin içinde bulundu durumu biraz da küçümseyerek Koşbegi'ne bildirmiştir. Vitkeviç'e göre Buhara'nın İngiltere ile Hindistan üzerinden ticaret yapmasını imkânsız kılan mesele Buhara Emirliği'nin demir, bakır gibi madenleri alacak maddi imkânlara ve Buharalı tacirlerin de mallarını Hindikuş Dağları ötesine geçirecek güce sahip olmayışıdır.

Casus bu durumda Buharalıların mallarını Rusya haricinde başka bir yere satamayacağını Hakim Biy'e bildirmiştir. Vitkeviç'in sözlerine karşılık Hâkim Biy'in savunmasından anlaşıldığına göre ise Vitkeviç'in kastettiği bir başka konu da Buharalıların ticaret yollarında asayişi sağlamada güçlük çekeceğidir. Zira Koşbegi, Vitkeviç'in düşüncesine karşılık emirliğin yakında güçlü bir ordu kuracağını ve Emir Nasrullah'ın yakında bağımsız Şehr-i Sebz üzerine sefere çıkacağını bildirmiştir. Koşbegi'nin bildirdiklerine göre bu ordu kaçak esirlerden oluşacaktır[38].

3.2. Vitkeviç'in Gözünden Burnes ve Casusun Rus-İngiliz Rekabeti Üzerine Yorumları

Büyük oyun sürecinde şüphesiz İngiltere adına bölgede bulunan en önemli figürlerden biri olan Aleksander Burnes'e tekrar bir parantez açan Vitkeviç, Koşbegi'nin ağzından, Burnes'ün, dolayısıyla İngiltere'nin, Buhara'da kurguladığı planlara dair bilgiler almayı da başarmıştır ki bu durum, o dönemde Buhara'da bulunan bir Rus casus için muazzam derecede değerlidir. Vitkeviç'in, Koşbegi Hâkim Biy'den aldığı bilgilere göre Burnes, Buhara'ya bir fabrika açma vaadinde bulunmuş, İngilizlerin cömertliğini kanıtlamaya çalışarak, Buhara'nın kalkınmasına büyük katkı sağlayacak bu girişimden Buhara tarafının rahatsızlık duymaması gerektiğini bildirmiştir. Zira İngiltere'nin Türkistan coğrafyasına yatırım yapmasında herhangi bir art niyet aramanın boşa evhamlanmak olduğunu söyleyen İngiliz ajan, asıl tehlikeli komşunun Rusya olduğunu ve yayılmacı Ruslara karşı Buhara'nın kurtuluş yolunun İngilizlerle müttefik olmaktan geçtiğini Koşbegi'ne bildirmiştir.

Hâkim Biy'in, Burnes'ün kendisine bulunduğu vaatleri Vitkeviç'e aktarırken İngilizlere sıcak baktığı Rus casusun gözünden kaçmamış bir ayrıtıdır. Zira Vitkeviç, Hâkim Biy'in Burnes'ü

[37] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 108.

[38] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 107-108. Koşbegi'nin ifadelerinden anlaşıldığına göre Buhara Emirliği'nde modern tarzda bir askerî birlik kurma düşünceleri gündemdedir ve netice itibariyle 1837'de kurulan serbazî birliği de bu düşüncenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Vitkeviç'in işittiklerine göre doğrudan Emir'e bağlı olacak bu orduya köle kökenli 25 civarında bir katılım da sağlanmıştır ve anlaşılıyor ki bu birlik kaçak olarak Buhara'ya gelen ve Emir Nasrullah'ın hizmetine giren İranlı Naib Abdussamed'in kurduğu serbazî birliğinin de temelini oluşturmuştur.

davet ettiğini ve İngilizleri hoş karşıladığını bildirmektedir.[39] Yine yukarıda da bahsi geçtiği üzere Koşbegi, Burnes'le yaptığı konuşmalardan bir başka ayrıntı vererek ticaret konusunda da zaten İngilizlere karşı ılımlı olduklarını Vitkeviç'le paylaşmıştır.[40] Bütün bunlardan çıkan sonuç Hâkim Biy'in iki tarafa karşı da temkinli olup bir denge kurmaktan yana olduğudur.[41] Koşbegi'nin anlaşılacağı üzere İngilizlere yakın göründüğü malumdur. Fakat o söylemleriyle bir yandan da Rus tarafını uyarmaktadır. Rus tarafının sebep sunmadan kafasına göre elçi alıkoyma gibi girişimlerde bulunması ve emirliği iktisadi yönden tekelinde düşünerek hareket etmesi gibi mevzular, eğer iktisadî ve ticarî ilişkiler doğru bir şekilde devam edecekse artık son bulmalıdır. Kısacası Koşbegi Rusya'nın tepeden bakan tavırlarına ve potansiyel saldırısına karşı arkasında İngilizlerin taraf olacağını hissettirmeye çalışmıştır.

Nitekim Hâkim Biy'in sözlerinin Vitkeviç'i etkilediği de, casusun raporlarında sunduğu yorumlarından anlaşılmaktadır. Zira Vitkeviç, Buhara'nın İngiltere ile yapacağı ittifakın zor gerçekleşeceğini, gerek Koşbegi'ne, gerekse de sebepler sunarak Rus mercilerine iletirken, hazırladığı raporlarda ülkesinin harekete geçmesinin elzemliğine de vurgu yapmaktadır. Ona göre İngilizlerin bölgede ticaret yapması kolay değildir. Bunun aksine Rusya ticareti Multan'a kadar genişletebilir ve bu sayede İngiliz nüfuzunu Türkistan'dan silebilir. Bunun sebebi Rusya'nın Türkistan'a mesafesinin kısa ve burada Rus ürünlerinin daha revaçta olmasıdır. Buraya kâğıt başta olmak üzere pek çok ürün ihraç edilebilir. Ona göre Rus ürünleri Türkistan'da İngiliz ürünlerinden daha çok tutmaktadır ve özellikle kumaşlar Türkistan'daki İngiliz kumaşlarına göre daha kalitelidir.[42] Yine ilginç bir ayrıntı da Vitkeviç'in, çoğu kişinin

[39] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s.110.

[40] Gerçekten de Burnes'ün kendi eserine bakıldığında, onun Koşbegi ile görüşmelerinin oldukça olumlu geçtiği açıktır. İkili arasında gerçekleşen sohbetlerde Koşbegi'nin Avrupa kültürünü tanıma adına Burnes'e samimi sorular sorduğu ve sıcak bir ortam kurulduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Koşbegi Burnes'ü Buhara'dan uğurlarken ticari ilişkileri daha fazla geliştirmek için ticaret elçilerinin daha fazla gelip gitmesi gerektiğini hatırlatmış ve İngiliz yetkilinin rahat seyahat edebilmesi için özel güvenlik önlemleri almıştır. (Burnes, *a.g.e.*, C. I, s. 325-329). Bu duruma göre Burnes'ün Buhara'da bulunduğu süreçteki vaatleri gerçekten de Hâkim Biy'i fazlasıyla memnun etmiştir.

[41] Koşbegi Hâkim Biy'in Buhara siyaseti için değerli ve önemli bir şahsiyet olduğu kanısında olan Togan, onun emirlik üzerindeki etkisini kırmak için Emir Nasrullah tarafından öldürülmesini Buhara açısından bir şanssızlık olarak değerlendirmektedir. Ünlü tarihçi Koşbegi'nin öldürülmesiyle, onun takip ettiği müstakil ticaret siyasetinin de Ruslar lehine kaydığını iddia etmektedir. Nasrullah'ın, Koşbegi'nin ölümünden sonra Ruslara temayülü gerçekten de ticaret hacmini genişletmiştir. Fakat ülkeye sürekli mal girişinin korkunç boyutta artması bu kez de zaten mallarını pazarlama zorluğu yaşayan Buharalılar için ayrı bir sorun olmuştur. Bu noktada ticaret hacmindeki dengeyi iyi kuran Koşbegi'nin ölümü Togan'a göre Nasrullah'ı Rus sermayesinin mümessili haline getirmiştir (Z. V. Togan, *Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi,* C. I, İstanbul 1942, s. 224-225).

[42]Türkistan'daki Rus-İngiliz emtialarının kalitesini karşılaştıran Vitkeviç'in en azından haklı olduğu konu Rusların bölge ticaretinde İngilizlere göre daha eski olması ve daha istekli davranmasıdır. Nitekim XIX. asırda Rusların Türkistan ticaretine büyük bir ehemmiyet verdiği de malumdur. Özellikle çarlığın XVIII. asrın ikinci yarısından itibaren gelişen sanayileşme hamlesi, hammadde ve pazar ihtiyacını ortaya çıkarmış, bunu karşılamak için de imparatorluk, Avrupa ile de rekabet etmesinin zor olacağı göz önüne alındığında yönünü Türkistan'a, özellikle de Buhara'ya çevirmiştir. Nitekim Rusya'nın XIX. asır ticaret hacminin geneline bakıldığında Türkistan ticaretinin önemli bir yer tuttuğu açıktır. Askerî bir ileri karakol olmasının yanı sıra Orenburg şehrinin kurulmasının önemli sebeplerinden biri de kuşkusuz Türkistan'la ticareti geliştirmektir. Nitekim Rus İmparatoriçesi II. Katerina'dan itibaren Kazan Türklerinin Türkistan sınırına yakın Orenburg'a yerleşmeleri ve tüccar olarak Ruslarla beraber Türkistan ile ticarî faaliyetlerde bulunmaları dikkat çekicidir (Muhammed Bilal Çelik, 1800- 1865 Yılları Arasında Buhara Emirliği, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2009, s. 188-190; Eralp Erdoğan, "Seyyahların Gözüyle 19. Yüzyılda Buhara ve Hive'de Yapılan Ticarî Faaliyetler", *Seyyahların İzinde Türkistan*, Editör: Mustafa Gökçe, Pegem, Ankara 2020, s. 450-451). Bununla birlikte Schuyler'in nakillerine göre yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, Rus yetkililer, Rus dikkatsizliği ve İngiliz ve Afganların ticari teşebbüsü ve enerjisi yüzünden Buhara ticaretinde Rusya'nın bir gerileme yaşadığını itiraf etmektedir. Bu durum her ne kadar Emir Nasrullah'ın tercihiyle birlikte Ruslarla yapılan ticarette bir ilerleme yaşanmış olsa da, daha sonra İngilizlerin durumu dengelediğini göstermektedir. (Eugene Schuyler, *Türkistan: Batı Türkistan, Hokand, Buhara ve Kulca Seyahat Notları*, çev. Firdevs Çetin, Halil Çetin, Paradigma, İstanbul 2007, s. 430-431; Erdoğan, a.g.m., s. 450-451).

bilmediğini iddia ettiği, Afgan emiri Dost Muhammed'in Rus himayesine sıcak bakması düşüncesidir[43]. Bütün bu gerekçeler Türkistan'da devam eden Rus-İngiliz rekabetinde İngilizlerin bölgeden çıkmasını ve Rusların Hindistan'a kadar bölgede tam olarak üstünlüğü ele geçirmesini sağlayacaktır.[44] Vitkeviç'in raporlarında paylaştığı bu ayrıntılar açık bir şekilde Rusların uzun veya kısa vadede Hindistan sınırına ulaşma niyetinde olduklarını kanıtlamaktadır.

3.3. Emirlikteki Askeri Yapı

Emirlikteki askerî yapıyı değerlendiren Vitkeviç, sadece süvari birliklerden oluştuğunu söylediği ordunun özellikle lojistik açıdan sıkıntı çektiğini, askerlerin maaşlarının yetersiz olduğunu ve en önemlisi emirliğin, çağın askerî yapısından uzak olduğunu vurgulamaktadır. Kabile askerlerinden toplanan ordudaki en ciddi sıkıntılardan biri de lojistik sıkıntılardan ötürü askerlerin sefere iştirakını sağlamaktır. Sefer esnasında atlarının yem ihtiyacı ve kendi beslenme sorunlarını karşılayamayan askerler zamanla ordudan firar etmektedir. Diğer taraftan silah ve teçhizat konusunda çağının gerisinde kalan Buhara ordusunda ateşli silahların eksikliği seyyahın özellikle dikkatini çekmiştir.[45]

4. Buhara'dan Ayrılış ve Suikast Girişimi

Gergin mülakatlardan sonra, Buhara'da geçecek günlerin riskli olacağının farkına varan Vitkeviç, emirle görüşerek gidiş için müsaade almıştır. Fakat casusun Buhara'dan ayrılış süreci oldukça sancılı olmuş, notlarında aktardıklarına göre seyyah ölümden son anda kurtulmuştur. Kervanı önce Vabkent civarında durdurulan Vitkeviç, durumun sebebini öğrenmek için Koşbegi ile görüşmüştür. Kervanının durdurulması konusunda bir haberi olmadığını söyleyen Hâkim Biy'den, Buhara'dan ayrılışı sırasında yaşayacağı herhangi bir tehlikeye karşılık mühürlü bir belge talep eden seyyah, bu isteği kabul edilmeyince hiç çekinmeden sert ifadeler kullanarak, yolculuk boyunca kendisine karşı en ufak bir harekete mermi ile cevap vereceğini bildirmiştir ve Koşbegi'nin huzurundan ayrılmıştır. Fakat seyyahın bildirdiklerine göre Buhara'dan ayrılışı sırasında bizzat Koşbegi suikastçılar hazırlamış ancak Buhara'daki Rus kölelerin suikast uyarılarını dikkate alan Vitkeviç, erken hareket ederek bu tuzaktan kurtulmuştur. [46]

Seyyahın bu ifadeleri değerlendirildiğinde, Buhara siyasetinin, artık İngiltere lehine daha hızlı değişeceği akıllara gelmektedir. Koşbegi'nin başlangıçta temkinli davranışları, gerçekleşen mülakatlarda yaşanan gerginlikler ve Vitkeviç'in de tavırlarının etkisiyle farklılaşmış olmalıdır. Zira Rus bir yetkiliyi öldürme teşebbüsü Koşbegi'nin Rus tarafını gözden çıkarmaya sıcak baktığının işaretidir. Fakat şu bir gerçektir ki Koşbegi'nin Emir Nasrullah'ın emri ile öldürülmesi ve devamında Naib Abdussamed etkisi Buhara'yı tersine Rusya'ya yakınlaştırmıştır. Nitekim bir süre sonra da İngiliz subaylar Conolly ve Staddort'un Emir Nasrullah tarafından öldürülmeleri, İngilizlerin aşırı tepkisini çekmiş ve muhtemel bir intikamdan çekinen Emir, tamamıyla Rus nüfuzuna girmiştir. Bu durum Rusların çok öncesinde planladıkları emirliği işgal etme düşüncelerine de katkıda bulunmuştur.

5. Vitkeviç'in Buhara Emirliği Misyonundan Sonraki Faaliyeti

Esasında Kazak bozkırında faaliyet göstermek üzere seyahatine başlayan Vitkeviç'in, Buhara'da gerçekleştirdiği zorlu misyonla Rus yetkilileri etkilemeyi başardığı söylenebilir. Vali Perovskiy'in başından beri övgüsüne mazhar olan casus, başarısı neticesinde bu kez de Afganistan'da devam eden Rus-İngiliz rekabeti için görevlendirilerek Kabil'in yolunu

[43]Vitkeviç o tarihte bu görüşte olsa da Dost Muhammed'in Ruslara yakınlığına dair bir kesin bir delil yoktur.
[44] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 110
[45] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s.112-116.
[46] P. İ. Demezon, I., V. Vitkeviç, *a.g.e.*, s. 126-127.

tutmuştur. Bölgeye gönderilme amacı Dost Muhammed Han ile Burnes arasında gerçekleşecek bir anlaşmaya mani olmak olan Vitkeviç'in Afganistan'da görünmesi, bu bölgede devam eden Rus-İngiliz rekabetinde de etkileyici bir rol oynayacaktır. Zira Rusların bölgede aktif bir siyaset izleme girişiminden rahatsız olan İngilizler, henüz uzlaşamadıkları Afgan hanı Dost Muhammed Han'ın Ruslarla kuracağı iletişimden çekindiklerinden, Vitkeviç'in bölgeye gelmesini hoş karşılamamışlardır. Bu noktada İngilizlerin Hindistan Genel Valisi Lord Auckland, talebine rağmen Vitkeviç'i bir türlü ülkesinden kovmayan ve Ruslara yanaştığına kanaat getirdiği Dost Muhammed'i tahttan indirmek için girişimde bulunmuştur.[47] Dost Muhammed'in tahttan indirilmesiyle (1839) başlayan süreç ise devamında Burnes'ün de hayatını kaybedeceği ve İngilizlerin ağır kayıplar vereceği 1842 Afgan-İngiliz savaşını beraberinde getirmiştir. Her ne kadar İngilizler 17.000 askerini kaybettiği bu savaşın acısını fazlasıyla alsalar da stratejilerini değiştirerek Büyük Oyun'daki rekabeti daha ziyade İran'a taşımak durumunda kalmışlardır. [48]

Kabil'deki faaliyetleri esnasında İngilizler adına bölgede bulunan Burnes'le bir araya gelen Vitkeviç, onun ifadesine göre zeki, bilgili ve ağırbaşlı olarak tanımlanmıştır. Hatta İngiliz casusun ona karşı saygısı, Burnes'ün İngiliz çıkarlarına aykırı bir davranış sergilemesine dahi sebep olmuştur.[49] Neticede Vitkeviç'in Kabil'de devam edecek günleri İngilizler adına huzursuzluğu arttırmaktan öte bir şey olmamıştır.

Sonuç

XIX. asrın başından itibaren Rusya'nın Asya'nın güneyine doğru yayılma tehlikesine karşı dönemin süper gücü İngiltere'nin bölge ülkelerine arka çıkarak başlattığı savunma mekanizması, Büyük Oyun olarak adlandırılan, yüzyıla damgasını vuracak büyük bir rekabeti beraberinde getirmiştir. Osmanlı coğrafyasından Doğu Türkistan'a kadar iki büyük gücün birbirleriyle doğrudan savaşa girmekten kaçındığı fakat hâkim oldukları veya nüfuz sahibi oldukları sınırların ötesinde diğerinin yayılımını istemediği bu süreçte, Türkistan coğrafyası özel bir yer tutmuştur. Zira İngiltere sömürgesi Hindistan'ı korumak için bu bölgeye özel bir ehemmiyet verirken, asırlar öncesinde doğal yayılım alanı olan bölgeyi ele geçirmek için planlamasını yapan Rusya da doğal olarak İngiltere'nin kuzeye ilerleme ihtimalinden rahatsız olmuştur. Netice itibariyle iki büyük güç sınırlarının ötesindeki bu coğrafyayı ele geçiremeseler bile birbirlerine karşı tampon bir bölge olarak kullanmak istemişler, siyaset geliştirmek ve bölgede olup biteni anlamak için de ajanlarını göndermişlerdir. 1830'lara gelindiğinde Buhara Emirliği'nde görünen üç önemli figürden biri olan Vitkeviç, İngiltere ve Rusya kıskacının farkında olan emirliğin siyasetini algılama açısından önemli ipuçları edinmiştir. Casus ile emirliğin siyasetini yönlendiren Koşbegi Hakim Biy'in yaptığı görüşmelerden anlaşıldığına göre İngilizler, emirliği ticarî ve iktisadî olarak kalkındırma sözü verdikleri gibi Rusya'ya da güvenmemeleri hususunda uyarmıştır. Vitkeviç'in notlarından anlaşıldığı kadarıyla burada dikkat çeken husus ise Koşbegi'nin İngilizlerin yaklaşımını sıcak karşıladığıdır. Bu durumda Rus casusun bazı önlem önerilerini satırlarına alması, onun, bölgenin İngiliz nüfuzuna girme riski taşıdığı düşüncesinde olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan Rus ajanı dönemin Buhara şehri ve toplumu ve önemli şahıslar hakkında da dikkate

[47] Hâlbuki Vitkeviç'in, Dost Muhammed'in İngilizlere karşı tutumunu değiştirdiğine dair bir kanıt yoktur. Rus casusun daha ziyade bölgede bulunuyor oluşu İngilizleri evhamlandırmıştır. (Saray, *a.g.e.*, s. 58)

[48] Hopkirk, *a.g.e.* s. 174; Saray, *a.g.e.*, s. 57-71, 79; Çelik, *a.g.e.*, s. 148; Edward Ingram, "Great Britain's Great Game: An Introduction", *The International History Review*, Vol. 2, No. 2 Apr., 1980, s. 167.

[49] Kendisine Çar'dan bir mektupla geldiğini söyleyen Vitkeviç'in gerçekten bir sahtekâr mı yoksa gerçek bir görevli mi olduğunu anlamayan çalışan Dost Muhammed Han, mektubu o zaman iyi ilişkiler içerisinde olduğu Burnes'e göstermiş, İngiliz ajan ise dürüstlüğü menfaate üstün görerek, hana iyi niyet mesajından öte bir şey içermeyen mektubun gerçek olduğunu bildirmiştir. Büyük bir Burnes düşmanı olan Masson'a göre, Burnes bu noktada yapılmaması gereken en büyük hatayı yapmıştır (Hopkirk, *a.g.e.*, s. 173).

değer bilgiler vermiştir. Fakat onun faaliyet raporlarında kullandığı ifadeler, XIX. asır boyunca Buhara'yı ziyaret etmiş İngiliz, hatta Rus seyyahların ifadeleriyle kıyaslandığında daha aşağılayıcı küçümseyici boyuttadır. Aynı durum ajanın Koşbegi Hakim Biy ile görüşmelerinde de devam etmiştir. Her ne kadar o dönemde Türkistan'da siyasi ve kültürel alanda bir gerilik yaşansa da, bu durum, emperyalist politikaları gereği "despot yönetimler altındaki hakların özgürleştirilmesi" sloganıyla hareket eden Rusların, olan biteni biraz da abartarak ele almasıyla açıklanabilir.

Kaynakça

Abdurrahman Tali, *İstoriya Abulfeyz-Hana,* Perevod s Tadjikskogo, Predislovie, Primeçaniya i Ukazatel Professora A. A. Semenova, İzdatel'stvo Akademi Nauk UzSSR Taşkent 1959.

Arık, Durmuş, *Buhara Yahudileri,* Berikan, Ankara 2011.

Beneveni, F., *Poslannik Petra I. na Vostoke Posol'stvo Florio Beneveni v Persiyu i Buharu v 1718-1725 godah*, Glavnaya Pedakstiya Vostoçnoy Literaturı İzdatel'stva "Nauka", Moskva 1986.

Burnes, Aleksander, *Travels into Bokhara; being the Account of A Journey from İndia to Cabool, Tartary and Persia,* C. I, London, 1834.

Burton, Audrey, "Russian Slaves in Seventeent-Century Bukhara", *Post Soviet Central Asia,* ed. Tourai Atabaki and John O'Kane, London 1998.

Cihan, Cihad, *XIX. Yüzyıl Seyyahlarına Göre Hazar Ötesi Türkmenleri (Sosyal, İktisadi ve Kültürel Durum)*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.

Çelik, Muhammed Bilal, *1800- 1865 Yılları Arasında Buhara Emirliği*, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2009.

Demezon, P. İ., I. V. Vitkeviç, *Zapiski o Buharskom Hanstve,* Glavnaya Redaktsiya Vostochnoi Literaturı, İzdatelstvo "Nauka", Moskva 1983.

Erdoğan, Eralp, "Seyyahların Gözüyle 19. Yüzyılda Buhara ve Hive'de Yapılan Ticarî Faaliyetler", *Seyyahların İzinde Türkistan*, Editör: Mustafa Gökçe, Pegem, Ankara 2020.

Fromkin, David, "The Great Game in Asia", *Foreign Affairs,* 58 /4, Spring 1980.

Hopkirk, Peter, *The Great Game: On Secret Service in High Asia,* Oxford University Press, New York 2001.

Ingram, Edward, "Great Britain's Great Game: An Introduction", *The International History Review,* Vol. 2, No. 2 Apr., 1980.

İvanov, P. P., *Orta Asya Tarihi Üzerine Denemeler, 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Ortasına*, Çev: Sümeyra Ünal, Selenge, İstanbul 2020.

Karakulak, Mesut, *Türkistan'da Efendiler ve Köleler*, Kronik, İstanbul 2020.

Khan, Hina, "Russian Expansionism in Central Asia and the Region's Response", *Pakistan Horizon,* Vol. 49, No. 2 April 1996.

Koç, Dinçer, "XVI.-XIX. Yüzyıllarda Buhara Hanlığına Gelen Rus Diplomat ve Askerleri", *Türk Dünyası Araştırmaları,* 227, Mart-Nisan 2017.

Mir Abdoul Kerim Boukhary, *Histoire de L'Asie Centrale (Afghanistan, Boukhara, Khiva and Khoqand),* Fransızca'ya *çev.* Charles Schefer, Paris 1876.

Mir Izzet Ullah, "Travels Beyond the Himalaya", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, C. VII, London 1843.

Moorcroft, William-George Trebeck *Travels in the Himalayan Provinces of Hindustan and the Panjab in Ladakh and Kashmir in Peshawar, Kabul, Kunduz and Bokhara*, C. II, London 1841.

Muhammed Kâzım Mervi; *Âlemârâ-yı Nâdiri*, ed. Dr. Muhammed Emin Riyahi, C. II, İntişârât-ı İlmi, Tehran 1374.

Sabol, Steven, "Orta Asya'da Rus-İngiliz Rekabeti", çev. Nasuh Uslu, *Türkler*, Yeni Türkiye, C. XVIII, Ankara 2002.

Saray, Mehmet, *Afganistan ve Türkler*, Kitabevi, İstanbul 1997.

Schuyler, Eugene, *Türkistan: Batı Türkistan, Hokand, Buhara ve Kulca Seyahat Notları*, çev. Firdevs Çetin, Halil Çetin, Paradigma, İstanbul 2007.

Togan, Z. V., *Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi,* C. I, İstanbul 1942.

Ükten, Selim Serkan Ükten, "16-18. Asırlarda Buhara Hanlığı'na Gelen Batılı Seyyahlar ve Seyahatnameleri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 2017.

Ükten, Selim Serkan Ükten, "Buhara Emirliği'nde Sahte Bir Molla: P. İ Demezon (Desmaisons) ve Emirlik Hakkındaki Raporları (1834)", *Selçuklu Tarihçiliğinin Zamansız Kaybı, Prof. Dr. Feda Şamil Arık'a Armağan: Türk Tarihine Dair Yazılar III*, Editör: Alparslan Demir, Tuba Tombuloğlu, Eralp Erdoğan, Ömer Düzbakar, Gece Kitaplığı, Ankara 2018.

Ükten, Selim Serkan, "Seyyahların Gözüyle 19. Asrın İlk Yarısında Buhara Emirliği", *Seyyahların İzinde Türkistan*, Editör: Mustafa Gökçe, Pegem, Ankara 2019.

Ükten, Selim Serkan, *Buhara Hanlığı'nın Askeri Teşkilatı (1500-1868)*, TTK, Ankara 2018.

Ünal, Sümeyra, *Petr İvanoviç Demezon'un Buhara Hanlığı Hakkındaki Raporu (Tercüme-Tahlil)*, Yüksek Lisans Tezi, İÜ SBE, İstanbul 2019.

Wolff, Joseph, *Narrative of a Mission to Bokhara, in the Years 1843-1845*, C. I, London 1845.

Yılmaz, Seda Vurgun, "XIX. Yüzyılda Türkistan'da Kölelik, Çapul ve Yağma", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XIV/1, 2014.

Ziyayev, Hamid, *Türkistan'da Rus Hâkimiyetine Karşı Mücadele*, çev. Ayhan Çelikbay, TTK, Ankara 2007.

ORTAÇAĞ TARİHİ KAYNAKLARINDA HAÇLI SEFERLERİ KAVRAMI

Dr. Öğr. Üyesi Tunay KARAKÖK
Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Orcid ID: 0000-0003-4028-2148

Murat ŞİMŞEK
Orcid ID: 0000-0003-1588-8906
Recep KONAŞ
Orcid ID: 0000-0002-4556-9204
Sonay SARIMEŞE
Orcid ID: 0000-0002-8307-5264

Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih ABD

ÖZET

Batı coğrafyası için "Karanlık Çağ" olarak kabul edilen Ortaçağ, başlangıç ve bitiş süreleri noktasında her ne kadar farklı görüşlerin olduğu bir zaman dilimi olsa da, doğu dünyası ki özelde hem Türk hem de İslam tarihinde çok önemli bir dönüm noktalarını ifade etmektedir. Avrupa'nın en köklü siyasal yapısı olan Roma İmparatorluğu'nun dağılmasını, İslamiyet'in ve İslam Devleti'nin doğuşunu ve kurumsallaşmasını, Türklerin dünya tarihinde boy göstermesini ve dahası Türk İslam medeniyetinin inşa ve inkişaf süreçlerini ifade eden bu dönem, Batının Doğunun maddi ve manevi zenginliklerine sahip olma arzusu ile temellendirilen ancak dini gerekçeler ile aktif hale getirilen nihayetinde ise Doğu Batı sentezinin doğuşuna meydan veren Haçlı Seferlerinin de gerçekleştiği çağdır.

Haçlı Seferleri; kaynaklara göre XI. Yüzyılda başlayıp XIII. yüzyıla kadar farklı zamanlarda toplamda sekiz sefer halinde icra edilen bir olaydır. Söz konusu bu olayın kaynaklarda farklı farklı sebep, gelişim, sonuç ve önem bağlamında değerlendirildiğini düşündüğümüzde, bu olaydan bahseden kaynakların ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada da Haçlı Seferleri kavramı; ***Süryani Mihael'in Vekayinamesi, Urfalı Mateos Vekayinamesi, İbnü'l Esir'in El Kamil fi't Tarihi, İbnü'l Azrak'ın el- Fariki'nin Tarihu Meyyafarikini*** ve ***İbnü'l Kalanisi'nin Zeylü Tarih-i Dımaşk*** başlıklı dönem kaynaklarında nasıl ele alınmış konusu işlenmiştir. Konu hakkındaki birinci ve ikinci el dönem kaynakları ile de desteklenerek hazırlanmış bu çalışma; ortaçağ kavramı üzerine açıklamalara yer veren bir giriş, Haçlı seferleri hakkında genel bir bilgilendirmenin yapıldığı birinci bölüm, çalışma kapsamında incelenmiş olan *Süryani Mihael'in Vekayinamesi ve Urfalı Mateos Vekayinamesi, İbnü'l Esir'in El Kamil fi't Tarihi, İbnü'l Azrak'ın el- Fariki'nin Tarihu Meyyafarikini ve İbnü'l Kalanisi'nin Zeylü Tarih-i Dımaşk* adlı eserlerin yazarları ile birlikte tanıtıcı bilgilendirmelerinin yapıldığı ikinci bölüm, söz konusu eserlerde haçlı seferlerinin işleniş biçimlerinin ele alındığı üçüncü bölüm ile genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Ortaçağ, Haçlı Seferleri, Süryani Mihael Vekayinamesi, Urfalı Mateos Vekayinamesi, İbnü'l Esir El Kamil fi't Tarihi, İbnü'l Azrak el- Fariki'nin Tarihu Meyyafarikini, İbnü'l Kalanisi Zeylü Tarih-i Dımaşk*

THE CONCEPT OF CRUSADES IN MEDIEVAL HISTORY SOURCES

ABSTRACT

Although the Middle Ages, which are accepted as the "*Dark Age*" for the Western geography, are a time period with different opinions about the beginning and end times, the eastern world represents a very important turning point in both Turkish and Islamic history. This period, which expresses the disintegration of the Roman Empire, the birth and institutionalization of Islam and the Islamic culture, the emergence of Turks in world history, and the construction and development processes of the Turkish-Islamic civilization, has the material and spiritual riches of the West and the East. It is the age when the Crusades took place, which was based on the desire to be, but activated on religious grounds, eventually giving rise to the East-West synthesis.

According to the sources; Crusades are performed as eight times in total at different times until the XIIIth century. When we consider that this event is evaluated in terms of different reasons, developments, results and importance in resources, it becomes clear how important the sources mentioning this event are. In this study, the concept of the Crusades; in ***Süryani Mihael Vekayinamesi, Urfalı Mateos Vekayinamesi, İbnü'l Esir El Kamil fi't Tarihi, İbnü'l Azrak el- Fariki'nin Tarihu Meyyafarikini, İbnü'l Kalanisi Zeylü Tarih-i Dımaşk,*** *h*ow has it been handled? This study was prepared with the support of first and second-hand sources on the subject; An introduction to the medieval concept, the first section in which a general information about the Crusades was made, in second section; Süryani Mihael Vekayinamesi, Urfalı Mateos Vekayinamesi, İbnü'l Esir El Kamil fi't Tarihi, İbnü'l Azrak el- Fariki'nin Tarihu Meyyafarikin, İbnü'l Kalanisi Zeylü Tarih-i Dımaşk are given introductory information about them, consists of the third section in which the crusades are handled in these works and the conclusion sections where a general evaluation is made.

Key words: Middle Age, Crusades, Süryani Mihael Vekayinamesi, Urfalı Mateos Vekayinamesi, İbnü'l Esir El Kamil fi't Tarihi, İbnü'l Azrak el- Fariki'nin Tarihu Meyyafarikini, İbnü'l Kalanisi Zeylü Tarih-i Dımaşk

GİRİŞ: ORTAÇAĞ NEDİR?

Genel bir tabir ile M.S. 375 yılında gerçekleştiği kabul edilen Kavimler Göçü ile başlayan ve çoğu kaynakta 1453 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından İstanbul'un fethi ile sona erdiğine inanılan bu çağ birçok siyasi, sosyal, ekonomik ve dini olayların zuhur ettiği, insanlık tarihine yön veren kültür ve medeniyetlerin meydana getirildiği geniş bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu çağda dünyanın dört bir yanı farklı siyasi, ekonomik, dini ve sosyo kültürel gelişmeleri yaşamaktaydı. Ortaçağ, Avrupa coğrafyası için karanlık dönem olup (Şimşir, 2018) büyük imparatorlukların parçaladığı, siyasi ortamın karışıklık içinde olduğu bir dönemdir. Öyle ki bu çağda Avrupa'da Batı Roma İmparatorluğu ortadan kalkmış, bundan dolayı bütün Avrupa Hristiyan devletleri yıkılan Roma Devletinin mirasını toplama peşine düşmüşlerdir. Ortaçağ Avrupa'sının en önemli özelliği feodalite denilen derebeylik sisteminin bütün Avrupa'ya egemen olmasıdır. Ortaçağ Avrupa'sında toplum yapısında toplumsal sınıflandırmalar olup, Avrupa'da din Katolik kilisesi önderliğinde önemli bir konum teşkil etmekte ve "*skolastik düşünce*" adıyla tanımlanan dini düşüncenin ön planda tutulduğu bir toplum hayatı hâkimdi. Feodalite ya da derebeylik adı ile anılan toprağa dayalı bir yönetim anlayışına dayalı bir idare tarafından da desteklenen bu din tabanlı düşünce sayesinde kilise

yahut Papalık bu çağın neredeyse bitişine kadar Avrupa'da toplumu yönlendirmiş ve çıkarları doğrultusunda kullanmayı başarabilmiştir. Kavimler Göçü, Roma İmparatorluğu'nun 2'ye ayrılması, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun kurulması, Aforoz, Enterdi, Endülüjans, Engizisyon Mahkemeleri, Haçlı Seferleri, Coğrafi Keşifler ve nihayetinde Avrupa'da merkezi krallıkların kurulması ve Rönesans gibi kavram ya da olayların hayat bulduğu, son olarakta Reform hareketini doğuran nedenleri hazırlayan bir çağ olan Ortaçağ'da (Gül, 2011; Le Goff, 2015; Tanilli, 2015; Eco, 2015; Epstein 2014; Ziya Paşa, 2011; Bauer, 2014; Ülgen, 2020; Pirenne, 2012,; Bennett, 2012). Doğu'ya bakıldığında Karadenizin kuzeyinde kurulan Türk devletleri (Avrupa Hun Devleti, İskitler, Macarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Altınorda Hanlığı vs.), İslam'ın Doğuşu, Hz. Peygamber Dönemi, Dört Halife Dönemi, Emeviler, Abbasiler, İlk Müslüman Türk devletlerinin (Gazneliler, Karahanlılar vs.) kurulması, Selçukluların varlığı, Anadolu'da ilk Türk İslam devletlerinin kuruluşu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulup 1453 yılında bu çağı kapatacak olay sayılan İstanbul şehrini fethi gibi olaylar karşımıza çıkmaktadır. Bu çağda İslam uygarlığı doğuş ve yükselme dönemlerini yaşıyor, akabinde ise söz konusu dine mensup devletlerin kurulması ve zamanla güçlenmeleri ile İslam kültür ve uygarlığı Asya ve Afrika kıtaları başta olmak üzere dünyanın çoğu bölgesine yayılma aşamasındaydı. Hatta İslam dünyasında, Avrupa coğrafyasının aksine ortaçağ döneminde çevresinde bulunan uygarlıkların eserlerini çeviren ve bunlardan faydalanan İslam dünyası bilimsel çalışma ve çeviri açısından bir atılım yaşanırken atılım gerçekleştirmekteydi (Bedirhan, 2018; Gül, 2011; Umar, 2002; Karaköse, 2012; Tez, 2001).

I. BÖLÜM: HAÇ, HAÇLI VE HAÇLI SEFERLERİ KAVRAMLARI

Ortaçağın bir diğer önemli özelliği ise Avrupa da Hristiyanlar arasındaki mezhep savaşlarının olmasının yanı sıra haçlıların doğuya Kudüs üzerine gerçekleştirmiş oldukları Haçlı seferlerinden söz edilebilir. Avrupa ve İslam coğrafyası arasında bulunan Anadolu yarımadası da bu akınlardan en fazla etkilenen coğrafya olmuştur. Anadolu yarımadası Haçlı seferlerinin birincil güzergâhıdır. Haçlı seferlerinin ortaya çıkış amacı Türkleri Anadolu'dan uzaklaştırmak düşüncesinden doğmaktadır. Bazı tarihçiler Haçlı seferlerinin oluş sebebi olarak VIII. Yüzyıl'dan itibaren Müslümanların eline geçmiş bulunan Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye bölgesinin Bizans tarafından savunulmasında zor duruma düşmesi ve Türkleri, Anadolu ve Suriye'den atmak amacıyla yapıldığını da söylenmektedir. Bu bölgeye yerleştirilen Ermeniler, Selçukluların direncini kıramamış çaresiz kalan Bizans imparatoru I. Aleksios Komnenos, Bizans'ın Anadolu'yu savunmakta güçlük çektiği ve kaybedilen toprakları Selçuklulardan alacak güçte olmadığını Avrupalı Devletlerden yardım isteyerek göstermiştir. Bu durum Haçlı seferlerinin başlamasında etkili olan bir diğer unsuru da ortaya koymaktadır. Netice olarak Haçlı seferleri XI. yüzyılın sonlarına doğru *"Kutsal Toprakları kurtarmak"* şeklinde tanımlanan ve Yakındoğu'da ve Anadolu'da hâkimiyet kurmayı amaçlayan siyasi askeri amaçlı bir harekettir (Odabaşı, 2018). Haçlı seferlerine ait kaynakları incelediğimiz de karşımıza bu alan yazında o dönem de yazılmış eserler hem de daha sonra ki dönemlerde ele alınmış eserlere rastlanılmaktadır. Haçlılar ve Haçlı seferleri konusunda Türkiye'de yapılan eserler çeviri ya da ansiklopedi bilgileri şeklinde yer almaktadır. Haçlı seferleri konusunda çalışma yapan tarihçiler başta Fransa olmak üzere; Almanya, İtalya, İngiltere ve Amerikalı tarihçilerdir. Fransızların bu alanda yazdıkları bilgileri bu konuda en yetkin eser olan **"*Recveil des Historiens des Craisades*"**[1] adlı ansiklopedidir. Bu Ansiklopedi, batı ve doğu bilgilerini içermesi ve karşılaştırması açısından önem teşkil etmektedir (Akın, 2011; Çay, 2009; Bedirhan, 2018; Çıvgın, 2008; Demirkent, 2011; Demirkent, 2002; Koca, 2017; Okudan, 2015; Şimşir, 2018).

[1] Bkz. https://www.flipkart.com/recueil-des-historiens-croisades-orientaux/p/itmfbzfgxzwhy7qs

Haç kelimesi Türkçe 'ye Ermenice 'den geçmiştir. Avrupalı Devletlerin dillerinde Haç, Latince 'crux' köküne dayanan cross(ing.), croix(fr.), kreuz(alm.) kelimeleri kullanılmaktadır. Gerekçesi 'Stavros' olup, Türkçe 'ye 'İstavroz' olarak geçmiştir. Grekçe'de Stavros, Homeros'unda kullanıldığı şekliyle direk, sivri uçlu kazık, sırık anlamına gelirken daha sonra Haç anlamında kullanılmıştır. Kelimenin İbranicesi 'Talah', Arapçası 'Salib', Farsçası 'Dört çivi' anlamında çeramıhtır. Son olarak da Türkçe 'ye "Çarmıh" olarak geçmiştir ki bu idam şeklidir (Okudan, 2015).

Haçlı seferleri kelimesine Avrupa kaynaklarında 1250'li yıllar da rastlanmaktadır. Önceleri Haçlı seferleri kelimesi çok farklı anlamlar da kullanılmaktadır. *''Kudüs'e yolculuk, kutsal topraklara yolculuk, geçiş ya da deniz-ötesi yolculuk''* gibi farklı kavramlarda isimlendirilmektedir (Çıvgın, 2008).

Haçlı fikrinin doğuşu noktasında çok farklı tezler ortaya atılmakla birlikte, Haçlı seferlerinin asıl ortaya çıktığı nokta olarak Batılı o dönemin bilginleri ve araştırmacıları dini unsurları fazlaca kullanmaktadır. Bunun sebebi ise Haçlı seferleri ile uğraşan uzmanların yoğunlukla Batı dünyasına ve Hristiyan dinine mensup olmalarından kaynaklanmaktadır (Demirkent, 2011).

Oysaki Haçlı seferlerinin ortaya çıkmasında etkili olan birçok unsuru barındırmış olduğunu görmekteyiz. Orta çağ, Avrupa toplumunda o dönem yaşanan siyasal, sosyal ve ekonomik nedenlerin bu seferlerin ortaya çıkmasında yadsınamayacak bir payı vardır (Şakiroğlu, 1996). Bu sebeplerden en göze çarpanı ise Avrupa coğrafyasına dinine bağlı grupların başında gelen Kuluni Tarikatı'nın faaliyetleridir. Bu aşırı Hristiyan grup Hristiyanlığın kutsal yerlerinin Kudüs başta olmak üzere mutlaka alınması gerektiğini, bu uğurda çaba gösteren herkesin cennete gideceğini ileri sürmüştür. Ayrıca Hz. İsa uğruna bu seferlere katılan kişilerin günahlarının af edileceğine inanılmaktadır (Çay, 2009). Papanın bu çağrısı Orta çağ Avrupa'sında büyük etkiler uyandırmış ayrıca vaizler aracılığıyla Avrupa'nın her yerinde duyurulmuştur. Vaizlerin önde gelenlerinden biri olan Pierre'I Hermite Haçlı seferlerinin başlamasında ve devamında büyük emeği olacaktır. Sefere çıkmadan önce Köln'de toplamış olduğu kalabalığa bakıldığında yanında kadınların hatta küçük erkek çocukların yanı sıra tecavüzcü ve canilerin olduğu apaçık görülmektedir. Bu çağrıya cevap verenlerin genel olarak şövalyeler ya da krallar değil de her kesimden insanların olması özellikle kadınlar ve çocukların yoğunluğu bu seferin din için savaş çağrısını kendilerine yapıldığını sanmalarıdır (Altuntaş, 207).

Orta çağ Avrupa'sının en büyük sorunlarından biri olan "Feodal" anlayıştan kaynaklı iç dinamikler, açlık sefalet, kıtlık, hızla artan nüfus vb. faktörlerinin etkisiyle kendilerine iktisadi bir kaynak arama noktasında çareler aradıkları görülmüştür. Hem şehirliler hem de köyde yaşayan halk üretim yapamaz hale gelmiş, Feodal sistemin içinden çıkılmaz dar boğaza girmesiyle insanlar kendilerine vaat edilen iktisadi kaynaklardan ötürü seferlere katılmıştır (Şimşir, 2018).

Haçlı fikrinin ortaya çıkmasında etkili olan bir diğer unsur ise Papaların özel amaçlarıdır. Papaların dünya devleti kurma ve dünyaya hükmetme düşüncesinden yola çıkılarak Haçlı seferlerini bu amaç doğrultusunda kullanmışlardır. Çünkü papaların silahlı, örgütlü bir ordusu yoktu, papaların rahiplerden oluşan büyük bir propaganda ordusu vardı. Bu propaganda ordularını kullanarak Hristiyan Batı dünyasını kendilerine bağlanmayı ve hükmetmeyi amaçlamışlardır (Koca, 2017). Bunun bir sonucu olarak kilise Haçlı seferlerine katılanların günahlarının affedileceğini vaat ederek dini unsurlardan, siyasi amacını gerçekleştirmek için faydalanmıştır (Demirkent, 2002).

Haçlı seferlerinin oluşmasında büyük rol oynayan Papa II. Urbanus, Clermont Konsili esnasında 27 Mayıs 1095 tarihinde toplanan din adamları ve oluşan kalabalığa hitap ederek

Haçlı seferlerine katılması konusunda halka çağrı yapmıştır. Doğu'daki din kardeşlerimizi Türklerin baskısından ve zulmünden kurtarmak için yapılacak olan savaşa katılmak, dini açıdan bir görev ve şeref olduğu vurgulanmıştı (Demirkent, 2011). Papa Urbanus bunun aynı zamanda büyük bir haç yolculuğu olacağı duyurmakla birlikte bu yolculuğa yaşlıların, kadınların ve çocukların katılamayacağını belirtmiştir. Sonuç olarak II. Urbanus'un çağrısı halk tarafından büyük bir coşku içinde karşılanmıştır (Demirkent, 2002).

Haçlılar Anadolu'ya gelmeden önce Anadolu da;

1- Büyük Selçuklular[2],

2- Türkiye Selçukluları[3],

3- Suriye Selçukluları (Halep ve Dımaşk Meliklikleri)[4],

4- Kirman Selçukluları [5]bulunmaktadır (Akın, 2011).

Türkler 1071 yılı itibariyle Anadolu'yu tanımaya yönelik birçok akın düzenlemişlerdir. Büyük Selçuklu önderliğinde Orta Asya'dan gelen Türk akınları ve göçleri sayesinde Anadolu coğrafyası kısa sürede Türkleşmiştir. Selçuklu Hanedanı Süleyman Şah'ın Anadolu Selçuklu Devletini kurmasıyla siyasi dengeler tamamen değişmiştir. Kısa sürede Bizans sınırı İznik'e kadar gerilemiş, Selçuklu Devleti Anadolu'nun en ücra köşelerinde dahi egemenliğini sağlamlaştırmıştır. Bizans'ta ise taht kavgaları ve iç karışıklıklar hüküm sürmektedir. Bu karışıklıklarla uğraşan Bizans İmparatorluğu Türkler karşısında çaresiz kalmıştır. Kuzey Suriye'ye kadar çok geniş alanda otorite sağlayan Anadolu Selçuklu Devletinin bu durumu karşısında Bizans, Avrupa'dan yardım isteyerek Haçlı seferleri fikrinin doğmasına sebep olmuştur (Sipahi, 2019).

1097 yılında Haçlılar, Suriye'ye girdiklerinde İslam dünyasında Müslümanların lideri olmak için mücadeleler vardır. Abbasiler ve Fatımi devletleri arasında halifeler İslam dünyasının önderi olmak istedikleri için Ortadoğu'da iki kutuplu bir yapı mevcuttur. Devrin Müslüman liderleri ve emirleri ortak düşmana karşı birlikte hareket etmek yerine, kendi ihtiraslarının peşine düştükleri için haçlılara zamanında müdahale edememişlerdir (Akın, 2011). İslam dünyasında bu parçalanmanın sosyal, kültürel boyutu hakkında pek çok varsayım vardır. Daha kuruluş esnasında Fatımilerin, Abbasî halifesine bağlanmayacaklarını kendi halifelerini ilan edeceklerini belli etmişlerdir. Fatımiler daha sonra kendi halifelerini ilan edecekler ve İslam dünyasının lideri kendilerini ilan ederler (Cahen, 2000). Fatımi, Abbasî mücadelesinden dolayı Haçlı seferleri sonucu haçlılar kolayca Ortadoğu coğrafyasına yerleşecek burada yaşayan halka katliam, zulüm ve canice olaylara girişeceklerdir. Ortadoğu da yaşayan Araplar, haçlılardan korkmuş hatta şehirlerini kendiliğinden, savunmadan teslim edenler dahi

[2] ***Büyük Selçuklu Devleti:*** Tuğrul Bey tarafından 1037'de kurulmuştur. İslam coğrafyasının siyasi haritasını birleştirmiştir. Haçlı ordularıyla mücadele de bulunmuştur. I. Ve II. Haçlı seferlerini karşılamıştır. 1141'de Karahitaylılarla yapılan Katvan Savaşı ile bir daha toparlanamamıştır. Sultan Sencer'in ülkeyi tekrar ayağa kaldıramaması sebebiyle 1157' de sona ermiştir.

[3] ***Anadolu(Türkiye) Selçuklu Devleti***: İran yöresinde kurulmuş olan Büyük Selçuklu Devletinin bir uzantısıdır. Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Şah'ın askeri-siyasal politikaları gereğince Anadolu'nun fethi ile görevlendirdiği komutanlardan Kutalmışoğlu/Kutlamış Süleyman Şah tarafından XI. yüzyılın sonundan XIV başına dek olan dönem de egemenlik kuran Anadolu tarihinde Anadolu Selçuklu olarak tanımlanan siyasal-yönetsel yapıdır. 1243 yılında Kösedağ Savaşı ile yıkılma sürecine girmiştir.

[4] ***Suriye Selçuklu Devleti:*** 1092 ile 1117 yılları arasında Suriye bölgesinde hâkimiyet süren devlettir. Daha sonra Halep ve Dımaşk(Şam) Meliklikleri olarak ikiye ayrılmıştır. 1118'de Halep Melikliği 1104 ise Dımaşk(Şam) Melikliği yıkılmıştır.

[5] ***Kirman Selçukluları:*** 1092 ile 1187 yılları arasında İran'ın güney bölgelerinde Çağrı Bey'in oğlu Kavut tarafından kurulmuştur. Belli bir süre Gurluların hâkimiyetine giren Kirman Selçukluları Oğuzlardan Dinar tarafından 1187'de yıkılmıştır.

olmuştur. Doğu Hristiyanlarının da yardımı ile haçlılar Ortadoğu coğrafyasında kısa süre de kendi egemenliklerini kuracaktır (Kaya, 2015).

Son noktada ise Haçlı seferleri ile ilgili eserlere bakıldığında; batı dünyası bu konuda çok üretken iken, Doğu'da ise bu üretkenliği çok fazla görmemekteyiz. Ama yine de şu bir gerçek ki Haçlı seferleri ile ilgili tarihi kaynaklar sıralandığında, bunların Latin, Bizans, İslam, Ermeni, Süryani ve İbranice kaynaklar adı altında altı kaynak grubuna ayrıldığı görülmektedir (Akın, 2011).

İbnü'l Esir'in ***El Kamil fi't Tarih***[6], İbnü'l-Ezrak'ın ***Târîḫu Meyyâfârikīn ve Âmid***[7]**,** İbnü'l Kalanisi'nin ***Zeylü Tarih-i Dımaşk***[8] adlı üç İslam kaynağı ile ***Süryani Mihael Vekayinamesi***[9] adlı Süryani kaynağı ve ***Urfalı Mateos Vekayinamesi***[10] adlı Ermeni kaynağı ışığında hazırlanan bu çalışmada; bu kaynaklarda Haçlı seferleri hakkında yazılanların tespiti ve bu tespitlerin karşılaştırılması ve günümüz kaynakları çerçevesinde bu tespitlerin değerlendirilmesinin yapılması amaçlanmıştır.

II. BÖLÜM: KONU DÂHİLİNDE KULLANILAN KAYNAKLAR HAKKINDA

Bu çalışma kapsamında; hem yazılmış oldukları dönem, hem konu ile ilgili içeriklerinin fazlalığı hem de erişilebilirlikleri gibi nedenlerden dolayı İbnü'l Esir'in *El Kamil fi't Tarih*, İbnü'l-Ezrak'ın *Târîḫu Meyyâfârikīn ve Âmid*, İbnü'l Kalanisi'nin *Zeylü Tarih-i Dımaşk* adlı üç İslam kaynağı ile *Süryani Mihael Vekayinamesi* adlı Süryani kaynağı ve *Urfalı Mateos Vekayinamesi* adlı Ermeni kaynağı esas alınmış ve Haçlı Seferleri kavramı üzerine tespit ve değerlendirmelerde bulunulmaya çalışılmıştır.

Süryani Mihael Vekainamesi iki kısımdan oluşmaktadır. Haçlı seferleri ile ilgili ifade ve ibareler daha çok eserin II. Kısmında yer almaktadır. Eserin müellifi öncelikle kendi dönemi ile ilgili konularda bilgi bakımından donanımlı olduğu ve tarafsız bir bakış açısıyla eseri kaleme aldığı söylenebilir. *Mihail Haçlılarla Müslümanlar arasındaki mücadelenin en yoğun olduğu asırda yaşamıştır. Bu bakımdan eserinde; "Haçlı seferlerinden ve bölgedeki Müslüman idarecilerden ayrıntılı bir şekilde bahsetmektedir. Tapınak şövalyelerinin itaat, cesaret ve münzevi yaşamlarına hayranlık duyduğunu dile getirmekle beraber onların zulümlerinden de eserinde bahsetmiştir. Diğer yandan Atabey Nurettin Zengi'den olumsuz bir şekilde bahsederken, Danişmend Gazi ve Anadolu Selçuklu sultanı II. Kılıçaslan'dan övgüyle bahsetmiştir*" (Süryani Mihail, 1944).

Urfalı Mateus Vekainamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli adlı eser; 952-1136 yılları arasında geçen olayları anlatır. XII. yy ilk yarısında yaşamış olan Ermeni müellif, tüm yaşamını Urfa'da geçirmiş ve Suriye'de geçen olaylara bizzat şahit olmuş; "*Doğunun Türkler tarafından açılmasını, Urfa Haçlı Kontluğu- Büyük Selçuklu İlişkilerini, Türk-Haçlı ve Ermeni- Haçlı ilişkilerini eserinde kaleme almış, Haçlı Seferleri ile ilgili Arap, Süryani, Grek ve Latin Vekanivüstlerin eserlerinde olamayan birtakım olayları eserinde ayrıntılı bir şekilde dile getirmiştir*" (Urfalı Mateos, 2000).

İbnü'l-Kalânisî, ***Ẕeylü Târîḫi Dımaşḳ*** adlı eserinde I. ve II. Haçlı Seferlerini edebi bir tarzda, fakat olayların gerçekliğine zarar vermeden, Dımaşk penceresinden kaleme almış olup bu seferler sürecinde Haçlılarla Müslümanlar ve Bizanslılar arasında vuku bulan olayları tafsilatıyla ele almıştır. I. ve II. Haçlı Seferleri hakkındaki en erken Arapça kronik olan eser, bu seferler sürecinde Anadolu'dan Suriye, Filistin ve Mısır'a kadar uzanan coğrafya da ki

[6] Bkz. İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih*, Çev. Abdulkerim Özaydın, 10-12, İstanbul, 1991

[7] Bkz. İbnü'l-Ezrak, *Meyyâfârikīn ve Âmid Tarihi (Artuklular Kısmı),* Çev. Ahmet Savran, Erzurum, 1992.

[8] Bkz. İbnü'l-Kalânisî. *Şam Tarihine Zeyl (I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi),* Çev. Onur Özatağ, İstanbul, 2015.

[9] Bkz. Süryani Mihail*, Vekâyinâme*, Çev. H.D. Andreasyan, Ankara, 1944.

[10] Bkz. Urfalı Mateos , *Vekayiname,* Çev. H.D. Andreasyan, Ankara, 2000.

Haçlı faaliyetleri ile bölgedeki Müslüman dünyasının siyasi çehresi ve Haçlılarla mücadelesi hakkında oldukça kıymetli bilgiler vermektedir.

İbnü'l-Esîr, ***El-Kâmil fi't-Târîḫ*** adlı eserinde, Haçlıların Müslümanlar üzerine dini gayelerle sefere çıktıklarını belirterek, Haçlılarla Müslümanların mücadele ve ilişkilerini gerçekçi ve detaylı bir şekilde anlatır. Haçlıları tanımlarken, olumlu ya da olumsuz hemen hemen tüm yönlerini ifade ederek oldukça etkili bir portre çizer. Aynı şekilde Ortadoğu İslam dünyasının beşerî ve siyasi durumunu detaylı tahlillerle yansıtarak dönemin yapısını anlamamıza önemli ölçüde olanak sağlar(İbnü'l-Esîr, 1991).

İbnü'l Ezrak, ***Târîḫu Meyyâfâriḳīn ve Âmid*** adlı eserinde dönemin olaylarını fazla yoruma girmeden, olduğu gibi nakleder. Müslümanların liderlerinden ve bu liderlerin yer yer şahsiyet ve faaliyetlerinden bahsederken, Haçlıların sadece genel olarak faaliyetlerinden bahseder. Müslümanlarla Haçlılar arasındaki mücadeleyi, Artukoğulları, Danişmentler, Zengiler ve Salahaddin Eyyubi çevresinde anlatır.

III. BÖLÜM: KONU DÂHİLİNDE KULLANILAN KAYNAKLARDA HAÇLI SEFERLERİ HAKKINDA YAPILAN TESPİTLER

İbnü'l-Kalânisî, eserinin I. ve II. Haçlı seferlerini anlattığı bölümüne, *"Bu sene (H. 490/M.1096-1097) sayılamayacak kadar çok Frenk askerinin Konstantiniyye denizi yönünden ortaya çıktıkları haberleri art arda gelmeye başladı. "* (İbnü'l-Kalânisî, 2015) sözleriyle başlar.

Buradan da anladığımız üzere İbnü'l-Kalânisî, kıta Avrupa'sında gelişen olaylardan muhtemelen haberdar değildir. Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'ın yenilgisi ve Haçlıların Anadolu'yu geçerek Antakya ve Kudüs'ü ele geçirmelerini anlatırken, kişisel yorum ve değerlendirmelerden ziyade hadiseleri ve sonuçlarını, halkın genel ahvalini ve benzeri durumları ifade ederek mümkün olduğunca objektif bir bakış açısı sunar. Bu yönüyle İbnü'l-Kalânisî, "*okuyucuyu yönlendirmeyip bilgilendirir*" dersek, pek de hatalı bir tanımlama yapmış olmayız.

İbnü'l-Kalânisî, aynı zamanda bir edebiyatçı olması hasebiyle edebi betimlemeler, duygusal tamlamalar kullanmakla birlikte bunları, olay anlatısının gerçekliğine zarar vermeyecek şekilde kullanır.

İbnü'l-Kalânisî 'den öğrendiğimize göre Haçlılar, Maaretün-numan ve Kudüs ile birkaç şehirde, halka verdikleri eman ve sözlerini tutmadılar. Fakat devam eden süreçte Haçlıların, sözlerine daha sık sadık kalmaya başladıklarını görüyoruz (İbnü'l-Kalânisî, 2015).

Bunun sebebi, ilk karşılaşmadaki önyargılar, öfke ve zihin yapısının aşılarak, temasın artması hasebiyle iki tarafın birbirini daha iyi tanıması sonucunda, savaş dahi olsa ilişkileri daha hukuki bir boyuta oturtma ve güven kaygısını mümkün olduğunca giderme ihtiyacı olabilir.

Yine İbnü'l-Kalânisî, diğer yazarların pek yer vermediği, Haçlıların Kudüs'ü işgali sırasında Yahudilerin başına gelenleri "*Yahudiler sinagogda toplandılar. Frenkler sinagogu yakarak başlarına yıktılar*" ifadeleriyle anlatması, sadece Müslümanların değil, Kudüs de yaşayan diğer inanç sahiplerinin de Haçlılar tarafından gördükleri muameleyi anlamamız açısından önemlidir. Aynı şekilde, mabetlerin ve Hz. İbrahim'in kabrinin yok edildiğini de İbnü'l-Kalânisî 'den öğreniyoruz (İbnü'l-Kalânisî, 2015).

Doğrudan sadece İslamiyet'le alakalı olmayan ve diğer semavi dinlerce de kutsal kabul edilen mekânların dahi tahrip edilmesi, kısacası Hristiyanlık dışındaki her şeye karşı gösterilen bu

yok edici saldırılar, I. Haçlı Seferine katılanların nasıl bir dini ve zihni motivasyonla geldiklerinin anlaşılması açısından önemlidir.

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'ın faaliyetleri hakkında yer yer önemli bilgiler veren İbnü'l-Kalânisî, Haçlılara karşı Bizans imparatoru ile Selçukluların ittifaklarından ve Selçuklu-Bizans birleşik ordusunun Haçlılara karşı kazandığı zaferden bahseder. Başlangıçta haçlı seferlerinin davetkârı olan Bizans'ın pişmanlığını ve seferlerin sadece Müslümanları değil doğu Hristiyanlarını da tehdit ettiğini buradan anlamaktayız (İbnü'l-Kalânisî, 2015).

Yine aynı şekilde Bizans İmparatorunun Bağdat'a, Büyük Selçuklu Sultanı ve halifeye gönderdiği heyetle *"vakit kaybetmeden Frenklere karşı birleşmeyi ve onları bu topraklardan atmayı, Müslümanların Frenklere karşı gösterdikleri ihmalkârlığı terk etmelerini, Frenklerin kendi topraklarından geçerek İslam ülkelerine saldırmalarını engellediğini fakat sürekli gelmeleri halinde onlara izin vermek zorunda kalacağını"* ifade etmesi, Müslümanların Haçlı tehdidi karşısında birlik olamama ve gereken tepkiyi gösterememe sorunlarına ışık tutmaktadır (İbnü'l-Kalânisî, 2015).

Haçlıların Ortadoğu'ya yerleştikten sonra savaşçılık dışında ticaret, tarım gibi işlerle de meşgul olmaya başladıklarından, iyi komşuluk hususuna ve barışa önem vermeye meylettiklerini, Kudüs Kralı Baldwin'in, Dımaşk emiri Atabek Zahirudd Din Tuğtekin'le yaptığı şehirlerin imarı, yolların emniyete alınması, barış içinde dostça yaşama isteği temelindeki davranış değişiminden anlıyoruz (İbnü'l-Kalânisî, 2015). Elbette bunun gerçek sebepleri arasında savaşa hazırlanma, ordusunu ve mali gücünü takviye etme gibi hususlar bulunsa da bu durum, yer yer parçalı tavır gösteren Haçlı kontluklarının, artık bölgedeki yerleşik feodal beyler gibi davranmaya başladıklarını görmemiz açısından önemlidir. Belki de Haçlıların zaten feodal bir coğrafyadan gelmiş olmaları, bu düzene kolayca adapte olmalarını sağlamış olabilir.

İbnü'l-Kalânisî'den öğrendiğimiz şekilde zamanla Haçlıların, Müslümanlarla Müslümanlara karşı, birbirleriyle Müslümanlara karşı ve Müslümanlarla birbirlerine karşı ittifaklar kurdukları, antlaşmalar yaptıkları görülmekte olup bu durum, yukarıda izah ettiğimiz tahminimize paralellik arz etmektedir (İbnü'l-Kalânisî, 2015).

Eserde tespit ettiğimiz bir başka husus, Haçlı birliklerinin arasında görev yapan yerel Hristiyan güçlerin ve paralı Türk askerlerinin bulunmasıdır(İbnü'l-Kalânisî, 2015).

Olaylara Dımaşk gözünden bakan İbnü'l-Kalânisî, Suriye'nin kıyı şehirlerindeki savaşlar hakkında bilgiler verirken, donanmayla gelen Frenkler arasında büyük bir Cenovalı kuvvetinden bahseder. Buradan Cenovalıların, deniz seferlerine yoğun bir şekilde katıldıklarını anlıyoruz(İbnü'l-Kalânisî, 2015).

Haçlı reisleri hakkında çok detaylı bilgiler vermeyen ve tanımlamalar yapmayan İbnü'l-Kalânisî, yalnızca Taberiyye valisi Cerfas (Gervase) için biniciliği, "*yiğitliği, atılganlığı ve savaştaki hünerleriyle ünlü Frenk komutanlarından*", diye bahsederken, Kudüs kralı II. Baldwin'in 1132 deki ölümünden, Haçlılar için önemli bir dönüm noktası olarak şöyle bahseder. "*Zamanın karşısına çıkardığı güçlüklerin yıprattığı yaşlı bir adamdı. Kaderin yıkımları ve felaketlerinden çok çekmişti. Hem savaş, hem de barış zamanlarında pek çok kez Müslümanların eline esir düşmüş, lakin ünlü hileleri ve ince kurnazlığıyla her zaman ellerinden kaçmayı başarmıştı. O'nun ardından içlerinde muhakemesi ve iktidar gücü olan kimse kalmamıştı. Yerine deniz yoluyla ülkelerinden gelen yeni melik El Kûmis El-Kundü'l Aycûr geçti. Lakin onun ne muhakemesi kuvvetli idi ne de idarede başarılıydı. Böylece Bağdavîn'in ölümünden sonra kargaşa ve dağınıklık içine düştüler*" (İbnü'l-Kalânisî, 2015). Kral Baldwin, İbnü'l-Kalânisî'nin en detaylı anlattığı Haçlı lideridir ve görüldüğü üzere aynı anda hem insani, hem de askeri yönden oldukça edebi ve çarpıcı bir tanımlama yapmaktadır.

Buradan İbnü'l-Kalânisî 'nin, coğrafi olarak kendisine yakın reisler hakkında daha fazla bilgi sahibi olduğu düşünülebilir. Fakat Dımaşk'la sürekli ilişki halinde olan en kudretli Haçlı devletinin Kudüs Krallığı olduğu göz önüne alındığında, İbnü'l-Kalânisî'nin Kudüs krallarını daha detaylı anlatması gayet anlaşılabilir bir durumdur.

İbnü'l-Kalânisî'nin ihmal etmediği bir başka bölgesel güç ise Bizans'tır. O'nun sayesinde Bizans Selçuklu ilişkileri, Türkiye Selçuklularının Haçlılar ve Bizans'la ilişkileri ile Bizans Haçlı ilişkileri hakkında önemli bilgiler elde edebilmekteyiz.

Sonuç olarak, Haçlı seferleri konusunda en değerli kaynaklardan biri olan İbnü'l-Kalânisî, edebi bir tarzda, fakat olayların gerçekliğine zarar vermeden, Dımaşk penceresinden yazdığı eserinde, I. ve II. Haçlı Seferleri ve bu seferler sürecinde Haçlılarla Müslümanlar ve Bizanslılar arasında vuku bulan olayları tafsilatıyla ele almıştır. Dımaşk'ın Mısır ile olan yakın ilişkisinin de tesiriyle olsa gerek, Fatımi bölgesindeki gelişmeler ve Fatımiler ile Selçuklu-Abbasi düşmanlığının, Dımaşk ve Suriye kıyıları özelinde temkinli bir müttefikliğe evrilişini de, Suriye kıyıları ve Filistin bölgesinde Haçlılarla vuku bulan çatışmalarda gözlemlemekteyiz. İlk iki haçlı seferi hakkındaki en erken Arapça kronik olan eser, bu alanda araştırma yapmak isteyenler için paha biçilmez bir kaynak niteliği taşımaktadır.

İbnü'l-Esîr, **El-Kâmil fi't-Târîḫ**'inde Haçlı seferlerinin sebebini, Frankların Müslümanlara karşı kutsal bir savaşa girme gayesine bağlar. Diğer bir tezi ise Fatımilerin, Selçuklularla aralarına bir set olmaları bağlamında Haçlıları Suriye'ye davet etmeleridir. Fakat bu tez üzerinde fazla durmaz. (İbnü'l-Esîr, 1991)

İbnü'l-Esîr Haçlıları değerlendirirken onların gücünü gözünde fazla büyütmez. Hatta Müslümanların yenilgisini, onların kendi bölünmüşlük ve iç çatışmaları ile yeterince sebat göstermemelerine bağlayarak şöyle ifade eder "*Haçlılar (Allah onların belalarını versin) İslam ülkelerinin bir kısmını işgal ettikleri sırada Müslüman hükümdarlar ve İslam orduları birbirleriyle savaşmakla meşguldüler. Müslümanlar arasında görüş birliği yoktu, arzuları değişikti. Mallar boş yere heder edilmiş, elden çıkarılmıştı*" (İbnü'l-Esîr 1991).

İbnü'l-Esîr'in, bir Müslüman olarak eserinde sık sık yaptığı özeleştiriler dikkat çekicidir. Sultan Alp Arslan zamanı ile yaşadığı dönemi kıyaslayarak *"...o günün Müslümanlarıyla zamanımızda (616/1219-1220) Tatarlar ve Haçlılar karşısında perişan duruma düşen günümüz Müslümanlarını birbirleriyle mukayese edince aralarında ne kadar büyük bir fark olduğunu anlıyorum.…Allah Taâlâ'dan İslâm'a ve Müslümanlara onları zafere ulaştıracak bir hükümdar nasip etmesini, o Müslümanları kullarından sevdiği kişilerle müdafaa etmesini niyaz ederiz. Bu Allah için zor değildir"*(İbnü'l-Esîr, 1991). Sözleriyle Müslümanları birleştirecek güçlü bir hükümdarın özlemini ifade eder. Eserinde Zengi ve Eyyubileri öne çıkarmasının sebebi de, bu ailelere mensup emirlerin, kanımızca bu özlemi belli ölçüde yerine getirerek kazandıkları başarılardır. Fakat İbnü'l-Esîr'in övgüsü asla yergisine engel değildir ve hatalı gördüğü konularda, Selahaddin Eyyubi dâhil övdüğü emirleri yermekten çekinmez.

İbnü'l-Esîr'in hakikati yazma gayreti, O'nun Haçlıları tanımlamasında da sıklıkla göze çarpar. Kendilerine lanet etmekle birlikte, söz gelimi Urfa kontu Baudouin ile yine Haçlı reislerinden Joscelin'in, destek oldukları Emir Çavlının, Antakya hâkimi Tancred karşısındaki hüsranı sonrasında, kendilerine sığınan Müslümanlara çok iyi davranarak yardımlarda bulunduklarını yazmaktan imtina etmez(İbnü'l-Esîr, 1991).

Yine aynı şekilde Dımaşk Emiri Tuğtekin'in, Suriye de Haçlılarına yenilmesi sonrasında Kudüs Kralı Baudouin'in onu teselli ederek barış akdine sadık kaldığını belirtir. Ayrıca Haçlıların, verdikleri emanlara genellikle sadık olduğunu da ifade etmiştir(İbnü'l-Esîr, 1991).

Haçlılar arasında papazların büyük bir otoritesi olduğunu ve bu yüzden Haçlı liderleri arasındaki sorunlara papazların müdahale ederek sulh sağladıklarını, bu sayede, birbirleriyle

savaşmalarına mümkün olduğunca izin vermediklerini belirterek, onların kendi dinlerine ve din adamlarına karşı olan saygılarını dile getirir. Ayrıca papanın peygamber gibi bir otoriteye sahip olduğundan ve onun Haçlılar üzerinde nüfuz ve etkilerinden bahseder(İbnü'l-Esîr, 1991).

Emir Mevdûd'un katledilmesi ile ilgili verdiği şu bilgi ise bizi oldukça etkilemiştir.

"Babam bana, Kudüs kralının Mevdûd'un katlinden sonra Tuğtekin'e bir mektup yazdığını ve ez-cümle söyle dediğini anlatmıştı» İslâm'ın direğini (kumandanını) bîr bayram günü, hem de Allah'ın evinde öldüren bir millet elbette Allah tarafından imha edilmeğe layıktır» (İbnü'l-Esîr, 1991).

İbnü'l-Esîr'in, Haçlıları tanımlarken mümkün olduğunca adil tasvir ettiğine bir örnekte şudur,

" Joscelin haçlıların karşı konulmaz bir şövalyesiydi. İleri görüşlü ve cesur bir şahıstı" (İbnü'l-Esîr,1991).

Derken aynı zamanda;

"Joscelin'in esir alınması büyük zaferlerden biriydi çünkü o azılı bir şeytan olup Müslümanlara karşı çok şiddetli ve katı kalpliydi" şeklindeki ifadesiyle O'nu her iki yönüyle de tasvir eder (İbnü'l-Esîr, 1991).

Örnekleri çoğaltırsak;

Yine Bir başka Haçlı reisi Henri'nin(aşağıda Haçlı kralı olarak tanıtılan Henry ile karıştırılmamalıdır) öldürülmesi ile ilgili *"...O cesareti ve savaş kabiliyeti darb-ı mesel haline gelmiş bir şahıstı. Allah'ın Müslümanların üzerine saldığı bir belâ idi. Allah Müslümanları onun şerrinden kurtardı. Onun dışında bazı cesur ve yiğit haçlı reisleri de öldürüldü"* (İbnü'l-Esîr, 1991)

"Merkîş iyi bir idareci ve şehri mahafaza hususunda kabiliyetli bir şeytandı. Büyük bir cesarete sahipti"(İbnü'l-Esîr, 1991)

"Henry Haçlı hâkimiyetindeki toprakların sahibi ve Haçlıların kralı olarak Suriye sahilinde ikamet etti. İyi tabiatlı bir insandı. Kötülüğü azdı, Müslümanlara karşı merhametliydi ve onları severdi"(İbnü'l-Esîr, 1991) şeklindeki ifadeleriyle Haçlılara haklarını teslim eder. Bir yazarın, düşman olarak gördüklerini bu şekilde tanımlayabilmesi takdire şayandır.

İbnü'l-Esîr'in Haçlı sivilleriyle ilgili, ailesi öldürülen bir Frank kadının dövünmesini ve rastlantı eseri bir birine kavuşan, ailelerini kaybetmiş iki Frank kız kardeşin durumunu anlatması, tarafgirlik yapmadan, savaşların sivillere etkilerini olduğu gibi aktarabilmesi açısından dikkat çekicidir (İbnü'l-Esîr, 1991).

Daha öncede belirttiğimiz üzere İbnü'l-Esîr, Haçlılarla Müslümanların savaşlarını tamamen bir din savaşı olarak ele alır. Bunu, Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs kuşatması sırasında Müslümanlarla Haçlılar arasındaki savaşı anlatırken yaptığı *"her iki taraf da bunu dini bir emir ve yerine getirilmesi gereken bir vecîbe olarak kabul ediyor..."* şeklindeki tespitinden anlamaktayız (İbnü'l-Esîr, 1991).

Haçlıların dini motivasyonlarını detaylı bir şekilde anlatan yazarımız onların, yüce bir dini amaç için ne kadar fedakâr ve gözü kara olabildiklerini *"...Esirlerden biri bana bir annenin tek çocuğu olduğunu ve dünyada bir evden başka hiç bir şeyleri olmadığını, annesinin o evi satıp parasıyla kendisini teçhiz edip bir evi (aileyi) kurtarmak için gönderdiğini, fakat esir alındığını anlatmıştı. Dinî ve sınırsız nefsânî duyguları Haçlıları bu şekilde hareket etmeğe zorluyordu, bu yüzden de pek çok zorluk ve zilletlerle karşılaşmalarına rağmen çok uzak yerlerden kara ve deniz yoluyla sefere katılıyorlardı. Eğer Allah Müslümanlara lütuf ve İhsanda bulunmamış ve ileride anlatacağımız, gibi Alman kralını Suriye seferine çıkacağı*

sırada helak etmemiş olsaydı işte o zaman: «Suriye ve Mısır bir zamanlar Müslümanlarındı» denilecekti." sözleriyle ifade eder (İbnü'l-Esîr, 1991).

İbnü'l-Esîr, popüler kültürde oldukça geniş bir şekilde yer bulan Haçlıların Hospitalier[11] ve Templier[12] tarikatlarından da bahseder. Müslümanlara karşı şiddetli düşmanlıkları ve yiğitlikleriyle ünlü olduklarını belirtir (İbnü'l-Esîr, 1991).

Ayrıca, Templier tarikatının dindar ve ahde vefalı olduğundan bahseder. Bunun doğruluğunu, birkaç kez Müslümanlarla Haçlılar arasındaki sulh görüşmelerinde, Haçlı reislerinin anlaşmaya sadık kalmaları için Müslümanların, Templier tarikatının Haçlılara kefil olmasını talep etmelerinden anlıyoruz. Buradan da anlaşılacağı üzere taraflar zamanla birbirlerini daha iyi tanımaya başlamaktadırlar(İbnü'l-Esîr, 1991).

Sonuç olarak İbnü'l-Esîr**,** Haçlıların Müslümanlar üzerine dini gayelerle sefere çıktıklarını ve devam eden seferlerin yine dini motivasyonlardan ilham ve güç aldığını belirtir. Kimileri gibi düşmanı salt acımasız canavarlar olarak değerlendirmez. Hakikat gayesiyle acımasızlıkları yanında cesaretlerinden, savaşlardaki sebat ve yiğitliklerinden, kabiliyet ve yeteneklerinden de bahseder. Hatta aynı cümlelerin devamında çoğunun, Müslümanlara karşı ne kadar kötü ve acımasız olduğundan bahsederken kimilerinin olumlu tutumlarını da ifade etmesi, bize Haçlıların çok yönlü ve oldukça çarpıcı bir portresini çizmektedir. Bu vesileyle O'na, neden orta çağın en kıymetli tarihçilerinden biri denildiğini daha iyi anlamaktayız. İbnü'l-Esîr'in Müslümanlar üzerine yaptığı tahlillerde ise Haçlı seferlerinin neden belli ölçülerde başarılı olduğunu ve bu başarıya Müslümanların hangi hatalarının sebep olduğunu tafsilatıyla görmekteyiz.

İbnü'l-Ezrak, **Târîḫu Meyyâfârikīn ve Âmid** adlı eserinde Haçlılar bahsine, Artukoğullarının Fatımiler tarafından Kudüs'ten çıkarılması ve Kudüs'ün, Haçlılarla işbirliği yapan Fatımilerin elinden de yine Haçlılar tarafından alınmasıyla başlar. Ardından da Emir Necmeddin İlgazi'nin Franklara karşı kazandığı büyük zaferini zikreder"(İbnü'l- Ezrak, 1992).

İbnü'l Ezrak, Haçlılarla mücadelede Artukoğulları (Emir Sökmen ve Necmeddin İlgazi), Danişmentler, Zengiler ve Salahaddin Eyyubi'yi öne çıkarır. Detaylı bahsettiği zaferler genelde bu şahsiyetlere aittir.

Sözgelimi, Bizans kralının Suriye seferinden bahsettiği bölümde, Artukoğullarının, Rumlar ve Franklar arasında büyük bir ismi olduğunu ve öteden beri Frankların ruhunda bu Artukoğlu ailesinin büyük bir korkusu olduğunu belirtir(İbnü'l- Ezrak, 1992).

Dikkatimizi çeken bir başka husus ise İbnü'l Ezrak'ın, Antakya ve Kuzey Suriye şehirleri gibi kendisine yakın bölgelerdeki Haçlı faaliyetlerinden genellikle detaylı bahsetmezken, Mısırlıların Emir Nureddin'den yardım istemesini, onunda Emir Esedüddin Şirkuh'u göndermesi sonrası gelişen ve Esedüddin'in Mısırda kalmasını, Mısırlıların Haçlılarla ittifakını ve Esedüddin'in onlarla savaşını detaylı anlatır(İbnü'l- Ezrak, 1992).

Hatta bu mücadele sonunda Esedüddin ve adamlarının zor duruma düştüğünü, bunun üzerine Selahaddin bin Necmeddin'in Mısır'ı terk etmek için Haçlılardan güvenli geçiş izni istediğini ve Haçlılarında güvenli bir şekilde geçmelerine izin verdiklerini, geçtikleri Frank ülkeleri

[11] I. Haçlı Seferi sırasında tehlike altındaki kutsal toprakları, buralarda yaşayan Hristiyan halkı ve Hristiyan hacıları korumak amacıyla kurulan şövalye tarikatlarından biridir. Hospitalier Tarikatı da 11. yüzyılda Kudüs'e gelen hasta ve fakir hacılara bakmak amacıyla tesis edilmiş bir hayır kuruluşudur (Altan, 2002).

[12] Templier 'in kuruluş amacı haçlı seferlerinin zihniyetine paralellik göstermiş ve kuruluş amaçları yardım için olmuştur. Kutsal topraklardaki Hristiyan hacıları korumak için kurulan ve bu amaçla Kudüs'e kadar giden Templier şövalyeleri zamanla askeri bir yapıya dönüşmüşlerdir (Altan, 2002).

boyunca da Frankların onlara yiyecek ve ikamet yardımında bulunduklarını anlatır(İbnü'l-Ezrak, 1992).

Daha sonraları 1169 yılında Dimyat önlerindeki savaşta, Frankların bu sefer emir Salahaddin tarafından kuşatıldıklarını ve Frank kralının, yaptığı iyiliğin karşılını isteyerek güvenli geçiş izni istediğini ve Emir Salahaddin'inde izin verdiğini eserin içeriğinden öğreniyoruz(İbnü'l-Ezrak, 1992).

Karşılıklı yapılan bu jestlerin, psikotarih açısından incelenmesinin dönemin ruhunu anlamamıza katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Diğer yandan, yaşandığı çağın şartlarında Mısır'ın önemi göz önüne alınırsa, yazarın bu coğrafyadaki olaylara detaylı yer vermesi oldukça anlaşılır bir durumdur.

Haçlılarla Müslümanların sadece savaşmadıklarını, yer yer beşeri ve ticari ilişkilerde kurduklarını, İbnü'l Ezrak'ın aktardığı şu hadiseden anlamaktayız.

"572 yılı Rebiyülevvel - (Eylül-Ekim 1176) ayında Salahaddin Yusuf b. Eyyüb Franklarla bir anlaşma yaparak esirlerden bir gurubu bıraktı: ayrıca onlara Mısır diyarındaki mahsulü Halep ve Suriyeye taşımaları için 10.000 dinar verdi. Çünkü Havran beldelerinde bu yılda daha önce benzeri görülmemiş bir fare zuhur ettiği için bu mahsul Frank beldelerinden Dımaşk'a taşındı. Fareler çıktıkları alanları tamamen tahrip ettiğinden mahsul sahipleri çaresiz kaldı. Öyle ki bir atlı çukuruna düştüğünde göğsüne kadar batıyordu. Bu yüzden bütün yiyecekler telef oldu. Bunun üzerine Salahaddin (Franklarla anlaşma yapıp) mahsulü Mısır diyarından Dımaşk'a taşıttı "(İbnü'l- Ezrak, çev.1992, s.183)

İbnü'l Ezrak'ın, Haçlılarla ilgili anlatımlarındaki dikkat çekici bir başka husus ise, olayları anlatırken kişisel yorumdan ziyade, sadece mevcudu ifade etmesi ve kişi adları, özellikleri, tabiatları gibi hususlara yer vermemesidir. Hatta eserinde rastladığımız yegâne Haçlı ismi, Nureddin Mahmud bin Zengi'nin el Cezire bölgesinde, Frankları yenerek esir aldığı İbn Joscelin'dir ki, O'nu da Urfa ve çevresi hâkimi olarak tanıtır. Bunun dışında tanıtılan bir Haçlı şahsiyetine ya da ismine rastlamamaktayız.

Sonuç olarak İbnü'l Ezrak**,** anlattığı olayları fazla yoruma girmeden, olduğu gibi nakleder. Müslümanların liderlerinden ve bu liderlerin yer yer şahsiyet ve faaliyetlerinden bahsederken, Haçlıların sadece genel olarak faaliyetlerinden bahseder, fakat şahsiyetleriyle ilgili bilgilendirici tanımlamalar yapmaz. Yine onun eserinde, Müslümanlarla Haçlılar arasındaki mücadeleyi genel olarak, Artukoğulları, Danişmentler, Zengiler ve Salahaddin Eyyubi minvalinde izlemekteyiz.

Süryani Patriği Mihail Vakainamesi'inde; Haçlı seferleri ile ilgili ifadeler daha çok eserin ikinci kısmında (1042- 1195 yılları) yer almaktadır. Süryani Patrik Mihail; haçlıların yolculuğunun en büyük sebebi olarak, *''Kudüs şehrini Müslümanların elinden kurtarmak ve Allah'ın kabrini Arapların elinden almak''* olduğunu söylemiştir (Süryani Mihail, 1944). Ayrıca Süryani Patrik Mihail ; *''Türklerin (Müslümanların), Kudüs'e ibadet etmeye giden Hıristiyanları dövdüğünü, soyduğunu ve kutsal yerlere girmeyi haraca bağladıklarını''* söyler (Süryani Mihail, 1944). Ancak bu doğru değildir. Haçlı seferleri başlamadan önce XI. Yüzyılın başında Kudüs'ün durumunun öyle olmadığını, güvenli bir şekilde Hristiyanların ve diğer dine mensup olan kişilerin bölgeye geldiğini o dönemde yazılan diğer kaynaklardan anlamaktayız. Ancak 1033 yılından itibaren, Hz. İsa'nın ölümünün bininci yılına yaklaşıldığında, dünyanın her yerinden büyük bir kalabalığın Kudüs'e yönelmeye başladığını görmekteyiz. Bunlardan; ilk önce alt ve orta tabakadan insanların ardından; en güçlüler, krallar, kontlar, markiler, yüksek rütbeli papazların bölgeye geldiklerini, Haçlı seferleri ile beraber bölgedeki güvenliğin azaldığını görmekteyiz.

Süryanî Mikhail eserinde; Haçlı Kumandanı Bohemund'un 1100 senesinde kuzeye yaptığı sefer ile ilgili *" Kılıçarslan Malatya üzerine yürüdü fakat Frenklerin kuvvetlendiklerini duyunca kendi memleketine geri döndü. Danişman, Malatya üzerine geldi şehrin motalini yaktı ve geri döndü. O üç yıl aynı harekette bulundu. Malatya'da, Filartos tarafından tayin edilmiş olan Grek Gabriel bulunuyordu. Bu, şehir halkını dışarıdakilerden daha çok izaç ediyordu. Bu esnada Filartos'un zamanında ermeni prensi Vasil bulunmaktaydı. Kilikya'da da Rubenoğulları denilen diğer bazı prensler vardı ki bunlar Filartos tarafından muhtelif yerlere vali tayin edilmişti. Bu zamanda Gabriel, Franklara söz verdiği halde onları aldatıp Malatya'yı Danişman'a verdi. Danışman Malatya'nın imarına çalıştı, kral Boemont'u esir ettikten sonra onun yüz bin dehakana mukabil serbest bıraktı"* (Süryani Mihail, 1944) şeklindeki ifadesi ile Haçlı Kumandanı Bohemund'un 1100 senesinde Danişmendlilere esir düşmesinin nedenini Ermenilerin ilk bakışta onlarla işbirliği yapmasına olan güvenin ardından Ermenilerin Türklerin tarafına geçmelerine bağlamıştır. Buradan da her ne kadar aynı dine mensup olsalar da Ermenilerin haçlılara karşı hala güven noktasında şüpheli ve temkinli bir yol izledikleri ve bölgede çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri anlaşılmaktadır.

Süryani Mihael de Antakya'ın Haçlılar tarafından kuşatılması olayında Urfalı Mateus un eserinde adı geçen Firuz ile ilgili; *"Türk egemenliğine tercih noktasında tereddüt ettiklerinden Haçlı ordugâhındaki haberleri Yağısıyan'a bildirmişlerdir. Bohemund, Antakya surlarını aşamamanın tedirginliği ile Yağısıyan'ın idaresinde "İki Kızkardeş" kulesinin muhafızlığını yapan Firûz adında zırh ustası ve komutan bir Ermeni ile irtibat kurarak şehri hile ile ele geçirmeyi planlamıştı"* (Süryani Mihail, 1944) şeklinde bahsetmiştir. Süryani Mihael; Firuz'u, "zırh ustası ve ermeni bir komutan" olarak belirtirken Urfalı Mateus, ise "şehrin ileri gelen birisi" olarak tanımlamıştır.

Eserin müellifi Haçlıların Antaya'yı kuşatması olayı ile ilgili *;"1464 tarihinde Kudüs kralı Baudoin Kudüs'ü annesinin hükmü altına bıraktı. Kendisi de askerlerini alıp Askolon'a karşı yürüdü. Bu şehrin surunun bir tarafını yıktı. Bunun üzerine, 20 bin silahlı arap, yarığın yanında toplanıp, birbirine''Bu şehir Arapların baş şehridir Muhammed bununla güçlenmiştir. Burada dayanalım ve ölelim.'' dediler. 400 frank, 20 bin kişiye hücum ettiler fakat hepsi öldürüldüler. Kral ve askerleri bundan çok kederlendiler. Araplar gece sabaha kadar surun yıkılan kısmını tamir ettiler fakat kralın büyük prensi SirRenald, buna* mani oldu. *Sabahleyin Kudüs kralı, haçı alıp şehre yaklaştı ve onu şehrin içine fırlatıp:''İşte, eğer Hristiyan'sanız ve inancınız varsa, gidip Hz.İsa'nın alametini arayınız.''dedi. Bunun üzerine Hıristiyanlar her taraftan hücum ederek şehre girdiler 16 bin kişiyi öldürdüler ve birçoklarını esir ettiler. Renald'a Antakya'nın hâkimiyeti verildi"* (Süryani Mihail, 1944) şeklinde ifadesi ile kuşatmada olayların seyrine baktığımızda iki arada kalan haçlıların şehirde yaşadıkları açlık, kıtlık ve sıkıntılar neticesinde harap ve bitap düşmüş askerleri dini duyguların ön planda tutularak motive edildiğinin bir göstergesidir.

Sonuç olarak bu eserdeki bilgiler doğrultusunda eserin müellifi, Haçlı seferlerinin bölgedeki halk üzerinde bıraktığı olumsuz etkilerini abartılı ve tarafsız bir şekilde, dönemin askeri ve siyasi alanda yapılan faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler vererek haçlı seferlerine önemli bir tarihi kaynak niteliği taşımaktadır.

Urfalı Mateos Vekainamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli adlı eserini genel olarak incelediğimizde eserin müellifi; *"Türkleri İranlılar, Müslümanları barbarlar olarak tanımlamışken, Haçlıları Franklar olarak tanımlamış ve Haçlıları Kudüs'ün kurtarıcıları olarak görmüştür"* (Urfalı Mateos, 2000). Eserinde Türk-Haçlı ilişkilerinden detaylıca bahsetmiştir.

Kendisi Ermeni olan Urfalı Mateos; Haçlıların yolculuğunun en büyük sebebi olarak, *''Kudüs şehrini Müslümanların elinden kurtarmak ve Allahın kabrini Arapların elinden almak''*

olduğunu söylemiştir" (Urfalı Mateos, 2000) . Ayrıca bu seferlerde Haçlıların sayıları tam olarak bilinmemekle beraber Urfalı Mateus eserinde haçlıların sayısı hakkında *"yıldızlar kadar çok"* (Urfalı Mateos, 2000) şeklinde ifade ettiğini görmekteyiz. Bu ifadeden de haçlıların çok kalabalık bir orduya sahip olduklarını anlıyoruz.

Eserin müellifi Urfalı Mateos; İzzeddin Kılıç Arslan'ın Malatya'ya yaptığı taarruz ile ilgili ; *"Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Kılıç Arslan, Haçlıların öncüsü niteliğinde olan Pierre l'Ermitte ve adamlarına karşı İznik yakınında kazandığı kolay zafer (21 Ekim 1096) onun Haçlı hareketini küçümsemesine yol açmıştır. Batı'dan gelen bu tehdidi ciddiye almayan Sultan, Haçlıların hiçbir zaman İznik'e kadar ilerleyemeyeceklerine dair duyduğu güvenle eşini, çocuklarını ve bütün hazinesini İznik şehrinin surları içinde bırakarak Malatya'yı fethe gitmiştir"* (Urfalı Mateos, 2000) şeklinde bahsetmiştir. Franklar İznik'e saldırırken İzzeddin Kılıç Arslan'ın, Malatya'da savaş halinde olduğunu, I. İzzettin Kılıç Arslan'ın Anadolu'ya ilk gelen Pierre l'Ermitte ve adamlarına karşı kazandığı zaferin neticesinde haklı olarak haçlıları küçümser bir tavırla hareket ettiğini, kendine olan güvenin kurbanı olduğunu göstermektedir.

Anadolu'ya yapılan Haçlı Seferleri'nin bölgede meydana gelen olayları ve Haçlıların bölgede yapmış olduğu insanlık dışı faaliyetleri, Yerli Hıristiyanlardan olan Ermeni müellifi Urfalı Mateos eserinde, belirli durumlarda karşılıklı olduğu anlaşılan bu *duygular "...Haçlıların ortaya çıktıkları günden beri bütün alâmetlerin tahribat, ölüm, katliam, açlık ve türlü türlü felaketler"* (Urfalı Mateos, 2000) şeklinde dile getirdiğini görmekteyiz.

Urfalı Mateus Haçlıların Anadolu'daki hareketlerini ; *"Haçlılar Ereğli'de bulunduğu sırada ordunun asıl kısmı Kayseri, Maraş üzerinden Toros Dağlarını aşarak Antakya'ya doğru hareket etmiş, doğuda bağımsız bir devlet kurmak isteyen Tankred ise yüz şövalye iki yüz yayadan oluşan küçük bir birlikle Gülek Boğazı üzerinden Çukurova'ya yönelmiştir. Yine doğuda bağımsız bir devlet kurma hayalinde olan Baudouin de beş yüz şövalye ve iki bin yaya ile aynı istikamete doğru yola çıkmış ancak Tankred'den üç gün sonra Gülek Boğazı'na ulaşmıştır. Bölgeye Baudouin'den önce ulaşan Tankred, Türklerin elinde bulunan Tarsus, Adana ve Misis şehirlerini ele geçirmiş ancak ondan daha fazla kuvvetle gelen Baudouin'e buraları teslim etmek durumunda kalmıştır"* (Urfalı Mateos, 2000) şeklinde ifade etmiştir. Bu ifade bize haçlı ordularının başındaki kumandanların her ne kadar aynı dine ve amaca hizmet etseler de Tankred ve Baudouin'in doğuda kendilerine bağımsız bir devlet kurmak için birbirleri ile mücadeleden çekinmediklerini, güçlü olanın iktidarı elinde bulundurma noktasında gereken her şeyi yapabileceklerini göstermektedir.

Mateus, Antakya'nın Haçlılar tarafından kuşatılması üzerine eserinde ; *"Antakya'yı elinde bulunduran Yağısıyan'ın, Musul Atabeyi Kürboğa'dan yardım istemesi üzerine Yağısıyan'ın ikinci elçisi Musul Atabeyi Kürboğa'ya gitmiş, Kürboğa Antakya'nın kurtarılması için bir ordu göndereceğini bildirmiştir"* (Urfalı Mateos, 2000). Şeklinde belirtmiştir. Ancak olayların geneline bakıldığında eserin müellifi Urfalı Mateos bu kuşatma sırasında Kürboğa'nın bazı hareket ve tutumlarını eleştirerek, eleştirilerini şu şekilde sıralamıştır; *Bu eleştirilerden ilki Kürboğa'nın, Urfa kuşatmasında epey bir zaman kaybetmiş olmasıdır. İkincisi emri altında bulunan emîrleri ve beyleri kendisine küstürmesidir. Üçüncüsü ise Antakya'da bulunan Haçlıları, savaş meydanına çağırıp, savaşın başlarında birkaç zafer kazanıp avantajlı durumuna ve Türk ordusu içinde birtakım karışıklıklara rağmen, Haçlılarla bir meydan savaşı yapmak istemesidir* (Urfalı Mateos, 2000).

Yine müellif Haçlıların Antakya kuşatması ile ilgili ; *"Erzak istifçiliği yapmasından dolayı Yağısıyan tarafından para cezasına çarptırılan Firûz, intikam duygusuyla hareket ederek eski dindaşlarıyla anlaşma yapmaktan ve şehri teslim edeceğini vaad etmekten çekinmemiştir"* (Urfalı Mateos, 2000) Şeklindeki ifadesiyle eserinde, Firuz'un etnik kökeni hakkında bilgi

vermeden onu *"şehrin ileri gelenlerinden birisi"* olarak tarif etmiştir. Firuz'un, Yağsıyan tarafından para cezasına çarptırılması sonucunda Antakya'nın Haçlılar tarafından işgali ve ele geçirilmesinde Firuz'un Haçlılarla ile işbirliği yaptığını görmekteyiz.

Kılıç Arslan'ın Haçlılar ile Anadolu'da yapmış olduğu savaşla ilgili müellif ; *"Haçlıları Akgöl (Olos) Ovası'na ulaştıklarında, Kayseri Emîri Hasan ve Danişmendli Emîrinin de içinde bulunduğu Sultan Kılıç Arslan'ın kumandasında göl - ırmak kenarında pusuda bekleyen bir Türk ordusu karşılamış, 5 Eylül 1101'de savaş alanındaki Haçlıların büyük bir kısmı kılıçtan geçirilmiştir"*(Mateos, 2000). İfadesi ile eserinde o günün Hıristiyanlar için korkunç bir felaket günü olduğunu ve muharebede bütün ovanın kanla sulandığını anlatmıştır.

SONUÇ

Haçlı seferleri ile ilgili eserlere bakıldığında; batı dünyası bu konuda çok üretken iken, Doğu'da ise bu üretkenliği çok fazla görmemekteyiz. Ama yine de şu bir gerçek ki Haçlı seferleri ile ilgili tarihi kaynaklar sıralandığında, bunların Latin, Bizans, İslam, Ermeni, Süryani ve İbranice kaynaklar adı altında altı kaynak grubuna ayrıldığı görülmektedir. İbnü'l Esir'in *El Kamil fi't Tarih*, İbnü'l-Ezrak'ın Târîḫu *Meyyâfâriḳīn ve Âmid*, İbnü'l Kalanisi'nin *Zeylü Tarih-i Dımaşk* adlı üç İslam kaynağı ile *Süryani Mihael Vekayinamesi* adlı Süryani kaynağı ve *Urfalı Mateos Vekayinamesi* adlı Ermeni kaynağı ışığında hazırlanan bu çalışmada; bu kaynaklarda Haçlı seferleri hakkında yazılanların tespiti ve bu tespitlerin karşılaştırılması ve günümüz kaynakları çerçevesinde bu tespitlerin değerlendirilmesinin yapılması amaçlanmıştır. Ve bu amaç doğrultusunda elde edilen tespitlere bakıldığında ise;

Haçlı seferleri ile ilgili olaylar eserlerin müellifleri tarafından yer yer taraflı ama çoğu yerde tarafsız bir şekilde dile getirilmiş, dili, dini ve milleti ne olursa olsun bölgede bulunan halkın her yönüyle bu seferlerden olumsuz bir şekilde etkilenmiş oldukları gerçeğini vurguladıkları göze çarpmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen eserlerde; haçlı seferlerine katılan üst düzey yöneticiler, din adamları ve askerler ile sivil halkın her ne kadar kutsal yerleri kurtarma çabası içinde oldukları görünse de " *çıkar*" ekseni etrafında her birinin kutsal bölgelerde bağımsız bir devlet kurma, maddi gelir sağlama gibi çabalar içine girdikleri üzerinde de hem fikir olduklarını görmekteyiz.

KAYNAKÇA

Akın, T. (2011). *Haçlı Seferleri Ve Doğu Hıristiyanları.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Altan, Ebru (2002), "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlerinin Kuruluşu*", Belleten, 245, s. 87-94.*

Altuntaş, M. H. (2007). *İbn'ül-Esîr'in (1160-1232) El-Kâmil Fi't-Tarih Adlı Eserine Göre Haçlı Seferleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Bauer, Susan Wise (2014), Ortaçağ Dünyası - Roma İmparatoru Büyük Constantinus'un Hıristiyanlığı Kabul Etmesinden 1. Haçlı Seferi'ne, İstanbul.

Bedirhan, Y. (2018). *Ortaçağ Tarihi.* Eğitim Yayınevi, Konya.

Bennett, Matthew (2012), Ortaçağ - Dünya Savaş Tarihi Cilt 1, İstanbul.

Cahen, C. (2000). *İslamiyet – I (Doğuşundan Osmanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar).* Bilgi Yayınevi, Ankara.

Çay M. A. Türkler'den Önce Anadolu Haçlı Seferleri ve Anadolu'da Haçlı Devletleri. (2009), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2).

Çetin, A. (2008). *Orta Çağ Türk Tarihi Ana Kaynakları*. Kriter Yayınevi, İstanbul.

Çıvgın, İ. (2008). *Orta Çağ Tarihi*. Maya Akademi, Ankara.

Demirkent, I. (2002). *"Haçlı Seferleri ve Türkler",* ***Türkler***. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 651-668.

Demirkent, I. (2011). Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri. *Tarih Dergisi, 0* (35) ,65-78.

Eco, Umberto (2015), Ortaçağ (Barbarlar - Hıristiyanlar - Müslümanlar), İstanbul.

Epstein, Steven A. (2014), Geç Dönem Ortaçağ Avrupası-Ekonomik Ve Sosyal Tarih, 1000-1500, İstanbul.

Gül, Muammer (2011), Ortaçağ Avrupa Tarihi, İstanbul.

İbnü'l-Esir. El Kâmil Fi't-Tarih. (çev. Abdulkerim Özaydın). (Cilt. 10-12). Bahar Yayınları. İstanbul. 1991

İbnü'l-Ezrak . Meyyâfârikīn ve Âmid Tarihi (Artuklular Kısmı). (çev. Ahmet Savran) Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları. Erzurum. (1992)

İbnü'l-Kalânisî. Şam Tarihine Zeyl (I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi), (çev. Onur Özatağ) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. (2015)

Karaköse, Hasan (2012), Orta Çağ Tarihi ve Uygarlığı, Ankara.

Kaya, K. K. (2015). *I. ve II. Haçlı Seferlerinde Türk İmajı.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Koca, S. (2017). Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir? *Gazi Akademik Bakış, 10* (20), 15-35.

Le Goff, Jacques (2015), Ortaçağ Batı Uygarlığı, Ankara.

Odabaşı, Z. (2018). Müslümanların Gözünden I. Haçlı Seferi ve Selçukluların Haçlılara Karşı Savunması. *Akademik İncelemeler Dergisi, 13(*1), 323-350.

Okudan, G. (2015). *Haçlı Seferleri Tarihi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Özaydın, A. (2000) . İbnü'l-Esîr. TDV İslâm Ansiklopedisi.(Cilt. 21, s. 26-27). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

Özaydın, A. (2000) . İbnü'l-Kalanisi. TDV İslâm Ansiklopedisi.(Cilt. 21, s. 99-100). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

Özaydın, A. (2001). el-Kâmil. TDV İslâm Ansiklopedisi.(Cilt. 24, s. 281-283). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

Pirenne, Henri (2012), Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik Ve Sosyal Tarihi, İstanbul.

Savran, A. (2000) . İbnü'l-Ezrak. TDV İslâm Ansiklopedisi.(Cilt. 21, s. 34-35). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

Sipahi, İ. (2019). *Haçlı Seferleri'nin Türkiye Selçuklu Devleti üzerine etkileri*. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Süryani Mihail, Vekâyinâme, (çev. H.D Andreasyan), TTK Basılmamış Tercüme Eserler, Ankara 1944.

Şakiroğlu, M. H. (1996). Haç. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c.14,ss. 522-524).İstanbul: İSAM Kütüphanesi.

Şimşir, M. (2018). Orta Çağlarda Düzenlenen Haçlı Seferlerinin Gerçek Nedenleri Üzerine Bir Çalışma. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 45*(45), 6-30.

Tanilli, Server (2015), Yüzyılların Gerçeği Ve Mirası II: Ortaçağ Feodal Dünya, Ankara.

Tez, Zeki (2001), Bilim Ve Teknikte Ortaçağ Müslümanları, Ankara.

Umar, Bilge (2002), Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi, İstanbul.

Urfalı Mateos, Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136) ve Papaz Grigor"un Zeyli (1136-1162), (Çev. Hrant D. Andreasyan) TTK, Ankara, 2000.

Ülgen, Pınar (2020), Orta Çağ Avrupa'sında Kölelik, İstanbul.

Ziya Paşa (2011), Ortaçağın Karanlık Çehresi: Engizisyon Mahkemeleri, İstanbul.

FROM DOUBLE- CONSCIOUSNESS TO ME-NESS: AN EVERLASTING JOURNEY IN AFRICAN-AMERICAN HISTORY?

Assoc. Prof. Dr. Ferdinand KPOHOUE
Dr. Nathalie J. A. AGUESSY
Comlan Charles Antoine AGBESSI
University of Abomey-Calavi, Faculty of Letters, Languages, Arts, and Communication

ABSTRACT

For centuries, Africans had had a devastating and traumatizing history as soon as they had been brought from their countries to America. They suffered under tremendous circumstances during this great, perilous and long voyage and had been confronted with new multifaceted realities. Before that voyage, the African had his/her own identity, his/her own history, his/her own culture; but once on the American soil, his/her identity had been divided into diverse facets. Subsequently, an African remains a struggle self, caring about the survival of his/her self in the New World. Being an American and a Negro - two souls, two thoughts, two identities - is what is termed by William Edward Burghardt Du Bois 'Double consciousness'.

Used as theoretical tool, this double consciousness referring to an innermost "twoness" putatively experienced by African Americans, will help in getting a better understanding of this complexity which reveals a psycho-social division in a white-dominated society. Our objective is to show that the hardest fight is the inner fight to psychological freedom for identity. It is discovered, however, that there is progress. As a matter of fact, the African had recorded material, financial and intellectual successes in his/her struggle for freedom. Nevertheless, beneath all these struggles and fights of the African American in history, lies the deep and strong will to reconquer his/her missing self, his/her affirmation of Me-ness. So, despite the material, financial and intellectual successes, the African American remains fundamentally non satisfied and still feels on the way of being him/herself. After all, is this quest of Me-ness not everlasting?

Key words: Double consciousness- Me-ness- Self- African American - Identity.

Introduction

African-Americans' history had been a hurting and a traumatizing one since centuries. Before undertaking that great, perilous and long voyage to America, Africans had their own identity, their own history, their own culture. Once on American soil, this identity or this culture had been divided into multiples facets. Subsequently, an African remains a struggle self, caring about the survival of his/her self in the New World. Being an American and a Negro, two souls, two thoughts, two identities, is what William Edward Burghardt Du Bois termed 'Double Consciousness'. The theoretical framework that informed this study is multi-disciplinary incorporating the historical approach and the cultural psychology which reveals a psycho-social division in a white-dominated society.

Our objective is to show that the hardest fight is the inner fight to psychological freedom for identity. There is a progress throughout these struggles; nevertheless, beneath all these struggles and fights of African Americans, lies the quest of their true self, the affirmation of Me-ness. Despite the material, financial and intellectual successes, the African American remains fundamentally non satisfied and still feels on the way of being himself. On balance, is

this quest of Me-ness not everlasting? This Double Consciousness, referring to an innermost "twoness" putatively experienced by African Americans, as theoretical tools will be used for a better understanding of this complexity which reveals a psycho-social division in a white-dominated society.

In the course on this paper, after the conceptual approach, the methodological approach will follow and finally, the historical approach showing the process from Double Consciousness to Me-ness will be dealt with.

1. Conceptual and Methodological Approach

The first concept to be defined is the term African American. "Black" refers to Americans from African descent. It has replaced the former terms "Negro" and "African American" or "Afro-American." Most Africans transported to the New World as slaves came from sub-Saharan Africa. These enslaved Africans worked in mines and on plantations providing exploited labor between the sixteenth and nineteenth centuries. It is recognized that no group in American history has been treated as savagely and exploited as Afro-Americans (Liebman, 1982). In fact, the use of the term "Black" is already a problem. Africans in America are called Black Americans. The implication of this term is already a big problem from a linguistic point of view because it says African Americans are only Americans if the word "American" is attached to the adjective "African"; otherwise, they are not Americans. So, Blacks are called from the starting point "African Americans". The history of discrimination and segregation attests to this understanding. African Americans are not treated as Americans but as Africans who are living on the American soil. This is traumatic because it is in itself a lonely stigma, and an upsetting name. It depicts the fact that African Americans are homeless and are strangers and not *de facto* full citizens in America even in the present day realities (Aguessy, 2017). As Stephan says, the history of Black people in America was unique-uniquely painful (Liebman, 1982). This is a dark history that haunts African American communities. When Abolition came after almost three hundred years of this oppression, African Americans hoped to be recognized as full members of the American society. They hoped to have equal rights with White Americans. However, these expectations vanished with institutionalized racism and segregation. They were unable to vote due to discriminatory laws and violence perpetrated by groups like the Ku Klux Klan (KKK) (Aguessy, 2017).

Currently, the term is understood in a broader sense including Africans who are not enslaved but who came into the USA due to immigration. Dr. Stephen J. Brewer rightly asserted in *The Origins of Self* that many horrors against humanity have been committed when individuals are indoctrinated into believing that another person is not a 'real' person (Preface). Moreover, African Americans in general do not live under better conditions. They survive and struggle to find a decent place on the American soil. Most of them have to face poverty, racial discrimination, violence, lower income, injustice etc. Though this situation is historical, it still pervades the American society albeit in a subtler way.

Coming to the definition of self, Jung, like his mentor, Freud "understood that the ego functioned as a mediator between the unconscious elements of the psyche and the demands of the external world" (Platania, 1997, p.122-123). But the self is linked to personal identity. One cannot define self without referring to identity and 'theories of personal identity try to explain what the identity of a person necessarily consists in, but frequently leave open what kind of necessity is at issue.' (Riebe, 1998, pp. 581-594). One cannot define the personal identity without the description of who one is. Adam Cash logically thinks that the personal identity is the sense of yourself as a unique individual and added that it is characterized by the following:

- Likes and dislikes

- Relationships and experiences with family and friends,
- Maturity,
- Values and Beliefs meaning ideas, beliefs, and attitudes about what is important, that helps you guide the way you live.

The Africans in America were deprived of whatever makes them a unique individual. They were deprived of relationship, families and friends because separated from them while working in plantations or in their masters' houses. They could no longer talk about values and beliefs because they are forced to face new realities.

Furthermore, according to the psychologist Buss, the personal identity is comprised of a public self and a private self, each made of its own components. For him, three important aspects make up the public self: Appearance, style and personality.

Being aware of one's appearance is very much a part of one's identity. Cultures, all over the world, engage in elaborate and sophisticated attempts to improve appearances and enhance personal beauty, as defined by each particular culture. Some philosophers state that a sense of aesthetics is essential for the good life — central to a person's self-concept. Coming to the style, the well-known Ivorian artist, Gohou has his style: the way he talks, his body language, and his facial expressions are undeniably "him". Everyone has a peculiar way of speaking and moving. These things make up a person's style. Style is not about being "cool"; your style is unique to you, whether it's cool or not. Finally, a personality is enduring, and it does not change easily

As for the African, we can talk about appearance, styles and personalities, while the African-American has to internalize the idealization of White beauty standard. Toni Morrison, an African-American novelist, in her novel *The Bluest Eye,* challenges the western standards of beauty and demonstrates that the concept of beauty is 'socially constructed'. By idealizing whiteness, the value of blackness is decreased and Toni Morrison works to demolish that trend. African-Americans with their personalities and styles have to face the aggression of the White culture and to reinvent themselves so that they would not be crumpled by the powerful influence of White supremacy. With the powerful influence of White mass media, school education and the community culture, the Black of every level in the American society have long held the standard of value that White color and blue eyes are beautiful, the color of black is ugly (Minhazul, p.188-205).

Coming to the private self, it consists of characteristics that are difficult for others to see and observe— one's thoughts, feelings, and daydreams and fantasies. African Americans' thoughts, feelings and daydreams are theirs and are unique for them and define them on the American soil. No one can figure out what someone else is thinking or exactly feeling. Certainly, there is an observable or guessing aspect but it is meaningless.

African- Americans have problem with their social identity because being deprived of their name, location, religion etc., that help to identify oneself as a particular societal category. One's social identity is made of certain identity factors that, when taken all together, equal the social "you." These factors include kinship, race and ethnicity, and religious beliefs.

The problem of self and identity is a complex one. Dafina Lazarus Stewart, an Assistant Professor of Higher Education and Student Affairs at Bowling Green State University, pointed out that choosing to embrace or abandon identity has been discussed in the literature as a common struggle for people with multiple oppressed identities. Working on the Black student population of Rosse College, Dafina Lazarus Stewart asserted:

> *The emotional toll of identity negotiation was apparent. Frustration, anger, resignation, passivity, confusion, and hope were all emotions that the students expressed as they discussed situations in which they had to pick and choose certain aspects of their identities to showcase to others. These comments demonstrate the ways in which these students had to negotiate their identities for certain audiences and in certain situations. However, Poke's response to the issue was to avoid contact with anyone and any situation that would require such negotiation on his part. The other students all seemed to decide that negotiation was necessary, even though the painfulness and often the confusion of it were readily apparent to them.* (Stewart, 2008)

The reality of African Americans is their dual identity: two selves in one body. Meditating on identity, William Edward Burghardt Du Bois, thinks that African Americans possess the gift of second sight or double consciousness (Du Bois,1903/1994, p. 5), looking at themselves "through the eyes of others … measuring [their] souls by the tape of a world that looks on in amused contempt and pity. One ever feels [one's] twoness, —an American, a Negro; two souls, two thoughts, two unreconciled strivings; two warring ideals in one dark body, whose dogged strength alone keeps it from being torn asunder" (Du Bois,1903/1994, p. 5). W.E.B. Du Bois wrote:

> *The history of the American Negro is the history of this strife- this longing to attain self-conscious manhood to merge his double self into a better and truer self. In this merging, he wishes neither of the older selves to be lost. He would not Africanize America, for America has too much to teach the world and Africa. He would not bleach his Negro soul in a flood of white Americanism, for he knows that Negro blood has a message for the world. He simply wishes to make it possible for a man to be both Negro and an American, without having the doors of opportunity closed roughly in his face.* (Du Bois1903/1994, pp. 2–3).

Commenting on Du Bois's observation above, Chickering & Reisser (1993) argued that the path toward it is often fraught with the tensions and pulls of identity struggles. And Dafina Lazarus Stewart, an Assistant Professor of Higher Education, thought that 'the college journey mirrors this same strife for many students'. Howard Bowen (1968) contended that one of the goals of college should be the development of individuals. Accordingly, Alexander Astin (1993) pointed out that students enter college with a commitment and expectation that they will develop "a meaningful philosophy of life," which includes reflection on the meaning of life, the construction of a meaningful existence, and existential ponderings about the self and identity.

The African-American journey could be understood in this paper as a voyage characterized as a process with a series of breaks. The quest for the truer self has been progressive through historical fights and gains.

Me-ness is the consciousness of one's identity as a unique individual, the state of quality to be one's self in the African and European worlds. We dare to say that this me-ness could be the synthesis, double consciousness could achieve.

Double Consciousness, historicism and psychoanalytic criticism as theoretical tools are used in this paper. Historicism is hereof used since our reflection is based on the process, throughout American history, from Double Consciousness to Me-ness.

2. Historical Outlooks of Double Consciousness

The history of the United States of America is one of domination; domination of White Americans over minority groups, especially African Americans and domination of moneyed

over the poor. The notion of domination puts in question the statement that America is a Nation of opportunity, a Nation of all dreams. Achieving one's dreams is much more difficult when everything is settled and you should have had to be there at the right time, the time when laws, which favored Whites and granted them advantages were passed. Whites proclaim themselves to be Whites and refer to non-Whites as "Other". The other, through that process of racialization, is dominated and exploited (Aguessy, 2017)

It is important to place the origins of double consciousness in historical context. When the term was first used by W.E.B. Du Bois, African Americans had been experiencing a series of traumatizing events. These events happened rapidly, and sometimes simultaneously. The American Civil War, also termed War Between the States, had been fought for four years from 1861 to 1865 between the United States and eleven Southern states that seceded from the Union and formed the Confederate States of America; then came the national debate over Reconstruction which began during the Civil War. This Reconstruction, in U.S. history, lasted from 1865- 1877 and during this reconstruction, some attempts were made to restore the injustices of slavery and its political, social, and economic legacy had failed; the Ku klux Klan and other terrorist groups had emerged; millions of African Americans had been freed moneyless from slavery. It is after all these events that W.E. B. Du Bois coined the term 'Double Consciousness'.

In this Double Consciousness, one can see the emergence of two forces or powers that are opposed and in perpetual battle, the outcome of which cannot yet be known: One African and one European. There is a possibility of a synthesis of the opposing forces suggesting that unity and coherence may yet emerge from great disunity. It is exactly at this point of coherence risen from the fragmented reality, at this point of unity emerging from great disunity, that Me-ness can be experienced, that the African- American could be him/herself in the African and European worlds. In fact, this unthinkable coherence and unity could be the dreamed American socio-political harmony whereby, there will be no racial prejudice and discrimination, no bias in the judicial and legislative systems. This socio-political harmony is actually an external one. But the most important harmony is the internal one where the African American will be him/herself. Yet s/he will be only him/herself if s/he is really healed, reconciled with him/herself and his/her past, with his/her society/world and with God.

3. African-American's Journey from Double Consciousness to Me-ness

In the past, the African who came as a slave on the American Soil, hence becoming African American, had been struggling for his/ her identity throughout different fights: fight for the abolition of slavery, fight for not losing his/her self, fight for freedom, fight to vote, fight for civil rights etc. It is also the contemporary Black citizen, descending from slaves even far back who is still struggling to know and accept who s/he is. Furthermore, this African has to struggle also to keep his/her traditional values and almost unified, enriched of values of hospitality, solidarity, and fear of God through the obedience of cosmogony, of natural and ancestral laws, the beliefs in the supremacy of community over the individual. Through and beyond all the above, he has to be himself or herself in America.

In the present days, African- Americans have to fight against different plights linked to the day-to-day life in America. These plights are categorized in different categories:

Psycho affective plight: divorce, loneliness, depression, serious mental problems, family disintegration, insults, humiliation, cries, lowering, threats, threats of harm, intimidation, emotional distress, isolation, deprivation, verbal abuse, denying paternity of children, putting pressure on women to abort, early pregnancies;

Socio political plight: alcohol drug or substance abuse, prison, subtle racial discrimination and racial injustice;

Economic plight: unemployment, poverty;

Physical plight: physical dysfunction, destruction of property, physical violence expressed in various ways: pushing, pulling, hitting, punching, stabbing, burning, spitting, strangling, slapping, kicking, pulling hair, attacking with a knife, mutilating or killing.

All these fights and plights undermine African-American's happiness and the hardest fight is the inner fight to psychological freedom for identity. The journey from Double-Consciousness to me-ness is still a long way to go despite all the achievements of African-Americans in America.

Actually, there were many changes in America and in their standards of living. The 1960s were years of protest and reform. The seventies and eighties were periods of great changes in American society. People wanted a good life that they believed money could buy, that was why African Americans were focused on achievements such as good education, big cars, nice homes and professional careers etc. People started being concerned about their own happiness. All in all, the challenging peculiarities of Black history have been integral in shaping African Americans, their perception of self and the now changed and perhaps still changing depiction of the Black identity and self. This changing perception of African American selves is a great progress toward happiness and Me-ness.

Conclusion

To sum up, this history of fights and gains is a journey from Double Consciousness to Me-ness. Double Consciousness helped African- Americans to become aware of the presence of the two selves within them. But they realize in the course of time that this awareness is not enough. They realize that despite their fights and their gains, they were still unsatisfied; the hardest fight is still the quest for true self. But, after all, is this quest of me-ness not an elusive one?

African- American history is a journey; moreover, an ongoing challenging journey in the sense that the African-American moved step by step throughout different fights from Double Consciousness to Me-ness. This journey is a quite challenging one. This longing to attain self-conscious wo/manhood to merge his/her double self into a better and truer self - merging, where s/he simply wishes to make it possible for a wo/man to be both Negro and an American, fully him/herself without having the doors of opportunity closed roughly in his/her face. However, since this quest for me-ness is still an ongoing acquisition, is this quest of me-ness not an elusive one?

References

1. Aguessy, A. N. J. A. (2017). 'Contemporary African American Women's Plight and the Quest of Family Happiness in Terry McMillan's Selected Novels' University of Abomey Calavi' Unpublished Dissertation
2. Astin, A. W. (1993). 'What matters in college? Liberal Education' 79 (4), 4–15
3. Bowen, H. (1968). 'The university in America. Vital speeches of the day', 34(13), 410–414.
4. Brewer, J. S. (2013). *The Origins of Self.* A Stephen J. Brewer publication.
5. Cash, A. Psychology: How to Build Your Personal Identity https://www.dummies.com/education/psychology/psychology-how-to-\build-your-personal-identity/ retrieved on 21st, January 2021.

6. Chickering, A., & Reisser, L. (1993). *Education and identity* (2nd ed.). San Francisco: Jossey-Bass
7. Du Bois, W. E. B. (1994). The Souls of Black Folk. New York: Dover. (Original work published 1903)
8. Liebman, L. ed. (1982). *Ethnic Relations in America*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
9. Minhazul, I., Md. (2019). 'White Beauty Standard in Toni Morrison's The Bluest Eye'

   Language in India., Vol. 19 Issue 9, pp. 188-205. 18p
10. Morrison, T. (1970). The Bluest Eye. London: PEN
11. Platania, J. (1997). *Jung for Beginners*. Writers & Readers Publishing Writers & Readers Documentary Comic Book p. 122-123
12. Rieber, S. (1998). *The Concept of Personal Identity Philosophy and Phenomenological* Research Vol. 58, No. 3 , pp. 581-594 (14 pages) Published By: International Phenomenological Society https://doi.org/10.2307/2653757 https://www.jstor.org/stable/2653757 retrieved on 21st, January 2021
13. Stewart, D. L. (2008). 'Being All of Me: Black Students Negotiating Multiple Identities'.

The Journal of Higher Education, Vol. 79, No. 2 Copyright © 2008 by The Ohio State University.

TÜRKİYE DOMATES İHRACATININ YAPAY SİNİR AĞLARI YÖNTEMİ KULLANILARAK TAHMİN EDİLMESİ

Dr. Kâmil Abdullah EŞİDİR
Fırat Kalkınma Ajansı Elazığ Yatırım Destek Ofisi
Orcid ID: 0000-0002-8106-1758

Dr. Öğr. Üyesi Serkan METİN
Malatya Turgut Özal Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi
Orcid ID: 0000-0003-1765-7474

ÖZET

Türkiye'de domates üretim sektörü, son yıllarda ilerleme kaydetmiş ve ülkemiz dünyada domates üretimi ve ihracatında önemli bir yere sahip olmuştur. TÜİK verilerine göre, 2019 yılında Türkiye, 300 milyon Amerikan Dolarının üzerinde domates ihracatı gerçekleştirmiştir.

Bu çalışmada Türkiye'de domates sektörünün mevcut durumu ve ihracatı incelenmiş ve 2020 yılı ilk 7 aylık domates ihracatı Yapay Sinir Ağları yöntemi ile tahmin edilmiştir. Çalışmada; öncelikli olarak domates ihracatını etkileyen faktörler belirlenmiştir. Belirlenen bu faktörler; domates tarımsal fiyatı, domates pazar fiyatı, domates üretim miktarı, aylık Amerikan Doları kuru, miktar bazında Türkiye domates ihracatıdır. Bu faktörlere ait resmi veriler derlenmiş ve Türkiye'nin 2020 yılı ilk 7 aylık domates ihracat değeri Amerikan Doları olarak tahmin edilmiştir.

Yapılan çalışmada, yapay sinir ağları ile ihracat değeri tahmini yapılırken SPSS 25 paket programı kullanılmıştır. Uygulamada kullanılan YSA modeli, bu tür tahminlerde sıklıkla kullanılan ileri beslemeli geri yayılmalı ağ şeklinde tasarlanmıştır. Tasarlanan YSA modeli çok katmanlı yapıda olup, aktivasyon fonksiyonu olarak hiperbolik tanjant tercih edilmiştir. Giriş katmanındaki değişken sayısı 6'dır. YSA'nın 2 gizli katmanı olup birinci gizli katmandaki birim sayısı 10, ikinci gizli katmandaki birim sayısı ise 7'dir. Ağın çıktı katmanında ise bir adet bağımlı değişken bulunmaktadır. Tasarım, mimari ve programlama aşamalarından sonra, modelin eğitimi ve test aşamalarına geçilmiştir. Çalışmada, veri setinin yaklaşık %74,6'sı eğitim seti, %25,4'ü ise test seti için ayrılmıştır. Regresyon sonucu 0,96 ve korelasyon sonucu ise 0,98 olarak bulunmuştur. Bağımsız değişkenlerden domates pazar fiyatı sonuca %60,6 oranında etki etmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, domates ihracat tahmininde yapay sinir ağları metodunun geçerli ve güvenli sonuçlar ürettiğine kararı verilmiştir.

Araştırma sonucu yapay sinir ağları yöntemiyle domates sektöründe, domates ihracat tahmininin gerçeğe yakın bir şekilde tahmin edilebileceği görülmüştür. Ayrıca uluslararası literatürde, yapay sinir ağları ile birçok çalışma bulunmasına rağmen, ulusal düzeyde domates ihracatında bu metotla yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmaması, çalışmaya özgün bir değer katmaktadır. Ayrıca tasarlanan modelin domates üretim sektörü alanında, domates ihracat talebini etkileyen faktörlerin belirlenmesi açısından literatüre katkılar sağlaması beklenmektedir. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre, Türkiye'de domates üretiminin artış eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Sinir Ağları, Domates İhracat Tahmini, MLP

FORECASTING TURKEY'S TOMATO EXPORT USING ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS METHOD

ABSTRACT

Tomato production sector in Turkey has made progress in recent years and has an important place in tomato production and export in the world. According to Turkstat in 2019, Turkey has made tomato exports over 300 million US dollars.

This study examines the current state of the sector and export of tomato in Turkey. Tomato exports for the first seven months of 2020 was estimated by the method of Artificial Neural Networks. In the study; first of all, factors affecting tomato export were determined. These determined factors are; tomatoes agricultural prices, the market price of tomatoes, tomato production amount, the monthly US Dollar rate and amount of tomato exports from Turkey. Official data on these factors have been compiled. Turkey's first 7 months of 2020 export value of tomatoes was estimated to be US dollars.

In the study, SPSS 25 package program was used while estimating export value with artificial neural networks. The ANN model used in the application is designed as a feed forward back propagation network, which is frequently used in predictions.

The designed ANN model has a multi-layered structure and hyperbolic tangent is preferred as the activation function. The number of variables in the input layer is 6. ANN has 2 hidden layers and the number of units in the first hidden layer is 10, and the number of units in the second hidden layer is 7. There is one dependent variable in the output layer of the network. After the design, architecture and programming phases, the training and testing phases of the model were passed. In the study, approximately 74,6% of the data set was reserved for the training set and 25,4% was reserved for the test set. The regression result was 0.96 and the correlation result was 0.98. Tomato market price, one of the independent variables, affected the result by 60,6%. According to the results, it was decided that the artificial neural network method produced valid and reliable results in tomato export estimation.

As a result of the research, it has been seen that tomato export forecasting can be estimated close to the truth in tomato sector by using artificial neural networks method. In addition, although there are many studies with artificial neural networks in the international literature, the fact that there are no studies with this method in tomato export at the national level adds a unique value to the study. In addition, the designed model is expected to contribute to the literature in terms of determining the factors affecting tomato export demand in the field of tomato production. According to the obtained prediction result, it was found that there is an increasing trend of tomato production in Turkey.

Key Words: Artificial Neural Networks, Tomato Export Forecast, MLP

Giriş

Domates; dünyada en fazla üretilen ve tüketilen sebzeler arasında yer almaktadır ve ekonomik önemi olan ürünlerdendir. Domates yetiştiriciliği için ılık ve sıcak iklimler daha uygundur.

Domates soğuğa karşı dayanıklı değildir. Türkiye'de 18. yüzyıldan itibaren domates yetiştirilmektedir (Bayram, 2018).

Türkiye'de domates üretim sektörü, son yıllarda ilerleme kaydetmiş ve ülkemiz dünyada domates üretimi ve ihracatında önemli bir yere sahip olmuştur. TÜİK verilerine göre, 2019 yılında Türkiye, 300 milyon Amerikan Dolarının üzerinde domates ihracatı gerçekleştirmiştir.

Bu çalışmada Türkiye'de domates sektörünün mevcut durumu ve ihracatı incelenmiş ve 2020 yılı ilk 7 aylık domates ihracat değerleri Yapay Sinir Ağları yöntemi ile tahmin edilmiştir. Çalışmada; öncelikli olarak domates ihracatını etkileyen faktörler araştırma yapılarak ve sektör uzmanlarına sorularak belirlenmiştir. Belirlenen bu faktörler; domates tarımsal fiyatı, domates pazar fiyatı, domates üretim miktarı, aylık Amerikan Doları kuru ve miktar bazında Türkiye domates ihracatıdır. Bu faktörlere ait resmi veriler TÜİK ve TCMB web sitelerinden derlenmiş ve Türkiye'nin 2020 yılı ilk 7 aylık domates ihracat değeri Amerikan Doları olarak tahmin edilmiştir.

Dünya Domates Üretimi ve Dış Ticareti

Domates, küresel tarım ürünleri ticaretinde önemli yere sahiptir. Domates iç ve dış ticareti miktar ve değer olarak artış göstermeye devam etmektedir (Tepge, 2020). Günümüzde domates genelde taze tüketildiği gibi daha çok gıda sanayinde dondurulmuş, kurutulmuş ve salça olarak da tüketilmektedir (Can, 2020).

Tablo 1: 2019 Verilerine Göre Dünyada Domates İthal Eden Ülkeler

İthalatçı Ülkeler	2019 Yılı İthalat Değeri (Bin USD)	2019 Yılı İthalatı (Ton)	Dünya İthalatındaki Payı (%)	Tedarikçi Ülkelerin Ortalama Mesafesi (km)
Dünya Toplam İthalatı	8.924.578	7.188.616	100	1.446
Amerika Birleşik Devletleri	2.420.263	1.861.234	27.1	1.585
Almanya	1.398.469	701.091	15.7	763
Fransa	704.362	515.860	7.9	1,377
Birleşik Krallık	648.491	405.540	7.3	980
Rusya Federasyonu	636.650	557.708	7.1	2.683
Hollanda	320.647	230.770	3.6	1.201
Kanada	305.569	211.741	3.4	2.737
Polanya	244.767	158.963	2.7	1.619
İtalya	171.332	145.575	1.9	1.051
İspanya	170.890	198.203	1.9	958
İsveç	156.167	82.683	1.7	1.396

Kaynak: Trademap, 2020

Tablo 1'de 2019 verilerine göre dünyada domates ithal eden ülkeler görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Fransa'nın en fazla domates ithal eden ülkeler olduğu tabloda görülmektedir. 2019 yılı dünya toplam domates ithalatı yaklaşık 8,9 milyar USD olmuştur.

ABD yaptığı 2,4 milyar USD domates ithalatı ile dikkat çekmektedir. ABD, bütün dünya domates ithalatının yaklaşık %27'sini tek başına gerçekleştirmiştir.

Tablo 2: 2019 Verilerine Göre Dünyada Domates İhraç Eden Ülkeler

İhracatçı Ülkeler	2019 Yılı İhracat Değeri (Bin USD)	2019 Yılı İhracatı (Ton)	Dünya İhracatındaki Payı (%)	Tedarikçi Ülkelerin Ortalama Mesafesi (km)
Dünya Toplam İhracatı	9.042.329	7.654.344	100	1.317
Meksika	2.154.855	1.858.920	23.8	1.630
Hollanda	1.967.586	1.091.139	21.8	697
İspanya	1.031.800	767.369	11.4	1.533
Fas	765.162	587.819	8.5	2.012
Fransa	381.476	235.197	4.2	807
Kanada	379.228	176.792	4.2	1.258
Belçika	305.876	251.747	3.4	440
Türkiye	303.071	534,772	3.4	1.436
Amerika Birleşik Devletleri	291.723	197.107	3.2	1.262
Çin	200.159	196.431	2.2	2.695
Azerbeycan	189.292	174.548	2.1	1.851

Kaynak: Trademap, 2020

Tablo 2'de 2019 verilerine göre dünyada en fazla domates ihraç eden ülkeler görülmektedir. Dünya domates ihracatında önde gelen ülkeler arasında Meksika, Hollanda ve İspanya yer aldığı tabloda görülmektedir. Türkiye listede 8. sırada yer almaktadır. Türkiye, Trademap verilerine göre 2019 yılında dünya domates ihracatından %3,4 pay almıştır.

Türkiye'de Domates Üretimi

Domates üretimi, Türkiye'de de önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin iklim koşulları domates yetiştiriciliği için oldukça uygundur. 1970'li yıllardan itibaren domates işleme sanayisi ülkemizde gelişmeye başlamış ve Türkiye zamanla dünya domates üretiminde ilk sıralara yükselmiştir. Akdeniz bölgesinde sofralık domates üretimi, Marmara ve Ege Bölgelerinde ise sanayi tipi domates üretimi daha fazla yoğunlaşmıştır (Bayram, 2018).

Tablo 3: Türkiye'de Yıllara Göre Domates Üretimi

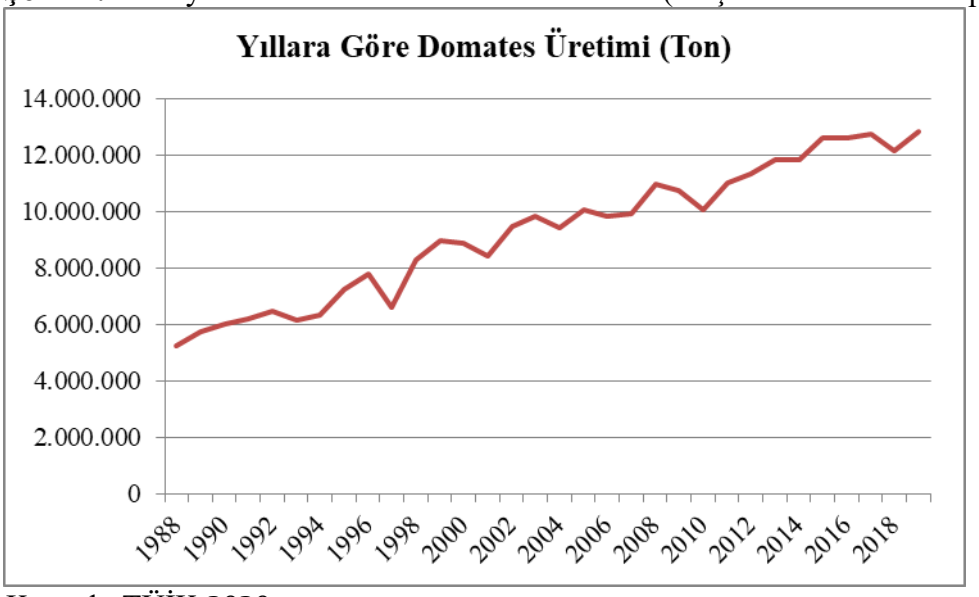
Yıllar	Toplam (Ton)	Yıllar	Sofralık (Ton)	Salçalık (Ton)	Toplam (Ton)
1988	5.250.000	2004	-	-	9.440.000
1989	5.750.000	2005	7.067.000	2.983.000	10.050.000
1990	6.000.000	2006	6.912.745	2.942.132	9.854.877
1991	6.200.000	2007	6.963.159	2.973.393	9.936.552
1992	6.450.000	2008	7.419.814	3.565.541	10.985.355
1993	6.150.000	2009	7.205.961	3.539.611	10.745.572

1994	6.350.000	2010	7.173.188	2.878.812	10.052.000
1995	7.250.000	2011	7.573.431	3.430.002	11.003.433
1996	7.800.000	2012	7.697.961	3.652.039	11.350.000
1997	6.600.000	2013	7.941.780	3.878.220	11.820.000
1998	8.290.000	2014	7.935.110	3.914.890	11.850.000
1999	8.956.000	2015	8.170.000	4.445.000	12.615.000
2000	8.890.000	2016	8.581.247	4.018.753	12.600.000
2001	8.425.000	2017	8.789.719	3.960.281	12.750.000
2002	9.450.000	2018	8.414.920	3.735.080	12.150.000
2003	9.820.000	2019	8.836.055	4.005.935	12.841.990

Kaynak: TÜİK, Erişim: 25.10.2020.

Tablo 3'de Türkiye'de yıllara göre domates üretimi gösterilmiştir. 2005 yılından itibaren TÜİK, domates üretiminde sofralık ve salçalık türlerinin üretiminde detay vermektedir. 2005'ten önceki yıllarda sadece toplam üretim miktarı bilgisi mevcuttur. Tablo 3'te görüldüğü üzere 1988 yılında 5,25 milyon ton olan taze domates üretimi 2019 yılında 12,8 milyon tonu aşmıştır. Artış oranı 2,45 mislidir. Bu denli üretim artışına Türkiye'nin son yıllarda yaptığı domates ihracatının katkısı yadsınamaz. 2019 yılında ülkede 8,8 milyon ton sofralık ve 4 milyon ton ise salçalık domates üretimi yapılmıştır.

Şekil 1: Türkiye'de Yıllara Göre Domates Üretimi (Salçalık ve Sofralık Toplamı)

Kaynak: TÜİK 2020.

Şekil 1'de Türkiye'de yıllara göre domates üretimi gösterilmiştir. Salçalık ve sofralık domates üretim miktarlarının toplamı ton olarak gösterilmiştir. Üretilen domatesin yaklaşık üçte biri salçalık tip domatestir. Geriye kalan üçte ikilik kısım ise sofralık domates türüdür. Yukarıdaki grafikten anlaşıldığı üzere bazı yıllarda mevsimsel ve iklimsel özelliklerden ötürü kısmi düşüşler görülse de domates üretiminde sürekli ve düzenli bir artış gözlemlenmektedir. Domates üretim miktarı 13 milyon tona yaklaşmıştır.

Tablo 4: Türkiye'de Yıllara Göre Domates Üretimi Denge Tablosu

Yıllar	**Üretim (Ton)**	**Üretim Kayıpları (Ton)**	**Arz=Kullanım (Ton)**	**Kullanılabilir Üretim (Ton)**	**İthalat (Ton)**	**Yurtiçi Kullanım (Ton)**

2000	8.890.000	311.150	8.587.833	8.578.850	8.983	8.176.084
2001	8.425.000	294.875	8.137.975	8.130.125	7.850	7.655.160
2002	9.450.000	330.750	9.133.876	9.119.250	14.626	8.525.560
2003	9.820.000	343.700	9.488.491	9.476.300	12.191	8.762.032
2004	9.440.000	330.400	9.124.585	9.109.600	14.985	8.343.274
2005	10.050.000	351.750	9.710.015	9.698.250	11.765	8.864.738
2006	9.854.877	344.921	9.528.030	9.509.956	18.074	8.547.678
2007	9.945.043	348.077	9.612.095	9.596.966	15.129	8.609.962
2008	10.985.355	384.487	10.610.840	10.600.868	9.972	9.465.046
2009	10.745.572	376.095	10.379.717	10.369.477	10.240	9.111.259
2010	10.052.000	351.820	9.712.652	9.700.180	12.472	8.672.133
2011	11.003.433	385.120	10.630.086	10.618.313	11.773	9.513.286
2012	11.350.000	397.250	10.963.759	10.952.750	11.009	9.848.760
2013	11.820.000	413.700	11.417.602	11.406.300	11.302	10.158.315
2014	11.850.000	414.750	11.444.975	11.435.250	9.725	10.317.759
2015	12.615.000	441.525	12.184.425	12.173.475	10.950	10.989.375
2016	12.600.000	441.000	12.169.405	12.159.000	10.405	10.923.258
2017	12.750.000	446.250	12.314.993	12.303.750	11.243	11.109.482
2018	12.150.000	425.250	11.759.556	11.724.750	34.806	10.604.454

Kaynak: TÜİK, Erişim 25.10.2020

Tablo 4'te Türkiye'de yıllara göre domates üretimi denge tablosu görülmektedir. Tablodan görüldüğü üzere domateste ciddi miktarlarda üretimden kayıplar mevcuttur. 2019 yılında 425 bin ton civarında üretimdeki kayıp söz konusudur. Üretime kıyasla düşük rakamlarda olsa da ithalat değerleri de görülmektedir. İhracattan çeşitli nedenlerden dolayı dönen ürünlerin resmiyette ithalat olarak gözükme zorunluluğundan ötürü domateste ithalatın olduğu değerlendirilmektedir.

Tablo 5: Türkiye'de Yıllara Göre Domates Üretimi Denge Tablosu Devamı

Yıllar	**Tüketim (Ton)**	**Kayıplar (Ton)**	**İhracat (Ton)**	**Ab 27-28 İhracat (Ton)**	**Kişi Başına Tüketim (Kg)**	**Yeterlilik Derecesi (%)**
2000	7.358.475	817.608	411.749	Bilgi yoktur	110	104,9
2001	6.889.644	765.516	482.815	Bilgi yoktur	101,5	106,2
2002	7.673.004	852.556	608.316	Bilgi yoktur	111,5	107

2003	7.885.829	876.203	726.459	Bilgi yoktur	113	108,2
2004	7.508.947	834.327	781.311	Bilgi yoktur	106,2	109,2
2005	7.978.264	886.474	845.277	Bilgi yoktur	Bilgi yoktu	109,4
2006	7.692.910	854.768	980.352	Bilgi yoktur	Bilgi yoktu	111,3
2007	7.748.966	860.996	1.002.133	359.672	109,8	111,5
2008	8.518.541	946.505	1.145.794	416.295	119,1	112
2009	8.200.133	911.126	1.268.458	487.905	113	113,8
2010	7.804.920	867.213	1.040.519	320.241	105,9	111,9
2011	8.561.957	951.329	1.116.800	341.368	114,6	111,6
2012	8.863.884	984.876	1.114.999	336.278	117,2	111,2
2013	9.142.484	1.015.832	1.259.287	406.910	119,2	112,3
2014	9.285.983	1.031.776	1.127.216	374.034	119,5	110,8
2015	9.340.969	1.648.406	1.195.050	447.103	118,6	110,8
2016	9.284.769	1.638.489	1.246.147	487.800	116,3	111,3
2017	9.443.060	1.666.422	1.205.511	506.454	116,9	110,7
2018	9.013.786	1.590.668	1.155.102	390.548	109,9	110,6

Kaynak: TÜİK, Erişim 25.10.2020

Tablo 5'te Türkiye'de yıllara göre domates üretimi denge tablosunun devamı görülmektedir. Tablo 5'te görüldüğü üzere Türkiye domateste yeterlilik derecesinde son yıllarda %110'u geçen değerlere sahiptir. Kişi başına düşen domates tüketimi ise yılda 110-120 kg arasında değişmektedir. Depolama sorunları, tüketememe vb. sorunlardan ötürü ürün kayıplarının da çok yüksek olduğu tablodan anlaşılmaktadır. 2018 yılındaki ürün kaybı yaklaşık 1,6 milyon ton olmuştur. Bu rakam yıllık ülke domates ihracatının neredeyse 1,5 katıdır. 2018'de Türkiye domates ihracatı yaklaşık 1,16 milyon ton olmuştur.

Tablo 6: Türkiye'de Yıllara Göre Örtüaltı Tiplerine Göre Sofralık Domates Üretim Alanı (Dekar)

Yıllar	Alçak Tünel	Cam Sera	Plastik Sera	Yüksek Tünel
2004	2.908	54.991	106.314	10.674
2005	2.831	52.221	110.238	10.829
2006	2.870	52.931	110.650	11.153
2007	14.567	53.315	114.766	14.927
2008	17.540	61.217	124.819	12.093
2009	17.526	58.339	138.289	10.300
2010	14.662	58.852	146.638	13.793
2011	14.625	53.485	158.742	21.429
2012	14.450	54.554	170.039	14.713

2013	14.539	54.241	171.559	12.995
2014	14.207	54.734	162.613	14.955
2015	14.644	51.363	176.259	15.765
2016	15.500	53.209	188.984	15.535
2017	5.720	55.492	204.556	15.708
2018	5.238	50.299	210.250	15.018
2019	13.909	49.280	212.246	14.821

Kaynak: TÜİK, Erişim 25.09.2020

Tablo 6'da Türkiye'de yıllara göre örtüaltı tiplerine göre sofralık domates üretim alanları dekar olarak gösterilmiştir. Tablo 6'da görüldüğü üzere yıllar itibariyle örtüaltı domates üretiminde çok büyük artışlar söz konusudur. Kış mevsiminde Rusya gibi çeşitli ülkelere yapılan taze domates ihracatı örtüaltı domates üretimini olumlu yönde etkilemiştir. Tablo 6'dan anlaşıldığı üzere en fazla örtüaltı domates üretimi plastik sera türündedir. Örtü altı domates üretimi, 2019 yılında toplam 290.256 dekar alanda yapılmaktadır. Türkiye'de örtü altı domates üretim miktarı; son yıllarda artış göstermiştir (Tepge, 2020).

Tablo 7: Türkiye'de Yıllara Göre Örtüaltı Tiplerine Göre Sofralık Domates Üretim Miktarı (Ton)

Yıllar	Alçak Tünel	Cam Sera	Plastik Sera	Yüksek Tünel
2004	17.964	764.486	1.045.173	132.562
2005	17.529	736.160	1.133.538	136.661
2006	18.250	751.196	1.150.055	148.237
2007	76.096	779.183	1.387.532	208.251
2008	98.487	831.188	1.292.792	160.264
2009	98.618	842.132	1.578.853	137.858
2010	61.631	818.074	1.769.075	204.083
2011	61.654	737.453	2.006.602	286.374
2012	82.741	705.618	2.132.540	175.450
2013	82.884	739.738	2.215.191	163.117
2014	82.397	758.961	2.261.956	182.256
2015	84.173	713.610	2.396.282	200.382
2016	92.696	737.245	2.593.298	191.233
2017	33.846	736.731	2.869.275	189.979
2018	31.211	716.827	2.959.123	181.394
2019	95.113	710.110	3.094.272	184.186

Kaynak: TÜİK, Erişim 25.09.2020

Tablo 7'de Türkiye'de yıllara göre örtüaltı tiplerine göre sofralık domates üretim miktarı ton olarak ifade edilmiştir. Tablo 7'de görüldüğü üzere 2019 yılında plastik serada üretilen domates miktarı 3 milyon tonu aşmıştır. Yine cam seralarda da önemli miktarlarda domates üretimi söz konusudur. 2019 yılında cam serada üretilen domates miktarı 710 bin ton civarında olmuştur. Yine Tablo 7'den yıllara göre örtüaltında üretilen domates miktarlarının ciddi seviyelerde yükseldiğini görmek mümkündür. Cam seralarda domates üretimi plastik seralara oranla daha kârlıdır ve verim daha yüksektir (Örük, 2019).

Örtü altı domates yetiştiriciliği sayesinde birim alandan yüksek verim ve gelir elde edilmektedir. Bu sayede domates üretimi yılın her mevsimine yayılabilmekte ve yıl içerisinde

düzenli iş gücü kullanımı sağlamaktadır. Bundan ötürü örtü altı domates yetiştiriciliği Türk tarım sektöründe önemlidir (Tepge, 2020).

Türkiye'nin Domates İhracatı

Türkiye, domates işleme sanayisinin gelişme göstermesi ile birlikte Türkiye dünya domates üretiminde ve ihracatında önemli bir konuma gelmiştir.

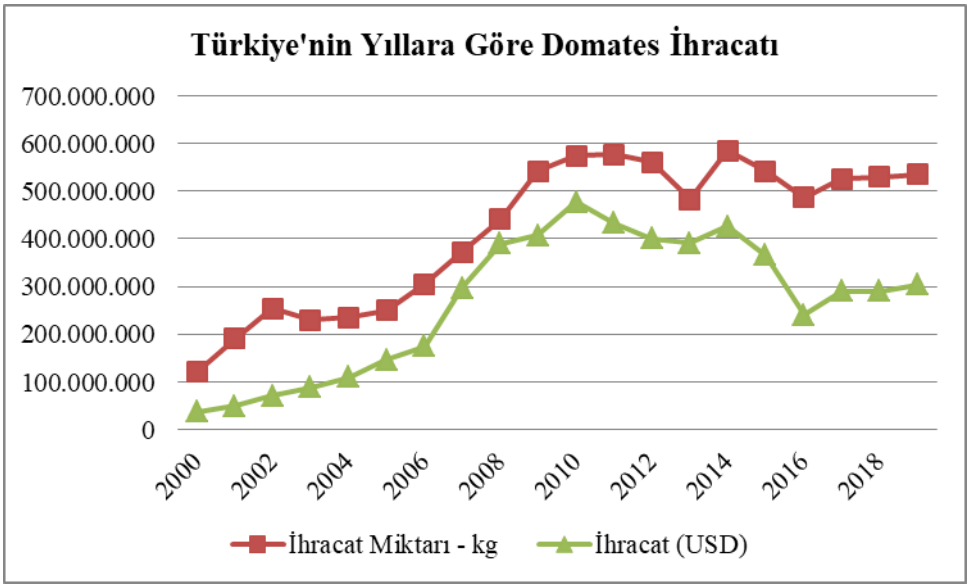
Tablo 8: Türkiye'nin Yıllara Göre Domates İhracatı

Yıllar	İhracat Miktarı - kg	İhracat (USD)	Yıllar	İhracat Miktarı - kg	İhracat (USD)
2000	119.898.536	37.501.843	2010	573.694.062	476.487.379
2001	190.767.952	48.913.798	2011	576.573.297	432.462.088
2002	253.489.259	70.001.123	2012	560.291.324	400.691.378
2003	228.776.996	88.692.613	2013	483.019.230	391.217.809
2004	235.363.682	109.563.312	2014	585.202.225	426.490.296
2005	250.181.959	145.773.219	2015	541.088.542	365.291.861
2006	304.372.482	174.283.608	2016	485.963.194	239.874.828
2007	372.093.592	297.176.427	2017	525.689.609	290.137.908
2008	440.194.128	389.030.409	2018	530.086.587	289.827.403
2009	542.230.748	406.411.791	2019	534.614.755	303.000.814

Kaynak: TÜİK, Erişim 25.09.2020

Tablo 8'de Türkiye'nin yıllara göre domates ihracatı miktar ve değer bazında gösterilmiştir. 2000 yılında 120 bin ton ve 37,5 milyon USD civarında olan taze domates ihracatı 2019 yılında 534 bin tona ve 303 milyon USD değere yükselmiştir. Artış oranı tonaj bazında % 448, değer bazında ise 8,08 kat olmuştur. Yani artık Türkiye eskiye kıyasla domatesi döviz fiyatları üzerinden yaklaşık 2 misli fiyatla satabilmektedir.

Şekil 2: Türkiye'nin Yıllara Göre Domates İhracatı

Kaynak: TÜİK, Erişim 25.09.2020

Şekil 2'de Türkiye'nin yıllara göre domates ihracatı miktar olarak kilogram ve değer olarak Amerikan Doları ile ifade edilmiştir. Grafikten Türkiye'nin yıllar itibari ile domates ihracatını miktar ve değer olarak net şekilde artırdığı görülmektedir.

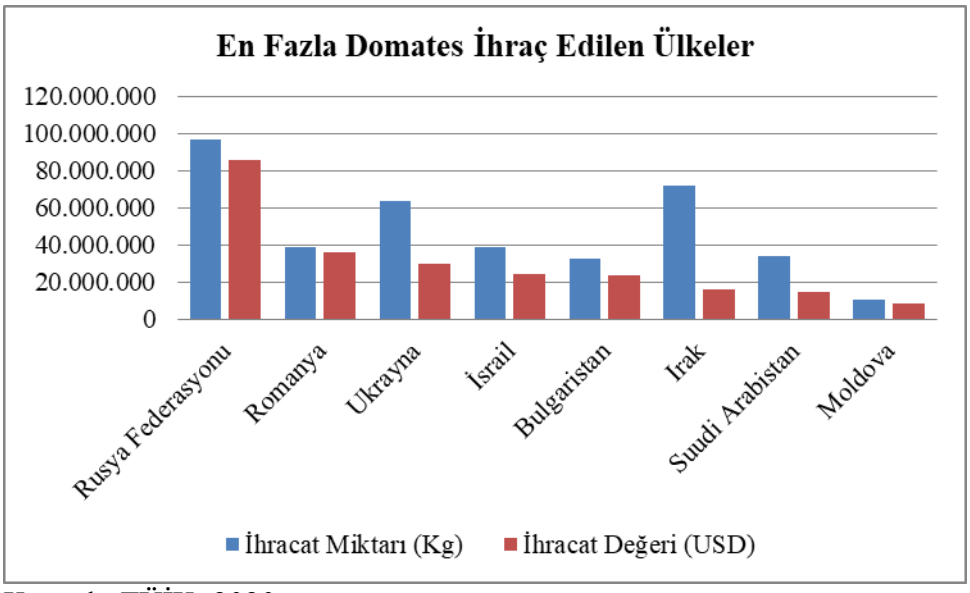
Tablo 9: Türkiye'nin 2019 Yılı Ülkelere Göre Domates İhracatı

Ülke Adı	**İhracat Miktarı (Kg)**	**İhracat Değeri (USD)**	**Ülke Adı**	**İhracat Miktarı (Kg)**	**İhracat Değeri (USD)**
Rusya Federasyonu	96.800.189	85.455.858			
Romanya	38.783.240	36.303.683	Hollanda	5.273.438	4.294.883
Ukrayna	63.448.750	29.736.370	Bosna-Hersek	8.816.417	3.432.438
İsrail	38.984.438	23.953.944	Katar	6.681.797	2.589.564
Bulgaristan	32.256.603	23.851.543	Macaristan	2.103.531	2.260.392
Irak	72.190.286	16.265.174	Sırbistan	2.541.782	1.648.130
Suudi Arabistan	33.859.002	14.264.633	Yunanistan	2.125.845	1.409.357
Moldova	10.283.628	8.042.469	Avusturya	1.760.290	1.399.582
Suriye	55.318.876	8.011.105	Kosova	3.458.236	1.398.117
Belarus	8.140.713	7.332.555	Seyşeller	639.515	1.291.568
Polonya	7.398.834	7.106.210	Kuzey Makedonya	2.197.387	1.248.833
Almanya	6.858.474	6.967.606	Hırvatistan	1.652.874	1.149.886
BAE	10.228.866	5.350.465	Diğer Ülkeler	5.962.166	3.773.546
Gürcistan	16.853.178	4.467.549	**Toplam**	**534.618.355**	**303.005.460**

Kaynak: TÜİK, Erişim 25.09.2020

Tablo 9'da Türkiye'nin 2019 yılında ülkelere göre domates ihracatı kilogram ve USD olarak görülmektedir. En fazla ihracatın 96,8 milyon ton ve 85,5 milyon USD değerle Rusya Federasyonuna yapıldığı görülmektedir. Daha sonra ise Romanya, Ukrayna, İsrail, Bulgaristan, Irak ve Suudi Arabistan ülkeleri gelmektedir. 2019 yılındaki toplam domates ihracatı yaklaşık 535 bin ton ve 303 milyon Amerikan Doları olmuştur. Irak'a yapılan ihracat 72 bin ton dolaylarında olmasına rağmen yapılan ihracat değeri 16,2 milyon USD olmuştur. Yani Irak'a düşük fiyatlardan domates satılmıştır.

Şekil 3: Türkiye'nin 2019 Yılında En Fazla Domates İhraç Ettiği Ülkeler

Kaynak: TÜİK, 2020.

Şekil 3'te Türkiye'nin 2019 yılında en fazla domates ihraç ettiği ülkeler görülmektedir. Yapılan domates ihracatının genelde yakın coğrafi ülkelere yapıldığı dikkati çekmektedir. Domates çabuk bozulan ve zamanında tüketilmesi gereken bir ürün olduğundan kısa sürelerde son tüketiciye ulaştırılması gereken bir üründür. Domates ihracatında pazar çeşitlendirmesinin yolları aranmalıdır. Domates ihracatından elde edilen gelir Türkiye ekonomisine önemli katkılar sunmaktadır (Yılmaz, 2017).

Tasarlanan Yapay Sinir Ağları Modeli ile Domates İhracat Miktarının Tahmini

Yapay Sinir ağları insan beyninin taklit eden ve öğrenme işlemini gerçekleştiren bilgisayar sistemleridir. Öğrenme işlemi örneklerden faydalanılarak gerçekleştirilir. Birbirine bağlı yapay sinir hücreleri yapay sinir ağlarını oluşturur. Bağlantıların ağırlık değerleri vardır (Güven, 2019). Çalışmada yapay sinir ağları'nın Multilayer Perceptron modeli kullanılmıştır. MLP, yapay sinir ağlarının geriye yayılım algoritması kullanan uygulamalarında en çok tercih edilen modeldir (Aydemir, 2018).

Yapay sinir ağları birçok endüstriyel uygulamada başarı ile kullanılmaktadır. Tıp, turizm, mühendislik, ekonomi ve sanayi benzeri alanlarda kullanımı söz konusudur. Biyolojik sistemlere ait olan yaşayarak öğrenme yeteneği, böylece bilgisayar ortamında kullanılım olanağı bulabilmektedir (Yorgancı, 2019).

Yapılan çalışmada, yapay sinir ağları ile ihracat değeri tahmini yapılırken SPSS 25 paket programı kullanılmıştır. Uygulamada kullanılan YSA modeli, bu tür tahminlerde sıklıkla kullanılan ileri beslemeli geri yayılmalı ağ şeklinde tasarlanmıştır. Tasarlanan YSA modeli çok katmanlı yapıda olup, aktivasyon fonksiyonu olarak hiperbolik tanjant tercih edilmiştir. Giriş katmanındaki değişken sayısı 6'dır. YSA'nın 2 gizli katmanı olup birinci gizli katmandaki birim sayısı 10, ikinci gizli katmandaki birim sayısı ise 7'dir. Ağın çıktı katmanında ise bir adet bağımlı değişken bulunmaktadır. Tasarım, mimari ve programlama aşamalarından sonra, modelin eğitimi ve test aşamalarına geçilmiştir. Çalışmada, veri setinin yaklaşık %74,6'sı eğitim seti, %25,4'ü ise test seti için ayrılmıştır. Regresyon sonucu 0,96 ve korelasyon sonucu ise 0,98 olarak bulunmuştur. Bağımsız değişkenlerden domates pazar fiyatı sonuca %60,6 oranında etki etmiştir.

Tablo 10: Tasarlanan Modelin İşlem Özeti

		N Sayısı	Yüzde
Örnekle m	Eğitim	179	74,6%
	Test	61	25,4%
Geçerli		240	100,0%
Toplam		240	

Tablo 10'da görüldüğü üzere, çalışmada ele alınan 6 seri ve 179 aylık veriden bilgisayar programı tarafından rastgele seçilen %74,6 adedi eğitim, yine rastgele seçilen %25,4 adedi test seti olarak belirlenmiştir. Tablo 11'de görüldüğü gibi tasarlanan ağ modeli çok katmanlı bir sinir ağıdır.

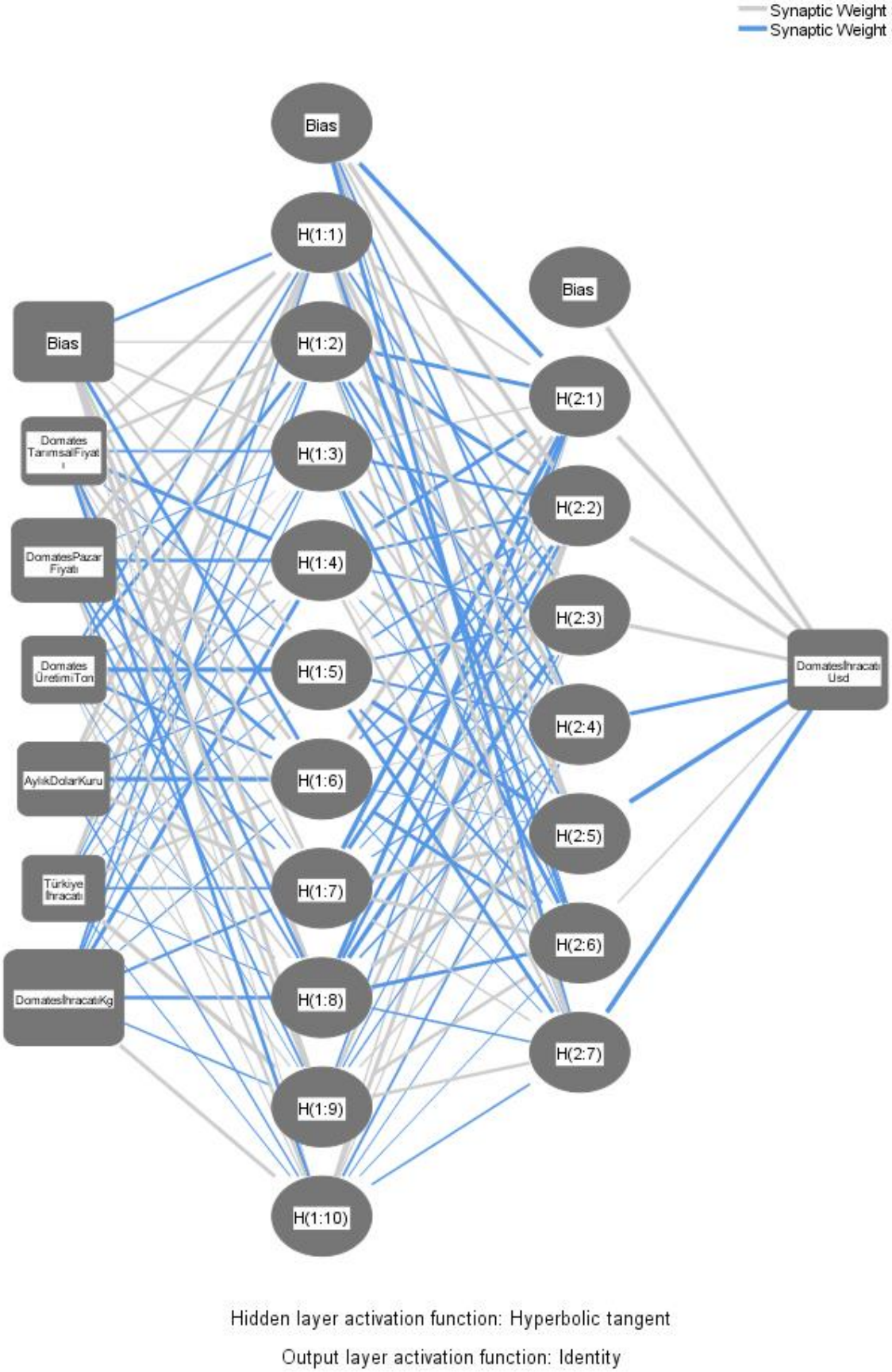
Tablo 11: Tasarlanan Ağ Bilgileri

Ağın Yapısı			
Giriş Katmanı	Bağımsız Değişkenler	1	Domates Tarımsal Fiyatı
		2	Domates Pazar Fiyatı
		3	Domates Üretimi-Ton
		4	Aylık Dolar Kuru
		5	Türkiye İhracatı
		6	Domates İhracatı-Kg
	Değişken Sayısı[a]		6
	Değişkenler için Yeniden Ölçeklendirme Yöntemi		Standardize
Gizli katmanlar	Gizli Katmanların Sayısı		2
	1. Katmandaki Birim Sayısı[a]		10
	2. Katmandaki Birim Sayısı[a]		7
	Aktivasyon Fonksiyonu		Hiperbolik Tanjant
Çıkış Katmanı	Bağımlı Değişkenler	1	Domates İhracatı-USD
	Çıktı Katmanı Birim Sayısı		1
	Değişkenler için Yeniden Ölçeklendirme Yöntemi		Standardize
	Aktivasyon Fonksiyonu		Identity
	Hata Fonksiyonu		Hata Karelerin Toplamı
a. Bias birimi hariç			

Yukarıda Tablo 11'de tasarlanan yapay sinir ağı bilgileri yer almaktadır. Giriş katmanı, gizli katman ve çıktı katmanındaki detaylar yukarıda gösterilmiştir. Hata fonksiyonu olarak Hata Karelerin Toplamı kullanılmıştır. Hata teriminin tüm gözlemler için kareleri alınır ve toplanırsa Hata Kareleri Toplamı elde edilmektedir. Gizli katmanda aktivasyon fonksiyonu olarak Hiperbolik Tanjant, çıktı katmanında ise aktivasyon fonksiyonu olarak Identity tercih edilmiştir. Birinci gizli katmandaki birim sayısı 10, ikinci gizli katmandaki birim sayısı ise 7'dir. Çıkış katmanındaki bağımlı değişken ise domates ihracat değeridir. Birim sayıları hesaplanırken bias hata birimleri hariç tutularak sayılmamıştır.

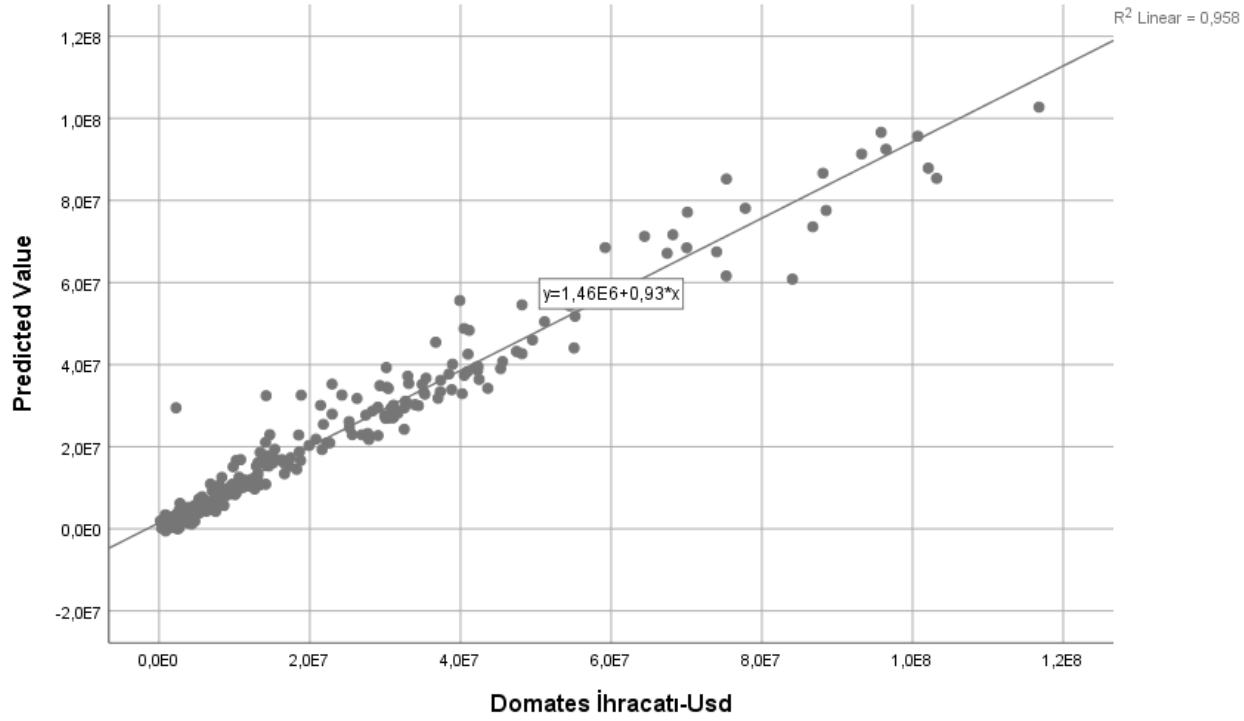
MLP bir yapay sinir ağı modelidir. Girdi katmanı, gizli katmanlar ve çıktı katmanından oluşan, ileri beslemeli yapıya sahiptir. MLP modelinde temel amaç, ağdan beklenen çıktı ile üretilen çıktı arasındaki hatayı minimum değerlere indirmektir. Ağlara eğitim sırasında hem girdiler hem de o girdilere karşılık üretilmesi gereken çıktılar gösterilmektedir. Tercih edilen eğitim algoritmasına göre, ağın çıkışı ile arzu edilen çıkış arasındaki hata tekrar geriye doğru yayılarak hata en az değere düşünceye kadar ağın ağırlıkları değiştirilmektedir. MLP ağlarının tahmin amacı ile kullanımında, ağ mimarisi önem arz etmektedir. Ağ mimarisi belirlenirken, ağın kaç katmandan oluşacağı, katmanlarda kaç sinir hücresinin bulunacağı ve aktivasyon fonksiyonunun belirlenmesi türünden işlemler tasarlanmaktadır.

Şekil 4: SPSS 25 Paket Programında Tasarlanan Yapay Sinir Ağının Mimarisi ve Katmanları

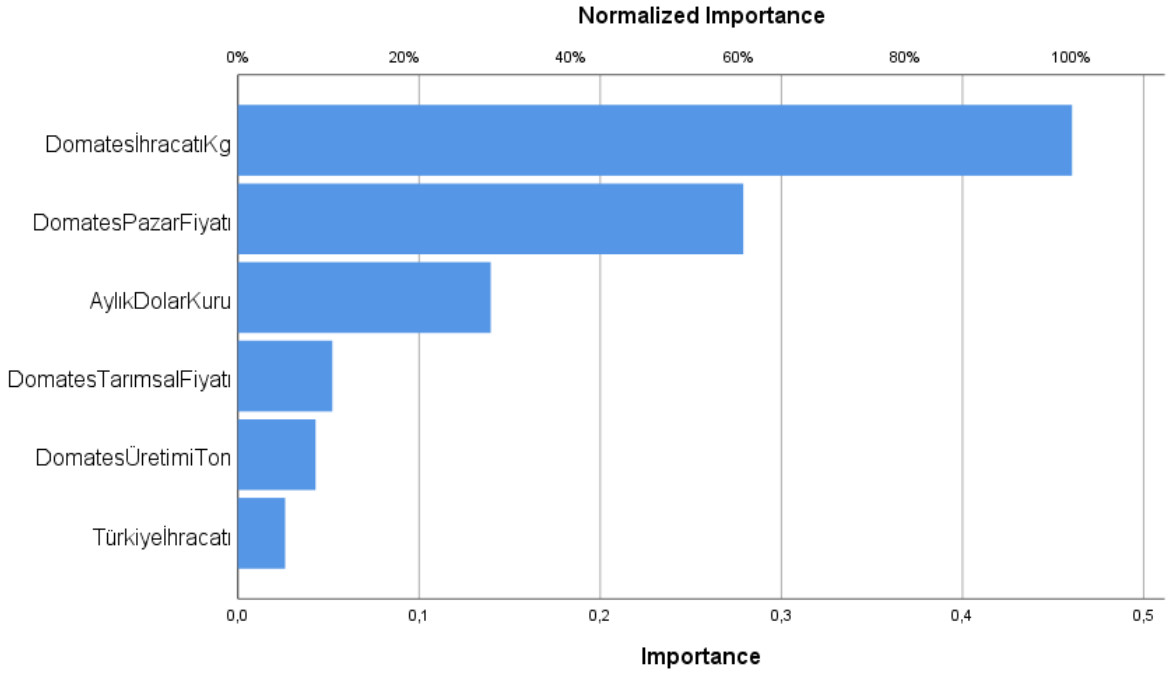
Yukarıda Şekil 4'te tasarlanan MLP modelinin mimarisi ve katmanları gösterilmiştir. Çıkış katmanı aktivasyon fonksiyonu olarak Identity kullanılmıştır.

Şekil 5: Gerçekleşen İhracat Değerleri İle Tahmin Edilen Değerlerin Karşılaştırılması

Yukarıda Şekil 5'te tahmin edilen değerler ile gerçek değerler arasındaki R^2 yani Regresyon değeri gösterilmiştir. Görüldüğü üzere Lineer R^2 değeri 0,958'dir ve 1 değerine oldukça yakındır.

Şekil 6: Normalize Edilen Giriş Değerlerinin Önem Sırası

Yukarıda Şekil 6'da normalize edilmiş giriş değerleri önem sırasına göre gösterilmiştir. Kilogram olarak domates ihracat miktarlarının ve domates tüketici fiyatlarının tasarlanan modelde en fazla etkiye sahip olduğu görülmektedir.

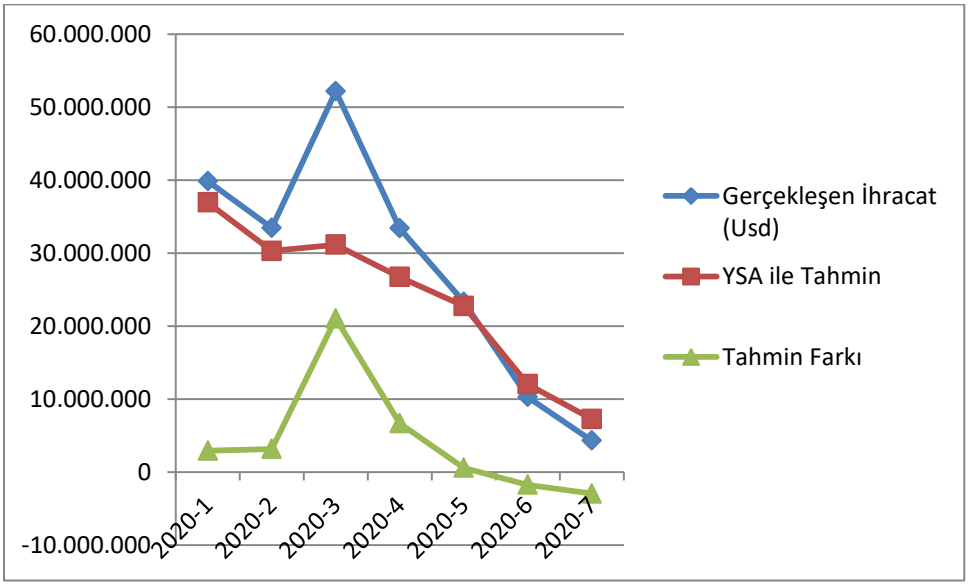
2020 Yedi Aylık Dönemin Tahmini

Yapay Sinir Ağları farklı yapılarda ve formlarda bulunan bilgileri hızlı biçimde tanıma ve algılama yeteneğine sahiptir. Özellikle karmaşık ortamlarda, klasik teknikler ile çözümü zor olan problemler için etkin çözümler olanakları sağlamaktadır. Bu bakımdan önemli bir alternatiftir. Aşağıda Tablo 12'de belirlenen 7 aylık dönem için yapılan tahminler gösterilmiş ve bu tabloya ait grafik de sonrasında sunulmuştur.

Tablo 12. Gelecek 7 Aylık Dönem İçin Üretilen Tahminler Modelinin Ürettiği Toplam Talep Miktarları

Dönemler	Gerçekleşen İhracat (USD)	YSA ile Tahmin	Tahmin Farkı
2020-1	39.843.362	36.918.834	2.924.528
2020-2	33.445.068	30.286.470	3.158.598
2020-3	52.171.411	31.136.340	21.035.071
2020-4	33.367.189	26.699.210	6.667.979
2020-5	23.313.344	22.743.824	569.520
2020-6	10.264.345	12.020.942	-1.756.597
2020-7	4.312.670	7.264.751	-2.952.081

Şekil 7: Gelecek 7 Aylık Dönem İçin Gerçekleşen İhracat ve Modelinin Tahmini ve Aradaki Farklar

Korelasyon, Regresyon ve Ortalama Mutlak Yüzde Hata (MAPE) hesaplamaları yapılmış ve sonuç aşağıda Tablo 13'de gösterilmiştir.

Tablo 13. Yapılan Tahmin İle İlgili İstatistiki Bilgiler ve Hata Değerleri

Korelasyon	0,844076078
Regresyon	0,844076078
MAPE	0,23584973
N Sayısı	7

MAPE istatistiği yapılan tahminlerin doğruluğunu ölçmede yaygın olarak kullanılan yöntemlerdendir (Eşidir, 2020). Çalışmada, YSA modelinin MAPE hata değeri 0,236 olarak hesaplanmıştır. Yapay Sinir Ağları bilinen örnekleri kullanmaktadır. Daha önceden karşılaşılmamış durumlar için genelleme yapabilir. Hatalı ve kayıp veriler için çözüm üretme kabiliyetine sahiptir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma, yapay sinir ağları yöntemiyle domates üretim sektöründe, domates ihracat tahmininin gerçeğe yakın bir şekilde tahmin edilebileceği varsayımına dayanmaktadır. Araştırma sonucu yapay sinir ağları yöntemiyle domates sektöründe, domates ihracat tahmininin gerçeğe yakın bir şekilde tahmin edilebileceği görülmüştür. Tasarlanan modelin domates üretimi sektörü alanında, domates ihracat talebini etkileyen faktörlerin belirlenmesi açısından literatüre katkılar sağlaması beklenmektedir. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre, Türkiye'de domates üretiminin artış eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Model, SPSS 25, Neural Network Multilayer Perceptron paket programı kullanılarak oluşturulmuş ve elde edilen sonuçlar analiz edilmiştir. Tasarlanan modelin değerlendirilmesi yapılmış ve modelin performansı test edilmiştir. Çalışmada, veri setinin yaklaşık %74,6'sı eğitim seti, %25,4'ü ise test seti için ayrılmıştır. Regresyon sonucu 0,96 ve korelasyon sonucu ise 0,98 olarak bulunmuştur. Bağımsız değişkenlerden domates pazar fiyatı sonuca %60,6 oranında etki etmiştir. Tahminlerin doğruluğunu ölçmede yaygın olarak kullanılan yöntemlerden olan MAPE istatistiğine göre yapılan tahmin güvenilir ve tutarlıdır. Araştırmanın yeni modellerle oluşturan farklı yapılar üzerine odaklanarak yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Tasarlanan modelin domates üretimi sektörü alanında, domates ihracat talebini etkileyen faktörlerin belirlenmesi açısından literatüre katkılar sağlaması beklenmektedir.

Türkiye'de üretilen domatesin verimi dünya ortalamasının üzerindedir. Üretim rakamları da hayli yüksektir. Buna rağmen toplam üretimdeki ihraç edilen miktar oranı düşüktür. Avrupa Birliği ülkelerine olan ihracat artırılması gerekmektedir (Aksoy, 2016). Türkiye domates üretim sektörü, dünyada domates üretimi ve ihracatında önemli bir yere sahiptir. TÜİK verilerine göre, 2019 yılında ülkemiz, 300 milyon Amerikan Dolarının üzerinde domates ihracatı gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucu yapay sinir ağları yöntemiyle domates sektöründe, domates ihracat tahmininin gerçeğe yakın bir şekilde tahmin edilebileceği görülmüştür. Tasarlanan modelin domates üretimi sektörü alanında, domates ihracat talebini etkileyen faktörlerin belirlenmesi açısından literatüre katkılar sağlaması beklenmektedir. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre, Türkiye'de domates üretiminin artış eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

İhracat edilen ürünlerdeki doğru ve sağlıklı tahminler makroekonomik amaçlar açısından önem arz etmektedir. Türkiye'nin ithalatı ihracattan yüksektir. Ülke her yıl dış ticaret açığı vermektedir. Cari açık dış ticaret açığından ötürü oluşmaktadır. Yapay sinir ağları yöntemleri daha farklı sektörlerde kullanılabilir. Farklı sektörler ve ürünlerde ihracat tahminlerinde

bulunulabilir. Yapay sinir ağı yöntemlerinin önümüzdeki süreçte farklı birçok uygulama alanında kullanılması öngörülmektedir.

Kaynakça

Aksoy A, Kaymak H. (2016). Türkiye Domates Sektörüne Genel Bakış. Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6(2), s. 121 - 129.

Aydemir, Emrah, (2018). Türkçe Köşe Yazılarında Yapay Sinir Ağlarıyla Yazar ve Gazete Tahmin Etme, DÜMF Mühendislik Dergisi, 10,1, s. 45-56

Bayram, Sezgin ve Gülser Füsun, (2018). Van İlinde Domatesin Yaygın Olarak Yetiştirildiği Alanların Toprak Özellikleri İle Domates Bitkisinin Beslenme Durumunun Belirlenmesi, YYÜ Tar Bil Derg, 28(3), s. 358-367.

Can, Semra vd. (2020). Amerika Domates Genetik Kaynakları Merkezinden Temin Edilen Domates Hatlarının Fusarium Etmenlerine Karşı Dayanıklılık Reaksiyonlarının Belirlenmesi, Mediterranean Agricultural Sciences, 33(3), s. 341-346.

Eşidir, K. A. (2020). Yapay Sinir Ağları Metodu İle Türkiye Tavukçuluk Sektörü İhracat Tahmini Uygulaması, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Teknoloji ve Bilgi Yönetimi Anabilim Dalı, Elazığ.

Güven, Cevdet Tamer ve Acı, Mehmet, (2019). Akıllı Ev Sistemleri için Geliştirilen Yapay Sinir Ağı Tabanlı Gezgin Hizmet Robotu, Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi Özel Sayı, s. 74-81.

Örük, Görkem ve Engindeniz, (2019). Sait Muğla İlinde Örtüaltı Domates Üretiminin Ekonomik Analizi Üzerine Bir Araştırma, Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg, 56 (3), s. 345-358.

Tepge, Tarımsal Ekonomi Ve Politika Geliştirme Enstitüsü, (2020). Tarım Ürünleri Piyasaları, Domates, Ürün No: BÜ-06, SGB, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü.

Türkiye İhracatçılar Meclisi, TİM, Kuru Meyve ve Mamülleri Sektörü Proje Raporu, Türkiye 2023 İhracat Stratejisi Sektörel Kırılım Projesi, Mart 2010.

Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, www.tuik.gov.tr; Erişim Tarihi: 25.10.2020.

Yaş Meyve Sebze Sektör Raporu, UİB, Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Arge Şubesi, Ocak 2019.

Yaş ve Kuru Meyve Sebze İle Seracılık Dış Pazar Çalışması, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Avrupa Birliği Ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Kasım / 2016.

Yılmaz, Şerife Gülden, (2017). Batı Akdeniz Bölgesi Sebze İhracat Yapısı, Akademik Ziraat Dergisi Cilt:6 Özel Sayı, s. 187-200.

Yorgancı, Nesibe ve Işık, Nimet, (2019). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Genel Not Ortalamalarının Sınıflandırılmasında Yapay Sinir Ağlarının Kullanımı, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt 8, Sayı 22, Araştırma Makalesi, s. 143-159.

DEVREK BASTONUNUN ALTERNATİF ÜRÜN ÖNERİLERİYLE TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Dr. Şule KIYCI
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Orcid ID: 0000-0002-5200-7226

Öğr. Gör. Ferah ŞAVKAR
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Orcid ID: 0000-0002-9298-4443

ÖZET

Türkiye'nin imgesi durumuna gelmiş, kızılcık ağacından yapılma ve gövdesinde süslemelerin bulunduğu özellikleri ile Devrek bastonu, yüzyılı aşkın bir geçmişiyle yöresel sanatlarımız arasında adını sıklıkla duyurarak yer almaktadır. Daha çok babadan oğula, ustadan çırağa geçen bir meslek olan baston yapımının her geçen gün mali getirisinin düşük olması nedeniyle üretimi azalmaktadır. Bu durumun önüne geçebilmek ve geleneksel el sanatlarının sürdürülebilirliğini desteklemek için üretilen Devrek Bastonunun turizm sektöründe hatıra eşyası olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

Devrek'te yapılan anket sonuçları turistlerin daha çok küçük boyutlu hediyelik ürünler tercih ettiğini göstermektedir. Bu bildirinin amacı, bölgeyi simgeleyen baston figürü ile alternatif ürünler geliştirerek, Devrek Bastonunu hediyelik eşya olarak daha çok tercih edilir kılmaktır. Yapılan bu çalışmayla hem Devrek Bastonunun turizm açısından yöreye katkısının artması hem de alternatif ürünlerle Devrek Bastonunun sürekliliğinin ve tanınırlığının arttırılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Devrek Bastonu, Turizm, Yöresel Sanat, Hediyelik Eşya

THE EVALUATION OF DEVREK WALKING STICK IN TERMS OF TOURISM WITH ALTERNATIVE PRODUCT SUGGESTIONS

ABSTRACT

Devrek Walking Stick, which has decorations on its body made of dogwood tree, takes part among our local arts with a history over a century, and it has become Turkey's image. The production of walking stick, which is a profession that is mostly passed from father to son, from master to apprentice, is decreasing day by day due to the low financial return. In order to prevent this situation and to support the sustainability of traditional handicrafts, Devrek Walking Stick should be accepted as a souvenir in the tourism sector.

Survey results in Devrek show that tourists mostly prefer small sized souvenirs. The aim of this paper is to make Devrek Walking Stick more preferable as a tourist souvenir by

developing alternative products with the walking stick figure symbolizing the region. With this study, it is aimed to increase both the contribution of Devrek Walking Stick to the region in terms of tourism and the continuity and recognition of it by developing alternative products.

Keywords: Devrek Walking Stick, Tourism, Local Art, Souvenir

GİRİŞ

Günümüzde turistlerin, turizm faaliyetleri sırasında yapmış oldukları alışverişler seyahat giderlerinin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Seyahat esnasında konaklama, yemek ve eğlence için yapılan harcamalara oranla alışveriş amaçlı yapılan harcamaların daha yüksek olduğu görülmektedir. Alışveriş faaliyetleri hem turisti bölgeye çekmede hem de kalış sürelerini arttırmada etkin rol oynayarak destinasyon imajına pozitif yönlü katkı sağlamaktadır (Oviedo- Garcia vd., 2016:845-846).

Toplumların kültür taşıyıcı unsurlarından biri olan el sanatlarının, turistik ürün olarak kullanılması bölgeye özgü el sanatlarının bilinirliğini arttırmada da katkı sunmaktadır (Çelik ve Toprak, 2018:687). Bir yörenin zaman içinde oluşan coğrafi kültürel özelliklerini yansıtan el sanatları, basit el aletleri ile zanaatkârlarca yapılan ürünler olup; genellikle küçük girişimcilik örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Zargham, 2007:1013).

Farklı yörelerin kendilerine has el sanatları günümüzde turistik kazanç sağlayarak ve gelecekte de yeni nesillere aktarılarak muhafaza edilmesi gereken ürünler olarak görülmektedir. El sanatları, hem yerli ve yabancı turistlere bölgenin özellikleri hakkında bilgi sunmakta hem de bu el sanatlarından esinlenerek tasarlanan turistik hediyelik eşyalar ile geçmişi yeni tasarımlarla günümüze taşıma konusunda önem arz etmektedirler. Ayrıca turistlerin satın aldıkları hediyelik eşyalar önemli birer turizm kaynağı olup turisti bölgeye çekmede etkili unsurlardan biri olduğu görülmektedir (Başar vd., 2019:147). Turistlerin seyahatleri esnasında asıl amaçları alışveriş yapmak olmasa da bireysel ihtiyaçlarını karşılamak, anı biriktirmek ve hediye etmek amaçlı yöreyi yansıtan ve yöredeki deneyimlerini hatırlatan ürünleri satın almaktan hoşlanmaktadırlar (Wong ve Cheng, 2014:476-477). Hediyelik eşyalar tüm dünyada yüksek gelir sağlamaktadır. Bu sebeple de hediyelik eşya üreticilerinin bölgeye özgü hediyelik eşyaları mevcut ve potansiyel turistlerin ihtiyaç ve isteklerine uygun şekilde tasarlaması, üretmesi ve satması ile de turistik yörenin özelliklerini aktarma noktasında önemli bir unsur olarak görülmektedir (Olalere, 2017:7).

Bu çalışma ile Zonguldak ili Devrek ilçesinin sahip olduğu yöresel el sanatı bastonculuğun, ulusal ve uluslararası alanda bilinirliliğinin artırılması hedeflenmektedir. Buna ilaveten baston figürünün alternatif ürünler üzerinde kullanılabilirliğine ve üretilen tüm ürünlerin tamamının turistik ürün olduğuna dair yöre halkı üreticilerini bilinçlendirmek ve farkına varmalarını sağlamak amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda öncelikle ilgili literatür incelenerek mevcut durum ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra anket çalışması yapılmış ve

önerilerde bulunulmuştur. Devrek ilçesinde daha önce benzer bir çalışmanın yapılmamış olması araştırmanın burada ve bu alanda yapılmasında etkili olmuştur.

Devrek Bastonu

İtalyanca kökenli olan baston sözcüğü, yürürken dayanmaya yarayan, ağaç veya metalden yapılan araç anlamına gelmektedir (https://sozluk.gov.tr/, 09.01.2021). Çağlar boyu yalnızca dayanak olarak değil; dini, siyasi, güç ve statü belirleyici olarak kullanılmıştır.

Devrek'e özgü bir coğrafi işaret olduğu tescillenen Devrek bastonlarının (Çelikdönmez ve diğerleri, 2009:145) bambaşka bir anlamı daha vardır buda yaşlı-genç ayırt etmeksizin hediye edilen bastonun uzun ömür dilemek için kullanılmasıdır. Bu nedenle Devrek bastonları sağlık amaçlı kullanımının dışında hem hediye olarak alınmakta hem de dekorasyon amaçlı kullanılmaktadır (Şavkar, 2019: 48).

Baston boyları genellikle 75-95 cm arasında, gövde çapıysa yaklaşık 3 cm'dir. Bastonların yere basan ucu incedir. Devrek bastonu üç kısımdan oluşmaktadır. Bunlar sap, gövde ve uçtur. Devrekli baston ustaları, baston saplarında özel isteklerin dışında genellikle ceviz ağacı tercih etmekte, gövde kısmında kızılcık ağacı ve uç kısmında da plastik bir malzeme olan polyamid kullanmaktadır (Şavkar, 2013: 314).

Devrek bastonu fırınlama, tornalama, gövde, sap kesimi, uç takma, sistire ve zımpara, renklendirme, süsleme işleme ve vernikleme olarak 9 aşamada yapılmaktadır (Şavkar, 2013: 314). Desen ve motif işleme ustaların kültürel birikimi, yaratıcılığı ve hayal gücü ile bağlantılıdır. Ülkemizin çeşitli yerlerinde yapılan bastonların işlendiği kısım yalnızca sapıdır. Devrek bastonlarının ise hem sap hem de gövde kısmı el ile işlenmektedir (Teke, Erol Çalışkan, 2018: 98). Devrek bastonunda baklavalı, çoban çentiği, budaklı, oyma, kakmalı gövde şekilleri kullanılsa da en çok tercih edilen süsleme şekli yılanlı modelidir (Şavkar, 2019: 48).

Devrek'te Turizm

Devrek, Batı Karadeniz bölgesinin iç kesiminde yer alan, çevresi doğal güzellikler ile dolu Zonguldak'ın ilçesidir. Türkiye'nin en zengin ormanları bu bölgede yer almaktadır. Devrek'e direkt yurt içi ve yurt dışı turları düzenlenmemekle birlikte İstanbul, Ankara ve İzmir çıkışlı Karadeniz turlarının uğrak noktası konumunda bulunmaktadır. Bunun yanında Devrek – Safranbolu – Amasra güzergahında turizm amaçlı münferit olarak özel araçlarıyla ilçeden geçiş yapan turistlerinde sayısı azımsanmayacak derecededir (İKADA, 2013:10-11). Bununla birlikte Almanya'da ikamet eden Devrekli sayısı oldukça fazla olup; onlarda her yaz memleket ziyareti amacıyla ilçeye gelmektedirler. Bu sebeple yazın belli dönemlerde Almanya'dan Devrek'e direkt uçuşlar düzenlenmektedir (https://www.haberler.com, 18.01.2021).

Turizm faaliyetleri ve el sanatları arasındaki ilişki turistlerin yöresel ürün ve hediyelik eşya satın alma davranışları ile somutlaşmaktadır. Bu davranışlar neticesinde yöresel hediyelik eşyalara ilginin artması, bölgenin ekonomik anlamda kalkınması ve yeni istihdam olanakları

ortaya çıkmaktadır (Bayazit vd., 2012: 902). Turizm işletmeleri kapsamında, turistlerin ziyaret ettiği hemen hemen her yerde turistik hediyelik eşya üreten, bu eşyaları pazarlayan ve satan pek çok hediyelik eşya işletmeleri yer almaktadır (Swanson, 2012, 489-499). Bunlara ilaveten, hediyelik eşya üretim ve satışına yönelik faaliyet gösteren sergiler, yerel pazarlar da bu kapsamda hizmet veren örnek birimler olarak verilmektedir (Yanar, 2016:258-269). Yöresel ürünlerin ticari amaçla kullanılması ve kullanım alanlarının genişletilmesinde turizm faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır (Çelik ve Toprak, 2018: 688).

Üretildikleri bölge ile özdeşleşen hediyelik eşyalar, üretildikleri bölgenin hem tanıtıcı ürünü olmakta hem de o bölgeyi tercih eden turistlerce en çok tercih edilen turistik ürün olmaktadır (Kocaman, 2013:117). Aynı zamanda hediyelik eşya olarak bir el sanatı ürünü satın almak, turistte hem anılarını hatırlatmakta hem de o ürünü gören farklı kişilerde bölgeye karşı ilgi uyandırabilmektedir (Çelik ve Toprak, 2018: 689). Bu nedenle hediyelik eşya satan işletmelerin bölgeye özgü ürünler satması turizm faaliyetleri açısından da önem arz etmektedir. Bununla birlikte bir bölgede turizm sektörünün gelişmesi ile hediyelik eşyaya olan talebinde arttığı gözlemlenmektedir (Çelik ve Toprak, 2018:687). Hediyelik eşya turistik çekicilik oluşturarak hem destinasyonun tanıtımına katkı sağlayacak hem de bölge halkına iş olanakları sunabilecektir (Bayazit vd., 2012: 902).

Devrek ilçesi içinde baston önemli bir turizm değeridir. Devrek bastonlarını tanıtmak amacıyla ilki 1984 yılında olmak üzere ve daha sonra her yıl Temmuz ayında "Devrek Baston ve Kültür Festivali" düzenlenmektedir. 1997 yılında açılmış bastoncular çarşısı varlığını korurken ayrıca 2019 yılında BAKKA tarafından desteklenen ve Zonguldak İl Özel İdaresi tarafından yürütülen "Devrek Baston Satış Merkezi, Müzesi ve Doğa Kültür Parkı" isimli proje kapsamında Devrek'te yaklaşık 60 dönümlük alanda içerisinde Devrek Baston Satış Merkezi, Müzesi ve Doğa Kültür Parkı teması oluşturulmuştur.

Devrek Bastonunun Kullanıldığı Hediyelik Eşya Alternatifleri

Hediyelik eşya olarak Devrek bastonunun satın alınması, ilçenin turizm gelirlerini arttırmaktadır. Fakat bastonun ebatlarının büyük olması sebebiyle taşınma esnasında sıkıntılar yaratması, el işçiliği ile süslenmiş olması sebebiyle fiyatının yüksek olması turistlerin bu ürünü satın almasının önünde engel oluşturmaktadır. Oysaki turist hediyelik eşya satın alımı gerçekleştirirken üç anahtar unsura dikkat etmektedir. Bunlar; ürün değeri (marka, logo, fiyat gibi), ürünün karakteristik özellikleri (renk, paket ve ebat gibi) ve ürünün benzersizliğidir (Turner ve Reisinger, 2001:17).

Hediyelik eşya; insanları geçmişe götüren, günlük yaşantıya etki ederek geçmişteki yerleri, insanları ve olayları hatırlatan objeler olarak ifade edilmektedir (Olalere, 2017:1). Bununla birlikte hediyelik eşyalar; turistlerin çevrelerini etkileyebilecek, sosyal statülerini artırabilecek, seyahat deneyimlerini gösterebilecekleri hem kişisel hem de sosyal açıdan arkadaşlarına, gezi ya da konaklamaya dair fiziksel kanıtı da temsil etmektedir (Oviedo Garcia, 2016:849). Ayrıca hediyelik eşyalar, turistlerin tekrar ziyaret niyetlerini de ortaya çıkartmaktadır. Bu sebeple de turistik geziler esnasında satın alınan her hediyelik eşya; insan,

mekân ve hatıraları birbiri ile ilişkilendiren önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Botoş vd., 2013:16).

Hediyelik eşya kapsamında hediye edilebilecek her türlü ürün akla gelirken, turistik hediyelik eşya olarak akla gelen ise hem hediye hem de bölgenin özelliklerini yansıtabilecek unsurlara sahip ürünlerdir (Öter, 2010:180). Devrek bastonu da bu özellikleri taşımakta ve turistik hediyelik eşya statüsünde değerlendirilmektedir.

Turist çekmek isteyen hediyelik eşya satan işletmelerin sattıkları turistik hediyelik eşyaların da taşıması gereken bazı özellikler mevcuttur. Bu özellikler (Kaya ve Yağız, 2015:129; Anuar, 2017:1);

- Turistler tarafından tercih edilen hediyelik eşyalar kolay taşınabilir, uygun fiyatlı, kullanılabilir olması,
- Hediyelik eşya olarak satılan ürünün diğer ürünlerle karşılaştırıldığında benzersiz özelliklere sahip olması,
- Hediyelik eşyaların kaliteli, yaratıcı ve cezbedici olması ile birlikte bu ürünlerin satış yerlerinin de kolay erişilebilir ve fiziksel şartlarının uygunluğu önem arz etmektedir.

2019 yılında Devrek'te hediyelik eşya satan dükkân sahiplerine uyguladığımız anketler turistlerin daha çok küçük boyutlu hediyelik ürünler tercih ettiğini göstermiştir. Bu nedenle bildiride Devrek'in imgesi durumuna gelmiş baston figürünü daha küçük objelerde kullanarak hediyelik eşya yelpazesini artırmak amaçlanmıştır. Bildiri kapsamında baston figürünün yer aldığı buzdolabı magneti, içerisine fotoğraf konulabilen magnetler, kupalar, bardakaltları, tişörtler, bez çantalar ve bu bölgede üretilmiş ürünlerin konulabileceği kavanozların üzerine yapıştırılacak etiketler gibi hediyelik eşyalar tasarlanmıştır. Örnek çalışmalarda kullanılan tasarımlar tamamen bildiri yazarlarına aittir.

Fotoğraf 1-2. Baston Figürünün Yer Aldığı Örnek Magnetler

Baston figürünün yer aldığı magnet örnekleri ahşap, alçı gibi farklı malzemeler kullanılarak yapılan magnetler şeklinde de çoğaltılabilir.

Fotoğraf 3, 4, 5. Baston Figürünün Yer Aldığı Örnek Kupalar

Örnek çalışma olarak yapılan kupalara da yine farklı yazılarla ve değişik baston figürleriyle seçenekler çoğaltılabilir. Bu çalışmalarda porselen kalemi ile boyama yapılmış olup defalarca yıkama da bile çıkmama özelliğine sahiptir. Örnek olarak yapılan ilk kupa çalışmasında Devrek bastonunun uzun ömür dilemek olan anlamına vurgu yapılmak istenmiştir.

Fotoğraf 6-7. Baston Figürünün Yer Aldığı Örnek Bardak Altları

Fotoğraf 8, 9, 10 ve 11. Baston Figürünün Yer Aldığı Örnek Tişörtler

Kumaş boya kalemleriyle süslemesi gerçekleştirilen tişört ve bez çantalar yıkandıktan sonra da çıkmayan boyaları sayesinde uzun yıllar alıcılar tarafından kullanılabilecektir.

Fotoğraf 12, 13, 14 ve 15. Baston Figürünün Yer Aldığı Örnek Bez Çantalar

Ayrıca turistler çevre dostu bir uygulamayla poşet kullanımının azaltılmasıyla önem kazanan bez çantaları yine Devrek'ten satın aldıkları ürünleri taşımada kullanabilecekler ve yine hediye olarak aldıkları ürünleri bu çantayla armağan edebileceklerdir. Sonrasında bu çantalar her kullanıldığında Devrek'in tanıtılmasına katkı sağlayacaktır.

Fotoğraf 16. Baston Figürünün Yer Aldığı Örnek Kavanoz Etiketleri

Bir diğer uygulanan örnek çalışma ise kavanoz etiketleridir. Kavanoz içerisinde satışa sunulan ve yörede üretilen birçok ürün olduğu düşünülürse kullanılabilirliği daha çok ortaya çıkacaktır. Aynı fikir etiket şeklinde değil cam boyasıyla uygulanarak kalıcılığı artırılabilir.

SONUÇ

Devrek baston sektöründe imalatın el işçiliğine dayanması ve her bir bastonun bir öncekine benzememesi sebebiyle standart bir üretim söz konusu değildir. Sektörün el işçiliğine dayanması üreticilerin stoklu çalışmalarını engellemektedir. Bütün bu özellikler düşünüldüğünde Devrek bastonunun satış fiyatı artmakta ve her kesimden turist bu ürünü satın alamamaktadır. Bu çalışma ile Devrek baston figürü farklı ürünler üzerinde kullanılarak hem turistlere Devrek'in bastonlarıyla meşhur bir ilçe olduğu vurgusu yapılması hem de

alternatif ürün önerileriyle turistler için hediyelik eşya ürün yelpazesini genişletmek hedeflenmektedir.

Devrek'te yöresel ürünlerinin satıldığı hediyelik eşya işletmelerinin sayısının az olması, var olan işletmelerde satılan ürünlerin birçoğunun fabrikasyon ürün olması sebebiyle satın alma noktasında tercih edilmemeleri, turistlerin işletmelere ulaşma konusunda çeşitli problemler yaşamaları, bölge kültürünü yansıtan ve tanıtan magnet, anahtarlık, fotoğraflık, kupa, bez çanta gibi alternatif hediyelik eşyaların olmaması gibi eksiklikler mevcuttur.

Bir yörenin kültürel turizm merkezi olmasında el işçiliği kullanılarak üretilen el sanatlarının satın alınması bölgede turizm sektörünün gelişmesinde destekleyici olmaktadır. Bölgede istihdam yaratarak, ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır. Ancak daha önce yapılan çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlara göre; özellikle son zamanlarda teknoloji ve sanayideki gelişmelerden dolayı seri üretimle birçok ürün üretilmesi ve el emeği ürünlere göre daha uygun fiyatlarla piyasada satılması sebebiyle zanaatkârların azaldığı görülmektedir. Yöredeki el sanatları ustalarının iş öğretecek çırak ya da işlerini devredecek kalfa bulmakta zorlandıkları görülmektedir. Devrek'te bazı kurum ve kuruluşların destekleri ile açtıkları kurslarla geleneksel el sanatlarının devam ettirilmesi amaçlansa da ekonomik döngünün tatminkâr olmaması nedeni ile sürdürülebilirlik noktasında sıkıntılar yaşandığı bilinmektedir. Fakat bunun yanında mevcut zanaatkârların çoğu bastonculuğun baba mesleği olması sebebiyle ve farklı iş yapamayacakları endişesiyle mevcut işlerini devam ettirmek durumunda oldukları görülmektedir. Yörede yaşanan bu sıkıntılara çözüm olabilmek amacıyla Devrek baston figürü ve Devrek vurgusu alternatif ürünler üzerinde kullanılarak hem turistik ürün çeşitliliği sağlanmış olacak hem de her bütçeye uygun ürünler sunulmuş olacaktır. Buna ilaveten; bu fikirlerin hayata geçirilebilmesi noktasında bölge insanı için yeni iş olanakları ortaya çıkacaktır.

Çalışmada üzerinde çalıştığımız hediyelik eşyaların temel malzemeleri (kupa, tişört, bez çanta, magnet gibi) yörede üretilebilme olanağı olan ürünlerdir. Bu ürünlerin üzerine işlenecek süslemeler, bölge halkına yönelik halk eğitim merkezleri ve üniversiteler bünyesinde mesleki eğitimler ile öğretilebilir. Böylece yöre halkına da alternatif iş olanağı yaratılmış olacaktır.

Geleneksel el sanatlarının ekonomik fayda sağlamasının en önemli yolu turizmdir. Bu nedenle Devrek'in tanıtımı amacıyla çeşitli turistik merkezlerde, fuarlarda, festivallerde daha zengin turistik hediyelik eşya yelpazesi ile katılım sağlanarak satış gerçekleştirilebilir.

Devrek'te yöresel ürün üreten markalar ile görüşülerek; ürün ambalajlarında örnek olarak hazırladığımız ve alternatif çalışmalarla çeşitlendirilebilecek üzerinde Devrek bastonu figürü yer alan etiketleri ürün etiketi olarak ya da ambalaj kâğıtları üzerinde kullanmaları önerilerek Devrek'in ve bastonunun tanıtımına destek vermeleri istenebilir.

Bu alanda çalışan araştırmacılar, el sanatlarının ekonomik etkilerini el sanatları ustaları ve yöre insanı ile paylaşarak bilinçlendirilmeleri sağlayabilirler. Bölgede inovatif üretim

atölyeleri oluşturulması yönünde projeler geliştirilebilir. Geleneksel el sanatlarının hem korunması hem de alternatif yenilikçi ürünler ile yöreye sağlayacağı ekonomik katkıları arttırılabilir.

KAYNAKÇA

Anuar A. H. (2017). Souvenirs Purchase Among Tourist: Perspectives in National Park. Journal Tourısm Management 6, 287-288.

Başar F., Başar B. ve Boztoprak F. (2019). Erzurum'un Yöresel Ürünlerinin Turistik Potansiyelinin Belirlenmesi, EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 23, Sayı: 77, s. 147-159.

Bayazit M., Ceylan U., ve Saylan U. (2012). Geleneksel El Sanatlarının Bölge Turizmine Etkisi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi. Journal of Life Sciences, 1, 899-908.

Botoş A. ve diğerleri. (2013). Souvenirs-Factor Influencing The Tourism Activity. Case Study: Opinions of Young People on Souvenirs. Annals of the University of Petrosani: Economics, 15-34.

Çelik S. ve Toprak L.S. (2018). Şırnak Geleneksel El Sanatlarının Turistik Ürün Olarak Değerlendirilmesi, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (5), 687-692.

Çelikdönmez Ö., Yılmaz Ö., Korum R. (2009). Baston Tarihi Devrek'ten Bastonla Tarihe Bakış, Kalkan Matbaacılık, Ankara.

İKADA (2013). Devrek Bastonculuğu Mevcut Durum Analizi, Envanter Çalışması ve Devrek Evi Fizibilite Raporu Projesi, Sözleşme No: TR81/13/DFD/009, Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı.

Kaya Ç. ve Yağız B. (2015). Appropriation in Souvenir Design And Production: A Study in Museum Shops. ITU Journal of the Faculty of Architecture 12(1), 127-146.

Kocaman G. (2013). Turistik Bir Ürün Olarak Rus Taşı (Gürcistan Siyah Kehribarı) ve Erzurum Oltu Taşı Sektörüne Etkileri. Doğu Coğrafya Dergisi,18 (30), 115-134.

Olalere F.E. (2017). Importance of Product Attributes for Souvenir Purchase Preference: A Viewpoint of Foreign Tourists in South Africa. African Journal of Hospiality, Tourism and Leisure, Cilt 6, Sayı 3, s. 1-10.

Oviedo-Garcia, M. ve diğerleri (2016). Tourist Satisfaction and the Souvenir Shopping of Domestic Tourists: Extended Weekends in Spain. Current Issues in Tourism, Cilt 19, Sayı 8, s. 845-860.

Öter Z. (2010). Türk El Sanatlarının Kültür Turizmi Bağlamında Değerlendirilmesi, Milli Folklor Dergisi 22, 174-185.

Swanson, K. T. (2012). Souvenirs: Icons of Meaning, Commercialization And Commoditization. Tourism Management, Cilt 33, Sayı 3, s. 489-499.

Şavkar F. (2013). Devrek Bastonunun Var Olma Süreci, 2. Yöresel Ürünler Sempozyumu ve Uluslararası Kültür Sanat Etkinlikleri, s: 311-322.

Şavkar F. (2019). Devrek Bastonunda Kullanılan Yılan Motifinin Türk Mitolojisi Açısından İncelenmesi, XII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi /Sanat Etkinlikleri, s 47-52.

Teke T., Erol Çalışkan Ş. (2018). Geçmişten Günümüze Devrek'te Bastonculuk Geleneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 11, S:56, s:95-100.

Turner, L. W. ve Reisinger Y. (2001); Shopping Satisfaction For Domestic Tourists, Journal of Retailing and Consumer Services, cilt 8, s. 15-27.

Wong I. A. ve Cheng M. (2014). Exploring The Effects of Heritage Site Image on Souvenir Shopping Attitudes: The Moderating Role of Perceived Cultural Difference. Journal of Travel & Tourism Marketing, Cilt 31, Sayı 4, s. 476-492.

Yanar A. (2016). Using the Culturel Identity And Geographıcal Indıcation in Touristic Souvenirs: Case of Turkey. Social Sciences 11(4), 258-269.

Zargham H. (2007). Sustainable Tourism Development and Handicrafts in the Developing World. Sustainable Development and Planing III, Transactions on Ecology and the Environment, Cilt 102, s. 1011-1017.

https://sozluk.gov.tr/ , (Erişim Tarihi: 09.01.2021).

https://www.haberler.com/amp/gurbetteki-devrekli-sayisi-ilce-nufusunu-gecti-3247272-haberi/ (Erişim Tarihi: 18.01.2021).

YABANCI UYRUKLU ÇOCUKLARA MESLEKLER KONUSUNUN TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Öznur BAYIK
Yıldız Teknik Üniversitesi
Orcid ID: 0000-0002-2612-6002
Dr. Cevdet ŞANLI
Danışman

ÖZET

Bu araştırmada, ilköğretim okullarında yabancı uyruklu birinci sınıf öğrencilerine Türkçe dilinde Hayat bilgisi dersi öğretimi yapılırken, öğrencilerin kültürel kimliklerinin gelişimine uyum sağlayan, hangi materyallerle (kartlar, metinler, görüntülü ve sesli araçlar) ve hangi yollarla anlatılırsa öğrencilerin daha kolay anlayacağının tespit edilmesi hedeflenmektedir. Buna göre bir grup öğrenciye kartlar ile bir grup öğrenciye teknoloji yardımıyla şarkıları kullanarak meslekler öğretilmiştir. Hangi yöntemin daha etkili olduğu bilgi sınavı ile araştırılmıştır.

Veri toplama aracı araştırmacı tarafından 10 soruluk mesleklerle ilgili test hazırlanmıştır. Hem deney hem kontol grubuna hazırlanan 10 soruluk ön test uygulanmıştır. Ardından bir grup öğrenciye kartlar ile bir grup öğrenciye teknoloji yardımıyla meslekler öğretilmiştir. Hem deney hem kontrol grubuna son test uygulanarak elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda özet olarak şu bulgular elde edilmiştir.

- Öğrencilerin grup içindeki değişimi incelendiğinde son test puanlarının ön test puanlarından istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.
- Öğrencilerin ön test ve son test puanlarının öğrenme yöntemleri arasındaki değişimi incelendiğinde, ön test ve son test puanlarının kartlar ile öğretim yapılan ve teknoloji ile öğretim yapılan gruplar arasında farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Bu sonuç gösteriyor ki her iki teknikte de öğrenciler anlatılan meslekleri öğrenmiştir. Ancak önemli olan bir diğer sonuç, tekniklerin birbirine nazaran istatistiki farklılığı olmadığı tespit edilmiştir. Bu da teknolojinin getirdiği olanakların olmadığı okullarda kartlar gibi geleneksel bir yöntemin kullanılması ile bile yabancı uyruklu öğrencilerin konuları anlayabileceğini göstermiştir. Böylelikle ülkemizin neresinde olursa olsun yabancı uyruklu bir öğrencinin hem ülkemiz öğrencileri ile aynı seviyede hem de uyumlu bir şekilde eğitim öğretimine devam edebileceği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Meslekler, video anlatımı, ilkokul, Türkçe öğretimi

TURKISH TEACHING OF PROFESSIONS TO FOREIGN CHILDREN

ABSTRACT

The aim of the study is to determine the materials (cards, texts, visual and audio tools) and the ways that students can understand the lesson more easily while first grade foreign students take social studies lesson in primary school. Accordingly professions were tought to one group of students with cards and another group of students by using songs with the help of technology. Which method was more effective was investigated with the knowledge exam.

As a date collection tool, a 10 question test on professions was prepared by the researcher. A 10-question pre-test was applied to both the experimental and control groups. Then, a group of students was taught professions with cards and a group of students with the help of songs and music. The data obtained by applying the post-test to both the experimental and control groups were analyzed using the SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 program. In summary, the following findings were obtained as a result of the research.

- When the change of students within the group was examined, it was determined that their post-test scores were statistically higher than their pre-test scores.
- Examining the students pre-test and post-test scares despite the difference in learning methods, it was found that the pre-test and post-test scores did not differ between the groups that were taught with cards and taught with videos and songs.

This result shows that in both techniques, students learned the described professions. However, another important result is that the techniques are not statistically different from each other.

This has shown that even with the use of a traditional method such as cards in schools that do not have technology resources, foreign students can understand the subjects. Thus, it has been determined that a foreign student can continue his education at the same level and in harmony with the students of our country, wherever he is in our country.

Keywords: Professions, video narration, primary school, teaching Turkish.

1. GİRİŞ

Türkiye'nin bazı ülkelere göre gelişen ve zenginleşen bir ülke olması, düşünce özgürlüğünün, inanç özgürlüğünün olması kendi ülkelerinde bu tür nedenlerden dolayı sıkıntı çekenlere bir kaçış noktası olarak görünmüştür. Ayrıca ekonomik ve yaşamsal olanakların sağlanabilir olması bakımından ve savaş gibi kötü olaylar yüzünden nispeten daha zengin olması da Türkiye'ye göç edilmesine sebep olmuştur. Tüm bu nedenlerden dolayı ülkemiz hem yasa dışı göçmen hem de mülteci ve sığınmacı sorunları ile karşı karşıya gelmiştir (Başak, 2011: 1-2). Ülkelerini terk edip, başka bir ülkeye göç edip yeniden yaşam kurmak zorunda kalanların arasında en çok zarar gören, yıpranan kişiler "çocuklardır". Anne babalar için çocukların eğitimini sürdürmek ve tamamlamasını sağlamak hayati bir önem taşımaktadır. Ülkemizde Anayasa'nın 42. maddesine göre eğitim tüm herkesin hakkıdır. Zorunlu nedenlerle ülkemizde bulunan çocuklar (mülteciler, yasal yol ile ülkemize giren yabancılar) da hukukî statülerine bakılmaksızın bu kapsam içerisinde değerlendirilmelidir (İmamoğlu ve Çalışkan; 2017: 531). Bu bağlamda temel eğitim olan ilköğretimde ve ilköğretim derslerinde öğretmenlere büyük görev düşmektedir. İlköğretim derslerinin en temeli öğrencileri hayata hazırlayan bir ders olan hayat bilgisi dersidir. Gültekin ve Kılıç (2014), Hayat bilgisi dersinin diğer derslere temel oluşturan mihver bir ders olduğunu ifade etmiştir. Kabapınar (2012) ise Hayat bilgisi dersini, çocuğun doğumundan başlayıp okula başlamasına kadar geçen geçen 6-7 yıllık sürede dünyayı nasıl algıladığına, bundan sonraki yaşamına ilişkin bilgi, beceri ve değerleri kazandırmaya, çevresini anlamasına katkıda bulunmaya çalışan bir ders olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla bu kadar önemli bir derste yabancı uyruklu bir öğrenciye konuların nasıl öğretileceği de önem teşkil etmektedir. Bu çalışmada, yabancı uyrulu öğrencilere meslekleri konusu iki farklı yöntem ile öğretilmiş ve hangisinin daha başarılı olduğu araştırılmıştır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, ilköğretim okullarında yabancı uyruklu birinci sınıf öğrencilerine Türkçe dilinde Hayat bilgisi dersi öğretimi yapılırken, öğrencilerin kültürel kimliklerinin gelişimine

uyum sağlayan hangi materyallerle (kartlar, metinler, görüntülü ve sesli araçlar) ve hangi yollarla, anlatılırsa öğrencilerin daha kolay anlayacağının tespit edilmesi hedeflenmektedir.

1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma pandemi süresince yapıldığı için öğrenciler ile yüz yüze eğitim ve öğretimin getirdiği bütün olanaklar kullanılamamıştır. Araştırmada sadece bir derste öğretme yapılmıştır. Ayrıca öğrenciler ile bire bir görüşme yapılamaması ve sadece nicel olarak değerlendirilmesi araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmuştur.

2. YÖNTEM

Günümüzde dünya ülkelerinin birbiri ile etkileşimi (küreselleşme), ülkemizin jeopolitik konumu, gelişmekte olan ülkelere göre daha iyi durumda olması gibi nedenlerden dolayı insanların yaşadıkları üldeki olumsuz şartlarından dolayı ülkemize göç etmesine neden olmuştur. Bu durum pek çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da bazı zorlukları ve olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Araştırmada bu sorun üzerinde durulmuş ve yabancı uyruklu öğrencilerin kartlar ile metinsel olarak mı; video ve şarkılarla mı daha kolay öğrendiği araştırılmıştır. Buna göre bir grup öğrenciye kartlar ile bir grup öğrenciye teknoloji yardımıyla şarkılar ve müzik yardımıyla meslekleri öğretilmiştir. Hangi yöntemin daha etkili olduğu bilgi sınavı ile araştırılmıştır.

2.1. Çalışmanın Örneklemi

Çalışma 2020-2021 eğitim – öğretim yılı İstanbul ili Arnavutköy ilçesindeki bir devlet okulunda birinci sınıf öğrencileriyle yapılmıştır. Örneklem kura ile seçilen (tesadüfü olarak seçim yapılmıştır) iki sınıftan oluşmaktadır.

2.2. Veri Toplama Formu

Araştırmacı tarafından oluşturulan 10 soruluk test meslekleri hakkındaki bilgileri içermektedir. Mesleği, ne iş yaptığını, görevini bilen öğrenciler doğru yanıt; bilmeyen yanlış yanıt vermiş kabul edilmiştir. Her bir öğrencinin doğru yanıtları 1; yanlış yanıtları 0 puanları ile değerlendirilmiş ve testten alınan doğru cevap sayısı testin puanını oluşturmuştur. Öğrencilerin ön test bilgisi mesleklerin ne kadarını bilip bilmediği ve oluşturulan grupların bilgi düzeylerinin birbirinden farklı olmadığını göstermektedir. Son test puanları ise bilgi düzeyindeki değişimin tespit edilmesini sağlamaktadır.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical PackageforSocialSciences) for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verileri değerlendirilirken sayı, yüzde, ortalama, standart sapma gibi tanımlayıcı istatistiksel metotlar kullanılmıştır. Veri sayısı 30 ve üzerinde ise normal dağılımı testi yapılabilir. Normal dağılım uygunluk normallik testleri ve basıklık çarpıklık değerleri ile kontrol edilmiştir. Verilerin analizinde normal dağılım varsayımının sağlandığı görülmüştür. Ön test ve son test skorlarının karşılaştırılması için bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır. Ancak öğrenme gruplarının kendi içindeki değişimi karşılaştırmak için veri sayısının az olması nedeniyle Wilcoxon işaret testi tercih edilmiştir. öğretim tekniklerinde ön test ve son test skorlarının karşılaştırılması için eşleştirilmiş örneklem t testi kullanılmıştır (Kul: 2014:26-29).

3. BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin %50'si kız, %50'si erkektir ve tamamı 6 yaşındadır. Öğrencilerden sınıf tekrarı yapan yada gelişim bozukluğu gösteren bir öğrencinin olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 1. Eğitim Öncesi Ve Eğitim Sonrası Puanların Karşılaştırılması

	n	$\bar{X}$	SS	t testi	p değeri
Ön test	30	4,27	2,10	-3,127	**0,004***
Son test	30	5,50	1,70		

**p<0,05*

Eğitim öncesi ve sonrası öğrencilerin bilgi düzeyinin karşılaştırılması öğrencinin öğrenme durumu hakkında araştırmacıya bilgi vermektedir. Tüm öğrenciler içindeki değişimi incelendiğinde son test puanlarının ön test puanlarından istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (p<0,05). Öğrencilere öğretilen meslekleri öğrenciler öğrenmiş ve sonrasında verilen cevapların daha doğru olduğu görülmüştür. Öğretmen tarafından iki farklı yöntem ile anlatılan meslekleri öğrenciler anlamıştır (Tablo 1).

Tablo 2. Eğitim Öncesi Ve Eğitim Sonrası Puanların Grup Bazında Karşılaştırılması

Grup			n	Sıra Ortalaması	**W testi**	**p değeri**
Kartlar	Son test – Ön test	Negatif Sıra	1[a]	9,50	-2,375	0,018
		Pozitif Sıra	11[b]	6,23		
		Eşitlik	3[c]			
Video şarkı	Son test – Ön test	Negatif Sıra	3[a]	5,83	-1,979	0,048
		Pozitif Sıra	10[b]	7,35		
		Eşitlik	2[c]			

a. Son test < Öntest, b. Son test > Öntest, c. Son test = Öntest

Öğrencilerin grup içindeki değişimi incelendiğinde son test puanlarının ön test puanlarından istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (p<0,05). Kartlar ile öğretim yapılan grupta pozitif sıra sayısı 11 iken video ve şarkılarda öğretim yapılan grupta pozitif sıra sayısı 10 olduğu tespit edilmiştir. Her iki grupta da öğrencilere öğretilen meslekleri öğrenciler öğrenmiş ancak video şarkı ile öğretim yapılan sınıfta negative sıra sayısı 3 olarak hesaplanmıştır (Tablo 2).

Tablo 3. Eğitim Öncesi Ve Eğitim Sonrası Puanların Grup Bazında Karşılaştırılması

	Grup	n	$\bar{X}$	SS	t testi	p değeri
Ön test	Kartlar	15	4,07	2,09	-0,515	0,611
	Video şarkı	15	4,47	2,17		
Son test	Kartlar	15	5,00	1,60	-1,662	0,108
	Video şarkı	15	6,00	1,69		

Öğrencilerin ön test ve son test puanlarının öğrenme yöntemleri arasındaki değişimi incelendiğinde, öntest ve son test puanlarının Kartlar ile öğretim yapılan ve videolar, şarkılarla öğretim yapılan gruplar arasında farklılık göstermediği tespit edilmiştir (p>0,05). Bu sonuç gösteriyor ki her iki teknikte de öğrenciler anlatılan meslekleri öğrenmiştir. Ancak önemli olan bir diğer sonuç, tekniklerin birbirine nazaran istatistiki farklılığı olmadığı tespit edilmiştir. (Tablo 3).

Tablo 4. Öğrencilerin Ön Test Son Test Doğru Cevaplarının Dağılımı

	Ön Test				Son Test			
	KARTLAR		VİDEO-ŞARKI		KARTLAR		VİDEO-ŞARKI	
	n	%	n	%	n	%	n	%
S1	4	26,7	6	40,0	10	66,7	9	60,0
S2	9	60,0	14	93,3	14	93,3	14	93,3
S3	3	20,0	6	40,0	5	33,3	10	66,7
S4	8	53,3	4	26,7	9	60,0	9	60,0
S5	1	6,7	4	26,7	1	6,7	4	6,7
S6	5	33,3	5	33,3	6	40,0	10	66,7
S7	7	46,7	6	40,0	12	80,0	8	53,3
S8	6	40,0	5	33,3	8	53,3	9	60,0
S9	11	73,3	12	80,0	8	53,3	12	80,0
S10	7	46,7	5	33,3	2	13,3	5	33,3

Öğrencilerin konu anlatımı yapıldıktan sonra doğru cevap sayısında artış olduğu tespit edilmiştir. Tablo 4'te her bir soruya verilen yanıtların doğru cevap yüzdeleri verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde, ön test için en çok doğru yanıt verilen sorular ikinci ve dokuzuncu soru, son test için en çok doğru cevap verilen sorular iki, yedi ve dokuzuncu soru olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3).Hem ön testte hem de son testte en çok doğru cevap verilen soruların aynı sorular olduğu görülmüştür.

4. SONUÇ

İlköğretim, daha sonraki eğitim basamaklarında bilgi ve becerilerin oluşmasını sağlayacak olan bir temeldir. Hayat bilgisi dersi ise çocuğun kendisini ve çevresini tanımasına, sorunlar karşısında çözüm üretmesine, toplumla gerçek bir bağ kurmasına çağdaş ve yaratıcı düşünmesine olanak sağlayan en temel derstir. Bu bağlamda ülkemiz öğrencileri kadar önemli olduğu ölçüde yabancı uyruklu öğrenciler kadar da önemli bir yere sahiptir. Günümüz şartlarında göçün getirdiği kaçınılmaz sorunlardan birisi çocukların eğitim öğretiminde olabildiğince uyumlu bir şekilde devam edebilmesidir. Dolayısıyla yabancı uyruklu öğrencilerin öğrenmesi ve bu süreçte yaşadığı zorlukları minimuma indirecek öğretme yöntemlerinin benimsenmesi öğretmenler için bir amaç haline gelmiştir. Bu uygulamada yabancı uyruklu öğrencilere hem geleneksel bir yöntem olan kartlar ile hem de teknolojinin getirdiği olanak olan video, ses, şarkı ve görseller ile meslekleri öğretilmiş ve iki yöntemde de öğrencilerin öğrenebildiği tesit edilmiştir. Ayrıca öğretme yöntemleri arasında bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu da teknolojinin getirdiği olanakların olmadığı okullarda kartlar gibi geleneksel bir yöntemin kullanılması ile bile yabancı uyruklu öğrencilerin konuları anlayabileceğini göstermiştir. Böylelikle ülkemizin neresinde olursa olsun yabancı uyruklu bir öğrencinin hem ülkemiz öğrencileri ile aynı seviyede hem de uyumlu bir şekilde eğitim öğretimine devam edebileceği tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

Başak, C. (2011). Mülteciler, sığınmacılar ve yasa dışı göçmenler. Ankara: Sonsöz Matbaacılık.

Kul, S. (2014). Uygun İstatistiksel Test Seçim Kılavuzu/Guıdelıne For Suıtable Statıstıcal Test Selectıon. Plevra Bülteni, 8(2), 26.

İmamoğlu, H.V., Çalışkan, E. (2017), Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Devlet Okullarında İlkokul Eğitimine Dair Öğretmen Görüşleri: Sinop İli Örneği. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (2), 529-546.

Kabapınar, Y. (2012). Kuramdan uygulamaya hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi. Ankara: Pegem A Akademi.

Gültekin M. ve Kılıç Z. (2014). Hayat Bilgisi Dersinin Sosyal Bilgiler ve Fen Bilimleri Dersleri Bakımından İşlevselliği İncelenmesi. 3.Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu.

SURİYE LEHÇESİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ DEYİMLERİN KARŞITSAL ANALİZİ

Doç. Dr. Erdinç DOĞRU
Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi
Orcid ID: 0000-0002-1601-8008

A. İZZETTİN ELŞAĞEL
Gazi Üniversitesi
Orcid ID: 0000-0002-2779-6948

ÖZET

Bu çalışmada dilin en önemli unsurlarından biri olan deyimler ele alınmıştır. Çalışmada Türkiye Türkçesindeki deyimlerle Arapçanın lehçelerinden biri olan Suriye lehçesindeki deyimler karşıtsal analiz yöntemiyle ele alınmış, Suriye lehçesindeki deyimler anlamsal ve biçimsel açılardan Türkçedeki eş değerleriyle karşılaştırılmıştır. Araştırmada betimsel (tarama modeli) yöntem kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırma, değişkenler arasındaki ilişkileri incelemeye yönelik niceliksel ve ilişkisel bir çalışmadır. Araştırmanın genel amacı; Suriye lehçesi ve Türkiye Türkçesindeki deyimleri karşılaştırma yoluyla inceleyerek iki dil arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların incelenmesidir. Karşılaştırma yoluyla Türkçe ve Suriye lehçesinin deyimlerini ele alacağımız bu çalışma, aynı coğrafyayı paylaşan insanlar tarafından Türkiye Türkçesi ve Suriye lehçesinin öğrenilmesi ve öğretilmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Anahtar kelimler: Deyim, Türkiye Türkçesi, Fasih Arapça, Suriye lehçesi, Lehçe

CONTRASTIVE ANALYSIS OF IDIOMATIC EXPRESSIONS IN TURKISH LANGUAGE AND SYRIAN DIALECT

ABSTRACT

In this study, idioms, one of the most important elements of the language, are discussed. In the study, idioms in the Turkish language of Turkey and idioms in the Syrian dialect, which is one of the dialects of Arabic, have been dealt with by the method of counter-analysis; and idioms in the Syrian dialect are compared with their Turkish equivalents in terms of semantic and formal aspects.. Descriptive (scanning model) method was used in the research. In this context, the research is a quantitative and relational study aimed at examining the relationships between variables. The general purpose of the research is to study of the similarities and differences between the two languages by comparing the idioms in the Syrian dialect and the Turkish language of Turkey. This study, in which we will consider the expressions of the Turkish language of Turkey and the Syrian dialects by comparison, is of great importance in terms of learning and teaching Turkish and Syrian dialects by people who share the same geography. In addition, the study will make it easier for Syrian students studying Turkish to overcome the difficulties they may encounter.

Keywords: Idioms, Turkish language of Turkey, Classical Arabic, Syrian dialect, Dialect

1. Giriş

Modern dönem dil çalışmaları, İbn-i Cinnî'nin (tsz: 15) 'insanların istediklerini anlatmak için kullandıkları seslerdir.' klasik tanımıyla sınırlı kalmayıp dilin estetik yönlerini de ele almış ve dile sadece bir araç olarak değil aynı zamanda bir sanat olarak bakmamızı sağlamıştır. Dili bu şekilde ele almamız, dilin iletişim aracı olmasından ziyade şiiri, belagatı ve içerdiği tüm atasözleri, kinayeler, teşbihler, deyimler ve sayılamayacak birçok edebi üsluplarıyla diğer sanatlar gibi insanın hayatına kattığı güzellikleri ortaya çıkaracaktır.

Bu çalışmada dilin en önemli unsurlarından biri olan deyimler ele alınmıştır. Fakat fasih Arapçadaki değil lehçelerinden biri olan Suriye lehçesindeki deyimler incelenmiş, anlamsal ve biçimsel açılardan Türkçedeki eş değerleriyle karşılaştırılmıştır.

Dil, günden güne büyüyen ve gelişen bir canlıdır. (Akar, 2010: 17). Dolayısıyla Arapça da diğer diller gibi siyasi, coğrafi, dinî nedenlerden dolayı söz konusu değişime maruz kalmıştır. Bunun neticesinde günümüzde kullanılan Arapça lehçeleri beş veya altı kategori altında sınıflandırılmışsa da bir ülkenin içinde hatta bir şehrin çeşitli bölgelerinde bile farklılık gösterebilmektedir. Ne var ki Arap ülkelerinde onlarca farklı lehçe bulunmasına rağmen bu lehçeler, çok az sayıda araştırmaya konu olmuştur. Standart dile verilen önem kadar o dilin lehçelerine önem verilmemesi olgusuna hemen hemen tüm kültürlerde ve dillerde rastladığımız gibi Arapçada da şahit olmaktayız. Bu bağlamda lehçelerin önemini ortaya koymak, Suriye lehçesinin zenginliğini tanıtmak ve coğrafi konumu itibariyle Türkiye ve Suriye'nin dil açısından kültürel etkileşimini ortaya koymak amacıyla Türkiye Türkçesindeki deyimler ile Arapçanın Suriye lehçesindeki deyimler karşıtsal analiz yöntemi ile ele alınmıştır.

Bugüne kadar Arapçadaki deyimler diğer pek çok dille karşıtsal analiz yöntemi aracılığıyla ele alınarak incelenmiştir. Ne var ki Araplar ve Türkler aynı coğrafyayı yüzyıllar boyunca paylaşmış olmalarına ve birbirlerinde bıraktıkları izlerin derinliğine rağmen iki milletin dilindeki deyimler dilbilimi alanından ziyade Kuran-ı Kerim'i anlamak için Kuran-ı Kerim'deki deyimler bazında ele alınmıştır.

Suriye lehçesi üzerine yapılan araştırmalar ise yok denecek kadar azdır. Abdelli (2015) "Türkçe ve Arapçada Ortak veya Benzeşen Atasözleri" adlı araştırmasında fasih Arapçadaki atasözlerini ele almakla birlikte Suriye lehçesine pek fazla değinmemiştir.

Arapçadaki deyimler konusu, yüksek lisans ve doktora tezlerinde çoğunlukla dinî alanda ele alınmıştır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

Doğru (2011), *Dilin Derin Devleti Deyimler* kitabında fasih Arapçadaki deyimler ile Türkiye Türkçesindeki deyimleri yapısal bir değerlendirmeyle kaleme almıştır.

Özer (2018), KIṢAṢU'L- *ENBİYĀ'da Deyimler* adlı tezinde, Rabġūzi'nin peygamberlerin hayatından, yaratılış hikâyesinden, dört halifenin hayatından, Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'ın kıssalarından ve Kur'an'da geçen bazı kıssalardan bahseden *Ḳışaṣü'l- Enbiyā* isimli kitabında bulunan deyimler üzerine çalışmıştır.

Azimov (2012), *Kuran Kerimdeki Deyimler, Kırgızca Karşılıkları ve Arapça Öğretiminde Kullanımı* adlı doktora tezinde, deyim konusunu ele alarak, çeşitli örnekler vermek suretiyle deyimin dildeki asıl konumunu belirlemeye çalışmıştır. Azimov, çalışmasında Kur'ân'daki deyimlerin tespit edilmesi ve onların Kırgız Türkçesine aktarımının nasıl olacağı, deyim çevirisinde eşdeğerliğin önemi üzerinde durmuştur.

Bilgin (2007), *Kur'andaki Deyimler ve Zemahşeri'nin 'Keşşaf'ı* adlı doktora tezinde, Kur'an'da çoğunlukla deyimlerin yanlış tercüme edilmelerinden kaynaklanan çeviri hatalarına

işaret etmeyi, "deyim" olgusunu Kur'an araştırmacılarının gündemine hak ettiği şekilde taşımayı hedeflemiştir.

Işık (2018), *Kur'an-ı Kerim'de İnsanı Ele Alan Deyimlerin Anlambilim Açısından İncelenmesi* adlı doktora tezinde, Kuran-ı Kerim'deki insanı ele alan deyimleri konularına göre tasnif etmiştir. Deyimler, anlamsal açıdan ele alınarak Arapçadaki kullanımı ve Türkçedeki eşdeğerlikleri tespit edilerek değerlendirme yapılmıştır.

Araştırmada betimsel (tarama modeli) yöntem kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırma, değişkenler arasındaki ilişkileri incelemeye yönelik niceliksel ve ilişkisel bir çalışmadır. Bilindiği gibi betimsel yöntem veya diğer adıyla tarama modeli, günümüzde mevcut olan veya geçmişte olmuş bir durumu, olduğu şekliyle betimleyen araştırma yöntemidir (Karasar, 2008: 77).

Araştırmanın evrenini Arapçanın Suriye lehçesiyle yazılmış olan kaynaklar, Suriye lehçesini kullanan dizilerde geçen deyimler ve Türkçe yazılı eserlerden elde edilen deyimler oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan veriler her iki dilin temel kaynaklarından ve Suriye lehçesini kullanan dizilerden elde edilmiştir.

2. Deyim

"Anlatıma akıcılık, çekicilik katan, çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan, genellikle de birden çok sözcüklü dil öğesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu." (Püsküllüoğlu, 1995: 7). Deyim, dilde az sözcükle geniş bir anlam ifade etme görevinin üstlenmesiyle birlikte o dilin sahiplerinin kültürel değerleri ve yapısal öğelerini ortaya koymaktadır.

3. Deyim ve atasözü

Deyimle atasözünün birbirine karıştırılmakta olduğu olgusuna özellikle Arapçada sık sık rastlamaktayız. Aralarındaki farklılık ve benzerlik noktaları şu şekilde tespit edilmiştir:

3.1. Atasözleri, ataların tecrübelerine, dünya görüşlerine ve felsefi anlayışlarına bağlı olarak ortaya çıkar. Deyimlerde de aynı özellikler bulunabilir, ancak deyimlerin baskın karakteri, derin gözlem ve söz sanatları üzerine kurulu özlü ifadeler olmasıdır.
3.2. Atasözlerinde asıl amaç, öneride bulunmak, öğüt ve tavsiye vermektir. Deyimlerin ise böyle bir amacı yoktur. Deyimlerde asıl olan, durum tespiti yapmak, bir durum ya da düşünceyi az ve öz ifadelerle dile getirmektir.
3.3. Atasözlerinin baskın karakteri, bir yargı bildirmeleridir. Deyimler de yargı bildirebilir ama yargı bildirmek, deyimlerin baskın karakteri değildir.
3.4. Mecazî ifadeler, atasözleri ile deyimlerin ortak özelliğidir. Ancak deyimlerde atasözlerinden daha sık kullanılır.
3.5. Atasözlerinin ve deyimlerin gerek sözdizimleri gerekse içlerinde kullanılan sözcüklerin kalıplaşmış olması yine her iki terimin ortak bir özelliğidir. Ancak deyimlerin bir kısmının zaman ve şahıs çekimine girebilmelerinden dolayı bu açıdan atasözlerine göre biraz daha esnek oldukları söylenebilir.
3.6. Her iki terimin diğer bir ortak özelliği anonim olmalarıdır. Söyleyeni belli olan atasözü ve deyimler olmakla birlikte, bu tür atasözleri ve deyimlerin sayısı oldukça azdır.
3.7. Toplumda benimsenmiş ve yaygınlaşmış olmaları da hem atasözü hem de deyimin ortak bir özelliğidir.
3.8. Gerek sözlü gerek yazılı metinlerde deyimler, atasözlerine kıyasla daha sık kullanılır. Hiç atasözü kullanmadan bir metin oluşturmak mümkündür ama içinde deyim geçmeyen bir metin oluşturmak çok zordur. Dolayısıyla, bir dil öğretiminde deyimlere atasözlerinden daha çok yer verilmesi gerekir.
3.9. Genellikle atasözleri cümle aralarında, deyimler ise cümle içlerinde kullanılır.

3.10. Bazı deyimler bir hikâyeye dayanır, atasözlerinde ise bu durum nadirdir.
3.11. Deyimler, atasözlerinden sayıca daha fazladır.
3.12. Deyimler, sayılarının çokluğu ve sık kullanılmaları sebebiyle atasözlerine göre değişime daha açık söz varlıklarındandır.
3.13. Deyimler, kültürler arası etkileşime atasözlerinden daha açıktır. Başka bir ifadeyle, farklı kültürler birbirlerinden çeviri yoluyla atasözünden ziyade deyim almaktadırlar. (Doğru, 2011: 32-33)

4. Arap dili ve lehçeleri

Arapça, Hami-Sami dil ailesinin Sami koluna ait bir dildir. Günümüzde 22 Arap ülkesinde resmi dil olarak kullanılmasının yanı sıra, Kuran-ı Kerim'in dili olması sebebiyle İslam'ın ulaştığı bütün bölgelerde önem kazanmış ve çok sayıda kişi tarafından ikinci dil olarak öğrenilmiştir.

Arapçanın lehçelerini, Arap yarım adasında eski dönem kabilelerine özgü "klasik lehçeler" ve günümüzdeki Arap ülkeleri arasında ülkeden ülkeye değişen hatta her ülkenin kendi sınırları içerisinde değişiklik arz eden "modern lehçeler" olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.

Günümüzdeki modern lehçelerin beş kategori altında değerlendirilmesi mümkündür. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

4.1. Nil lehçeleri: Mısır, Sa'id, Sudan, Çad ve Nijerya lehçesi olmak üzere beş lehçeye ayrılır.
4.2. Şam lehçesi: Suriye, Filistin, Ürdün ve Lübnan lehçesi olmak üzere dört lehçeye ayrılır.
4.3. Irak lehçesi: Bağdat, Anbar, Musul ve Ahvaz olmak üzere yine dört lehçeye ayrılır.
4.4. Arap yarımadası lehçesi: Körfez (kendi içinde altı lehçeye ayrılır), Necd, Hicaz, Tiham, Yemen, Bahreyn, Uman ve Şihha'yye olmak üzere sekiz lehçeye ayrılır.
4.5. Mağarib lehçeleri: Fas, Cezair, Libya, Tunus, Hassaniye, Endelüs ve el-Saharaviye olmak üzere yedi ana lehçe altında değerlendirmek mümkündür.

5. Suriye lehçesindeki deyimlerle Türkiye Türkçesindeki deyimlerin semantik analizi

Bu bölümde Suriye lehçesindeki deyimler ile Türkiye Türkçesindeki deyimler, sevgi ve saygı; üzüntü ve öfke; yalan ve kibir; hastalık ve ölüm olmak üzere dört tema açısından değerlendirilerek aralarındaki farklılıklar ve benzerlikler belirlenecektir.

5.1. Sevgi ve saygı temalı deyimler

5.1.1. Bynşireb m' ālmy āl'kreh) **بينشرب مع المي العكرة**

Sözlük anlamı: Bulanık sularla içilir.

Deyimsel anlamı: Çok sevimli.

Türkiye Türkçesindeki karşılığı: Cana yakın.

Değerlendirme: Suriye lehçesinde "بينشرب مع المي العكرة" deyimi cana yakın anlamında kullanılmaktadır. Bahsi geçen kişi o kadar sevilmektedir ki, yaşamın temeli olan suyun bulanık haliyle bile içilir, yani en kötü haliyle bile onunla hayat sürdürülebilir. Türkçe'deki "cana yakın" deyiminde ise sevilen kişinin, insanoğlunun en değerli varlığı olan gönlüne yakınlığı dile getirilerek söz konusu kişiye duyulan sevginin ne denli hayati bir öneme haiz olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla her iki dilde de, bir insana karşı duyulan sevginin dile getirilişi, hayatı sürdürmek için zorunlu olan unsurlara (su ve can)

dayandırılmış, iki dil arasında kurgusal değilse de mantıksal bir benzerlik söz konusu olmuştur. Ayrıca, Suriye lehçesi ile Türkiye Türkçesinde, cana yakın anlamına gelen " دمو حامي" yani "sıcak kanlı" deyimi, kullanım ve biçimsel açıdan ortak bir deyim olma özelliği göstermektedir.

5.1.2. (İbn ālḤalal 'nd Ẕkrô byban) **ابن الحلال عند ذكرو بيبان**

Sözlük anlamı: Asil insan, kendisinden bahsedilince gelir.

Deyimsel anlamı: Yokluğunda kendisinden söz edilen kimse, konuşmanın üzerine gelirse o kişi iyi bir insandır, anlamında kullanılan bir söz.

Türkiye Türkçesindeki karşılığı: İyi insan sözünün üstüne gelir. (TDK)

Değerlendirme: Suriye lehçesinde "ابن الحلال عند ذكرو بيبان" ve Türkiye Türkçesinde "iyi insan sözünün üstüne gelir" deyimi, gıyabında kendisinden söz edilen kimse, konuşmanın üzerine gelirse o kişi iyi bir insandır, anlamında kullanılmaktadır. Her iki dil, o insanın ne kadar sevildiğini anlatmak için, kendisinden bahsedilen kişi ile bahsedenlerin arasında bir tür telepati olduğunu ima ederek aralarındaki sevginin bağlantısını anlatmaya çalışır. Suriye lehçesi o insanın iyi olduğunu göstermek için (ابن الحلال) yani (asil kimse) ifadesini kullanırken Türkiye Türkçesi, (iyi insan) ifadesini sade haliyle kullanmayı tercih etmiştir.

5.1.3. (Byndrblô tāḤyye) **بينضربلو تحية**

Sözlük anlamı: Asker selamı ile selamlanır.

Deyimsel anlamı: Saygın biri, saygı duyulması gereken biri.

Türkiye Türkçesindeki karşılığı: Paye vermek.

Değerlendirme: Gerk Suriye lehçesindeki "بينضربلو تحية" deyiminde, gerekse Türkçedeki "paye vermek" deyiminde, saygıyı hak edene saygı duyulması gerektiği vurgulanmaktadır. Suriye lehçesindeki deyimin Türkiye Türkçesinde “selam çakmak” ya da “selam durmak” gibi bir versiyonu da bulunmaktadır. Her iki dil de saygı duymanın, insanın tercihine bağlı olmayıp zorunlu ve kaçınılmaz bir durum olduğunu dile getirmek için askeri ifadeler (asker selamı ve paye) kullanmayı tercih etmiştir.

5.2. Üzüntü ve öfke temalı deyimler

5.2.1. (FettḴlô crûḤātô)**فتقلو جروحاتو**

Sözlük anlamı: Yaralarını deşti.

Deyimsel anlamı: Geçmişte yaşanan kötü olayları hatırlatmak.

Türkiye Türkçesindeki karşılığı: Yarasını deşmek.

Değerlendirme: Suriye lehçesi ve Türkçenin her ikisi de geçmişte yaşanan kötü olayları hatırlatmak anlamında aynı deyimi kullanmıştır. Bu deyim, birinin acı verici bir olayı veya geçmişte kendisini üzen bir musibeti diğerine hatırlatışını ifade etmek içindir. Suriye lehçesi yara ifadesini çoğul kipiyle kullanmış olup, iki dil arasında deyimin içerdiği anlam açısından hiçbir fark yoktur. Suriye lehçesinde (yaralarını) ifadesi genel olarak çoğul şeklinde kullanılır, ancak deyim; ifadenin geçtiği bağlamın gerektirdiği duruma göre gerek Suriye lehçesinde gerekse Türkçe'de tekil (yara/جرحو) ya da çoğul (yaralarını/جرحاتو) olarak kullanılabilir.

5.2.2. (Ṭl' āldem le rāsô) **طلع الدم لراسو**

Sözlük anlamı: Kan başına çıktı/sıçradı.

Deyimsel anlamı: Çok öfkelendi.

Türkiye Türkçesindeki karşılığı: Kan başına sıçramak / kan beynine çıkmak

Değerlendirme: Suriye lehçesinde "طلع الدم لراسو" ve Türkçe'de " kan başına sıçramak / kan beynine çıkmak" deyimi, biçim ve içerik bakımından aynı olan ifadeyi, birinin aşırı öfkesini ifade etmek için kullanmıştır. Her iki dil de insanın çok fazla sinirlendiği zaman fiziksel olarak ulaştığı durumu tasvir etmek suretiyle bu deyimde bir kinayeye başvurmuştur. Her iki dilde beyne kan gitmesi deyimini ki o kişinin aşırı sinirlendiği zaman yaşadığı gerçek bir durumdur, şiddetli bir öfke aşamasına gelmiş olan kimse için mecaz olarak kullanmıştır. Bu, bir durumun gerçekte olduğu gibi kullanımını ve aynı şekilde mecaz olarak kullanımını içeren kinaye ile ilgili bir ifade türüdür. Öfke konusunu ele alan deyimsel ifadelerde kinaye kullanımına, her iki dilde de çokça rastlanmaktadır.

5.2.3. (Nessah ālḤlyb ālly rŻ'ô) **نساه الحليب اللي رضعو**

Sözlük anlamı: Emdiği sütü unutturdu.

Deyimsel anlamı: Pişman etti.

Türkiye Türkçesindeki karşılığı: Anasından emdiği sütü burnundan getirmek.

Değerlendirme: Suriye lehçesinin "نساه الحليب اللي رضعو" ve Türkçenin "anasından emdiği sütü burnundan getirmek" deyimlerinde, bir kişiye zarar verme, onu üzme, rahatsız etme veya birine bunu uygulayanlara yönelik tehdidi ifade etmek ve gözdağı vermek için kullanılır. Hem Türkçe'de hem Suriye lehçesinde anne sütünü içeren bir kullanım bulunmaktadır. Anne sütü, anne ve çocuk arasındaki en sıkı bağdır. Suriye lehçesinde evladın anneye olan sevgisi ve onun başına gelecek bir işin etkisinin o kişiye annesini unutturmak- hatta aralarındaki sıkı bağı bile ki o bir çocukla annesi arasındaki samimi ilişkinin başlangıcı olan emzirmedir- olacağı üzerinde durulmuştur. Ancak Türkçede bu durum, birine eza veren bir kişiye, annesinden emdiği sütü burnundan getirtmek olarak açıklanmıştır. Mutluluğun sembolü olan sütü, keder ve üzüntüye çevirmekle yetinmeyip, onu ölüm sebebine çevireceğini ifade etmek istemiştir. Hem Suriye lehçesi hem de Türkçe bu durumu, çocuğu annesine bağlayan anne sütü imgesini kullanarak sağlamış bulunmaktadır.

5.3. Kibir ve yalan temalı deyimler

5.3.1. (Dāfnynô sûā) **دافنينو سوا**

Sözlük anlamı: Birlikte gömdük.

Deyimsel anlamı: "Yalan söyleme, çünkü yalan söylediğini ikimiz de biliyoruz."

Türkiye Türkçesindeki karşılığı: Atma Recep, din kardeşiyiz.

Değerlendirme: Suriye lehçesindeki "دافنينو سوا" ve Türkçedeki "Atma Recep, din kardeşiyiz" deyimsel ifadelerinin her ikisi de şu anlamı ifade eder: Yalan söyleme, yalan söylediğini biliyoruz ve sen de biliyorsun. Bu iki ifadenin her birinin diğerinden farklı bir hikayesi vardır. Bu ifadelerin kaynaklandığı hikâyeler birbirinden tamamen farklıdır (Sinan, 2016). Deyim, Suriye lehçesi dâhil diğer Arapça lehçelerde de aynı şekilde geçmekte, ancak Fasih Arapçada bulunmamaktadır.

5.3.2. (Ḥārtnā deyĶeh ûmn'rf b'Ż) **حارتنا ديقة ومنعرف بعض**

Sözlük anlamı: Sokağımız (mahallemiz) dar; birbirimizi tanırız.

Deyimsel anlamı: "Yalan söyleme, çünkü yalan söylediğini ikimiz de biliyoruz."

Türkiye Türkçesindeki karşılığı: Külahıma anlat.

Değerlendirme: Suriye lehçesindeki "حارتنا ديقة ومنعرف بعض" ve Türkçedeki "Külahıma anlat." deyimleri şu anlamda kullanılmaktadır: Sözlerin beni aldatmıyor çünkü yalan söylediğini biliyorum. Bu iki ifade, Suriye lehçesindeki "دافنينو سوا" deyimi ile Türkçedeki "atma Recep, din kardeşiyiz" deyimlerine benzemektedir. Suriye lehçesindeki deyimin, Suriye

şehirlerindeki eski dar sokaklara ait kültürden kaynaklanmış olduğu söylenebilir. Türkçedeki deyim ise, Anadolu'daki Türk Emirlikleri dönemindeki gerçek bir hikâyeye dayanmaktadır. Her iki deyimin ironik bir anlatıma sahip olduğu görülmektedir.

5.3.3. ('bylit û by'côn) **عبيلت وبيعجن**

Sözlük anlamı: Islatıyor (elini) ve hamuru yoğuruyor.

Deyimsel anlamı: Boş sözler söylüyor, yalan söylüyor.

Türkiye Türkçesindeki karşılığı: Ağız yaymak.

Değerlendirme: Suriye lehçesinde "عبيلت وبيعجن" ve Türkiye Türkçesinde "ağız yaymak" deyimi, konuşmayı manipüle eden ve yalan söyleyen birini veya çok fazla gereksiz konuşan, gevezelik yapan kişiyi ifade eder. "عبيلت وبيعجن" deyimi, yalan söyleyen kişiyi hamuru yoğurup onu uzatan, iyi ve kötü kelimeleri aynı potada karıştıran kişi gibi tasvir etmiştir. Türkçe'ye gelince "ağız yaymak" deyimi, söylediği şeyde sınırlandırma olmaksızın yalan söyleyen, ağızına gelen iyi ya da kötü, doğru veya yalan her şeyi söyleyen, ağzından çıkan güzel ve çirkin her sözü konuşan kişiyi tasvir etmektedir.

5.4. Hastalık ve ölüm temalı deyimler

5.4.1. (vuĶ' bālferşeh) **وقع بالفرشة**

Sözlük anlamı: Yatağa düştü.

Deyimsel anlamı: Hastalandı.

Türkiye Türkçesindeki karşılığı: Yatağa düşmek

Değerlendirme: Hem Suriye lehçesinde hem de Türkçe'de "وقع بالفرشة" yani "yatağa düştü" hastalandı anlamında kullanılır. Deyimde kinaye sanatı kullanılmıştır. Hasta olan kişinin yatağa bağımlı hâle gelmesi, böyle bir kinaye temelli deyimin ortaya çıkmasının zeminini oluşturmuştur.

5.4.2. (ĀĶrā ālfātiḤeh 'lâ rûḤek) **اقرا الفاتحة على روحك**

Sözlük anlamı: Ruhuna fatiha oku.

Deyimsel anlamı: Seni öldüreceğim.

Türkiye Türkçesindeki karşılığı: Canına ezan okumak.

Değerlendirme: Öldürmekle tehdit anlamında Suriye lehçesinde kullanılan " اقرأ الفاتحة على روحك" deyiminin Türkiye Türkçesindeki karşılığı "canına ezan okumak" tır. Her iki deyim de, içeriğini dini kaynaktan esinlenmekte, ölüme delalet etmek üzere Suriye lehçesinde ruhuna Fatiha okumayı, Türkçede ise ezan okumayı kullanmaktadır. Zira Fatiha suresi dinî kültürde ölenlerin ruhu için, ezan ise (burada sala vermek anlamında) ölen kimsenin eş ve dostuna ölümün vaki olduğunu duyurmak için okunur.

5.4.3. ('lâ Ḥāft Ķabrô) **على حافة قبرو**

Sözlük anlamı: Mezarının/kabrinin kenarında

Deyimsel anlamı: Ölmek üzere

Türkiye Türkçesindeki karşılığı: Bir ayağı çukurda olmak

Değerlendirme: "Mezarının/kabrinin kenarında" deyimi, Suriye lehçesinde ölüme yakın birine delalet etmek için kullanılmaktadır. Mezara yakın olmak, ölüme de yakın olmak anlamında bir kinayedir. Türkiye Türkçesinde ise, "bir ayağı çukurda" deyimi, yine ölüme yakın olmak anlamda olup buradaki çukur kelimesiyle mezar çukuru kastedilmektedir.

Sonuç:

Suriye lehçesindeki deyimler ile Türkçedeki deyimlerin birbirine büyük oranda benzerlik göstermesi, her iki dilin birbirinden deyim konusunda büyük ölçüde etkilendiğine işaret etmektedir. Türkiye'nin ve Suriye'nin yakın geçmişte uzun bir süre aynı yönetim altında olmalarından kaynaklanan kültürel yakınlaşmadan dolayı, kültürün dil üzerindeki etkisinin ne kadar büyük olduğu bu çalışmayla bir kez daha ortaya çıkarılmış olmaktadır.

Kaynakça

Abdelli, A. (2015). *Türkçe ve Arapçada Ortak veya Benzeşen Atasözleri,* yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akar, A. (2010). Lehçe Oluşma Şartları ve Evreleri Bakımından Eski Türkiye Türkçesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları* / 28: 17.

Albayrak, N. (2009). *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*. Kapı Yayınları.

Azimov, İ. (2012). *Kuran Kerimdeki Deyimler, Kırgızca Karşılıkları ve Arapça Öğretiminde Kullanımı,* doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bilgin, A. (2007). *Kur'andaki Deyimler ve Zemahşeri'nin 'Keşşaf'ı,* doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Doğru, E. (2011). Dilin Derin Devleti Deyimler. Ankara: Fecr.

Gökçen, İ. (t.y.) Ata Konularına göre Deyimeler. Ankara: Ata Yay.

Işık, M. (2018). *Kur'an-ı Kerim'de İnsanı Ele Alan Deyimlerin Anlambilim Açısından İncelenmesi,* doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İbn Cinnî, O. (2010). *el-HASÂİS*. Elriyad: Alamü l-kutüp Yayınevi, s.14.

Özer, A.K. (2018). *KIŞAŞÜ'L- ENBİYĀ'da Deyimler*, yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Püsküllüoğlu, A. (1995) Türkçe Deyimler Sözlüğü, Arkadaş Yayınları, Ankara.

Sinan, A.T. (2016), Deyimlerin Kısa hikayeleri. İstanbul: kesityayınları.

Şimşek, Ö. Ü. D. Ç. (2018) Müzik İnkılâbında Bir Uygulama; Musiki Muallim Mektebi'nden, Ankara Devlet Konservatuarı'na Öz.

Şimşek, Y. (2020). Arapça-Türkçe Deyim Kopyaları Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 69 (Haziran),101-114

Türk Dil Kurumu. (2011). Türkçe Sözlük. Ankara: TDK.

Yiğit, M. (2015*). Arapçada Deyimler ve Kur'an-ı Kerim'de Kullanımı,* yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

YABANCILAR İÇİN TÜRKÇE DERSİNİN ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Gör. Dursun DEMİR
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Orcid ID: 0000-0002-4882-9462

ÖZET

Değerlendirme, müfredat geliştirmenin önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Brown (1995), yabancı dil öğretimi müfredatının "ihtiyaç analizi, hedefler, ölçme ve değerlendirme, materyaller, öğretim ve değerlendirme" olmak üzere altı ögesi olduğunu ifade etmektedir. Brown'a göre ilk beş öge arasındaki öncelik-sonralık sırası önemlidir. Değerlendirme ise, müfredatın uygulandığı süreç boyunca ve mümkünse birden fazla kez yapılmalıdır. Bunun nedeni, değerlendirme sonucunda ortaya çıkabilecek muhtemel aksaklıkların eğitim öğretim bitmeden giderilmesi için gerekli zaman ve imkâna sahip olmaktır. Program değerlendirme konusunda birçok model geliştirilmiştir. Bunlardan biri de Stufflebeam (1971) tarafından geliştirilen CIPP modelidir. Stufflebeam'e göre bu model şu dört soruya cevap vermek için geliştirilmiştir: "Ne yapmalıyız? Nasıl yapmalıyız? Doğru yapıyor muyuz? İşe yaradı mı?" Bu dört soruya bağlı olarak bu modelde program değerlendirme dört farklı boyutta yapılabilmektedir: Bağlam, girdi, süreç, ürün. Bu çalışmada, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Türkçe Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezindeki hazırlık sınıflarında verilen Türkçe eğitiminin öğrenci görüşleri doğrultusunda ve CIPP değerlendirme modelinin süreç boyutuna göre değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda Türkçe dersi, içerik, materyaller, dersin işlenişi, öğrenme ve öğretme süreçleri açısından incelenmiştir. Çalışmaya, A2 seviyesinde Türkçe eğitimi almakta olan 95 öğrenci katılmıştır. Çalışmada, öğrencilerin Türkçe dersinin etkinliğine yönelik görüşlerini tespit etmek için 42 maddelik bir anket uygulanmıştır. Bilgisayar ortamında SPSS programı kullanılarak verilerin sıklık, ortalama ve yüzdelikleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin yaklaşık dörtte üçü Türkçe derslerinin beklentilerini karşıladığını ifade etmektedir. Dört dil becerisine ayrı ayrı bakıldığında, konuşma beceresinin beklentileri karşılamada diğer becerilerin gerisinde kaldığı, bununla birlikte öğrencilerin yaklaşık üçte ikisinin bu beceride de beklentilerinin karşılandığını ifade ettikleri görülmektedir. Dersin içeriği ve ders materyalleri ile ilgili öğrenci görüşlerine bakıldığında da benzer bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Öğrenciler, ders kitaplarındaki konuşma ve dinleme becerileri ile ilgili bölümleri okuma ve yazma becerileri ile ilgili bölümlere nazaran daha az yeterli bulmaktadırlar. Dersin işlenişi, öğrenme-öğretme sürecine ilişkin öğrenci görüşleri göstermektedir ki öğrenciler öğretmenlerinden oldukça memnundurlar. Özellikle derslerdeki öğrenci-öğretmen ilişkisi, öğretmenlerin derste tüm öğrencilerle eşit olarak ilgilenmesi ve derse katılımı teşvik etmeleri öğrencilerin en olumlu buldukları yönler olarak dikkati çekmektedir. Diğer taraftan öğrenciler sınıf içinde öğrenciler arasında daha fazla işbirliğinin gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Çalışma sonuçları, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi programlarının daha etkili bir hâle getirilmesi ve bu alandaki ders malzemelerinin daha da iyileştirilmesi konusunda kullanılabilecektir.

Anahtar kelimeler: Program değerlendirme, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, ders materyalleri, öğrenci görüşleri.

EVALUATION OF TURKISH COURSE FOR FOREIGNERS ACCORDING TO STUDENTS' PERCEPTIONS

ABSTRACT

Evaluation is an important component of curriculum development. Brown (1995) states that foreign language teaching curriculum has six components: "needs analysis, objectives, testing, materials, teaching and evaluation". According to Brown, the order among the first five items is important. However, evaluation should be done throughout the curriculum implementation process and if possible, more than once. The reason for this is to have the necessary time and opportunity before the courses end to solve the possible problems. Many models have been developed for program evaluation. One of them is the CIPP model developed by Stufflebeam (1971). Stufflebeam states that this model was developed to answer the following four questions: "What should we do? How should we do? Are we doing it correctly? Did it work?" Depending on these four questions, curriculum evaluation can be done in four different dimensions in this model: Context, input, process and product. This study aims to evaluate the Turkish education given in the preparatory classes at Tokat Gaziosmanpaşa University Turkish Teaching Application and Research Centre. The evaluation was carried out according to the process dimension of the CIPP evaluation model. Students' perceptions were used as the data source. For this purpose, Turkish courses were examined in terms of course content, materials, teaching and learning process. The participants of the study were 95 students learning Turkish at A2 level. In the study, a 42-item questionnaire was used to determine the students' views on the effectiveness of the Turkish courses. The frequency, average and percentage of the data were determined by using the SPSS program. About three quarters of the students stated that Turkish courses met their expectations. When four language skills are examined separately, it is seen that speaking lags behind other skills in meeting the expectations, however approximately two-thirds of the students state that their expectations have been met in this skill as well. A similar result is seen when looking at the student views on the course content and course materials. Students find the sections on speaking and listening skills in the course books less adequate than the sections on reading and writing skills. Students' views on the teaching and learning process show that the students are quite satisfied with their teachers. Particularly, the student-teacher interaction in the courses, the teachers' giving equal attention to all students in the class, and their encouragement of participation in the lessons are the most positive aspects of the teaching and learning process. On the other hand, students state that more cooperative relationships among students in the classroom are needed. The results of the study can be used to make Turkish courses for foreigners more effective and to improve the course materials in this field.

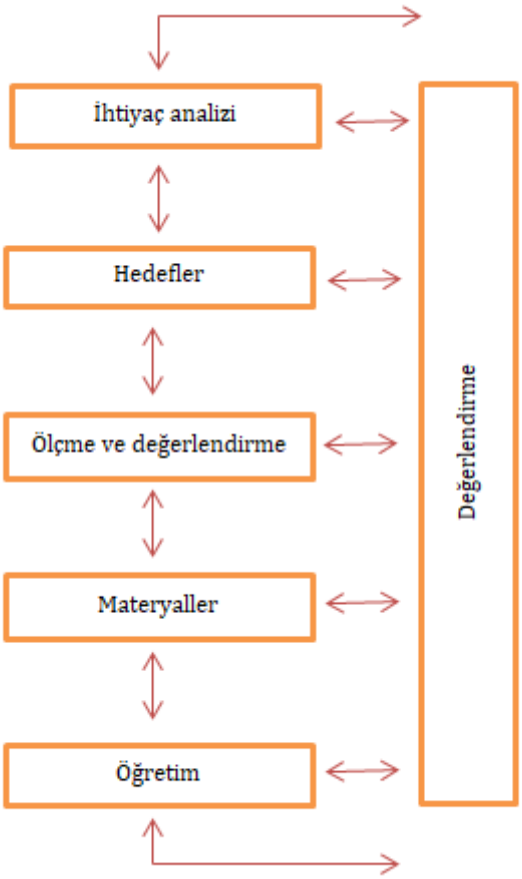
Key words: Program evaluation, teaching Turkish as a foreign language, course materials, students' perceptions.

1. GİRİŞ

Müfredat değerlendirmeyi Erden (1998), "gözlem ve çeşitli ölçme araçları ile eğitim programlarının etkililiği hakkında veri toplama, elde edilen verileri programın etkililiğinin işaretçileri olan ölçütlerle karşılaştırıp yorumlama ve programın etkililiği hakkında karar verme süreci" olarak tanımlamıştır. Değerlendirme, müfredat geliştirmenin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Brown (1995), yabancı dil öğretimi müfredatının "ihtiyaç analizi, hedefler, ölçme ve değerlendirme, malzemeler, öğretim ve program değerlendirme" olmak üzere altı ögesi olduğunu ifade etmektedir (bkz. Şekil). Brown'a göre ilk beş öge arasındaki

öncelik-sonralık sırası önemlidir. Bu açıdan bakıldığında müfredat geliştirmede ilk yapılması gereken ihtiyaçların tespit edilmesidir ki bu görüş Long (2015) tarafından da dile getirilmektedir. Tespit edilen öğrenci ihtiyaçlarına göre programın hedefleri belirlenir. Bu hedeflere uygun ölçme ve değerlendirme ölçüt ve yöntemlerinden sonra, derslerde kullanılacak materyallerin tespit edilmesine veya geliştirilmesine geçilir. Bu dört ögenin tespitinden sonra dil öğretim süreci başlar. Şekil 1'de de görüldüğü gibi, müfredatın değerlendirilmesi en son aşamaya bırakılmamıştır. Bunun nedeni, değerlendirme sonucunda ortaya çıkabilecek muhtemel aksaklıkların eğitim öğretim bitmeden giderilmesi için gerekli zaman ve imkâna sahip olmaktır. Bir başka ifade ile değerlendirme, herhangi bir zamana hasredilmeden, müfredatın uygulandığı süreç boyunca ve mümkünse birden fazla defa yapılmalıdır. Program değerlendirme ayrıca yapılabileceği gibi, diğer beş ögenin planlama, yazım ve uygulama sürecinde elde edilen bilgiler kullanılarak da yapılabilmektedir.

Şekil 1. Yabancı dil öğretimi müfredatının ögeleri (Brown, 1995, s. 20)

Program değerlendirme konusunda birçok model geliştirilmiştir. Bunlardan biri de Stufflebeam (1971) tarafından geliştirilen, İngilizce kısa adı CIPP (bağlam, girdi, süreç, ürün) olan modeldir. Stufflebeam'e göre bu model şu dört soruya cevap vermek için geliştirilmiştir: "Ne yapmalıyız? Nasıl yapmalıyız? Doğru yapıyor muyuz? İşe yaradı mı?" Bu dört soruya bağlı olarak bu modelde program değerlendirme dört farklı boyutta yapılabilmektedir:

1. Bağlam değerlendirme: Yeni hedeflerin tespiti, mevcut hedeflerin teyidi veya değiştirilmesi için gerekli bilgilerin toplanmasıdır.

2. Girdi değerlendirme: Hedeflere ulaşmak için seçilen stratejilerin güçlü ya da zayıf yönleri hakkında bilgi toplama sürecini ifade etmektedir.

3. Süreç değerlendirme: Burada amaç, programın uygulama süreci ve bu süreçte uygulanmakta olan stratejiler ve karşılaşılan sorunlar hakkında bilgi toplayarak süreç ve stratejilerin daha etkili kullanımını sağlamaktır.

4. Sonuç değerlendirme: Belirlenen hedeflere ulaşılıp ulaşılmadığı konusunda elde edilecek bilgilerle bu hedeflere ulaşmak için yapılanların devamı, değiştirilmesi ya da sonlandırılması gibi konularda karar vermeyi ifade etmektedir (Stufflebeam, 1971).

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Türkçe Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezindeki hazırlık sınıflarında uluslararası öğrencilere verilen Türkçe eğitiminin Stufflebeam'in geliştirdiği modelin süreç boyutu doğrultusunda değerlendirilmesidir. Bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1) Uluslararası öğrencilerin Türkçe dersinin içeriği ve materyallerine ilişkin görüşleri nelerdir?
2) Uluslararası öğrencilerin Türkçe dersinin işlenişi, öğrenme ve öğretme sürecine ilişkin görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

Türkçe hazırlık sınıflarında verilen eğitimin süreç boyutunun incelendiği bu çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada program değerlendirme modeli olarak Stufflebeam tarafından geliştirilen, CIPP (Context, Input, Process, Product) modeli kullanılmıştır. Adından da anlaşılacağı gibi, bu model ile bir programın bağlam, girdi, süreç ve ürün olmak üzere dört farklı boyutunu değerlendirmek mümkündür. Mevcut çalışmada modelin sadece süreç boyutu kullanılmıştır.

Çalışma Gurubu

Araştırmanın çalışma gurubunu, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Türkçe Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezindeki hazırlık sınıflarında A2 seviyede Türkçe eğitimi almakta olan ve yaş ortalaması 20,5 olan 95 uluslararası öğrenci oluşturmuştur. Bu öğrencilere ait demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo1. Çalışmaya katılan öğrencilere ait demografik bilgiler.

Demografik değişken	Kategori	Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	72	75,8
	Erkek	23	24,2
Ana dili	Somalice	63	66,3
	Arapça	18	18,9
	Fransızca	7	7,4
	Anglais	2	2,1
	Agni	1	1,1
	Bamileke	1	1,1
	Bamum	1	1,1
	Farsça	1	1,1
	Türkmence	1	1,1
Ülke	Somali	63	66,3
	Suriye	9	9,5

Kamerun	6	6,3
Ürdün	3	3,2
Çad	2	2,1
Gine	2	2,1
Fil Dişi	2	2,1
Irak	2	2,1
Mısır	2	2,1
Afganistan	1	1,1
Fas	1	1,1
Gabon	1	1,1
Türkmenistan	1	1,1

Tablo 1 verilerine göre, çalışma gurubunda yer alan ve 72'si kız, 23'ü erkek olan öğrenciler dokuz farklı ana dil konuşmaktadırlar. Üçte ikilik bir oranla en çok konuşuru olan dil Somalicedir. Bunu sırası ile Arapça ve Fransızca takip etmekte ve bu iki dili konuşan toplam öğrenci sayısı 25'tir. Öğrencilerin 63'ü Somalili, 9'u Suriyeli ve 6'sı Kamerunludur. Öğrenciler 13 farklı ülke vatandaşıdır.

Veri Toplama Araçları

Öğrencilerin almakta oldukları Türkçe eğitimine yönelik görüşlerini öğrenmek için Erozan'ın (2005) geliştirdiği anket kısaltılarak ve Türkçe hazırlık sınıflarına uyarlanarak çalışmada kullanılmıştır. Anket 5 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde öğrencilerin, yaşı, cinsiyeti ana dili ve ülkesi ile ilgili demografik bilgilere, ikinci bölümde dört dil becerisi ile kelime ve dil bilgisi konularında öğrencilerin ne kadar zorlandıklarını ve bu zorlukları aşmak için ne kadar çalışmaları gerektiğini ölçen maddelere yer verilmiştir. Öğrenciler, ilgili maddelerle ilgili görüşlerini "çok", "biraz", "az" ve "hiç" seçeneklerinden birini işaretleyerek belirtmişlerdir. Anketin diğer üç bölümü sırası ile dersin hedefleri (5 madde), içeriği ve materyalleri (11 madde) ile ders işleniş sürecine (14 madde) yönelik öğrenci görüşlerini ölçmeyi hedefleyen maddelerden oluşmuştur. Bu üç bölümde "kesinlikle katılıyorum", "katılıyorum", "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" seçeneklerinin yer aldığı dörtlü Likert tipi ölçek kullanılmıştır.

Anketin orijinal hâli hem Türkçe hem de İngilizcedir. Anlama problemlerini en aza indirgemek için anket üç farklı dile daha çevrilmiştir: Somalice, Arapça ve Fransızca. Anketin Fransızca çevirisini Yabancı Diller Yüksekokulunda görevli bir akademisyen, Arapça çevirisini İslami İlimler Fakültesinde görevli bir akademisyen, Somalice çevirisini ise lise ve üniversite eğitimini Türkiye'de tamamlamış bulunan Somalili bir öğrenci yapmıştır. Anketin her üç dildeki çevirileri ilgili dilleri konuşan ikişer öğrencinin katılımı ile pilot çalışmaya tabi tutulmuş ve bu çalışma sonucunda bazı maddelerde ifade değişiklikleri yapılmıştır. Pilot çalışmaya katılan öğrenciler anketin uygulama safhasına dâhil edilmemiştir. Kaç öğrencinin anketin hangi dillerindeki çevirisini kullandığına ait veriler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Anketin uygulandığı dillere ait veriler.

Diller	Sayı (n)	Yüzde (%)
Somalice	63	66,3
Arapça	18	18,9
Fransızca	12	12,6
İngilizce	1	1,1
Türkçe	1	1,1
Toplam	95	100

Tabloda görüldüğü gibi, anket beş farklı dilde uygulanmıştır. Anketin en çok Somalice, Arapça ve Fransızca çevirileri öğrenciler tarafından kullanılmış, anketin İngilizce ve Türkçe orijinalleri sadece iki öğrenci tarafından kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Elde edilen nicel verilerin analizinde Sosyal Bilimler İstatistik Programı (SPSS 20) kullanılarak verilerin sıklık, ortalama ve yüzdelikleri tespit edilmiştir. Bunun için, anketteki her bir cevaba ayrı bir puan verilmiştir. İlk iki bölümdeki "çok" cevabına 4, "biraz" cevabına 3, "az" cevabına 2 ve "hiç" cevabına 1 puan verilmiştir. Anketin son üç bölümündeki puanlama ise farklı bir şekilde yapılmıştır. Burada her bir cevaba ayrı bir puan vermek yerine "kesinlikle katılıyorum" ve "katılıyorum" cevapları olumlu, "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" cevapları ise olumsuz görüş olarak kabul edilmiş ve bunların yüzdelikleri tespit edilmiştir. Anketin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı 0,86 olarak hesaplanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, araştırma sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular araştırmanın veri toplama aracı olan anketteki sıraya göre düzenlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda ulaşılan bulgular tablolar hâlinde sunulmuştur.

Tablo 3. Öğrencilerin Türkçe anlama ve iletişim kurma konusunda zorlandıkları alanlar.

Maddeler	Ortalama
Konuşma	2,65
Dil bilgisi	2,59
Dinleme	2,56
Kelime bilgisi	2.12
Yazma	2.06
Okuma	1,86

Tabloda görüldüğü gibi, öğrenciler en çok konuşma becerisinde zorlanmaktadırlar. Bunu sırası ile dil bilgisi ve dinleme becerisi izlemektedir. Öğrencilerin en az okuma becerisinde zorlandıkları görülmektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin çalışmaya ihtiyaç duydukları alanlar.

Maddeler	**Ortalama**
Konuşma	3,59
Dil bilgisi	3,27
Dinleme	3,2
Kelime bilgisi	3,2
Yazma	3,1
Okuma	2,95

Tabloda öğrencilerin en çok konuşma becerisinde çalışmaya ihtiyaçları olduğu, bunu sırası ile dil bilgisi ile dinleme becerisi ve kelime bilgisinin takip ettiği görülmektedir. Öğrenciler en az okuma becerisinde çalışmaya ihtiyaçları olduklarını ifade etmektedirler. Dinleme becerisi ile kelime bilgisinin ortalamaları aynıdır.

Tablo 5. Öğrencilerin dersin hedefleri konusundaki görüşleri.

	Maddeler	**Katılıyorum %**	**Katılmıyorum %**
1	Türkçe dersi beklentilerimi karşıladı.	73	27
2	Türkçe dersi *konuşma* becerileriyle ilgili ihtiyaçlarımı karşıladı.	64	36
3	Türkçe dersi *dinleme* becerileriyle ilgili ihtiyaçlarımı karşıladı.	65	35
4	Türkçe dersi *okuma* becerileriyle ilgili ihtiyaçlarımı karşıladı.	81	19
5	Türkçe dersi *yazma* becerileriyle ilgili ihtiyaçlarımı karşıladı.	82	18

Öğrencilerin %73'ü Türkçe derslerinin genel anlamda beklentilerini karşıladığını ifade etmiştir. Dört becerinin her biri teker teker ele alındığında, en az beklentinin konuşma becerisinde, en çok ise yazma becerisinde karşılandığı görülmektedir. Bununla birlikte, konuşma becerisindeki %64'lük oran, aslında bu beceride de beklentilerin büyük oranda karşılanmış olduğunu göstermektedir.

Türkçe hazırlık sınıflarında Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanmış bulunan "Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti" kullanılmaktadır. Toplam altı farklı (A1, A2, B1, B2, C1 ve C2) seviyeden oluşan setin her bir seviyesi şu materyalleri içermektedir: Ders kitapları, çalışma kitapları, öğretmen kılavuz kitapları, dinleme kitapçıkları ve ses CD'leri. Ses kayıtları, videolar ve görsellerle destekli bir yazılım olan Z-kitap (zenginleştirilmiş kitap) uygulaması da C2 hariç diğer seviyelerde sınıf içinde kullanılmaktadır. Çalışmanın yapıldığı sırada

öğrencilerin hepsi de A2 seviyesinde olduğu için, öğrenci görüşlerinin sadece A1 ve A2 seviyelerindeki materyalleri kapsadığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 6. Öğrencilerin ders materyalleri ile ilgili görüşleri.

	Maddeler	**Katılıyorum %**	**Katılmıyorum %**
7	Ders materyalleri *yazma* becerilerimi ilerletmem için yeterliydi.	84	16
6	Ders materyalleri *okuma* becerilerimi ilerletmem için yeterliydi.	84	16
3	Ders materyallerindeki konular ilgi çekiciydi.	77	23
8	Materyalleri kullanmak kolaydı.	77	23
10	Ders materyalleri görsel olarak çekiciydi.	68	32
11	Ders materyalleri Türkçe seviyemize uygundu.	67	33
1	Ders materyalleri bilmek veya yapmak istediğim her şeyi kapsıyordu.	66	34
2	Ders materyalleri ilgi alanlarıma uygundu.	62	38
5	Ders materyalleri *konuşma* becerilerimi ilerletmem için yeterliydi.	55	45
4	Ders materyalleri *dinleme* becerilerimi ilerletmem için yeterliydi.	54	46
9	Ders materyallerini takip etmekte zorluk çektim.	29	71

Öğrencilerin dersin içeriği ve ders materyalleri ile ilgili görüşlerini ifade ettikleri anketin ilgili bölümünde 11 madde yer almıştır. Bu maddelere bakıldığında, öğrencilerin materyallerin okuma ve yazma becerileri ile ilgili bölümlerini konuşma ve dinleme ile ilgili bölümlere kıyasla daha çok yeterli buldukları; kitaplardaki konuların ilgilerini çektiği ve materyalleri kullanırken zorlanmadıkları görülmektedir. 9. maddenin çok düşük olan yüzdesi, olumsuz bir ifade içermesinden kaynaklanmaktadır. Bu madde, 8. madde ile birlikte ele alındığında, öğrencilerin materyallerin kullanımında çok fazla zorlanmadıklarını söylemek mümkün olmaktadır. Bu bölümdeki maddelere "katılıyorum" şeklinde cevap veren öğrencilerin ortalaması %70'dir. Bu durum, öğrencilerin çoğunluğunun ders materyallerinden memnun olduğunu göstermektedir.

Tablo 7. Öğrencilerin dersin işlenişi, öğrenme-öğretme süreci ile ilgili görüşleri.

	Maddeler	**Katılıyorum %**	**Katılmıyorum %**
2	Bu dersteki öğrenci-öğretmen ilişkisi/etkileşimi iyiydi.	93	7
9	Öğretmen sınıftaki tüm öğrencilerle eşit olarak ilgileniyordu.	93	7

8	Öğretmen derse katılmamızı teşvik ediyordu.	91	9
1	Sınıfta zaman verimli kullanılıyordu.	88	12
14	Öğretmen bu derste öğrenmeme yardımcı oldu.	83	17
5	Öğretmen dersi ilgi çekici bir şekilde anlatıyordu.	82	18
7	Öğretmenin ne yapmamız gerektiğiyle ilgili verdiği açıklamalar anlaşılırdı.	81	19
10	Öğretmen yaptığımız yanlışları etkili ve anlaşılır bir şekilde düzeltiyordu.	81	19
6	Öğretmeni takip etmek kolaydı.	79	21
12	Sınıfta başkalarıyla birlikte çalışmayı tercih ediyorum.	79	21
4	Derste çok çeşitli aktiviteler kullanılıyordu.	76	24
3	Öğrenciler derste birbirlerine yardımcı oluyorlardı.	71	29
13	Diğer öğrenciler bu derste öğrenmeme yardımcı oldular.	70	30
11	Sınıfta tek başıma çalışmayı tercih ediyordum.	50	50

Anketin son bölümü, dersin işlenişi, öğrenme-öğretme sürecine ilişkin öğrenci görüşlerini elde etmeyi amaçlıyordu. Tabloda görüldüğü gibi, bu kısımda yer alan 14 maddenin 9'u öğretmen ile ilgili görüşleri içermekte ve bu 9 madde ile ilgili öğrenci görüşlerinin diğer maddelere göre daha da olumlu olduğu görülmektedir. Öğretmen merkezli maddelerle ilgili olumlu görüş belirten öğrencilerin ortalaması %86'dır. Öğrencilerin %93'ü, sınıftaki öğretmen-öğrenci ilişkisini olumlu bulmakta ve öğretmenin sınıftaki tüm öğrencilerle eşit bir şekilde ilgilendiğini ifade etmektedirler. Öğrenciler sınıfta arkadaşlarıyla birlikte çalışmayı bireysel çalışmaya tercih etmekte ve öğrencilerin %70'i derste birbirlerine yardım ettiklerini ifade etmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Türkçe Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezindeki hazırlık sınıflarında verilen Türkçe eğitiminin öğrenci görüşleri doğrultusunda ve CIPP değerlendirme modelinin süreç boyutuna göre değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Öğrencilerin dört dil becerisi ile kelime ve dil bilgisine ilişkin görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin en çok konuşma becerisinde zorlandıkları, bunu sırası ile dil bilgisi ve dinleme becerisinin izlediği, okuma becerisinin ise en az zorlandıkları alan olduğu görülmektedir. Bu verilere paralel olarak, öğrencilerin en çok konuşma becerisinde çalışmaya ihtiyaçları olduğu, bunu sırası ile dil bilgisi ile dinleme becerisinin takip ettiği anlaşılmaktadır. Tablo 3 ve Tablo 4 birlikte incelendiğinde, verilerin birbirleri ile tutarlı olduğu, öğrencilerin en çok zorlandıkları beceri ve alanlarda en çok çalışmaya ihtiyaçları olduklarını ifade ettikleri görülmektedir.

Öğrencilerin yaklaşık dörtte üçü Türkçe derslerinin beklentilerini karşıladığını ifade etmektedir. Dört dil becerisine ayrı ayrı bakıldığında, konuşma becerisinin beklentileri karşılamada diğer becerilerin gerisinde kaldığı, bununla birlikte öğrencilerin üçte ikisinin bu beceride de beklentilerinin karşılandığını ifade ettiği görülmektedir. Dersin içeriği ve ders

materyalleri ile ilgili öğrenci görüşlerine bakıldığında da benzer bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Öğrenciler, ders kitaplarındaki konuşma ve dinleme becerileri ile ilgili bölümleri okuma ve yazma becerileri ile ilgili bölümlere nazaran daha az yeterli bulmaktadırlar. Dört dil becerisi, anketin dört farklı bölümünde yer almış ve her bölümde becerilerin farklı yönlerine ilişkin öğrenci görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. İlgili kısımlardan elde edilen verilerin birbirleri ile uyumlu olduğu görülmektedir. Şöyle ki, dört bölümün üçünde de öğrencilerin en az konuşma becerisine ilişkin maddelerle ilgili olumlu görüş belirttikleri görülmektedir. Dördüncü bölümde ise konuşma becerisi %1'lik gibi çok az bir farkla dinleme beceresinin hemen ardında yer almıştır.

Demir ve Genç (2019) Türkçe hazırlık sonrası bölümlerde okuyan uluslararası lisans ve lisansüstü öğrencileri ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin en çok sırası ile yazma, okuma, dinleme ve konuşma becerisinde zorlandıklarını tespit etmiştir. Mevcut çalışmada ise tersi bir durum söz konusudur. Bu durumun nedenleri olarak şunlar söylenebilir:

1) Öğrenciler Türkiye'de yaşamaları dolayısıyla sınıfta (öğretmenle), kantinde, öğrenci işlerinde, toplu taşımada, kaldıkları ev ve yurt gibi mekânlarda sorunlarını çözmek, meramlarını anlatabilmek için konuşma becerisine diğer becerilere oranla daha fazla ihtiyaç duymakta, bir başka ifade ile günlük dilin konuşma ağırlıklı olması gerçeği ile yüzleşmektedirler. Bu da ister istemez dikkatlerini konuşma becerisine vermelerine neden olmakta ve henüz A2 seviyesinde olmaları dolaysıyla da kendilerini bu beceride yeterli görmemektedirler. Diğer taraftan, günlük hayatta dinleme ve konuşma becerilerinin diğer iki beceriden daha fazla kullanılıyor olması, öğrencilerin bu iki beceride kendilerini daha hızlı ve daha çok geliştirmelerine vesile oluyor olabilir.

2) Okuma ve yazma becerilerine olan ihtiyaç bölüm derslerinde Türkçe hazırlık sınıflarına oranla daha çok artmaktadır. Bölüm derslerinde öğrencilerin okuması gereken materyal sayısı, hazırlık sınıflarındakilere oranla bir hayli artmakta ve bu okumaların büyük çoğunluğunu öğrenciler sınıf dışında bireysel olarak (öğretmen yardımı olmadan) yapmak zorunda kalmaktadırlar. Ayrıca, bölüm derslerindeki kitaplar ana dili konuşurlarına göre hazırlanmıştır; TÖMER'lerde kullanılan kitaplar gibi uluslararası öğrencilerin dil seviyeleri dikkate alınarak hazırlanmamıştır. Bölüm derslerini dinlerken öğrencilerin not tutması gerekmektedir. Bu da öğrencilerin hem çok hem de hızlı yazmaları ile yerine getirilebilen bir etkinliktir. Uluslararası öğrencilerin bölüm derslerinde karşılaştıkları bu yeni durumlar okuma ve yazma becerilerini kendileri açısından zorlaştıran etkenler olarak değerlendirilebilir.

3) Bölüm derslerinde ölçme ve değerlendirme ağırlıklı olarak yazılı sınavlarla yapılmakta ve bu sınavlar Türk öğrencilere göre hazırlandığı için uluslararası öğrenciler bu sınavlarda daha da fazla zorlanmaktadırlar. Türk öğrenciler sınav sorularına cevap verirken olası bilgi eksikliği ile mücadele ederken, uluslararası öğrenciler aynı zamanda olası dil eksikliği ile de mücadele etmekte ve dolaysıyla yazma onlar nezdinde daha da zor bir beceri hâline gelmektedir.

Dersin işlenişi, öğrenme-öğretme sürecine ilişkin öğrenci görüşleri göstermektedir ki öğrenciler öğretmenlerinden oldukça memnundurlar. Özellikle derslerdeki öğrenci-öğretmen ilişkisi, öğretmenlerin derste tüm öğrencilerle eşit olarak ilgilenmesi ve derse katılımı teşvik etmeleri öğrencilerin en olumlu buldukları yönler olarak dikkati çekmektedir. Bu bölümde dikkati çeken bir başka konu da öğrencilerin sınıfta arkadaşlarıyla birlikte çalışmayı bireysel çalışmaya tercih etmeleridir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki önerilere yer verilmiştir:

• Türkçe hazırlık sınıflarında konuşma becerisi ile ilgili etkinliklere daha fazla yer verilmesi gerekmektedir.

• Çalışmada Türkçe dersleri, içerik, materyaller, dersin işlenişi, öğrenme ve öğretme süreçleri açısından incelenmiştir. Bu unsurlara ilaveten dersler değerlendirme ve öğrenci performansı açısından da değerlendirilebilir.

• Bu çalışmada veriler sadece anketler yoluyla toplanmıştır. Görüşme ve gözlem yöntemleriyle elde edilecek verilerle nicel veriler karşılaştırılarak daha kapsamlı sonuçlara ulaşılabilir.

• Bu çalışmanın veri kaynağını öğrenciler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Türkçe derslerine giren öğretmenlerden de veri toplanarak program farklı bir bakış açısıyla değerlendirilebilir.

Kaynaklar

Brown, J. D. (1995). *The elements of language curriculum: A systematic approach to program development.* New York: Heinle & Heinle Publishers.

Demir, D. & Genç, A. (2019). Academic Turkish for international students: Problems and suggestions. *Journal of Language and Linguistic Studies, 15*(1), 34-47.

Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Erozan, F. (2005). *Evaluating the language improvement courses in the undergraduate ELT curriculum at Eastern Mediterranean University: A case study*. (Doktora tezi), Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Long, M. (2015). *Second language acquisition and Task-Based Language Teaching*. Oxford: Wiley Blackwell.

Stufflebeam, D. L. (1971). The relevance of the CIPP evaluation model for educational accountability. *Paper presented at the annual meeting of the American Association of School Administrators,* Atlantic City, NJ.

CEMİL KAVUKÇU'NUN ROMANLARINDA BİYOGRAFİK YANSIMALAR[1]

Dr. Hamdullah OKAY
Milli Eğitim Bakanlığı
Orcid ID: 0000-0002-2313-3864

ÖZET

Cemil Kavukçu yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren Türk edebiyatında öykü dışında roman, deneme ve otobiyografik anlatı türlerinin yanında çocuk edebiyatı alanında da eser vererek ürün yelpazesini genişleten ve aldığı ödüllerle adından söz ettiren önemli yazarlardan biridir. Seksenli yılların sonunda kazandığı *Yaşar Nabi Nayır Öykü Ödülü*'ne rağmen kitaplarını yayımlatma konusunda sıkıntı yaşayan ve dolayısıyla yazın dünyasında istediği noktaya ulaşamayan Kavukçu, yaklaşık beş yıl yazın çevresinden uzaklaşır. Yaşadığı bu kısa süreli *Bartleby Sendromu*, yazarın 1995 yılında *Uzak Noktalara Doğru* isimli öykü dosyasının *Sait Faik Hikâye Armağanı*'na layık görülmesiyle son bulur. Yazar, doksanlı yılların ikinci yarısında aldığı bu ödülle yazın çevresine sesini iyice duyurmaya başlar.

Kavukçu'nun Tülin Er'le yaptığı nehir söyleşide ve otobiyografik anlatı türünde kaleme aldığı *Angelacoma'nın Duvarları*'nda onun yaşam öyküsü, iş yaşamı, zevkleri ve korkuları hakkında pek çok bilgiye birinci ağızdan ulaşabilmek mümkündür. Bu kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında Kavukçu'nun öykü ve roman evreni değerlendirildiğinde yazarın pek çok eserinin biyografik dünya ile kurmaca dünyanın simbiyozu şeklinde değerlendirilebilecek nitelikte olduğu görülür.

Türk yazınında öykücü kimliğiyle ön plana çıkan Cemil Kavukçu kendi öz yaşamından ipuçları barındıran *Dönüş*, *Suda Bulanık Oyunlar* ve *Gamba* isimli üç romanında bireyin kendisiyle hesaplaşmasını ana motif olarak işler. *Dönüş*'te Vedat, *Suda Bulanık Oyunlar*'da Tarık, *Gamba*'da Asım sürekli geçmişleriyle ve öz benlikleriyle çatışan karakterlerdir. Yazarın bu üç romanı titizlikle incelendiğinde romanlarında biyografik ögelerin azımsanmayacak yoğunlukta olduğu görülecektir. İnegöllü yazarın eserlerine açık ya da örtük biçimde yerleştirdiği kendi gerçekliğine ait malzemeler, kendisini kurgusal düzlemde yeniden inşa ederek ebediyet kazanma arzusunun yansıması olarak okunabilir. Anılara, anıların sindiği mekânlara ve geçmişe fazlaca önem veren Kavukçu'nun romanlarında biyografik göndermeleri bolca kullanması, yaşamına anlam katan güzelliklerin yitip gitmesini engelleme isteğiyle de ilintilidir.

Bilindiği üzere sanatçı ile eseri arasında tümleşik bir ilişki söz konusudur. Sanatçının duyguları, düşünceleri, hayalleri, gözlemleri kısacası tüm yaşantısı eserin anlamlandırılması sürecinde güvenilir kaynaklar olarak kullanılabilir. Aynı şekilde sanatçının iç dünyasının ve yaşantısının gün yüzüne çıkarılması sürecinde eserdeki malzemelerden faydalanılabilir. Sanatçı ile eseri arasındaki sıkı bağ, eserlerdeki biyografik malzemelerin izini sürmeyi anlamlı hale getirmektedir. Cemil Kavukçu'nun iyi bir gözlemci oluşu eserlerini biyografik okuma yöntemiyle incelemeye olanak tanımaktadır. Bu saikle çalışmamızda Cemil Kavukçu'nun edebi kişiliğiyle ilgili genel bir çerçeve çizildikten sonra yazarın romanlarında kendi biyografisinden ne ölçüde esinlendiği ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cemil Kavukçu, biyografik unsurlar, romanlar.

[1] Bu çalışma, Doç. Dr. Kamuran ERONAT danışmanlığında hazırlanan "Cemil Kavukçu-İnsan ve Eser" adlı doktora tezinden hareketle üretilmiştir.

BIOGRAPHIC REFLECTIONS IN CEMİL KAVUKÇU'S NOVELS

ABSTRACT

Cemil Kavukçu is one of the most important writers in Turkish literature since the last quarter of the twentieth century, expanding his product range by giving works in the field of children's literature besides novels, essays and autobiographical narratives, and made a name for himself with the awards he received. Despite the Yaşar Nabi Nayır Story Award, which he won in the late eighties, Kavukçu, who had difficulties in publishing his books and therefore could not reach the point he wanted in the world of literature, moved away from literary environment for about five years. This short-term Bartleby Syndrome that he experienced ends in 1995 when the author's story file titled "Uzak Noktalara Doğru" was deemed to deserve the Sait Faik Story Award. With this award he received in the second half of the nineties, the author begins to make his voice heard in the literary circle.

It is possible to reach a lot of information from the first person about his life story, business life, pleasures and fears in the river interview he made with Tülin Er and in "Angelacoma'nın Duvarları", which he wrote in an autobiographical narrative type. When Kavukçu's story and novel universe is evaluated in the light of the information obtained from these sources, it is seen that many works of the author can be evaluated as the symbiosis of the biographical world and the fictional world.

Cemil Kavukçu, who stands out with his storyteller identity in Turkish literature, treats the individual's reckoning with himself as the main motif in his three novels named "Dönüş", "Suda Bulanık Oyunlar" and "Gamba", which contain clues from his own life. Vedat in "Dönüş", Tarık in "Suda Bulanık Oyunlar", Asım in "Gamba" are characters who constantly clash with their past and their true selves. When these three novels of the author are examined meticulously, it will be seen that the biographical elements in his novels are not underestimated. The materials belonging to his own reality, which the author of İnegöl has placed in his works explicitly or implicitly, can be read as a reflection of his desire to gain eternity by reconstructing himself on the fictional plane. The fact that Kavukçu, who attaches great importance to memories, places where memories are absorbed and the past, uses biographical references in his novels, is also related to his desire to prevent the loss of beauty that adds meaning to his life.

As it is known, there is an integrated relationship between the artist and his work. The artist's feelings, thoughts, dreams, observations, in short, all his life can be used as reliable sources in the process of making sense of the work. Likewise, the materials in the work can be utilized in the process of uncovering the artist's inner world and life. The tight bond between the artist and his work makes it meaningful to trace the biographical materials in the works. Being a good observer of Cemil Kavukçu makes it possible to examine his works by using biographical reading method. In our work with this motive, after drawing a general framework about Cemil Kavukçu's literary personality, it will be revealed to what extent the author is inspired by his own biography in his novels.

Keywords: Cemil Kavukçu, biographical elements, novels.

Giriş

Sanat eserlerinin incelenmesi sırasında sanatçının yaşamı ve iç dünyası, sanat eserinin biçimsel ya da içeriksel niteliklerinden oluşan kendine özgü yapısı, hedef kitlenin alımlama düzeyi, sanat eserinin meydana geldiği sosyal ortamla ilişkisi gibi farklı kriterler esas alınabilir. Yaşamları ile eserleri arasında koşutluk bulunan yazarların sanatçıya yönelmiş eleştiri anlayışında büyük bir yer tutan "biyografik diyebileceğimiz bir eleştiri yöntemi"yle (Moran, 2010:131) incelenmesi, eserlerinin esin kaynaklarının belirlenmesi ve usturuplu değerlendirmelere tabi tutulması açısından önem taşır. Nitekim bir edebi eseri, yazarın yaşamını tek kıstas kabul edip incelemek yanlış olduğu gibi eserin anlaşılmasına ya da anlam evreninin genişletilmesine olanak tanıyan biyografik malzemelerin göz ardı edilmesi de yanlıştır. Kimi zaman eser, okurunu yazarın ruhunun derinliklerinde gizemli bir yolculuğa çıkarırken kimi zaman da yazarın biyografisi eseri aydınlatan bir projektör işlevi görebilmektedir.

Yazarların eserlerinde kendilerini anlatmalarının temel nedenlerini; katarsis sağlamak gibi bencil bir hisle, çevrelerinde bulunan insanları ölümsüzlük diyarı olan kurmaca dünyasında ilelebet yaşatma arzusu gibi özgeci bir tavırla ya da "gerçek olana edebi bir biçim vermek" (Zimmermann,2020: 92) gibi estetik bir niyetle açıklamak mümkündür. Söz konusu konuyla yani yazarların eserlerini biyografik malzemelerle donatmalarının asal amacı konusunda Stefan Zweig'ın değerlendirmesi dikkat çekicidir. Nazi zulmünden kaçıp Brezilya'ya yerleşen ve değişik türde pek çok eserin altında imzası bulunan Zweig içedönük yazarların, hangi biçimi (dram, şiir, otobiyografi vb.) seçerlerse seçsinler, farkında olmadan kendilerini eserlerinin merkezine aldıklarını ve tasvir ettikleri her şeyde kendilerini anlattıklarını savlar (Zweig, 2019:2). Başkalarıyla iletişim kurma ve kendini başkalarına anlatma içgüdüsü taşıyan insanoğlunun, bilinçli ya da bilinçdışı bir iradeyle, yarattığı sanat eserinde kendini merkeze alışını Zweig şu çarpıcı ifadelerle ortaya koyar:

> "Doğuştan insanın içinde var olan kendini ölümsüzleştirme arzusu. Her şeyin kaygan olduğu, geçiciliğin gölgelediği, değişime ve dönüşüme mahkûm, zamanın karşı konulmaz akışı içinde, milyarlarca molekül arasında bir molekül olan her insan gayriihtiyari (ölümsüzlük içgüdüsü sayesinde), bir kere dünyaya gelmiş olan varlığını unutturmayacak bir iz bırakmak ister. Üretmek ve yaşadığını kanıtlamak, her ikisi de tek ve aynı amaca hizmet eder; insanlığın durmadan büyüyen ağacına en azından bir çentik atabilmek." (Zweig, 2019:6).

Yazarak ve yazdıkları anlatılara kendilerinden bir şeyler enjekte ederek yaşadıklarını kanıtlamaya çalışan yazarlar, yaratıcılığın itkisiyle yaşamlarını eserlerinin ana malzemesi yaparlar. Onların bu yönelimi biyografik ve kurmaca dünyanın geçişimliliğini ortaya çıkarır. Bu iki farklı dünya arasındaki geçişimlilik kimi yazarlarda oldukça yoğun biçimde görülür. Bazı yazarlar otobiyografik kimlikleri iyice tartışılıp onaylandıktan sonra okurların anlatılarındaki yazarı bulmalarına olanak tanımak için anılarını yayımlarlar. Söz gelimi Alev Alatlı'nın "Orda Kimse Var mı seri romanlarının ilkini (Yaşasın Ölüm) yayımladıktan sonra yaptığı konuşmalar, ileri sürdüğü tezler, okura, 'Günay Rodoplu'da beni izliyorsunuz' iletisini gönderir." (Narlı, 2009:904). Benzer şekilde *Tutunamayanlar* romanında Selim Işık karakteri Oğuz Atay'ın, *Huzur* romanındaki Mümtaz karakteri Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'ndaki isimsiz karakter ise Peyami Safa'nın "kurmaca düzlemdeki ruh ikizi"(Ecevit, 2017:54) gibidir.

Edebiyat tarihi, yaşamlarını eserlerinin odak noktası yapan yazarlar galerisi gibidir. Dostoyevski, Kafka, Gogol, Hemingway, Tolstoy, Stendhal, Adalet Ağaoğlu, Orhan Kemal, Sevgi Soysal, Oğuz Atay, Ahmet Hamdi Tanpınar, Yakup Kadri, Alev Alatlı ve Peyami Safa eserlerini biyografik malzemelerle donatan ve yaşam çekirdeklerinden koca çınarlar çıkaran

yazarlardan bazılarıdır. Bu yazarlar gibi Cemil Kavukçu'nun da gerek öykülerinde gerekse romanlarında kendi yaşamından bir parça bulmak mümkündür. Bu yönüyle Kavukçu'nun "somut ve soyut yaşamından topladığı malzemeyle oluşturulmuş bir kolaj tablo görünümündeki" (Ecevit, 2017:89) romanları biyografik dünyanın kurmacaya dönüşümüne ve bu iki dünya arasındaki geçişimliliğe örnek teşkil ederler. Bundan dolayı bu çalışmada yazarın yaşamı ve edebi kişiliği ana hatlarıyla ortaya konulduktan sonra yaşamının romanlarına ne ölçüde yansıdığı belirlenecektir.

1. Cemil Kavukçu'nun Yaşamı

Türk edebiyatında öykü, roman, anı, deneme türlerinde ve çocuk edebiyatı sahasında hatırı sayılır sayıda eserin altında imzası bulunan Cemil Kavukçu; 12 Mart 1951'de Bursa'nın İnegöl ilçesinde Boşnak bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Yazarın babası manifaturacılık, ormandan tomruk taşıma, büyükbaş hayvan besiciliği ve şehirlerarası yolcu taşımacılığı gibi farklı işlerle uğraşan Mustafa Kavukçu; annesi ise dönemin şartlarından ötürü okula gönderilmeyen, bu eksiğini dikiş-nakış kursuna giderek kapatmaya çalışan ve terzilik yaparak aile bütçesine katkıda bulunan Mükerrem Hanım'dır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayileşme, çok partili yaşam, hızlı nüfus artışı gibi sebeplerle dağılan çoğu geniş aile gibi Mustafa Kavukçu'nun mensubu olduğu geniş aile 1953 yılında dağılarak çekirdek aileye evrilir. Eşi Mükerrem Hanım ve üç çocuğuyla İnegöl'ün Burhaniye Mahallesi'ndeki iki katlı bahçeli bir evde yaşamaya başlayan baba Mustafa Kavukçu, çocuklarına karşı sevgisini gizleyen otoriter bir baba profili çizer. Anne Mükerrem Hanım; çocukları Cemil, Sinan ve Erol ile eşi Mustafa Bey arasındaki iletişimi sağlayarak evde kilit bir rol oynar.

Kavukçu, ilkokulu evlerine yakın Dündar İlkokulu'nda okur ve okuma yazmayı öğrenir öğrenmez Tommiks, Kinova, Teks, Teksas ve Red Kit gibi çizgi romanları büyük bir iştahla okumaya başlar. Eserlerine de tesir eden bu çizgi romanlar, yazarın "özellikle okuma zevkinin ne kadar etkileyici bir iksir olduğu gerçeğini algılaması ve görsel-uzamsal zekâ bakımından gelişmesi" (Okay, 2020:5) bakımından önemlidir. Bu dönemde sinemayla da tanışan genç Cemil, ortaokulu bitirdikten sonra sınava girerek İstanbul Pertevniyal Lisesine yerleşir. Dokuzuncu sınıfı burada okuyan Kavukçu, onuncu sınıfın başında nefrit hastalığına yakalanır ve tedavisini yapmak üzere İnegöl'e geri döner. Hastalığı yüzünden eğitimine bir yıl ara veren sanatçı, liseyi altı yılda bitirir. Lise yıllarında sınıfın arka sıralarında oturan uçarı ve haşarı öğrencilerle arkadaşlık yapmaya başlayan Kavukçu "romantik serserilik dönemi" (Selçuk, 2001:27) şeklinde adlandırdığı bu dönemin sevinçlerini, üzüntülerini, sancılarını ve pişmanlıklarını eserlerinde yoğun biçimde işler.

Liseyi bitirdikten sonra üniversite sınavını kazanamadığından bir yıl açıkta kalan sanatçı, ikinci yılında sınavı kazanarak yüksek jeofizik mühendisliği bölümüne yerleşir. İçekapanık ve utangaç yapısından ötürü platonik aşklar yaşayan yazar, üniversite yıllarında tanıştığı Meral Akdağ'la 1976 yılında yaşamını birleştirir. Meral Hanım'la evliliğinden bir erkek çocuk sahibi olan Kavukçu, üniversiteyi bitirdikten sonra MTA'ya yerleşir ve emekli olduğu iki binli yılların başına kadar bu kurumda çalışır. Sıkıyönetim dönemlerine ve askerî darbelere tanıklık eden Kavukçu, askerliğini Erzincan'da yapar. Üniversite yıllarında sosyalist ideolojiye merak saran ve bu konuyla ilgili kitaplar okuyan yazar, savunduğu ideolojinin düşünsel boyutundan sapmadığı gibi aşırılığa da kaçmaz. Arazide ve sismik araştırma gemilerinde geçen yirmi beş yılın ardından emekli olan Kavukçu, Ankara'dan ayrılmayarak TOKİ'nin Eryaman'da inşa ettiği konutlardan birini satın alır ve oraya yerleşir.

2. Cemil Kavukçu'nun Edebi Kişiliği

Türk edebiyatında öykücü kimliğiyle ön plana çıkan Cemil Kavukçu, ilk öyküsü *Pazar Güneşi*'nin *Sesimiz* dergisinde yayımlandığı1981 yılından bugüne, yazdığı on yedi öykü kitabı (toplam 175 öykü), üç roman, bir otobiyografik anlatı, bir deneme ve çocuk edebiyatı sahasında kaleme aldığı dokuz eserle üretken bir yazar olduğunu tanıtlamıştır. İlk başta *Dönemeç, Sesimiz* ve *Yaba* gibi yazın dergilerinde öykülerini yayımlatarak varlığını hissettiren Kavukçu, ikinci öykü kitabı *Patika*'yla "Yaşar Nabi Nayır Öykü Ödülü"nü kazanır. Öykü dosyasına adresini eklemeyi unuttuğundan ödülü kazandığını Varlık dergisindeki haberden öğrenen ve büyük bir sevinç yaşayan Kavukçu'nun yazarlık serüveni düşlediği gibi sürmez. Aldığı ödüle ve üçüncü öykü kitabını yayımlamasına rağmen arzuladığı noktaya ulaşamadığını gören sanatçı, dört beş yıl kadar yazın dünyasından uzaklaşır. Yazar yaşadığı bu kısa süreli "Bartleby Sendromu"nun ardından dayısının oğlu Haluk'un ısrarı üzerine *Uzak Noktalara Doğru* ve *Yalnız Uyuyanlar İçin* isimli iki öykü dosyasını dört farklı yayınevine gönderir. Erdal Öz'ün ve Özdemir İnce'nin incelemelerinden sonra Can Yayınları tarafından eserleri yayımlanmaya başlanan yazar, makûs talihini yenmiş olur. Zira sanatçı *Uzak Noktalara Doğru* öykü kitabıyla 1996 yılında "Sait Faik Hikâye Armağanı"nı kazanarak yazın dünyasına sesini iyice duyurmaya başlar. Bu ödülü 2003 yılında *Başkasının Rüyaları* dosyasıyla kazanılan "Türkiye Yazarlar Birliği Hikâye Ödülü", 2009 yılında *Angelacoma'nın Duvarları* üzerine verilen "Sedat Simavi Edebiyat Ödülü" ve *Örümcek Kapanı* adlı deneme kitabı vesilesiyle 2013'te alınan "Erdal Öz Edebiyat Ödülü" izler.

Farklı türlerde yayımladığı eserlerle ödüle layık görülen ve Türk yazınında hatırı sayılır bir mevki kazanan Kavukçu, öykülerinde kendilerini yaşama bağlayan hiçbir tutamakları kalmayan umarsız fertlerin bocalayışını, bunalımını ve huzursuzluğunu işler. Öykülerinin odağına bireyi yerleştiren yazar Kavukçu dünya yazınında Rus yazar Anton Çehov'un, Türk yazınında ise Sait Faik Abasıyanık ve Memduh Şevket Esendal'ın öncülük ettiği durum öyküleri yazar. Kavukçu'nun öykü karakterleri, günümüz insanlarının taparcasına arzuladıkları zenginlik, başarı ve güç gibi kavramlara değer vermezler. Kalabalıklar içinde yalnızlığı iliklerine değin duyumsayan öykü kahramanları, içki kadehlerine sarılarak ve susarak kendilerine reva görülen yaşamı reddederler. Yazar "bu umutsuz ve umarsız karakterleri yaratırken kendi yaşamından faydalandığı gibi yakın çevresinde bulunan Cemil Küçükfilibe gibi dostlarının trajik yaşamlarından da esinlenmiştir." (Okay, 2020:448). Bu açıdan bakıldığında Kavukçu'nun eserlerinin fiktif dünya ile reel dünya arasındaki simbiyotik (ortakyaşarlık) ilişkiye örnek oluşturduğu söylenebilir.

Yapıtlarında sade ve yalın bir dil kullanmaya özen gösteren Cemil Kavukçu'nun öykülerinde "tematik 'çeşitlilikten' çok tematik 'odaklaşma' gözlenir." (Tosun, 2017 a:461). Geçmişe duyulan özlem, taşranın neden olduğu sıkıntı, darbe yıllarının tetiklediği korku, göçmenliğin neden olduğu dışlanma, karşılıksız aşklar, uyumsuz evlilikler, intiharlar, uzaklara kaçma düşleri, doğaya sığınma, iletişimsizlik, yalnızlık, yabancılaşma ve en çok da alkolizm yazarın odağa aldığı ve anlatmaktan vazgeçemediği temaların başında gelir.

Yazarın anlatılarında, doğup büyüdüğü İnegöl'ün ve yaşamlarına tanıklık ettiği İnegöllülerin bambaşka bir yeri vardır. Kavukçu, çocukluk ve ilk gençlik yıllarına tanıklık eden ve öyküleri için "bir tür öykü kuluçkahanesine" (Lekesiz, 2006) evrilen İnegöl'ü ve insanlarını kurgusal düzlemde yeniden inşa etme gayreti içinde olduğunu şu sözlerle açığa vurur:

> "O yıllardaki kasaba, oradaki dostluklar, arkadaşlıklar, değer yargıları, kasabanın doğal yapısı, çevre kirlenmesinin henüz olmadığı kırlar, parklar… Bütün o güzelliklerin yok olup gitmesi karşısında duyduğum üzüntünün yansıması bunlar. Onları öykülerimde canlandırayım, o kasabayı ben kurayım,

içinde o zamanki insanları, onların yaşamlarıyla, öyküleriyle tekrar var edeyim kaygısından kaynaklanıyor sanırım." (Kavukçu, 1996).

Dublinliler isimli tek öykü kitabında "Dublinli olmanın ve orada kalmanın neye mal olduğunu bir portreler galerisiyle gözler önüne ser[meye]" (Tosun, 2011:23) çalışan James Joyce gibi Kavukçu'nun da İnegöllü olmanın ve orada kalmanın neye mal olduğunu öyküleriyle somutlaştırmayı amaçladığı söylenebilir. Yazarın; Aslangöz, Tahsin, İlhan, Alibo, Doni Ramazan ve Müşerref Abla gibi talihsiz ve umarsız öykü kahramanlarının "yaşadığı ruhsal sıkışmanın nedenlerini içinde bulunulan ortama bağla[dığı] ve bu ortamı, çok etkili bir anlatımla görünür kılmaya"(Karadeniz, 2013:1832) çalıştığı görülür. Prag'ın pençeleriyle kendisini tuttuğunu ve bu şehrin etkisinden bir türlü kurtulamadığını belirten Kafka yahut günün birinde Dublin'in yok olması durumunda bu şehrin kaleme aldığı sayfalardan yeniden yaratılabileceğini savlayan Joyce gibi Kavukçu da öykülerini besleyen ana damarlardan biri olan İnegöl'ün tesirinden kurtulamaz. Yazarın tükenmez bir kaynak olarak gördüğü İnegöl'ün dışında, öykülerini besleyen ikinci ana damar "Türk öykücülüğünün en bakir ve verimli alanlarından biri"(Tosun, 2017 b:32) olan büyülü gerçekçiliktir. Onun öykülerinde hayallerle gerçekler, yaşayanlarla ölüler, olağanla olağanüstü el ele yürür. Hayalî olanla gerçeği, okuru şaşırtma amacı taşımadan, bir potada eritmeyi başaran Kavukçu'nun "En Eski Güvercin", "Kargalar Rotası", "Unutulmayan", "Kuzeydeki Kum Kosterleri", "Ludwig Grundig", "Bilinen Bir Sokakta Kaybolmak", "Ben Poyraz", "Sansarlar", "Gemiler de Ağlarmış", "Sıcak Üçlemesi", "İkizler", "Piyanonun Kırmızı Sesi", "Düşkaçıran", "Yolcu" ve "Zaman Aynası" öykülerinde büyülü gerçekçi yönsemenin belirgin hale geldiği görülür.

Öykünün peşinden gitmeyen, bilakis öykünün kapısını çalacağı anı sabırla bekleyen Cemil Kavukçu, Türk edebiyatında "İçki sofralarındaki insanlık halleriyle Bukowski'yi çağrıştırır." (Tosun, 2017 b:31). Yazar, pek çok öyküsünde meyhaneyi mekân olarak kullanmakla yetinmeyip meyhaneyi adeta bir karakter gibi ete kemiğe büründürür. Yazarın yüz yetmiş beş öyküsünün kırk yedisinde, meyhane veya birahane mekân olarak kullanılmıştır. Oransal olarak ifade edilecek olursa bu sayının öykü toplamı içerisinde 1/4'lük kısma karşılık geldiği söylenebilir.

Öykülerinde benöyküsel anlatıcı türünü sıklıkla kullanmanın yanında kalemini çekim kamerası gibi kullanan yazar Kavukçu, farklı karelerde anlattığı ve başlarda birbirinden kopukmuş hissi uyandıran olayları/durumları/kişileri öykünün final bölümünde birleştirir. Yazarın öykülerinde kurgu açısından dikkat çeken başka bir teknik de öykü kitaplarının ya da öykülerin kimi zaman mekân kimi zamansa kişiler üzerinden birbirine bağlanmasıdır. Metnin anlamını çoğalttığından postmodern yazarların sıklıkla kullandığı bu yöntem, metni alımlayan okurun metinler arasında ilişki kurmasını gerektirir. Bu durum okura aktif bir rol yükler. Okurlarının eserlerine aktif katılımını isteyen Kavukçu, ucu açık sonlarla okuru ikilemde bırakır ve böylece öykülerin okurun zihninde yaşamasını sağlar. "WLO Üyesi", "Kargalar Rotası", "Gemide", "Yanılsama", "Beşinci Uzak Nokta", "Ben Poyraz", "Yalnız Uyuyanlar İçin", "En Eski Güvercin" ve "Sansarlar" yazarın bu yönsemeyle yazılan öykülerine örnek oluşturur.

Cemil Kavukçu öykülerine derinlik katmak için anlatma, diyalog, iç monolog, geriye dönüş ve montaj gibi farklı anlatım tekniklerini kullanmasının yanında dönemin müzik zevkini yansıtmak amacıyla Cem Karaca ve Erkin Koray gibi Anadolu Rock'ın efsane isimlerinden ve Türk Sanat Müziği parçalarından da faydalanmaktan geri kalmaz.

Modern yaşamla birlikte her şeyin giderek küçülmeye yüz tuttuğu günümüzde, tüketilmeleri için yeterli zamanın olmadığı denemeler aforizmalara, makaleler özetlere, şiirler mısralara, mektuplar anlık mesajlaşmalara evrilmiştir. Bu küçülmeden payını alan öykü türü de "küçürek (minimal) öykü" (Korkmaz ve Deveci, 2017:13) denen kısa bir türe dönüşmeye

başlar. İkinci öykü kitabı Patika'da oylumluca öykülere yer veren yazar, sonraki dönemlerde daha kısa öyküler yazmanın yanında küçürek öykü denemeleri de yapar. *O Vakıt Son Mimoza*'nın sonunda yer alan "Bayram Sabahı", "Düğün Fotoğrafı", "Keçi"; *Balyozla Balık Avı* başlıklı kitapta bulunan "Dışarısı", "Küçük Rastlantılar", "21. Cadde" öyküleri yazarın küçürek öykü denemelerinden bazılarıdır.

Erdal Öz'ün cesaretlendirmesiyle çocuk edebiyatı gibi farklı bir kulvarda kulaç atmaya başlayan Kavukçu, kısa süre içinde bu alanda da kendini yazın dünyasına kabul ettirir. Beş altı yıllık hazırlık döneminden sonra öncelikle yetişkinler için yazdığı öykülerden bazılarını "çocuğa görelik" ilkesine bağlı kalmaya çalışarak *Selo'nun Kuşları* başlığı altında yayımlayan Cemil Kavukçu, sonradan kaleme aldığı sekiz romanla bu sahada da kısa süre içinde başarılı olur. Çocuklar için yazdığı eserlerin art arda yaptığı baskılar, çocukları önemsediğini sık sık dile getiren ve bunu eserlerinde apaçık biçimde gösteren Kavukçu'nun bu alanda geniş bir okur kitlesine kavuştuğunu ortaya koyar.

Çocuk kitaplarının incelenmesinde kitapların içerik özellikleriyle birlikte tasarım özellikleri de göz önünde bulundurulur. Yazarın eserlerini hem içerik hem de tasarım açısından, ufak tefek pürüzlere rağmen, çocuğa görelik ilkesine bağlı kalarak oluşturmuş olması, çocuk edebiyatı alanında geniş bir okur kitlesine kavuşmasına katkıda bulunmuştur. Sade ve akıcı bir dille eserlerini kaleme alan Cemil Kavukçu *Hahvav Kardeşliği, Özgürlüğe Kaçış*, *Kafeste Bir Topik, Masal Kurma Oyunu* ve *Berk'in Gizli Gücü* isimli çocuk yapıtlarının kurgusunu tematik güç-karşı güç çatışması üzerine kurar. Yazarın çocuğa görelik ilkesine uygun biçimde oluşturduğu iki güç arasındaki çatışma, her ne kadar kimi eserlerinde zayıf da olsa, okuyucuda merak duygusu uyandırması açısından işlevseldir.

Yetişkinler için yazdığı öykülerde küfürlü ve argo söyleyişlere sıklıkla yer verdiği için eleştiri oklarına maruz kalan Cemil Kavukçu, çocuk edebiyatı ürünlerinde çocukların gelişimleri açısından sakıncalı olabilecek sözcük kullanımından uzak durmaya çalışmıştır. Eserlerinde diyaloglara yoğun biçimde yer veren Kavukçu, görsellikten beslendiği için betimleyici anlatıma ve ayrıntılara yaslanan biçemini, çocuklar için kaleme aldığı romanlarda da gösterir.

Cemil Kavukçu belli yaş gruplarına (7-11+) hitap eder. Tüm eserlerinde didaktik ve ideolojik anlatıma sırt çeviren yazar, çocuk romanlarında tamamen bireysel konulara yönelir. Yazar; çocuk romanlarında insan sevgisi, doğa sevgisi, hayvan sevgisi, özgürlük, dostluk, özveri, cesaret, sorumluluk bilinci, kıskançlık, yardımseverlik, komşuluk, paylaşma ve geçmişe özlem gibi temalara odaklanır.

3. Romanlarındaki Biyografik Yansımalar

Cemil Kavukçu'nun, üniversite yıllarında yazdığı ancak yetersiz bulduğu için yayımlatmadığı üç romanı sayılmazsa, roman türünde kaleme alıp yayımlattığı ilk eseri *Dönüş*'tür. Bu romanı sırasıyla *Suda Bulanık Oyunlar* (2004) ve *Gamba* (2005) izler. İlk iki romanında 12 Eylül öncesini ve sonrasını anlatan yazar, üçüncü romanı *Gamba*'da dört arkadaşın bisikletle çıktıkları on günlük yolculuğu odağa alır.

Roman türü belli bir çalışma disiplini gerektirir. Yüzlerce sayfalık romanların yazımı düzenli bir yazma alışkanlığı ister. Roman yazma sürecinde olaylar arasındaki ilişki ağının atlanmaması, karakterlerin niteliklerinin uyumu, zaman ve çevre unsurlarının mantıklı biçimde ortaya konabilmesi için yazarların belli bir program dâhilinde çalışmaları elzemdir. Cemil Kavukçu, düzenli ve disiplinli çalışmaya alışamadığından romandan ziyade "başı sonu belirsiz bir yolculuk" (Kavukçu, 1999:81) diye nitelediği öyküye daha yakın durur:

> "Roman biraz disiplin gerektiriyor ki benim yazı yaşamımda en hoşlandığım şey, belli bir disiplinin olmaması, bana kimsenin bir şey dayatmaması, belli

> süre içerisinde bitirmeye çalışmamam. Ama romanda oturup her gün düzenli bir şekilde kaldığın yerden devam edebilirsin yazmaya. Çünkü önünde bir akış şeması vardır, olaylar az çok bellidir, çatıyı kurmuşsundur. Her gün tuğlalarla binayı örmeye çalışırsın." (Er, 2004:157).

Kavukçu, *Dönüş* ve *Suda Bulanık Oyunlar* adlı ilk iki romanını plan yapmadan öykü yazar gibi kaleme aldığını belirtir:

> "Aynı öykü yazar gibi yazdım ben Dönüş'ü. Onda da bir plan yapmadım. Önceden bir çatı kurmadım. Kısa bir sinopsisten yola çıktım. Başlarken yalnızca Vedat'ın uzun yıllardır uğramadığı kasabasına döneceğini, birkaç ay kalacağını biliyordum. Daha sonra da bölümleri düşündüm; şu bölümde şu olsun, bu bölümde bu olsun diye… Çok kaba bir plan, diyelim. Ondan sonra Suda Bulanık Oyunlar'ı yazdım. Orada da hareket noktam detaylandırılmamış bir sinopsistir." (Er, 2004:174).

Kavukçu; belli bir plana sadık kalarak yani önceden kurgulayarak yazmaz. Lise çağında kaleme aldığı kompozisyonlarda bile yazı bittikten sonra yazının planını çıkarır. Yazma sürecindeki bu sondan başa gidişi yazar şu cümlelerle aktarır:

> "Bu, bir öyküyü önceden kurgulayıp yazmak gibi bir şey. Ben bu biçimde asla yazamıyordum. Kâğıdın başında plan yapılacak kadar boşluk bırakıyor yazmaya başlıyorum. Yazı bittikten sonra dönüp o yazıya göre bir plan çıkarıyor ve başlık koyuyordum. Yani tersten başa gidiyordum." (Er, 2004:173).

Yazarın öykü türüne daha fazla yoğunlaşmasının ve romanlarının beklenen ilgiyi görmemesinin nedenlerini, onun bu yazma alışkanlığında aramak gerekir. *Dönüş*, *Suda Bulanık Oyunlar* ve *Gamba* isimli üç roman yazan Kavukçu'nun romancılığının öykücülüğünün gölgesinde kaldığı gerçeği yadsınamaz. Ne var ki yaşamla kurduğu sıkı bağla öykülerine güç katan sanatçının romanlarının da tıpkı öyküleri gibi özel bir ilgiyi hak ettikleri söylenebilir. Sol tandanslı bir yazar olmasına karşın edebiyatı hiçbir zaman propagandanın esiri yapmayan ve toplumsal olaylara belli bir öğretinin penceresinden bakmayan Cemil Kavukçu, *Dönüş* romanında sol görüşe içeriden sert eleştirilerde bulunur. Bireyi önceleyen bir sanat anlayışını benimseyen yazar *Suda Bulanık Oyunlar*'da darbe öncesi sancılı dönemde üniversite öğrencisi olan Tarık'ın şahsında sığ ideolojik tartışmaların ve 1970'li yıllarda bir anda yaygınlaşan pornografi furyasının oluşturduğu girdapta yitip giden yurdum insanını anlatır. Yazarın işlenen konu açısından birbirini bütünleyen ilk iki romanından sonra kaleme aldığı *Gamba* romanı ise sıradanlaşan yaşamlarının ağırlığı altında ezilen dört arkadaşın ruhlarını arındırmak için bisikletle güneye doğru yaptıkları yolculuğu konu alır. Yazarın söz konusu romanlarında bireyin iç dünyasını öncelemesi ve bunu modern anlatı tekniklerini kullanarak ortaya koyması önemlidir.

Yazarın üç romanı da kurgulanış açısından benzerlikler gösterir. Modern yazarların sinemadan ödünçlediği geriye dönüş tekniğiyle sık sık kesilen ilmikli olay örgüsü başta olmak üzere doğrusal bir çizgide ilerlemeyen zaman anlayışı, karakterle anlatıcının seslerinin kaynaştığı serbest dolaylı söylemin kullanılışı, isim-içerik ilişkisinin gözetilerek eser isimlerinin belirlenişi gibi hususlar söz konusu benzerliklerden bazılarıdır. Cemil Kavukçu öykülerinde işlediği karşılıksız aşk, yalnızlık, doğaya sığınma, geçmişe özlem, güvensizlik, korku, iletişimsizlik ve yaşamın tekdüzeliğinden duyulan hoşnutsuzluk gibi temaları romanlarında da işlemiştir.

Göksel unsurlara yer vermeyen ve sık sık geleneksel din anlayışını eserlerinde eleştiren Cemil Kavukçu, hem romanlarında hem de öykülerinde kadın erkek ilişkilerini devamlı erkek

egemen bir bakışla verir. Yaşananlar karşısında kadın karakterlerin neler düşündüklerini veya hissettiklerini çoğu eserinde söz konusu bile etmez. Bu tercihinden ötürü yazarı yadırgamamak gerekir, çünkü tanıklık ettiği durumları öncelediğini belirten Kavukçu'nun anlatı evrenini çoğunlukla üzerine oturttuğu düzlem kadınların yaşamın nesnesi ve tüketim malzemesi olarak görüldüğü 1970'li yıllardır.

Yaşamadığı veya duyumsamadığı şeyleri yazamadığını belirten Cemil Kavukçu'nun anlatıları, biyografik dünya ile kurmaca "dünya arasındaki sınır tanımaz geçişimlili[ği]" (Ecevit, 2017:15) gözler önüne seren ürünlerdir. Oğuz Atay'ın "Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya" başlıklı öyküsündeki benöyküsel anlatıcı "Ben buradayım sevgili okuyucum, sen neredesin acaba?" (Atay, 2011:196) şeklindeki kışkırtıcı soruyla okuru, yazarın gerçek yaşamını kurgusal dünyada aramaya çağırır. Benzer bir yönseme, Kavukçu'da da göze çarpar. Yazarın biyografisi ile kurgusal düzlemde can bahşettiği karakterlerin yaşamları karşılaştırıldığında pek çok noktada benzerliklerin olduğu görülür. Sanatçı; Kemal Selçuk'un 2000 yılının Mayıs ayında kendisiyle yaptığı söyleşide "oldukça fazla biyografik unsurlar var Dönüş'te." (Selçuk, 2001:61) itirafında bulunsa da sonradan verdiği bir röportajda "sözünü ettiğiniz üç romanın karakterleri de benim öz yaşamımdan yok denecek kadar az izler taşır. Ama mekânlar ve tanık olduğum olaylar, yaşanmışlık derseniz fazlasıyla iz taşıyor." (Kavukçu, 2013 a:48-49) ifadeleriyle bu durumu yadsır. Ne var ki romanları dikkatli bir nazarla incelendiğinde "yazarın oluşturduğu karakterlerde kendisinden de bir şey enjekte ettiği, kendi yaşam deneyimlerini de o kahramana ilave ettiği" (Eronat, 2018:135) bariz biçimde görülür. Sanatçının yaşamının, kurgusal düzleme yansıyan izdüşümlerinin -aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere- hatırı sayılır oranda olduğu görülecektir:

Tablo 1: Cemil Kavukçu'nun Biyografik ve Kurmaca Dünyası

Biyografik Dünya	Kurmaca Dünya
Yazar Cemil Kavukçu	**"Dönüş" Romanının Başkahramanı Vedat**
Yazarın yaşamında iz bırakan önemli şahsiyetlerden biri Sinemacı Niyazi'dir. Bu şahsiyet kendisine saygı duyulmakla birlikte kendisinden korkulan biridir.	İki sinema işleten Sinemacı Niyazi; Vedat ve arkadaşlarının saygı duyduğu, aynı zamanda da kendisinden korktukları bir figürdür.
Okumanın ne kadar sihirli bir iksir olduğunu Tommiks, Teks ve Kinova gibi çizgi romanlar vasıtasıyla öğrenir.	Vedat Doğan Tommiks, Teks ve Kinova okumaktan hoşlanan kurgusal bir karakterdir.
Bursa'nın İnegöl ilçesinde doğan yazar uzun süre bu ilçede yaşamını devam ettirir. Yazarın babası değişik işlerde çalışır ve bu işlerde dikiş tutturamayınca baba mesleği olan manifaturacılığa geri döner. Annesi ise terzilik yaparak aile bütçesine katkıda bulunan mütevekkil Anadolu kadınıdır.	Vedat, fiziki tasvirleriyle İnegöl'ü anıştıran bir ilçede doğar. Vedat'ın babası da ticari başarısızlıklar ve düş kırıklıklarıyla dolu bir iş yaşamına sahiptir. Romanın başkarakteri, dikiş nakış öğrenmek için evlerine gelen bir terzi çırağı kıza âşık olur.

Cemil Kavukçu annesiyle sağlıklı bir iletişim kurduğunu, ancak babasının sevgisini dışa vurmayan bir yapıda olmasından ötürü onunla iletişim kurmakta zorlandığını belirtir.	Vedat annesiyle sevgiye ve sıcak ilgiye dayanan bir iletişim kurmuşken babasıyla aralarındaki iletişim engellerini bir türlü aşamaz.
İki sene sınıfta kalan genç Cemil, Angelacoma'da (İnegöl) kalmaktan ve oradaki insanlara benzemekten korkar.	Bir yıl sınıfta kalan genç Vedat kasabada bunalır ve kasabalılara benzemekten ürker.
Resimle uğraşan ve büyük bir ressam olma düşleri kuran Kavukçu, arkadaşlarıyla birlikte İdmanyurdu Kulübü'ne sık sık uğar.	Resimle uğraşan ve İstanbul'da sergi açmayı tasarlayan Vedat, sık sık uğradığı İdmanyurdu Kulübü'nde arkadaşlarıyla soygun planı yapar.
Yazarın babası sonradan saralı olduğu için satacağı büyükbaş hayvanı bahçedeki ahırda besler.	Vedat oyun oynadığı küçük bahçelerinde inek beslediklerini ifade eder.
Arkadaşlarıyla birlikte bisikletle ilçe dışına sık sık turlar düzenlerler.	Bisikletiyle ilçe dışına tek başına gezintiler yaparak harap olmuş iç dünyasını sağaltmaya çalışır.
Kış mevsimini sevmeyen Kavukçu'nun çocukluğu ve gençlik yılları Kavaklaraltı Parkı'nda geçer.	Kış mevsimini sevmeyen Vedat Doğan'ın çocukluğu Kavaklaraltı Parkı'nda geçer.
Cemil Kavukçu 60'lı yıllarda İnegöl'de rock grubu kuran Gop Gop lakaplı arkadaşı Nuri'yi çember sakalı, başında takkesi ve yeşil cüppesiyle gördüğünde epeyce şaşırır.	Dönemin zoofili saplantılı bıçkın delikanlısı Ayı Nedim de yıllar sonra bıraktığı çember sakalı ve siyah cüppesi ile Vedat'ı bir hayli şaşırtır.
Kahvede tek başına oturduğu yağmurlu günlerde pencereden dışarıyı izlemekten hoşlanır.	Evde tek başınayken yağmurlu günlerde pencereden dışarıyı izlemek ona huzur verir.
Eşi Meral Hanım, üniversite okuduğu dönemde Cağaloğlu Kız Yurdu'nda kalır.	Vedat'ın sevgilisi Neslihan, Cağaloğlu Kız Yurdu'nda kalır.
Öğretmeni ve sınıf arkadaşlarıyla birlikte kolları ve bacakları iki yana açık bir biçimde kara sırtüstü uzanarak kalıp çıkardıkları günü unutamadığını belirtir.	Sevgilisiyle boylu boyunca kara uzanarak kalıp çıkarmaktan büyük haz duyar Vedat.

Üniversite sınavında İnegöl Lisesinin en çalışkan öğrencisinin kâğıdına bakarak ilçedeki en yüksek ikinci notu alır. İlçedeki herkes bu duruma şaşırır.	Vedat'ın üniversiteye yerleşmesine tüm kasabalılar şaşırırlar ve mutlaka bir dümen çevirmiş olabileceğini düşünürler. Yakın çevresindekiler hiçbir şey yapmamışsa bile önündekine bakıp kopya çekmiş olabileceğini iddia ederler.

Yazarın kurgu atmosferini oluştururken yaşadığı, tanık olduğu ve iyi bildiği kişileri, mekânları, durumları eserlerinin temel malzemesi yapması okurda "yaşanmışlık etkisi" (Kavukçu, 2013 b:98) yaratır. Bu sebeple "Bir sanat eseri ile o eserin yazarının hayatı arasında yakın bir ilişki olsa bile, bu hiçbir zaman, eserin yalnız hayatın bir kopyası olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır." (Wellek ve Warren, 1983: 93-94). Zira Cemil Kavukçu kendini sarıp sarmalayan gerçekliği ve öz benliğini kurmaca dünyaya boca etmez, yaşamına dair izleri büyük bir özenle eserlerine serpiştirir. Romanlarında yaşanmışlığı temel hareket noktası kabul eden Kavukçu, bu gerçekliği dönüştürerek kurgusal düzleme aktarır. Yazarın bu yönsemesini diğer iki romanında da görmek mümkündür. Karakterlerine adeta ruhundan üfleyerek can bahşeden Kavukçu'nun ikinci romanı *Suda Bulanık Oyunlar*'da ve son romanı *Gamba*'da hem kolaj olarak bir karakterde toplanan gerçek niteliklere hem de kurgusal düzleme aktarılmış yaşanmışlıklara rastlanmaktadır. Kurgusal düzlemle gerçeklik düzlemi arasındaki söz konusu çakışmalar şu tablo aracılığıyla görselleştirilebilir:

Tablo 2: Cemil Kavukçu'nun Biyografik ve Kurmaca Dünyası

Biyografik Dünya	**Kurmaca Dünya**
Cemil Kavukçu ve Yörüngesindeki İnsanlar	**Roman Karakterleri ve Kurgu**
Cemil Kavukçu ve onun en yakın arkadaşı Cemil Küçükfilibe babalarıyla sağlıklı bir iletişim kuramamışlardır.	*Suda Bulanık Oyunlar*'ın başkarakteri Tarık babasıyla ciddi sorunlar yaşamıştır. *Gamba*'da ise İlhan babasıyla sorun yaşayan bir karakterdir.
Cemil Küçükfilibe resmin yanında şiirle de ilgilenir.	Tarık hem şiirle hem de resimle ilgilenir.
Cemil Küçükfilibe kimya bölümünü sevmediğinden ODTÜ'de kamu yönetimine geçer.	Tarık, okuduğu kimya bölümünü sevmemektedir.
Kavukçu; Meliha ve Seher isminde iki kıza âşık olur.	Tarık da Meliha'ya ve tensel duygularla bağlandığı Seher isminde

	bir kıza âşık olur.
Kavukçu'nun babası manifaturacılık yapar ve bir dönem işleri ters gider.	Tarık'ın babası da manifaturacılık yapar ve bir dönem işleri rast gitmez.
Cemil Küçükfilibe'nin sağlıklı bir iletişim kuramadığı babası, sanayi sitesinde dükkânı olan bir marangozdur.	*Gamba*'daki kurgusal figürlerden biri olan İlhan'ın babası, sanayi sitesinde marangoz dükkânı olan bir ustadır.
Cemil Küçükfilibe intihar girişiminde bulunur, Kavukçu'nun yakın arkadaşı Ömer Kaya kasabada sıkışıp kaldığı için intihar eder.	*Gamba* romanının bunalımlı karakteri İlhan, kasabada kıstırıldığından bunalıma girer ve yaşamına son verir.
Cemil Küçükfilibe lisedeyken acımasız coğrafya öğretmeni Osman Bey'in dersinde korkusuzca kopya çeker.	*Gamba*'da İlhan coğrafya dersinde Osman Bey gibi acımasız bir öğretmenin dersinde korkusuzca kopya çeker.
Bursa Erkek Lisesinden üç öğrenci, okul değiştirme cezası aldıklarından Kavukçu'nun okuduğu İnegöl Lisesine gelir. Bu öğrenciler öğretmenler tarafından kontrol altına alınamayınca bunlardan en belalıları olan Doni Ramazan sınıf başkanı yapılır.	*Gamba*'da Nurbay'ın odağa alındığı bölümlerde bir liseden üç öğrencinin haylazlıklarından ötürü okullarının değiştirildiği ve yeni okulda bunların en belalılarının sınıf başkanı yapıldığı anlatılır.
Yazarın ve yakın arkadaşlarının neredeyse dönemin tüm porno filmlerini ezberleyen ve onların üniversiteden arkadaşı olan birinin öncülüğünde porno film izlemeye gittikleri bilinmektedir. Yazar söz konusu filmlerin kendilerine heyecanla birlikte huzursuzluk da verdiğini belirtir.	*Suda Bulanık Oyunlar*'ın taşralılıktan sıyrılamayan başkarakteri Tarık, porno filmlerin oynatıldığı sinemaların müdavimlerindendir. Tarık bu filmleri izlediğinde kendisine duyduğu saygıyı yitirir ve bu nedenle de büyük pişmanlık duyar.
İnegöl Lisesinin resim öğretmeni Halil Bey'in lakabı "Kabız" olup adı geçen öğretmen Cemil Küçükfilibe'ye resim yeteneğinden ötürü ilgi gösterir.	*Gamba*'nın sanatçı ruhlu karakteri İlhan "Kabız" lakaplı resim öğretmeninden ilgi görür ve bu öğretmenin rehberliğinde sanatını

	geliştirmeye çalışır.
Kavukçu doksanlı yıllarda dayısının oğlu Haluk'la birlikte Antalya'dan Marmaris'e bisikletle günlerce sürecek bir yolculuk yapar.	*Gamba*'nın başkarakteri Asım Eray, üç arkadaşıyla aynı güzergâhta on günlük bir bisiklet yolculuğuna çıkar.
Kavukçu 1976 yılında MTA'da göreve başlamış ve 2000'li yılların başında emekli olmuş bir jeofizik mühendisidir.	Asım Eray, 1976 yılında MTA'da göreve başlamış ve 2000'li yılların başında emekli olmuş bir jeofizik mühendisidir.
Kavukçu Erzincan Çayırlı'da aylarca arazide çalışır ve o dönemde ülkemizde askeri darbe olur.	Asım Eray'ın günlüklerinden öğrendiğimiz kadarıyla Çayırlı'da çalışırken askeri darbe olur.
Kavukçu çalıştığı dönemde pek çok yöneticinin yetersiz olduğunu ve kurumun gün geçtikçe kan kaybettiğini ifade eder.	Asım Eray da başlarda idealist bir mühendisken benzer olumsuzluklar yüzünden mesleğinden soğur.
Cemil Kavukçu Tommiks, Teksas, Teks ve Kinova okumayı sever ve liseyi bitirdikten sonra üniversiteye yerleşemediğinden bir yıl boşta kalır.	Asım Eray Teksas (çizgi roman) okumayı sever ve liseyi bitirdikten sonra bir yıl boşta kalır.
Kavukçu 1992 yılında iç hesaplaşma yaşadığı günlerde bisiklet alıp Atatürk Orman Çiftliği'ne ve Samsun yoluna doğru sık sık geziler yapar.	*Gamba*'da Asım Eray ve iş arkadaşları öğle araları Atatürk Orman Çiftliği'ne gidip efkâr dağıtırlar.

Kavukçu'nun roman ve öykü karakterleri ile eserlerindeki kurguyla ilgili sarf ettiği şu çarpıcı sözler eserlerindeki kurgusal figürleri yaratırken nasıl bir yol izlediğini göstermesi açısından önemlidir:

> "Öykü ve romanlarımdaki karakterler tamamen düşsel olabileceği gibi, yaşamda karşılığı olan birkaç kişiden izler taşıyan bir kolaj da olabiliyor. Kurgu için de aynı şeyi söyleyebilirim; yaşananlar, yaşanamayanlar, yaşanmak istenenler, yaşanmaktan korkulanlar iç içe geçiyor." (Kavukçu, 2006 a: 237).

Cemil Kavukçu çoğu eserinde "karakterlerden birini, kendi kişiliğini yansıtan taslaklardan birine" (Zweig, 2019:302) yerleştirir. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere *Suda Bulanık Oyunlar*'ın başkarakteri Tarık yaşamlarındaki koşutluktan ötürü yazar ile onun yakın arkadaşı Cemil Küçükfilibe'nin kolajı gibidir. *Gamba*'daki İlhan karakteri ile yazarın yakın arkadaşı Cemil Küçükfilibe, *Gamba*'nın başkarakteri Asım Eray ile yazarın kendisi arasında

benzerlikler bulunmaktadır. Asım Eray mesleği, meslek yaşamındaki hayal kırıklıkları, kendini sağaltmak için bisikletle yaptığı yolculuklar açısından 1976 yılında MTA'da göreve başlayan ve iki binli yılların başında emekli olan jeofizik mühendisi Cemil Kavukçu'nun kurmaca yaşamdaki ikizi gibidir.

Sonuç

İnsanoğlu başkalarıyla iletişim kurma ve kendini başkalarına anlatma içgüdüsüyle yazar. Bu içgüdünün tesiriyle çoğu yazar, bilinçli ya da bilinçdışı bir yönsemeyle kendilerini eserlerinin merkezine alırlar. İçedönük olan bu tip yazarlar, okurlarından kurgusal düzleme aktardıkları Ben'lerini bulmalarını isterler. Bu itkiyle de yaşamlarını detaylı biçimde ortaya koyan eserler (otobiyografiler, röportajlar, günlükler vb.) kaleme alırlar. İçedönük bir yazar olan Cemil Kavukçu da çoğu anlatısında, ısrarla, kendi yaşamını odağa alır. Kavukçu, yazdığı otobiyografik nitelikli *Angelacoma'nın Duvarları*'nda ve farklı isimlerin kendisiyle yaptıkları röportajlarda yaşamını detaylı biçimde anlatarak kurgusal düzlemdeki Ben'ini bulmaları için okurlara ve eleştirmenlere bir hayli zengin malzeme sunar.

Yaşamıyla eserleri karşılaştırıldığında, yazarın pek çok biyografik unsuru kurmaca yaşama dâhil ettiği görülür. Yukarıda "Tablo 1" ve "Tablo 2"de verilen biyografik izlerle ilgili saptamalar, yazarın bir yaşam tutanakçısı olduğu şeklinde okunmamalıdır. Kurmaca ile gerçek yaşam arasındaki karşılıklı etkileşim açısından bakıldığında, Cemil Kavukçu'nun üç romanında da pergelin sabit ucunun gerçek yaşam üzerinde sabitlendiği görülür. Yazarın yaşamı boyunca tanık olduğu, deneyimlediği veya düşündüğü her şey ham madde niteliğinde olup önemli olanın bu ham maddeden yeni ve özgün ürünler elde etmek olduğu unutulmamalıdır. Cemil Kavukçu'nun, kimi zaman tekrara düşse de, tanıklık ettiği yaşamlardan büyük ölçüde beslendiğini ve dilin olanaklarından faydalanarak tamamen özgün bir kurgusal evren yarattığını söylemek mümkündür. Başka bir deyişle gerçek yaşam, onun sanatçı kimliğinin beslendiği en önemli kaynaktır ancak sanatçı yaşadığı veya tanığı olduğu olayları başarılı bir biçimde harmanlayarak kurgusal düzleme taşımayı başarmıştır.

Kavukçu'nun biyografik yaşamını pek çok eserinde kurgu malzemesi yapması; çevresinde bulunan insanları, doğup büyüdüğü İnegöl'ü ve nihayetinde kendi Ben'ini ilelebet yaşatma başka bir deyişle insanlığın sürekli dallanıp budaklanan ağacına çentik atma arzusuyla ilintilidir.

Kaynakça

Atay, O. (2011). Korkuyu Beklerken (32 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ecevit, Y. (2017). "Ben Buradayım" Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası. İstanbul: İletişim Yayınları.

Er, T. (2004). Kendi Yatağını Çizen Öyküler. İstanbul: Everest Yayınları.

Eronat, K. (2018). Üç İstanbul Romanında Kişiler Dünyası. (R. Korkmaz ve V. Şahin içinde, Romanda Kişiler Dünyası s. 131-156). Ankara: Akçağ Yayınları.

Karadeniz, M. (2013). İshak Bağlamında Onat Kutlar'ın Öykücülüğü ve 'Çatı' Öyküsünün Tahlili. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8 (1), 1829-1838.

Kavukçu, C. (1996). Kavukçu'yla Söyleşi. (A. Çağlar, Röportaj Yapan) Hürriyet Gösteri, s. 34-36.

Kavukçu, C. (1999). Cemil Kavukçu ile Dünden Bugüne. (S. Gümüş, Röportaj Yapan) Adam Öykü Dergisi. 24, 81.

Kavukçu, C. (2006 a). Cemil Kavukçu'yla Yaşadıkları ve Yazdıkları Üzerine. (İ. Dizman, Röportaj Yapan) Ankara: Çağdaş Türk Dili dergisi. 237-240.

Kavukçu, C. (2006 b). Gamba (2 b.). İstanbul: Can Yayınları.

Kavukçu, C. (2010). Suda Bulanık Oyunlar (3 b.). İstanbul: Can Yayınları.

Kavukçu, C. (2011). Dönüş (4 b.). İstanbul: Can Yayınları.

Kavukçu, C. (2013 a). "Yazının sizi terk etmeye başladığını fark ettiğiniz anda bu işe son vermeniz gerekiyor." (M. Öztunç, Röportaj Yapan) Türk Dili Dergisi, 742, 44-50.

Kavukçu, C. (2013 b). Örümcek Kapanı. İstanbul: Can Yayınları.

Korkmaz, R. ve Deveci, M. (2017). Türk Edebiyatında Yeni Bir Tür Küçürek Öykü (2 b.). Ankara: Akçağ Yayınları.

Lekesiz, Ö. (2006). Öykücüyü Doğuran Mekânlar. Hece Öykü, 17, 43-47.

Moran, B. (2010). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: İletişim Yayınları.

Narlı, M. (2009 a). Otobiyografi ve Roman / Otobiyografik Roman. Turkish Studies İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 4/1, 902-909.

Okay, H. (2020). Cemil Kavukçu-İnsan ve Eser. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Diyarbakır: DÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Selçuk, K. (2001). Cemil Kavukçu ile 24 Saat. İstanbul: Etik Yayınları.

Tosun, N. (2011). Modern Öykü Kuramı. Ankara: Hece Yayınları.

Tosun, N. (2017 a). Öykümüzün Sınır Taşları (2. b.), İstanbul: Dedalus Yayınları.

Tosun, N. (2017 b). Günümüz Öyküsü (2.b.), İstanbul: Dedalus Yayınları.

Wellek, R. ve Warren, A. (1983). Edebiyat Biliminin Temelleri. (A. E. Uysal, Çev.) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Zimmermann, H.D. (2020). Yazınsal İletişim (2. b.), İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Zweig, S. (2019). Kendi Hayatının Şiirini Yazanlar (15.b.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.

İLKOKUL ÇOCUKLARINA HİKAYE ANLATIMININ KALICILIĞININ BELIRLENMESI

Emine KOCABIYIK
Yildiz Teknik Üniversitesi

Danışman
Dr.Cevdet ŞANLI

ÖZET

Araştırmada öğretmenin hikaye okumasına karşılık videolu anlatım ile anlatılan hikaye okuma teknikleri arasındaki kalıcılığın karşılaştırılması amaçlanmıştır. İlkokul birinci sınıf öğrencilerine hikaye anlatımı öğretmen tarafından kitap okuma ve video anlatımı ile izletme şeklinde yapılmıştır. Öğrencilerin anlatılan hikayeden ne anladığı 10 soruluk bir test ile ölçümlenmiştir. İlk test hikaye anlatımından hemen sonra, ikinci test ise kalıcılığı ölçmek amacıyla iki gün sonra tekrar aynı sorular ile yapılmıştır. Böylelikle anlatımdan sonraki ölçümlerde gruplar arasındaki fark ve genel olarak ilk test ile izlem arasındaki fark gözlemlenmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler SPSS for Windows 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin normal dağılımı yakınsadığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin hikaye hakkındaki hatırladıklarından oluşan ilk test ve izlem test skorlarının karşılaştırılması için bağımlı örneklem t testi kullanılmıştır.Öğretmenin hikaye okuması ile videolu anlatım gruplarında zaman içindeki değişim veri sayısının az olmasından dolayı Wilcoxon işaret testi kullanılmıştır.Araştırmaya katılan öğrencilerin %50'si kız, %50'si erkektir ve tamamı 6 yaşındadır.Araştırma sonucunda özet olarak şu bulgular elde edilmiştir:

1. Öğrencilere anlatılan hikaye hakkında sorulan sorular ile ölçülen bilgi puanları zaman içinde tüm öğrenciler için değişim göstermemiştir.
2. Her iki grupta da izlem puanları ile ilk test puanları arasında farkın önemli olduğu görülmüştür ancak öğretmenin kendisi öğrencilere hikaye anlatımı yaptığında bilgilerin daha kalıcı olduğu öğrencilerin bilgileri daha çok aklında tuttuğu tespit edilmiştir.
3. Öğretmenin hikaye okuması yaptığı grupta bilgi puanlarının videolu hikaye anlatımı yapılan gruptan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Hem ilk hem de son test için öğrenciler öğretmenin hikaye okuması ile daha kalıcı bilgiler edindiğini tespit edilmiştir.

Bu sonuçlar gösteriyor ki öğrencinin teknolojiye olan ilgisine rağmen birebir öğretmen tarafından anlatılan hikaye hem ilk anda hem de izleyen süreçte daha kalıcı bir etkiye sahiptir. Bunun nedeni ise öğrencinin öğretmen ile kurduğu duygusal bağ olabilir.Öğretmenlerin dinleme eğitiminde öğrenciye dinlediklerini doğru kavrama bilincini kazandırması kurulan bağ sayesinde daha kolay olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hikâye,Hikaye Anlatımı,Kalıcılık,İlkokul,Video Anlatımı.

STORYTELLING TO PRIMARY SCHOOL STUDENTS DETERMINATION OF PERSISTENCE

ABSTRACT

The aim of the study was to compare the persistence between video narration and story reading techniques in response to the teacher's story reading. Storytelling for Primary School freshmen was done by the teacher in the form of reading books and watching them with video narration. What students understand from the story told is measured by a 10-question test. The first test was conducted immediately after storytelling, and the second test was conducted again two days later with the same questions to measure persistence. In this way, the difference between the groups and the difference between the first test and the follow-up was observed in the measurements after the lecture.

The data obtained in the study were analyzed using SPSS for Windows 22.0. It has been found that the normal distribution of the data converges. A dependent sample t test was used to compare the first test and follow-up test scores consisting of students ' recollections of the story. The Wilcoxon sign test was used because of the small number of changes in time data in the teacher's story reading and video expression groups.50% of the students participating in the study are girls, 50% Are boys and all are 6 years old. As a result of the research, the following findings were obtained:

1. Information scores measured by questions asked about the story told to students did not change for all students over time.
2. In both groups, the difference between follow-up scores and initial test scores was significant, but it was found that when the teacher himself told the students a story, the information was more persistent, the students kept the information in mind more.
3. It was found that the information scores were higher in the group in which the teacher read the story than in the group in which the video storytelling was performed. For both the first and final test, students were found to gain more lasting knowledge through the teacher's story reading.

These results show that despite the student's interest in technology, the story told by the one-on-one teacher has a more lasting effect both at the first moment and in the process that follows. This may be due to the student's emotional connection with the teacher.It can be easier for teachers to give the student the right understanding of what they are listening to in listening education thanks to the established bond.

Keywords: Story, Storytelling, Permanence, Elementary School, Video Storytelling

1. GİRİŞ

Dil bir milletin ve kültürün en temel yapı taşı olarak görülebilir. Her millette birey için düşünmenin, hayal etmenin, iletişim kurmanın tek aracı dildir. Bu nedenle, dil insanoğlu için yaşamın kalitesini belirleyen bir faktördür. Bu nedenle dil eğitimi ve öğretimi her ülke için, eğitim sisteminin temel sorumluluklarından biridir (Şahin, 2007: 14).

Demirel'e (2004) göre bir öğretmenin öğretme, bir öğrencinin öğrenme sürecinde dinleme büyük bir yer ve öneme sahiptir. Herhangibir öğrencinin bir ders süresi içinde dinleyerek ve izleyerek öğreneceği bilgilerin ve kazanacağı akademik başarının, konuyu ders dışında öğrenebileceğinden çok daha fazla olduğunu tespit edilmiştir. Bununla birlikte bir öğrencinin bir konuyu ders dışında öğrenmek için harcayacağı zaman sınıf içinde ders dinleyerek ve

izleyerek harcanacağı zamandan çok daha fazla olmaktadır. Bu noktada öğrencinin dersi derste anlayabilmesi için dinlemeyabilmesi gerekmektedir.

Türk eğitim sisteminde dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin bireylere kazandırılması görevi, ilk önce ana dili öğretimini görev alan Türkçe öğretiminin sorumluluğudur. Ana dil öğretiminin tamamlanmasında Türkçe son derece önemli bir rol teşkil eder (Girmen, vd., 2010: 133). Bunun yanı sıra "dinleme" becerisi sadece günlük yaşamda değil bireyin eğitim ve öğretim yaşamında da oldukça önemlidir. Çocuğun okul öncesi döneminde dinleme berecisi kendiliğinden gelişim göstermekte iken okul döneminde verilen etkili bir Türkçe eğitimi dinleme becerisinin geliştirmektedir. Bundan dolayı öğrencilerin dil becerilerinin kazanımında ve geliştirilmesinde çok önemli bir etken olan ilkokul Türkçe derslerinde dinleme becerisinin geliştirilmesine özel bir önem verilmesi gerekir. Bu nedenle dinleme becerilerinin geliştirilmesi amacıyla öğretmenler yeni, özgün ve farklı yöntemlerin kullanılmasına arayısına girmektedir (Ciğerci, 2015:1-10).

Eğitimin hedeflediği noktaya ulaşabilmesi için ilgili sistemler tarafından içeriğin ve yöntemin çok iyi planlanması ve planların gerçekleştirilmesi, gerçekleştirilen eğitimin hedefine ulaşıp ulaşmadığının ya da ne kadarının ulaştığının tespit edilmesi gerekir. Eğitim programı açısından beklentilere ne ölçüde ulaşıldığı ve programın başarısının tespit edilmesi ölçme değerlendirme yoluyla olmaktadır Bu bağlamda başarının sağlanması için sistemde geçerli olan programın öğrencilerin beklentilerine cevap verebilir niteklikte olması gerekmektedir (Özoğul, 2007: 2). Bu bağlamda hem Türkçe dersini sevdirmek hem de öğrencilere ilerleyen süreçte verdiği yararı artırmak için öğretmenler yeni yöntemler deneyebilmektedir. Bunların en başında öğretmenin teknolojiyi kullanması gelmektedir. Verdugo ve Belmonte (2007) teknolojinin etkili olarak kullanıldığı alanların başında "dil" geldiğini ifade etmiştir. Bu çalışmada da öğretmenin hikaye okumasına karşılık videolu anlatım ile anlatılan hikaye okuma teknikleri arasındaki başarı karşılaştırılmıştır.

2. YÖNTEM

İlkokul birinci sınıf öğrencilerine hikaye anlatımı öğretmen tarafından kitap okuma ve video anlatımı ile izletme şeklinde yapılmıştır. Öğrencilerin anlatılan hikayeden ne kadarını anladığı 10 soruluk bir test ile ölçümlenmiştir. İlk test hikaye anlatımından hemen sonra, ikinci test ise kalıcılığı ölçmek amacıyla iki gün sonra tekrar aynı sorular ile yapılmıştır. Böylelikle anlatımdan sonraki ölçümlerde gruplar arasındaki fark ve genel olarak ilk test ile izlem arasındaki fark gözlemlenmiştir. İki grupta da öğrencilere anlatılan hikaye ve sorulan sorular aynıdır. Oluşturulan gruplar hem bağımlı örneklem hem de bağımsız örneklem olarak değerlendirilmiştir.

2.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, ilkokul birinci sınıf öğrencilerine anlatılan hikayenin öğretmen tarafından anlatıldığında ne kadar kalıcılı olduğu ile viodulu anlatım yapıldığında ne kadar kalıcı olduğunun karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla hangi yöntemin hikaye anlatımından öğrenciler için daha başarılı olduğu tespit edilecektir.

2.2. Çalışmanın Örneklemi

Çalışma 2020-2021 eğitim – öğretim yılı İstanbul ili Arnavutköy ilçesi Piri Reis İlkokulu birinci sınıf öğrencileriyle yapılmıştır. Örneklem için okulun birinci sınıfında okuyan 1-B sınıfı araştırmaya dahil edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Formu

Araştırmacı tarafından oluşturulan 10 soruluk test öğrencilere anlatılan hikaye hakkındaki bilgileri içermektedir. Öğretmen tarafından hazırlanan soru formunda amaç öğrencinin anlatılan hikayede aklında kalanları değerlendirmektir. Böylelikle anlatılan hikayenin hangi yöntemde daha kalıcı olduğu araştırılabilecektir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical PackageforSocialSciences) for Windows 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin normal dağılımı yakınsadığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin hikaye hakkındaki hatırladıklarından oluşan ilk test ve izlem test skorlarının karşılaştırılması için bağımlı örneklem t testi kullanılmıştır. Öğretmenin hikaye okuması ile videolu anlatım gruplarında zaman içindeki değişim veri sayısının az olmasından dolayı Wilcoxon işaret testi kullanılmıştır. İlk test ve izlemde hikaye anlatım tekniklerinin karşılaştırılması için ise tekniklerinde bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır (Toy ve Tosunoğlu: 2007:14).

3. BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin %50'si kız, %50'si erkektir ve tamamı 6 yaşındadır.

Tablo 1. İlk Test ve İzlem Test Puanların Karşılaştırılması

	n	$\bar{X}$	**SS**	**95% Güven Aralığı**		**t testi**	**p değeri**
İlk test	30	8,17	1,15	**Lower**	**Upper**	0,0000	1,000
İzlem test	30	8,17	1,66	**-0,34**	**0,34**		

İlk test ve izlem testinden alınan bilgi puanlarının tüm öğrenciler içindeki değişimi incelendiğinde ilk test ve izlem test puanlarının istatistiksel olarak farklılık göstermediği tespit edilmiştir (p>0,05). Öğrencilere anlatılan hikaye hakkında sorulan sorular ile ölçülen bilgi puanları zaman içinde tüm öğrenciler için değişim göstermemiştir (Tablo 1).

Tablo 2. İlk Test ve İzlem Test Puanların Grup Bazında Karşılaştırılması

Grup			n	Sıra Ortalaması	**W testi**	**p değeri**
Öğretmen hikaye okuması	İzlem test – İlk test	Negatif Sıra	0[a]	0,00	-3,317	**0,001***
		Pozitif Sıra	11[b]	6,00		
		Eşitlik	4[c]			
Video ile hikaye anlatımı	İzlem test – İlk test	Negatif Sıra	10[a]	5,50	-1,979	**0,002***
		Pozitif Sıra	0[b]	0,00		
		Eşitlik	5[c]			

a. Son test < Öntest, b. Son test > Öntest, c. Son test = Öntest

**p<0,05*

Öğrencilerin grup içindeki değişimi incelendiğinde, ilk grup olan öğretmenin kendisinin hikaye okuduğu grupta ilk test puanları ve izlem puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir (p<0,05). Öğrencilerin izlem puanlarının ilk test puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Video ile hikaye anlatımı yapılan grupta ilk test puanları ile izlem puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (p<0,05). İlk test puanlarının izlem puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Her iki grupta da izlem puanları ile ilk test puanları arasında farkın önemli olduğu görülmüştür ancak öğretmenin kendisi öğrencilere hikaye anlatımı yaptığında bilgilerin daha kalıcı olduğui öğrencilerin bilgileri daha çok aklında tuttuğu tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 3. İlk Test ve İzlem Test Puanların Grup Bazında Karşılaştırılması

	Grup	$\bar{X}$±SS	t testi	p değeri
İlk test	Öğretmen ile hikaye okuması	8,67±0,72	2,617	**0,016***
	Video ile hikaye anlatımı	7,67±1,29		
İzlem test	Öğretmen ile hikaye okuması	9,40±0,63	6,083	**0,000***
	Video ile hikaye anlatımı	6,93±1,44		

**p<0,05*

Öğrencilerin ilk test ve izlem testinde gruplar arasındaki, ilk testte öğretmenin kendisinin hikaye okuduğu grup ile videolu anlatım ile hikayenin olduğu grup arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir (p<0,05). Öğretmenin hikaye okuması yaptığı grupta bilgi puanlarının videolu hikaye anlatımı yapılan gruptan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İzlem testte öğretmenin kendisinin hikaye okuduğu grup ile videolu anlatım ile hikayenin olduğu grup arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir (p<0,05). Öğretmenin hikaye okuması yaptığı grupta bilgi puanlarının videolu hikaye anlatımı yapılan gruptan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Hem ilk hem de son test için öğprenciler öğretmenin hikaye okuması ile daha kalıcı bilgiler edindiğini tespit etmiştir (Tablo 3).

4. SONUÇ

Çocuğu evden sonra en çok zaman geçirdiği yer olan okula temel adımlar okul öncesi ve ilköğretim ile atılmaktadır. Okul öncesi çağda çocuğun odak noktasının derslerden ziyade oyun olması derslerin ağırlığı konusunda ilköğretimin önemini biraz daha arttırmaktadır. Bu bağlamda Türkçe dersi öğrenciler için, ilköğretim birinci sınıftan başlayarak öğrencilerin hem bilişsel hem de, duyuşsal gelişiminde önemli faktördür. Öğrencilerin duygu ve düşünce ifade edebilme yeteneğini genişletmek, dilsel gelişimini arttırarak okuma alışkanlığı kazandırmak, bireye izlediklerini, dinlediklerini ve okuduklarını doğru olarak anlama ve anlatma gücü kazandırmak Türkçe dersinin bir öğrenciye kattığı kazanımlardır. Çalışmada hem öğretmen tarafından ve video ile hikaye anlatımı yapıldığında ilk test ve izlem arasındaki farkın önemli olduğu görülmüştür. Öğrencilerin zaman içinde hikaye anlatımı ile aldığı bilgilerin azaldığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan hem ilk testte hem de izlemde öğretmenin hikaye okuması yaptığı grupta bilgi puanlarının videolu hikaye anlatımı yapılan gruptan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar gösteriyor ki öğrencinin teknolojiye olan ilgisine rağmen, birebir öğretmen tarafından anlatılan hiyake hem ilk anda hem de izleyen süreçte daha kalıcı bir etkiye sahiptir. Bunun nedeni ise öğrencinin öğretmen ile kurduğu duygusal bağ olabilir.

Öğretmenlerin dinleme eğitiminde öğrenciye dinlediklerini doğru kavrama bilincini kazandırması kurulan bağ sayesinde daha kolay olabilmektedir.

KAYNAKLAR

Şahin, İ. (2007). Elementary Education Online. İlköğretim Online. 6 (2), 284-304.

Girmen, P., Kaya, M. F. ve Bayrak, E. (2010). Türkçe Eğitimi Alanında Yaşanan Sorunların Lisansüstü Tezlere Dayalı Olarak Belirlenmesi, 9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu (20 -22 Mayıs 2010), Elazığ, s. 133-138.

Özoğul, Ç. (2007). İlköğretim 4.Sınıf Türkçe Programındaki Değişiklikler Üzerine Bir Çalışma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ciğerci, F. M. (2015). İlkokul Dördüncü Sınıf Türkçe Dersinde Dinleme Becerilerinin Geliştirilmesinde Dijital Hikâyelerin Kullanılması.

Verdugo, D.R. ve Belmonte, I.A. (2007). Using Digital Stories To Improve Listening Comprehension With Spanish Young Learners Of English. Language Learning & Technology. 11(1), 87-101.

Demirel, Ö. (2004). Türkçe Ve Sınıf Öğretmenleri Için Türkçe Öğretimi. (6. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Toy, B. Y., & Tosunoğlu, N. G. (2007). Sosyal Bilimler Alanındaki Araştırmalarda Bilimsel Araştırma Süreci, İstatistiksel Teknikler Ve Yapılan Hatalar. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, (1), 1-20.

İLKÖĞRETİM TÜRKÇE EĞİTİMİNDE ZIT(KARŞIT) ANLAMLI KELİMELERİN ÖNEMİ

Doç. Dr. Mustafa YEŞİLYURT
Orcid ID: 0000-0003-4108-7467

Gülüzar ÜNAL
Orcid ID: 0000-0003-2585-7759

Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

ÖZET

İnsanlar arası iletişimde kelimeler, önemli bir işleve sahiptir. Bireyin sahip olduğu kelime hazinesi, onun anlama ve anlatma becerisini etkilemektedir. Bu çalışmada zıt anlamlı kelimelerin önemi vurgulanmakta; öğrenciye zıt anlamlı kelimelerin kazandırılması sırasında dikkat edilmesi gereken noktalar ve zıt anlamlı kelime öğretim yöntemlerinden davranışçı öğrenmeye dayalı geleneksel yöntemler üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe eğitimi, zıt anlamlı kelimeler, zıt anlamlı kelime öğretim yöntemleri, zıt anlamlı kelime çalışmalarının amacı.

ABSTRACT

Words have an important function in interpersonal communication. The vocabulary possessed by the individual affects his / her comprehension and expression skills. In this study, the importance of antonyms is emphasized; The points that need to be taken into consideration while teaching students antonyms and traditional methods based on behavioral learning from antonyms teaching methods.

Keywords: Turkish education, antonyms, antonyms teaching methods, aim of antonyms word studies.

Giriş

Kelimelerin zihne tam olarak yerleşebilmesi için benzer ve karşıt yönlerinin de kavranması gerekir. Bu yönüyle anlam ve kavram gelişimi açısından karşıt anlamlı kelimelerin edinimi önemlidir. Karşıt anlamlılık, iki kelimenin anlam bakımından karşıt olması, birbirine aykırı iki ayrı anlamı belirtmesidir. Türkçede karşıt anlamlılık, anlam ilişkileri farklı olan çeşitli kelimeler arasında görülür (Topaloğlu, 1989, s. 97). Türkçedeki zıt anlamlı kelimeler, yön gösteren, dereceli, ilişkili, ikili, kutuplu, biçim ilişkili şeklinde sınıflandırılmıştır. (Aksan, 2005, s. 129).

Kavram ve anlam gelişimiyle ilgili araştırmalar okul öncesi dönemde yoğunlaşmaktadır. Daha sonraki yaşlarda anlam gelişimi hakkında yapılan araştırmalar çok azdır. Altı yaşından sonraki yaşlarda kelimelerin edinimi, kavram ve anlam gelişimiyle ilgili araştırmalar hem eğitim öğretim, hem de dil öğretimi açısından oldukça önemlidir. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/181766

Öğrenciye zıt anlamlı kelimeleri kazandırılması gerektiği konusunda şu sorular yol gösterici olabilir:

1. Zıt anlamlı kelimelerin kazanımı, yaşa göre farklılık göstermekte midir?

2. Öğrencinin zıt anlamlı kelimeleri diğer (eş anlamlı, Gerçek Anlam-Mecaz Anlam vb.)kelimelerden ayırt edebiliyor mu?

3. Zıt anlamlı kelimelerin kazanımı öğrencilerin günlük hayatta kullanmalarına yardımcı olur mu?

Kazandırılmak istenen kelimeler yapılan alıştırmalar ile öğrencinin zihninde kalıcı

hâle getirilebilir.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Zıt anlamlı kelimelerin somutlaştırılarak akılda kalıcılığını sağlamak.

1.1 Zıt anlamlı Kelimelerin Öğretiminde Kullanılan Yöntemler

Kelime hazinesini geliştirme ile ilgili birçok alıştırma olmasına rağmen tüm alıştırmaların iki başlık altında toplandığı söylenebilir. Birinci türdeki etkinlikler **kelimenin anlamı** üzerinde odaklanırken ikinci tür etkinlikler **kelimenin yapısı** ve onun oluşturduğu bağlama dayanmaktadır. Kelime öğretiminde öğrencilerin düzeyleri, ilgileri ve ihtiyaçları farklı olduğu için sınıf içerisinde kullanılan kelime öğretim metotları çeşitlilik gösterebilir. Bunlardan öğrencilerin ilgi ve düzeylerine uygun olan biri veya birkaçı seçilip uygulanabilir:

1.Görsel materyallerden yararlanma,

2.Öğretilecek kelimenin anlamını jest ve mimiklerle açıklama,

3.Okuma, yazma, konuşma, dinleme ve dil bilgisi çalışmalarından yararlanma,

4.Sözlük defteri oluşturma, bunu kullandırma (Burada amaç sadece öğrenilen kelime ve kelimenin anlamını yazıp öğrenmek olmamalı, tersine sayfa iki veya üçe bölünüp kelime detaylarıyla yani anlamı, türü ve örnek cümlede kullanımı ile öğrenilmelidir.

5. Kelimeleri karşıt anlamlarına göre sınıflandırma yaptırılmalı

6. Uzun bir cümle verip bunun içinden zıt anlamlı kelimeleri çıkarma,

7. Kelime bilmecelerinden yararlanma,

8. Bulmacalar,

Yukarıda sıralanan etkinliklerden yararlanmadan önce bir ihtiyaç analizi yapılmalı, öğretilecek kelimeler bu analiz sonucunda belirlenmeli ve uygun etkinlik seçilip uygulanmalıdır. Örneğin "eş anlamlı kelimeleri bir arada verme" etkinliği yapılırken sınıf düzeyi dikkate alınmalıdır. Temur (2006), araştırmasında 4. ve 5. Sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımlarında zıt anlamlı kelimeleri cümlede veya metin bütünlüğü içerisinde anlamda karşıtlık oluşturacak şekilde rahatça kullanabildiklerini tespit etmiştir. Ayrıca eş anlamlı kelimelerin kullanımının, zıt anlamlı kelimelere göre daha az olduğunu belirtmiş ve bu durumu, eş anlamlı kelime kullanımının bu sınıflar seviyesinde daha üst düzey bir dil becerisi gerektirdiği şeklinde açıklamıştır. Bu çalışmada da görüldüğü gibi özellikle araştırılan yaş seviyesi için kelime hazinesini geliştirme etkinliklerinde eş anlamdan çok zıt anlam ilişkisinden yararlanılmalıdır.

Yeni öğretilecek kelimeler sıralanan tekniklerden biri ya da birkaçıyla verildikten sonra her kelimenin bir cümle içerisinde nasıl yer aldığının gösterilmesi sağlanmalıdır. Geleneksel öğretimde, öğretilen her kelimenin cümle içerisinde kullanılması sağlanır. Çetinkaya (2002),

alıştırmalarla desteklenen kelime öğretim şeklinin, geleneksel öğretim şekli olan kelimenin anlamını vererek cümle içinde kullanmadan daha iyi olduğunu belirtmektedir. Kelime öğretiminde, bir diğer önemli nokta da ders saatinde öğretilecek kelime sayısının belirlenmesidir. 40-50 dakika arasında olan bir ders saatinde 5-10 kelime öğretilmesi uygun görülmektedir. Grubun niteliğine ve ilgi alanlarına göre bu sayı 20– 30 kelimeye kadar çıkabilir.

Ancak kelimelerin tam olarak öğrenilmesi için öğrenci yeni öğrendiği kelimeleri aktif olarak kullanabilecek durumda olmalıdır.

(Demirel, 1999).www.efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_V/10_m_ozbay.pdf 3010/2020

Zıt anlamlı kelime çalışmalarının öğrencilere kazandıracakları şu şekilde sıralanabilir:

1. Konuşmalarında ve yazmalarında zıt anlamlı kelimeleri yerinde kullanırlar.

2. Zıt anlamlı kelimeleri doğru telaffuz ederler.

3. Zıt anlamlı kelimelerin, karşıtlarını tanırlar.
4. Zıt anlamlı kelimelerin yazımına dikkat ederler.
5. Sözlük, yazım kılavuzu gibi başvuru kitaplarını kullanmayı öğrenirler.

2. YÖNTEM

Araştırmada kullanılan araştırma deseni, çalışmanın örneklemi,veri toplama aracı, verilerin toplanması ve verilerin analizine ilişkin bilgiler bu bölümde aktarılacaktır.

2.1.Araştırmanın Deseni

Araştırmanın yöntemi betimsel araştırma yöntemidir. Betimsel araştırma yöntemi, verilen bir durumu aydınlatmak, değerlendirmeler yapmak ve olaylar arasında olası ilişkileri ortaya çıkarmak için yürütülür. Bu tür araştırmalarda asıl amaç incelenen durumu etraflıca tanımlamak ve açıklamaktır.

2.2.Çalışmanın Örneklemi

Çalışmanın örneklemini 2020-2021 eğitim-öğretim yılının 1. Döneminde öğrenim gören 20 4. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır.

Sınıf Derecesi	ÖN TEST	SON TEST
4.Sınıf	20	20

2.3.Veri Toplama Aracı

Bu çalışmayı gerçekleştirmek için 15 adet sorudan oluşan bir çalışma kağıdı hazırlanmıştır. Verilen yönergeler çerçevesinde öğrencilerden bu soruları çözmeleri beklenmiştir.

2.4.Verilerin Toplanması

Öğretmen, hazırlanmış olan veri toplama aracını öğrencilere dağıtmıştır ve öğrencilerden 1 ders süresi içinde çalışmayı tamamlamaları beklenmiştir. Öğrencilere 15 adet soru sorulmuştur, sorular arasında öğrencilerin zıt karşıt anlamlı kelimeleri bulabilmesi için a,b,c şeklinde şıklandırılmıştır.

2.5.Verilerin Analizi

Verilerin toplanması ve analizi amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden **Bağımlı**

(Eşleştirilmiş) Örneklem t-testi (Two Sample Paired t-test) kullanılmıştır. En tipik örneği aynı deneğin birden fazla teste tabi tutulduğu durumlarda ilk örnek ile sonraki örneklerin karşılaştırılması için kullanılmasıdır.

2.6 Hipotez

Hipotezler üzerinden bakıldığında;

1.Hipotez: Zıt anlamlı kelimeleri eş anlamlı kelimelerle karıştırmışlar, kelimenin anlamını anlamamışlar.

Burada çocuklara yapılan ön test sonucunda zıt anlamlı kelimelerle eş anlamlı kelimeleri karıştırdıkları saptanmış ve kelimelerin anlamlarını bilmedikleri veya karıştırdıkları görülmüştür. Ön testin arkasından öğrencilere konu anlatılıp gerekli etkinlik ve materyal desteğiyle konu pekiştirilmiştir.

2.Hipotez: Zıt anlamlı kelimelerin anlamlarını daha iyi kavramışlar.Son test yapıldıktan sonra öğrencilerin konuyu kavradıkları anlaşılmıştır.

Deney Grubu	Ön Test	Son Test
d1	100	100
d2	93,24	100
d3	86,58	100
d4	53,28	93,24
d5	93,24	93,24
d6	93,24	100
d7	86,58	100
d8	86,58	86,58
d9	66,6	86,58
d10	66,6	86,58
d11	46,62	79,92
d12	66,6	93,24
d13	66,6	86,58
d14	93,24	100
d15	86,58	100
d16	53,28	66,6
d17	73,26	93,24
d18	100	100
d19	93,24	100
d20	66,6	73,26

t-Test: Ortalamalar İçin İki Örnek

	Ön Test	*Son Test*
Ortalama	78,598	91,953
Varyans	278,72265	96,94136
Gözlem	20	20
Pearson Korelasyonu	0,7600788	
Öngörülen Ortalama Farkı	0	
df	19	
t Stat	-5,3252993	
P(T<=t) tek-uçlu	1,932E-05	
t Kritik tek-uçlu	1,7291328	
P(T<=t) iki-uçlu	3,864E-05	
t Kritik iki-uçlu	2,093024	

Kontrol Grubu	Ön Test	Son Test
k1	46,62	79,92
k2	53,28	86,58
k3	66,6	93,24
k4	66,6	86,28
k5	93,24	93,24
k6	100	100
k7	93,24	100
k8	86,58	100
k9	79,92	86,58
k10	33,3	73,26
k11	59,94	66,6
k12	73,26	86,58
k13	66,6	73,26
k14	39,96	86,58
k15	39,96	39,96
k16	66,6	73,26
k17	66,6	73,26
k18	93,24	93,24
k19	93,24	100
k20	86,58	93,24

t-Test: Ortalamalar İçin İki Örnek

	Ön Test	*Son Test*
Ortalama	70,268	84,254
Varyans	413,4032	216,6507
Gözlem	20	20
Pearson Korelasyonu	0,710771	
Öngörülen Ortalama Farkı	0	
df	19	
t Stat	-4,37249	
P(T<=t) tek-uçlu	0,000164	
t Kritik tek-uçlu	1,729133	
P(T<=t) iki-uçlu	0,000328	
t Kritik iki-uçlu	2,093024	

2.7 Bulgular: Yapılan analizler sonucunda, p değerleri, belirlenen alfa 0.05 değerinin altında çıkmıştır. Deney grubunun 0.76 ve kontrol grubunun 0.71 olan pearson korelasyon değerleri, verilerin yüksek bir korelasyon ilişkisinin olduğunu da göstermiştir. Son testin sınıf ortalaması ön testin sınıf ortalamasından yüksek çıkmıştır.

3. SONUÇ Yapılan çalışmaya göre deney ve kontrol grubu zıt anlamlı kelimeleri, verilen eğitim sonucu daha iyi kavramış ve eğitim yarar sağlamıştır.

4. KAYNAKÇA

www.efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_V/10_m_ozbay.pdf 3010/2020

https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/181766

ÇETİNKAYA, Z. (2002). İlköğretim İkinci Kademe Altıncı Sınıfta Ana Diline Ait Sözcüklerin Öğrenilmesi ve Kavranılmasına İlişkin Bir Araştırma. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale.

TEMUR, T. (2006). İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Yazı Dilindeki Kelime Hazinelerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara.

Topaloğlu, A. (1989). Dil Bilgisi Terimler Sözlüğü. İstanbul: Ötüken Yayınları.

DAVRANIŞÇI VE YAPILANDIRMACI ÖĞRETIMIN ONLUĞA YUVARLAMA KONUSUNDA ÖNEMI

Doç. Dr. Mustafa YEŞİLYURT
Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Orcid ID: 0000-0003-4108-7467
Zeynep İŞMARCI
Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Orcid ID: 0000-0002-4688-6543

ÖZET

Pedagojik bağlamda, öğretime yönelik öğrenci ya da öğrenen odaklı yaklaşımlar, öğrenme doğası ile ilgili anlayışı değiştirme ve özellikle yapılandırmacı (constructivist) yaklaşım olarak bilinen öğrenme teorisinden ortaya çıkmıştır. En geniş anlamda, yapılandırmacı öğrenme, öğrenenlerin kendileri için bilgi yapılandırmaları esasına dayanmaktadır (Hein, 1991; Krause et al, 2003) (MEB 2009). Eğitim ve öğretimin gerçekleşmesi için her tür materyale ihtiyaç vardır. Öğretim materyallerinin eğitim ve öğretimi gerçekleştirmedeki görevi yadsınamaz. Fakat okulların genel durumu itibariyle her ne kadar yapılandırmacı bir sistemde derslerin gösterildiği iddia edilse de davranışçı sistemin öğretmen merkezli eğitimi devam etmektedir. Davranışçı eğitim öğrenciyle sadece iletişim sağlar yapısalcı eğitim ise öğrenciye marifet kazandırır. Yapılandırmacı eğitimde çocuğun görsel, işitsel ve duyuşsal zekasının gelişmesine olanak sağlar.

Çocuk matematiği ve kurallarını günlük hayatta kullandıkça başarılı olur. Öğrenme sürecinde ne kadar duyu organı aktif ise çocuk o kadar kolay öğrenir. Matematik dersi soyut kavramları barındıran bir derstir. Bu dersi ne kadar somutlaştırırsak o kadar başarı sağlarız. Öğrenciler konuyu ne zaman anlarlarsa o zaman mutlu olur ve öz güvenle parmak kaldırır, çekinmezler. Bu sebeple dersleri oyun halinde sunmak, ders içeriğine uygun görsel kullanmak çocuğun öğrenme sürecini hızlandırır. Somut modellerle desteklenmiş öğrenme ortamları ve bilginin farklı durumlarda temsil edilmesi öğrencilerin daha anlamlı öğrenmesini sağlamaktadır. Ayrıca derslerde akıl yürütme becerisinin kullanılmasına yönelik etkinliklerde planlanmalıdır. (MEB 2005 a:18-19) Matematik dersinde kullanılacak materyaller konunun içeriğine ve sınıf düzeyine uygun olarak hazırlanmalıdır. Her çocuğun öğrenme biçimi farklıdır.

Buna göre yapısalcı ya da davranışçı öğrenme programı uygulanmalıdır. Matematik öğretiminde tahmin becerisinin önemli olduğu araştırmalarca kanıtlanmıştır. Tahmin becerisi bakımından ise öğrencilerin en başarılı olduğu tahmin stratejisinin, işlemsel tahmin yöntemleri içinde yer alan yuvarlama ve gruplandırma olduğu belirlenmiştir. Yapılan gözlemlerde öğrencilerin matematik derslerinde zorlandığı görülmektedir. Derslerde, basit olarak nitelendirilen konuların yer aldığı matematik etkinliklerinde bile öğrenciler yeterli somutlaştırmaları yapamadıkları için matematik dersinde başarısız olabildikleri gözlenmiştir.Dünyadaki teknolojik ve bilimsel gelişmeler, eğitimdeki yöntem ve tekniklerin de gelişmesine ve değişmesine sebep olmuştur.Bizlerde bu çalışmayı yaparken eğitim ve öğretimdeki gelişmeleri gözönünde bulundurarak ,matematik derslerinde basit olarak nitelendirilen fakat öğrenciler tarafından kolaylıkla öğrenilemeyen konuların daha kolay öğrenilmesini sağlamak ve akılda kalıcılığını artırmak için bu çalışmayı yaptık.

Bu çalışmanın amacı; matematik dersinde basit gibi görünen konuların kazanımlarının önemine dikkat çekmek ve yeni yöntem ve tekniklerle konuların öğretiminin kolaylaştırılmasını sağlayarak öğrecilerin derslerindeki başarılarının artırılmasıdır.

Araştırmamızda nicel ve nitel araştırma ilkeleri benimsenerek, nitel çalışmalarda sıklıkla karşılaştığımız yarı deneysel araştırma deseni kullanılmıştır..Betimsel araştırma yöntemlerinden de faydalanılmıştır .Çalışmamızın örneklemini ise; İstanbul ili Pendik ilçesi Öğretmen Evleri İlköğretim Okulu 4/C sınıfında eğitim gören 20 öğrencisi oluşturmaktadır.

Bu çalışmamız ile tahmin etme becerisinin gelişmesinde davranışçı ve yapılandırmacı öğretimin onluğa yuvarlama konusu üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmamızda öğrencilere, matematik dersinde basit gördükleri konuların önemini kavratmak, tahmin etme becerisinin diğer matematik konularıyla bağlantılı olduğunu fark ettirmek, matematik dersi gibi soyut kavramlar içeren ve zor sanılan bir dersin ne kadar kolay ve eğlenceli olduğunu göstermek amaçlanmıştır. Çalışmamıza seçilen deney ve kontrol grubu öğrencilerimiz sınıf içerisinden rastgele seçilmiştir.Çalışma sürecinde deney grubuna sınıf öğretmeni tarafından davranışçı öğretim programına uygun etkinler uygulanmış olup, kontrol grubuna ise araştırmacı Zeynep İşmarcı tarafından yapılandırmacı öğretim programını destekleyen iki adet materyal ve web tabanlı oyun oynatılarak, 30 gün süreyle eğitim verilmiştir.Çalışma süresince okulistik eba ve morpa kampüsten faydalanılmıştır.Araştırma süreci içerisinde gruplara uygulanan ön test ve son test verileri SPSS programı ile analiz edilmiş olup, testler sonucunda "Yapılandırmacı öğretimin" ön test son test puan ortalamaları ile " davranışçı öğretimin" ön test son test karşılaştırmaları yapılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda ise yapılandırmacı eğitimin lehine sonuç çıkmıştır. Bu sonuçlara göre; yapılandırmacı eğitimin, materyal ve oyunlarla desteklenmesi, kavramların somutlaştırılması ve öğrencilerin ders içerisinde aktif rol alması ile öğrencilerin konuları daha kolay somutlaştırdığı , kalıcı öğrenme gerçekleştirdiği gözlenmiştir. Tahmin becerisinin kazanımlarının bilişsel açıdan öğrencilerin hepsine hitap etmediği ve öğrencilerin kavramları anlamakta zorluk çektiklerini kazanımların tüm öğrencilerin öğrenim düzeyine uygun olmadığını. anlaşılmıştır. Derslerde konuların kazanımlarına uygun araç-gereç ve materyaller kullanılmasının önemi ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etkinlik Temelli Öğretim, Matematik Öğretim Programı, Matematikte Tahmin Etme becerisi

THE IMPORTANCE OF BEHAVIORAL AND CONSTRUCTIVIST INSTRUCTION ON ROUNDING TO TENS

ABSTRACT

In the pedagogical context, student or learner-oriented approaches to teaching have emerged from the learning theory known as the constructivist approach and changing the understanding of the nature of learning. In its broadest sense, constructivist learning is based on learners constructing knowledge for themselves (Hein, 1991; Krause et al, 2003). (MEB 2009) All kinds of materials are needed for the realization of education and training. The role of teaching materials in realizing education and training cannot be denied. However, although it is claimed that the lessons are given in a structuralist system in terms of the general condition of the schools, the teacher-centered education of the behavioral system continues. Behavioral education provides only communication with the student, while structural

education gives the student ingenuity. It allows the child to develop visual, auditory and affective intelligence in constructivist education.

Children become successful as they use mathematics and rules in daily life. The more sensory organs are active in the learning process, the easier children learn. Mathematics lesson is a lesson that includes abstract concepts, and the more we concretize this lesson, the more success we will achieve. Students raise their fingers with self-confidence when they fully understand the subject and it makes them feel happy, as well. For this reason, presenting the lessons as a game and using visuals in accordance with the course content accelerates the learning process of the child. Learning environments supported by concrete models and representation of information in different situations enable students to learn more meaningfully. In addition, activities for the use and development of reasoning skills in lessons should be planned. (MEB 2005 a: 18-19) The materials to be used in the mathematics course should be prepared in accordance with the content of the subject and the grade level. Each child's learning style is different and therefore a constructivist or behavioral learning program should be applied. Studies has proven that prediction skill is important in mathematics teaching.

In terms of estimation skill, it was determined that the prediction strategy that students were most successful was rounding and grouping, which are among the operational estimation methods.

Observations show that students have difficulty in mathematics lessons. It was observed that in the mathematics activities, which included simple subjects in the lessons, students could fail in the lesson because they could not make sufficient concretization. Technological and scientific developments in the world have also contributed to the development and change of methods and techniques in education. While doing this study, we aimed to ensure that subjects that are considered simple in mathematics lessons but cannot be easily learned by students, and to increase their memorability, taking into account the developments in education and training.

The aim of this study is to draw attention to the importance of the acquisitions of seemingly simple subjects in mathematics lesson and to increase the success of students in their lessons by facilitating the teaching of subjects with new methods and techniques.

In our research, quantitative and qualitative research principles were adopted and quasi-experimental research design, which we frequently encounter in qualitative studies, was used. Descriptive research methods were also used.

The sample of our study consists of 20 students studying in the 4 / C class of Teacher Houses Primary School in Pendik district of İstanbul province.

In this study, the effect of behavioral and constructivist teaching on the issue of rounding to ten was investigated in the development of predicting skill. The aim of the study was to make students comprehend the importance of simple subjects in mathematics lesson, to realize that the ability to predict is related to other mathematical topics, to show how easy and fun the lesson that is thought difficult and includes abstract concepts such as a mathematics lesson. Experimental and control group students were randomly selected from the classroom for our study.

During the study process, activities suitable for the behavioral curriculum were applied to the experimental group by the classroom teacher and the control group was trained by the researcher Zeynep İşmarcı for 30 days with two materials supporting the constructivist curriculum and also making them play web-based games. Drung the study, the okulustik, eba and morpa campus were used. It is a preparedness test related to the subject in the pre-tests

applied to the groups, and it is aimed to measure their academic success in the post-tests. During the research process, the pre-test and post-test data applied to the groups were analyzed with the SPSS program, and the pre-test and post-test mean scores of "constructivist teaching" and "behavioral teaching" were compared as a result of the tests. In the light of these studies, a result has come out in favor of constructivist education.

According to these results; it was observed that students concretized the subjects more easily and achieved permanent learning with supporting constructivist education via materials and games, concretizing the concepts and taking active roles in the course. It was understood that the acquisitions of prediction skill did not appeal to all students in terms of cognition and students had difficulty in understanding the concepts and the outcomes were not suitable for the education level of all students. The importance of using tools and materials suitable for the acquisitions of the subjects has emerged.

Keywords: Activity Based Teaching, Mathematics Teaching Program, Prediction Skill in Mathematics

1.GİRİŞ

Matematikteki tüm kuralların ve işlemlerin temelinde akıl yürütme vardır. Akıl yürütme; bütün etmenleri dikkate alarak düşünüp akılcı bir sonuca ulaşma sürecidir (Umay ve Kaf, 2005).Akıl yürütmenin en yoğun olarak kullanıldığı alanlardan biri, belki de birincisi matematiktir. Akıl yürütme, matematiğin temelini oluşturur ve matematiksel genellemeleri kullanmada, hüküm vermede ve geliştirmede gereklidir (Russell, 1999). Matematik sayıları, işlemleri, cebiri, geometriyi, orantıyı, alan hesaplamayı ve daha birçok konuyu öğretirken doğası gereği örüntüleri keşfetmeyi, akıl yürütmeyi tahminlerde bulunmayı, gerekçeli düşünmeyi, sonuca ulaşmayı da öğretmektedir (Umay, 2003). Çözüm denildiğinde akla ilk gelen matematiktir. Matematik soyut kavramların yer aldığı bir ders olduğu için öğrenciler için oldukça zor bir ders sayılır. Bu yüzden matematik dersi konu anlatımı ve öğretim şekli hem öğretmen hem de öğrenci için oldukça önem teşkil eder. Öğrencilere matematiği en anlaşılır, kolay ve zevkli öğretmek öğretmenlere düşmektedir. Öğrencinin tahmin becerisini geliştirmek günlük hayatına sayısal çözüm üretebilmesini, söylemde kolaylık ve zamandan tasarruf etmesini sağlamaktadır. Matematiğin konuları birbirini tamamlar niteliktedir. Bir konuda kayıp olunca ya da anlaşılmayan bir yer olursa sonraki konuların birinde öğrencinin eksik olan yerine bir parça eksiklik daha eklenir. Bu düzenli bir şekilde devam etmektedir. Matematik dersinin kazınımları da tıpki öğrencinin öğrenmesindeki eksiklik ya da tam olma durumu gibi devam etmektedir. Günümüzde yaygınlaşan hesap makinesi ve bilgisayar kullanımına rağmen, eğitimciler ve araştırmacılar tahmin becerisinin önemli ve gerekli olduğunu vurgulamaktadırlar. Tahmin yoluyla bilgisayar ve hesap makinesi sonuçlarının mantıklı olup olmadığının değerlendirilmesi bireye kalmaktadır. Kağıtkalem ya da hesap makinesi bulunmadığı halde bireylerin otobüste ya da markette para öderken olduğu gibi bazı sayısal hesapları tahmin yoluyla bir sonuca bağlayabilmeleri gerekebilir. Böylesi durumlarda başarılı bir tahmin yapabilmek farklı matematiksel bilgi ve becerilerin koordinasyonuna bağlıdır (Le Fevre, Greenham ve Waheed; 1993). Değişen Dünyamızın, matematiği anlayan ve matematiği yapanlar geleceği şekillendirme daha fazla seçeneğe sahip olmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Matematikte Tahmin ve Beceri, eğitim programları, matematiğin önemi

1.1Araştırmanın problemi:

Sınıflarda uygulanan davranışçı eğitim sebebiyle ilkokul 4. Sınıf öğrencilerinin iki basamaklı ve üç basamaklı sayılarda onluğa yuvarlama yaparken hangi basamağa bakılacağının bilinmemesi sebebiyle günlük hayatta karşılaşacağı hesaplamaları zihinden hızlı yapamamalarıdır.Bu kazanımın eksikliği ilerleyen konuların öğretimini de zorlaştırmaktadır.

1.2Araştırmanın Amacı:

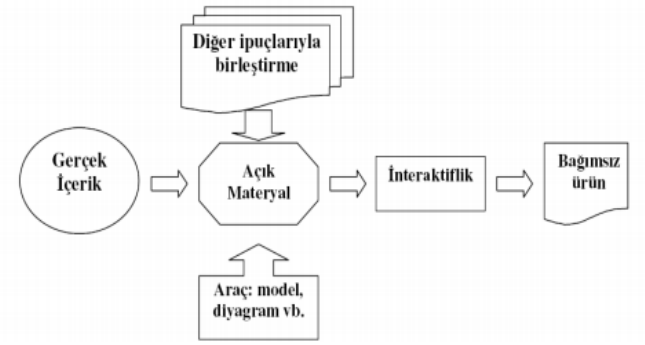
Bu araştırmada ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin matematikte tahminde bulunma becerilerini etkileyen yapısalcı ve davranışçı öğretim biçimini onluğa yuvarlama konusu ile incelenmektedir. Çalışmada grupların iki basamaklı ve üç basamaklı sayılarda onluğa yuvarlama yaparken hangi basamağa bakılacağının bilinmesini sağlamak, tahmin etme zihninden işlem yapma becerisini geliştirmek. Kavramları somutlaştırmak öğrenmede öğrencinin deneyimleriyle matematiğe yönelik olumlu tutum geliştirmelerini sağlamak günlük hayatta karşılaşacağı hesaplamaları zihinden hızlı bir şekilde yapmalarını sağlamak, yuvarlama ve işlemler arasında sonuca yaklaşımı hızlandırmak, işlemler arasında hesaplamaların kolay olduğuna çocukların inanmalarını sağlamak, matematiği bir oyun gibi görüp öz güvenlerini geliştirmektir(http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=329).

2. YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Deseni:

Araştırmanın deseni kontrol ve deney gruplu yarı deneysel desendir. Eğitim araştırmalarında genellikle yarı deneysenılmaktadır. Bu yöntem önceden oluşturulmuş gruplar olduğu gibi alınarak şans yoluyla bunlardan biri deney diğeri kontrol grubu olarak atanmakta, gruplar deney öncesinde ve deney sonrasında ölçülerek karşılaştırılmaktadır. Bu yöntemle deneysel yöntemin tek faklı başlangıçta rast gele örneklerin seçiminin olmasıdır. Araştırmada betimsel araştırma tekniklerinden faydalanılmış nicel ve nitel veriler kullanılmıştır. Deney grubuna uygulanacak olan yapılandırmacı eğitimin aşamaları aşağıdaki tablo örnek alınarak yapılmıştır**.**

GME Ders Materyallerinin Tasarlanması İçin Bir Model Tablo 1:

(https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp)

SELMA KAYLAK

GME‟nin özellikleri derse bu şekilde uygulanmalıdır (Zulkardi, 2002):

• Matematiksel materyaller anlamlı içeriklerden bağlayarak gerçeklik ilkesi içerisinde tasarlanır.

• Matematiğin diğer ilgili konularıyla öğrenmeler arasında ilişki kurulur.

• Kolektif bir çaba ile öğrenme sürecinde semboller, diyagramlar ve yöntemlerle bağlantılı modellerle araçlar üretilir.

• Ders planının etkinlik bölümünde öğrenciler tartışma, müzakere ve işbirliğiyle birbirleriyle etkileşebilirler.Bu durum öğrencilerin matematik ile ilgili iletişimde bulunmalarına fırsat verilir.

2.2.Çalışmanın Örneklemi:

Araştırma İstanbul ili pendik ilçesinde bir ilköğretim okulunun 4. Sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamız pandemi sebebi ile 10 kişilik iki gruba bölünmüş 20 öğrenci üzerinde yapılmıştır.

2.3.Veri Toplama Aracı:

Bu çalışmayı gerçekleştirmeden önce gruplara 15 er sorudan oluşan bir hazır bulunuşluluk testi yaplmış.Ön test son test uygulanmıştır. Konu anlatılmadan önce her iki grubada çeşitli sözlü sorular sorulmuştur.

Yuvarlama kavramını daha önce duydunuzmu? Bu kavram günlük hayatta ne işimize yarar ki?
Kantinden tost ayran ve simit aldınız sizce bunlar ne kadar tutar? 38+42 = sonucu tahmini kaç olabilir? Sizce en çok bu yuvarlama hesabını kimler yapar? Bu çalışmada incelenen araştırmaların bulunabilmesi için, eğitim kaynak, dergipark, google scholar ve google akademik veri tabanları kullanılmıştır. Bu veri tabanlarının arama bölümlerine "ilköğretim matematik dersinde program geliştirme, tahmin etme becerisi, öğretim yöntemleri" anahtar kelimeleri yazılarak çok sayıda akademik çalışmaya ulaşılmıştır.

2.4.VerilerinToplanması:

Çalışmamızın kontrol grubuna sınıf öğretmeni tarafından davranışçı eğitim yapılandırmaci, deney grubuna ise araştırmacımız tarafından bir hafta süre ile verilmiştir. Yapılandırmacı öğrenme programında soru-cevap, beyin fırtınası, gösterip yaptırma, oyunlaştırma, yöntemleri uygulanmış. Araştırmacı tarafından hazırlanan 2 materyal ve web tabanlı oyun kullanılmış, eba , okulustik ve morpa kampüs ile de çalışma desteklenmiştir. Davranışçı öğretmede ise sınıfın öğretmeni tarafından konu anlatımı, kavrama ve takrir teknikleri kullanılarak klavuz kitap işlenmiş, örnek problemler çözdürülmüştür.

20 gün süre ile de eğitimin diğer konular üzerinde etkisi gözlemlenmiş bu konuda sınıf öğretmeninden bilgiler alınarak çalışma 1 ay ile sınırlandırılmış ve tamamlanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical PackageforSocialSciences) for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır. Araştırmada bağımlı gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olup olmadığı bağımlı örneklem t testi ile; bağımsız gruplar arasındaki farkın istatsitiksel olarak anlamlı olup olmadığı ise bağımsız örneklem t testi ile incelenmiştir. İstatistiksel anlamlılık seviyesi olarak ise alfa=0,05 kabul edilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1: Öğrencilerin Demografik Özellikleri:

		Yapılandırmacı öğretim		Davranışçı öğretim		Tümü	
		n	%	n	%	n	%
Cinsiyet	Kadın	5	50,0	5	50,0	10	50,0
	Erkek	5	50,0	5	50,0	10	50,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin yarısı yapılandırması öğretim ile yarısı davranışçı öğretim ile eğitilmiştir. Tüm gruplarda öğrencilerin %50'si kadın, %50'si erkektir. Tamamı dördüncü sınıfta ve hepsi 9 yaşındadır.

Tablo 2: Bilgi Puanlarındaki Değişimin Gruplara Göre Karşılaştırması

	Grup	n	$\bar{X}$	SS	t test	p değeri
Ön test	Yapılandırmacı öğretimle eğitim	10	2,20	1,03	-3,939	0,0001
	Davranışçı öğretimle eğitim	10	4,20	1,23		
Son test	Yapılandırmacı öğretimle eğitim	10	14,30	0,82	6,832	0,000
	Davranışçı öğretimle eğitim	10	9,30	2,16		

*p<0,05

Araştırmada iki farklı yöntem arasındaki fark bağımsız örneklem t test ile, ön test son test arasındaki fark ise bağımlı örneklem t testi ile araştırılmıştır.

Ön testte yapılandırmacı öğretim ile eğitim ve davranışçı öğretimle eğitim arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0,05). Davranışçı öğretim ile eğitim grubunun bilgi düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Son testte yapılandırmacı öğretim ile eğitim ve davranışçı öğretimle eğitim arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0,05). Yapılandırmacı öğretim ile eğitim grubunun bilgi düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ön testte davranışçı öğretim ile eğitim grubunun puanları daha yüksek iken son testte yapılandırmacı eğitim puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3: Bilgi Puanlarındaki Değişimin Gruplar arası Karşılaştırması

	Fark		95% Güven Seviyesi		t test	p değeri
(Ön test – Son test)			Alt	Üst		

	$\bar{X}$	SS				
Yapılandırmacı öğretimle eğitim	-12,10	1,19	-12,95644	-11,24356	-31,960	0,000
Davranışçı öğretimle eğitim	-5,10	2,13	-6,62498	-3,57502	-7,565	0,000

*p<0,05

Yapılandırmacı eğitim grubunun kendi içindeki değişimi incelendiğinde ise son test puanlarının ön test puanlarından istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (p<0,05). Yapılandırmacı eğitim ile öğretim grubunda ön test ve son test bilgi puanları ortalaması arasındaki fark -12,10±1,19 olarak hesaplanmıştır. Davranışçı eğitim grubunun kendi içindeki değişimi incelendiğinde ise son test puanlarının ön test puanlarından istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. (p<0,05). Davranışçı eğitim ile öğretim grubunda ön test ve son test bilgi puanları ortalaması arasındaki fark -5,10±2,13 olarak hesaplanmıştır. Tablomuza gore yapılandırmacı eğitimde başarı sağlandığı görülmüştür.

SONUÇ:

Kazanımların somutlaştırılması ,oyun ve etkinliklerle desteklenmesi öğrencilerin eğitimde aktif rol alması matemetik eğitiminde oldukça önemli bir yere sahip olan tahmin becerisinin gelişmesinde etkisi yadsınamaz olduğu anlaşılmıştır. Önemsiz gibi görünen konuların becerilerinin tam olarak kazanılmaması zincirleme ilerleyen matematik dersinin tam kavranamasına sebep olduğu görülmüştür. Öğrencilerin matematiğe yönelik tutumlarının hangi yöntemle başarı sağlandığı anlaşılmıştır. Somut modellerle desteklenmiş öğrenme ortamları ve bilginin farklı durumlarda temsil edilmesi öğrencilerin daha anlamlı öğrenmesini sağladığı görülmüştür. Tahmin becerisinin kazanımlarının bilişsel açıdan öğrencilerin hepsine hitap etmediği ve öğrencilerin kavramları anlamakta zorluk çektiklerini kazanımların tüm öğrencilerin öğrenim düzeyine uygun olmadığını. Anlaşılmıştır. Sınıfın öğretmeninden daha sonra alınan bilgiye göre çocuklar aktif rol aldığı alanlarda daha başarılı ve kalıcı bilgilere ulaşmışlar, dört işlem yaparken de bu pratikliği kullandıkları anlaşılmıştır. Derslerde konuların kazanımlarına uygun araç-gereç ve materyaller kullanılmasının önemi ortaya çıkmıştır.

ÖNERİLER:

Araştırmamızın sonuç bölümünde saymış olduğumuz sebeplerden dolayı okullardaki materyal eksiklikleri giderilmelidir. Sınıflar içerisinde eksikliklerin giderilmesi gerekir ki; öğrencilerin derse katılımının aktif olduğu kalıcı bilgiye ulaşabilsinler. Her ne kadar yapılandırmacı yaklaşımla ders işlenmesi gerektiğinin belirtiyor olsak ta yapılan çalışmalar ülkemizde okulların interaktif eğitim yoluyla ve yapılandırmacı eğitim vermek için alt yapısında eksiklikler olduğu aşikardır. Eski yöntemlerle eğitim almış öğretmenlerimizin günümüz eğitim araç-gereçlerini nasıl etkin kullanacakları hakkında eğitimler verilmelidir. Öğretmelerimizi yapılandırıcı yöntem ile ders vermek için yeterli donanıma sahip olmalarını sağlayacak imkanlar verilmelidir. Çeşitli eğitimlerle öğretmenlere öğrenme ortamlarını nasıl düzenleyecekleri konusunda bilgi verici seminerler düzenlenebilir. Öğrenme ortamını farklılaştırma, etkinlik yazma eğitimi konusunda öğretmenlere eğitimler düzenlenebilir. Bunun yanı sıra öğretmenlerin tecrübelerini paylaştığı platformlar ve çalıştaylar oluşturulabilir. Öğretim programlarında yer alan etkinlikler çeşitlendirilerek yeni düzenlemelere gidilebilir ve bu konuda öğretmenler bilgilendirilebilir.Akıl yürütme becerilerini geliştiren akıl ve zeka oyunları sınıfları yaygınlaştırılabilinir.

KAYNAKÇALAR

(Elif Aslan)Türkiye ilköğretim beşinci sinif matematik dersi öğretim programinda yer alan tahmin becerisi ve bu becerinin kazandirilmasi sirasinda karşilaşilan durumlarin öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi (Cumhuriyeti Çukurova Üniversitesisosyal Bilimler Enstitüsüsinif Öğretmenliği Anabilim Dalı)
(Hüseyin Tural)Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü ilköğretim Anabilim Dali Sinif Öğretmenliği Programi Yüksek lisans tezi) İlköğretim Matematik Öğretiminde oyun ve etkinliklerle öğretimin erişi ve tutuma etkisi

Ali BOZKURT gaziantep üniversitesi) Matematik öğretmenlerinin matematiksel etkinlik kavramına dair algıları Kılıç , Ç.(2013) İlköğretim öğrencilerinin doğal sayılarla dört işlem gerektiren problem kurma etkinliklerindeki performanslarının belirlenmesi, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 20 (2013) 256-27
Pusat PİLTEN Dündar YENER Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(Aralık 2009) ilköğretim 1kademe öğrencilerinin matematiksel örüntüleri analiz etme ve tahminde bulunma becerilerinin değerlendirilmesi

Sena GÜRŞEN OTACIOĞLU (Ekim 2007 Cilt:15 No:2 Kastamonu Eğitim Dergisi) Öğrenci odakli bir yaklaşim kullanarak araştirma yöntemi öğretmek: uygulamaya yönelik eleştirel düşünceler
Yeşiltaş, N. K. (2007). *John Dewey 'in eğitim anlayışı ve sosyal bilgiler öğretimi sosyal bilgiler eğitimi açısından eğitim* MEB (2016). İlkokul Matematik Dersi 1-4. Sınıflar Öğretim Programı. Ankara: MEB Basımevi. *klasikleri incelemeleri* (Ed. Bahri Ata ve İkram Bağcı), Ankara: Pegem A Yayınları.

Boğar, Y. (2010). İlköğretim 7. sınıflarda maddenin yapısı ve özellikleri konusunun kavranmasında yapılandırmacı öğretim modeli ve cinsiyetin etkilerinin araştırılması (Doctoral dissertation, Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara).

GELENEKSEL VE İNTERAKTİF EĞİTİMİN MATEMATİK DERSİNDE SAATLER KONUSUNDA ETKİSİ

Doç. Dr. Mustafa YEŞİLYURT
Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Orcid ID: 0000-0003-4108-7467

Şengül ÇAĞLAR PERÇİ
Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Orcid ID: 0000-0001-7913-1393

ÖZET

Eğitim insan hayatında gerçekleşen istendik davranış değişikliğidir. Bu açıdan insan öğrenme sürecinde etkin bir rol üstlenmektedir. "John Dewey, yaparak yaşayarak öğrenme modelinin eğitim alanında uygulanışının ilk öncüsü olmuştur. Dewey'e göre okul, çocukları yaşama hazırlamaz, yaşamın birebir kendisidir. Eğitim, yaşam devam ettiği sürece devam eden bir faaliyet olduğu için öğrenme de buna bağlı olarak yaparak yaşayarak olmalıdır. Yaparak yaşayarak öğrenmede öğrenci, bilgiyi dışarıdan edilgen olarak almaz; bunun yerine bilgiyi sorgular, araştırır ve anlamlandırır. Öğrencilerin bu şekilde bilgiyi yapılandırarak edindikleri öğrenmeler onlar için daha önemlidir ve bu şekilde öğrenme sayesinde öğrencilerde bilginin kalıcılığı artmaktadır." (Yeşiltaş, 2007) Bu doğrultuda, konuların somutlaştırarak öğrenciye öğretilmesi anlamlı öğrenme olması açısından önem arz etmektedir (Demirel, 2002).

Matematik dersinde, ilkokul öğrencilerinin anlamakta zorlandıkları ve kavram yanılgıları olduğu düşünülen konu alanlarından bir tanesi de zamanı ölçmedir. Zaman, yaşananların peş peşe oluşuna göre kişinin zihninde oluşturduğu ve olayların sürüp gideceği ardı ve arkası olmayan soyut bir kavramdır (Sucu, 1996). Bu soyut kavramın somutlaştırılmış hali olarak ortaya saat çıkmaktadır. İlkokul matematik programında saat ve zaman konuları, ilkokul 1. sınıftan başlayıp her sene sarmal bir şekilde genişleyerek öğrencilere öğretilmeye çalışılır. Saatin kaç olduğunu söylemek çocuklar için sanıldığı kadar basit olmayabilir.

Bu çalışmada geleneksel eğitim ile interaktif eğitimin üçüncü sınıf öğrencilerinin saatler konusunu öğrenme düzeyleri arasındaki farkı gözleyip ön ve son test yoluyla bu farkı ortaya koymayı amaçladık. Çalışmamıza problem durumunu belirleyerek başladık ve problemi çözüme kavuşturacağını düşündüğümüz testler oluşturduk. Covid 19 sebebiyle deney ve kontrol gruplarımızı yedişer kişilik oluşturduk.

Bu araştırmanın amacı, ilkokul 3. sınıf öğrencilerinin zaman ölçme konusu ile ilgili bilgi düzeylerini incelemek ve konuyu öğrenme ile ilgili yaşadıkları zorlukları ve varsa yanlış öğrenmeleri tespit etmektedir. Çalışmanın örneklemini, 2020-2021 eğitim-öğretim yılının güz döneminde, Samsun ilinde bir devlet okulunda ilkokul üçüncü sınıfta okumakta olan toplam 14 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın deseni tarama deseni olarak belirlenmiştir. Araştırmanın verileri, araştırmacılar tarafından zaman ölçme konusundaki saatleri okuma kazanımı ile ilgili olarak geliştirilen veri toplama aracıyla elde edilmiştir. Hazırlanan veri toplama aracı belirtilen örneklemdeki öğrencilere 1 ders saati süresince uygulanmıştır. Öğrencilerin ölçme aracındaki maddelere verdikleri cevaplar doğru, yanlış olmaları ve boş bırakılma durumlarına göre değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen genel sonuçlara göre, öğrencilerin zaman kavramı ile ilgili karşılaştıkları güçlükler, yanılgılar ve yanlış öğrenmelerin; öğleden önce ve öğleden sonra kavramlarının karıştırılması, öğleden önce ve öğleden sonra kavramlarının farkının ayırt edilememesi, "Geçe" ve "Var"

kavramlarının ne olduğunun anlamlandırılamaması, "Geçe" ve "Var" kavramlarının karıştırılması, saat gösterimlerinde yelkovan ilerletilirken akrebin ilerletilmemesi, akrebin saati, yelkovanın ise dakikayı gösterdiğinin bilinmemesidir. "Konuları küçük yaştaki öğrenciler için soyutluktan kurtarmak, öğrencilerin bilgiyi nasıl kazandıklarını onlara göstermek, bu şekilde onlara bilgiyi nasıl oluşturacaklarını öğretmek ve öğrenilenlerin kalıcılığını artırmak için en uygun metodu seçmek önemlidir." (Önder ve Ceran, 2012) Bu doğrultuda hem geleneksel hem de interaktif eğitimin somut olan yanlarından faydalanmaya çalıştık.

Bilginin kalıcılığı ve öğrenmenin kolaylığı açısından teknolojik materyallerin kullanılması daha faydalıdır.

Yapılan interaktif eğitim neticesinde son test analizine göre bilgi düzeyinin geleneksel eğitim uygulanmış olan gruba göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İnteraktif eğitimle yapılan çalışmada derse katılımın yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Saat, Zaman, Matematik, İnteraktif Eğitim

THE EFFECT OF TRADITIONAL AND INTERACTIVE EDUCATION ON HOURS SUBJECT IN MATH CLASS

ABSTRACT

Education is the terminal behavioral change in human life. In this respect human take an active role in the learning process. John Dewey was the first to pioneer the application of learning by doing and undergoing model in the field of education. According to Dewey, school does not prepare children for life, it is life itself. Since education is an activity that continues as long as life continues, learning should therefore be done by doing and undergoing. In learning by doing and undergoing, the student does not take the information passively from outside; instead, it questions, researches and makes sense of information. The learning that students acquire by structuring the information in this way is more important for them, and thanks to this way, the permanence of the knowledge increases in the students. (Yeşiltaş, 2007) In this direction, it is important to teach students by embodying the subjects in terms of meaningful learning (Demirel, 2002).

In mathematics lesson, one of the subject areas that primary school students have difficulty understanding and thought to have misconceptions is time measurement. Time is an ongoing abstract concept that occurs in one's mind as a result of successive experiences. (Sucu, 1996). The clock emerges as the embodiment of this abstract concept. In the primary school mathematics program, the subjects of time and time are tried to be taught to students by starting from the first grade of primary school and expanding helically every year. It may not be that easy for children to tell what time it is.

In this study, we aimed to observe the difference between traditional education and interactive education third grade students' lesson time learning levels and to reveal this difference with pre and post tests. We started our study by determining the problem situation and we created tests that we think will solve the problem. We formed our experiment and control groups of 7 people due to because of Covid 19.

The purpose of this study is to examine the knowledge level of primary school 3rd grade students regarding time measurement and to determine the difficulties and, if any, mistakes in

learning the subject. The sample of the study consists of 14 students studying in the third grade of primary school in a public school in Samsun in the fall semester of the 2020-2021 academic year. The pattern of the research was determined as hatching pattern. The data of the study were obtained by the data collection tool developed by the researchers for the gain of reading hours in time measurement. The data collection tool prepared was applied to the students in the specified sample for 1 course hour. The answers given by the students to the items in the measurement tool were evaluated according to whether they are correct, wrong or left blank. According to the general results obtained from the research, the difficulties, mistakes and wrong learning that students encounter with the concept of time; confusing afternoon and afternoon concepts, not being able to distinguish between afternoon and afternoon concepts, not being able to understand the concepts of "past" and "to", not being able to move the hour hand while moving the minute hand towards the hour indicator, not being able to understand whether the hour hand shows the hour and whether the minute hand indicates the minute. For younger students, it is important to choose the most appropriate method to save them from abstraction, to show them how they have acquired knowledge, to teach them how to create knowledge, and to choose the appropriate method to increase the retention of what has been learned." (Önder & Ceran, 2012) In this direction, we tried to benefit from the concrete aspects of both traditional and interactive education.

It is more beneficial to use technological materials for the permanence of information and ease of learning.

As a result of the interactive training, it was determined that the level of knowledge was higher than the traditional education group according to the posttest analysis. In the study conducted with interactive education, it was observed that the participation in the lesson was high.

Keywords: Clock, Time, Mathematics, Interactive Education

GELENEKSEL VE İNTERAKTİF EĞİTİMİN MATEMATİK DERSİNDE SAATLER KONUSUNDA ETKİSİ

1. GİRİŞ

Bu çalışmada geleneksel eğitim ile interaktif eğitimin üçüncü sınıf öğrencilerinin saatler konusunu öğrenme düzeyleri arasındaki farkı gözleyip ön ve son test yoluyla bu farkı ortaya koymayı amaçladık. Çalışmamıza problem durumunu belirleyerek başladık ve problemi çözüme kavuşturacağını düşündüğümüz testler oluşturarak başladık. Covid 19 sebebiyle deney ve kontrol gruplarımızı yedişer kişilik oluşturduk.

Bu zamana kadar eğitimle ilgili birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan birkaçını şu şekilde sıralayabiliriz:

Kişilerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri ve toplumda yer edinebilmeleri için bilgi, beceri, anlayış değişiklikleri (Ertürk, 1997),

İnsanların toplum standartlarını, inanışlarını ve yaşamlarını kolaylaştırmada araç olarak kullandıkları tesirli bir süreç (Arslan, 2009)

İnsanın doğumu ile başlayan ve hayat boyu devam eden bir süreç (MEB, 2009)

Matematik eğitiminde ülkemizde son zamanlarda yapılandırmacı yaklaşımın etkileri görülmektedir. Yeni anlayışa göre matematik eğitimi, yalnızca matematik öğrenmeden ziyade matematiğin ruhuna uygun bir şekilde yaparak, yaşayarak öğrenmeyi merkeze almaktadır (Ersoy ve Ardahan, 2003)

John Dewey, yaparak yaşayarak öğrenme modelinin eğitim alanında uygulanışının ilk öncüsü olmuştur. Dewey'e göre okul, çocukları yaşama hazırlamaz, yaşamın birebir kendisidir. Eğitim, yaşam devam ettiği sürece devam eden bir faaliyet olduğu için öğrenme de buna bağlı olarak yaparak yaşayarak olmalıdır.

Yaparak yaşayarak öğrenmede öğrenci, bilgiyi dışarıdan edilgen olarak almaz; bunun yerine bilgiyi sorgular, araştırır ve anlamlandırır. Bu öğrenme sayesinde öğrencilerde bilginin kalıcılığı artmaktadır. (Yeşiltaş, 2007). Bu doğrultuda, konuların somutlaştırılarak öğrenciye öğretilmesi anlamlı öğrenme olması açısından önem arz etmektedir. (Demirel, 2002).

Konuları küçük yaştaki öğrenciler için soyutluktan kurtarmak, öğrencilerin bilgiyi nasıl kazandıklarını onlara göstermek, bu şekilde onlara bilgiyi nasıl oluşturacaklarını öğretmek ve öğrenilenlerin kalıcılığını artırmak için en uygun ve metodu seçmek önemlidir (Önder ve Ceran, 2012). Bu doğrultuda hem geleneksel hem de interaktif eğitimin somut olan yanlarından faydalanmaya çalıştık.

2. PROBLEM DURUMU

- Okullarda üçüncü sınıf öğrencileri zaman kavramının soyut olması sebebiyle saatleri öğrenmekte zorlanmaktadırlar. Öğrenilen bilgi soyut olup somut verilerle çocuğa işlenmediği için kalıcılık sağlanamamaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Yapılan çalışmanın amacı öğrencilerin saatler konusunda interaktif eğitim ve geleneksel eğitimin etkisini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda ulaşılmak istenen kazanımlar şunlardır:

- Saatin günlük yaşamdaki yerine öğrenci aktarmak
- Saatlerde akrep ve yelkovanın işlevini öğrenciye kavratmak
- Öğleden öncesi ve öğleden sonrası saat kavramlarını öğrenciye kavratmak
- Günlük hayatta zaman kavramını öğrenciye kavratmak
- Bir günü saat dilimine ayırıp ir günde kaç saatin olduğunu belirtip kavratmak
- Öğrenme sürecinde öğrencinin saate karşı olumlu tutumunu geliştirmeyi sağlamak
- Öğrenciye tam, yarım ve çeyrek kala gibi kavramları aktarmak
- Saatler kavramını öğrenciye somutlaştırmak

4. YÖNTEM

4.1. Araştırma Deseni

Araştırmanın deseni Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Model olarak belirlenmiştir. Bu modelde yansız atama ile oluşturulmuş iki grup bulunmaktadır. Bunlardan biri deney, diğeri kontrol grubu olarak kullanılmıştır. Her iki gruptan da hem deney öncesinde, hem de deney sonrasında ölçüm yapılmıştır. Bu desende en önemli nokta, deney öncesi ölçümler arasında anlamlı farklar bulunması durumunda önlemler alınması gerekliliğidir.

Bu çalışmada da araştırmacının amacı doğrultusunda seçilen 14 ilkokul 3. sınıf öğrencisinin saatleri okuma konusuyla ilgili olarak performansları incelenerek ön test uygulanıp geleneksel ve interaktif eğitimden sonra son test uygulanması yoluyla öğrencilerin konuyla ilgili

öğrenme düzeyleri araştırılmıştır. Çalışma, araştırmacı ve sınıf öğretmeni ile birlikte sürdürülmüştür. Bu süreçte 7 öğrenci deney, 7 öğrenci de kontrol grubu olarak kullanılmıştır.

4.2. Çalışmanın Örneklemi

4.2.1. Deney Grubu

Çalışmanın örneklemini, 2020-2021 eğitim-öğretim yılının güz döneminde, Samsun ilinde bir devlet okulunda ilkokul üçüncü sınıfta okumakta olan toplam 7 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklemdeki öğrencilerinin –birinci grup öğrencileri- bahsedilen konu ile ilgili tam, yarım, çeyrek ve ara saatler kavramları hakkında bilgi sahibi olmaları beklendiğinden bu öğrenciler, interaktif eğitim alarak kontrol grubuyla kıyaslanmıştır.

4.2.2. Kontrol Grubu

Çalışmanın örneklemini, 2020-2021 eğitim-öğretim yılının güz döneminde, Samsun ilinde bir devlet okulunda ilkokul üçüncü sınıfta okumakta olan toplam 7 öğrenci –ikinci grup öğrencileri- oluşturmaktadır. Bu gruptaki öğrencilerin geleneksel eğitim yoluyla saatler konusunu öğrenmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

4.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri, araştırmacılar tarafından geliştirilen veri toplama aracıyla elde edilmiştir.

Veri toplama aracının geliştirilme sürecinde sınıf öğretmeninin görüşleri doğrultusunda zaman ölçme konusundaki *"Zamanı dakika ve saat cinsinden söyler, okur ve yazar."* kazanımı ile ilgili 10 soru maddesi hazırlanmıştır. Çalışmada ön test ve son testte kullanılan soru maddeleri aynıdır. Bu soru maddeleri; tam saat, yarım saat, çeyrek saat ve ara saat kavramları ile ilgili olarak, bu kavramların öğleden önce ve öğleden sonraki saat ifadeleri ile ilgili olarak oluşturulmuştur. Bu doğrultuda oluşturulan maddelerde, belirtilen saat ifadelerine yer verilerek, öğrencilerin bu saat ifadelerini çoktan seçmeli olarak işaretlemeleri istenmiştir.

Bu çalışmada incelenen araştırmaların bulunabilmesi için Eğitim Kaynak, Dergipark, Google Scholar ve Google Akademik veri tabanları kullanılmıştır.

Bu veri tabanlarının arama bölümlerine ''ilköğretimde saatler, saatler ve kazanımı, ilköğretimde problemler'' anahtar kelimeleri yazılarak çok sayıda çalışmalara ulaşılmıştır.

4.4. Verilerin Toplaması

Hazırlanan veri toplama aracı belirtilen gruplardaki aynı sınıf öğrencilerine iki ayrı günde1 ders saati süresince uygulanmıştır. Verilerin daha sağlıklı bir şekilde toplanması adına veri toplama sürecinde araştırmacı bizzat bulunmuştur ve öğrencilerin ölçme aracının maddeleriyle ilgili sorularını yanıtlamıştır.

4.5. Verilerin Analizi

Yapılan eğitimler neticesinde ön test ve son test soruları yoluyla elde edilen veriler Mann Whitney U testi ışığında analiz edilmiştir.

5. BULGULAR

Tablo 1: Öğrencilerin demografik özellikleri

		Grup 1		Grup 2		**Tümü**	
		n	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
Cinsiyet	Kadın	3	50,0	4	50,0	7	50,0
	Erkek	3	50,0	4	50,0	7	50,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin yarısı grup bir ile yarısı grup iki ile eğitilmiştir. Tüm gruplarda öğrencilerin %50'si kadın, %50'si erkektir. Tamamı üçüncü sınıfta ve hepsi 9 yaşındadır.

Tablo 2: Bilgi puanlarındaki değişim

Grup		**Ön test**	**Son test**	**Wilcoxon İşaret testi**	**p değeri**
İnteraktif Eğitim Grup 1	Ortalama	5,33	9,00	-2,214	0,027*
	SS	2,25	1,26		
	Medyan	5,50	9,50		
	Minimum	3,00	7,00		
	Maksimum	8,00	10,00		
Geleneksel Eğitim Grup 2	Ortalama	4,00	6,63	-2,530	0,011*
	SS	1,51	1,60		
	Medyan	3,50	7,00		
	Minimum	2,00	4,00		
	Maksimum	6,00	9,00		
Mann Whitney U (z değeri)		-1,259	-2,431		

p değeri	0,208	0,015	

*p<0,05

Araştırmada iki farklı yöntem arasındaki fark Mann Whitney U test ile, ön test bilgi puanı ile son test bilgi puanı arasındaki fark ise Wilcoxon işaret testi ile araştırılmıştır.

Ön test bilgi puanında grup bir (interaktif eğitim) ve grup iki (geleneksel eğitim) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (p>0,05). Son test bilgi puanında grup bir ve grup iki arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0,05). Birinci grubun bilgi düzeyinin istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Birinci grubun kendi içindeki değişimi incelendiğinde ise son test bilgi puanlarının ön test bilgi puanlarından istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (p<0,05). İkinci grubun kendi içindeki değişimi incelendiğinde ise son test bilgi puanlarının ön test bilgi puanlarından istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (p<0,05).

Tablo 3: Cinsiyete göre bilgi puanları arasındaki fark

Cinsiyet		**Ön test**	**Son test**
Kadın	Ortalama	4,43	7,86
	SS	1,99	1,95
	Medyan	3,00	8,00
	Minimum	3,00	5,00
	Maksimum	8,00	10,00
Erkek	Ortalama	4,71	7,43
	SS	1,98	1,90
	Medyan	4,00	7,00
	Minimum	2,00	4,00
	Maksimum	7,00	10,00
Mann Whitney U (z değeri)		-0,393	-0,390
p değeri		0,694	0,696

Cinsiyete göre bilgi puanlarının farklılık gösterip göstermediğine ilişkin Mann Whitney U testi sonuçları incelendiğinde cinsiyete göre ön test ve son test bilgi puanlarının farklılık göstermediği tespit edilmiştir (p>0,05).

Tablo 4: Gruplara göre soruların doğru cevapları dağılımı

	Ön test				Son test			
	Grup 1		Grup 2		Grup 1		Grup 2	
	n	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
S1	5	83,3	7	87,5	6	100,0	7	87,5
S2	5	83,3	7	87,5	6	100,0	6	100,0
S3	5	83,3	4	50,0	5	83,3	7	87,5
S4	2	33,3	3	37,5	5	83,3	4	50,0
S5	3	50,0	3	37,5	5	83,3	4	50,0
S6	2	33,3	2	25,0	6	100,0	5	62,5
S7	4	66,7	1	12,5	6	100,0	5	62,5
S8	1	16,7	3	37,5	5	83,3	4	50,0
S9	2	33,3	1	12,5	5	83,3	4	50,0
S10	3	50,0	1	12,5	5	83,3	5	62,5

Tablo 4'te gruplara göre soruların doğru cevapları dağılımı incelendiğinde ön test için grup bir için en az doğru cevaplanan sorunun sekizinci soru, grup ikide ise yedi, dokuz ve 10. Soru olduğu görülmüştür. Son test için grup bir için en az doğru cevaplanan sorunun üç, dört beş, sekiz, dokuz ve 10. soru, grup ikide ise dört beş, sekiz, dokuzuncu olduğu görülmüştür.

6. SONUÇ

Araştırmanın bulgular kısmından elde edilen verilere göre öğrencilerin zaman kavramı ile ilgili karşılaştıkları güçlükler, yanılgılar ve yanlış öğrenmeler; öğleden önce ve öğleden sonra kavramlarının karıştırılması, "Geçe" ve "Var" kavramlarının karıştırılması, akrebin saati, yelkovanın ise dakikayı gösterdiğinin bilinmemesi ve akrep ve yelkovan kavramlarının karıştırıldığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda ön test ve son test sonucunda 4, 5, 6, 8 ve 9. sorularda öğrencilerin zorlandıkları belirlenmiştir.

Yapılan interaktif eğitim neticesinde son test analizine göre deney grubunun bilgi düzeyinin kontrol grubuna göre yüksek olduğu görülmüştür. Kontrol grubuna uygulanmış olan geleneksel eğitimin de öğrencilerin bilgi düzeyini artırdığı görülmüştür.

Yapılan çalışmada öğrencilerin saatler konusunu interaktif yöntemlerle daha kalıcı ve etkili öğrenme sağladığı görülmüştür.

7. ÖNERİLER

Kullanılan yöntem ve tekniklere öğretmenin hakim olması gerekmektedir. Düz anlatım yerine interaktif yöntemle ve görsel materyallerle desteklenerek yapılan anlatım, öğrenilenlerin daha kalıcı olmasını sağlayacaktır. Öğretmen basitten karmaşık olana giden ve öğrencilerin kelime hazinesine hitap edecek bir anlatımı tercih etmelidir. Öğrencilere sunulan her kazanıma uygun teknolojik materyallerin kullanıldığı bir ders daha çok verim sağlayacaktır.

Bunun neticesinde öğrencilerden alınan geri dönütler interaktif yöntemin etkisini ortaya koyacaktır. Yaş gruplarının anlama, kavrama düzeyine uygun bir interaktif anlatımın öğrenme düzeyine ve hızına olumlu anlamda katkısı olacaktır.

Kaynakça

Arslan, M. (2009). *Eğitim bilimlerine giriş,* Ankara.

Ersoy, Y. ve Ardahan , H. (2003). "İlköğretim okullarında kesirlerin öğretimi-II: tanıya yönelik etkinlikler düzenleme". *MATDER Dergisi.*

Ertürk, S., (1997). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Meteksan.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2009). *Mesleki eğitim ve öğretim sisteminin güçlendirilmesi projesi-Çocuk gelişimi ve eğitimi,* Ankara.

Önder, A. ve Ceran, E. (2012). "İlköğretim 4. sınıf öğrencilerine matematik dersinde "açılar" konusunun öğretilmesinde proje tabanlı öğretim yönteminin etkisinin incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education, 1*(1).

HİKÂYE HARİTASI YÖNTEMİNİN İLKOKUL 3.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKUDUĞUNU ANLAMA BECERİ DÜZEYLERİNE ETKİSİ

Yakup YENİCEKALE
Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,
Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı
Orcid ID: 0000-0002-6913-0474

Dr. Öğretim Üyesi Cevdet ŞANLI
Yıldız Teknik Üniversitesi
Orcid ID: 0000-000-2214-99-555

ÖZET

Bu araştırmada hikâye haritası yönteminin ilkokul 3.sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama becerisi üzerine etkisi olup olmadığını saptamak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, ilkokul 3.sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama beceri düzeyleri ile ilişkili olarak 3 alt probleme cevap aranmıştır.

Araştırma 8'i deney,8'i kontrol grubu olmak üzere toplam 16 denek üzerinde ilk test-son test ölçümlü desen ile sürdürülmüştür. Araştırmanın denekleri 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Ağrı İli, Diyadin İlçesinde random olarak seçilen bir ilkokul 3.sınıf öğrencileridir.

Deney grubuna katılan öğrencilerle, daha önceden seçilen 6 hikâye, 3 hafta süreyle hikâye haritası yöntemiyle işlenmiştir. Kontrol grubuna da aynı hikâyeler aynı günde aynı sürede işlenmiştir. Deneysel çalışmanın sonunda hikâye haritası yönteminin, ilkokul 3.sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama beceri düzeylerine etkisini anlamak için 3 alt probleme cevap bulabilmek için her iki gruba da 10 soruluk bir sınav uygulanmıştır. Sınav sonucunda elde edilen verilerden deney ve kontrol grubu öğrencilerinin okuduğunu anlama beceri düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını ölçmek için SPSS'te veriler analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda özet olarak şu bulgular elde edilmiştir.

1. Araştırma sonuçlarında görüldüğü gibi "Hikaye Haritası Yöntemi" ile Deney Grubunda hem ilk test hem son test sonuçlarında hem de deney ve kontrol gruplarının karşılaştırılması sonucunda anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu anlamlı farklılık Deney Grubunun lehinedir.

2. Hikaye Haritası Yönteminin 3.sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama beceri düzeylerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Hikâye Haritası, Okuduğunu Anlama, İlkokul.

ABSTRACT

This study aimed to state whether the story mapping method has an effect on the reading comprehension skill of 3rd grade primary school students.For this purpose, solutions were sought for 10 sub-problems related to the reading comprehension skill levels of 3rd grade primary school students.

The study has been carried out with a first test with last test measurement design on a total of 16 subjects, 8 of which were experimental and 8 were in the control group. The subjects of the study are randomly selected among 3rd grade students of a Primary School in 2020-2021 academic year in Diyadin, Ağrı.

Previously selected six stories have been read with the story mapping method for 3 weeks by the students participating in the experimental group. In control group, the same stories have been read on the same day in the same time. At the end of the experimental study, an exam with ten questions was applied to both groups in order to understand the effect of the story map method on the reading comprehension skill levels of 3rd grade primary school students and to find solutions to 10 sub-problems. The data obtained as a result of the exam were analyzed in SPSS to measure whether there is a significant relationship between the reading comprehension skill levels of the experimental and control group students. As a result of the research, the following findings were obtained.

1. As seen in the results of the research, significant differences emerged as a result of the comparison of both the first test and the post test results of the Experiment Group and the experimental and control groups with the Story Map Method. This significant difference is in favor of the Experimental Group.

2. The Story Mapping Method has a significant effect on 3rd grade students' reading comprehension skills.

Keywords: Story Mapping, Readıng Comprehension, Prımary School.

GİRİŞ

İlk insanlardan beri iletişimi ve sosyal bağları düzenleyen dil, her türlü işaret sisteminden, beden hareketlerinden, yansıma seslerden beslenip canlı bir varlık gibi gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Dilin, insanlar doğmadan dil becerisine sahip olduğundan dili gün geçtikçe ilerletmesi, doğadaki seslerin yansımasıyla dilleri geliştirmesi, korkularını, acılarını, sevinçlerini, duygularını ifade ediş şekilleri ile yeni boyutlar kazandırması, fiziksel, güvenlik ve alışveriş ihtiyaçlarını karşılama aracı gördükleri için kuşaktan kuşağa aktarıldığını düşünen teoriler olsa da dilin nasıl geliştiğine dair kesin bir kanıt yoktur.

Dil ve iletişim sadece insana özgü bir olgu değildir. Hayvanlarda kendine özgü dil ve iletişim sistemleriyle anlaşırlar. Fakat insanlar dilini geliştirip kendinden sonra gelen kişilere

aktarımda bulunur. Bu aktarım dildeki kelime dağarcığının yanı sıra kültürlerinin de aktarılmasını sağlar. Bu yüzdendir ki dil, dünyada çağların oluşmasına avcılıktan sanayiciliğe kadar uzanan devirlerin başlamasının mihenk taşıdır.

Konuşma dilinin yanı sıra daha kalıcı iletişim kurmak için semboller ve şekiller kullanılarak düz bir zemin üstüne işaretler çizilmiş. Bu işaretler belirli bir düzen ve kuralla birlikte hece, kelime, cümle oluşturmaya başlamış. Kralların hububat deposundaki mallarının miktar ve çeşitliliğinin hesaplanması için, Kahramanlık konularının ya da siyasi birikimleri sonucunda alınan derslerin sonraki nesillere aktarılması için yazılar bırakan toplumlar nesiller boyunca takip edilmekte ve anlaşılamayan cümleler çözümlenmeye çalışılmaktadır.

Artık dünyada diller okunabilmekte, konuşulabilmekte, dinlenebilmekte, yazılabilmekte ve anlaşılabilmektedir. Fakat bunlardan biz insanları mental olarak en çok zorlayan anlama becerisidir. Okunan, konuşulan, duyulan ve yazılan her cümle kulak kepçemizden başlayıp ilahi bir şekilde işitme sinirlerimize kadar ulaşsa da onu ne kadar tam ve doğru anlıyoruz bu çok önemli bir sorudur.

1.1. Okuduğunu Anlama Süreci

Okumak ve anlamak birbirlerinden farklı eylemler gibi görünmesine karşın birbirleriyle iç içedir. “ İnsan anlamak için okur, okuduğunu anlamak ister” (Demirel,1999:68). Bilgi almanın temel yollarından biri olan okumanın amacına ulaşması için, tam olarak anlamanın da sağlanması gerekir. “ Öğrenmeye ne kadar zaman ayrılırsa ayrılsın, bireylerin okuduğunu anlama düzeyi yüksek değilse, bilgi düzeyinin üzerindeki öğrenmelerin gerçekleşemeyeceği bildirilmektedir” (Erginer,1999:133).

Bir metnin okunması kadar anlaşılması da önemlidir. Okuma becerilerinin geliştirilmesi için anlama düzeyinin de geliştirilmesi gerekmektedir” (Günesş,2000:159). Okullardaki bütün derslerin okumayı gerektirdiği düşünülürse, iyi ve tam olarak okumayan bir öğrencinin derslerinde başarılı olması da beklenemez. “Okumayı büyük ölçüde bağlı süreçlerde, okuduğunu anlama gücü sonucu belirleyen tek etken durumuna bile gelebilmektedir” (Özçelik,1987:102). Bu yüzden eğitimin temellerinin atılmaya başlandığı ilkokullarda öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerinin kuvvetlendirilmesi gerekmektedir.

Bu aşamada, öğrencilerin okuduğunu anlama becerisini geliştirmede önemli bir rol oynayan Türkçe kitaplarındaki metinlerin yapısı ve seçimi büyük önem kazanmaktadır. Türkçe kitaplarındaki metinlere genel olarak baktığımızda hikâye edici ve bilgi verici metinler olmak üzere iki gruba ayrıldıklarını söyleyebiliriz (Akyol,1999).

Bilgi verici metinler, salt bilgi içerdiğinden dolayı anlaşılması hikâye edici metinlere göre daha kolaydır. Çünkü hikâye edici metinler neden sonuç ilişkisi içinde bir problemin yer, kişi, zaman kavramlarını sorgulamak ve buldurma yönünde kapalılık barındırmaktadır. Bu iki metin türünü çocuklar için öğretimi konusunu incelemek gerekirse hikâye edici metinleri öğretmek bilgi verici metinleri öğretmeye nazaran daha kolaydır.

Metinlerdeki ana fikrin, kavramların ve problemin çocuklar tarafından tam ve hızlı bir şekilde anlaşılmasını kolaylaştırmak için hikâyenin unsurlarının belli bir düzen ve sıra ile çocuklara buldurmak gerekmektedir.

1.1.1. Hikâye Unsurları

“ Belirli bir zaman ve yerde birkaç kişinin başından geçen, gerçeğe uygun bir olayı anlatan veya birtakım kimselerin karakterlerini çizen, çoğu kez birkaç sayfa tutan kısa yazılar” hikâye olarak adlandırılmaktadır (Aral ve Gürsoy,2000).

“ Batı toplumunda geçmişten günümüze kadar anlatılan masallar ve halk hikâyelerini inceleyen araştırmacılar, bellekte hikâyeye ilişkin bir şema olduğunu varsayarak, bu şemaya uygun hikâye yapılarını belirlemişlerdir” (Stein ve Glenn,1979; Gersten ve Dimino,1990; aktaran Özmen,1999:107). Hikâye yapısı “ Bir metindeki bölümleri ve bölümler arasındaki ilişkileri, bölümlerin birbirini nasıl takip ettiğini tanımlar (Özcan,1999:68). Başka bir tanımla hikâye yapısı; “Bir metinde bulunan düzenliliği tanımlamak amacıyla icat edilmiş kurallar sistemi” şeklindedir (Mandler,1984; aktaran: Lehr,1987:550)

Akyol (2006, s. 150-151) hikâyenin sekiz temel unsurdan oluştuğunu bahsederek hikâyenin yapısını sahne, ana ve yardımcı karakterler, başlangıç olayı, problem, problemi çözme teşebbüsleri, sonuç, ana fikir ve tepki olarak ele almıştır.

1. Sahne: Olayın nerede ve ne zaman gerçekleştiği, fiziksel çevrenin özelliklerinin ne olduğu vb. hakkında bilgiler verilir. Ana karakterler genel özellikleriyle tanıtılır (Akyol,2006;s. 150).

2. Ana ve Yardımcı karakterler: Hikâyedeki kahramanlar ana hatlarıyla tanıtılır. İnsanlar, hayvanlar veya diğer varlıklar hikâye kahramanı olabilirler. Hikâyenin uzunluğuna ve hikâyedeki olayların karmaşıklığına göre ana karakter birden fazla olabilir. Ana karakter hikâyedeki problemin oluşmasında ve çözüme kavuşturulmasında en önemli görevi üstlenir. Hikâyede ana karakter kadar etkin olmayan bununla birlikte olaylar zincirinin oluşmasına katkıda bulunan kişilere yardımcı karakterler denir (Kırkkılıç ve Akyol,2007, s.254)

3. Başlangıç Olayı: Problemi başlatan olay veya olaylardır (Akyol,2006;s. 150).

4.Problem: Hikâyedeki olayın merkezinde yer alan çatışma durumudur. Bu çatışma, başlatıcı olaydan sonra ortaya çıkar ve ana karakterin hikâyedeki diğer karakterlerle veya doğal engellerle mücadelesi şeklinde ortaya çıkabilir. Okuyucu hikâye boyunca problemin çözüme kavuşup kavuşmayacağını ve çözüme kavuşacaksa bunun nasıl gerçekleşeceğini merak eder. (Kırkkılıç ve Akyol,2007, s.255)

5. Problemi Çözme ve Teşebbüsleri: Problemi çözmek için başvurulan etkinliklerdir. Düşünüş şekilleri ve uygulamalar teşebbüs olarak kabul edilebilir (Akyol,2006;s. 150).

6. Sonuç: Karakterin gerçekleştirdiği girişim ya da girişimler sonucunda hedefine ulaşıp ulaşmadığının veya girişimin sonunda meydana gelen kısa veya uzun vadeli değişikliğin ifade edildiği bölümdür.

7. Ana Fikir: Nasıl bir ders çıkarıldığını veya çıkarılması gerektiğini belirtir**.**(Akyol,2006;s. 150).

8. Tepki: Ana karakterin veya okuyucunun olayla ilgili sergilediği duyuşsal ve bilişsel davranışlardır (Akyol,2006;s. 151).

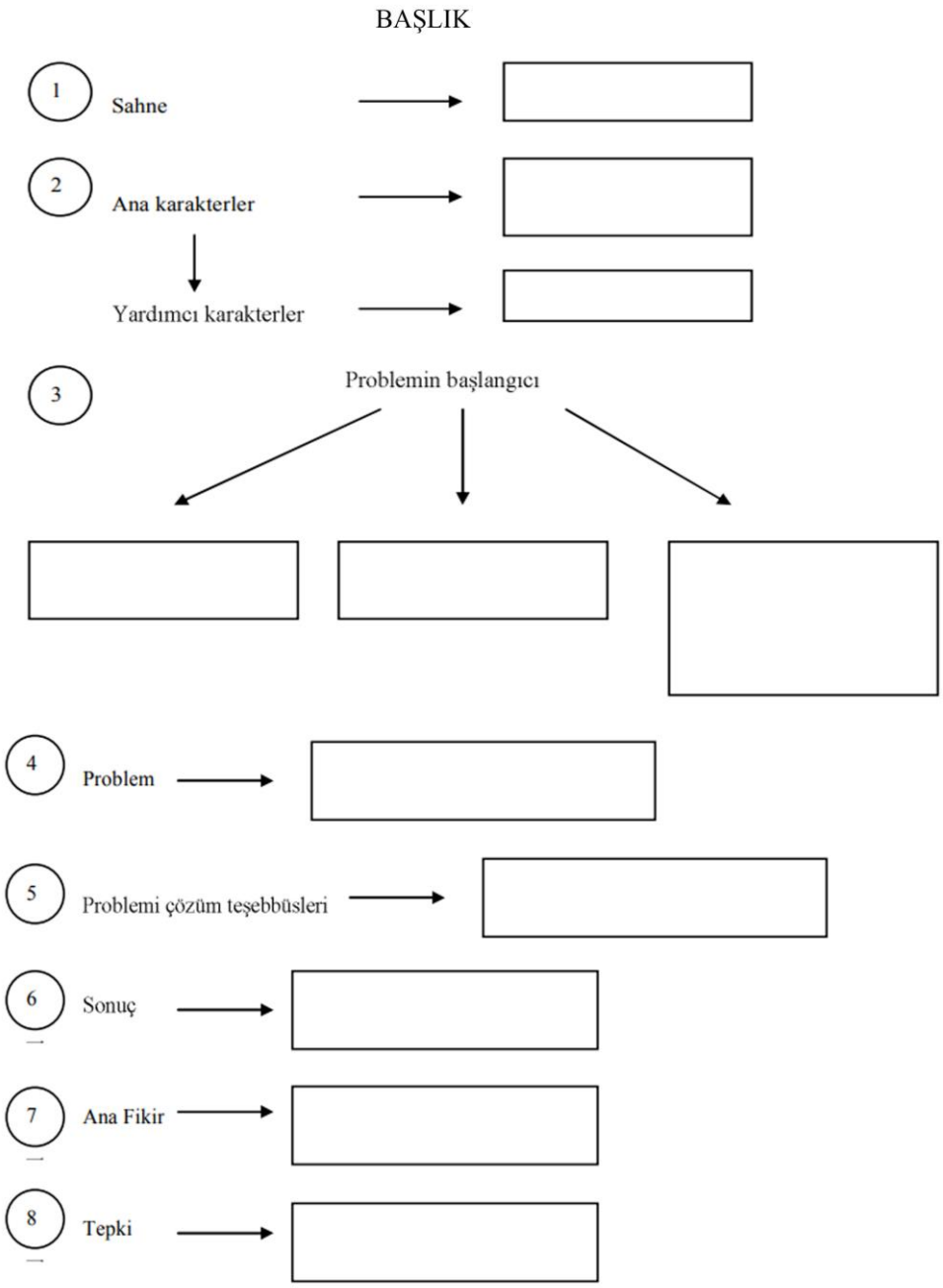
1.1.2. Hikâye Haritası

Hikâye haritası; metnin dekor, ana ve yardımcı karakterler, başlatıcı olay, problem, problemi çözüm girişimleri, sonuç, ana fikir ve tepki olmak üzere sekiz elementin yardımıyla daha iyi anlaşılmasını ve hatırlanmasını sağlayan zihinsel bir şema ya da yapıdır. (Gökçe ve Sis,2011 s. 1926).

Hikâye haritası yöntemiyle okuyucuya, bir hikâyenin birbiriyle ilişkili bölümleri ve unsurlarıyla ilgili öğretim sunulur. Bu öğretim, öğrencinin dikkatini, hikâyedeki ortak elemanlara çeken bir temel çerçevenin oluşturulmasını sağlar (Idol, 1987).

Hikâye haritasının görsel bir materyal olarak öğrenciye sunulmasının sebebi, hikâye ile ilişkili bütün elemanlarını öğrenciye şema üzerinde göstermek ve hikâyelerin nasıl düzenlendiğini ve dolayısıyla hikâyeleri anlamalarını kolaylaştırmak içindir (Mathes ve Fuch,1997).

HİKAYE HARİTASI

(Akyol,2006; S.155.)

1.1.3. Problem Cümlesi

Hikâye haritası yönteminin, ilkokul 3.sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama beceri düzeyine etkisi nedir?

1.1.4. Alt Problemler

Araştırmanın problemine bağlı olarak, çözümü aranan alt problemler şunlardır:

Hikâye haritası yönteminin ilkokul 3.sınıf öğrencilerinin;

- Hikâye haritası yönteminin uygulama öncesi ve sonrası anlamlı farklılık var mıdır?
- Hikâye haritası yöntemi ile geleneksel yöntem arasında anlamlı farklılık var mıdır?
- Geleneksel yöntem uygulama öncesi ve sonrası anlamlı farklılık var mıdır?

1.1.5. Araştırmanın Önemi

Okuma anlama becerisi çocuğun görsel okumasından başlayıp hayatı boyunca sürekli kullandığı ve kullanmak zorunda kaldığı bir beceridir. Bu nedenle okuduğunu anlayan bireyler yetiştirmek öğrencinin, bireyin toplumun başarısı için son derece önemlidir. Dünyanın küreselleşmesi, bilginin hızla yığılarak çoğalması her gün literatüre yeni bilgiler kazandırılması bireyi sürekli okuyup araştırmaya teşvik etmektedir. Bu bağlamda birey de okuduğunu kendi bilgileri ile yapılandırması ve anlaması her geçen gün daha da önemli hale gelmektedir.

Bu araştırma eğitim sisteminin temeli olan ilkokul üçüncü sınıf çocuklarının okuma anlamalarına katkısı bakımından önemlidir. Araştırma Türkçe derslerine ve kazanımlarına katkısı bakımından ve öğrenci başarısına doğrudan etki etmesi açısından önemlidir. Ayrıca öğretmenlerin Türkçe derslerinde okuma anlama, parçanın ana düşüncesini bulma, okuduğu metni özetleme, kahramanları belirleme ve hikâye/metin içindeki unsurları bulma açısından önemlidir. Ayrıca literatüre katkısı ve gelecek çalışmalara ışık olması açısından önem arz etmektedir.

1.1.6. Varsayımlar

Araştırmadaki başlıca varsayımlar şunlardır;

1. Araştırmanın elektronik ortamda yürütülmesinin öğrencileri etkilemediği varsayılmaktadır.
2. Araştırmanın kontrol edilemeyen değişkenlerinin her iki gruba da aynı oranda etkilediği varsayılmaktadır.

1.1.7. Sınırlılıkları

1. Araştırma, Ağrı ili, Diyadin ilçesi sınırları içerisinde bulunan bir ilkokulunun 3-C ve 3-D sınıfları ile sınırlıdır.
2. Araştırma 2020-2021 eğitim öğretim yılı içersinde Talim ve Terbiye Kurulu tarafından Milli Eğitimin devlet okullarında okutulmasına karar verdiği SDRİpekyolu Yayıncılık 3.sınıf Türkçe kitabından seçilen 6 hikâye ile sınırlıdır.
3. Okuduğunu anlama becerisini geliştirdiği düşünülen yöntemlerden sadece hikâye haritası yöntemiyle sınırlıdır.

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, araştırma grubu, veri toplama araçları, verilerin nasıl toplanacağı ve verilerin analizi açıklanmıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Hikâye haritası yönteminin ilkokul 3.sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama beceri düzeylerine etkisinin olup olmadığını saptamayı amaçlayan bu araştırma, deneysel bir çalışmadır. Deneysel yöntem: etkisi incelenecek etkenin belirli kurallar ve koşullar altında deneklere uygulanması, deneklerin etkene verdiği yanıtların ölçülmesi ve elde edilen sonuçların kontrol grubu ile karşılaştırılarak karara varılması sürecini içeren bir araştırma desenidir (Sümbüllüoğlu, 1988).

2.2. Araştırmanın Grubu

Araştırmanın grubunu 2020-2021 eğitim öğretim yılında Ağrı ili, Diyadin ilçesinde bulunan bir ilkokulunun 3.sınıf öğrencileri arasından seçilmiştir. Bu okulun 3.sınıf öğrencilerinden iki şube seçilmiş olup bu öğrencilerin başarı düzeylerinin birbirine yakın olması için karne notlarına bakılarak kontrol ve deney grupları oluşturulmuştur. 8 kişiden oluşan bu grupların grupların hangisinin kontrol hangisinin deney grubu olacağı random bir şekilde belirlenmiştir.

2.3. Deneysel Çalışmanın Tanıtılması

Deneysel çalışmaya başlamadan önce kontrol ve deney grupları için verilecek hikâyeler (EK-2) seçilmiştir. Hikâyelerin hangi sırayla hangi aralıklarla verileceği planlanmıştır. Plan doğrultusunda haftada iki gün iki hikâye olacak şekilde altı hikâyeyi üç haftada deney grubuna hikâye haritası yöntemi ile verilmiştir. Verilen ilk hikâye(EK-3), deney grubuna bir hafta öncesinden hikâye unsurlarını buldurmayı ve hikâye haritasını (EK-1) kullanmayı kazandırmak için araştırmacı tarafından işlenmiştir. Diğer haftalarda ise deney grubuyla belirtilen hikâyeler hikâye haritası yöntemiyle işlenmiş, kontrol grubunda ise geleneksel yöntemlerle aynı sürede hikâyeler işlenmiştir.

2.4. Verilerin Toplanması

Hikâye haritası yönteminin, ilkokul 3.sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama becerilerine bir etkisi olup olmadığını saptamaya çalışan bu araştırmanın 3 alt problemin verilerinin toplanmasında, deneysel çalışma süresinin sonunda 10 sorudan oluşan ve öğrencilerin okudukları hikâyeyi anlama beceri düzeylerini ölçen bir sınav uygulanmıştır(EK-4). Her iki grup da seçilen hikâye sonrasında EK-4 soruları cevaplamış, bu sınav her iki gruba da aynı günde uygulanmıştır. EK-4 soruları, öğrencilerin hikâyedeki elemanların farkında olup olmadığını, hikâyeyi anlayıp anlamadıklarını ve hikâye üzerinde çözümleme yapabilme becerilerini ölçecek şekilde hazırlanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Hikâye haritası yönteminin ilkokul 3.sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama beceri düzeylerine bir etkisinin olup olmadığını saptamayı amaçlayan bu araştırmanın kontrol ve deney grupları arasında anlamlı farklılık olup olmadığı SPSS paket programı kullanılarak t testi yapılmıştır. Deney ve Kontrol grupları üzerinde ilk test ve son test iç tutarlılık güvenirlik analizi yapılmıştır.

İlk Test-Son Test İç Tutarlılık Test Sonuçları

Başarı testlerinde kullanılan İç tutarlılık güvenirlik yöntemi KR-20/KR-21 Deney grubu/ Kontrol Grubu üzerinde ilk test ve son test sonuçları aşağıdaki gibidir: (Tablo 3.1)

Tablo 2. 1

Deney Grubu (Experimental Group)	**KR-21**
İlk Test (First Test)	0,432
Son Test (Post test)	0,683
Konrol Grubu (control group)	**KR-21**
İlk Test (First Test)	0,90
Son Test (Post Test)	0,82

BULGULAR

Bu bölümde yöntem bölümünde sözü edilen araçlar ile toplanan verilerin, yine aynı bölümde belirtilen yöntem ve teknikler kullanılarak yapılan analizleri gösterilmiştir. Araştırmanın problemine ve alt problemlerine ilişkin bulgular aşağıda açıklanmıştır.

Deney ve Kontrol Grupları İlk Test Bulguları

Deney ve Kontrol grupları üçüncü sınıflar arasından karne notlarına bakılarak seçilmiş olup yapılan analiz sonuçları ile ilgili istatistiksel bilgiler Tablo 3.1 ‘de gösterilmiştir.

Tablo 3. 1

	n	**x**	**s**	**sd**	**p**
Deney Grubu İlk Test(Experimental Group First Test)	**8**	**10,125**	**2,64**	**,934**	**,777**
Kontrol Grubu İlk Test (Control Group First Test)	**8**	**9,750**	**2,54**	**,901**	

Deney ve kontrol gruplarının başarı yönünden özdeş gruplar olup olmadığını belirlemek için yapılan analiz sonucunda uygulama öncesi gruplar arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. (p>0,05)

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Birinci alt problem; "Hikâye haritası yönteminin uygulama öncesi ve sonrası anlamlı farklılık var mıdır?" şeklinde ifade edilmişti.

Bu alt problem için yapılan t-testi sonuçları ile ilgili istatistiksel bilgiler Tablo 3.2 'de gösterilmiştir.

Tablo 3. 2

	n	**x**	**s**	**sd**	**p**
Deney Grubu İlk Test(Experimental Group First Test)	8	10,125	2,64	,934	**,001**
Deney Grubu Son Test(Control Group Post Test)	8	20,125	3,04	1,07	

Yapılan t testi analizi sonucunda deney grubunun ilk ve son testi analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda anlamlı farklılık bulunmuştur. (p<0,05)

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

İkinci alt problem; "Hikâye haritası yöntemi ile geleneksel yöntem arasında anlamlı farklılık var mıdır?" şeklinde ifade edilmişti.

Bu alt problem için yapılan t-testi sonuçları ile ilgili istatistiksel bilgiler Tablo 3.3 'de gösterilmiştir.

Tablo 3. 3

	n	**x**	**s**	**sd**	**p**
Deney Grubu Son Test (Experimental Group Post Test)	8	20,125	3,044	1,076	**,009**
Kontrol Grubu Son Test (Control Group Post test)	8	15,875	2,587	,914	

Yapılan t testi analizi sonucunda Deney ve Kontrol Gruplarının son test karşılaştırılmaları analiz edilmiş anlamlı farklılık bulunmuştur. Yine başarıları durumları incelendiğinde sonuçların deney grubunun lehine olduğu bulunmuştur. ($p<0,05$)

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Üçüncü alt problem; "Geleneksel yöntem uygulama öncesi ve sonrası anlamlı farklılık var mıdır?" şeklinde ifade edilmişti.

Bu alt problem için yapılan t-testi sonuçları ile ilgili istatistiksel bilgiler Tablo 3.4 'de gösterilmiştir.

Tablo 3. 4

n		**x**	**s**	**sd**	**p**
Kontrol Grubu İlk Test(Control Group First Test)	8	9,75	2,54	,901	**,001**
Kontrol Grubu Son Test(Control Group Post Test)	8	15,87	2,58	,914	

Geleneksel yöntemin kullanıldığı Kontrol grubunda ilk ve son test verileri analiz edilmiş yapılan t testi sonucunda anlamlı farklılık bulunmuştur. ($p<0,05$)

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde hikaye haritası yönteminin, ilkokul üçüncü sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama beceri düzeylerine etkisine ilişkin ait alt problem tartışılmış ve yorumlanmıştır.

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Bu araştırma hikaye haritası yöntemi ile ilkokul üçüncü sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama beceri düzeylerini arttırmayı amaçlamaktadır. Araştırma sonunda elde edilen bulgular bu amacın gerçekleştiğini göstermektedir. Araştırma bulguları, birinci alt problem olan "Hikâye haritası yönteminin uygulama öncesi ve sonrası anlamlı farklılık var mıdır?" sorusuna olumlu cevap bulunduğunu göstermektedir. Deneysel çalışma sonunda öğrencilerin, okuduğunu anlama beceri düzeylerini ölçmek için yapılan 10 soruluk sınavın sonucuna baktığımızda öğrencilerin 3 hafta sonunda önemli ölçüde cevaplara doğru cevap verme puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 3.2.).

Elde edilen bu bulgu yapılan bazı araştırmalarda desteklenmektedir. Örneğin, Akça, (2002) tarafından ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin hikaye haritası yönteminin okuduğunu anlama beceri düzeylerine etkisi adlı araştırmasında da hikaye haritası yönteminin öğrenciler üzerinde anlamlı farklılıklar bulmuştur.

Hikaye haritası yöntemi, hikaye unsurlarını belli bir düzen ve şema üzerinde sunması öğrencilerin hikayeyi daha kolay anlamasını sağlamaktadır. Çünkü hikayeyi okuyan öğrenci hikaye haritasındaki şemayı düşünerek önemli bilgileri ayırt ederek okuma yapmaktadır.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Araştırma bulguları, "Hikâye haritası yöntemi ile geleneksel yöntem arasında anlamlı farklılık var mıdır?" şeklinde ifade edilmiş olan alt probleme verilen cevabın olumlu olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 3.3.). Hikaye haritası yöntemi, öğrencilerin ne ile karşılaşacaklarını bilip okuma yapmaları onları bu yolda daha güçlü kılmaktadır. Geleneksel yöntemde ise daha fazla öğrenci hikayeyi okuduktan sonra unutup metin içerine tekrardan dönüş yapmaktadır. Hikaye haritası yöntemi öğrencilerin metni okumaya başlamadan önce anlamlandırmaya yönelik bilgilere sahip olması, öğrencilerin hikayeyi anlamasına olumlu etki ettiği söylenebilir.

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Araştırma bulguları, "Geleneksel yöntem uygulama öncesi ve sonrası anlamlı farklılık var mıdır?" şeklinde ifade edilmiş olan alt probleme verilen cevabın olumlu olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 3.4.). Üç haftalık bir süreçte da altı hikayenin haftada iki hikaye olarak öğrencilerle işlenmesi geleneksel yöntem ile derse devam eden öğrenciler için de olumlu etki göstermiştir. Fakat bu etki hikaye haritası yöntemi ile sürecin devam ettiren öğrenciler kadar olmadığı görülmektedir.

Elde edilen bu bulgu yapılan bazı araştırmalarda desteklenmektedir. Örneğin, Akça, (2002) tarafından ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin hikaye haritası yönteminin okuduğunu anlama beceri düzeylerine etkisi adlı araştırmasında bazı alt problemlerinde geleneksel yöntemin de etkili olduğunu söylemektedir.

Hikaye haritası yöntemi, öğrencilerin hikaye unsurlarından oluşan şemayı hatırladıkları için daha kısa sürede hikayeyi anladığı görülmektedir. Geleneksel yöntemde ise ilk test ve son test arasındaki süreçte konu ile ilgili soruları öğrendikleri için hikaye haritası yöntemini kullanan öğrenciler kadar olmasa da olumlu yönde etki göstermiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgular ve çıkan sonuçlara dayalı olarak geliştirilen bazı öneriler sunulmuştur.

5.1. Sonuçlar

Hikaye haritası yönteminin, ilkokul üçüncü sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama becerileri üzerine bir etkisi olup olmadığını bulmayı amaçlayan bu araştırmada, aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

1. Hikaye haritası yönteminin, ilkokul üçüncü sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama becerileri üzerine olumlu etkisi olduğu görülmüştür.
2. Hikâye haritası yönteminin uygulama öncesi ve sonrası anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.
3. Hikâye haritası yöntemi ile geleneksel yöntem arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.
4. Geleneksel yöntem uygulama öncesi ve sonrası anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

5.2. Öneriler

Bu araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıda belirtilen önerilerde bulunulabilir.

1. Bu araştırma, hikaye haritası yönteminin ilkokul üçüncü ilkokul üçüncü sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama becerileri üzerine olumlu etkisi olduğu görülmüş. Bu bulgu sonucunda öğretmenlere Türkçe dersinde hikaye ve serbest okuma metinlerinde bu yöntemi kullanmaları önerilebilir.
2. Bu araştırma da salgın sürecinin olumsuz etkisinden dolayı hikaye haritası yönteminin öğrenciler üzerinde kalıcı etkisinin olup olmadığı incelenememiş olup bundan sonra yapılacak olan çalışmalar hikaye haritası yönteminin öğrenciler üzerinde kalıcılık etkisi üzerine ilişkin olabilir.

KAYNAKLAR

AKÇA, Gülhiz. (2002) Yüksek Lisans. Hikaye Haritası Yönteminin İlköğretim 4.sınıf Öğrencilerinin Okuduğunu Anlama Beceri Düzeylerine Etkisi.Ankara

AKYOL,Hayati.2001 Türkçe İlkokuma Yazma Öğretimi. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık

AKYOL, Hayati. Türkçe Öğretim Yöntemleri, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara,2006. S.155.

DEMİREL, Özcan. (1999). Türkçe Öğretimi. Ankara:Pegem Yayıncılık

ERGİNER, Ergin. (1999). İlköğretim 3.4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Okuduğunu Anlama Becerilerinin Değerlendirilmesi. PAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi,6.

IDOL, Lorna&Croll, Valerie J. (1987). Story-Mapping Training As a Means of Improving Reading Comprehension. Learning Disibility Quarterly. Cilt no: 1, sayı:3, 214-219

LEHR, Fran.(1987). Story Grammar The Reading Teacher. February 550-552

MATHES, Patricia & FUCHS, Douglas (1997). Cooperative Story Mapping . Remedial & Special Education, Jan/Feb 97

ÖZÇELİK, D.A. (1987) Eğitim Programları ve Genel Öğretim Yöntemi. Ankara, ÖSYM Eğitim yayını.

ÖZMEN, Rüya.(2001). "Okuma Becerisi" Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme (Türkçe).Ankara: Nobel Yayıncılık.

SÜMBÜLLÜOĞLU, K. (1988). Sağlık bilimlerinde araştırma yöntemleri ve istatistik. Matiş Yayınları, Ankara

EKLER

EK.1. HİKAYE HARİTASI

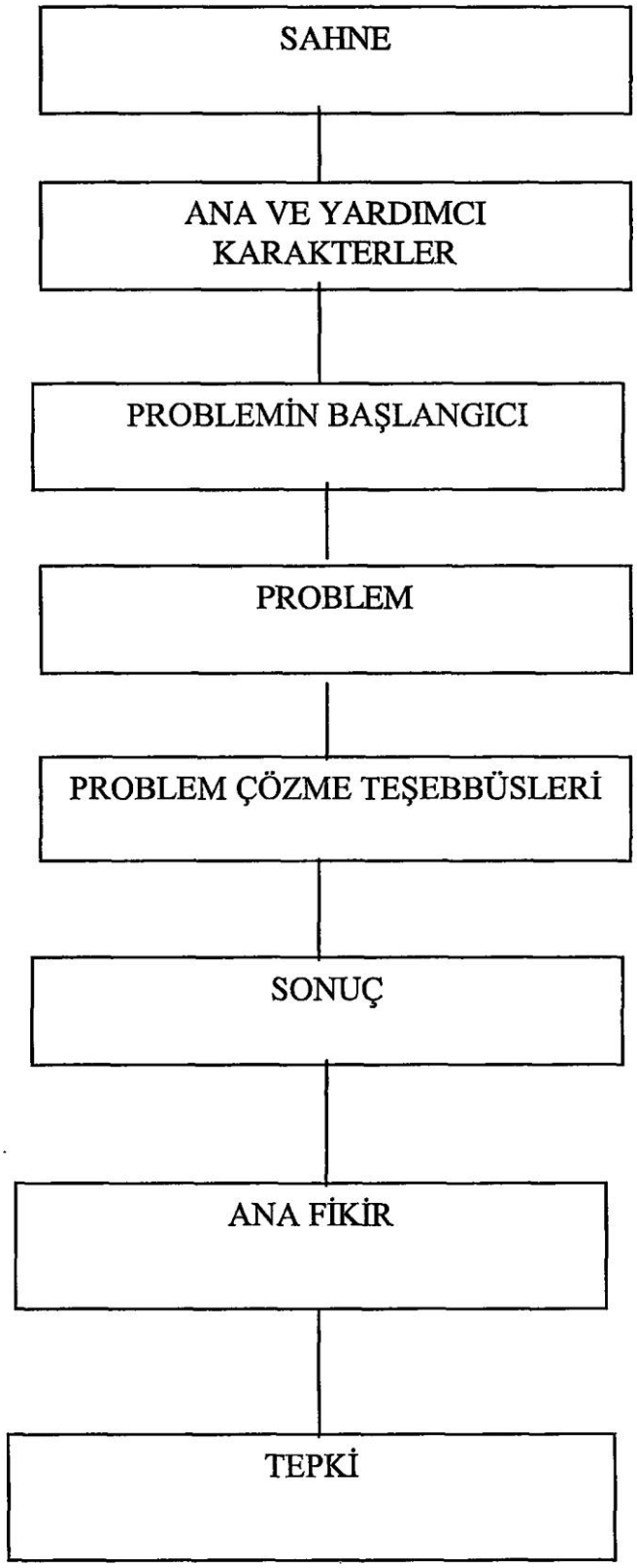
EK.2. UYGULAMADA KULLANILAN HİKÂYELERİN TABLOSU

EK.3. UYGULANAN İLK HİKÂYE

EK.4. ÇALIŞMANIN SONUNDA UYGULANAN SINAV ÖRNEĞİ

EK-1

HİKÂYE HARİTASI (AKYOL, 1999)

EK-2

UYGULANAN HİKÂYELERİN TABLOSU

HİKÂYENİN ADI	YAZARI	YAYINEVİ
Minik Ayı Vadu Ormandaki Dedikodu	Ayfer Gürdal ÜNAL	SDRİpekyolu (MEB)
Değirmenci ile Baykuş	Göknil GENÇ	SDRİpekyolu (MEB)
Çağlar'ın Süt Dişi	Christian TIELMANN, Sabine KRAUSHAAR (Krisçın TİYILMIN, Zabini KAVSHA) çev.: Necdet NEYDİM	SDRİpekyolu (MEB)
İskarpin Amca	Gözde KAYABEYOĞLU	SDRİpekyolu (MEB)
Uzaylı Rola Türkiye'yi Geziyor	Melek GÜNGÖR	SDRİpekyolu (MEB)
Şıpşıp ile Tıptıp	Gülçin ALPÖGE	SDRİpekyolu (MEB)
Behçet Amca Neden Kendini Eve Kapattı?	Mavisel YENER	SDRİpekyolu (MEB)

EK-3

Minik Ayı Vadu Ormandaki Dedikodu

Saklı Kayın Ormanı'nın sevimli minik ayıları Vadu ile en iyi arkadaşı Dadu'nun arası bir gün bir hiç yüzünden açıldı. Olay çok basit, incir çekirdeğini bile doldurmayacak bir nedene dayanıyordu.

Vadu, Dadu'yla saat tam üçte, ulu çınarın altında buluşmak için sözleşmişti. Verdiği sözden on dakika önce ulu çınar ağacının altına geldi, beklemeye başladı. Ancak Dadu bir türlü gözükmedi. Vadu önce merak etti, sonra kızmaya başladı. Kendini terk edilmiş hissediyordu. Suratını asmış otururken, onu tavşan gördü. "Hayrola Vadu, neden suratını asmış oturuyorsun?" "Ne olacak, Dadu sözünde durmadı. Burada yapayalnız kaldım işte." diye yanıt verdi Vadu. Gerçekten bütün söylediği buydu.

Tavşan "Hımm." dedi ve hoplayarak uzaklaştı. Yolda sincaba rastladı. "Biliyor musun, Vadu'yu gördüm, ulu çınarın altında yapayalnız oturuyordu. Hiç sözünde durmayan Dadu, onu yalnız bırakmış." dedi. Yani, Vadu'nun söylediklerine, *hiç* ve *yalnız bırakmış* sözcüklerini ekledi.

Dadu'nun ağlaması o denli gürültülü, o denli yürek burkucuydu ki, gündüzleri genellikle uyuyan Bilge Baykuş bile uykusundan uyandı. "Ne oldu Dadu?" dedi. "Ağlamayı bırak derdini anlat. Çözülmeyecek hiçbir sorun yoktur." Dadu içini çeke çeke olanları anlattı. Nefes nefese Vadu'ya yetişmek için koşuyordu. Çünkü geç kalmıştı. Annesi, Vadu'nun annesine böğürtlen yollamıştı. Onu bırakmak için Vadu'yla olan randevusuna gecikmişti. Vadu'yu terk etmemişti ki. Böyle bir şeyi aklından bile geçirmemişti. Hem o bencil değildi. Üstelik hiç sözünde durmamazlık etmemişti. Yalnızca gecikmişti.

Bilge Baykuş, "Sen biraz bekle." dedi. "Bu işte büyük bir yanlışlık var. İşte dedikodunun zararları." Sonra hızla uçup gitti. Ulu çınar ağacının altına vardığında, Vadu hâlâ üzgün üzgün orada oturuyordu.

"Vaducuğum." dedi Bilge Baykuş. "Bencil, hiç sözünde durmayan biri olduğu için bir daha Dadu ile dostluk etmeyeceğini söylemişsin. Yeni dostunu merak ettim. Tavşan mı, sincap mı, kelebek mi?"

"Nee?" diye haykırdı Vadu. "Kim söyledi bunu?"

"Ormanın ortasında tepine tepine ağlayan Dadu söyledi. O, serçeden duymuş. Serçe ise kelebekten, kelebek sincaptan, sincap da tavşandan. Tavşana da sen söylemişsin."

"Ben öyle bir şey söylemedim." diye ayağa fırladı Vadu. "Aman Tanrım! Dadu ne kadar üzülmüştür kim bilir!" Bu sefer nefes nefese koşma sırası Vadu'daydı.

Sincap, "Öyle mi?" dedi. Sonra yan daldaki komşusu kelebeğe, "Biliyor musun, Vadu yalnız kalmış. Hiç sözünde durmayan Dadu, onu terk etmiş." dedi. Yani, Vadu'nun hiç söylemediği, tavşanın uydurduğu ve sincaptan duyduğu yalnız bırakmış sözcüğünü kendine göre yorumlayıp, *terk etmiş* sözcüğü ile değiştirdi.

Kelebek, "Vay canına!" deyip kanatlarını çırptı. Uçtu, gitti. Yolda serçeye rastladı. "Haberin var mı? Hiç sözünde durmayan bencil Dadu, Vadu'yu terk etmiş." dedi. Kelebeğin kullandığı bencil sözcüğünü Vadu hiç kullanmamıştı. Serçe, kelebeğe, "Yani, Vadu ile Dadu artık dost değiller miymiş?" diye sordu. Kelebek, "Evet, değillermiş." diye yanıtladı. Sonra her ikisi de uçup yollarına gitti. Serçe uçarken, nefes nefese koşan Dadu'yu gördü. Gelip Dadu'nun omzuna kondu. "Vadu'yu

Dadu'nun yanına vardığında arkadaşını hâlâ ağlarken buldu. Vadu'yu karşıdan görünce, "Nasıl seni terk ettiğimi düşünebildin? Hiç mi dostluğumuza güvenmiyorsun? Yalnızca gecikmiştim." diye seslendi.

Dadu, Vadu'ya sarıldı. Gözleri yaşlı iki arkadaş bir süre öylece durdular. Sonra, "Bu olanlardan ne ders aldınız minikler?" diyen Bilge Baykuş'un sesiyle kendilerine geldiler.

"Bir daha, anlayıp dinlemeden kötü bir şey düşünmeyeceğim. Duygularımı da başka kimseyle değil, arkadaşımla paylaşacağım. Çünkü dediklerimi farklı aktarırlarsa üzülen ben oluyorum." dedi Vadu.

"Bir daha asla her duyduğuma inanmayacağım. Sözümde duramazsam hemen nedenlerimi açıklayacağım." dedi Dadu.

"Pekâlâ." dedi Bilge Baykuş. "Şimdi benim serçeyle, kelebekle, sincapla ve tavşanla konuşmam gerekiyor."

"Bir dostluğu yıkmanın ne kadar kolay, yapmanın ise ne kadar zor olduğunu anlamaları gerek."

Siz Bilge Baykuş'un yerinde olsaydınız, serçeyle, kelebekle, sincapla ve tavşanla ne konuşurdunuz?

Ayfer Gürdal ÜNAL

Metni, noktalama işaretlerine dikkat ederek okuyunuz.

EK-4

SORULAR

1) **Hikâyede bulunan karakterler kimlerdir?**
2) **Hikâyenin ana karakteri kimdir?**
3) **Hikâyedeki olay nerede geçiyor?**
4) **Hikâyedeki problemi başlatan olay nedir?**
5) **Hikâyedeki problem nedir?**
6) **Kahraman hikâyedeki olayı nasıl çözdü?**
7) **Hikâyenin sonunda ne oldu?**
8) **Kahraman hikâyenin sonunda kendini nasıl hissetti?**
9) **Hikâyenin ana fikri ne olabilir?**
10) **Hikâyedeki olaya benzer bir durumla karşılaşsaydınız problemi nasıl çözerdiniz?**

SİNEMA VE TELEVİZYON FİLMLERİNDEKİ KADIN KARAKTERLERİN MİTOLOJİK KÖKENLERİ

Doç. Dr. Mehmet ARSLANTEPE
Kocaeli Üniversitesi
Orcid ID: 0000-0001-6045-6382

ÖZET

Mitolojik karakterler eski çağlardan beri devamlılıklarını korumaktadırlar. Yüzlerce yıldır unutulmamışlardır. Söz konusu karakterler modern mitoloji olarak da isimlendirebileceğimiz sinemada varlıklarını devam ettirmektedirler. Bu çalışmada mitolojik karakterlerin sinema ve televizyon filmlerinde kendilerini gösterdiği ileri sürülerek Türk sinemasındaki erkek ve kadın arketiplerinin kökeni araştırılmaktadır. Türk sinemasının özellikle Yeşilçam döneminde kalıplaşan rollerin kökenini mitolojik karakterlerin oluşturduğu bu çalışmada ileri sürülmektedir. Mitolojik karakterler insanlık tarihinde kuşaklardan kuşaklara aktarılarak arketip denilen şablonlara dönüşmüşlerdir. İnsanlar tarafından isimleriyle anılmasalar bile davranış özellikleri ve karakterleri ile kolayca tanınabilmektedirler. Kolay tanındıkları için sinema ve televizyon anlatıları tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Böylece film öyküsündeki karakter hakkında kolay bir şekilde izleyiciye bilgi verilebilmektedir. Mitoloji günümüz anlatıları için çağdaşlaşarak sinemada devam etmektedir. Sadece roller değil, sinema oyuncularına da mitolojik işlevler yüklenmektedir. Oyuncular da seyirci için birer mitelojik karaktere dönüşmektedir. Öykü ve senaryo yazarları tarafından arketipler bilinçli olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada günümüz film ve televizyon karakterlerinin temellerinin mitolojik karakterlerde ve öykülerde bulunduğu iddia edilmektedir. Çalışmada Türk sineması ve Türk televizyon dizilerindeki kadın ve erkek arketipleri ele alınmaktadır. Bu arketiplerin mitolojik karakterlerle olan bağları kurulmaktadır. Arketiplerin kullanılmasıyla sinema ve televizyon filmlerin ilgi çekici ve anlaşılır olması sağlanmaktadır. Günümüz sineması ve televizyon anlatıları söz konusu mitolojik karakterleri öykülerin anlatımlarına açıklık kazandırmak ve öykülerin izleyiciler tarafından yabancı bulunmaması amacıyla kullanmaktadır. Bu çalışmada öncelikle arketip kavramı üzerinde durulmakta, önemli mitolojik karakterler tanıtılmakta ve bu karakterlerin Türk sineması ve televizyon dizilerindeki görünümleri tartışılmaktadır. Gerçekte, popüler anlatılardaki kurgusal karakterlerin çeşitliliği çok fazla değildir. Bu karakterlerin yapıları da yeni değildir. Mitolojik karakterler günümüzün gerektirdiği çağdaşlaşmayla birlikte sinema filmlerinde ve televizyon dizilerinde hayat bulmaktadırlar. Defalarca tekrarlanmalarına rağmen eskimemektedirler. Popüler kültür yenilikler ve farklı seçenekler sunmamakta, alışılmış olanı ve bilineni yeniden üretmektedir.

Anahtar Kelimeler: mitoloji, sinema, karakter

MYTHOLOGICAL ORIGINS OF CHARACTERS IN TURKISH CINEMA AND TELEVISION FILMS

SUMMARY

Mythological characters have preserved their continuity for hundreds of years. They have not been forgotten for hundreds of years. The characters in question continue their existence in the cinema, which we can also call modern mythology. In this study, the origin of male and female archetypes in Turkish cinema is investigated by claiming that mythological characters show themselves in cinema and television films. In this study, it is suggested that the roots of the roles that became molded in Turkish cinema, especially in the Yeşilçam period, were formed by mythological characters. Mythological characters have been transferred from generation to generation in human history and transformed into templates called archetypes. Even if they are not named by people, they can be easily recognized by their behavioral characteristics and character. Because they are easily recognized, they are frequently used by cinema and television narratives. Thus, information about the character in the movie story can be easily given to the audience. Mythology continues in cinema, modernizing for today's narratives. Not only roles, but also movie actors are loaded with mythological functions. The actors also turn into mythical characters for the audience. Archetypes are used deliberately by story and screenwriters. In this study, it is claimed that the foundations of today's film and television characters are found in mythological characters and stories. In this study, female and male archetypes in Turkish cinema and Turkish television series are discussed. These archetypes are connected with mythological characters. The use of archetypes ensures that cinema and television films are interesting and understandable. Today's cinema and television narratives use these mythological characters in order to clarify the narration of the stories and to prevent the stories from being strangers to the audience. In this study, first of all, the concept of archetype is emphasized, important mythological characters are introduced and their appearances in Turkish cinema and television series are discussed. In reality, the variety of fictional characters in popular narratives is not so great. The structures of these characters are not new either. Mythological characters come to life in movies and television series with the modernization required by today. Despite being repeated over and over, they do not get old. Popular culture does not offer innovations and different options, but reproduces the usual and the known.

Keywords: mythology, cinema, character

Giriş

Bu çalışmada sinema ve televizyon filmlerinde izleyiciler tarafından ilgi gören karakterlerin kökenleri incelenmektedir. Sinema ve televizyon filmlerindeki karakterlerin kökenlerinin çok eski zamanlarda anlatılan öykülerde olduğu iddia edilmektedir. Binlerce yıldır nesilden nesile aktarılan bu öyküler ve bu öykülerin karakterleri ortak bilinçte önemli bir yer tutmaktadırlar.

Bu çalışmada mitsel kahramanlar, ortak bilinçdışı ve arketip kavramları ile ele alınarak günümüzdeki çağdaş görünümlerine ulaşılmak amaçlanmaktadır. Sinema ve TV filmlerinde mitsel karaterlerin çağdaş görünümlerinden bilinçli olarak yararlanılmaktadır. İzleyici bilinçli olarak mitsel karakterleri tanıyor olmasa da izleyicide ortak psikolojik etkiler ortaya çıkarmaktadırlar. Bu da kurmaca karakterin geniş kitlelerce sevilmesini ya da anlaşılmasını sağlamaktadır. Sinema ve televizyon filmlerindeki karakterler mitolojik karakterlerin günümüze uyarlanmış görünümlerinden oluşmaktadır.

Bu çalışmada, literatür taraması ile sağlanan veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak yorumlanmaktadır. Yabancı sinema filmleri, edebiyatı ya da tarihinden çok bilinen örnekler de verilmektedir. Türk sinemasındaki karakterler ise daha ayrıntılı olarak incelenmektedir. İnceleme klasik mitolojideki kadın arketiplerle sınırlandırılmıştır. Olimpos mitleri temel olarak alınmıştır.

Mitoloji

Mitoloji, TDK sözlüğünde "mitlerin, doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan, inceleyen bilim" ve "bir ulusa, bir dine, özellikle Yunan, Latin uygarlığına ait mitlerin, efsanelerin bütünü" (www.tdk.gov.tr., Erişim Tarihi: 01.01.2021) olarak tanımlanmaktadır. Mitler, olağanüstü karakterlerin olağanüstü öyküleridir. Mit ya da mitos sözcüğü çoğunlukla kurgusal ya da yarı gerçek öyküleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Mitlerin, boş inanışlardan ya da uydurulmuş öykülerden çok daha fazlasını içerdiği nereden geldiğimiz veya kim olduğumuz sorularını cevaplayabilecek kapasiteye sahip olduğu iddia edilmektedir. Değerlerin öğretilmesinde, doğal olayların açıklanmasında da yararlı oldukları ileri sürülmektedir (Conner, 2016: 2). Freud'a göre mitoloji ilkel insanın bilinçaltıdır. Lévi- Strauss, mitleri ortaya koyan insanların ilkel olmadığını söylemiştir (Hamilton, 1974: 5).

Mitler kutsal bir öykü anlatırlar. Çok eski çağlardaki olayları ve doğaüstü kişilerin yaptıklarını, kutsallıklarını sergilemektedir (Eliade, 1993: 13). Mitlerde tanrılara, tanrıçalara ve diğer doğaüstü varlıklara tapılmakta, saygı gösterilmektedir. Bu karakterlerin öyküleriyle mit, evrenin ya da dünyanın nasıl oluştuğunu açıklamaya çalışmaktadır. Mitolojiyi mitler yani karakterler, tarihsel olaylar, temalar oluşturmaktadır. Bir kültürün mitolojisi aidiyet duygusu, ortak değerler ve amaçlar sağlayan ve toplumsal olarak kabul gören gerçekleri içermektedir. Mit anlatılarak oluşmuştur. Kökenlere, doğal olgulara ya da değerlere ilişkin soruları ele almaktadır. Nesilden nesile aktarılmaktadır. Bir efsane belirli bir kişi, yer ya da tarihsel olayla ilişkili olarak gerçekmiş gibi sunulsa da gerçekliği kanıtlayacak kanıtları bulunmamaktadır. Hayalet öyküleri ya da ünlü tarihsel bir karakter hakkında efsaneler anlatılmaktadır. Efsaneler dini açıdan bir önem taşımamaktadırlar; Robin Hood gibi. Bir mit efsane olabilir fakat bir efsane mit olmak zorunda değildir. Halk masalı, halk arasında anlatılan, insanların geleneklerini, alışkanlıklarını, inanışlarını aktaran, basit ve zamandan bağımsız öykülerdir. Doğal olayları açıklamaya çalışmamaktadırlar. Belirli kişi ya da olayı temel almadıkları görülmektedir. Bir mit bir halk masalı olabilir ama bir halk masalı mit olmak zorunda değildir (Conner, 2016: 3-4). Mitolojiyi diğer hikâyelerden ayıran en önemli fark onun kutsal olanı anlatmasındadır (Sami, 2004: 15).

Mitlerin tek bir yazar tarafından yazılmaması onu kurgusal diğer çalışmalardan ayırmaktadır. Mitler sözlü aktarımlarla tekrarlandıkları için aynı öykünün birden fazla versiyonu bulunmaktadır (Conner, 2016: 2). Mitos tabiatüstü varlıkların yapıp ettiklerinin öyküsüdür. Miti bilen insan nesnelerin kökenlerini de bilir, bundan ötürü nesnelere hâkim olup onları istediği gibi yönetip kullanmayı başarabilir. Mit, tekrar tekrar hatırlanan ve tekrar tekrar yaşanan bir olgudur. Mitin yaratılışla her zaman bir ilişkisi bulunmaktadır (Eliade, 2001: 23). Mitler sayısız kişi tarafından tekrar tekrar anlatıldıkları sürece, anlatan ve dinleyen kişilerin kim olduğuna bağlı olarak gelişip değişmektedirler. Mitler bir kültürün değil, bireylerin de bakış açılarını ve fikirlerini yansıtmaktadır. Mitler belirli bir kültüre ait insanların eylem, düşünce ve cesaret açısından nelere değer verdiğini tasvir etmektedirler. Mitler, aynı zamanda sosyal hiyerarşiyi, neden bazı insanların diğerlerinden daha üstün bir statüde olduğunu da açıklayabilmektedirler (Connor, 2016: 11).

Mitoloji çalışmalarından amaç mitin fiziksel veya tarihsel karşılığını değil, mitin kendisinde içkin olan anlamı aramak olmalıdır. Mitler, rüyalar gibi, psişik anlamda gerçektir. Mitler, insanlığın rüyalarıdır. Jung, bireyin psişesinin bir bütün olarak insan ırkının psişesinden

ayrılamayacağını göstermiştir. Rüyalar aynı zamanda insan psişesinin derinliklerine gömülü olan, miras alınan temaların ürünleridir. Örneğin edebiyatta ortada bir sebep yokken bizi etkileyen temalar, arketiplerdir. Mitlerin kaynakları bizzat insan ırkının evrensel ruhudur. Mitoloji terimi, insan psişesinin en temel seviyesinin simgeleri ve imgelerindeki dışavurumudur. İlgilenilen seviyeyi burası oluşturmaktadır (Leeming, 2020: 19, 25). Edebiyat, sahne oyunu ve filmlerde izleyiciyi etkileyenler temelde çok eski anlatılara dayanmaktadır. Binlerce yıldır anlatılan ve hemen her kültürde benzerleri görülen öyküler, karakterler günümüzde farklı coğrafyalardaki insanlarca tanınıp izlenmektedir.

Bilinçdışı ve Arketip Kavramları

Jung'a göre mitler, insan doğasının temel açıklanış biçimlerini oluşturmaktadır. Mitin ruhu, yani yaratıcı dürtü, içerdiği duygular, hatta büyük ölçüde ana fikri bilinçdışından gelmektedir. Mitler, kolektif bilinçdışının ürünleridir. Mitler, ilkel insanların inançlarının temelinde yer almakta ve içerdiği merkezî figürler karakter olarak arketiplerdir (Fordham, 2015: 30). Arketip (arkhetypos) Yunanca başlangıç anlamına gelmektedir. İlk tip ya da ilk örnek anlamında kullanılmaktadır.

Jung'a göre arketipler kolektif bilinçdışını oluşturan atalardan miras kalan imajların bütünüdür. Arketipler evrenseldir. Yaşamdaki durumlar kadar arketip bulunmaktadır. Doğum, yeniden dünyaya gelme, iktidar, büyü, kahraman, hilekâr, tanrı, cin, yaşlı bilge kişi, toprak ana, dev, ağaç, ay, rüzgâr, ırmak, ateş, hayvanlar, silah, yüzük arketiplerden bazılarıdır. Bebekler anne arketipi ile doğmaktadır. Anne imgesi önceden bulunmaktadır. Gerçek anne ile karşılaşınca anne arketipi gerçek anne imgesine dönüşmektedir. Bebek anneyi tanımaktadır. Arketipler evrensel kavramları belirtmektedir. Herkes aynı temel arketip imgelere sahiptir (Hall ve Nordby, 2006: 38).

Mitoloji, simgeler aracılığıyla bir anlatım kurmaktadır. Bu simgeler bilinen anlamlarından fazlasını iletmektedir. Karşılaşılan simgeler insanlarda duyguları harekete geçirmektedir. İnsanın ruhsal varlığı, karşılaştığı olayları ve nesneleri birebir algılamamaktadır. Algılama, bilinçdışı düzeyde de gerçekleşmektedir. Bazı olaylar bilinçli zihin tarafından anımsanmasa bile sezgi, derin düşünce ya da rüya anlarında bilinçli düzeye çıkarılarak anımsanabilmektedir. Bu anımsamalar, bilinçdışı tarafından simgelerle gösterilmektedir. Bu simgeler, bireysel bilinçdışında değil, kolektif bilinçdışında yatmaktadır (Mascetti, 2009: 15).

Mitler ilk hikayelere ya da ilk örneklere sahiptirler. İlk örnekler ile günümüze kadar olan anlatılar arasında bir devamlılık bulunmaktadır. Kahraman miti eski çağlardan beri devamlılığını sürdürmektedir. Farklı kültürlerde kahraman arketipinin birbirine benzer öyküleri görülmektedir. Örneğin kahraman maceralara atılır, canavarlarla dövüşür, uzaklara gider, tehlikeli yerlerden geçer. Maceranın sonunda yepyeni birine dönüşür (Armstrong, 2005: 29, 93).

İnsanlık tarihinde ortak sembollere ve ortak düşüncelere rastlanmaktadır. İnsanlar ortak arketiplerin açıkça farkında olmasalar da ortak arketipler varlıklarını bilincin derinliklerinde devam ettirmektedirler. Ortak bilinçdışı kavramı bu devamlılığı açıklamaktadır.

Kolektif bilinçdışı, ruhun derinliklerinde ve tüm insanlarda ortak olduğu iddia edilen bilinçdışıdır (Cevizci, 2005). Jung'a göre, her insan bazı ilksel simgeleri bilinçdışında taşımaktadır. Bu simgeler kalıtımla aktarılmaktadır. Simgeler, farklı zamanlarda ve farklı kültürlerde benzer şekilde ortaya çıkarak kendini göstermektedir (Jung, 1997: 144). Kolektif bilinçaltı anlatı yapılarının ve benzer hikayelerin sürekliliğini sağlamaktadır. Fakat bu bir kimsenin önceki insanlara ait imgeleri bilinçli bir şekilde anımsadığını göstermemektedir. Ortak bilinçdışının içeriği ile karşılaşılınca insan belli biçimlerde davranmakta, belli şekillerde tepki göstermektedir (Hall ve Nordby, 2006, s. 36, 38). Kolektif bilinçdışı, kişisel

bilinçdışından daha derinlerdedir. Bu katman sayesinde anlam dolu büyük rüyalar görülmektedir (Jung, 2004: 16).

Jung'a göre insan ruhu üç katmandır. İlki, insanın farkında olduğu alan, bilinçtir. İkincisi kişiye özgü bilinçdışıdır. Kişisel yaşamdan kaynaklanan, unutulmuş ve bastırılmış olaylardır. Üçüncüsünü kolektif bilinçdışı oluşturmaktadır. Bu alan kolektiftir. Kişisel olmayan alandır (Hill, 2001, 77). Jung'a göre insanlık metafizik düzeyde bağlantılıdır. Bu bağlantının kolektif bilinçdışı olduğunu ileri sürmüştür. Kolektif bilinçdışı arketipler denen imajlardan oluşmaktadır (Indick, 2007: 105-106). Kolektif bilinçdışındaki simgeler insanlığın ortak mirasıdır. Kişisel deneyimlerden uzaktır. Kolektif bilinçdışında birbirinden uzak yerlerdeki kültürlerde birbirine benzeyen motifler görülmektedir (Hill, 2001: 77-78).

C. Vogler öykülerde en çok kullanılan arketipleri kahraman, rehber, eşik gardiyanı, haberci, biçim değiştirici, gölge, müttefik ve üçkağıtçı olarak sıralamaktadır. Öykücü için belli karakter arketiplerinin vazgeçilmez araç olduğunu ve onlar olmadan öykü anlatılamayacağını söylemektedir (Vogler, 2009: 68). Sinema filmlerinde olduğu gibi reklamlar ve reklam filmleri için de arketip teorisi önem taşımaktadır. Reklamlarda ürünlere arketipler ve mitler gizlenmektedir. Tüketici bu gizli arketipleri algılayıp ürün markası ile ilişkilendirmektedir. Kişi arketipleri, marka kişiliği oluşturmada kullanılmaktadır (Holt, 2003: 44). C. G. Jung'un kolektif bilinçdışı ve arketip teorisi doğrultusunda Mark ve Pearson 12 temel arketipin marka kişiliklerini yansıtmakta kullanıldığını belirlemişlerdir. "Kahraman, kral, büyücü, yardımcı, aşık, kâşif, bilge, yaratıcı, soytarı, asi, sıradan insan ve masum" arketipleri en çok kullanılanlardır (2001:102-105).

Sinema ve TV'de Mitolojik Karakterlerin Temsilleri

Çağdaş anlatılar insanlığın ortaklaşa tanıdığı karakterleri kullanmaktadır. Özellikle de popüler kültür ürünleri arketipleri bilinçli olarak çağdaş özelliklerle yeniden üretmektedir. Bu çalışmadaki incelenen arketipler klasik mitolojideki kadın arketipleri ile sınırlandırılmıştır. Olimpos tanrıçaları incelemeye alınmıştır. Afrodit, Artemis, Athena, Demeter, Hera, Hestia kadın arketipleri popüler anlatılarda sıklıkla görülmektedir. Bunlardan başka Isis ve Persephone de popüler kültür tarafından kullanılmaktadır. Fakat çalışmaya son iki tanrıça alınmamıştır. Diğerlerine oranla daha az karşımıza çıkmaları ve de sayfa sayısının artmaması nedeniyle inceleme dışında bırakılmışlardır.

Günümüzde insanlar öyküleri kitaplarda, televizyonda ve filmlerde bulmaktadırlar. Antik Çağ'da ise insanlar, tanrıların ve kahramanların öykülerini ya profesyonel öykücülerden dinlemişler ya da tiyatro oyunlarında izlemişlerdir. Mitlerin işlevleri içerisinde eğlendiricilik değeri de bulunmaktadır. Bu nedenle de günümüze kadar devam etmişlerdir. Mitler her şeyin ötesinde birer öyküdür. Tragedya, önemli bir mit türüdür. Ana karakterin başına gelen bir felaketi anlatmaktadırlar. Bu öyküler dinleyicilere haz vermiştir. Aristoteles, dinleyicilerin tragedyalardan keyif alma nedeninin karakterlere karşı duydukları acıma ve korku hissi olduğunu söylemiştir. Ona göre, bu duyguları bir öykü aracılığıyla hissedebilmek, dinleyicilerin katarsis adı verilen bir duygusal gerilim boşalması deneyimi yaşamalarını sağlamaktadır. Bu anlatılarda ise savaş öyküleri, korku öyküleri, cadılık, intikam, cinayet, gizem, suç ve ceza, tutkulu aşklar bulunmaktaydı (Connor, 2016: 13-14). Antik çağda mitler ozanlarca anlatılırken günümüzdeki öykü anlatıcıları sinema ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarını kullanmaktadırlar.

Popüler Kadın Arketipleri

- **Afrodit (Aphrodite / Venus)**

"Homeros'a göre, Zeus ile Dione'nin kızıdır. Hesiodos ise Theogonia'sında onun, Urarios'un Kronos tarafından kesilen erkeklik organlarından doğduğunu söyler" (Cömert, 1999: 36). Afrodit, aşkının, arzunun ve seksin tanrıçasıdır. Tanrısal yetenekleri arasında herhangi birinin herhangi başka birini arzulamasını sağlayabilmek vardır. Afrodit özellikle genç ölümlülere âşık oldukları kişileri elde etmeleri için yardım etmiştir. Afrodit'in en önemli silahı korsesidir. Bu korse, kuşak ya da kemere benzemektedir. Korseyi giydiğinde karşı konulmaz bir hale gelmektedir. Evlidir, fakat kocası onun tamamen zıddıdır. Bu öyküde güzel ve çirkin bir aradadır. İyi geçinememektedirler. Kocası ateş tanrısı Hephasistos onunla evlenmek için annesine yalvarmış, Hera ve Zeus'un isteğiyle Afrodit'in fikri alınmadan evlilik yapılmıştır. Afrodit evlilik dışı ilişkiler yaşamıştır. Hor görülen tanrı Ares ile eşini aldatmıştır. Zeus onu bir ölümlüye de aşık etmiştir. Afrodit, gemiden atlayıp sirenlerin peşine düşen Butes'e de âşık olmuştur. En ünlü sevgilisi ise Adonis'tir. Aşıklarından çocukları da olmuştur. Afrodit ilahi güçlerini aşkı dünyada egemen kılmak için kullanmıştır. Genellikle ölümlü bir erkek âşık olduğu kişi tarafından reddedildiğinde ondan yardım istemektedir (Conner 170, 177-178). Afrodit kadın arketipi, güzel bir kadının tam zıddı bir erkekle istemeden evlendirilmesi ve aşkı başka erkeklerle yaşaması gibi tanıdık bir öyküyü akla getirmektedir. Bu kadın arketipi aşkı sever, başkalarının aşklarına yardım eder, onu anlamayan kocasına bağlanmaz. Güzelliği, bedeni ve giyimi ile erkekleri etkisi altına alır.

Afrodit, okyanusun derinliklerinden, duygular aleminden, mükemmel bir görüntüyle gelmiştir. Çekiciliği ile bilge adamları sersemletmiş, deniz canlıları onu görmek için denizden çıkıp ölmeyi göze almışlardır. Baştan çıkarıcı bir ilham perisidir. Ne istediğini bilen güçlü bir kadındır. Hayattaki sorunlara basit çözümler öneren bir kadındır. İnsanların duygularını önemsemiş, yaralarını iyileştirmek için yardım etmiştir.

Batı kültüründe bu arketip kötü bir üne sahiptir. Cinsel doğası nedeniyle toplumda ona karşı olumsuz bir bakış oluşmuştur. Aktif cinsel yaşamı ve sevgilileri toplumda ona karşı güvensizlik ve şüphe duyulmasına neden olmuştur. Aile kurmak istediğinde sorunlar yaşayabilmektedir, çünkü erkeklerin onu anne ya da eş olarak görmesi zor olmaktadır. Örneğin, Samantha Jones kurgu karakteriyle bu arketipin çağdaş bir temsili *Sex and the City* dizisinde görülmektedir. Samantha başkalarının onun hakkında ne düşündüğünü önemsemeyen güzel bir kadındır. Erkekleri kontrol eder, fakat onlara açıkça hükmetmez. Erkekleri cazibesiyle manipüle eder. Diğer kadınlarla ilişkileri onun için önemlidir, fakat gerçek arkadaşı yoktur. En büyük korkusu güzelliğini kaybetmektir. Sezar ile olan ilişkisinde Kleopatra'yı da hatırlatmaktadır. Bu kadın arketipi vücudunu sever ve sergiler, vücudu kimliğinin bir parçasıdır. Dans, şarkı söylemek, resim yapmak gibi ifade biçimleri onun için önemlidir. Mutlu olmak için yaratıcılığa, bir ifade aracına ihtiyacı vardır. *Temel İçgüdü* filmindeki Catherine Tramell karakteri bir yazardır. Yazmadığı zamanlarda cinsel oyunlar oynamaktadır (Schmidt, 2001: 21-22)

Bu arketipin giysileri bir ifade aracıdır. Çekici kıyafetler giymekte, genellikle de modanın önünde gitmektedir. Bir yıldız etkisine sahiptir. Sinemada çok kullanılan öldüren kadın (femme fatale) karakteri Afrodit'in özelliklerini göstermektedir. Femme fatale karakteri güzel bir kadındır, güzel giyinir, kimseye güvenmez, hayal kırıklıkları vardır, toplumun ona borçlu olduğunu düşünmektedir. Femme fatale karakteri kendi yararı için erkeğe suç işletir. Bu arketip kurban rolünü oynamaz. Görünüşünden veya gücünden vazgeçmektense ölmeyi tercih eder. Afrodit'in çocukluğu yoktur, mitolojide bir yetişkin olarak yaratılmıştır. Bu arketipin çocuksu bir yanı bulunmamaktadır.

TV'de Afrodit arketipi: Samantha Jones (Sex and the City), Kelly Bundy (Evli ve Çocuklu)

Sinemada Afrodit arketipi: Catherine Tramell (Temel İçgüdü), Core Smith (Postakı Kapıyı İki Kez çalar), Vivian Ward (Pretty Woman), Sally Bowles (Cabaret), Rizzo (Grease)

Edebiyat ve Tarihte Afrodit arketipi: Cleopatra, Dalilah, Salome, Marilyn Monroe, Emma Bovary (Madam Bovary), Rebecca Sharp (Vanity Fair)

Türk Sinemasında Afrodit Arketipi:

Türk sinemasında görülen ilk femme-fatale arketipi Sedat Simavi'nin *Pençe* (1917) filmindeki Leman ve Feride karakterleridir. "Leman erkelere olan arzusu doymak bilmeyen, Feride'yse kocasını aldatan" karakterlerdir. *Mürebbiye* (1919) filminde Fransız mürebbiye Anjel karakteri erkekleri baştan çıkaran, aileleri dağıtan, dekolte kıyafetler giyen bir kadındır. Muhsin Ertuğrul'un *İstanbul'da Bir Facia-i Aşk* (1922) filmindeki Mediha da bir femme-fatale'dir. Film, Şişli'de erkekleri baştan çıkaran ve aşıklarından biri tarafından öldürülen güzel bir kadının hikâyesi üzerine kurulmuştur (Dönmez Colin, 2006: 3).

Femme-fatale karakteri 1950'li yıllarda doruğa çıkmış, 1980'li yıllarda ise azalmıştır. Türkiye'de kadının iş hayatında erkeklere rakip olması, pek çok hakkı elde etmesi karşısında erkeklere rakip olarak kendini göstermesi sinemada öldüren-mahveden kadın olarak ortaya çıkmıştır denilebilir. Bu arketip 1970'lerde azalmaya başlayacaktır.

Türk Sinemasında bu arketipin göründüğü ilk en yetkin film M. Ertuğrul'un *Şehvet Kurbanı* isimli filmidir. Cahide Sonku oynadığı bu rolle oyuncu olarak halk tarafından söz konusu arketipin de taşıyıcısı olarak görülmüştür. Filmde bir banka veznedarını güzelliğiyle baştan çıkararak kendine aşık etmektedir. Buradaki kadın karakter femme fatale özellikleri göstermektedir. Cahide Sonku ilerideki yıllarda güzelliğini kaybederek maddi ve manevi büyük bir bunalıma da düşmüştür. Afrodit mitinin güzellik, baştan çıkarıcılık, asilik, yalnızlık gibi belirgin özellikleri oyuncu da görülebilmektedir. Bu hem canlandırdığı rolün hem de toplumun görmek istediği ya da gördüklerinin topluma hissettirdiklerinin sonucu olduğu iddia edilebilir. Ortak bilinçdışındaki mitler ile durum tanımlanmaktadır. Afrodit arketipi sinemamızda ve televizyonumuzda ana karakter olarak yer bulamamıştır. Onu taşıyan kadın oyuncular ise yardımcı rollerde bu arketipi taşımışlardır. Örneğin *Sarmaşık Gülleri* filminde Suzan Avcı'nın oynadığı Ümran karakteri yaşlı kocasını bahçıvan ile aldatmaktadır. Kocasının kızına ise kötü davranmakta babası ise kızını koruyamamaktadır. Ümran herkesi etkisine almıştır. Ümran kızının zengin bir erkekle evlenmesini istemektedir. Filmde olumsuz bir karakter olarak gösterilmektedir.

Çok sayıda örnek verilebilir. *Katil* filminde (1953) Süheyla karakteri (Neriman Köksal) giyinişi, dekoltesi ve güzelliği ile erkekleri etkilemektedir. Süheyla, erkekleri etkilemek için onların karşısına özellikle sabahlık giyerek çıkmaktadır. Kocasını aldatmaktadır. Sevgilisine de kocasını öldürtür. Suç ise başkanın üstüne atılır. Aynı oyuncuyla *Hayatımı Mahveden Kadın* (1955) filmindeki Belkıs karakteri de benzer arketipi devam ettirmiştir. *Aşka Kinim Var* (1962) filmindeki Handan karakteri (Leyla Sayar) ve *Suçlular Aramızda* (1964) Nükhet karakteri, *Aşktan da Üstün* (1970) filmindeki Selma karakteri (Lale Belkıs), *Kızgın Güneş* (1984) filmindeki Yasemin karakteri (Banu Alkan) ve *Sarı Bela* (1985) filmindeki Mine karakteri belirgin femme-fatale karakterlerdir. Daha yakın tarihli filmler arasında ise *Salkım Hanımın Taneleri* (1999) filmindeki Nefise (Zuhal Olcay) karakteri dikkat çekici ve güçlü bir kadındır. En çok bilinen kadın karakterlerden olan Hürmüz de femme-fatale ya da Afrodit arketipine yakın durmaktadır. Komedinin ağırlıklı olduğu yapısı ile diğer filmlerden ayrılan *Yedi Kocalı Hürmüz* (Nurgül Yeşilçay) söz konusu arketipin Türkiye'de belirmiş bir görüntüsüdür.

- **Artemis (Diana)**

"Zeus'un Leto'dan olma kızıdır. Kardeşi Apollon nasıl Güneş'le bir tutuluyorsa, Artemis de Ay'la bir tutulur. Üçlek bir tanrıçadır: 1) Avcılık ve bakirelikle ilgili efsanelerde yer alan Artemis; 2) Ay tanrıçası Selene; 3) Gecenin karanlık gücüne egemen Hekate" (Cömert, 1999: 30). Apollon'un ikiz kız kardeşidir. Zeus'un eşi Hera Artemis'e eziyet etmiştir. Artemis, bekaretine önem vermektedir. Onun izinden gidenlerin de bakire olmalarını şart koşmuştur. Orman ve dağlık yerlerde dolaşan, her zaman avlanan, genç, yabani ve bağımsız bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Avcıdır, fakat hayvanların acı çekmesine de dayanamamaktadır. İronik olarak hayvanların koruyucusudur. Kardeşi Apollon ile en çok anneleri Leto'ya saygı duymuşlardır. Onu korumak için zaman zaman güçlerini birleştirmişlerdir. Hera, Tityos'u Leto'ya tecavüz ettirmek istemiş. Fakat ikizler yetişmiş ve Tityos'u öldürmüşlerdir. Zeus'un oğullarından birinin karısı olan Niobe, Leto'ya küstahlık yapınca ikizler Niobe'nin çocuklarını öldürmüşlerdir. Artemis, aşağılanma ve hakaret karşısında son derece acımasız olabilmektedir. Örneğin Artemis kendini çıplak gören Aktaion'u geyiğe çevirir ve köpeklerine parçalattırır (Conner, 2016: 137-139).

Artemis ve Athena gibi bakire tanrıçalar erkeklerin kontrolünde değildiler. Bağımsızca yaşamışlar, avlanmışlar ya da savaşmak gibi erkeklere özgü aktiviteler yapmışlardır. Artemis erkeklerin arkadaşlıklarıyla ilgilenmiyordu. Artemis karışık bir kişiliğe sahiptir. Annesine sadık, kendisine kabahat işleyenleri cezalandıran, kolay gücenen, avcı olmasına rağmen avladığı hayvanlara büyük sevgi ve saygı duyan biridir.

Artemis kadın arketipi, Amazon bir feministtir. Kendisi için risk ne olursa olsun başka bir kadının veya çocuğun yardımına gitmekten çekinmemiştir. Doğada olabildiğince çok zaman geçiren vahşi bir kadındır. Çağdaş hayatta bu karakter şehirde uzun süre yaşamaktan asla mutlu olamayan bir kadındır. Temelde sezgisel, içgüdüsel biridir ve egzotik yerleri gezmeyi, keşfetmeyi sevmektedir. Örneğin *Titanic* filmindeki Rose DeWitt Bukater (Kate Winslet) gibidir. Bir Amazon kadını, doğayı ve dünyayı derinden önemser. Dünyanın herkes için olduğuna inanır. Kadınlara ve çocuklara bakar ve ataerkillikle tutkuyla savaşır. Herkesin özgür ve bağımsız olmayı hak ettiğini ve kadınların her durumda erkeklerle eşit olduğunu bilir. Amazon özgürlüğünü ve bağımsızlığını kaybetmekten korkar Rekabetçi sporlar onun en sevdiği eğlencedir. Kazanmak her zaman hedefidir. Bir erkeğe karşı kaybetmek en büyük korkusudur. Bir erkeğe eşit olduğunu kanıtlamaktan hoşlanır. Kendi ölümünden korkmaz, diğer kadın ve çocukların ölümünden korkar. Makyaj ve saç stiliyle ilgilenmez. Kadın arkadaşlardan daha fazla erkek arkadaş edinmiştir (Schmidt, 2001: 32-33).

Vahşi hayvanlar ve doğa ile olan ilişkisi onu içgüdüsel ve ilkel kılmaktadır. Bu arketip çağımızda, söz konusu içgüdüsüyle yönetim kurulu odasında erkeklerle konum ve güç için savaşan bir kadındır. Kadınlar için savaşçı arketipidir. Giysileri hakkında fazla düşünmüyor. Kolayca hareket edebileceği bol giysiler giymeyi seviyor. Mitolojide Artemis, seksi olduğu için değil, hızlı koşmasına izin vereceği için kısa bir tunik giymeyi istemektedir. Adaletsizliğe olan öfkesi hızlı, acımasız davranmasına neden olmaktadır. Bu nedenle de bazen yanlış kişiyi hedef almaktadır. Kendini tehdit altında hissettiğinde ölümcül olabilmekte ve öfkesini ifade etmek için fiziksel yöntemler kullanabilmektedir. Demokrasinin, diplomasinin, doğru ve yanlış düşüncelerin onun için önemi yoktur. Her ne pahasına olursa olsun intikamını almayı başarmaktadır. Sosyal normlara uymayı reddederek yasadışı umursamaz davranışlar sergilemektedir (Schmidt, 2001: 34). Bu yönleriyle anti-sosyal bir kadındır. Artemis kadın arketipi özgürlüğünü ve doğal yaşamı sever. Örneğin doğada yürüyüşler ve kamp yapar. Doğal yaşamın kadınıdır.

Arketipin kötü yanı içgüdüsel davranması ve pişmanlık duymamasıdır. Anında tatmin olmak istemesi, adaletin hızla gerçekleşmesini beklemesi, aşırı duygusal tepkiler vermesi kötü özellikleridir. Diktatör olarak hareket etmektedir. Adaleti de bu şekilde dağıtmaktadır. Bastırılmış travmaları ya da yıllarca uğradığı tacizden dolayı tepkilerini güçlü ve şiddetli bir şekilde sergilemektedir. Artemis kadın arketipi hem sevecen hem de acımasızdır.

TV'de Artemis arketipi: Buffy Summers (Buffy the Vampire Slayer), Nikita (Nikita)

Sinemada Artemis arketipi: Rose DeWitt (Titanic), Ripley (Yaratık), Louise Sawyer (Thelma ve Louise), Sarah Connor (The Terminator)

Edebiyat ve Tarihte Artemis arketipi: Wonder Woman, Joan of Arc, Queen Boudica, Scout (Bülbülü Öldürmek), Idgie Threadgoode (Kızarmış Yeşil Domatesler)

Türk Sinemasında Artemis arketipi:

Popüler sinema ve televizyon anlatılarında çok fazla kullanılmayan, fakat yine de önemli film ve romanlarda karşımıza çıkmış bir arketiptir. Türk anlatılarında keskin karakteristik özellikleri daha yumuşatılmıştır.

Evcilik Oyunu (Halit Refiğ, 1964) filminde erkeklerden nefret eden çalışmayı çok seven fabrika sahibi bir kadın parayla kendine bir koca tutmaktadır. Çalışan kadınların da evlenebileceğini göstermek istemektedir. Amacı kadınlara bir mesaj vermek, aslında onlara düşünce düzeyinde yardım etmektir. Çirkin ve asosyal bir karakter olarak filmde gösterilmektedir. Sonunda aşk ya da evlilik yerine iş hayatındaki başarıların daha önemli olduğuna karar vermektedir.

Çalıkuşu (Osman Seden, 1966) filmindeki Feride karakteri annesiz büyümüştür. Hareketli ve hırçın bir çocuktur. Anadolu'da öğretmenlik yaptığında erkekler tarafından taciz edilir. Kız çocuklarının erkekler gibi okumasını ister, bir köyde adı kötüye çıkmış köy tarafından istenmeyen bir kadına yardım etmek ister, kadının kızını evlat edinir. Kendinden büyük biriyle kendisini koruması amacıyla evlenir. Feride, İstanbul'daki rahat yaşamından uzaklaşmış, adeta bir savaşçı gibi Anadolu'da öğretmenlik yapmıştır. Kadınların yararına öncelik vermiştir. Çevresi tarafından genellikle asosyal görülmüştür.

Ah Belinda (Atıf Yılmaz, 1986) filmindeki Serap karakterinin sevgilisi vardır, fakat evlenmeye yanaşmaz ve çalışarak hayatını devam ettirmek ister. Bu kimliğinden fantastik bir şekilde klasik bir ev kadınına dönüşür. İstemeden dönüştüğü bu role alışamaz. Geri dönmeye çalışır, eski hayatındaki Serap gibi yaşamaya çalışırken çevresiyle çatışır.

Kurtuluş Son Durak (Yusuf Pirhasan, 2012) filmi bir kara komedidir. Ana karakter Eylem yeni taşındığı apartmandaki kadın komşularının erkeklerle yaşadıkları sorunlar nedeniyle mahvolmuş hayatlarını kurtarmaya çalışır. Kadınlar için çalışan, onların yararı için kendi hayatını değiştiren bir karakterdir. Bu yanlarıyla Artemis ile benzerlikler göstermektedir.

- **Athena (Minerva)**

Zeus'un ilk karısı Metis Athena'yı doğuracağı sırada onu yutmuştur. Zeus'un alnını Hephaistos'a ya da Prometheus yarar. Bu yarıktan zırh giyinmiş olarak Athena çıkar. Zeus, çocukları içinde en çok Athena'yı sevdiği için kalkanını ve şimşeğini yalnız onun taşımasına izin vermiştir (Cömert, 1999: 27).

Savaş ve bilgelik tanrıçasıdır. Anlaşmazlıkları mantık ve zekâ ile çözmeye çalışmıştır. Savaş kaçınılmaz olduğunda ise stratejide çok başarılıdır. Savaşta çok da acımasızdır. Aynı zamanda yaratıcı bir mucittir. Dokumacılıkta ve savaşta ustadır. Kahramanlar ve askerler onun koruyuculuğuna başvurmuşlardır. Birçok şehrin de koruyucusudur. Bilge ve adil olduğu için

konseylerde ve mahkemelerde yer almıştır. Metal işlerinin, marangozların, beceri gerektiren işlerin de tanrıçasıdır. Cinselliği ve anneliği kendiyle özdeşleştirmemiştir. Annesi olmadan doğmuştur. Annelikle ilgili bir fikri de yoktur. Adına çok sayıda tapınak ve mabet yapılmıştır. Çok sayıda icadın sahibi de sayılır. Saban, yular, savaş arabası, flüt, trompet, matematik, zeytinyağı onun icatları arasındadır. Pek çok yardım öyküsü bulunmaktadır. Athena, Diomedes'e Truva savaşınsa yardım etmiş, sonra da eve dönüş yolunda onu korumuştur. Herakles'in birçok kez yardımına koşmuş, rehberlik etmiştir. İason'un zor görevinde ona cesaret vermiştir. Perseus, Medusa'nın başını Kral Polydektes'e getirme görevini Athena sayesinde başarmıştır (Conner, 2016:130-134).

Bu kadın arketipi Amazon ya da feminist değildir. Kadınların verdiği mücadeleye katılmaz, kadın davasına karşı da çıkabilir. Erkeklerle birlikte aynı tarafta olduğunu göstermek onun için önem taşımaktadır. Hedeflerine ulaşmasına yardımcı olabilecek güçlü erkeklerle ittifaklar kurmaktadır. Erkeklerle aşk yaşamaz, arkadaş olabilir. Güçlü erkeklere her zaman sadık olduğu için erkeklerin olduğu işlere ya da iş yerlerine girmesine izin verilen bir kadındır. Bir tanrıça olarak hem el sanatlarını hem de savaşları denetlemektedir. Her ikisi de hem sabır ve konsantrasyon gerektirmektedir. Zeki ve çok stratejik düşünme yeteneğine sahiptir. Duygularının onu harekete geçirmesine asla izin vermemektedir. İçgüdüleri yerine beynini kullanmayı seçmiştir (Schmidt, 2001: 41-41).

Erkek gibi davranmaya çalışan, erkek işi olarak bilinen işlere girmeye çalışan kadın arketipidir. Fakat feminist özelikler taşımaz. Amazon kadını da değildir. Ataerkil düzeni olumlayan, ataerkil düzene dahil olmak isteyen kadın arketipidir. Örneğin *G.I. Jane* (1997) filmindeki kadın karakter bir erkek gibi askerlik yapabileceğini kanıtlamak istemektedir.

Bir Amazon kadını özünü korurken Athena arketipi kadını ise erkek gibi olmayı istemekte, erkekler arasına girmeye çalışmaktadır. Sözleri, tavırları, eylemleri ve değerleri oldukça erkeksidir. Güçlü erkeklerle aynı seviyeye gelmeyi ve ataerkilliği önemsemektedir. Erkekler tarafından kabul edilmeyi istemektedir. Kariyerinde de bu şekilde ilerlemektedir (Schmidt, 2001: 43). Athena özgürlüğünü sever fakat Artemis gibi doğacı değildir, uygarlığı tercih etmektedir.

TV'de Athena arketipi: Dana Scully (X-Files), Murphy Brown (Murphy Brown), Captain Kathryn Janeway (Star Trek)

Sinemada TV'de Athena arketipi: Elizabeth I (Elizabeth), Lieutenant Jordan (G.I. Jane), Katherine Parker (Çalışan Kız), Margo Channing (Eve Hakkında), Loretta Castorini (Ay Çarpması)

Edebiyat ve Tarihte TV'de Athena arketipi: Matilda (Countess of Tuscany), Kate (Hırçın Kız), Beatrice (Kuru Gürültü), Lady Macbeth (Macbeth)

Türk Sinemasında TV'de Athena arketipi:

Türk sinema ve TV anlatılarında sevilen bir arketiptir. Erkek gibi davranan kadın arketipidir. Çalışan kadın arketipidir. Erkeklere ve kadınlara rakip olmayı ister. Güzeldir fakat güzelliğini saklar. Erkeklerin onu fark etmesi zaman alır. Zeki, bilgili ve becerikli bir kadındır. Bazen rekabetçi ya da amazon yanı geç ortaya çıkan bir kadındır. Türk sinema ve TV filmlerindeki erkeklerin dikkatini kadın olarak çekmeyen, çalışan, rekabetçi, zeki kadındır.

Şoför Nebahat (1960 ve 1970) erkeklerin güvenini ve arkadaşlığını kazanır. Şoförlüğün erkeklere uygun olduğu düşünülen yıllarda bu kadın arketipi kendini bu meslekle göstermiştir. Kadınların yanında yer almak, ya da kadınların durumunu iyileştirmek gibi bir düşüncesi yoktur. Sadece erkeklerin olduğu bir alanda çalışmaktadır. Kadın olarak algılanması da zaman almaktadır.

Kara Gözlüm (1970) filmindeki Azize karakteri erkeklerin iş yerlerinde çalışmaktadır. Çalışan diğer erkekler arkadaşıdır. Bu kadın karakterin de feminist bir duruşu yoktur. Ataerkil düzenle bir sorunu ya da çatışması da yoktur. Bu kadın arketipi mevcut düzene kendilerini kabul ettirir, kendilerine saygı duyulmasını sağlar.

- **Demeter (Ceres)**

Kronos'la Rheia'nın kızıdır. Demeter sanat eserlerinde heybetli bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Yüzünde hüzün ve iyilik vardır (Cömert: 1999: 39-40). Hasat, tahıl ve verimlilik tanrıçasıdır. Nazik ve cömerttir. Diğer tanrılardan daha fazla insanların arasında olduğu görülmektedir. Hem yaratma hem de yok etme güçlerine sahiptir. Kızgın ya da üzgünken nezaketi acımasızlığa dönüşebilmektedir. Evlenmemiştir, fakat sevgilileri ve çocukları vardır.

Kızı Persephone, Hades tarafından kaçırılır. Kızına yardıma koşar fakat onu bulamaz. Dokuz gün dokuz gece boyunca dünyanın her yerini dolaşır. 10. gün küçük tanrıçalardan olan Hekate ile karşılaşır. Hekate onu güneş tanrısı Helios'a yönlendirir. Helios, Hades'in kızına iyi bakacağını konusunda onu ikna etmeye çalışır. Öfke ve acı içindeki Demeter Olimpos Dağı'nı ve tanrıça sorumluluklarını terk eder. Görevini bırakınca dünya kuraklık ve açlıkla kavrulur. Keder içindeki Demeter kırlarda dolaşmaya başlar. Bazen misafirperverlikle karşılanır ama çoğunlukla onunla alay edilir. Zeus, insanlık açlıktan öleceği için ablasını aramak için yola çıkar. Hades'e kızı getirmesini emreder. Sonunda tanrılar karşılıklı ödün verirler. Yılın bir kısmı annesiyle bir kısmında da Hades ile yeraltında kalacaktır. Yeraltında kaldığı sürece dünyada sonbahar ve kış yaşanır. Annesiyle olduğu zamanlarda ise bitkiler büyür (Conner, 2016: 104, 107).

Demeter kadın arketipi anlamak için şu öyküye bakılabilir. "*Üzgün ve kızgın Demeter, ölümlü bir yaşlı kadın kılığına girerek kentleri dolaşmaya başlar. Atina yakınlarındaki bir kasabada Bakireler çeşmesinin yanında üzgün üzgün otururken, kral Keleos'un dört kızı çeşmeye su almağa gelirler. Demeter, korsanların elinden kaçtığını söyleyerek, acıklı bir öykü uydurur. Kızlar, ihtiyar kadına iş verirler. Anneleri Metaneira, bir oğlan çocuğu doğurmuştur. Bebeğe bakıp beslemesi için Demeter'e verirler. Demeter, çocuğu Olympos usullerine göre besler. Ona yalnızca nektar ve ambrosia verir. Analık sevgisinde çok aşırı giden tanrıça, çocuğa sürekli gençliği de armağan etmek ister. Bunun için de geceleri onu ateşin içinde saklar. Meraklı anne olanları gözler ve alevleri görünce bir çığlık atar. Büyü bozulur. Tanrıça, insanların aptallığından, artık bir daha gerçekleşmeyecek olan kendi iyi niyetlerinden söz eder ve bütün kutsal parlaklığı içinde görünür. Olanlara çok üzülen ve korkan Metaneira ile kızları, bütün gece, öfkeli tanrıçayı yatıştırmaya çalışırlar. Güzel saçlı, güzel örgülü Demeter, kendisi için tapınağın kurulmasını ister. Mysteria denilen gizli bir tapınç, merkezi doğar* "(Cömert: 199: 39-40).

Bu kadın arketipinin hayatının anlamı ve amacı çocukları veya ilgilendiği, koruduğu kişilerdir. Çocuklarına bakan, bir hayır kurumunda çalışan, barınaktaki hayvanlara yardım eden, bir yabancıya ya da öğrencilere yardım eden bir kadındır. Bu arketipin kötü yanı aşırı kontrollü bir anneye dönüşebilmesidir. *Misery* filmindeki Annie Wilkes karakterinin (Kathy Bates) yaptığı gibi başka birine yardım ederek onun hayatına sahip olabilir. Örneğin kendi hayal kırıklıklarını kızına yansıtan annedir (Schmidt, 2001: 50-55).

Bu aşırı kontrolcü anne başkalarını suçlama konusunda ustadır. Her şeyi insanların ona ihtiyacı olduğu düşüncesiyle yapar. Başkalarının onsuz yaşayamayacağını düşünür, ancak gerçekte o onlarsız yaşayamaz. İnsanlara yardım ettiğine inanır ama aslında yaptığı şey, kendinden kaçınmak için diğer insanların hayatlarıyla meşgul olmaktır. Çocuklarını büyütmek

için tüm hayatından vazgeçtiğini düşünmektedir. Onlar için her şeyini feda etmiştir. Bu nedenle de saygı ve itaat istemektedir (Schmidt, 2001: 55).

TV'de Demeter arketipi

Carol Ann Brady (The Brady Bunch), Daphne Moon (Frasier), Marie Barone (Herkes Raymond'u Sever), Piper Halliwell (Charmed)

Sinemada Demeter arketipi: Carol Connelly (Benden Bu Kadar), Stella Dallas (Stella Dallas), M'Lynn Eatenton (Çelik Manolyalar) , Dorothy Boyd (Jerry Maguire)

Edebiyat ve Tarihte Demeter arketipi: Florence Nightingale, Rahibe Teresa, Mary Poppins (Mary Poppins), Widow Douglas (Huckleberry Finn'in Maceraları)

Türk Sinemasında Demeter arketipi:

Türk sinema ve televizyon filmlerinde hatta edebiyatında da çok bilinen fedakâr ve acılı anne arketipidir. Demeter, fedakâr ve cefakâr Anadolu kadını arketipidir. Korumacılığı bazen aşırı olabilmektedir. Bu da yarar değil zarar vericidir. Sadece kendi değil başkalarının çocuklarını da kendi istediği gibi yönlendirmek istemektedir.

Sinema, televizyon ve edebiyatımızda sayısız örnek bulunmaktadır. Örneğin sinemada *Gülsüm Ana* (1982), *Boş Beşik* (1969), *Toprak Ana* (1973) filmlerinde Fatma Girik'in canlandırdığı anne tipi çocukları için her şeyi yapabilen, kendinden bile vazgeçerek sadece onları yaşayan bir kadındır. Oyuncu olarak Fatma Girik, özellikle Anadolulu anne arketipini taşımaktadır. Diğer kadın sinema oyuncularında da bu arketip belirgindir.

Demeter kadın arketipinin kötü yanı aşırı kontrollü anne olarak "yutan anne" motifine dönüşmesidir. Yutan anne motifine daha çok gerilim ya da korku türündeki filmlerde rastlanmaktadır. Psikolojik gerilim filmlerinde örneğin A. Hitchcock'ın Sapık filmindekini Norman Bates'in baskıcı annesi gibi.

Hitchcock, Sapık'ta "canavar ana" ya da "yutan ana" olarak tanımlanan motifi kullanmıştır. Filmin ana karakteri Norman Bates, annesinin baskısı altında yaşamış ve sonunda onu öldürmüştür. Norman annesinden ayrılamamış ve mezarından çıkararak içini doldurarak yaşatmaya çalışmıştır. Filmdeki ana olay, Freud'un çocuklukta yaşanan bir travmanın yetişkinlikte onu nörotik yapacağı teorisine dayandırılmıştır. Norman Bates, annesinin ölümden sonra da annesinin baskısından kurtulamamıştır. Norman annesinin kişiliğine girip onun gibi konuşmakta ve davranmaktadır.

- **Hera (Juno)**

Zeus ve Hera evliliği için cennetten çıkma bir beraberlik denilmektedir. Aslında her zaman uyumlu değillerdi. Zeus'un, Hera ile evlenmeden pek çok karısı ve aşığı olmuştur. Tüm aşk maceralarından sonra kız kardeşi Hera'nın kalıcı karısı olmasını istemiş, fakat Hera buna yanaşmamıştır. Bir hileyle onun kocası olabilmiştir. Düğünlerine tüm tanrı ve tanrıçalar katılmıştır. Düğünlerinin 300 yıl sürdüğü söylenir. Bu evliliği anmak için festivaller düzenlenmiştir. Hera gelinleri koruyan ve zina yapanları cezalandıran bir evlilik tanrıçasıdır. Zeus'un başka kadınlardan da çocukları vardır. Hera, tanrı ve tanrıçaların en kıskancıdır. Zeus'un sadakatsizliğine öfkelense de hıncını onunla birlikte olan kadınlardan almıştır. Kadınları suçlamış ve cezalandırmıştır. Hera, Zeus'a sadık kalmıştır. O, sadakatin ve söz vermenin tanrıçasıdır. Zeus'un onu aldattığı bir zamanda dağa çekilip iki çocuk doğurmuştur (Conner: 2016: 67-70). Hera, Afrodit'den sonraki en güzel tanrıçadır. Tanrıçalar içinde öfkesi en büyük olandır. Şu öykü Hera'yı anlamak için önemlidir. Üç güzeller yarışmasında Truva Prensi Paris, Hera'yı değil Afrodit'i seçer. Hera çok öfkelenir ve Truva'nın yok edilmesini

ister. Truva Savaşı'nda Hera, Akha'ları destekler. Zeus'un Truvalılara yardım etmemesi için Zeus'u meşgul eder. Hera kadın arketipinin öfke ve yıkma gibi iki güçlü tepkisi vardır. Kıskanç, sahiplenici bir kadın arketipidir. Sözüne güvenilirlik ve sadakat iyi özellikleridir. Kendini aşma, dönüşüm de ona özgü olumlu özellikleridir. Tarihteki kraliçelerinin özellikleri Hera'ya oldukça benzerdir.

Mitlerde eş ve anne rolünün dışında bir kimliği yoktur. Son derece güçlü ve becerikli bir karakterdir. Kocası sadakatsizse bunu hiç iyi karşılamamıştır. Kendisine yapılan yanlışları görmezden gelmemiştir. Güçlü ve kararlı bir kadın olarak görülmektedir. İstediği zaman çok destekleyici ve verici olmaktadır fakat karşılığında da aynısını beklemektedir. Kocası onun hayatıdır. Sanki birlikte bir şirket ya da devlet oluşturmuşlardır. Yönetmekten mutludur, bundan gurur duymaktadır. Geniş ailesini bir arada tutmak ve artık evinde yaşamıyor olsalar bile onları sürekli kontrol altında tutmak istemektedir. Bu kadın arketipi evlenmemekten ve çocuk sahibi olamamaktan, yaşlanmaktan ve yalnız kalmaktan korkmaktadır (Schmidt, 2002: 67-69).

TV'de Hera arketipi: Matriarch/Scorned Woman TV Heroes, Roseanne Conner (Roseanne) , Monica Geller (Friends), Lois Wilkerson (Malcolm in the Middle)

Sinemada Hera arketipi: Brenda Cushman (The First Wives Club), Aurora Greenway (Terms of Endearment), Joan Crawford (Mommie Dearest), Carolyn Burnham (Amerikan Güzeli), Ruth (She-Devil)

Edebiyat ve Tarihte Hera arketipi: Gertrude (Hamlet), Mrs. Compson (The Sound and the Fury), Mrs. Bennet (Aşk ve Gurur), Nurse Ratched (Guguk Kuşu)

Türk Sinemasında Hera arketipi:

Türk tarihinde bazı padişah eşleri Hera arketip kadınına örnektir. Hürrem Sultan ya da Kösem bu arketipin en tanınmış örneği olabilir. Televizyon filmi olarak *Muhteşem Yüzyıl*'da karşımıza çıkan Hürrem Sultan bir Hera kadını yani kraliçe arketipine uygunluk göstermektedir. Güçlü ev kadınları da Hera arketipine örnek olarak verilebilir. Ailede gizli yönetici olan, kendini çok belli etmeyen kadındır. Ailedeki varlığını çocukları ile gösterir ve giderek aile içinde güçlenir.

Türk sinemasında güçlü kadın olarak karşımıza çıkan bir arketiptir. *Yılanların Öcü* (1962) filminde Irazca (Aliye Rona) karakteri aileyi yönetir, intikam alınmasını ister, öfkesi ile korku verir.

Türk kültüründe daha çok hanımağa olarak bu arketipin yansımalarını görebiliriz. Sert, intikam alan, eşine bağlı, çocuklarını her zaman kontrol eden, sözüne güven duyulan kadındır. Özellikle televizyon dizilerinde oyuncu Ahsen Gürzap, Tomris İncer ve Selda Alkor ile akla gelen rollerdir. Daha yumuşak, hanımağa özelliklerinin sertliklerini taşımayan rollere de rastlanmaktadır. Örneğin *Gelin* (1973) filminde Hülya Koçyiğit'in canlandırdığı Meryem karakteri aile içinde sözünü geçirememesine rağmen son sözü söyleyen ve çevresine değişim getiren, hem de kendi dönüşümünü yaşayan bir kadındır. Başka bir örnek olarak da *Sultan* (1978) filmindeki Türkan Şoray'ın canlandırdığı kadın karakter kendi bireysel dönüşümünü yaşar ve kendi kurallarını kabul ettirir.

- **Hestia (Vesta)**

"Hestia ateşle ilgilidir. Aile ocağını ya da insan topluluğunu, kenti simgelemektedir. Ailenin koruyucusu olduğu kadar soyun ve devletin de koruyucusu sayılmaktadır" (Cömert, 1999: 34). Olimposlu tanrıların yaşça en büyüğü, en şefkatlisi, en faziletlisi ve en cömertidir. Saf iyilik olarak görülmektedir. Aile tanrıçasıdır. Yuvayı ve aile üyelerini korumaktadır. Evlerin içinde olup biten her şeyi gözlemektedir. Simgelediği ocak, sıcaklık ve gıda kaynağıdır. Evlerde tapınıldığı için adına yapılan tapınak sayısı çok azdır. Hestia, Olimpos dağından ayrılmamıştır, bu nedenle de hakkındaki mitler azdır. Onun hakkında dedikodu yapmak kutsallığına saygısızlık olarak kabul edilmiştir. Barış yanlısıdır. Evlenmemiştir ve onsuza kadar bakire kalmak için yemin etmiştir. Vesta tapınağı onun adına yapılmıştır (Conner, 2016: 110-111).

Mistik kadın arketipidir. Hestia, barış ve mistisizmin kadınıdır. Düşünceleriyle yalnız kalmayı sevmekte ve yalnızlık içinde mutluluğu bulabilmektedir. Sakin doğası ve sessizliği, ona gizem vermektedir. Bu kadın arketipi ev ve günlük işlerini kolaylıkla ve zevkle yapar. Evlilik ya da dış dünyasal arzuların yerine bir rahibenin ruhani yaşamını tercih eder. Yaratıcılığını tatmin etmesi için bir stüdyo veya bahçe gibi bir alana ihtiyacı vardır. Doğada olmayı ve bitkilerle ilgilenmeyi sever. İçe dönük bir kadındır, fakat insanları dinler ve yardımcı olmaya da çalışır (Schmidt, 2002:67-70).

Hestia kadın arketipi sessiz bir kadın arketipidir. İnsanlardan uzak duran, sakin ve içe dönük yaşayan bir kadındır. Bununla birlikte insanların duygularını anlayan ve duygusal ağırlıklarını hisseden bir kadındır. Bu nedenle de yalnızlığı sevmekte, halka açık yerlerde sıkılmaktadır.

Örneğin, kalabalıktan kaçınmak için geceleri market alışverişi yapan bir karakterdir. Rekabetten olabildiğince uzak durmaktadır. Sessiz ve sakin bir ev yaşamı sürdürmek istemektedir. Örneğin, bir tesisatçı çağırmaktansa kendi musluğunu tamir etmeyi tercih etmektedir. Giyimde trendlere uymamakta, basit ve rahat kıyafetler giymeyi tercih etmektedir. Ya da dünyevi tarzını ve tutumlu geri dönüşüm anlayışını gösteren ikinci el mağaza kıyafetlerine ilgi duymaktadır (Schmidt, 2002: 71-74).

TV'de Hestia arketipi: Phoebe Buffay (Friends), Willow Rosenberg (Buffy the Vampire Slayer)

Sinemada Hestia arketipi: Beverly Sutphin (Serial Mom), Annie Hall (Annie Hall)

Edebiyat ve Tarihte Hestia arketipi: Dolores Claiborne (Dolores Claiborne), Blanche DuBois (Arzu Tramvayı)

Türk Sinemasında Hestia arketipi

Zehra (1972) filmindeki kadın karakter mistik yanını keşfeder. Filmin başlangıcında şehir hayatını seven bir karakterken bir dönüşüme uğrayarak mistik özellikleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin doğayı ve hayvanlara ilgisi artar. Hesitia arketipi kadınına dönüşür. Türk sinemasında Hestia arketipi daha çok dini konulu filmlerde görülmektedir. *Birleşen Yollar* (1970) filminde de kadın ana karakter mistik yanını keşfeder. Dini değerlere önem vermeye ve bu değerleri yaşamaya başlar. *Rabia* filminde (1973) ilk kadın evliyanın öyküsü anlatılmaktadır. Hestia kadın arketipinin özellikleri ilk kadın evliyayı anlatan bu filmdeki karakterde görülebilmektedir. Türk sinemasında dini değerleri yaşayan kadınlarda Hestia'yı görmek mümkündür. Hestia, Olimposlu tanrıların yaşça en büyüğü, en şefkatlisi, en faziletlisi ve en cömertidir. Bu türdeki filmlerden başka ana karakterin yaşlı kadın olduğu filmlerde de Hestia arketipi ortaya çıkmaktadır. Örneğin Yıldız Kenter'in rol aldığı *Ağaçlar Ayakta Ölür* (1964) ve *Hanım* (1988) filmlerinde bilge, mistik fakat dinsel bir yaşam sürmeyen bir kadın baş roldedir. Bu filmlerdeki kadın ana karakter çoğunluk tarafından sıkıcı bulunan, ev hayatını seven, ev içinde ilgi alanları olan bir kadındır. Türk anlatılarında ya dini bir yaşam

sürdüren ya da popüler kültür dışında kalan sessiz kadın karakterlerde Hestia kadın arketipi görülmektedir.

Sonuç

Mitler eski çağların eğlenceli anlatılarıdır. Aşk, ihanet, intikam, büyü ve bol aksiyon olan öykülerdir. Genellikle ders verici bir amaç taşımamaktadırlar. Tanrıların ve tanrıçaların olağanüstü maceraları anlatılmaktadır. Bu çalışmada mitlerin gerçeklikleri ya da öykülerin yapıları değil tanrıçalardan birkaçı, Afrodit, Artemis, Athena, Demeter, Hera, Hestia, ele alınmıştır. Arketip ve kolektif bilinçdışı kavramlarından yararlanılarak bu tanrıçalar üzerinden evrensel kadın arketipleri ortaya konulmuştur. Popüler kültür ürünleri geniş kitlelere ulaşan eserlerden oluşmaktadır. Kitle kültürü, kitlesel üretimin gerçekleştiği sanayi devrimi sonrasının kültürüdür. Modernizmin yaşandığı yeni dönemde, göklerde yaşayan tanrısal varlıkların hikayelerinin yerini yeryüzünde yaşayan insanların dramları almıştır. Artık öykülerdeki karakterlerin olağanüstü güçleri yoktur. Öyküler yine eğlencelidir. Eski çağlarda ozanlar ilgi çekici bir şekilde öyküleri anlatmışlardır. Modern dönemde öyküler, kitlesel üretimle birlikte yazılı olarak basılmış ve çoğaltılmış, daha sonra fotoğrafın ve sinema filminin keşfedilmesiyle hareketli olarak perdede izleyicilere sunulmuştur. Sinema, eski çağların ozanlarının anlattığı olağanüstü öyküleri dünyevileştirerek yeni bir sanatsal anlayış ve boyutla tekrardan üretmiştir. Öyküler yeryüzünde geçmekte ve olağanüstü güçleri olmayan insanlar tarafından yaşanmaktadır. Öykülerin karakterleri ise aslında tanıdıktır. Eski çağların tanrı ve tanrıçaları karakteristik özellikleriyle insanlığın ortak hafızasında ve sözlü kültüründe önemli bir yer tutmuştur. Herkes tarafından bu karakterler isimleriyle olmasa da karakter olarak, davranışları olarak tanınmaktadırlar. Mitoloji, arketipler oluşturmuş ve tüm kültürlerde benzer şekillerde ortaya çıkmış, anlatılmışlardır.

Arketipler (öykü ya da karakter) insanlar tarafından tanınmaktadırlar. İnsanları duygusal olarak etkilemektedirler. Ortak bilinçdışında yer alan arketipler insanların psikolojisini etkilemektedir. Modern dönemlerin anlatısı olan sinema filmlerinde arketipler devam etmişlerdir. Çağdaş mitoloji de denilen sinema tanrısal olanı dünyevileştirmiştir. Fakat bir yandan da yine ulaşılmaz tanrısallık imajını korumuştur. Sinema yıldızlarının ulaşılmazlığı, sinema ve televizyon filmlerinin izleyiciye verdiği hayranlık duygusu mitolojinin günümüzde devam ettiğini göstermektedir. Bu çalışmada söz edilmemiş olsa da bu arketiplerin görsellikleri için de "görsel arketipler" denilebilir; fakat bu ayrı bir çalışmanın konusu olabilir. Sadece davranışlar, karakteristik özellikler değil görsellikler de ortak bilinçte yer etmiştir.

Arketipsel öykü ve karakterler popüler kültür tarafından bilinçli olarak kullanılmaktadır. Bu öyküler, yani kolektif bilinçtekiler izleyenlere tanıdık gelmektedir. Reklamlar, TV filmleri, sinema filmleri günümüzde kolektif bilinçte bulunanları yani insanlığa tanıdık gelenleri tüketiciye sunmaktadırlar. Bu çalışmada sonuç olarak denilebilir ki, aşk, güzellik, zekâ, sanat, tehlike Afrodit'e, doğacılık, özgürlükçülük, rekabetçilik Artemis'e, zekâ, savaşçılık, bilgelik, uygarlık, düzeni desteklemek Athena'ya, fedakâr annelik Demeter'e, öfke, cezalandırma, yöneticilik Hera'ya, içe dönüklük, barış, mistizm Hestia'ya aittir. Kadın kahramanların belirgin ve oturmuş karakterleri binlerce yıldır anlatılan mitlerden çıkmaktadır. İzleyici bu karakterleri davranışsal özellikleri, öykudeki işlevleri ve hatta dış görünüşleriyle birlikte kolayca anlayabilmekte, tanıyabilmekte ve içselleştirebilmektedir. Bu da eserin beğenilmesini ve başarı kazanmasına katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Armstrong, K. (2005). *Mitlerin Kısa Tarihi*. (Çev. Dilek Şendil). İstanbul: Merkez Kitaplar.

Cevizci, A. (2005). "Kollektif Bilinçaltı", *Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Colin, G.D. (2005). *Kadın, İslam ve Sinema*. (Çev. D. Koç). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Eliade, M. (1993). *Mitlerin Özellikleri*. (Çev. Sema Rıfat). İstanbul: Simavi Yayınları.

Fordham, F. (2015). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, (Çev. Aslan Yalçıner). İstanbul: Say Yayınları.

Hall, C. S ve Nordby, V. J. (2016). *Jung Psikolojisinin Ana Çizgileri*. (Çev. Ender Gürol). İstanbul: Cem Yayınları.

Hamilton, E. (1974). *Mitologya*. (Çev. Ülkü Tamer). İstanbul: Varlık Yayınları.

Hill, L. H. (2001). *The Brain and Consciousness: Sources of Information for Understanding Adult Learning*. New Directions For Adult and Continuing Education.

Holt, D. B. (2003). *What Becomes An Icon Most*. Harvard Business Review, 81(3).

Indick, W. (2007). *Senaryo Yazarları İçin Psikoloji*. (Çev. Yeliz Taştan-Ertan Yılmaz). İstanbul: +1 Yayınları.

Jung, C. G. (1997). *Analitik Psikoloji*. (Çev. E. Gürol). İstanbul: Payel Yayınları.

Jung, C. G. (2004). *On the Nature of Dreams*. Portland: Scriptor Press.

Leeming, D. A. (2020). *Mitoloji: Kahramanın Yolculuğu*. (Çev. Ilgın Yıldız). İstanbul: Say Yayınları.

Mark, M. & Pearson, C. (2001). *The Hero and the Outlaw: Building Extraordinary Brands Through the Power of Archetypes*. New York: McGraw-Hill

Mascetti, M. D. (2009). *İçimizdeki Tanrıça: Kadınlığın Mitolojisi*. (Çev. Belkıs Çorakçı). İstanbul: Doğan Kitap.

Sami, Ş. (2004). *Dünya Mitolojisinden Örnekler*. (Çev. Cengiz Batuk). İstanbul: İnsan Yayınları.

Vogler, C. (2009). *Yazarın Yolculuğu*. (Çev. Kenan Şahin). İstanbul: Okuyanus.

ART OF CINEMA AND RUDOLPH ARNHEIM

Assist. Prof. Dr. Elif NUYAN
Bursa Uludağ Üniversitesi, Felsefe bölümü
Orcid ID: 0000-0002-0560-7085

ABSTRACT

Since its first appearance, cinema stimulated our minds and allowed us to see ourselves and the world with a new eye. It has had an effect that has changed and transformed the world since the end of the 19th century, today and even in the future. Today, when talking about the art of cinema, we see that cinema has been adopted as an art form without question. In popular cinema festivals and academic symposiums, film reviews, director criticis are made, and elements of the art of cinema are discussed thoroughly from different aspects. However, although the widespread acceptance of cinema as an art does not seem controversial today, this was not always the case. Cinema, unlike other arts, has been the only art form that had to prove its competence as an art form. The question of the essence of cinema continues to be actively discussed as a philosophical question. Cinema philosophy is accepted as a sub-discipline of philosophy. Many contemporary philosophers such as Deleuze, Badiou and Zizek have been thinking about cinema for decades. But the first theorists who argued about the nature of cinema, even when it was not taken seriously, especially when it was seen as a common fairground entertainment by the aristocratic class, they were arguing in a proactive manner about the nature, potentials and effects of cinema. Rudolph Arnheim was one of the most important theorists who saw cinema as a branch of art and worked on determining its aesthetic limits. In his Cinema as Art, German perception psychologist, art and film theorist Arnheim opposes the notion that photography and film are merely mechanical reproductions and therefore cannot be regarded as art. Arnheim asked the question of what makes the film artistic quality, and in answering this question, he attempted to show how the two types of images are fundamentally different from each other by examining the basic elements of the film and comparing whether they correspond with what we perceive in "reality. Arnheim's stimulating work brought fruitful discussions about the way cinema was perceived in the following years. Arnheim's theory of cinema invites us to reflect on cinema, which is already an important part of your life, by providing an awareness of cinema.

Keywords: Cinema, R. Arnheim, Film, Art.

Introduction: Is Cinema An Art Form?

Rudolf Arnheim is one of the world's leading film theorists as well as one of the leading theorists who developed a psychological approach to aesthetics. In the early years of cinema, the first academic interest in cinema came from the field of psychology. Arnheim studied experimental psychology at the University of Berlin in the 1920s, and then conducted pioneering studies on cinema and radio in Germany and Italy. He settled in America in 1940, fleeing Nazism in Germany and fascism in Italy. Here he applied his training on Gestalt psychology to art. He gave lectures as a professor at Sarah Lawrence College for a long time. In 1968 he was invited to Harvard University as a professor of art psychology. He retired in 1974. It seems possible to say that Arnheim stood at the intersection of art, cinema and psychology, even if only one glance at his long and brilliant academic career.

When French director Jean Renoir said “Everything that moves on the silver screen is cinema”, he actually expressed what cinema is basically about in its simplest form (Savaş, 2015: 21). Cinema is basically pictures that move; That's why movies are also called “moving pictures”, or simply movie. Well, can we talk about everything that moves on the big screen as art? Arnheim focused on the conditions under which film can be referred to as art. Max Wertheimer and Wolfgang Köhler at the Institute of Psychology at the University of Berlin, establishing the theoretical and practical basis of the Gestalt theory, Arnheim also focuses on the development of this new doctrine according to Kant's philosophy, claiming that "even the simplest process of seeing does not produce mechanical records of the external world, but organizes the sensory raw material creatively according to the principles of simplicity, order and the balance that dominate the receptor (perception) mechanism." (Arnheim,2002: 9). According to Arnheim, "This invention of the Gestalt school conformed to the notion that the work of art is not only a chosen copy or imitation of reality, but the transformation of observed qualities into forms of a particular tool" (Arnheim, 2002: 9). It was the encounter between reality and art that set Arnheim in motion. He argued that photography and film could play a role as necessary patterns of an artistic tool, which are insufficient in a perfect reproduction, and he aimed to show this in detail in his work.

Why is cinema an art?

Arnheim starts from the basic premise that the art of cinema is subject to its limitations. It is precisely its aesthetic qualities, its physical limits, that prevent the film from showing reality as it is. When comparing film to other arts, such as painting, music, literature, and dance, Arnheim points out the following similarities: it is a tool that, like other arts, can be used to produce artistic results, but not necessarily for that purpose. Postcards, for example, are not art and are not made to be art anyway. We don't talk about a military anthem as art, or take white TV romance novels as works of art. The same is true for strip dance. When we compare it with painting, “painting focuses on our sensitivities to line, color, composition and other formal qualities rather than being a copy or representation of reality. Likewise, the art of film

comes before us in a way that is the basis for the artistic expression rather than emphasizing the world it portrays. So what is this foundation we're talking about ” (Andrews, 2010: 82)?

According to Arnheim, many scholars who deny that film can be an art form art argue that it cannot be art because it is a mechanical reproduction of reality. On the basis of this understanding, there is a comparison made with the art of painting. “The road from reality to painting in painting passes through the artist's eyes, nervous system, hand, and finally the brush stroke thrown on the canvas. The process is not mechanical as in photography, where the light rays reflected from the object are collected by a lens system and directed to a sensitive layer on which they will make chemical changes” (Arnheim, 2002: 14). So, can we justify that photography and film are not art based on this reason?

According to Arnheim, "it is worth spending time thoroughly and systematically to refute the slander that photography and film are merely mechanical reproductions, so they have nothing to do with art; because this is an excellent method for understanding the nature of film art ”(Arnheim, 2002: 15). Arnheim gives the following example: If I want to take a photo of a cube, it is not enough to just get it in the field of view of my machine. When the appearance of the cube is not chosen to reflect its distinctive character, it cannot be understood that it is a cube. What matters here is the position of the eye relative to the object or how the object is positioned relative to the eye. Even though our field of vision is full of material objects, just like the camera, our eye sees this area at a certain point only from a fixed point and the eye can perceive the light rays reflected from the object by reflecting them onto a flat surface (retina), “even the reproduction of the simplest object is not a mechanical process; the important thing is to be successful or unsuccessful ”(Arnheim, 2002: 16).

Arnheim aims to examine the basic elements of the film medium separately and compare what we perceive in "reality" with the features that correspond to the film image, thus showing how the two types of images are fundamentally different from each other. It is these differences that allow the film to be grounded as an art form. Since Arnheim comes from Gestalt psychology, he emphasizes integrity according to the part, emphasizes examples and genres rather than individual feelings and sensations, Arnheim approaches film as an unreal experience (Andrews, 2010: 83). Arnheim does not deny that cinema is inherently geared towards conveying truthful images of the curious, typical and exciting things that happen in the world we live in. In fact, what created excitement in the old circus days of cinema was the narration of ordinary events on the screen, just like life. In these early days of cinema, the joy of the movie was only due to the subject. “Film art developed step by step only when directors consciously or unconsciously began to develop the possibilities of cinematographic technique and use them to create artistic productions” (Arnheim, 2002: 36). To what extent and how the use of these means of expression affects the audience is another matter. But even today, box office success depends more on what is shown. Not whether it is artistic or not. The low number of spectators following the art cinema is an indication of this.

First of all, according to Arnheim, people who underestimate the camera as an automatic recording machine should understand: “Even the simplest photographic reproduction of a simple object transcends the dimensions of a mechanical process and requires an affection of the nature of that object. For example, when it comes to artistic photography and film, the angles that best reflect the properties of an object are not always chosen. Different angles are deliberately chosen to create a defined effect. Because "film art is technically based on the manipulation of the visible, it does not offer us a structure the way people see it"

Unlike the tools of a sculptor and a painter, which alone cannot produce anything like nature, when the camera starts to work, the real world like is created mechanically. But according to Arnheim, the director should not be content with such a formless reproduction. The director's task is to create a work of art. “It is therefore important that he consciously emphasizes the features of the vehicle he uses. Nevertheless, this must be done in such a way that the attributes of the object shown must be further strengthened, condensed, and interpreted rather than destroyed (Arnheim, 2002: 36). For example, a director who wants to use the surprise element in a movie can only use it when she /he takes the shot from a certain point. So when you shoot from the front or the back, you create different effects. “When a certain feature of the film technique is used to consolidate the effect, the present invention is not only relevant but also cinematographic” (Arnheim, 2002: 38). The conditions under which the image was taken, such as the selection of a particular shooting angle, are not trivial quantities or inevitable errors; They are used deliberately by the directors as they are elements that contribute to the whole image. It is their meticulous use that brings out the artistic effect. A shooting angle has to be chosen from hundreds of visual possibilities. According to Arnheim, "it is this" limitation "that enables a particular event displayed to convey an idea (Arnheim, 2002: 39). A director can double the effect by skillfully positioning his camera. “This double effect is necessary if artistic effect is to be achieved. This double effect should not only show the subject typically, but also satisfy the viewer's sense of form ”(Arnheim, 2002: 39). For Arnheim, in order to understand a work of art, the viewer's attention must be directed to the qualities of the form. There are techniques for this. For example, Arnheim gives the following example: “If an ordinary image of a few men in a rowboat appears on the screen, the viewer is likely to perceive nothing more than a rowboat. However, if the camera is placed too high (It is called high angle shot) on the boat, it will be a very rare sight in real life. Thus, interest is shifted from subject to form. Thus, it is ensured that the viewer sees something familiar as something new ”(Arnheim, 2002: 43).

According to Arnheim, thanks to the reduction of the three-dimensional image to two-dimensional, the artist gets some benefits: First, it directs the viewer's interest by reproducing the object with an unusual or emphasis. In fact, an object displayed gains superiority over necessity, and the effect it creates is stronger and striking. Second, the artist directs attention not only to the object but also to its formal qualities in order to create a striking artistic effect. Guided by the provocative strangeness of the angle, the viewer can take a closer look at the objects. Another consequence of directing the viewer's attention to the formal qualities of the

object is to make the viewer reflect on whether the object is characteristically chosen and whether its movements are characteristic. For example, the officer he sees on the screen looks and acts like a typical officer? According to Arnheim, the camera angle is not just a warning sign or a steering tool. "By showing the object from a certain point of view, it can give deep or shallow meanings to it" (Arnheim, 2002: 44).

Conclusion

According to Arnheim, the director should not worry about reflecting reality as it is; the director is the person who pushes the limits of creativity, thinking about what method should I use to create a certain effect; because only if he/she can achieve this, he/she can be mentioned as an artist. Arnheim shows in his work the aspects in which cinematic representation differs from reality. And he lists how each of these distinctions reveals artistic content and form. “The essence of his/her argument is that as cinema gets closer to reproducing reality, there remains a narrower space in which the director can create his/her own product” (Monoco, 2001: 375).

Arnheim tries to explain that the world we see through the camera is a very different world from the world we see with our own eyes. We can think of the impact of the results of the filmic image creation processes as a window through which we can see the world. “Arnheim argued that while this glass reveals its own qualities, it distorts whatever is beyond itself… The art of cinema is a product of the constant tension between representation and deformation (Dudley, 2010: 86). The recipes prepared by Arnheim on the artistic use of cinema attracted a lot of attention. In this respect, it has been imitated a lot. But Arnheim's "imitators often do not have the ability to show how artistic effects have the capacity to produce art" (Dudley, 2010: 89).

Arnheim saw the last period of silent cinema as the pinnacle of cinema from an artistic point of view. It seems that while Arnheim made important contributions to basing cinema as an art and determining its distinctive aesthetic boundaries, he did not see the potential of cinema to transform or even adapt. He misjudged the dynamic relationship of cinema with technology. He saw the development of this relationship as an absolute threat to the artistic status of cinema. But time has shown that this relationship has revealed more of the artistic potential of cinema than a threat to its artistic status. As James Monoco pointed out, his position was understandable or even he was not alone in 1933. But Arnheim persistently maintained the same position in 1957. Arnheim wrote: "The deviation caused by the increase in screen size brings with it the desire for a colorful, three-dimensional and sound film"… "This is the desire of people who do not know that artistic influence depends on the boundaries of the art form ..." (Monoco, 2001: 375). But the adventure of the art of cinema showed us that as the cinema tools enriched, the art of cinema gained new dimensions and the filmmakers became more liberated. And in this way, they developed the artistic effects of the cinema Arnheim mentioned. So much so that no one questions the artistic status of cinema today.

KAYNAKÇA

- Andrew, J.D. (2010). *Büyük Sinema Kuramları*. Çev. Zahit Atam, İstanbul: Doruk Yayımcılık.

- Arnheim, R. (2002). *Sanat Olarak Sinema*. Çev. Rabia Ünal, Ankara: Öteki Yayınevi.

- Ersümer, A.O. (Ed). (2015). *Sinema Neyi Anlat*ır. İstanbul: Hayalperest Yayınevi

- Monoco, J. (2002). *Bir Film Nasıl Okunur?* Çev. Ertan Yılmaz, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

GRAFİTİNİN KAMUSAL ALANDAN(SOKAKTAN) SERGİ ALANLARINA KAYMASI YAKLAŞIMI

Merve ÖZKAYA
İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Sosyal Bilimler Enstitüsü Grafik Tasarım Bölümü
Orcid ID: 0000-0002-9734-3098

Dr. Öğr. Üyesi Nursan KORUCU TAŞOVA
İstanbul Aydın Üniversitesi
Orcid ID: 0000-0002-5308-4506

ÖZET

Grafiti sokakta ortaya çıkan ve özgürce kendini ifade etme amacıyla uygulanmakta olan bir sanat dalıdır. Kamusal alanda uygulanmaya başladığından beri yasal yaptırımları olan bir suç halini almıştır. Günümüzde sergi alanlarında sergilenmesi grafiti için köklü bir değişiklik olmuştur. Bu değişimin grafitiyi kısıtlayıcı yönü birçok sanatçı tarafından olumsuz tepki almaktadır. Bunun yanı sıra kimi sanatçılar ise sergilerde yer almayı geliştirici olarak görmektedir. Günümüzde grafitinin varlığını nerede ve ne şekilde sürdürmesi gerektiği tartışılması gereken bir problem haline gelmiştir.

Bu tez çalışmasına özgün değer katacak olan en önemli husus grafitinin daha önce araştırma yapılmamış olan Grafitinin kamusal alandan(sokaktan) sergi alanlarına kaymasını incelemekte olmasıdır. Araştırmanın seçilme amacı; grafitinin kamusal alanda mı yoksa sergi alanında mı varlığını sürdürmesi gerektiğini ortaya koymaktır. Bu çalışma, grafitinin sergilemedeki yerini ve sanatçılar ile sergi küratörlerinin görüşlerini ortaya koyarak bu konuda bir sonuca ulaşmayı hedeflemiştir. Araştırmanın evrenini tüm dünyada ki serbest grafiti sanatçıları ve sergi küratörleri oluşturmaktadır. Ancak zaman, süre ve veri toplama sınırlılıklarından dolayı araştırmanın örneklemini, 2019-2020 tesadüfi yöntemle seçilen, İstanbul içerisindeki küratör ve sanatçılar tarafından kamusal-özel alanda yapılan grafiti sergilemeleri hakkında alınan görüşler oluşturmaktadır. Araştırma; İstanbul il sınırları içerisinde yer alan sergi alanlarının nasıl grafitiyi sergilerinde bulundurma evresine geldiği ve grafiti sanatçılarının bu duruma karşı tutumlarına ait vaka analizini, sektör içerisinde bulunan sergi küratörleri ve grafiti sanatçılarının görüşlerini ve çeşitli literatür taramalarını harmanlayarak ortaya koymaktadır. Örnekleme dahil olan serbest grafiti sanatçıları ve sergi küratörleri ile yapılan görüşmeler sonucunda, grafitinin sergi mekanlarında mı veya sokaklarda mı devam etmesi gerektiği konusunda veriler toplanmıştır.

Bu araştırmanın amacına hizmet edecek şekilde kaynak taraması yapılmış ve, araştırma yöntemi olarak nitel yöntem kullanılmıştır. Bu bağlamda; bu araştırma "literatür taraması", "nitel araştırma", "görülme (mülakat) tekniği" aşamaları olmak üzere üç basamak üzerine bina edilmiştir.

Toplanan bulgular çerçevesinde, grafitinin kamusal alandan(sokaktan) sergi alanlarına kaymasının geliştirici mi, sınırlayıcı mı olduğu hakkında tartışılmıştır. Röportajlar grafiti sanatçıları ve sergi küratörleri için ayrı şekilde hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular ile grafitinin kamusal alanda varlığını sürdürmesi gerekip gerekmediğine yönelik yanıtlar toplanmıştır. Örneklemin büyük bir bölümü, araştırmanın amaç ve hedefini destekler nitelikte görüş bildirmişlerdir.

Çalışmada grafitinin sergileme konusunda desteğe ihtiyaç duyduğu noktalar analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular ve çıkarılan sonuçlar ile birlikte grafitiye kamusal alandaki

desteğin arttırılmasına ve sergi alanları ile ortak paydada buluşabilecek öneriler ortaya koyulmuştur. Bu incelemeler grafitinin ileriki dönemde sergileme alanındaki gelişimi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu sanatın doğru alanda desteklenebilmesi için kılavuz olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Grafiti, Grafiti ve Sergileme, Kamusal alan, Grafiti ve Kamusal Alan, Grafiti ve Sokak

GİRİŞ

Sanat tarihine bakıldığında, mağara resimleriyle başlayan bu serüven içerisinde çıkış noktasına en yakın tür olarak grafitiyi gösterebiliriz. Günümüz de her bireyin günlük yaşamında çokça rastlamış olduğu grafitinin, izinli veya izinsiz olarak, kamusal alanda, genellikle sprey veya marker aracılığı ile ortaya koyulan; stil, duygu, düşüncenin yazı formunda (karakter ile desteklenebilir şekilde) yansıtıldığı uygulamalar olduğu söylenebilir. Uzun süreler boyunca grafitinin sanat olup olmadığı, vandalizm kapsamına girip girmediği birçok sanatçı tarafından tartışılmıştır. İlk ortaya çıktığı dönemde, duvardaki lekeler olarak bakılan ve çevreye sıçramış boya yamaları olarak görülen grafiti, sanatçıların artmasıyla ortaya çıkan yarışla birlikte; renklenmeye, farklılaşmaya ve stil kazanmaya başlamıştır. Bununla birlikte grafiti suç olmaktan çıkıp sanata doğru evrilmiş, gelişmiş ve özel sergi alanlarında yerini almaya başlamıştır.

Milattan öncesinden bu yana kullanılan eseri özelleştirme anlayışı; dönem dönem insanları eğitmek, ayrıştırmak, ülkeyi prestijli kılmak veya eserleri koruyarak izlenilebilir olmasını sağlamak için kullanılmıştır. Ve bu süreç boyunca kimi sanatçılar tarafından desteklenmiş kimisi tarafından ise Nefis San'atlar Hapishanesi ya da Asharı Atika Mezarlığı adıyla yerilmiştir. "…Daha canlıyken cenaze törenimize katılmak, tarihini yazmak için sanatı öldürmek demektir. Sanatı öldürerek yazılan tarih de olsa olsa onun mezar taşıdır. (Quatremere, 1791)" sözleriyle eserin var olduğu mekandan alınıp farklı bir sergileme alanına taşınmasına karşı durulmuştur. (Artun, 2018, p. 226)

Bir sanat türü olan grafitinin, doğup büyüdüğü sokaktan koparılması bir çok grafiti sanatçısı tarafından olumsuz tepkilere yol açmıştır. Sanat olduğu kabul edildiğinden bu yana özel sergi alanlarına kaymaya ve özelleşmeye yönelen bir kısım grafiti, yaşamını sürdürdüğü sokaklardan izole olmakta, lüks haline gelmektedir.

Ülkemizde Pera Müzesi gibi, müze ve galeriler grafitiye ev sahipliği yapmaktadır. Ve yine birçok restoran, kafe, mağaza grafitiyi iç mimari olarak kullanarak kendi sergilerini var etmekte ancak tüm bunların yanı sıra sokaklar yeni grafitiler yetiştirerek yaşam alanını korumaya devam etmektedir. Bu gelişmeler eşliğinde grafitinin nerede olması ve yaşatılması gerektiği, grafiti sanatçıların düşünceleri doğrultusunda ilerlemeli ve bu konu hakkında bir sonuca ulaşılmalıdır.

Bu tezin konusu, grafitinin kamusal alandan(sokaktan) sergi alanlarına kayması durumunu inceleyerek, açıklanması gereken bu konuyu hem toplum içerisine katkıda bulunacak biçimde hem de bireysel olarak gelişimim ve ilgimle doğru orantılı olarak araştırılmıştır.

AMAÇ – ÖNEM

Grafitinin sergi alanlarına kaymasının köklü bir değişiklik olması ve bu değişimin olumlu-olumsuz birçok tepkiye maruz kalması sorunu tartışılması gereken bir problem haline gelmiştir.

Araştırmanın temel amacı; bugüne kadar sokakta varlığını sürdürmüş ve sergi alanlarının

yanı sıra günümüzde de sürdürmeye devam etmekte olan grafitinin, kamusal alan ile olan bağı ve grafitinin kamusal alanda mı yoksa sergi alanında mı varlığını sürdürmesi gerektiğini ortaya koymaktır.

Araştırmanın alt amacı olarak da; grafitinin kamusal alanda mı yoksa özel sergi alanlarında mı var olması gerektiği hakkında sonuca varılması ve aynı zamanda grafitinin kamusal alandan(sokaktan) sergi alanlarına kaymasının geliştirici mi, sınırlayıcı mı olduğu hakkında analizler ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Bu tez çalışmasına özgün değer katacak olan en önemli husus daha önce araştırma yapılmamış olan grafitinin kamusal alandan(sokaktan) sergi alanlarına kayması durumunun incelemekte olmasıdır. Araştırmanın önem taşıyan bir diğer noktası; Türkiye'deki grafiti sanatının öncüsü Tunç Dindaş ve diğer grafiti sanatçılarıyla birlikte, bu sanatçılar ile çalışmış olan küratörlerin konu hakkındaki görüşlerini dikkate alınarak araştırmanın ortaya koyulmasıdır.

Bu tez çalışması, bilimsel araştırmalar kapsamında yapılacak yeni incelemelere katkı sağlayacak ve kılavuz niteliği taşıyacaktır.

YÖNTEM

Bu araştırmada, tezin amacına uygun olarak konu paralelinde literatür taraması yapılmakta ve araştırma nitel yöntemle ortaya koyulmaktadır. Dergi, makale, tez vb. incelenen nitel verilerin analizinin "Temel analiz" başlığı altında "Betimsel Yorumlayıcı Analiz" çerçevesinde sonuca ulaşması hedeflenmiştir. (Sönmez & Alacapınar, 2018, pp. 272-273)

Araştırmanın belirleyici çizgisini, İstanbul il sınırları içerisinden 2019-2020 tesadüfi yöntemle seçilen grafiti sanatçıları ve küratörler ile yapılan röportajlar sonucu elde edilecek veriler oluşturmaktadır. Seçilmiş olan profesyonellerin, grafitinin sergi alanlarına yönelimini ve nerede sergilenmesi gerektiğine dair düşüncelerini ortaya koyan sorular hazırlanmış ve sanal iletişim ağları yöntemleriyle alınan cevaplar sonucunda grafitinin varlığını hangi alan veya alanlarda sürdürmeyi tercih ettiği yanıtları analiz edilmiştir.

BULGULAR

- Araştırmada; grafiti sanatçıları ve bu sanatçılarının eserlerinin sergilemelerinde çalışmış küratörlerden oluşan iki grup ile yapılan röportaj yanıtları, grafiti ve sergileme hakkında kanıtlayıcı bulgular ortaya koyulmasını sağlamıştır.
- Sanatçıların büyük çoğunluğunun bu sanat dünyasına girişinin kamusal alan sayesinde olduğu tespit edilmiştir.
- Grafiti, sanatçılar tarafından kendini ifade etme aracı olarak kullanılmakta ve bu şekilde tanımlanmakta olduğu sonucuna varılmıştır.
- Grafitinin ne şekilde karşılık bulduğu sorusu küratörlerce büyük çoğunluk tarafından ifade biçimi olarak tanımlanmış ve kamusal alan-sokak kavramlarıyla birlikte kullanılmıştır.
- Yanıtlar incelendiğinde sanatçıların büyük çoğunluğunun bakış açısı; grafiti yapıyor hissiyatının sokakta alındığına dairdir. Sanatçılar sokaktaki hava şartları, eser ortaya koyarken izleniyor olma durumu, ortam koşulları gibi faktörlerin grafitinin bir parçası olarak görmektedir. Aynı zamanda sanatçılar bu faktörlerin sergilere kayma durumunda etkili rol oynamadığını ortaya koymaktadırlar.
- Grafiti sanatçılarının yanıtlarının birkaçında ise kamusal alan ile özel alanın farklı hisleri olduğunu dair veya özel alan çalışmalarının daha tercih edilir olduğu ortaya koyulmaktadır.

- Yapılan röportajlar sonucunda; Grafitiyi mekan kavramı dışında değerlendiren sanatçıların yanı sıra genel çoğunluk, bu sanat dalının geçmişten gelen ve günümüzde de süregelen tanımına sadık kalabilmesi için sokakta izleyicileriyle buluşması gerektiğini savunmuşlardır.
- Küratör ve (serbest)grafiti sanatçılarının yanıtları doğrultusunda genel düşünceye bakıldığında, sokakta varlığını sürdürmekte olan grafitinin kamusal alanda (sokakta) varlığını devam ettireceği sonucu ortaya koyulmuştur.
- Grafiti sanatçıları ve sergi küratörleri; özel sergi alanlarında yer alan eserlerin kamusal alanda bulunan grafitilerle aynı kategoride değerlendirilmemesi gerektiği düşüncesini ortaya koymaktadır.
- Serbest grafiti sanatçı yanıtlarının genelinde, galerilere yönelen sanatçıların bu yönelimlerinin genel anlamda iki maddeye dayandırdıklarını ve bunların; yaşamış oldukları ekonomik sıkıntılar, maddi kazanç sağlama isteği ve kendini daha farklı alanlarda gösterme dürtüsü olduğu sonucu ortaya koyulabilmektedir.
- Sanatçıların verdikleri yanıtlar doğrultusunda kamusal alandan sergi alanlarına olan yönelimin başarı olduğunu düşünen ve düşünmeyen iki farklı cevap grubu oluşmuştur. Yanıtların çoğunluğu sergi alanlarında bulunmanın doğrudan başarı olmadığı kanaatindedir.
- Sanatçıların genel düşüncelerine bakıldığında, sokaktan tamamen kopulmadığı ve özüne bağlı kalındığı müddetçe sergilerde yer alan grafitiler sanatçılar tarafından saygı duyulan ve olumlu şekilde karşılanılan yanıtlara ulaşılmıştır.
- Küratörlerin yanıtları doğrultusunda sanatçılar sergi alanlarında bulunma ve eserlerini sokak duvarlarından galeri duvarlarına aktarma isteğini taşıdığı müddetçe kendilerine yer bulabileceklerdir.

SONUÇ – ÖNERİ

Sanat dünyasında kendini var eden, kendine has materyal ve malzeme üretiminde bulunabilen ve toplumun her bir parçasına ulaşabilmesi yönleriyle sivrilen grafiti, günümüzde sanat camiasında da ilgi görerek kendine her alanda yer bulan bir sanat olmayı başarmıştır. Grafitinin diğer sanat dallarına oranla, toplumla olan devamlı ilişkisi ve ulaşım ağının gücü göz ardı edilemez hale gelmiştir. Her kültür ve statüden bireylerin ister istemez temas halinde olabildiği ve hayatlarına dahil edebildiği bu sanat alanının ulaşım gücünü kamusal alandan aldığı açıkça söylenebilmektedir.

Ortaya çıkan yanıtlar doğrultusunda; Grafitinin, kendini ifade etme aracı olarak kullanılmakta ve bu şekilde tanımlanmakta olduğu sonucuna varılmıştır. Bu tanım dikkate alınarak analiz yapıldığında ifade gücünü kısıtlayıcı ve sınırlayıcı unsurlar ortaya çıktıkça grafiti kendinden ödün vermeye başlamaktadır. Tarih boyunca kamusal alan kavramı ile eşleşmiş olan grafitinin özel sergilemeler yoluyla sınırlandırılması, doğru orantılı olarak kendi alanından çıkmasıyla birlikte grafiti tanımı altında yer almaktan da uzaklaşmaktadır.

- **H1:"Grafitinin sergi alanlarına yönelmesi, kamusal alanın zorlayıcı faktörleri ile bağdaşmamaktadır."** hipotezi bağlamında elde edilen bulgularla; grafiti sanatçılarının sergi alanlarına yönelimi ve yönelim nedenlerini ortaya koyan sonuçlara ulaşılmıştır.

Grafitinin özel sergi alanlarındaki varlığı, grafiti sanatçıları ve küratörlerin ortak çalışımı olan sergilerle net bir şekilde görülebilmektedir. "Bende buradayım" demek adına grafitiyi kullanan sanatçıların neredeyse tamamının bu sanat dünyasına girişinin kamusal alan sayesinde olduğu tespit edilmiştir. Grafitinin geçmişten günümüze gelen yolculuğunda olduğu gibi sanatçıların yaşamında da sokaktan galeriye kayma durumunun bir kopyası görülmektedir. Galerilere yönelen sanatçıların bu yönelimlerinin genel anlamda iki maddeye dayandırdıklarını ve bunların; yaşamış oldukları ekonomik sıkıntılar, maddi kazanç sağlama isteği ve kendini daha farklı alanlarda gösterme ihtiyacı olduğu sonucu ortaya koyulmaktadır. Sanatçılar, kamusal alanda oluşan olumsuz etki yaratabilecek dışsal faktörleri, sergi alanlarına olan kayma durumunda etkin olmadığını aynı zamanda bu faktörlerin grafitiyi tanımlayan unsurlar olduklarını savunmaktadırlar.

Sanatçıların sergi alanlarında sergilenen grafitilere olan bakış açısı ise; stil ve kimliklerini korumak ve kamusal alandan kopmamak kaydıyla sergilendiğinde olumlu ve saygı duydukları bir yönelim olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Küratörlerin yanıtlarının sonucunda; grafitilerin sergi alanlarına taşınmasının, sanatçıların yönelimi ile paralel olduğu söylenebilmektedir. Bununla birlikte sanatçılar sergi alanlarında bulunma ve eserlerini sokak duvarlarından galeri duvarlarına aktarma isteğini taşıdığı müddetçe kendilerine yer bulabileceklerdir. Sergi alanlarının sunduğu donanımlı sanat izleyicileri, profesyonel sanat aktörleri ve sanat alanıyla karşılaşma bunun yanı sıra bu mecraların sağladığı statü ve popülariteden faydalanabileceklerdir. Fakat tüm bunlar alan sınırlılıkları dolayısıyla sanatçıların ortaya çıkan eserlerinde de dönüşümü getirecek, aynı zamanda eserler adına sokakta bulunan grafitiler ile aynı tanımlama kullanılmayacaktır.

- **H2:"Özel sergi alanlarında sergilenen grafitilerin karşılaştıkları sınırlılıklar grafitinin kendini özgürce ifade edebilmek yönünü zedelemektedir."** hipotezi bağlamında ortaya koyulan bulgularla, grafitinin özel sergi alanları ile ilişkisi ve bu alanlardaki özgürlüklerine dair sonuçlara ulaşılmıştır.

Grafiti sanatçıları, bu sanata günümüze kadar süregelen tepkilerin odağında bulunan kişiler olarak, suç veya vandalizm gibi bakış açılarına maruz kalmanın sonucunda günümüzdeki sergi alanlarında yer alabilmenin kabul edilirliğini memnuniyetle karşılamaktadırlar. Küratörlerin grafiti sanatçılarına olan tavır ve tutumları, grafitinin yasadışı ve vandal tabir edilen yönünden tamamen uzak bir şekilde sanat ve sanatçı olarak kabul görüldüğünün bir göstergesi olduğu analiz edilmiştir.

Sergi küratörleri, sergilemelerde yer alan sanatçılardan genel anlamda olumlu dönüşler aldıklarını belirtmişlerdir. Ancak sanatçılar genelinde küratör yaklaşımlarının seviyeli ve ticari olduğu ortaya koyulmuştur.

Sergi alanlarında yer almamış veya almayı tercih etmemiş sanatçıların, sergi alanlarına yönelime dair fikirlerinin kamusal alanı sahiplenici doğrultuda olduğu görülmektedir. Bu sanatçılar içerisindeki genel düşünceye bakacak olursak; sokakta olmak ve bunun getirdiği heyecan, anlık çözüm üretebilme, tüm topluma hitap etme gibi unsurlar grafitinin değişmez unsurları olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Sanatçıların bir kısmı bu yönden baktıklarında sergi alanlarını özgürlüğü kısıtlayan alanlar olarak görebilmektedirler. Bununla birlikte sanatçılara yöneltilen sergi alanlarındaki özgürlükler hakkındaki soru yanıtlarının geneli baz alınarak incelendiğinde; grafitinin kamusal alana kıyasla sergi alanlarında aynı özgür

alanlara sahip olmadıklarını ve diledikleri şekilde hareket edebilecekleri sınırların belirli olduğu sonucu ortaya koyulmaktadır.

- **H3:"Grafitinin kamusal alanda(sokakta) sürdürülmesi, grafiti sanatçıları tarafından tercih edilmektedir." ve "Grafitinin kamusal alanda(sokakta) sergilenmesi bu sanatın özünü kaybetmemesi açısından önemlidir."** hipotezleri doğrultusunda ulaşılan bulgularla, grafitinin sergileme alanlarındaki tercihleri ve gelecekteki yeri hakkında sonuçlara ulaşılmıştır.

Sorulan soruların yanıtı olarak her iki alanda da çalışmış veya çalışmamış tüm sanatçıların genelinde kamusal alanın sergi alanından daha fazla talep edildiği sonucu çıkarılmıştır. sanatçıların büyük çoğunluğunun (galeri sergilemelerinde eser sergileseler dahi)sokaktaki grafiti uygulamalarını devam ettirdikleri söylenebilmektedir. Ancak özel sergi alanlarındaki sergilemelerde yer alan grafiti ruhunu yansıtan çalışmalar ile sokak grafitileri ayrı değerlendirilmiş ve özüne bağlı kalan grafiti eserlerinin kamusal alanda var olabilecekleri sonucu ortaya koyulmuştur.

Grafiti sanatçılarıyla çalışmış küratörler genelinde; sokakta ortaya çıkan ve kamusal alanda kendini gösteren grafitiler ile özel sergi alanlarında yerini alan grafitiler farklı değerlendirilmesi gereken sanat türleri olduğu söylenebilmektedir. Özel alan grafitilerinin, bu alanda bulunmak isteyen sanatçılar eşliğinde sergilerden fayda sağlayabilecekleri düşünülmektedir. Bunun yanı sıra sokakta kendini ortaya koyan grafitiler adına bir yararı olmamakla birlikte bu eserlerin gelecekteki konumunun da sokaklarda devam edeceği sonucuna varılmıştır. Grafitinin her iki yöneliminin kendine has ve ayrı destek gruplarına ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir.

Tezi oluşturan temel arayışların sonucu olarak grafiti, kamusal alanda (sokakta) var olacak ve varlığını burada devam ettirecektir. Grafiti sanatçıları bu sanat dalının geçmişten gelen ve günümüzde de süregelen tanımına sadık kalabilmesi için sokakta izleyicileriyle buluşması gerektiğini savunmuşlardır. Kişisel gerekçeler ile sergi alanlarına olan yönelim sanatçılar ve küratörler tarafından saygı ile karşılanmakta ancak sergi alanlarına kayan, grafiti ruhunu yansıtan eserler grafiti tanımı altında değerlendirilmemesi gereken çalışmalardır. Bununla paralel olarak grafiti sokakta özgürce uygulanmaya devam ederek kendi değerlerini koruyacaktır.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda dikkate değer öneriler maddelenmiştir;

- Ortaya koyulan araştırmanın sonuçları dikkate alındığında grafitiyi kamusal alan(sokak) ile birlikte düşünmeli ve tüm topluma fayda sağlayacak şekilde bu fikirle birlikte hareket edilmelidir.
- İzinli grafiti duvarlarının arttırılması, ulaşılabilirliğin kolaylaşabilmesi için yerli grafiti malzeme üreticilerine sahip çıkılmasına grafitinin gelecekteki yayılımı ve gelişimi açısından önem verilmelidir.
- Okullar, parklar, meydanlar gibi şehir planlamasında bulunan kamusal alanlarda grafiti için duvarlar ayrılmalı ve sanatçılarla birlikte hareket edilerek şehir estetiksel değerini arttırırken bu sanat adına da ayrılan alanların ve desteklerin artması sağlanmalıdır.
- Müze ve sergi alanlarının sokakları kendi bünyelerine dahil edilebilir ve yapılacak sergilemelerde kullanılabilir olmalıdır.

- Sokaklar ile özel sergileme alanlarının birleşimi ile; grafitinin kendinden ödün vermeyerek hem sanat severlere direk ulaşabilecekleri, hem de kurumlar ile kişisel başarılarını gösterebilecekleri alanlar oluşturulmalıdır. Sonuç bölümünde görmüş olduğumuz; sergi alanlarına karşı olan sanatçılar kısıtlayıcı buldukları galeri ve sergilerle bu sayede dostluk sağlayabileceklerdir.
- Kentleşme artışıyla birlikte sokakların günden güne betonlaşmasına karşın grafiti, şehri renklendirerek yaşanılası hale getirme ve kentin kendine has kimliğinin oluşmasında kullanılabilir olma gücünün farkına varılmalıdır. Özgün kent ruhuna ulaşmada rol oynaması yönüyle dikkate alınmalıdır.
- Ülke ekonomisi adına değerli olan turizm; kentin sanat ve mimari birleşimi yönünden de değerli hale gelmesiyle tercih edilebilmektedir. Günümüzde dünyaca ünlü grafiti sanatçılarının(Örneğin Banksy) eserleri turizmde rehber olabilecek konumdadır. Ülkemizde de ekonomik fayda sağlamak ve kenti tercih edilebilir kılmak için sanatçıların gelişimine izin verilmesi gerekmektedir.
- Çağdaş, batılı bireylerin oluşumunun sanatla başladığı unutulmamalı ve sergileme sokakları oluşturularak grafitilerin yer aldığı tüm topluma karşılıksız ulaşan eserler ortaya koyma fikri dikkate alınmalıdır.
- Özgür alanlarda ortaya çıkan grafitiler; toplumun rahatsız olduğu veya savunduğu düşünceleri ifade yoluyla görülür forma dönüşmesini sağlamaktadır. Grafitinin, toplum algısının analiz edebilme yönü fark edilmeli ve dikkate alınmalıdır.
- Bu sanat, toplumun estetik değer algısını ve görsel yetkinliğini güçlendiren bir iletişim aracı olarak düşünülmeli ve grafitinin etkili bir bağlayıcı sanat olduğunun farkına varılarak, var olan desteklerin artırılması sağlanmalıdır.
- Ulaşılan öneriler dikkate alındığı ve uygulandığında grafiti sanatı ülkemizde de başarıyla kendini geliştirerek hem sanatın yükselmesini hem de toplumsal faydanın arttırılabilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Artun, A., 2018. *Sanat Müzeleri1*. 4. dü. İstanbul: İletişim.

Sönmez, V. & Alacapınar, F., 2018. *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri.* Ankara: Anı yayıncılık.

TERRORISM IN MODERN TIMES AND ITS SOLUTION IN THE LIGHT OF SEERAT NABVI (P.B.U.H)

Rehana KANWAL
Department of Islamic Studies, National College of Business Administration and Economics, Lahore, Pakistan

ABSTRACT

The brutal wave of terrorism in modern times has made the Muslim Ummah in general and Pakistan in particular notorious. Issue like unfair treatment of Muslims, double standards of super powers and long-term aggression to eliminate extremism in various countries are the fundamental causes of terrorism. Armed terrorist attack, mass shooting, suicide attacks on peaceful human populations, bombing on shrines, educated institutions, markets and government buildings around the world has become a daily routine. Islam is a religion of peace, security and love. According to its teachings, a Muslim is a man is whose hands the life and property of all human beings, Muslim or non-Muslim, is safe. Qisas and Diyat of Muslim and non-Muslim citizens were declared as equal by the Holy Prophet peace and blessings of Allah be upon him. The non-Muslims citizens of a Muslim society, their ambassadors and their places of worship were given full protection. Thus, whatever excuses the rebels, the evil and the oppressors devise in order to justify their wrong doings, they have nothing to do with Islamic teachings. It is important that the whole nation and the entire world should be made aware of the issue of terrorism and the stance of Islam regarding this matter should be made clear. This article covers the background of global terrorism, the causes of contemporary terrorism, and prohibition of suicide bombing and terrorist attacks on Muslims and non-Muslims in Islam. The solution to the problem is described in the light of Seerat-e-Nabvi (peace and blessings of Allah be upon Him).

Keyword: global, terrorism, suicide bombing, armed terrorist attack.

The definition of terrorism needs to be observed in view of the following aspects:

1. Terrorism is a political problem, not merely a military one.
2. Terrorism is an answer of the weaker to be stronger.
3. How to encounter terrorism?

Literal Meaning of Terrorism:

The root of the word terrorism is taken from a Latin term that literally means "to frighten", it became a part of the phrase "terror cimbricus", which was used by the ancient Romans in 105 BC to describe the panic that ensued when they prepared themselves from an attack by a fierce warrior tribe.[i]

According to the dictionary of Merriam-Webster:

"Something that causes very strong feelings of fear: something that is terrifying[ii] or violence that is committed by a person, group, or government in order to frighten people and achieve a political goal."[iii]

Technical meaning of Terrorism (non-Islamic):

Some famous definitions of terrorism are below:

1. A policy or method aimed at terrifying opponents of a certain government. The term terrorist refers to a person trying to back his views by threats and intimidations[iv]

2. An appalling act committed in the territory of another state, by a foreigner against a person of a nationality other than of a perpetrator, with a view to exercising pressure in a dispute that has no domestic nature[v]

3. Criminal acts directed against any nation, that by their nature or objective are likely to terrify persons or groups of persons or the public[vi]

4. A term used to describe a method or an approach or a theory or an idea behind that method by means of which an organized violence. Act of terror is directed against persons who in their capacity as individuals, agents or representatives of the authority interface with realization of this group's objectives[vii]

5. Any unjustified, criminal act wherever it occurs and whoever its perpetrator may be, should be condemned[viii]

In the light of above definitions, a whole range of observations come to the fore:

1) The concept is ambiguous and undefined.
2) There is a discrepancy in the definitions of the term.
3) The definitions are relative and liable to different explanations.
4) There is a need for a yardstick to define terrorism.
5) The term doesn't cover all the intended meanings.

After viewing these shortcomings, in the light of the Quranic verses, we can define terrorism through its following elements:

- Intimidation and violation of security of any kind.
- Presence of inhuman intention and motive.
- Unacceptability of the end and purpose of the act and the act itself by the humanity.

According, this definition may be stated as follows:

> Terrorism is an act carried out to achieve an inhuman and corrupt (Mufsid) objective, involving threat to security of any kind, and violation of rights, acknowledged by the religion and the mankind.

I used the term 'human' instead of 'international' and have introduced the epithet 'corrupt' (Mufsid) in the land. Also, I referred to some types of terrorism with the phrase "security of any kind". And, lastly, I mentioned two criteria, i.e., religious and human, the first to be consistent with our beliefs and, then, to generalize the criteria. And all these points will be discussed in the light of Surah al-Ma'idah verse 33.

So, it includes all the forms of unjust terrifying, harming, threatening and killing of people and banditry. It also includes a criminal plan aimed at terrifying or harming people or endangering their lives, freedom or security. It also included other forms, including the damaging environment or public or private facilities and endangering natural resources. All these are the forms of spreading mischief in the land.

Allah says:

"And seek not mischief in the land. Verily, Allah likes not the Mufsidun (those who commit great crimes and sins, oppressors, tyrants, mischief-makers, corrupt."[ix]

The term Jihad is derived from the Arabic word Jihadah, means endurance.[x] And al-Jihad means "what you can afford".[xi]

The concept of Jihad in Islamic law is more comprehensive than mere fighting, it means exerting your efforts in good deeds.

Ibn Taymiyyah said:

"Jihad means to contribute what you can to please Allah or repel what Allah dislikes."[xii]

Jihad in Islam

Islam, being a practical way of life, realizes that humans fight and engage in war. Si, iy had laid down certain conditions and rules, which are to be followed by the Muslims, if they go to war.

These conditions are:

- No killing of innocent people.
- No killing of women, children and aged person.
- No burning of crops or trees.
- Only fight those who fight you.
- No wanton destruction.
- No breaking of monasteries.
- No killing of animals.
- Fight in the cause of Allah against those who attack you, but do not transgress.
- Do not fight the enemies in a sacred place, unless they attack you from therein.

The provisions from the Quran and Sunnah Rejecting Terrorism and Aggression:

The Islamic law is based on non-aggression and non-encroachment if inviolable things, especially the blood of men. We present the Quran and Sunnah in this regard:

From the Quran:

1) Uslam strongly stresses the prohibition of taking away the lives of men, due to the high place of the human soul in Islam. Hence, it provides for preserving it and prohibits aggression against it. The unjust killing is prohibited, and aggression is not allowed as stated in the following verses:

It is not for a believer to kill a believer expect (that it be) by mistake, (it is ordained that) he must set free a believing slave and a compensation be given to the deceased's family, unless they remit it. If the deceased belonged to a people at war with you and he was a believer; the freeing of a believing slave (is prescribed), and if he belonged to a people with whom you have a treaty of mutual alliance, compensation must be paid to his family, and a believing slave must be freed. And whose finds this (the penance of freeing a slave) beyond his means, he must fast two consecutive months. In order to seek repentance from Allah. And Allah is ever All-knowing, all Wise.[xiii]

2) Killing is punished severely in the world and in the hereafter, Allah says:

(And whoever kills a believer intentionally, his recompense is Hell to abide therein, and the wrath and the curse of Allah are upon him, and a great punishment is prepared for Him.)[xiv]

3) That the prohibition of taking a single life is the same as taking the life of all the mankind. It tells that the safety of human life is much valued.

Allah says:

(Because of that we ordained for the Children of israel that if anyone killed a person not in retaliation of murder, or (and) to spread mischief in the land- it would be as if he killed all mankind, and if anyone saved a life, it would be as if he saved the life of all mankind. And indeed, there came to them Our Messengers with clear proofs, evidences, and signs, even then after that many of them continued to exceed the limits in the land!)[xv]

From Sunnah:

The Sunnah also confirms the principle of non-aggression against others, as we can see from the following citations, which warn us against terrorism.

1) Ayesha relates that Prophet Muhammad (peace be upon Him) said:

"Where there is softness it beautifies that thing, and from which it is taken away, it snatches its glamour."[xvi]

2) It was narrated by Uthman bin Affan, he said " I heard the Messenger of Allah say:

"It is not permissible to shed the blood of a Muslim, who bears the witness that there is no god but Allah and that I am the Prophet if Allah, except in three cases: A man who commits adultery after having married, one who kills another person, or who reverts to Kufr after having accepted Islam."[xvii]

The important points that are taken from Sunnah are below:

a) Islam is based on leniency and avoiding harshness, so, there is nothing taught by Islam that calls for killing or assailing the souls prohibited by Allah.

b) Emphasis should be laid on the sacredness of the Muslim blood that it is secured against aggression.

c) Assaulting a Muslim is prohibited, both morally and physically.

d) The safety of a Muslim: it is prohibited to point an iron tool or the likes of it towards a Muslim for fear if harming him by mistake.

e) Emphasizing the protection of the lives of the non-Muslim covenants, holders the vow of safety and the likes, and that if they get the vow of safety from any Muslim wherever he is and whoever he is, the vow becomes binding to all the other Muslims.

f) Urging people to abstain from supporting those who spread mischief and ill- Willed innovations and cautioning them.

g) Emphasizing the compliance with the Islamic provisions on protecting human life, even at the battlefield and during wartime.

How does Islam Tackle Terrorism?

Islam condemns Terrorism

The world Islam has the same meaning as "peace" in Arabic. Islam is a religion that came down to offer humanity a life filled with peace and well-being:

You who believe! Enter absolutely into peace (Islam). Do not follow in the footsteps of Satan. He is an outright enemy to you.[xviii]

Allah condemns Mischief

Allah has commanded the humanity to avoid evil; he has forbidden immorality, rebellion, cruelty, aggressiveness, murder and bloodshed. Those who do not obey this command of Allah are walking in the steps of Satan:

Allah says:

But as for those who break Allah's contract after it has been agreed and sever what Allah has commanded to be joined and caused corruption in the earth, the curse will be upon them. They will have the Evil Abode.[xix]

Islam Defends Tolerance and Freedom of Speech

Islam is a religion which fosters freedom of life, ideas and thought. It has forbidden tension and conflict among people; it forbids calumny, suspicion and even having negative thoughts about another individual. Islam has not only forbidden terror and violence, but also the slightest imposition of any belief or idea on another human being.

Allah says:

There is no compulsion in religion. Right guidance had become clearly distinct from error. Anyone who rejects Taghut and believes in Allah has grasped the firmest handhold, which will never give away. Allah is All-Hearing, All-Knowing.[xx]

Allah says:

Those who do not call on any other deity together with Allah and do not kill anyone Allah has made inviolate, except with the right to do so, and do not fornicate; anyone who does that will receive an evil punishment.[xxi]

A Muslim, educated in the fine moral teaching of the Quran, approaches everyone with love that Islam expects.

Some Islamic Human Rights, which can save the Humanity from Terrorism

Some specific human rights, identified by Islam have shown Islam in view of terrorism very briefly. The basic universal human rights, given by the Quran and the Sunnah include the following:

- Equality of all humans: "And of His signs is this: He created you of dust and you are now human beings dispersed everywhere..."[xxii]
- Right to Life: "And that you slay not the life which Allah has made sacred, save in the course of justice. Thus He has commanded you in order that you may discern..."[xxiii]

Some Islamic Human Rights, which can Save the Humanity from Terrorism

- Religious Freedom: "There is no compulsion in religion..."[xxiv]
- Also: "For you your religion, for me my way of life..."[xxv]

- Sanity and intellectual freedom: "O you who believe, liquor and gambling and idols and divining arrows are only an infamy of Satan's handiwork, so keep away from them in order that you may succeed..."[xxvi]
- Justice: "And if you judge between mankind, that you judge justly..."[xxvii]
- Property: "And eat not up your property among yourselves in vanity..."[xxviii]
- Privacy: "O you who believe enter not houses other than you own without first announcing your presence and invoking peace (Salam) upon the folk thereof. That is better for you that you may be heedful..."[xxix]
- Peacemaking: "And if two parties of believers fall to fighting, then make peace between them and if one party of them does wrong to the other, you fought which does wrong till it returns unto the ordinance of Allah; then, if it returns, make peace between them justly, act equitably for Allah loves the equitable..."[xxx]
- Social and Legal Equality: "There is no superiority for an 'Arab over a non-'Arab and far a non-'Arab over an 'Arab or for a white over a black or for a black over the white, except in piety. All mankind is the progeny of Adam, and Adam was fashioned out of clay..."[xxxi]

Going against a ruler with an act of Terror is not allowed

Islam has described in detail the criteria to revolt against a Muslim ruler, according to the Holy Quran, the sayings of the Holy Prophet (peace be upon Him) and various Islamic scholars. In the light of their opinions, we nay discuss their views as follows:

1. Rebelling against oppressive rulers is prohibited

2. Rebelling against oppressive rulers is permissible

Opinion against Revolt

Basis of this opinion

There are some texts, which mention the order to obey and not to violate one's pledge with his ruler. In fact, they explicitly state that one must be patient in the face of the injustice of the rulers. These texts include the following:

Allah says:

"O you, who believe, obey Allah and obey the messenger and those in authority among you"[xxxii]

Ubadah Ibn al-Samit said:

"We made the oath of allegiance to the Messenger of Allah (peace and blessings upon Him) to listen and obey when we are either energetic ir exhausted, in our difficult times and in our easy times, and even if others are given preference over us. And we would not fight against the ruler unless we you a clear disbelief for which you have a proof from Allah."[xxxiii]

About this Hadith, Sheikh Ibn Taymiyyah said:

"He has ordered them to obey and forbade them from removing the people from their positions and he has ordered them to stand for the truth."[xxxiv]

This is the case if the matter has not reached the state of a clear, unambiguous Kufr for which there is evidence and proof against the ruler.

There are numerous other Ahadith which give the same meaning. Those Ahadith, which indicate that it is forbidden for the Muslims to fight each other and warn them against civil

wars and tribulations that the impious or oppressive rulers, who are still Muslims. These Ahadith include the following:

"Abdullah Ibn Masud (RA) narrated that the Prophet (peace be upon Him) said:

"Fighting a believer is Kufr and defaming him is evildoing."[xxxv]

These Ahadith and others with similar meaning prove that it is forbidden for the Muslims to fight among themselves. The armed rebellion against impious rulers is a form of fighting between the Muslims.

Opinions for a Revolt and their Refutation

Basis for this opinion

Allah sent the Messenger of Allah (peace be upon Him) to achieve and complete welfare, while eliminating and reducing harm. And one should repel two evils by adhering to the lesser of two evils. Even though ordering good and eradicating evil is one of the greatest obligations and recommended deeds, but it must be kept in consideration that the good must outweigh any resulting evil. Any time the evil of any matter and its removal is greater than its benefit, the act is not something that Allah has ordered.

Ibn Taymiyyah writes:

"Perhaps, no group is known to have revolted against a ruler except that in the rebellion more evil was the result than the evil they sought to remove."[xxxvi]

It should be known that Islam calls for justice and abhors oppression and injustice, particularly if done against the people for whom one is responsible. Therefore, the ruler is enjoined to fulfill his duties and establish justice among people. The first among the seven categories to whom Allah will give the shade on the Day of Judgment, where, there will be no shade but His, is a just ruler. As per Hadith narrated by Abu Hurayrah (May Allah be pleased with him):

The Messenger of Allah (Peace and blessings upon Him) said:

"Seven people Allah will give them His shade on the day when there would be no shade but the shade of His Throne (i.e., on the Day of Resurrection): And they are: a just ruler; a youth who grew up with the worship of Allah; a person whose heart is attached to the mosques, two men who love and meet each other and depart from each other for the sake of Allah; a man whom an extremely beautiful woman seduces (for illicit relation), but he (rejects this offer and) says: 'I fear Allah' ; a man who gives charity and conceals it (to such an extent) that the left hand does not know what the right has given; and a man who remembers Allah in solitude and his eyes become tearful."[xxxvii]

However, in removing the oppression and the evil of an unjust ruler, the Muslims should be keen not to give way to any greater evil and corruption.

The Prophet stayed in Makkah for thirteen years and the government there was a disbelieving one. Despite this, whoever accepted Islam, they did not fight against the disbelievers. Rather, they were prohibited from fighting the disbelievers for that long period of time, except, after the Prophet migrated and a state was established and a community arose, which made them capable of fighting the disbelievers, this is the methodology of Islam.

Islamic Approaches to Peace

Peace through coercive power is based on the pessimistic reading of the human nature. Islam is used as a tool for the legitimating of the power and the authority and for the preservation if social order; the threats to a given political order are often framed as a threat to Islam. The

power-political approach view peace as an absence of war, and underscores political necessities, created by the restlessness of political subjects and the threatening posture of external enemies.

Peace through the Power of Communication:

Traditional Islamic approaches are explored: reconciliation, methods of mediation and arbitration. These methods affirm a restorative conception of peace and justice, encompassing notions of compensations for losses, attention to issues of "face" or social esteem, renunciation for the sake of the whole and forgiveness.

Peace through Will Power:

Adherence to Islam requires non-violent solidarity against oppression, the promotion of renewal through broad-based social movements and training for programs of direct non-violent action. Only a linkage of just ends with just means can secure authentic justice, peace and human dignity.

Peace through the Power of Love

This approach defines peace as a condition of all embracing harmony, perceived through the inward renewal and transformation of human consciousness. The cultural community is the context and the receptacle of human realization; renewal takes place within each person through inward cleansing and willing surrender to the divinity.

In Sunnah:

In Islam, an amazingly powerful emphasis is laid on developing love for mankind and on the vital importance if showing mercy and sympathy towards every creature of Allah, the Almighty, including human beings and animals. For, indeed, love and true sympathy are the very antidote of terrorism.

Abu Hurayrah reported that al-Aqra Ibn Habis saw Allah's Apostle (Peace and blessings upon Him) kissing Hasan. He said: I have ten children, but I have never kissed any one of them, whereupon Allah's Messenger (Peace and blessings upon Him) said: He who does not show mercy (towards his children), no mercy would be shown to him.

Allah, the almighty has no mercy for him who has no mercy for his fellow beings.[xxxviii]

The Quran repeatedly tells us to seek help from Allah, the Almighty with patience and prayer. But if reasoning with those people bends on wickedness and praying for them fails to bring about a change in their ways, then, Allah, The Almighty says:

"Then if you desire to punish the oppressors, punish them to the extent you have been wronged."[xxxix]

Allah, the Almighty commands the Muslims that when things get out of hand, they should join forces to restore peace by the use of reasonable force. They have been enjoined by the Holy Prophet Muhammad (peace be upon Him), to join forces, if there is need, with the followers of other faiths. Thus, in the famous document known as the Treaty of Medina, The Messenger of Allah declared:

Article 1: This is the treaty of Muhammad, the Prophet (the Messenger of Allah) between the Believers and Muslims of the Quraysh and the people of Yathrib, and between those who follow them and join them in fighting (the common enemy).

Article 2: And it is that they constitute an Ummah Wahidah (One Nation) separate from other people.

Article 25: And also, that the Jews of the tribe of 'Awf constitute an Ummah Wahidah with the Believers - even through the Jews will follow their own religion and the Muslims will follow their own- and this will include both their friends and themselves.[xl]

In Islam, every effort is thus made to protect the peace of not only the Muslims, but, also, of the followers of other faiths. Allah, the Almighty says:

"And if Allah did not defend some men by means of others, there would surely have been pulled down monasteries, churches, synagogues and mosques where in the name of Allah is oft remembered.[xli]

Objectives of Punishment in Islam:

Also, the objectives of the Islamic Penal System are showing views against terrorism.

This purpose has been articulated by the following verse that discusses retribution and its effects on a society:

"There is (preservation of) life for you in retribution. O people of understanding, that you may become pious." [xlii]

To realize a general effect of the punishment, Islam has established the principle of announcing publicly, when they are carried out. Allah says:

"... A group of the believers should witness the punishment."[xliii]

Conclusion:

All this shows that the moral teachings offered to the humanity by Islam can bring peace, happiness and justice into the world. The barbarism that is happening in the world today under the name of "The Islamic Terrorism" is completely alien to the moral teachings of the Quran. It is the work of the ignorant, the bigot people, and the criminals, who have nothing to do with religion. The solution, which can be applied against these individuals and groups, who are trying to commit their deeds of savagery under the guise of Islam, is to educate such people in the true moral teaching of Islam.

In other words, the religion of Islam and the moral teachings of the Quran are not the supporters of terrorism and the terrorists, but they are the remedy by which the world can be saved from the scourge of terrorism.

References

[i] 'Terror', Oxford English Dictionary. Oxford University Press, 2007, Page: 1537.

[ii] 'Terror', http://www.merriam-webster.com.

[iii] Kushner, Harvey, 'Terror', Encyclopedia of Terrorism. (Thousand Oaks, CA: Sage).

[iv] Martin, Gus (2003). Understanding Terrorism. (Thousanand Oaks, CA: Sage).

[v] Ahmad, E, Terrorism: Their & Ours (NY: Seven Stories Press, 2001).

[vi] Combs, C, Terrorism in the 21st Century. (NJ: Prentice Hall, 1997).

[vii] Gibbs, J, "Conceptualization of Terrorism." American Sociological Review, 54 (1989): 329-40.

[viii] Dudley, W. (Ed.), The attack on America September 11, 2001: At Issue. (San Diego: Green haven Press, 2002).

[ix] Al-Quran, 28: 77

[x] Ibn al-Faris, Mo 'jamah al- Muqayyis fi al-Lughah (Dar al-Arifah, Beirut, 1991)227.

[xi] Ibn al-Manzir, Lisan al-Arab, Mu'assisah al-Risalah (Beirut, 1995), 3/133.

[xii] Ibn al-Taymiyyah, Majmu'ah al-Fatawah (Egypt: Muktabah Ibn Tamiyyah), 10/192.

[xiii] Al-Quran, 4:92

[xiv] Al-Quran, 4:93

[xv] Al-Quran, 5:32

[xvi] Muslim Ibn Hajjaj, al-Sahih al-Muslim (Bairut: Dar al-Kitab al-Arabi, 1999), Hadith: 2594.

[xvii] Ahmad Ibn Shu'yb, al-Nisai,-Sunan al-Nisai, 'The Ruling on Apostates' Book: 37 (Beirut: Muktabah al-Sunah, 2000), H:4058.

[xviii] Al-Quran, 2:208

[xix] Al-Quran,13:25

[xx] Al-Quran, 2:256

[xxi] Al-Quran, 25: 68

[xxii] Al-Quran, 30:20

[xxiii] Al-Quran, 25: 68

[xxiv] Al-Quran, 2: 256

[xxv] Al-Quran, 109: 6

[xxvi] Al-Quran, 5: 90

[xxvii] Al-Quran, 4:58

[xxviii] Al-Quran, 2:188

[xxix] Al-Quran, 24: 27

[xxx] Al-Quran, 49:9

[xxxi] Martin Lings, 'The Last Sermon of The Prophet, Peace be Upon Him', Muhammadhis Life Based on the Earliest Sources' (Cambridge: Islamic Text Society, 1991), 283.

[xxxii] Al-Quran, 4:59

[xxxiii] al-Bukhari, al-Sahih al-Bukhari 'How do the people give the Bay'ah to the Imam', Book 93, Hadith 60.

[xxxiv] Ibn al-Taymiyyah, Majmu'h al-Fatawah, 13/189.

[xxxv] al-Nisai, Sunan al-Nisai, 'The Book of Fighting [The Prohibition of Bloodshed], Chapter: Fighting Muslims', Book 37, Hadith 148.

[xxxvi] Ibn Taymiyyah, Majmu'h al-Fatawa, vo. 13,229.

[xxxvii] al-Nisai, Sunan al-Nisai, 'The Book of the Etiquette of Judges, Chapter: The Just Ruler', Book 49, Hadith2

[xxxviii] Muslim, al-Sahih al-Muslim, 'The Book of Virtues, Chapter: His Compassion towards Children and His Humbleness, and the Virtue of that', Book 43, Hadith 86.

[xxxix] Al-Quran, 16: 126

[xl] Lings, Muhammad his Life Based on the Earliest Sources, Quoted From Halbiyyah, 258.

[xli] Al-Quran, 22:40

[xlii] Al-Quran, 2:179

[xliii] Al-Quran, 24:2

TÜRK TOPLUM YAPISININ KATALİZÖRÜ OLARAK GÖÇMEN KİMLİĞİ

Betül OK ŞEHİTOĞLU
Selçuk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Orcid ID: 0000-0003-4585-3819

Hanife AKSARAY
Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Orcid ID: 0000-0003-4986-5585

ÖZET

Toplumsal yapı ve kurumlar sosyolojinin en dikkat çeken konularından biridir. Toplumsal yapı; bir toplumun, düzenli ve örgütlenmiş biçimi, o toplumun ilişkiler ağıdır ve kendisini oluşturan çeşitli değişkenler tarafından değişime uğramaktadır. Öğeleri arasında daima çatışma, uyum, ayrışma ve bütünleşme vardır. Türk toplum yapısı tıpkı bir duvar gibi çeşitli boyuttaki ve türdeki parçalardan oluşmaktadır. Bu parçaların bazıları temel görevler üstlenirken bazıları yan rollere sahiptir. Göç olgusu da temel yapı taşlarından biridir. Göç kavramı günümüz dünyasında kaçınılmaz bir gerçeklik olarak her alanda karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple toplumların yapısını analiz etmek için kullanıma en uygun argümanlardan biridir.

İnsanlar ve hayvanlar göç eden varlıklardır. Göç, birçok şeyin taşınmasını, değişmesini, bozulmasını yahut yenilenmesini sağlar. Bu sebeple göç edilen ülkelerde meydana gelen değişmeler sosyolojinin konusunu oluşturur. Göç ile birlikte hayatları ve kimlikleri değişen insanlar; göçmen, mülteci, muhacir, sığınmacı olmaklığın avantaj ve dezavantajları içerisinde topluma dahil olmaya çalışırlar. Göçmenler söz konusu olduğunda özellikle modernitenin bir sonucu olarak ortaya çıkan akışkan hayatlar ve kimlikler bağlamında, göçmeni tanımlama ve kavramsallaştırma sorunu meydana gelmektedir. Bu sorun içerisinde son yıllarda yoğun göç havzasına dönüşen Türkiye'nin nasıl bir toplumsal değişim ve dönüşüme uğradığını, göç olgusunun toplumsal yapı içerisindeki yerini, göçmen kimliğinin şekillenme, bozulma ve yeniden inşa edilme süreçlerini tartışacağımız bu makalede, göçmen kimliğinin katalizör olma görevine değinilecektir. Tolstoy'un dediği gibi; bütün hikayeler iki şekilde başlar; ya bir kişi yolculuğa çıkar ya da şehire bir yabancı gelir. Başat kültürün ve kimliklerin toplumsal yapıyı oluşturup, muhafaza etmeye çalıştığı topraklarda bir başkası olarak göçmen kimlik üretirken, Türk toplum yapısında neler meydana gelmektedir?

Makale boyunca göçmen kimliğinin Türk toplumsal yapısı ve kurumlar içerisindeki yeri ve katalizör görevi üzerine analiz yapılarak anlaşılmaya çalışılacaktır. Son yıllarda gittikçe artan en büyük kitlesel göç Suriyeliler tarafından gerçekleşmiştir. Bu sebeple araştırmanın ana izleğini Suriyeli göçmen bireyler oluşturacaktır. Suriyeli göçmenlerin kimlikleşme süreçlerinin Türk toplumsal yapısındaki katalizör etkisi tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Toplumsal Yapı, Kurum, Katalizör, Göçmen Kimliği, Suriyeli göçmen

IMMIGRANT IDENTITY AS A CATALYST OF THE TURKISH SOCIAL STRUCTURE

ABSTRACT

Social structure and institutions are among the most remarkable subjects of sociology. Social structure is the regular and organized form of a society as well as its network of relations. It is subject to change by the various variables that it is made of. There are constant conflict, harmony, integration and disintegration among its elements. Turkish social structure consists of pieces of various size and type just like a wall. Some of these pieces assume basic roles while some have side roles. The immigration phenomenon is one of the basic building blocks. The immigration concept is faced in every domain as an inevitable reality of today's world. Therefore, it is one of the most convenient arguments to use for analyzing the structure of societies.

People and animals are migrating creatures. Migration allows movement, change, deterioration or renewal of many things. Therefore, the changes in the countries that are migrated to are the subject of sociology. The people whose lives and identities are change with immigration attempt to be included in a society with the advantages and disadvantages of being an immigrant, refugee, emigrant or asylum seeker. With respect to immigrants, there is a problem of identifying and conceptualizing the immigrant within the context of fluent lives and identities that emerge as a result of modernity in particular. The present study will discuss how Turkey, which turned to be a an intense pool of immigration in recent years, has been subjected to a social change and transformation as well as the place of the immigration phenomenon within social structure, the shaping, deterioration and rebuilding process of the immigrant identity while also mentioning about the catalyst role of the immigrant identity. As stated by Tolstoy, all stories begin in two ways: either a person sets on a journey or a stranger arrives in a city. What is going on in the Turkish social structure while immigrants produced an identity as a stranger on soils where leading cultures and identities attempt to form and maintains social structure?

The article will attempt to analyze and understand the place and catalyst role of the immigrant identity within the Turkish social structure and institutions. The ever increasing biggest mass immigration in recent years took place by Syrians. Therefore, the theme of the study will consists of the Syrian immigrants. The catalyst effect of the identification process of the Syrian immigrants on the Turkish social structure will be discussed.

Keywords: Social Structure, Institution, Catalysts, Immigrant Identity, Syrian migrant

Giriş

Toplumsallaşma ve kimlik kazanma, sosyolojinin ana konularından biridir. Toplumsal hayatın içerisinde yer alan ve insan pratiklerinin etkisiyle oluşan göç, modern zamanlarda değişime uğrasa da belirli özellikleri aynı kalmaktadır. Göç olgusunu açıklayabilmek için, göç eden kişi ve göç edilen yer oldukça önemlidir. Zaman, mekan ve birey bağlamında şekillenen göç, son on yıldır Türkiye'nin toplumsal yapısını şekillendirmektedir. 2011 yılında başlayan ve etkisi günümüze değin süren Suriye iç karışıklığı sebebiyle Türkiye'ye kitlesel göç eden Suriyeli göçmenler, toplumsal yapı ve kurumlarda revizyona gidilmesine sebep olmuşlardır. Eğitim,

sağlık, ekonomi, güvenlik, siyasi, aile yapıları göçmenin ayak basmasıyla değişime, dönüşüme uğramıştır. Türkiye'nin büyük bir göç havzasına sahip olması ve içerisinde barındırdığı göçmenlerin etnik, sosyal, statüsel farklılıkları sebebiyle uyum konusunda sorunların çıkmasına sebep olmaktadır. Buna rağmen toplumsal yapı ve kurumlar devlet politikası belirlenerek, göçmenleri de sürecin içine dahil ederek yerel halk ile yabancı göçmeni buluşturmaya çalışmaktadır. Her ne kadar Suriyeli göçmenler yabancı olarak görülseler de bu kimliklenme, toplumsal hayat içerisinde onları dışarıda bırakmamıştır. Okula giden çocuklar için uyum sınıfları açılmış, sağlık alanında sahip oldukları statülere göre hizmet almış, emek piyasasında da kendilerine yer edinmişlerdir.

Toplumsal Yapı ve Toplumsal Kurum

Toplumsal yapılar, bir toplumu oluşturan örgütlenme biçimlerini ifade ederler. Örgütlenmiş olmak, kurumların, grupların, toplum ve toplulukların arasındaki etkileşimin sağlanıp, bir ana yapı oluşturması anlamına gelir. Toplumsal yapı homojen değil, heterojendir. Farklılıklar, aynılıklar aynı yerde bulunabilir. Sosyal (social) yapı analizinde Dikeçligil, mikro biraraya gelişlerde davranışsal boyuta yapılan vurguyu, toplumsal (societal) yapı kullanıldığında ise, kognitif (bilişsel) boyutta yer alan kurumsal fonksiyonların etkisini vurgular (Dikeçligil 1997: 651). Toplumsal yapı: makro ve mikro boyutuyla da ele alınabilmektedir. Makro boyutuyla (geniş anlamda) toplumsal yapı; sosyal hayatın ve sosyal sistemin hemen her alanına yönelmektedir. Bu kapsamda toplumsal yapının içinde iktisadi yapı, sosyo-ekonomik nüfus kategorileri, siyasi otorite ve egemenlik yapısı, iskânlaşma, demografik yapı, din, dil ve ırk farklılıkları yer alabilmektedir. Mikro boyutuyla (dar anlamda) sosyal yapı; sosyal ilişkileri sadece dar çerçevede ele alan bir anlayıştır. Örnek vermek gerekirse; sosyal ağ içinde yer alan fertlerin, ailelerin, grupların, cemaatlerin ve diğer kurumların rolleri söz konusudur. Toplumsal yapı sosyal olana işaret eder. Sosyoloji sosyal olan davranış ve davranış örüntüleri ile kurumlar arasındaki bağlantıya göre hareket eder. Kıray'a göre (1982); "sosyal yapı, bu yapıyı meydana getiren sosyal müesseselerin insan ilintilerinin ve bunların karşılıklı münasebetlerinden doğan sosyal değerlerin birbirini karşılıklı şekilde etkiledikleri bir bütündür bununla beraber bu bütün her zaman aynı olmayan hız ve tempoyla değişmektedir" (Kıray 1982: 15). Sosyal yapılar toplum ve insanın karşılıklı etkileşimi sayesinde ortaya çıkmaktadır. Toplum oldukça kompleks bir yapıdır. Sosyoloji bu kompleks yapıyı parçalara ayırır ve parça ile bütün arasında ilişki kurar. Kurmuş olduğu ilişkiye göre toplumsal düzen için gerekli önerilerde bulunur. Sosyoloji toplumu gözlemler ve tespitlerde bulunur. Toplumsal düzen, toplumun ve insanların ferahı için oluşturulmuş, kurumlar eliyle sağlanan kurallar bütünüdür.

Sosyal bütünleşme konusu toplumsal yapıların işlerliği açısından çok önemlidir. Kurumlar aracılığı ile varlığını devam ettiren toplumsal yapılar, ayrıksılıktan çekinirler. Bu sebeple düzen sağlamak isterler. Devlet bunu parçalar dediğimiz kurumlar aracılığı ile gerçekleştirir. Sağlanan toplumsal/sosyal düzen sosyal bütünleşmeyi sağlar. Göç konusunda da önemli bir faktör olan bütünleşme unsuru bir milletin devamı ve sağlamlığı için olmazsa olmazdır. Değişim ile ortak bir okuma gerçekleştirilebilir. Toplumda meydana gelen her değişim sosyal bütünleşmeyi tehdit eder bir görünüm üstlenir. Bu sebeple ayrıksılığı ve yabancılaşmayı önleyici yolları kurumlar sağlar. Kurumlar, değişimin zararlı yanlarını en aza indirgemek için kullanılan yöntemleri içerisinde barındırmaktadır.

Sosyolojinin ilk konuları oluşturan toplumsal olgu ve olay ayrımını basitçe şöyle ifade edebiliriz. Toplumsal olgu ve olay: zaman içerisinde insanların oluşturduğu toplumla ilgili değişim, toplumsal olguyu ifade etmektedir. Toplumsal olaylar kolektif aksiyon ürünleridir ve bu kavram, iki veya daha fazla kişi tarafından belli bir amaçla gerçekleştirilen aktiviteleri

ifade etmektedir (Diani, 1992). Toplumsal olaylar çok boyutludur ve kültürel ve coğrafi koşullardan bağımsız olmadığı gibi; ideolojik, ekonomik ve politik faktörlerin de toplumsal olayların oluşumunda etkisi vardır. Bu kapsamda, etkili yönetim metodları geliştirebilmek için toplumsal olayların içinde geliştikleri toplumların sosyal, kültürel ve siyasi norm ve değerlerinin doğru tespit edilmesi gerekir (Can, Taşcı 2016: 152). Toplumsal olgu, toplum tarafından kolektif biçimde geliştirilen, bireyin dışında ve kaçınılmaz olan ve bireyi sınırlandıran kural ve pratiklerden çıkarılan davranış biçimleridir (Marshall, 1999:540-1,755). Toplumsal olay ve toplumsal olguya örnek verecek olursak; bir yılda gerçekleşen tüm evlilik olayları veya evlenenlerin sayısı veya boşanma oranları, toplumsal olgudur. Toplumsal (sosyal) olay ise belirli bir zaman diliminde ve yerde ortaya çıkan ve çoğu kez bir kereye mahsus olan bir oluştur. Örneğin; Ali ile Fatma'nın evlenmesi bir sosyal olaydır. Kavimler göçü toplumsal olaydır. Toplumsal olgu ve toplumsal olayın makalemiz içerisinde yer almasının sebebi göçün de bir olgu olmasıdır. Göçün sebepleri, gelişim süreçleri ve sonuçları toplumsal olgu niteliği taşır. Olgu, genel çerçevesi itibarıyla şemsiye bir kavramdır. Daha çok tarihi ve sosyal olana atıf yapan toplumsal olgu kavramı sosyolojinin araştırma alanlarında oldukça kullanılmaktadır. Toplumsal yapının sürekli değişken olduğunu, yenilendiğini söylemiştik. Heraklitos'un meşhur "değişmeyen tek şey, değişimin kendisidir" sözünden yola çıkarak evrende her şeyin bir akış, yenilenme, değişme süreci içinde olduğunu söyleyebiliriz.

Toplumsal değişme, toplumsal olayların ve göçün merkezinde bir kavram olarak beraberinde uyum ve çatışma getirir. Bununla birlikte gelenekselciler ve modernler ayrımını da ortaya çıkarır. Toplumsal değişme maddi ve manevi kültür öğelerini değişim yapısı içerisinde taşımaktadır (Ergil, 1994: 216). Değişim toplum tarafından verici olduğu kadar geliştirici bir özelliğe de sahiptir. Her durum kendi şartlarını oluşturur. İnsan toplum ile birlikte bir bütün olarak düşünüldüğünden toplumsal düzen, toplumsal değişim konularında başat rol oynamaktadır. Değişim olumlu ve olumsuz değişim olarak elbette iki kısma ayrılabilir. Toplumsal değişmeyi meydana getiren veya etkileyen faktörler şunlardır:

1. Fiziki-tabii coğrafi çevre (enerji kaynakları ve doğal zenginlikler)

2. Biyolojik-tıbbi faktörler (biyolojik katılım; tıptaki gelişmeler ve gen teknolojisi)

3. Teknolojik faktörler (üretim ilişkisi ve vasıtalardaki farklılıkların yanında havacılık ve telekomünikasyon alanlarındaki gelişmeler)

4. Sosyokültürel faktörler (kültürel ilişkilerdeki farklılıklar ve fertlerin istek ve kararlarındaki değişim)

5. Siyasi faktörler (Karizmatik veya otoriter liderlerin toplumu yönetmesi; darbeler veya ihtilaller)

6. Ahlaki faktörler (ahlaki erozyon veya faziletli-ideal gelişmeler)

7. İlmî faktörler (bilimsel gelişmeler ve bilginin pratik hayatta uygulanması)

8. Değişik düşünce akımları faktörleri (Örneğin: ideolojik görüşlerin toplumda revaç görmesi)

9. Çatışma ve ihtilafların ortaya çıkması

10. İhtiyaçların ve(ya) beklentilerin artması veya değişmesi

11. Toplumsal zekâ ve sosyal sermaye

12. Töre, örf, adet ve gelenekler

13. Ekonomik sistemlerin değişmesi gibi değişkenlerdir (URL 1). Toplumsal yapı ile ilgili olarak sosyoloji arenasında birçok teori ortaya atılmıştır. Yapısalcılık, Yapısalcı İşlevselcilik, Sosyal Mübadele Teorisi, Çatışmacılık gibi. Toplumsal yapıyı oluşturan parçalar ise fertler ve

fertlerin davranışları, topluluklar, sosyal gruplar, yığınlar, kalabalıklar, sosyal sınıflar, statüler, roller, kültür, kimliklerdir. Özellikle kültür kavramı göç olgusunu tanımlamada ve göçün toplumsal yapıda nasıl bir yere etki ettiğini göstermede önemli bir kavramdır. Toplumsal kurum, (organize edilmiş, teşkilatlandırılmış) ve toplumsal grupları içinde barındıran (kişileştirilmiş kurum- Instituten Persone) sistemli bir güç olmaktan çok, bu gücün oluşumuna yarayacak istenci sağlayan, genelliği ve sürekliliği olan kurallı davranışlar bütünü olarak tanımlanabilir. Başka bir söyleyiş biçimiyle "toplumsal kurum, insanın temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelmiş davranışların bir bütün halinde anlamlandırılmasıdır. Bu temel tanıma örnek vermek gerekirse, her toplumda sürekliliği olan bir evlilik ve aile düzeni ve bu düzene uygun olarak bireylerin davranışlarını yönlendiren kuralların varlığı dikkati çeker." (Akyüz, 2008:1-2). Toplumsal kurum iki anlam içerir. İlki daha çok soyut anlam içeren, kurallı davranışlar bütünü, ikincisi ise soyut örgütlü yapılar içeren kurumdur. Sosyoloji toplumsal yapı ve bu yapıya bağlı grup, sınıf, tabaka, organizasyon, oluşum, kurum, topluluk, toplumsal eylem ve düzeni inceler. Gözlem, anlama, analiz, sentez, kavram analizi, tarihi araştırma gibi yöntemlerle tümevarım (dedüktif) metodunu uygular. Bu metod mikrodan makroyadır. Sosyoloji mikrodan makroya genellemeler ağı ile donanmıştır. Bir davranış biçiminin kuramsal olabilmesi için belirli bir yapısının, sürekliliğinin, kuralının ve genelliğinin olması gerekir. Tüm toplumsal yapılar esas itibariyle bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için meydana gelmiştir. Toplumsal kurumların özelliklerini somutlaştırdığımızda şu çeşitli durumlarla karşılaşırız:

1) Toplum içerisindeki temel ihtiyaçlar, toplumsal kurumlar aracılığıyla karşılanır.

2) Bu ihtiyaçların kurumlar aracılığı ile karşılanması, kurum içerisinde belli davranış biçim ve düzeninin doğmasına neden olur.

3) Tüm davranışlar, toplumsal kurumun amacına yöneliktir.

4) Her kurum farklı bir amacı gerçekleştirmek için ortaya çıktığından, kurum bu amacın içerdiği anlamla anılır ve onun adını taşır. Fakat diğer kurumlarla yardımlaşma ve işbirliği içerisinde bulunması doğaldır. Bu işbirliği ve yardımlaşma hiçbir zaman onun kendine özgü niteliklerini ve kimliğini ortadan kaldıracak boyutlara ulaşamaz. Böyle bir durumun doğması, kurumlar arası anlaşmazlıklara ve çatışmalara neden olur ki, bu durum toplumsal bunalımın habercisidir.

5) Toplumsal kurumlar bireylerin olduğu kadar, toplumun beklentilerine de yanıt vermek zorundadırlar.

6) Kurumlar genel, özel, alt ve üst biçiminde birbirlerinden ayrılırlar. Aynı zamanda kurumlar arasında etkinlik bakımından da bri ayrımın olmasının yanında, toplumsal bir hiyerarşinin bulunduğunu da belirtmemiz gerekir. bu bağlamda hukukun üstünlüğü ve eğitimin etkinliği örnek olarak alınabilir.

7) Her kurumun kendine özgü bir yapısı vardır ve bu yapı kurumun işleviyle bağlantılıdır.

8) Toplumsal kurumlar, toplumun özünü yansıtan temel değerler üzerine kurulduklarından süreklilik gösterirle ve ergimesi zor altın sikkelere benzerler" (Akyüz, 2008: 30-31). Toplumsal yapı ve toplumsal kurumun böylelikle birbirleri ile etkileşimi ve birbirlerine olan bağımlılığını görebiliyoruz. İkisi de kompleks olan sosyal hayatın bir parçasına işaret etmektedirler.

Göçün Toplumsal Değişmedeki Rolü

Göç insanın varoluşu ile yaşıt toplumsal bir olgudur. Göç kavramı; bireylerin doğup büyüdükleri, yaşamakta oldukları topraklardan, içine doğdukları ve alışkın oldukları sosyal

yapılarından, sahip oldukları ekonomik imkânlardan daha genel anlamıyla toplumsal yaşamın birçok unsurundan uzaklaşarak veya uzaklaşmak zorunda kalarak yeni yaşam alanlarına kapı açması olarak tanımlanmaktadır (Toros, 2008: 9). Binlerce yıldır insanlar gerek bireysel gerekse topluluk halinde bir yerden bir yere göç etmektedirler. Savaş, doğa şartlarının zorlaması, yiyecek-iş bulmak, hayatta kalabilmek, keşifler yapmak ve fetih gibi sebeplerle sürekli hareket halindedirler. Bu her devirde farklı şekillerle oluşan bir gerçekliktir. Modern dünyada ulaşım araçlarının gelişmesi ile birlikte insanların mobilizasyonu hızlanıp kolaylaşmasına rağmen, ulus devletler pasaport gibi işlemler uygulayarak bu geçirgenliği denetlemektedirler. Göç olgusu tarihsel arka plana da sahiptir. Özellikle I. ve II. Dünya Savaşı birçok insanın göç etmesine sebep olmuş, dünya düzeninde değişiklik yaşanmıştır. Ulus devletler kuruldukça azınlık olan gruplar başka ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Azınlık grupların başka ülkelere göçü çeşitli sonuçlar doğurmuştur. Farklı kimlikler ve kavramsallaştırmalar ortaya çıkmıştır. Mülteci kavramı sosyolojinin en çok ilgilendiği konulardan birisi olmaya başlamıştır.

Tarih boyunca insanlar, bireyler veya topluluklar halinde göçebe yaşamak zorunda kalmış ve sürekli kendileri için daha güvenilir yerler aramışlardır (Sağlam, 2006). Bu arayışlar sınırları aşmalarını gerekli kılmıştır. Güncel Türkçe sözlükte katalizör (URL 2): kimyasal tepkimenin olmasını veya hızının değişmesini molekül yapısını değiştirmeden sağlayan, katalitik etkiye yol açan madde, kimyasal tepkimeyi hızlandıran fakat kendisi değişmeden kalan madde olarak geçmektedir. Yani katalizör hareket sebebi anlamına gelir. Buradaki hareket sebebi ve değişime yol açan şey de göç olgusu ve göçmen kimliğidir. Tarihsel arka planı olduğunu söylediğimiz göç olgusu Avrupa'daki sanayileşme süreci ile yakından ilgilidir. Avrupa'da Sanayi Devrimi sonrasında kırdan kente doğru bir hareketlilik yaşanmıştır. Sanayi Devrimi ile seri üretime geçilmiş, artı değer oluşmuş, ticaret alanları genişlemiş, şehirler büyümeye başlamıştır. Kapitalizmin büyüttüğü kentlerde toplumsal ilişkilerin yeniden kurulması gerekmiştir. Sanayileşme süreci birtakım yenilikleri, ekonomik ve siyasi değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Tarım aletlerinden makineleşmeye geçilmesi, iş gücü fazlalığını ortaya çıkarmış ve böylece hareketlilik başlamıştır. Göç daha fazla kırdan kente, geleneksel hayattan modern hayata doğru olmuştur. Dünyada gerçekleşen göç olgusundan Türkiye'de etkilenmiş ve özellikle 1950'den sonra büyük göç dalgaları oluşmuştur. Kırsal nüfus çözülmeye başlamış, böylelikle kentleşme hızlanmıştır. Sosyologlardan Comte'un toplumsal dinamik ve statiği, Durkheim'ın işbölümü, organik ve mekanik dayanışması, Marx'ın artı değer ve sınıfı, Tönnies'in cemaat ve cemiyet gibi kavramları göç olgusu temelli okunabilir. Göç başta sosyoloji olmak üzere, antropoloji, tarih, coğrafya, demografi, ekonomi, siyaset ve uluslararası ilişkiler gibi birçok sosyal bilim dalının ortak çalışma alanıdır (Adıgüzel, 2013: 10). II. Dünya Savaşı'ndan sonra çok partili hayata geçiş kentleşmeyi hızlandırmıştır. Kırdan kente göç bu yıllarda artış göstermiştir. Elbette ki göç olgusu çeşitli şekillerde vuku bulmuştur. İç göç, dış göç, gönüllü göç, zorunlu göç, mevsimlik göç, sürekli göç gibi. Göç olgusu sosyolojik araştırmalar ve Türkiye'nin toplumsal yapısını değerlendirmek açısından önemli veriler sağlar. Göç ve değişim, göç ve yerellik/yabancılaşma, göç ve kimlik, göç ve kurumlar arasındaki ilişki, göç ve kadın, göç ve çocuk, göç, kır ve kent önemli konulardır. Göç olgusu beraberinde tanımladığı mülteci ve göçmen kimlikleri ile toplumsal uyum ve dışlanmayı da tarif eder. Uyum süreci ve sosyal bütünleşme göç olgusunun dikkat edilmesi gereken kavramlarındandır.

Toplumsal değişme, toplumun genelinde ve herhangi bir dönemde hüküm süren toplumun kültürü, yapısını ve davranışlarındaki farklılaşmadır. Bunlara etken olan çeşitli değişkenler vardır. Göç olgusu toplumsal değişme dinamiklerinden biridir. Göç ile birlikte kişinin aile hayatı, düzeni, eğitim hayatı, meslek/iş hayatı, arkadaş/yakın çevre/akraba ilişkileri, ekonomik durumu, sağlık durumu değişir/dönüşür. İnsanoğlu her gittiği yere uyum sağlamaya

çalışan sosyal bir varlıktır. Sosyalleşme ve toplumsallaşma olarak adlandırabileceğimiz bir sosyal zamanda kendini gerçekleştirir. Bunu yaparken kültürünü de içerisinde barındırır, korur. Göç, insanın bir yerden bir yere gidişi, yer ve hayat değiştirmesi anlamındadır. Bu sebeple değişen şartlar insanları da değişime sürükler. Hem insanlar hem de toplumlar insanlar ile birlikte değişir, dönüşür. Toplumsal değişmede değerler, davranışlar, refleksler, tutumlar, yaşayış biçimleri de değişir. Toplumsal değişme içinde her zaman olduğu gibi uyumu ve çatışmayı da beraberinde taşır. İnsan uyum ve çatışma arasında bir denge kurduğunda tali toplumsallaşmasını gerçekleştirerek topluma dahil olur. Değişimin olumlu ve olumsuz yanları vardır. Toplumsal değişme ve göç konusunda odak konu göç eden kişilerdir. Onların uyum ve uyumsuzluğu ile ortaya çıkan sosyal gerçekliktir. Göç ettikleri yerlerde yeniden sosyalleşmek zorunda kalan göçmenler kadın-erkek, çocuk, genç, yaşlı bütün toplumsal kesimler toplumsal değişme içinde rol alırlar. Göç eden kişiler genellikle en başta travmalar, kültür şoku yaşarlar. "İlk kuşakların yaşadıkları bu travmatik sorunlar zamanla aşılmakta farklı bir toplum içinde sosyalleşen göçmenler ve "öteki" ile karşılaşan göç alan toplumlar için bir fırsata dönüşebilmektedir. Bu yönüyle göç toplumsal yapıları derinden etkileyen, toplumsal değişmenin temel katalizörlerinden biri olarak kabul edilir. Göçmenler, bir fiziksel mekândan bir başkasına giderken sadece elle tutulur, gözle görülür eşyalarını değil tüm hayat tecrübelerini, yaşam biçimlerini, dillerini, kültürlerini, anılarını ve hayallerini de götürmektedirler. İki farklı kültürün karşılaştığı coğrafyalar ise medeniyetlerin gelişmesi için en elverişli yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Medeniyet Tarihçisi Arnold Toynbee (URL 3), aynı topraklarda yüzyıllardır yaşayıp göç etmeyen ve göç almayan toplumların bir medeniyet kuramayacağını, dünyada bugüne kadar kurulan 27 medeniyetin tamamının göçlerin olduğu kıtalarda ve göçenler tarafından kurulduğunu ifade etmektedir.

Türkiye, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden bu yana hep göç odaklı bir toplumsal hareketlilik yaşamaktadır. Türkiye toplumu hem iç hem dış, hem zorunlu, hem gönüllü bütün göç biçimlerini tecrübe ederek harmanlanmış bir toplumdur. 1950'lerden sonra Türkiye'nin kırsal kesimlerden İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlere 1960'lardan sonra ise yurtdışına yapılan göçler toplumsal değişmenin temel katalizörlerini oluşturmuştur. 2011'den itibaren ise Suriye'deki savaştan kaynaklanan sebeplerle büyük bir dış göç dalgasını karşılamak durumundadır" (Adıgüzel, 2018: 51). Bu göç dalgaları toplumun yapısını değiştirmede en etkili faktörlerden birisidir. İnsan hareket halinde olan bir canlıdır ve her gittiği yere kendisi ile beraber sorunlar ve çözümler, kültürler ve gelenekler de götürür. Değiştirici özelliği olduğu kadar değişebilen bir özelliğe de sahiptir.

Göçmenin Sınırları

Göç, bir anlamda sınırları aşmak demektir. Kişi, zaman harcayarak belirli bir mekandan diğerine hareket eder. Böylelikle var olduğu alanı aşar ve bir diğerine geçer. Sınır, hem soyut hem de somut manada toplumsal yapıda karşılığını bulan bir kavramdır. Zihinsel haritalarımız birer sınıra sahiptir, devletler, topraklar, değerler, ahlaki tutumlar, normlar. İnsan daima belirli sınırlar içinde yaşar ve belirli sınırları aşar. Modern dönemde göçten bahsederken bunun içerisinde beden sınırlarını aşmak da vardır, beyin göçü de. Daha çok küreselleşme bağlamında ele alınan bedenin sınırının aşılması olayı internet ağları sayesinde gerçekleşmektedir. McLuhan'ın kavramı, dünyanın küresel köy olduğu kabulü ile yola çıktığımızda, 21. yüzyılda göç ve sınır konusu ilgi çekici olmaktadır. Sınırlar daha çok mutlaklıktan uzak, ama birini diğerine bağlı kılan oluşumlardır. İçe ve dışa dönüktürler. Gruplar oluştururlar. Tıpkı kimlik oluşturmadaki gibi. Hayali cemaatler, kolektif bilinç gibi kavramlar üretirler. Modern çağın sınırları sembol ve anlam yüklüdür. Çok anlamlı, çelişkili ve çok işlevlidir. Sınır, zaman ve mekânın dışına da çıkabilen bir kavram özelliğini küresel dünyada kazanmıştır. Sınır, hudut yahut uzaklığın kalktığı siber alemler, sınır sosyolojisinin konusu olmuştur.

Göç zamanın ve mekanın sınırlarının da aşılmasıdır. Mekân toplumsal, siyasi, ekonomik, psikolojik ve sanatsal olanı ifade aracıdır. Sözlüklerde "var olanların içinde yer aldığı, tüm sınırlı büyüklükleri içine alan uçsuz bucaksız büyüklük; boşluk; sınırsız ortam; yer kaplama" (Cevizci, 1997: 468-9) olarak tanımlanan mekân, Arapça bir kelimedir ve "varlık; oluş; sınırsızlık ve süreklilik; belli bir şekle girmek vb" anlamlara gelen kevn sözcüğünden türemiştir. Ortaçağ İslam felsefecileri, mekânı cisimlerin (nesnelerin) işgal ettiği ve boyutlarının etkilendiği zihinsel bir boşluk olarak tanımlamışlar ve insanlar tarafından algılanan ve eylemlilikle doldurulan yer olarak tarif etmişlerdir (Curcani, 1884: 154). Mekânın ve zamanın anlam kazanması insanla gerçekleşir. Modern öncesi dönemde sınır korunma amaçlı bir görev taşıyorken, modern dönemde sınırlar aşılmakta ve güvensizlik, korunamama gibi sonuçları doğurmaktadır. Her hal ve şartta sınırlar hep vardır fakat şekil değiştirmişlerdir. Sınırlar dünyevi bir yana sahip oldukları için hiçbirisi doğal değildir. Gerçekliğin oluşması, çok açık bir şekilde sınırlara dayanır (Ackleson, 1999: 158, Akt: Tekin, 2014: 87). "Fiziksel, toplumsal ve siyasal dünyalar içindeki anlam, içerik, biçim ve söylemler net sınırlamalar, ayırmalar ve farklılıklar gerektirir. Bunların tümü sınırların farklı türleri aracılığıyla formüle edilir" (1999: 158-9). Sınır konusu ile beraber, kimlikler ve kültürler de oluşur. Aslında baştan beri dile getirilen tüm değişkenler birbiri ile bağlantılıdır. Sınır, göç, kültür, kimlik, toplumsal yapı, toplumsal kurum, toplumsallaşma gibi kavramlar aynı bütünün parçalarıdır. İnsan zaman ve şartlara göre sınırları aşabilen, genişletebilen, daraltabilen bir varlıktır. Sınırlar, belirli bir uzam dahilinde toplumsal hayat dahil olurlar. Daha da derinine girecek olursak soyut manada sınırlar, gelenek, görenek ve toplumsal normlar ile alakalıdırlar. Göçmenler, göç edenler de toplumsal yapı içerisinde belirli bir sınırı aşar, genişletir ve sınır koyarlar. Böylelikle toplumda uyum, çatışma yahut arayış meydana gelir. Toplumsalın bir parçası olan insan, herhangi bir kimlik edinme ve hareketi sırasında, her aşamada belirli bir sınır dahilinde var olur.

Göç ve Göçmen Kimliği

Kimlik, üzerinde çokça tartışılan bir kavramdır. Kimlik kazanma, "konum kazanma" anlamına gelmektedir. Tanımlama ve tanımlanma ihtiyacını karşılayan kimliğin, sosyal ve psikolojik boyutları vardır. İnsan psikolojik açıdan biriciktir, sosyolojik açıdan ise toplumsal özne konumundadır. Diğerleri ile anlamlıdır. Varlığının anlamını diğeri ile kazanan, toplum içerisinde yaşayan birey kendisine "ben kimim?" sorusunu sorar. Verdiği cevaplar onun kimlik boyutlarını ifade eder. Bu soru insan olmaklığın bir sonucu ve gereksinimidir. İnsan, geçmişi, kökeni, sosyal ve dini aidiyetleri, mesleki özellikleri, kişisel özellikleri ile de tanımlanır. Tanım, varlığı ifade etme yöntemidir. Bunun yanı sıra bir "biçime sokma" ve ait olanı "yansıtma"dır. "Kimlik, bireyin kendisini tanımlamasının ve toplumsal konumunun ifadesidir….Toplumsallaşma yoluyla kazanılmaktadır. Toplumsallaşma, başından itibaren kimlik inşa eden bir süreç olarak gelişmektedir. Bireyde toplumsallaşma yoluyla kimliğin inşa edilmesi, hem aidiyet üretme hem de ötekileştirilen karşı kimlikler yoluyla gerçekleşmektedir." (Akın, 2011: 94). Kimlik, kişinin varlığını tanımak ve onu tanımlamaktır. Bir nevi ona aidiyet ithaf etmektir. Olumlu yahut olumsuz olduğu durumlar vardır. Olumsuz oluşu bir damgalamaya işaret eder.

Kimlik, kültürle ilişkili bir kavramdır. Kültürel farlılıklar kültürel ve sosyal kimliklerin oluşmasında etkilidirler. Küreselleşmenin etkisi ile modern zamanlarda kimliklenme kolay olduğu kadar kimlik yitimi de kolaydır. Göç eden ailelerin özellikle çocukları kimlik kargaşası ve bunalımı yaşamaktadırlar. Göçün kimlik edinme üzerine etkileri daha çok bireysel manada açıklanabilir özellikler taşısa da toplumsala içkindir. Hall, küreselleşmenin "farklılıklarla beraber yaşamayı ama bir yandan da onları yenmeye, bastırmaya, denetimine almaya ve içine çekmeye çalıştığını" söylemektedir (Hall, 1998: 54-55). Göçmen göçtüğü toplumda kendi kimliğini oluşturmaya çalışır ama toplum ona verili kodlarındaki kimliği

empoze etmeye uğraşır. Göçmen merkeze göre bir "yabancı", "öteki", "bizden olmayan" tipolojisiyle varlığını sürdürür. En başta dil, toprak, toplumsal hayat, gelenek ve görenekler, din gibi etmenler kimliğin kazanılmasında başat rol oynarlar. Göçmenler tüm bunlardan "uzak"ta ve bunlara "sonradan dahil olan" durumunda oldukları için göç edilen ülkedeki bireyler tarafından dışlanmakta yahut içlerinden görülmemektedirler. Özellikle savaş gibi sebeplerle ülkelerinden göç edip başka ülkelere sığınanlara niçin savaşmadıkları sorulur. Kabullenilmez. Oysa ki gerçek o kadar basit değildir. Göçmenler genellikle toplumsal düzende değişim meydana getirecekleri kaygısı ile toplum tarafından potansiyel tehlike olarak görülürler. Uyum sağlanırsa tehlikenin atlatıldığı, bütünleşmenin sağlandığı görülür. Ama uyum sağlanamazsa dışlanma gerçekleşir. Kolektif bilinç burada devreye girer ve ötekileştirme ve dışlama baskın şekilde ortaya çıkar.

Göçmenler, toplumsal yapı içerisinde hareketliliği sağladığı kadar bazı zamanlar ekonomik durumların gerilemesine de sebep olur. Bunun yanı sıra kültür çatışmasından doğan aksamalar ve huzursuzluklar meydana gelir. Yapı bir etkileşim örüntüsüdür. Bu örüntü içinde uyum ve düzen önemli bir yerdedir. Kültür, kültürleme, kültürleşme, kültürlenme kavramları göç sosyolojisinin ilgi çeken kısımlarıdır. Göç ile birlikte kültür aktarımı gerçekleştiği bir gerçektir. Tampon kurumların oluştuğu, yeni sosyolojik oluşumların meydana geldiği, zengin kültürlerin oluştuğu, dayanışma ve kolektif bilincin oluştuğu da. Ama bunun yanı sıra göç ile birlikte çarpık kentleşme, işsizlik, sağlık şartlarının kötüleşmesi, ekonominin gerilemesi, konut ihtiyacının yetersiz kalışı, ayrışma ve kültür, mezhep çatışmaları, mültecilerin başka şehirlere deniz yolu ile kaçmaya çalışırken can vermeleri gibi olumsuz sonuçları da vardır. Göç, çok çeşitli, çok sonuçlu toplumsal bir olgudur.

Kimlik ve göç ilişkisi içerisinde dikkat çeken konu, göç eden kişilerin çeşitli isimler ile toplumsalın içinde yer edinmeleridir. Göçmen, mülteci, sığınmacı, geçici koruma gibi kimlik türleri onların toplumsal yapı içindeki yer, görev ve sınırlarını belirler. Kimlik, kişinin kendi deneyimleri ve özümlemeleri sonucunda oluşturduğu ve bilinçliliğini ifade eden ben kimliği (self-identity), tarihsel dönemler içerisinde oluşan farklı kimlik anlayışları (modemite, post-modemite), hep buzul dağının ortaya çıkan parçalarıdır (Erman: 1996: 291). Göçmen kimliği tüm bunların içerisinde muğlaklıklar ve tartışmaların gölgesinde toplumsal yapı ve kurumların birer nesnesi haline gelmiştir. Bauman (2018) göçmeni şöyle tanımlar:

"*Toplumsal varoluşun dayandığı araçları, yani bir anlam taşıyan kişileri ve şeyleri –arazi, ev, köy, kent, ebeveyn, mülk, iş ve günlük yaşamda simge değeri taşıyan sıradan şeyleri- (kaybetmek anlamına gelir), Kendilerini hayatın akışına bırakan, elinden beklemekten başka bir şey gelmeyen bu insanların, ancak insani yardımla sürdürebilecekleri "çıplak hayat" larından başka şeyleri yoktur."* (Bauman, 2018: 93).

Göçmenler kimlikleri sebebi ile toplumsalın içinde belirli roller içerisinde yer alırlar. Onlar belli başlı sektörlerin insanlarıdır. Genelikle ucuz iş gücü ile çalıştırılır, sigortasız ve silik kimlikli işçiler olarak tanımlanırlar. Göçmenin bu şekilde emek piyasasına dahil edilmesi, yerel piyasayı değişime zorlar. Gedik (2013) örnek olarak ırk ve emek piyasası üzerinden örnek vermektedir: "Green, bizim dikkatimizi işgücü arzının ince detaylarından endüstriyel talep konusuna yoğunlaştırmamız için zorluyor. Daha doğrusu, dikkatimizi sözüm ona etnik kadın ya da göçmen işçilerden aşırı rekabetçi endüstrinin talep ettiği işgücü arzına çekmeye çalışıyor. Ucuz iş gücü arayışının organizasyonunun kendi içinde ortaya çıkan bir gerçeği yansıtmaktadır. İş gücünü ucuza getirmek için ırk unsurunun bir araç olarak kullanılmaktadır." (Gedik, 2013: 297-298). Göçmenler iş hayatında da bu tarz işlerde kullanılarak merkez yani yerel kimlikler tarafından dışlanırlar. Çünkü onlar Bauman'ın deyişiyle ihtiyaç fazlası ve marjinaldirler. Stefen Czarnowski, bu insanlar için, "tanımlanmış bir sosyal statüleri olmayan, maddi ve entelektüel üretim açısından ihtiyaç dışı kabul edilen, kendilerini de öyle gören "değer kaybetmiş bireyler" diyor (Bauman, 2018: 55). Başat toplum

için onlar birer yabancı, suçun kıyısında duran ve sosyal dokuyu sömüren kimseler olarak algılanmaktadır. Buna rağmen göçmenler, ev sahiplerinin ürettikleri kimliklerle dahi toplum yapıyı dönüştürücü etkiye sahiptirler. Böylelikle değişimin ana aktörü olan göçmenler her şekilde katalizör görevi görmektedirler.

Sonuç

Göç, toplumsal olgu olarak kabul edilmesi ve belirli kurumlar aracılığıyla tanımlanması, göç eden bireylerin de tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Göçün sebep ve sonuçları toplumdan, bireyden bağımsız düşünülemez. Göçler, bireyleri yeniden bir toplumsallaşma sürecine tabi tutarak, tüm aidiyet ve kimlik değerlerinin sorgulanmasını ve yeni ortama göre yeniden kurgulanmasını da beraberinde getirir (Adıgüzel, 2018: 64). Göç ve göçmenin tanınan kimliği ile birlikte toplumsal yapılarda da değişme, dönüşme, farklılaşmalar ortaya çıkmaktadır. Değişmeler kendisini zaman zaman ilerleme zaman zaman da gerileme olarak gösterir. Türk toplum yapısı Türkiye'nin tarih boyunca göç havzası olması sebebiyle sürekli göç, göçmen tartışmalarının yaşandığı bir gerçeklik halini almıştır. Her toplumun ve kültürün göç öncesi, göç anı ve göç sonrası refleksleri farklıdır.

Göç, insan ve toplum açısından güçlü değişkenlerden birisidir. Toplumsal düzeni en hızlı ve derinden etkileyen olaylardan birisidir. Kültürlerin, insanların karşılaşması ile farklı bir yapılanma meydana gelir. Bu yapılanma toplumun her kesiminde hissedilir. Göç ile birlikte değişen toplumsal yapı toplumsal kurumların da revize edilmesine sebep olur. Özellikle eğitim ve sağlık alanında düzenlemelere gidilir. Devlet, büyük bir yükün altına girer.

2011 yılından günümüze değin kitlesel göç dalgası içerisinde bulunan Türkiye'de İl Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 2021 yılı Ocak ayı verilerine göre; hukuki olarak "Geçici Koruma" statüsü verilen 3.643.769 kişi bulunmaktadır. Hukuksal statü olarak geçici koruma altındaki bireyler olarak isimlendirilen Suriyeli göçmenler, Türkiye'nin toplumsal yapısında değişikliklere sebep olmuşlardır. Bu toplumsal değişme; sağlık, eğitim, ekonomi alanında kendisini oldukça baskın şekilde göstermektedir. 21. Yüzyılda toplumsal yapı ve kurumlar içerisindeki pek çok değişim göç ve göçmen merkezli gerçekleşmektedir. Yaşadığımız çağ, göçler çağı olarak adlandırılmaktadır.

Teorik arka planında birçok kavramın muğlaklıkla göçmeni tanımlamasına rağmen, yine de göçmen pratikleri ve habitusu tam bir çözümlemeye ulaşmamıştır. Türkiye'de bulunana Suriyeli göçmenler, aile yapısı, eğitim olanakları, sağlıktan ve hukuktan yararlanma hakları, ekonomik yapıya girişleriyle tek tek incelenebilir. Göç, dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de göçmen kimliği oluşturmuş ve bu yaratılan göçmenler toplumsal yapıyı dönüştürmüştür.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Y. (2018). *Göç Sosyolojisi*. (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Akın, M. H. (2011). *Toplumsallaşma Sözlüğü.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Akyüz, H. (2008). *Kurumlar Sosyolojisi.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Bauman, Z. (2018). Iskarta Hayatlar. Modernitenite ve Safraları. (Çev: Osman Yener). İstanbul: Can Yayınları.

Can, A , Taşcı, U . (2016). Teoriler Işığında Toplumsal Olayların Gelişimi ve Yönetimi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 26 (1).

Cevizci, A. (1997). *Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Ekin Yayınları.

Curcani, S. Ş. (1884). *Et-Tarifat.* İstanbul: Mısır Matbaası.

Diani, M. (1992). The Concept of Social Movement. The Sociological Review, 40, 1-25.

Dikeçligil, Beylü (1997). Bir Analiz Modeli Denemesi Sosyal Yapı ve Toplumsal Yapı. *Yeni Türkiye.* 3. Yıl, 15. Sayı, ss.447-666.

Ergil, D. (1994).*Toplum ve İnsan.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Gedik-Birkalan, H. (2013). *Sınırlar, İmajlar ve Kültürler: Antropolojik Açıdan Avrupa ve Avrupalılığı Yeniden Düşünme.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Hall, S. (1998). *Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik. Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Kıray, M. B. (1982). Toplumsal Yapı Analizleri İçin Bir Çerçeve. *Toplumbilim Yazıları, Ankara: Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayını* ss. 11-19.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Sağlam, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. Türkiyat Araştırmaları, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erman Artun Özel Kitaplığı, Ankara: Sayı 5.

Tekin, F. (2014) Sınırın Sosyolojisi. İstanbul: Açılım Kitap.

Elktronik Kaynaklar:

URL 1: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/71749/mod_resource/content/0/sosyal%20de%C4%9Fi%C5%9Fme.pdf Erişim Tarihi: 3.01.2021

URL 2: https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 12.01.2021

URL 3: https://islamansiklopedisi.org.tr/toynbee-arnold-j Erişim Tarihi: 10.01.2021

BİREYSEL BAŞVURU KARARININ SINIR DIŞI ETME DÜZENLEMESİNE ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Işıl EGEMEN DEMIR
Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı
Orcid ID: 0000-0002-7007-211X

ÖZET

Anayasa Mahkemesinin 09.07.2019 t. ve 30826 s. Resmi Gazetede yayınlanan 30.05.2019 tarihinde 2016/22418 numaralı bireysel başvuru kararı neticesinde, 24.12.2019 t. ve 30988 s. Resmi Gazetede yayınlanan Bazı Kanunlarda ve 375 s. Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun bazı hükümlerinde değişiklikler yapılmış ve yeni hükümler getirilmiştir. Sınır dışı kararına karşı başvurunun, sınır dışı işleminin yürürlüğünü durdurmasındaki istisnalar kaldırılmıştır. Ancak gene de sınır dışı kararına karşı idare mahkemesine yapılacak başvurunun 15 günden 7 güne indirilmesi AİHS m. 13'te düzenlenen etkin başvuru hakkının ihlali niteliğindedir. Değişikliğin gerekçesinde, sınır dışı etme işleminin iptali için dava açılması halinde sınır dışı işleminin dava sonuçlanıncaya kadar kendiliğinden durması ile yabancıların adalete erişim haklarını etkili bir şekilde kullanmalarının sağlanmış olacağı; geri gönderme merkezlerinde sınır dışı edilene kadar geçirilecek idari gözetim süresinin 7 güne indirilerek özgürlüklerinin daha fazla kısıtlanmasının önüne geçildiği ifade edilmiştir. Ancak hakkında sınır dışı kararı alınmış yabancılara avukata erişim hakkının sağlanmaması, Türkçeye vakıf olmayan; vakıf olsa bile hukuken kendisini savunamayacak, hukuk sistemine aşina olmayan bir yabancının; özellikle uluslararası koruma ihtiyacının varlığı halinde adalete erişimin etkili bir şekilde sağlanması kanaatimizce pek mümkün görülmemektedir. Özellikle geri gönderme yasağı kapsamında olması muhtemel yabancıların 15 günlük dava açma süresini 7 güne indirerek sınır dışı etmekle, bu kişilerin özgürlüklerine kavuştuğunu söyleyebilmek zordur.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Başvuru, Sınır dışı etme, Anayasa Mahkemesi Kararı

THE EFFECT OF THE INDIVIDUAL APPLICATION DECISION ON THE EXCLUSION REGULATION

ABSTRACT

The Constitutional Court's 09.07.2019 t. and 30826 p. As a result of the individual application decision numbered 2016/22418 on 30.05.2019, published in the Official Gazette, 24.12.2019 t. and 30988 s. Some Laws published in the Official Gazette and 375 p. The Law Amending the Decree Law and some provisions of the Law on Foreigners and International Protection have been amended and new provisions have been introduced. The exceptions to the application against the deportation decision, the suspension of the deportation procedure have been lifted. However, the application to be made to the administrative court against the

deportation decision should be reduced from 15 days to 7 days. It is a violation of the effective application right regulated in 13th. The reason for the amendment is that if a lawsuit is filed for the cancellation of the deportation, the expulsion process will be stopped automatically until the case is concluded, enabling the foreigners to exercise their right of access to justice effectively; It was stated that the administrative detention period to be spent until the deportation at the removal centers was reduced to 7 days, thus preventing further restrictions on their freedom. However, not providing the right of access to a lawyer to foreigners, who are subject to a deportation decision, does not speak Turkish; a foreigner who cannot legally defend himself even if he is a foundation and who is not familiar with the legal system; In our opinion, it is not possible to provide access to justice effectively, especially in the presence of international protection need. In particular, it is difficult to say that foreigners who are likely to be within the scope of the prohibition of refoulement have been deported by reducing the 15-day lawsuit period to 7 days, and these people have gained their freedom.

Key words: Individual Application, Exclusion, Constitution Court

Milletlerarası örf ve adet hukukunda yabancıların ülkeye girişi, ülkede ikameti ve çıkışı konularında devletler münhasıran yetkilidir. Her devlet hangi yabancıların ülkeye girebileceği, ikamet edebileceği konularında münhasıran karar vermeye, bu konularda geçici veya sürekli sınırlamalar getirmeye yetkilidir. Devletlerin bu yetkisi sınırsız olmayıp, milletlerarası hukukla sınırlandırılmıştır. Sınırdışı etme kurumu da, devletlerin istemedikleri yabancıları ülkelerinden çıkarmak için kullandıkları ve vazgeçmek istemedikleri bir araç olarak kendini göstermektedir. Sınır dışı etme kurumu da devletlerin münhasır yetkisinde olup, milletlerarası andlaşmalarla sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Ülkemizin taraf olduğu ve sınırdışı etme yetkisini sınırlandırabilecek, milletlerarası hukukun kaynakları arasında yer alan en önemli anlaşma AİHS'dir. AİHS temel haklarla ilgili genel ve soyut hükümler öngörmüştür; bu hükümler arasında da özel olarak sınır dışı etmeye ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır. Ancak açık bir hüküm yer almasa da, sınır dışı etme ile AİHS'nin bazı hükümleri arasında bağlantı kurulmakta ve bu hükümlerin ihlali devletin sorumluluğuna yol açabilmektedir. Bu hükümlerin başlıcaları yaşama hakkını düzenleyen m. 2, hiç kimsenin işkenceye, gayriinsani yahut haysiyet kırıcı ceza ve muameleye tabi tutulamayacağına ilişkin m. 3, özgürlük ve güvenlik hakkına ilişkin m. 5, özel ve aile hayatına saygı hakkına ilişkin m.8, etkin başvuru hakkına ilişkin m. 13 ve ayrımcılık yasağına ilişkin m. 14'tür. Bunlardan en sık başvurulanları ise AİHS m. 2 ve 3'tür.

Ülkemiz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne 1954 yılında taraf olmuş; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvuru hakkını 1987'de kabul etmiştir. 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle ise Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun önü açılmıştır.

Bireysel başvurunun uygulamaya geçirilmesiyle, kamu gücünü kullanan kişi ve kurumların sebep olduğu hak ihlallerine karşı 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren anayasal yargı denetimi

başlatılmıştır. Buna göre, 23 Eylül 2012 tarihi itibarıyla herkes, AİHS kapsamındaki ve Anayasa'mızda güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilmektedir. "Herkes" tabiri kullanıldığı için yabancılar da Anayasa Mahkemesi nezdinde bireysel başvuru yapabilmektedirler. Bireysel başvuru sonucu verilen kararların sınırdışı etme düzenlemesine etkisini AİHM ve Anayasa Mahkemesi nezdinde yapılan bireysel başvurular sonucu verilen kararlar olarak ikiye ayırarak incelemek gerekir.

A. AİHM Nezdindeki Bireysel Başvuru Kararlarının Sınır dışı Etmeye Etkisi

1.Jabari – Türkiye Davası (ECHR, Jabari – Turkey, 11.10.2000): 1994 Mülteci Yönetmeliği kabul edildikten sonra önemli bir tartışma konusu, Yönetmeliğin 4. maddesinde yer verilen beş günlük başvuru süresinin idare tarafından hak düşürücü süre olarak değerlendirilmesidirAİHM'nin Jabari kararı, sürelerin düzenlenme tarzı ve idarenin tutumu üzerinde etkili olmuştur. Jabari davası devam ederken 1994 Yönetmeliği'nde birdeğişiklik yapılarak başvuru süresi beş günden on güne çıkarılmıştır.

2. Mamatkulov ve Abdurasiloviç – Türkiye / Mamatkulov ve Askarov – Türkiye Kararları, ECHR, First Section, Mamutkulov and Abdurasulovic, 06.02.2003; ECHR, Grand Chamber, 04.02.2005.

AİHM'nin başvurucuların iade edilmemesine ilişkin olarak verdikleri geçici tedbir kararına uyulmamasının Türkiye açısından sonuçları bakımından önemlidir. Somut olayda AİHM, başvurucuların sınırdışı edilmemeleri ve iade edilmemeleri hakkında tedbir kararına taraf devletin uymaması halinde, ilk kez bu kararlarının bağlayıcı olduğuna ve uyulmamasının devletlerin sorumluluğunu doğuracağına karar vermiştir. Türkiye yeni 2005 yılında yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu'nun "Geri Verme" başlığını taşıyan 18. maddesinin üçüncü fıkrasında geri göndermeme ilkesinin dikkate alınacağına ilişkin bir düzenleme getirmiştir.

3. D ve Diğerleri - Türkiye Davası, ECHR, Fourth Section, D. – Turkey, 22.06. 2006

Bu davada, Türkiye, başvurucular hakkında AİHM nihai karar verinceye kadar ülkelerine geri göndermemiş, ikamet ettikleri yerde kalmalarına izin vermiştir.

AİHM nezdinde sınır dışı etmeye ilişkin ülkemize karşı açtığı davalarda vermiş olduğu kararlar uluslararası koruma hukukunun gelişimine önemli katkılarda bulunmuş ve devletin egemenlik hakkından kaynaklanan yetkilerini kullanırken insan hakları hukukunu daha çok dikkate alan düzenlemeler yapmasına zorlamıştır.

B. Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Sonucu Verdiği Kararların Sınır dışı Düzenlemesine Etkisi

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu[1] 2014'te yürürlüğe girmiştir. YUKK m. 52'ye göre, yabancılar sınır dışı etme kararıyla menşe ülkesine veya transit gideceği ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye sınırdışı edilebilir. Sınır dışı etme kararına karşı başvuru yapıldığı takdirde, bazı istisnalar haricinde sınır dışı etme kararının yürürlüğü durur; yani yabancı dava süresince sınır dışı edilmez. YUKK m. 53 gereğince, üç grup yabancı için sınır dışı etme kararına karşı açılan davanın yürütmeyi kendiliğinden durdurmayacağı düzenlenmiştir. Bunlar (1) terör örgütü yönetici, destekçisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar; (2) Kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar

(3) Uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler

Sınır dışı etme kararına karşı Anayasa Mahkemesinin 09.07.2019 t. ve 30826 s. Resmi Gazetede yayınlanan numaralı bireysel başvuru kararı neticesinde, 24.12.2019 t. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunundaki bu istisnalara ilişkin hükümde değişiklikler yapılmışt ve sınır dışı kararına karşı başvurunun, sınır dışı işleminin yürürlüğünü durdurmasındaki istisnalar kaldırılmıştır. Ancak gene de sınır dışı kararına karşı idare mahkemesine yapılacak başvurunun 15 günden 7 güne indirilmesi AİHS m. 13'te düzenlenen etkin başvuru hakkının ihlali niteliğindedir. Değişikliğin gerekçesinde, sınır dışı etme işleminin iptali için dava açılması halinde sınır dışı işleminin dava sonuçlanıncaya kadar kendiliğinden durması ile yabancıların adalete erişim haklarını etkili bir şekilde kullanmalarının sağlanmış olacağı; geri gönderme merkezlerinde sınır dışı edilene kadar geçirilecek idari gözetim süresinin 7 güne indirilerek özgürlüklerinin daha fazla kısıtlanmasının önüne geçildiği ifade edilmiştir.

Kaynakça

Kirişçi, Kemal (1996) "Is Turkey Lifting the 'Geographical Limitation'?: The November 1994 Regulation on Asylum in Turkey?" Kirişçi, Kemal (2001), "UNHCR and Turkey: Cooperating for Improved Implementation of the 1951 Convention Relating to the Status of the Refugees", International Journal of Refugee Law, Cilt 13, Sayı: 1-2, ss. 71-97.

Levent Korkut, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınırdışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği", Ankara Barosu Dergisi • Yıl:66 • Sayı: 4 • Güz 2008 • 20-35

Nuray Ekşi, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, Beta Yayıncılık, 2019

[1] Kanun No. 6458, Kabul Tarihi: 4/4/2013, 11.04.2013 t., 28615 s. RG

EĞİTİM ÖRGÜTLERİNDE ÖRGÜTSEL ADALET, ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK VE ÖRGÜTSEL MUHALEFET ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Senanur ÖNDER
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Yönetimi
Orcid ID: 0000-0001-9964-9392

Doç. Dr. Sinan YALÇIN
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Orcid ID: 0000-0002-2372-9035

Prof. Dr. Ahmet Ragıp ÖZPOLAT
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Orcid ID: 0000-0002-2861-1490

ÖZET
Öğretmenlerin örgütsel adalet, örgütsel muhalefet ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkinin incelendiği bu araştırma nicel araştırma yönteminde ilişkisel tarama modelinde tasarlanmıştır. Araştırma 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Erzincan il merkezinde ilk ve orta kademede görev yapmakta olan 153 öğretmen üzerinden gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde t testi, üç ve daha fazla boyutu olan karşılaştırmalarda tek yönlü varyans analizi (ANOVA), ölçeklere ilişkin veriler arasındaki ilişkinin belirlenmesi için pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık algıları arasında anlamlı fark olduğu ancak örgütsel muhalefet algıları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Araştırmaya göre anaokulu kademesinde çalışan öğretmenlerin örgütsel adalet algıları ortaokul ve lise kademesinde çalışan öğretmenlere göre daha yüksektir. Ayrıca ortaokul kademesinde çalışmakta olan öğretmenlerin örgütsel adalet algısının lise kademesinde çalışan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre anaokulu kademesinde çalışan öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları lise kademesinde çalışan öğretmenlere göre daha yüksek bulunmuştur.
Anahtar kelimeler: Örgütsel Adalet, Örgütsel Vatandaşlık, Örgütsel Muhalefet

ABSTRACT
The aim of this study is to examine whether there are differences among teachers' perceptions of organizational justice, organizational citizenship and organizational opposition. The research was carried out with 153 teachers working in primary and secondary grades in Erzincan city center in 2019-2020 educational term. To analyze the data, t test, and one-way analysis of variance (ANOVA) for comparisons with three or more dimensions; and Pearson correlation analysis was used for calculating the relationship between the scales. According to the results of the research, there was a significant difference between the teachers' perceptions of organizational justice and organizational citizenship, but no significant difference was observed between their perceptions of organizational opposition. According to the study, teachers who work in kindergarten have higher perceptions of organizational justice than teachers working at secondary and high school grades. In addition, it was observed that the perception of organizational justice of the teachers working at the secondary school grade was higher than the teachers working at the high school grade. According to the results of the

research, organizational citizenship behaviors of teachers working in kindergarten are higher than teachers working in high schools.
Keywords: Organizational Justice, Organizational Citizenship, Organizational Opposition

Giriş

Muhalefet, Arapça bir kelime olup h-I-f kökünden türetilmiştir. Sözlükteki anlamına bakıldığında tıpkı ihtilaf kavramı gibi görüş ayrılığı ve tutulan ayrı yol anlamlarına gelmektedir (Ardoğan, 2004). Türk Dil Kurumu (TDK, 2001) sözlüğüne göre ise muhalefet "bir tutuma, bir görüşe ve bir eyleme karşı olma durumu" olarak tanımlanmaktadır. Bu haliyle muhalefet, en geniş tanımıyla bir örgütte bulunan bireylerin örgüt yönetimi ile görüş ayrılığına düşmeleri şeklinde tanımlanabilir (Özdemir, 2010).

Örgütsel manada muhalefet ise; bir örgüt çalışanının, örgütü ile farklı görüşlere ve hislere sahip olduğunda, bu düşünce ve hisleri açıklayabilmesidir (Kassing, 1997b, s.311). Kassing aynı zamanda örgütsel muhalefeti, örgüt çalışanının örgütün geliştirdiği politika ve uygulamalara karşın geliştirmiş olduğu görüşleri açıklaması olarak tanımlamaktadır. Yani örgütsel muhalefetin gerçekleştiğinden bahsedebilmek için, örgüt bireyinin örgütün politika ve uygulamaları ile ilgili olarak farklı ve karşıt görüşlere sahip olması ve bunları açıklayabilmesi gerekmektedir (Kassing,1998, s.183).

Muhalefet, çalışanın örgütten farklı hissetmesini gerektirir ancak bu farklılık örgüt politikaları ve uygulamaları ile çatışma içerisinde olmak demek değildir (Kassing,1997b, s.312). Kassing'in tanımlarından yola çıkarak, örgütsel muhalefeti, örgüt çalışanının örgütüne ilişkin politika ve uygulamalar ile ilgili olarak geliştirdiği farklı düşünce ve hislerini, sorun olarak gördüğü politika ve uygulamalarla ilgili olsun ya da olmasın herhangi birisine açıklaması olarak tanımlayabiliriz.

Örgütün geliştirmiş olduğu uygulamalar ve politikalarla ilgili farklı düşüncelerin ifadesi olarak görülen örgütsel muhalefet, tetikleyici bir olay ile ortaya çıkar. Örgüt üyelerinin örgüte yönelik muhalefetlerini ifade edebilmeleri için öncelikle örgüte ilişkin bir sorunu algılamaları gerekmektedir. (Graham, 1986, s. 2).Böyle bir tetikleyici olay ile örgüt üyeleri örgüte ilişkin muhalif düşüncelerini aktarabilecekleri, paylaşabilecekleri konusunda zorunluluk hissetmiş olurlar (Kassing ve Armstrong, 2002, s. 43).

Örgütsel muhalefete ilişkin literatür tarandığında örgütsel muhalefet davranışının bilinen sonuçları ile ilgili olumlu bazı görüşlere ek olarak olumsuz görüşlerin de bulunduğu görülmektedir. Bu olumsuz görüşler incelendiğinde örgütsel muhalefetin örgüt içerisinde çatışma ve kutuplaşmalara sebep olabileceği, örgütten ayrılma düşüncesinin gelişebileceği, çalışanlar arasında çeşitli şiddet davranışlarının görülebileceğinin düşünüldüğü görülmektedir. Örgütsel muhalefet neticesinde ortaya çıkabilecek en negatif sonuç ise, muhalif görüşlerin yok sayılması veya muhalefet davranışı gösterenlerin baskı altına alınması ihtimalidir. Örnek olarak otokratik yönetimin görüldüğü örgütlerde, örgüt içerisinde yenilenme ve gelişme görülmemekte ve bu durum örgütlerin geleceği için oldukça güçlü bir tehdit olmaktadır (Shahinpoor ve Matt, 2007).

Örgütsel muhalefet dikey, yatay ve dışa aktarılmış muhalefet olmak üzere 3 yolla ifade edilir. Dikey muhalefet, örgüt çalışanının muhalefetini kendisinden daha üst konumda olan birine, yönetici, müfettiş veya denetçi gibi bireylere aktarmasıdır. Yatay muhalefet, bireyin, kendisinden daha üst konumda bulunan bireylere muhalefetini aktaramadığı durumlarda düşüncelerini kendisiyle aynı statüye sahip, etkisiz veya hayal kırıklığı içerisindeki bireylere aktarmasıdır. Dışa aktarılmış muhalefet ise bireyin muhalif düşüncelerini aynı örgüt içerisinde

yer almayan, aile üyeleri veya arkadaşlarıyla paylaşmasıdır (Kassing, 2000; Kassing, 1997a, Kassing, 1998; Kassing ve Armstrong, 2002).

Bireyler kendi iradelerine bağlı olmaksızın bir topluluk içerisinde doğar ve yaşamaya deva ederler. Bu bağlamda adalet, bir bireyin bir toplum içerisinde nasıl yaşayacağını açıklayan bir rehber olarak medeni topluluklardaki en önemli konudur (Serinkan ve Erdiş, 2014). Tarihsel olarak yüklendiği tüm anlamlar incelendiğinde adalet, bir hakkı onu hak edene vermek, bir şeyi bulunması gereken yere koymaktır. Adaletin temelinde hüküm kurmada ve davranışlarda objektif ve ilke sahibi olmak, her türlü kişisel etkiden arınmış olarak dürüst ve doğru eylemlerde bulunmak vardır (Aslan ve Özkoç, 2015).

Bireylerin gündelik yaşamlarında adalet algılarının sıklıkla bireyler tarafından gözden geçirildikleri yerlerden biri ise zamanlarının önemli bir kısmını harcadıkları iş yerleridir. Çalışanlar, yaptıkları iş ile aldıkları ücretin ne kadar ilişkili olduğunu, iş arkadaşlarının ve örgüt yneticilerinin kendilerine ne ölçüde hakkaniyetli davrandıklarını ve iş yerindeki ödüllerin adaletli bir şekilde dağıtılıp dağıtılmadığını sorarlar ve bu sorular neticesinde bazı tutumlar oluştururlar (Irak, 2004).

Adalet kavramına yönelik olarak en önemli tanımlardan birisi Taylor (1995) tarafından yapılmıştır. Taylor adalet kavramını, bir örgütün çalışanlarının kendi kazanımlarına ilişkin olarak geliştirmiş oldukları bireysel ölçülerle, adaletin örgüt içerisindeki paylaşımını ve yönetimin kazanımların tümünü örgüt ile paylaşması sürecindeki izlenen doğru yolların toplamı olarak tanımlamaktadır (Taylor, 1999:5).

Örgütsel adalet, bir örgütteki ceza ve ödüllerin nasıl paylaştırılacağına ilişkin olarak geliştirilmiş kurallar bütünüdür. Aynı zamanda örgütsel adalet, örgüt çalışanlarının örgüt içerisinde kendilerine ne kadar hakkaniyetli davranıldığı konusundaki algılarını ve bu algının örgütün diğer bileşenleri açısından sonuçları nasıl etkilediğini üstlenen bir kavramdır (Tan, 2006). Beugre, örgütsel adalet kavramının üzerinde neden durulması ve çalışılması gerektiğini üç sebeple açıklamaktadır (Beugre, 1998:11);

1) Bir örgütün en önemli unsuru o örgütün çalışanlarıdır. Çalışanlara yönelik olarak geliştirilen davranış, onların örgütsel davranışlarını şekillendirmektedir ve bu davranışlar örgüt için hayati önemdedir.

2) Günümüzde örgütler çalışanları yönünden daha eğitimli ve nitelikli iş gücü ihtiyacı duymaktadır. Çalışanların eğitim ve niteliklerinde olan artış, çalışanın sadece iyi bir iş istemekle kalmayıp aynı zamanda daha fazla saygı göreceği ve kendisine adil davranılacak bir ortam istemesine neden olmaktadır.

3) Adalet kavramı sosyal yönlü bir olgu konumundadır. Bu sebeple insanların sosyalleştiği her türlü sosyal, gündelik ve örgütsel ortamda ihtiyaç niteliğindedir.

Örgütsel adalet genel olarak adalet, dağıtım ve işlemsel olmak üzere iki boyutta incelenmektedir. Dağıtıma ilişkin adalet, çalışanların istendik bir davranışta bulunmaları sonucunda ödül, istenmedik bir davranışta bulunmalarının neticesinde ise bir ceza ile karşı karşıya kalmaları durumunu açıklar. İşlemsel adaletin gelişimine ise 1970'lerin başında Thibaut ve Walker öncülük etmişlerdir (Greenberg, 1990). Collquit (2001) ise örgütsel adaletin boyutlarını; işlemsel adalet, dağıtım adaleti, etkileşim adaleti ve bilgilendirme adaleti olarak ayırmıştır. Örgütsel adalet kavramı, kazanımların (dağıtım adaleti), süreçlerin (işlemsel adalet) ve bireylerarası ilişkilerin (etkileşim adaleti) hakkaniyetine dayanılarak sınıflanmıştır (Özen İşbaşı, 2000).

Örgütsel Vatandaşlık

Örgütsel vatandaşlık kavramı, bir örgüt için istendik hedefe ulaşmak için arzulanan etkinliklerin yapılması yönünde gösterilen davranışlardır. Örgütsel vatandaşlık, belirli bir davranış kalıbı içerisinde aynı örgüt içerisinde çalışmakta olan arkadaşlarına yardımcı olma, çalışılan işin ve sahip olunan mesleğin geliştirilmesi sürecinde olumlu katkılar sağlama gibi, aslında resmi olarak mevcut işin tanımında yer almayan ancak işin genelinde yer alan davranışlardır. Tüm bunlarla birlikte örgütsel vatandaşlığa ilişkin tüm beklentilerin odağında gönüllülük şartı bulunmaktadır (Sezgin, 2005).

Örgütsel vatandaşlık davranışının temelinde sosyal takas teorisi bulunmaktadır. Çalışan ile örgüt ilişkisinin ekonomik bir takastan daha ötede olduğu varsayımına sahip olan bu teori çevresinde örgüt çalışanları, olması gerekenden daha fazla çalışarak ödüllendirilecekleri inancına sahiplerdir. Yani örgütsel vatandaşlık davranışı, resmi olarak beklenenin ilerisinde ve karşılık beklenmeksizin gösterilen ekstra çabalar olarak ifade edilmektedir (Organ, 1997).

Tüm bu tanımlardan yola çıkarak örgütsel davranışın ortaya çıkmasında etkili olan faktörler şu şekilde sıralanmaktadır (Yeşiltaş, Türkmen ve Ayaz, 2011: 174-175):

- Örgütsel vatandaşlık davranışı biçimsel ödül sisteminde veya ceza sisteminde doğrudan yer almamaktadır.

- Örgütsel davranış, bir örgütün faaliyetleri içerisinde yer alan örgütün etkin işleyişi ile ilgili olan davranışlardır.

- Örgütsel vatandaşlık davranışı işin resmi tanımında ve gerekliliklerinde yer almayan, örgüt çalışanının kendinden beklenenden fazlasını ortaya koymasıdır.

- Örgütsel vatandaşlık davranışları sonuçları itibariyle hem bireye hem de örgüte fayda sağlayan davranışlardır.

Alanyazın tarandığında örgütsel muhalefet, örgütsel vatandaşlık ve örgütsel adalet ölçeklerinin birlikte kullanıldığı ve bu algıların arasındaki farka ve ilişkiye yönelik herhangi bir çalışmanın bulunmadığı görülmüştür. Ancak örgütsel muhalefet ve örgütsel vatandaşlık, örgütsel vatandaşlık ve örgütsel adalet gibi ikili araştırmalarının yapıldığı bazı çalışmalara rastlanmıştır.

Kavak ve Kaygın (2018) tarafından Kars Kafkas Üniversitesi'nde görev yapmakta olan 327 akademisyen ile yapılan ve örgütsel adalet algısının örgütsel muhalefet davranışı üzerindeki etkisinin araştırıldığı araştırmada çalışanların örgütsel adalet algıları ile örgütsel muhalefet davranışları arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir.
Yine İplik (2009) tarafından Adana ilinde faaliyet gösteren yerel bir süpermarket zincirindeki çalışanlara, literatürde yer alan örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık davranışına ilişkin ölçekler uygulanmıştır. Gerçekleştirilen alan araştırması sonucunda, süpermarket çalışanlarının örgütsel adalet algıları ile örgütsel vatandaşlık davranışlarının tüm boyutları arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur.

Karaca (2016) tarafından örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaya Eskişehir ilinde bulunan bir kamu hastanesi ve özel hastanede bulunan 200 çalışan katılmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre Kamu Hastanesinde, Özel Hastanede ve genel olarak her iki kurumdan elde edilen veriler birlikte analiz edildiğinde örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasında bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Bu çalışma, alanyazında daha önce bu üç ölçeğin kullanılarak yapıldığı bir çalışma olmaması sebebiyle önemli olarak görülmektedir.

Bu araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1- Öğretmenlerin örgütsel muhalefet algılarına göre örgütsel vatandaşlık ve örgütsel adalet algıları arasında fark var mıdır?

2- Öğretmenlerin örgütsel adalet, örgütsel vatandaşlık ve örgütsel muhalefet algıları cinsiyete, medeni duruma ve okul türüne göre değişmekte midir?

3- Öğretmenlerin örgütsel adalet, örgütsel vatandaşlık ve örgütsel muhalefet algıları arasında ilişki var mıdır?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklemi, veri toplama araçları ve verilerin analizi konularına değinilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, öğretmenlerin örgütsel muhalefet algıları ile örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık düzeyleri arasında fark olup olmadığını belirlemek amaçlandığından nicel araştırma modellerinden ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir. İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha fazla değişken arasında ilişkinin olup olmadığını belirleyen tarama modelidir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2017). Bu araştırmada da ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Erzincan ili Merkez ilçesi Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilköğretim ve ortaöğretim kademesinde görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Örneklemi ise bu öğretmenler arasından basit tesadüfi örneklem ile seçilen 153 öğretmen oluşturmaktadır. Yansızlık kuralı gereğince çalışmaya ilişkin veriler 10.04.2020-03.05.2020 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlere ilişkin nicel veriler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo.1. Öğretmenlere ait demografik bilgiler

Cinsiyet		*F*	%
	Erkek	33	21,6
	Kadın	120	78,4
Medeni Hal			
	Evli	86	56,2
	Bekar	67	43,8
Yaş			
	20-24	7	3,9
	25-30	35	19,4
	31-35	45	25,0
	36-40	41	22,8
	41-45	23	12,8
	46-50	24	13,3
	51+	5	2,8
Branş			
	Okul Öncesi	28	18,3
	Sınıf	34	22,2
	Branş	91	59,5
Okul Türü			
	Anaokulu	43	28,1
	İlkokul	34	22,2
	Ortaokul	48	31,4

	Lise	28	18,3
Görev Süresi			
	1-5	68	44,4
	6-10	31	20,3
	11-15	30	19,6
	16-20	13	8,5
	21+	11	7,2

Tablo 1'de açıklandığı şekilde araştırmanın örneklemini Erzincan ili Merkez ilçesinde görev yapmakta olan 153 öğretmen oluşturmuştur. Katılımcıların 33'i (%21,6) erkek iken 120'si (%78,4) kadındır. Katılımcılardan 86'SI (%56,2) evli olduğunu,67'si (%43,8) bekar olduğunu belirtmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 7'si (%3,9) 20-24, 35'i (%19,4) 25-30, 45'i (%25,0) 31-35, 41'i (%22,8) 36-40, 23'ü (%12,8) 41-45, 24'ü (%13,3) 46-50 ve 5'i (%2,8) 51 ve üzeri yaşta olduklarını belirtmişlerdir. Örneklemin %18,3'ünü(28) okul öncesi %22,2'sini (34) sınıf, %59,5'inş (91) branş öğretmenleri oluşturuştur. Öğretmenlerin %28,1'i (43) okul öncesi %22,2'ü (34) ilkokul, %31,4'ü (48) ortaokul, %18,3'ü (28) lise kademelerinde görev yapmaktadır. Yine öğretmenlerin %44,4'ü (68) 1-5, %20,3'ü (31) 6-10, %19,6'sı (30) 11-15, %8,5'ı (13) 16-20 ve %7,2'si (11) 21 ve üzeri hizmet süresine sahiptir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında Kişisel Bilgiler Formu, Örgütsel Adalet Ölçeği, Örgütsel Muhalefet Ölçeği ve Örgütsel Vatandaşlık Ölçeği olmak üzere toplamda 3 ölçek uygulanmıştır. Ölçeklerin izinleri önceden alınmış ve uygulanmıştır. Ölçeklerin uygulanmasında tamamen gönüllülük esas alınmıştır.

Örgütsel Adalet Ölçeği

Örgütsel Adalet Ölçeği'nin orijinal formu Hoy ve Tarter (2004) tarafından geliştirilmiş, Türkçeye uyarlaması Taşdan ve Yılmaz (2008) tarafından yapılmıştır. Örgütsel adalet ölçeği likert tipi 10 maddeden oluşmaktadır ve tek boyutludur. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı 0.88'dir (Yılmaz, 2010). Ölçekten elde edilen yüksek puan örgütsel adalet konusundaki olumlu algıyı göstermektedir (Hoy & Tarter, 2004). Bu çalışmada örgütsel adalete ilişkin cronbach alfa güvenirlik katsayısı 0,95 olarak bulunmuştur.

Örgütsel Vatandaşlık Ölçeği

Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışlarını belirlemek amacıyla "örgütsel vatandaşlık davranışları ölçeği" kullanılmıştır. Örgütsel vatandaşlık davranışları ölçeği 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, DiApola, Tarter ve Hoy (2005) tarafından geliştirilmiş ve Taşdan ve Yılmaz (2008) tarafından Türkçeye uyarlanarak geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Örgütsel vatandaşlık davranışları ölçeği ile ilgili güvenirlik analizi sonuçlarına göre ölçeğin güvenirlik katsayısı .87 olarak belirlenmiştir (Taşdan ve Yılmaz, 2008). Bu çalışmada ölçeğin cronbach alfa güvenirliği 0,88 olarak hesaplanmıştır.

Örgütsel Muhalefet Ölçeği

Öğretmenlerin örgütsel muhalefet tutumlarının belirlenmesi amacıyla Ergün ve Çelik (2018) tarafından Türkçeye uyarlanan Örgütsel Muhalefet Ölçeği kullanılmıştır. Yatay, dikey ve dışa aktarılmış olmak üzere 3 boyuttan oluşan ölçekte toplam 17 madde bulunmaktadır. Ölçeği oluşturan maddelerin iç tutarlığını veren Cronbach Alpha Katsayısı, birinci alt boyut olan "Dikey Muhalefet" için .96, ikinci alt boyut olan "Yatay Muhalefet" için .96, üçüncü alt boyut olan "Dışa Aktarılmış Muhalefet" için ise .97 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ölçeğin dikey muhalefet boyutuna ilişkin cronbach alfa değeri 0,73, yatay muhalefete ilişkin cronbach

alfa değeri 0,77 ve dışa aktarılmış muhalefete ilişkin cronbach alfa değeri 0,89 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır.

Verilerin analizinde 2 değişkenli gruplara ilişkin verilerin ve farkın analizinde t testi, 2'den fazla değişkenli gruplara ilişkin verilerin ve farkın analizinde tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. İkili değişken arasındaki ilişkinin analizinde Pearson Korelâsyon katsayısı kullanılmış, istatistiksel karşılaştırmalarda .05'ten küçük p (anlamlılık) değerleri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Uygulanan anket sonuçlarında istatistiksel değerlendirmeler yapılıp çözümlenerek, yorumlama yoluna gidilmiştir.

Örgütsel adalet, örgütsel vatandaşlık ve tüm alt boyutlarıyla birlikle örgütsel muhalefet değişkenleri frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma değerleri ile incelenmiştir.. Öğretmenler tarafından algılanan örgütsel adalet, örgütsel muhalefet ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının anlamlı bir fark olup olmadığını cinsiyet, medeni durum, branş değişkenleri yönünden incelerken bağımsız örneklemler için t testi; görev yapılan okul türü, yaş, hizmet süresi gibi 2'den fazla değişkenli gruplarda anlamlılığı ölçmek için tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Tablo 2'de verilerin frekanslarına ilişkin veriler bulunmaktadır.

		Ortalama	Medyan	Mod	Çarpıklık Katsayısı	Basıklık Katsayısı
Adalet Toplam Puanı		34,6209	36,0000	31,00	-,288	-,656
Vatandaşlık Puanı	Toplam	42,0654	43,0000	45,00	-,283	,294
Muhalefet Puanı	Toplam	51,6863	51,0000	49,00	,177	,274
Dikey Muhalefet		18,9150	19,0000	18,00[a]	-,314	-,004
Yatay Muhalefet		17,6667	18,0000	18,00	-,040	-,562
Dışa Akt.Muhalefet		15,1046	15,0000	15,00	,009	,390

İdeal bir normal dağılıma sahip bir veri dizisinde, aritmetik ortalama, ortanca ve modun birbirine eşit ya da yakın değerler alması beklenmektedir. Ayrıca bir araştırmada veri dizisinden elde edilen çarpıklık ve basıklık katsayılarının; Morgan, Leech, Gloeckner ve Barret'e göre (2004), ±1 sınırları içinde, Tabachnick ve Fidell'e göre (2013), ± 1,5 içinde

olması araştırma verilerinin normal dağılım gösterdiğini kanıtlamaktadır. Tablo 2'ye bakıldığında her bir ölçeğin alt boyutları arasındaki aritmetik ortalama, medyan ve mod değerlerinin eşit ya da birbirine yakın olduğu görülmektedir. Ayrıca çarpıklık ve basıklık değerlerinin ±1 sınırları içinde olması araştırma verilerinin tamamının normal dağıldığını göstermektedir.

1.Soru

Tablo 1: Örgütsel Muhalefet- Örgütsel Vatandaşlık Varyans Analizi

	KT	sd	KO	F	p
Gruplar Arası	,247	2	,124	2,003	,139
Gruplar İçi	8,153	132	,062		
Toplam	8,400	134			

Tablo 1'de öğretmenlerin örgütsel muhalefet ve örgütsel vatandaşlık algıları arasındaki farka ilişkin ANOVA tablosu incelendiğinde, öğretmenlerin örgütsel muhalefet ve örgütsel vatandaşlık algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir (F=2,033, p=0,139).

Tablo 2: Örgütsel Muhalefet Örgütsel Adalet Varyans Analizi

	KT	sd	KO	F	p
Gruplar Arası	,047	2	,024	,140	,869
Gruplar İçi	22,145	132	,168		
Toplam	22,193	134			

Tablo 2'de öğretmenlerin örgütsel muhalefet ve örgütsel adalet algıları arasındaki farka ilişkin ANOVA tablosu incelendiğinde, öğretmenlerin örgütsel muhalefet ve örgütsel adalet algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir (F=0,140, p=0,869).

Tablo 3: Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre örgütsel muhalefet adalet ve vatandaşlık algıları arasındaki fark

Boyut	**Cinsiyet**	**N**	**X**	**ss**	**t**	**p**
Örgütsel Vatandaşlık Algısı	Kadın	32	3,3073	,52254	1,281	,260
	Erkek	119	3,5679	,61323		
Örgütsel Muhalefet Algısı	Kadın	32	2,9577	,46444	0,190	,664
	Erkek	119	3,0702	,53734		
Örgütsel Adalet	Kadın	32	3,2750	,95883	0,136	

Algısı	Erkek	119	3,5361	,97622		,712

Tablo incelendiğinde öğretmenlerin cinsiyetlerine göre örgütsel vatandaşlık, muhalefet ve adalet algıları arasında anlamlı bir fark bulunmadığı görülmektedir.

tablo 4

Boyut	**Cinsiyet**	**N**	**X**	**ss**	**t**	**p**
Örgütsel Vatandaşlık Algısı	Evli	87	3,5249	,58749	,543	,462
	Bekar	66	3,4798	,63027		
Örgütsel Muhalefet Algısı	Evli	87	3,0054	,49733	,220	,640
	Bekar	66	3,0865	,55673		
Örgütsel Adalet Algısı	Evli	87	3,4437	1,00101	,041	,840
	Bekar	66	3,4864	,96777		

Tablo incelendiğinde öğretmenlerin cinsiyetlerine bağlı olarak örgütsel vatandaşlık, örgütsel muhalefet ve örgütsel adalet algıları arasında anlamlı herhangi bir farkın olmadığı görülmektedir.

Tablo 5:

Okul türüne göre örgütsel muhalefet, adalet ve vatandaşlık tek yönlü varyans

Boyutlar		KT	sd	KO	F	p	η^2
Örgütsel Adalet	Gruplar Arası	15,315	3	5,105	**5,771**	**,001**	**,10**
	Gruplar İçi	131,805	149	,885			
	Toplam	147,120	152				
Örgütsel Vatandaşlık	Gruplar Arası	4,287	3	1,429	**4,151**	**,007**	**,07**
	Gruplar İçi	51,292	149	,344			
	Toplam	55,579	152				
Örgütsel Muhalefet	Gruplar Arası	,707	3	,236	,857	,465	1,69
	Gruplar İçi	40,958	149	,275			
	Toplam	41,66	152				

Tablo incelendiğinde okul türü değişkenine göre öğretmenlerin örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık algıları arasında anlamlı fark olduğu ancak örgütsel muhalefet algıları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir ($F_{adalet(3-149)}$=5,711, p_{adalet}=,001; $F_{vatandaşlık(3-149)}$=4,151, $p_{vatandaşlık}$=,007; $F_{muhalefet(3-149)}$=,851, $p_{muhalefet}$= ,459). Etki büyüklükleri incelendiğinde örgütsel adalet üzerinde okul türünün etkisinin pozitif ve düşük düzeyde , örgütsel vatandaşlık üzerinde ise pozitif ve orta düzeyde olduğu görülmektedir.

Gruplar arasındaki bu farkın kaynağının incelenmesi için örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık boyutlarında okul türü değişkeni post-hoc test istatistiği ile analiz edilmiştir.

Tablo 6:

B.Değişken	BOYUTLAR(I)	BOYUTLAR(J)	X	Sh	P
Örgütsel Adalet	Anaokulu	İlkokul	,24188	,21698	,681
		Ortaokul	,57752*	,19686	,020
		Lise	,87804*	,23200	,001
	İlkokul	Anaokulu	-,24188	,21698	,681
		Ortaokul	,33565	,20907	,379
		Lise	,63617*	,24245	,047
	Ortaokul	Anaokulu	-,57752*	,19686	,020
		İlkokul	-,33565	,20907	,379
		Lise	,30052	,22462	,540
	Lise	Anaokulu	-,87804*	,23200	,001
		İlkokul	-,63617*	,24245	,047
		Ortaokul	-,30052	,22462	,540

Tablo incelendiğinde anaokulu kademesinde çalışan öğretmenlerin örgütsel adalet algıları ile ortaokul ve lise kademesinde çalışan öğretmenlerin örgütsel adalet algıları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir (p=0,020; 0,001). Anaokulu ve Ortaokul kademelerinden alınan puanların farklarının aritmetik ortalaması 0,57752, Anaokulu ve Lise kademelerinden alınan

puanların farklarının aritmetik ortalaması ise,087804'tür. Sonuçlar incelendiğinde Anaokulu kademesinde çalışan öğretmenlerin örgütsel adalet algılarının ortaokul ve lise kademelerinde çalışan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Yine tabloda görülen bir başka fark da ilkokul ve lise kademelerinde görev yapmakta olan öğretmenlere aittir (p=0,47). İki gruptan alınan puanların farklarının aritmetik ortalaması 0,63617'dir. Sonuçlar incelendiğinde ortaokul kademesinde çalışmakta olan öğretmenlerin örgütsel adalet algılarının lise kademesinde çalışan öğretmenlerden daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 7:

B.Değişken	BOYUTLAR(I)	BOYUTLAR(J)	X	Sh	P
Örgütsel Vatandaşlık	Anaokulu	İlkokul	,26506	,13536	,209
		Ortaokul	,26143	,12281	,149
		Lise	,50044*	,14473	,004
	İlkokul	Anaokulu	-,26506	,13536	,209
		Ortaokul	-,00363	,13042	1,000
		Lise	,23538	,15124	,407
	Ortaokul	Anaokulu	-,26143	,12281	,149
		İlkokul	,00363	,13042	1,000
		Lise	,23901	,14012	,324
	Lise	Anaokulu	-,50044*	,14473	,004
		İlkokul	-,23538	,15124	,407
		Ortaokul	-,23901	,14012	,324

Tablo 7 incelendiğinde anaokulu kademesi ile lise kademesinde çalışan öğretmenler arasında örgütsel vatandaşlık algısı yönünden anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir (p=,004) İki grubun almış oldukları puanların farklarının aritmetik ortalaması 0,50044 olarak bulunmuştur. Bu değerlere göre anaokulu kademesinde çalışan öğretmenlerin vatandaşlık algısının lise kademesinde çalışan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

	1	2	3
O. Adalet		,523**	,139
Ö. vatandaşlık			,278**
Ö. muhalefet			

*p<0,01, **p<0,05

Yapılan korelasyon analizi sonucunda örgütsel adalet ve örgütsel muhalefet arasında anlamlı, pozitif ve çok zayıf bir ilişki (r=0,523 ; p=0,000), örgütsel vatandaşlık ve örgütsel muhalefet arasında da yine pozitif yönlü ve çok zayıf bir ilişki (r=0,278; p=0,001) olduğu belirlenmiştir.

Sonuç

Bu araştırmada, Erzincan il merkezindeki ilk ve orta kademede görev yapmakta olan öğretmenlerin algıladıkları örgütsel adalet, örgütsel muhalefet ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığını incelemektir. Araştırma 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Erzincan il merkezinde ilk ve orta kademede görev yapmakta olan 153 öğretmen üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmada öğretmenler tarafından algılanan örgütsel vatandaşlık ve adalet tutumlarının belirlenmesi için Taştan, M. & Yılmaz, K. (2008) tarafından Türkçeye uyarlanan Örgütsel Adalet ve Örgütsel Vatandaşlık ölçekleri; öğretmenlerin örgütsel muhalefet tutumlarının belirlenmesi için Ergün, H. & Çelik, K. (2018) tarafından Türkçeye uyarlanan Örgütsel Muhalefet ölçeği kullanılmıştır.
Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık algıları arasında anlamlı fark olduğu ancak örgütsel muhalefet algıları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Alan yazında bu üç ölçeğin birlikte kullanıldığı herhangi bir araştırma bulunmadığından bu konuda karşılaştırma yapılamamıştır.
Araştırmaya göre anaokulu kademesinde çalışan öğretmenlerin örgütsel adalet algıları ortaokul ve lise kademesinde çalışan öğretmenlere göre daha yüksektir.
Ayrıca ortaokul kademesinde çalışmakta olan öğretmenlerin örgütsel adalet algısının lise kademesinde çalışan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre anaokulu kademesinde çalışan öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları lise kademesinde çalışan öğretmenlere göre daha yüksek bulunmuştur.
Yapılan korelasyon analizi sonucunda örgütsel adalet ve örgütsel muhalefet arasında anlamlı, pozitif ve çok zayıf bir ilişki örgütsel vatandaşlık ve örgütsel muhalefet arasında da yine pozitif yönlü ve çok zayıf bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar Polat ve Ceep (2008) ve kavak ve kaygın (2018) tarafından yapılan araştırmalarla kısmen paralellik göstermektedir.

Polat ve Ceep (2008) tarafından yapılan araştırmada 721'i genel liselerde; 560'ı ise mesleki teknik liselerde çalışan 1281 ortaöğretim öğretmeninin örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık ve örgütsel güven tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda öğretmelerin örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık davranışı algılarının yüksek düzeyde olduğu; örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının ve bütün alt boyutlarının birbiri ile olumlu ilişkide bulunduğu görülmüştür. Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışlarını göstermelerinde örgütsel adalet ve örgütsel güven önemli bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir.
Kavak ve Kaygın (2018) tarafından Kars Kafkas Üniversitesinde 327 akademisyenin katılımıyla gerçekleştirilen araştırmada Örgütsel Adalet Algısının Örgütsel Muhalefet Davranışı Üzerindeki Etkisi araştırılmıştır ve araştırma sonuçlarına göre çalışanların örgütsel adalet algıları ile örgütsel muhalefet davranışları arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir.
Bu sonuçlar neticesinde aşağıdaki öneriler yapılabilir.

1. araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin örgütsel muhalefet algıları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Örneklem evreni sayısının yükseltilmesiyle anlamlı farkın çıkabileceği düşünülmektedir.
2. araştırmaya göre anaokulu öğretmenlerinin örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının lise kademesinde çalışan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Lise kademesinde çalışan öğretmenlerdeki örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık algısının düşüklüğüne neden olan etkenler araştırılmalı ve örgüt kaynaklı sorunlar çözümlenmelidir.
3.örgütlerde adalet algısının en önemli öncüllerinden birisi yapılan işe karşılık olarak alınan ücretin hakkaniyetli olup olmadığıdır. Bu çalışmada öğretmenlerin örgütsel adalet algıları arasında kademeye bağlı olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılığın giderilmesi için öğretmenlerin maaş ve özlük haklarında iyileştirmeler yapılmalıdır.
4. örgütsel vatandaşlık davranışı işin resmi tanımında olmayan gönüllülük esasına göre ortaya çıkan ve hem birey hem de örgüt yönünden fayda sağlayan ekstra davranışlardır. Öğretmenlerde örgütsel vatandaşlık davranışının geliştirilmesi için örgüt içerisindeki sosyal bağların güçlendirilmesi ve hizmet içi eğitimlerin niteliğinin artırılması gerekmektedir.
5. bu araştırmada örgütsel muhalefet, örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık arasındaki fark incelenmiştir. Araştırma sonunda örgütsel muhalefet yönünden herhangi bir farklılaşma bulunmamıştır. Başka bir çalışmada örgütsel adaletin ve örgütsel vatandaşlığın, örgütsel muhalefetin anlamlı birer yordayıcısı olup olmadığı araştırılabilir.

Kaynakça

Ardoğan, R. (2004). Teorik temeller ve tarihsel gerilimler arasında islam kültüründe siyasal muhalefet. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 171-189.

Aslan, Z. ve Özkoç, A. G. (2015). Örgütsel Adalet. Küçükaltan, D., Tükeltürk, A. Ş., Gürkan, G. Ç. (Editörler). *Örgütsel Davranışta Güncel Konular*. Ankara: Detay Yayıncılık, 145-162.

Beugre C.D. (1998). *Managing Fairness in Organizations, Greenwood Publishing Group, Incorporated*, Quorum Books Westport, Connecticut, London.

Colquitt, J.A. (2001). On the dimensionality of organizational justice: a construt validation of a measure, *Journal of Applied Psychology*, 86 (3), 386-400.

Ergün, H., & Çelik, K. (2018). Örgütsel muhalefet ölçeği Türkçe uyarlaması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (48), 398-414.

DiPaola, M. F., & Hoy, W. K. (2005). Organizational citizenship of faculty and achievement of high school students. *The High School Journal*, 88, 35-44.

Graham, J.W. (1986). Principled Organizational Dissent: A Theoretical Essay. *Research in Organizational Behavior*, 8, 1-52.

Greenberg, J. (1990). Organizational justice: yesterday, today, and tomorrow, *Journal of Management*, 16 (2), 399-432.

Hoy, W. K. & Tarter, C. J. (2004). Organizational justice in schools: no justice without trust. *International Journal of Educational Management*, 18, 250-259.

Irak, D. U. (2004). Örgütsel adalet: ortaya çıkışı, kuramsal yaklaşımlar ve bugünkü durumu. *Türk Psikoloji Yazıları*, 7(13), 25-43.

İplik,F. (2009). Algılanan örgütsel adaletin örgütsel vatandaşlık davranışları üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik süpermarket çalışanları üzerinde bir araştırma: Adana İli Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı:25.

Karaca,E. (2016). *Örgütsel adalet ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki: bir kamu hastanesi ile özel hastane karşılaştırması*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.

Kassing J. W. (2000). Exploring the relationship between workplace freedom of speech, organizational identification, and employee dissent. *Communication Research Reports*, 17(4), 387-396.

Kassing, J. W. (1997a). *Development and validation of the organizational dissent scale.* (Unpublished doctoral thesis). University of Kent State, Kent, Ohio, ABD.

Kassing, J. W. (1997b). Articulating, antagonizing, and displacing: A model of employee dissent. *Communication Studies*, 48(4), 311-332. DOI: 10.1080/10510979709368510.

Kassing, J. W. (1998). Development and validation of the organizational dissent scale. *Management Communication Quarterly*, 12 (2), 183-229.

Kassing, J. W. and Armstrong, T. A. (2002). Someone's going to hear about this: Examining the association between dissent-triggering events and employees' dissent expression. *Management Communication Quarterly*, 16, 39-65

Kavak, O., Kaygın, E. (2018). Örgütsel adalet algısının örgütsel muhalefet davranışı üzerindeki etkisi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi* 04:(1)

Organ, D.W. And Ryan K. (1995). "A Meta-analytic Review of Attitudinaland Dispositinal Predictors of Organizational Citizenship Behavior", Personnel Psychology, 48 (4).

Özdemir, M. (2010). *Ankara ili kamu genel liselerinde görev yapan yönetici ve öğretmenlerin örgütsel muhalefete ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özen İşbaşı, J. (2000). *Çalışanların yöneticilerine duydukları güvenin ve örgütsel adalete ilişkin algılamalarının örgütsel vatandaşlık davranışının oluşumundaki rolü: bir turizm örgütünde uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Polat, S. & Celep, C. (2008). Ortaöğretim öğretmenlerinin örgütsel adalet, örgütsel güven, örgütsel vatandaşlık davranışlarına ilişkin algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 54, 307-331

Serinkan, C. & Erdiş Ürkek, Y. (2014). *Dönüşümcü liderlik bağlamında örgütsel vatandaşlık ve örgütsel adalet*. Ankara: Nobel Yayıncılık

Sezgin, F. (2005). Örgütsel vatandaşlık davranışları: Kavramsal bir çözümleme ve okul açısından bazı çıkarımlar. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 317-339.

Shahinpoor, N. & Matt, B. F. (2007). The power of one: dissent and organizational life. *Journal of Business Ethics* (74), 37-48.

Tan, Ç. (2006). *İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin örgütsel adalet konusundaki algıları (Elazığ İl Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Taşdan, M., & Yılmaz, K. (2008). Organizational citizenship and organizational justice scales' adaptation to Turkish. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 33(150), 87-96.

Taylor, S. (1999). *Using Humour and theatre to facilitate learning with diabetes educators*. Master Thesis, Saint Francis Xavier University.

Yeşiltaş, M., Türkmen, F. & Ayaz, N. (2011). Otel işletmelerinde algılanan örgütsel prestijin örgütsel vatandaşlık davranışları üzerindeki etkileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(2): 171- 189.

ÖRGÜTSEL KİMLİK ALGISI, ÖRGÜTSEL POLİTİKA ALGISI VE ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Ecem TORAMAN
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Eğitim Yönetimi
Orcid ID: 0000-0003-4492-6297

Doç. Dr. Sinan YALÇIN
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Orcid ID: 0000-0002-2372-9035

Prof. Dr. Ahmet Ragıp ÖZPOLAT
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Orcid ID: 0000-0002-2861-1490

ÖZET

Bu araştırmada öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel kimlik algıları ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Örgütlerin günümüz koşullarında amaçlarına ulaşabilmesi örgüt çalışanlarının örgütsel vatandaşlık davranışı ile yakından ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda örgüt çalışanlarının örgütsel vatandaşlık davranışlarını etkileyecek birçok kavramdan söz edilebilir. Bu araştırma kapsamında örgütsel politika ve örgütsel kimlik kavramları dikkate alınmıştır. Bu çalışmada örgütsel politika algıları ile örgütsel vatandaşlık davranışları ve örgütsel kimlik algılarının karşılıklı incelenmesi amaçlandığı için, nicel araştırma yöntemlerinden biri olan ilişkisel tarama modeli kullanımı tercih edilmiştir. Yapılan araştırmanın çalışma grubunu 2019 - 2020 eğitim ve öğretim yılında Bayburt il merkezinde okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde görev yapmakta olan toplam 124 öğretmen oluşturmaktadır. Bu araştırmada örnekleme yöntemi olarak küme örnekleme seçilmiştir. Araştırmanın amacına dayalı olarak betimsel istatistik, bağımsız örneklem t testi, tek yönlü varyans analizi, korelasyon analizi ve regresyon analizinden yararlanılmıştır. Çalışmada veri toplamak için "örgütsel politika algısı ölçeği", "örgütsel vatandaşlık davranışları ölçeği" ve "örgütsel kimlik algısı ölçeği" kullanılmıştır. Bu üç ölçek birbirine eklenerek elektronik ortamda öğretmenlere sunulmuştur. Araştırmada ki istatistik analizleri SPSS 25.0 paket programı ile yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel kimlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi için yapılan analizler sonucunda öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel kimlik algıları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilebilir. Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuca göre, öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel vatandaşlık algıları arasında herhangi bir anlamlı ilişki ortaya çıkmamıştır. Bir başka sonuca göre, öğretmenlerin örgütsel kimlik algıları ile örgütsel vatandaşlık algıları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Standardize edilmiş regresyon katsayıları ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde, vatandaşlık algısı ile kimlik ve politika değişkenleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Alt boyutlar açısından incelendiğinde elde edilen bir diğer sonuca göre örgütsel vatandaşlık üzerinde sadece örgütsel kimlik algısının anlamlı bir yordayıcı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel vatandaşlık, Örgütsel politika, Örgütsel kimlik, Öğretmen.

ABSTRACT

In this study, it was aimed to examine the relationship between teachers' perceptions of organizational policy and their organizational identity perceptions and organizational citizenship behaviors. We can say that organizations' achievement of their goals under today's conditions is closely related to organizational citizenship behavior of their employees. In this sense, many concepts can be mentioned that will affect the organizational citizenship behaviors of organization employees. In this research, organizational policy and organizational identity concepts were taken into consideration. Since this study aims to examine organizational policy perceptions and organizational citizenship behaviors and organizational identity perceptions, the use of relational scanning model, which is one of the quantitative research methods, was preferred. The study group of the study consists of 124 teachers working in pre-school, primary, secondary and high school levels in the city center of Bayburt in the 2019-2020 academic year. In this study, cluster sampling was chosen as the sampling method. Based on the purpose of the study, descriptive statistics, independent samples t test, one-way analysis of variance, correlation analysis and regression analysis were used. In the study, "organizational policy perception scale", "organizational citizenship behavior scale" and "organizational identity perception scale" were used to collect data. These three scales were added to each other and presented to teachers electronically. Statistical analysis in the research was made with SPSS 25.0 package program. According to the results obtained from the research, it can be stated that there is a negative significant relationship between teachers' perceptions of organizational policy and organizational identity as a result of the analysis conducted to examine the relationship between teachers' perceptions of organizational policy and their perceptions of organizational identity, according to another result, teachers' perceptions of organizational policy and organizational citizenship. There was no significant relationship between the perceptions. According to another result, it is seen that there is a positive significant relationship between teachers' perceptions of organizational identity and organizational citizenship. When the binary and partial correlations of the standardized regression coefficients were examined, it was seen that there were positive significant relationships between the citizenship perception and identity and policy variables. When examined in terms of sub-dimensions, another result obtained is that only the perception of organizational identity is a significant predictor of organizational citizenship.

Keywords: Organizational citizenship, Organizational policy, Organizational identity, Teacher.

1.GİRİŞ

Vatandaşlık teriminin tarihsel gelişimine bakıldığında, Antik çağda Roma ve Yunan imparatorluklarında ilk olarak kullanıldığı görülmüştür. Modern vatandaşlık kavramı ise ulus devletin temel yapı taşıdır. Antik zamanda, Yunan şehir devletlerinde ve Roma imparatorluğunda vatandaşlık anlayışı iki farklı şekilde gelişmiştir. Antik Yunan' da vatandaşlık, kurallar koyulurken ve yönetilirken demokrasi , eşitlik temelinde davranan ve homojen bir kültüre sahip topluluğun katılımcısı olmaktır. Roma imparatorluğunda ise vatandaşlık, başlangıçta "*şehre aidiyet"* olarak düşünülmüştür fakat daha sonra *"yasal statü"* haline gelmiştir. Roma vatandaşlığı, hukuk üstünlüğü dahilinde özgürlük ve sahiplik hakkı doğal hukuk anlayışı doğrultusunda korunan , hak ve çıkar sahibi kişi olarak tanımlanabilir(Pocock;1995). Cumhuriyet dönemi vatandaşlık tanımına gelecek olursak şu şekilde tanımlanmıştır; Türk kavramı, hukuki statü ile etnik aidiyet yaklaşımlarını içeren bir çerçevedir(Erdoğan,2003).

Bireylerin yaşayışlarını düzenlemek için genel kurallar koymak, korumak ve farklılaştırmak için gereksinim duyulan faaliyetlerin bütününü politika olarak tanımlanır(Heywood,2013). Politikanın ana özelliği , rekabet halinde yarışların uzlaştırılması ve çatışması çözme süreci olduğu da söylenebilir. Politika insanlığın doğuşundan beli birey ve toplum için vazgeçilmezdir. Bu şekilde düşünüldüğünde insan, hem toplumsal hem de politik bir varlıktır. Politika olgusu yaşamımıza her noktada yön verir, nerede doğduğumuzdan nereye gömüleceğimize kadar(Özdağ,2012).

Kimlik özellik belirticisidir. Özellik ve nitelik gösteren kimlikler farklılıkları da ifade eder. Kimlik, kişinin kendini nasıl gördüğü ve diğer kişilerin onu nasıl gördüğü olarak tanımlanabilir. Kişi , kimlikleri vasıtasıyla etrafına uyum sağlar(Aşkın,2007). Kimlik öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik belirtir(Ergun,2000). Psikologlar, kimliği benliğin merkezine koyarak anlamaya çalışmışlardır. Bu açıdan kimlik , kişiyi diğerlerinden ayırt eden bir gösterge olarak ifade edilebilir(Aşkın,2007).

1.1Örgütsel Politika Algısı

İnsanoğlu varoluşundan beri yaşamını sürdürebilmek, hedeflerini gerçekleştirmek , çıkarlarını korumak ve güç sağlamak için doğaya, dünyaya ve diğer insanlara karşı sürekli mücadele halindedir. Bu mücadele sırasında da genellikle başka insanların çıkarları pahasına dahi olsa, kendi çıkarlarını korumak için politik davranmaktan kaçınmamıştır. Bu nedenle insan için, 'politik olmak', 'politik davranmak', ilişkide bulunduğu herhangi bir bireye, gruba ya da kuruma karşı şartlar gerektirdiğinde ortaya koyduğu bir gerçekliktir(Bursalı,2008). Politik olmak ve politik davranmak yaşam sahnesinde olduğu gibi örgütsel yaşamda da kaçınılmaz gerçeklerden birisini oluşturmaktadır. Politikaların örgütlerde çok yoğun olduğu bir gerçektir lakin her örgütün ya da her kişinin aynı seviyede ve şekilde politik olduğunu söylemek doğru değildir. Bu durum her birey ya da örgüt için çeşitlilik gösterebilir (Mohan Bursalı & Bağcı, 2011).

Örgütte politik ortam yaratma ve sürdürmede en önemli unsurlardan biri, örgütlerin ve kişilerin gösterdiği tutum ve davranışların yine örgütteki diğer bireyler ya da gruplar tarafından algılanma şekilleridir. Çünkü bir bireyin ortamı politik bir şekilde algılaması, reelde, politikaların o örgütte bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, örgüt içi politikaların oluşmasına etkileyebilir (Buenger vd., 2007: 294). Bu şekilde düşünüldüğünde, ortamın politik olması ya da olmamasından ziyade kişinin o örgütte politik davranıldığını algılaması gerekir, bu şekilde davranışlarını , duygu ve düşüncelerini şekillendirir.

Politik davranışların fazla gizli ve sembolik olarak gerçekleşmesi, algılamalarında bireyden bireye, duruma, örgütsel yapıya ve zamana göre değişiklik gösterebilir. Bu sebeple bazı insanlar tarafından masum algılanan bazı davranışlar, kimileri için politik davranış olarak algılanabilmektedir. Nihayetinde, iyi niyet çerçevesinde gelişen ve diğer kişiler için zararsız olan olaylar, çalışanlar tarafından yanlış yorumlanıp politik olarak algılanabilmektedir (Eryılmaz & Altın Gülova, 2017).

Yapılan çalışmalarda örgütsel politik algılamaların, genellikle çalışanların işten ayrılma niyeti, düşük performans, azalan iş doyumu, örgütsel adalet, örgütsel bağlılık, iş stresi gibi faktörlerle olumsuz yönde ilişki içinde görülmektedir (Vigoda, 2000; Randall, vd., 1999; Valle ve Witt, 2001). Olumlu sonuçlarını ortaya koyan araştırmalar da ise , artan verimlilik, rekabet, pozisyon geliştirme, otorite genişlemesi gibi faktörlerle de pozitif ilişki içinde olabileceği gösterilmiştir(Kumar ve Ghadially 1989; Vigoda ve Drory, 2006).

1.2 Örgütsel Kimlik Algısı

Örgütsel kimlik algısı genelde , "çalışanların, çalıştıkları örgüt veya kurumları tanımlamakta kullandıkları kavramlarla kendilerini ne seviyede tanımladıklarının bir göstergesi" olarak ifade edilebilir(Dutton ve diğerleri, 1994: 240). *"Örgüt olarak biz kimiz?"* sorusunun cevaplarından herhangi biri örgütsel kimlik olarak düşünülebilir. Örgütte çalışan kişilerin , kendi çalıştıkları örgütün özelliklerini diğer örgütlerden ayıran inançları ve algıları örgütün dışarıdakilere yönelik geliştirilen örgüt imajını da oluşturur (Corley, 2004). Örgütsel kimlik örgütün tanımlanmasının odak noktasıdır. Bu sebeple, kurumun faaliyet biçimleri ve benimsediği stratejilerle yakından ilişkilidir (Ertürk, 2003). Görev yaptıkları örgütlerle ve bu örgütlerin amaç ve vizyonlarıyla özdeşleşen kişiler , çalıştıkları örgüte karşı destekleyici ve olumlu bir tutum içinde olurlar. Bundan sebepten dolayı örgütler, performanslarını ve verimliliklerini yükseltmek amacıyla çalışanların örgütle özdeşleşmelerini ve bu özdeşleşmeyi artırarak sürekliliğini sağlamak gereğindedir (Cheney, 1983; Pratt, 1998; Ashforth ve Mael, 1989). Çalışanların görev yaptıkları örgütte paylaştıkları ortak inanışlar, değer, tutum, amaçları tam olarak benimseyerek çalıştıkları örgütle kendilerini özdeşleştiren , örgütsel kimlik algıları yüksek olan çalışanların örgüte her zaman zorlama olmadan , gönüllü olarak destek vereceği , örgütü dış ortamlarda savunacağı, örgütün amaçlarına ulaşması için yeterli çabayı göstereceği düşünülmektedir. Böyle davranışlar sonucunda, üretkenlik ve verimliliğin artacağı düşünülür, yüksek seviyede koordinasyon ve işbirliği, örgütün adapte sürecinin daha kolay olması beklenir (Ertürk, 2003).

Örgütsel kimlik kavramı, eğitim örgütleri için düşünüldüğünde; okulu bir örgüt olarak diğerlerinden ayıran, okul örgütünün gücünü gösteren, okulla ilgili tahminlerde bulunmayı sağlayan ve okulun moral yapısını gösteren durumdur (Altun, 2001). Örgütsel algı örgütte bulunan uyarıcılar ile örgütsel süreç arasındaki ilişkilere dayalıdır. Bundan yola çıkarak her örgütte bir yönetim algısı, adalet ve tarafsızlık gibi algı türleri oluşmaktadır. Örgüt veya yönetim algısı görev yapan kişilerin örgüte bakış açısını da yansıtmaktadır (Akbaba, 2011).

1.3 Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Örgütsel vatandaşlık davranışı "biçimsel ödül sistemini dikkate almadan, bir bütün olarak organizasyonun fonksiyonlarını verimli biçimde yerine getirmesine yardımcı olan, gönüllülük esasına dayalı birey davranışı" olarak tanımlanmıştır (Organ, 1988:4). Örgütün sağlıklı bir şekilde gidişatını bozan yıkıcı davranışlardan koruma, çalışanların kendilerini geliştirme, etkin bir iş birliği sağlayarak örgütün verimliliği ile çalışanların performansını yükseltmeyi amaçlamaktadır. Örgütlerde çalışan bireylerin niçin ekstra rol davranışı gösterecekleri veya niçin iyi birer vatandaş olacakları örgüt ile çalışan arasındaki ilişkilerle ilgilidir (Özdevecioğlu, 2003). Örgütsel vatandaşlık, örgütsel etkililiği ve verimliliği arttırabilmek için gönüllü olarak örgüt için gerekli olan şeyleri yapmayı gerektirir (Zellars ve diğerleri, 2002; Titrek ve diğerleri, 2009).

Örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütsel yaşamda kişilerin iş tatminleri, motivasyon düzeyleri, performansları, moralleri ve örgütsel bağlılıkları ile yakinen ilişkilidir. Bir örgütte görev yapan bireylerin vatandaşlık davranışı arttıkça örgütteki işi başarma seviyesi de artacaktır. Yöneticiler için kişilerin iş başarım seviyelerinin artması amaçlara ulaşılmada önemli bir faktördür (Özdevecioğlu, 2003). Kişisel ve örgütsel etkililiğe katkıda bulunan örgütsel vatandaşlık davranışının okul açısından anlamının ne olduğunun bilinmesi, öğretmen, yönetici ve okula taraf olan diğer tüm kesimlerin davranışlarının, okulun amaçları doğrultusunda daha iyi bir şekilde analiz edilmesini sağlayabilir (Sezgin, 2005).

Vatandaşlık davranışı görev yapmakta olduğu örgütü düşünmeyi, örgütün yanında olmayı ve gerektiğinde örgüt için farklı fedakarlıklar yapmayı gerektirmektedir. Sorumluluk duygusunun kişilerde gelişmesiyle, örgütün amaçlarına ulaşması kolaylaşmaktadır.

Çalışanların yetkilerini belirli sorumluluk dahilinde kullanması, örgüt içerisinde yöneticilerin denetimlerini kolaylaştıracak ve kişisel özdenetimi artıracaktır (Özdevecioğlu, 2003).

Görev tanımlarında yer almayan, ihmali halinde cezası olmayan genellikle bireysel tercih sonucu gösterilen örgütsel vatandaşlık davranışı ikiye ayrılmaktadır. İlki, örgütsel yapı, uygulamalar ve amaçlara aktif katılım ve katkı halinde ortaya çıkan örgütsel vatandaşlık davranışlarıdır. İkincisi ise, uygulamalar ve amaçlara zarar verecek her türlü davranıştan kaçınma halinde ortaya çıkan örgütsel vatandaşlık davranışlarıdır. Örgütsel vatandaşlık davranışı örgütün verimliliğini birçok bakımdan etkileyebilir . Örneğin, yöneticinin etkinliğini arttırabilir, örgütün hedeflerine ulaşmayı kolaylaştırabilir, örgütünün sürekliliği sağlanabilir, zaman ve enerjiden tasarruf sağlayabilir(Basım ve Şeşen, 2006: 85–86).

1.4Örgütsel Politika, Örgütsel Kimlik ve Örgütsel Vatandaşlık

Örgütsel vatandaşlık davranışının sonuçlarından biri olan örgütsel kimlik algısı, örgütte çalışan bireylerin örgütle sosyal ve psikolojik olarak bütünleşmesini sağlamaktadır. Bu şekilde örgütün amaç ve hedeflerini , kendi amaç ve hedefleri gibi benimseyip çalışılabilir. Kısaca , örgüt çalışanının örgütle "*bir bütün olması"* olarak ifade edilebilir(Ertürk,2003). Örgütsel kimlik algısı , çalışanın örgütle bütünleşme seviyesini etkilemektedir.

Atta ve Khan'ın yüksek öğretim kurumunda yaptıkları çalışmada üniversitede görev yapan öğretim üyelerinin örgütsel politika algıları, örgütsel vatandaşlık davranışları ve iş çıktıları ilişkisinde örgütsel politika algısının örgütsel vatandaşlık davranışının yanı sıra duygusal bağlılığı ve iç çıktılarını da olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmüşlerdir (Atta ve Khan, 2016).

2.ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel kimlik algıları ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasında bir ilişkinin olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki problemlere cevap aranmıştır.

1. Öğretmenlerin örgütsel politika, örgütsel kimlik ve örgütsel vatandaşlık algıları hangi düzeydedir?

2. Öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel kimlik algıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3. Öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

4. Öğretmenlerin örgütsel kimlik algıları ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

5. Öğretmenlerin örgütsel politika ve örgütsel kimlik algıları örgütsel vatandaşlık algılarının anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

3.YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeline, araştırmanın çalışma grubuna, veri toplama araçlarına, veri toplama sürecine ve verilerin çözümlenmesine yer verilmiştir.

3.1.Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada örgütsel politika algıları ile örgütsel vatandaşlık davranışları ve örgütsel kimlik algılarının karşılıklı incelenmesi amaçlandığı için ilişkisel tarama modeli kullanımı tercih edilmiştir. İlişkisel tarama modelleri iki veya daha fazla sayıda değişken arasında birlikte değişim olup olmadığını ve derecesini belirleyen araştırma desenleridir(Karasar,2009).

3.2.Çalışma Grubu

Yapılan araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Bayburt ilinde okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lisede görev yapmakta olan 124 öğretmen oluşturmaktadır. Bu araştırmada örnekleme yöntemi olarak küme örnekleme seçilmiştir. Bu çalışmada okul öncesi okulları bir küme, ilköğretim okulları bir küme, ortaöğretim okulları ise diğer bir küme olarak kabul edilerek, bu kümelerden örneklem alınmıştır. Tablo 1' de öğretmenlerin yüzde 42,7'si kadın, yüzde 57,3'ü erkektir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %6,5'i okul öncesi, %9,7'si sınıf, %83,9'u branş öğretmenidir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 8'i okul öncesi, 10'u ilkokul, 82'si ortaokul, 24'ü lisede görev yapmaktadır. Araştırmaya göre meslek kıdemi 1-5 yıl arasında olan öğretmenler %26,6, 6-10 yıl arasında olanlar %34,7, 11-15 yıl arasında olanlar %12,9, 16-20 yıl arasında olanlar %19,4, 21 yılın üzerinde meslek kıdemine sahip olanlar ise %6,5'tir.Öğretmenlerin %62,9'u evli, %37,1'i bekardır.

Tablo.1.Çalışma grubunun cinsiyet, alan bilgisi, okul türü, kıdem, medeni hale göre dağılımı

Demografik Özellikler		**f**	**%**
Cinsiyet	Erkek	53	42,7
	Kadın	71	57,3
Alan Bilgisi	Okul öncesi	8	6,5
	Sınıf	12	9,7
	Branş	104	83,9
Okul Türü	Okul Öncesi	8	6,5
	İlkokul	10	8,1
	Ortaokul	82	66,1
	Lise	24	19,4
Kıdem	1-5yıl	33	26,6
	6-10yıl	43	34,7
	11-15yıl	16	12,9
	16-20yıl	24	19,4
	21+	8	6,5
Medeni Hal	Evli	78	62,9
	Bekar	46	37,1

3.3.Veri Toplama Araçları

3.3.1. Örgütsel Politika Algısı Ölçeği: Ferris ve Kacmar (1992) tarafından geliştirilen örgütsel politika algısı ölçeği, Tayyar Çelik ve Mehmet Üstüner tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Örgütsel politika algısı ölçeği 16 madde ve 5'li likert tipinden hazırlanmıştır. Ölçek iki boyuttan oluşmaktadır. 1-9 arasındaki maddeler örgüt odaklı politika algısı boyutunu, 10-16 arasındaki maddeler ise birey odaklı politika algısı boyutunu oluşturmaktadır. Ölçeğin tamamından en yüksek 80, en düşük 16 puan alabilmektedir.

Ölçeğin güvenirliği kapsamında Cronbach Alpha Katsayısı örgüt odaklı politika algısı boyutu için. 93, birey odaklı politika algısı boyutu için. 89, ölçeğin geneli için ise. 94 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada da bu ölçeğin alt ölçeği olan örgüt odaklı politika algısı için cronbach alfa katsayısı, 892 birey odaklı örgütsel politika algısı alt boyutu için cronbach alfa katsayısı. 902, ölçeğin geneli için cronbach alfa katsayısı. 934 olarak bulunmuştur.

3.3.2.Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği: Araştırmada öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık algılarını ölçmek amacıyla örgütsel vatandaşlık ölçeği(ÖVD) kullanılmıştır. Örgütsel vatandaşlık ölçeği Padsakoff ve Mackenzie (1990) tarafından geliştirilen Türkiye'de çeşitli araştırmalarda çeviriş yapılarak kullanılmış ÖVD ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, özgecilik, nezaket, vicdanlılık, sivil erdem ve sportmenlik olmak üzere beş ayrı boyuttan oluşmaktadır. Her bir boyutu ölçmek üzere 4 ifade bulunmakta olup ölçekte toplam 20 ifade yer almaktadır. Ölçek 5'li Likert şeklindedir (1=Kesinlikle katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum). ÖVD ölçeğinde bulunan 1-4 arası maddeler özgecilik, 5-8 arası maddeler nezaket, 9-12 arası maddeler centilmenlik, 13-16 arası maddeler vicdanlılık, 17-20 arası maddeler sivil erdem ile ilgilidir ve toplam 5 boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin bütününden en yüksek 100 puan, en düşük 20 puan alabilmektedir. Bu çalışma kapsamında yapılan güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin özgecilik alt boyutu için cronbach alfa katsayısı. 65, nezaket alt boyutu için. 69, centilmenlik alt boyutu için. 84, vicdanlılık alt boyutu için. 72, sivil erdem alt boyutu için. 80 ve ölçeğin geneli için. 74 olarak hesaplanmıştır.

3.3.3.Örgütsel Kimlik Algısı Ölçeği: Tabak ve Boyacı (2019) tarafından geliştirilen örgütsel kimlik algısı ölçeği "Destek (1-8)", "Aidiyet (9-12)" ve "İletişim (13-17)" olmak üzere 17 maddeden ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 5'li likert tipinden hazırlanmış olup, "hiç uygun değil", "(2)", "(3)", "(4)", "tamamen uygun" arasında derecelendirilmektedir. Ölçeğin tümünden alınabilecek en yüksek puan 85, en düşük puan 17'dir. Araştırmacılar tarafından yapılan güvenirlik analizi sonucunda ÖÖKAÖ toplam α= .94, "*destek*" boyutu α= .94, "*aidiyet"* boyutu α= .80 ve son olarak "*iletişim*" boyutu için (α= .90) olarak hesaplanmıştır. Bu araştırma için yapılan güvenirlik analizleri sonucunda ÖÖKAÖ toplam α= .94, "*destek*" boyutu α= .93, "*aidiyet"* boyutu α= .78 ve son olarak "*iletişim*" boyutu için (α= .92) olarak hesaplanmıştı.

3.4.Veri Toplama Süreci

Araştırmada veriler "Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği" , "Örgütsel Kimlik Algısı Ölçeği" , "Örgütsel Politika Algısı Ölçeği" ile veriler elektronik ortamda toplanmıştır. Veri toplama araçlarında herhangi bir karışıklık yaşanmaması için üç veri toplama aracı birbirine eklenerek kullanılmıştır. Ölçeklerin kullanılmasına ilişkin izinler ölçek sahiplerinden alınmıştır. Veriler Nisan-Mayıs 2020 tarihinde toplanmıştır. Uygulamada herhangi bir sorunla karşılaşılmamıştır.

3.5.Verilerin Çözümlenmesi

Araştırmada aritmetik ortalama, standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Araştırmanın alt problemleri için öncelikle analizlerde kullanılacak test türlerinin belirlenmesi amacıyla normallik testi uygulanmıştır. Verilerin dağılımının normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için araştırmada bulunan değişkenlerin ortalamaları, medyanları, modları, çarpıklık katsayıları ve çarpıklığın standart hataları, basıklık katsayıları ve basıklığın standart hataları sırasıyla tablo-2' de verilmiştir.

Tablo. 2 Katılımcıların örgütsel vatandaşlık davranışları, örgütsel politika algıları ve örgütsel kimlik algıları puanlarının normal dağılımı

	Ortalama	Medyan	Mod	Çarpıklık Katsayısı	Çarpıklığın Standart	Basıklık Katsayısı	Basıklığın Standart
ÖVD Toplam Puanı	74.38	74.00	70.00	-.248	.217	-.2.74	.43
Nezaket	17.86	18.00	19.00	-1.57	.217	-4.51	.43
Centilmenlik	7.29	7.00	4.00	-1.53	.217	2.68	.43
Vicdanlılık	16.34	16.00	16.00	-.711	.217	.497	.43
Sivil Erdem	16.52	16.00	16.00	-.555	.217	-.797	.43
Özgecilik	16.34	16.00	16.00	-.133	.217	-.268	.43
ÖPA Toplam Puan	33.84	31.50	16.00	.818	.217	.164	.43
Örgüt Odaklı	17.97	15.16	12.00	.989	.217	.274	.43
Birey Odaklı	15.87	15.00	7.00	.629	.217	-.173	.43
ÖKA Toplam Puan	68.28	68.00	67.00	-.698	.217	.468	.43
Destek	31.91	32.00	32.00	-	.217	.693	.43
Aidiyet	16.51	16.75	25.00	.824	.217	-.107	.43
İletişim	19.86	16.75	25.00	-.655 -.708	.217	..073	.43

Bu araştırmada istatistiksel analiz yapılmadan önce, verilerin dağılım şekline bakılmıştır. Normallik testleri .05 anlamlılık düzeyine göre incelenmiştir. Ayrıca, normallik testinin sonucuna göre normal dağılım göstermeyen veri gruplarının basıklık ve çarpıklık değerleri de incelenmiştir. İdeal bir normal dağılım ölçütü olan skewness ve kurtosis değerlerinin -3 ile +3 arasında (Kalaycı, 2008: 209) değerler alması halinde, verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmektedir. Tabloya bakıldığında çarpıklık ve basıklık değerlerinin bu değerler arasında yer aldığı için , dağılımın normal olduğu söylenebilir.

4.BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel kimlik algıları ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkiler incelenmiş ve analizler sonucu elde edilen bulgular tablo halinde sunulmuştur.

Öğretmenlerin örgütsel politika örgütsel kimlik ve örgütsel vatandaşlık algı düzeylerine ilişkin bilgiler Tablo. 3 te sunulmuştur.

Tablo.3 Öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel kimlik algıları arasındaki ilişki

	1	2	3	4	5	6	7
Örgütsel Politika							
Örgüt odaklı politika	,936**						
Birey odaklı politika	,915**	,716**					
Örgütsel Kimlik	-,487**	-,454**	-,449**				
Destek	-,498**	-,483**	-,436**	,930**			
Aidiyet	-,181*	-,203*	-,128	,749**	,577**		
İletişim	-,481**	-,395**	-,503**	,861**	,685**	,517**	

Tablo. 3 Öğretmenlerin örgütsel politika, örgütsel kimlik ve örgütsel vatandaşlık algı düzeyleri

Tablo. 3 incelendiğinde öğretmenlerin örgütsel politika algılarının ($\overline{X}$ =2,51)düşük düzeyde, örgütsel vatandaşlık düzeyleri ($\overline{X}$ = 3,70) ve örgütsel kimlik algı düzeylerinin ise ($\overline{X}$ =4,00) yüksek düzeyde olduğu söylenebilir

Öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel kimlik algıları arasındaki ilişkiye ilişkin analiz sonuçları

Öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel kimlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi için yapılan analizler sonucunda öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel kimlik algıları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte Örgütsel politika algısı alt boyutları ile örgütsel kimlik ve alt boyutları arasında negatif yönlü ilişki söz konusudur. Benzer durum örgütsel kimlik alt boyutları ile örgütsel politika ve alt boyutları arasında da söz konusudur. Buradan hareketle öğretmenlerin okullarında politik davranışlarının artmasının öğretmenlerin örgütsel kimlik algısında olumsuz bir etki ortaya koyduğu söylenebilir.

Öğretmenlerin örgütsel politika algılarının örgütsel vatandaşlık algıları arasındaki ilişkiye yönelik yapılan analiz sonuçları Tablo.4 te sunulmuştur.

Tablo. 4 Öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel vatandaşlık algıları arasındaki ilişki

	1	2	3	4	5	6	7	8
Örgütsel Politika								
Örgüt odaklı politika	,936**							

Birey odaklı politika	,915**	,716**							
Örgütsel vatandaşlık	-,062	-,046	-,070						
Özgecilik	-,128	-,136	-,099	,726**					
Nezaket	-,146	-,142	-,128	,660**	,539**				
Centilmenlik	,227*	,284**	,125	,152	-,198*	-,271**			
Vicdanlılık	-,049	-,089	,006	,645**	,357**	,371**	-,263**		
Sivil erdem	-,215*	-,202*	-,195*	,748**	,621**	,586**	-,297**	,486**	

Tablo. 4 incelendiğinde öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel vatandaşlık algıları arasında herhangi bir anlamlı ilişki ortaya çıkmamıştır. Örgütsel vatandaşlık alt boyutları açısından değerlendirildiğinde centilmenlik ve sivil erdem alt boyutları ile örgütsel politika arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. İlişkinin yönü centilmenlik alt boyutu ile örgütsel politika arasında pozitif yönde, sivil erdem ile örgütsel politika arasında ise negatif yönde olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin örgütsel kimlik algıları ile örgütsel vatandaşlık algıları arasındaki ilişkiye yönelik olarak yapılan analiz sonuçları tablo. 5 da sunulmuştur.

Tablo. 5 öğretmenlerin örgütsel kimlik algıları ile örgütsel vatandaşlık algıları arasındaki ilişki

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Örgütsel kimlik									
Destek	,930**								
Aidiyet	,749**	,577**							
İletişim	,861**	,685**	,517**						
Örgütsel vatandaşlık	,461**	,377**	,501**	,366**					
Özgecilik	,417**	,308**	,433**	,392**	,726**				
Nezaket	,396**	,308**	,518**	,278**	,660**	,539**			
Centilmenlik	-,198*	-,142	-,257**	-,158	,152	-,198*	-,271**		
Vicdanlılık	,352**	,293**	,424**	,242**	,645**	,357**	,371**	-,263**	
Sivil erdem	,520**	,434**	,526**	,427**	,748**	,621**	,586**	-,297**	,486**

Yapılan analizler sonucunda öğretmenlerin örgütsel kimlik algıları ile örgütsel vatandaşlık algıları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Alt boyutlar açısından incelendiğinde örgütsel kimlik alt boyutları ile örgütsel vatandaşlığın alt boyutları "özgecilik, nezaket, vicdanlılık ve sivil erdem" arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki söz konusu iken örgütsel vatandaşlığın "centilmenlik" alt boyutu ile örgütsel kimlik arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki, örgütsel kimliğin alt boyutu olan destek ve iletişim boyutları ile herhangi bir ilişki ortaya çıkmazken aidiyet boyutu ile negatif yönlü anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Öğretmenlerin örgütsel politika ve örgütsel kimlik algılarının örgütsel vatandaşlık algılarını yordamasına ilişkin analiz sonuçları Tablo. 6 de sunulmuştur.

Tablo.6 Örgütsel politika ve örgütsel kimlik algılarının örgütsel vatandaşlık algılarını yordamasına ilişkin regresyon analizi sonuçları

	Değişken	B	SE	β	R	R^2	P
1	Sabit	56,919	3,181		.461	.206	.001
	Örgütsel Kimlik	0,262	0,046	0,461			.001
2	Sabit	49,308	4,502				.001

Örgütsel Kimlik	0,321	0,052	0,565	.498	.235	.001
Örgütsel Politika	0,106	0,045	0,214			.021

Gerek standardize edilmiş regresyon katsayıları gerek ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde, vatandaşlık algısı ile kimlik ve politika değişkenleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Adımsal regresyon analizinin birinci modelinde incelenen kimlik değişkeninin, vatandaşlık algısını yordamada standardize edilmiş regresyon katsayısı β=0,461 bulunmuştur. Tek başına kimlik değişkeninin vatandaşlık algısını %20,6'sını açıkladığı (R=0,461, R2= 0,206) saptanmıştır. Adımsal regresyon analizinin ikinci adımında modele kimlik değişkeninin yanında politika değişkeni eklenmiştir. Diğer değişken sabit kalmak üzere, kimlik β=0,565, politika değişkeni β=0,214 olarak bulunmuştur. Kimlik ve Politika değişkenleri birlikte vatandaşlık algısının yaklaşık %23,5'ini(R=0.498, R2= 0.235) açıklamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşmenin örgüt yönetimi alanına getirmiş olduğu rekabet örgütleri farklı arayışlara doğru yönlendirmiştir. Bu anlamda yönetim alanında birçok kavram ortaya çıkmış, özellikle de çalışanların örgüt amaçları doğrultusunda bir davranış ortaya koyabilmelerini sağlama adına yeni uygulamalar gündeme getirilmiştir. Bu araştırma da çalışanların örgütsel politika algıları, örgütsel kimlik algıları ve örgütsel vatandaşlık algıları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Literatürde bu üç kavramın hem örgüt hem de çalışanlar açısından önemli olduğu ifade edilebilir. Bir örgütte çalışanların örgüt içerisinde örgütsel kimlik algılarının yüksek örgütsel politika davranışlarının düşük olması çalışanların örgütsel vatandaşlıklarını artıran bir unsur olarak görülmektedir. Örgütsel vatandaşlığı yüksek olan çalışanların örgüte olan bağlılıkları, örgütsel özdeşleşmeleri, iş doyumu ve örgütsel amaçlara bağlılık gibi bir takım olumlu davranışları da beraberinde sergilemesi beklenir. Örgütlerin günümüz koşullarında amaçlarına ulaşabilmesi örgütsel çalışanlarının örgütsel vatandaşlık davranışı ile yakından ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda çalışanların örgütsel vatandaşlık davranışlarını etkileyecek birçok kavramdan söz edilebilir. Bu araştırma kapsamında örgütsel politika ve örgütsel kimlik kavramları dikkate alınmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğretmenlerin örgütsel politika algı düzeyleri düşük, örgütsel kimlik ve örgütsel vatandaşlık algıları yüksek düzeyde çıkmıştır. Elde edilen bu sonuç beklenen bir sonuçtur. Zira bir örgütte bireylerin politik davranışlar sergilemesi örgütsel kimlik ve örgütsel vatandaşlık algılarını olumsuz etkileyeceği söylenebilir. Örgütlerin etkililiği ve verimliliği açsından çalışanların örgüte ve diğer çalışanlara karşı politik davranışlar sergilememesi ve çalışanların örgütsel kimlik ve örgütsel vatandaşlık algı düzeylerinin yüksek olması beklenir. Bu durum örgütsel amaçların gerçekleşebilmesi için önemli bir durumdur. Zira literatürde yapılan araştırmaların çoğunda da bu araştırmanın sonucunu destekler sonuçlar elde edilmiştir. Aydın (2015), Tayyar Çelik ve Üstüner (2020), Tayyar Çelik (2017), Gezeroğlu (2020) tarafından yapılan araştırmada öğretmenlerin örgütsel politika algılarının düşük düzeyde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç bu araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Akbaş (2016), Aydın (2015) tarafından yapılan araştırmalarda ise öğretmenlerin örgütsel politika algıları orta düzey çıkmıştır. Örgütsel politika algısının yüksek olması örgütlerde istenmeyen durumdur. Bu anlamda öğretmenlerin örgütsel politika algılarının düşük çıkması olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Yine bir diğer değişken olan örgütsel kimlik algısının yüksek çıkması beklenen bir durumdur. Argon ve Ertürk(2013), Şanlı ve Arabacı (2016), Bakan, Erşahan ve Kaya (2016), Arslan (2018) yaptıkları çalışmada bu sonucu destekler sonuca ulaşmışlardır. Taşdan (2015) ise yaptığı araştırmada öğretmenlerin örgütsel kimlik algılarının orta düzeyde olduğu sonucuna

ulaşmıştır. Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı algı düzeyleri yüksek çıkmıştır. Bu da örgütler açısından istenen bir durumdur. Zira örgütsel vatandaşlığı yüksek olan bireyler örgütsel amaçları gerçekleştirmek için daha çok çaba gösterecek, örgütle bütünleşecek ve örgütle kendini özdeşleştirecektir. Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde, (Polat ve Celep , 2008; Baş ve Şentürk ,2011; Buluç, 2008; Yılmaz, 2009; Oğuz, 2011; Aydın, 2017; Alanoğlu ve Demirtaş, 2019; Yorulmaz ve Çelik, 2016; Alev, 2019; Uzun ,2018; Tabancalı ve Çakıroğlu, 2017) yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar bu araştırmanın sonuçları ile örtüşmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel kimlik algıları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre öğretmenler örgütsel politika davranışlarını sergiledikçe örgütsel kimlik davranışların da bir azalma olabileceği ifade edilebilir. Bu sonuç örgütler açısından beklenen bir sonuçtur. Örgütsel kimlik örgüt ve birey arasındaki ilişkileri ifade ettiği için, bireylerin örgüt içerisindeki politik davranışları sergilemesi örgütsel kimlik algılarına olumsuz etkide bulunacaktır. Okul gibi etkililiğin ve verimliliğin toplumsal çıktılara etkisinin gelecek açısından önemli olduğu kurumlarda toplumsal beklentileri karşılayabilmek için çalışanların okula karşı olumlu düşüncelere sahip olması istenen bir durum olarak ifade edilebilir. Örgütsel kimliğin bir örgütte yüksek düzeyde olması örgütsel etkililiği ve verimliliği etkileyen önemli bir unsurdur. Okullarda örgütsel kimliğin azalmasına neden olan örgütsel politika algısı gibi unsurların en az düzeye indirilmesi gerekmektedir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuca göre öğretmenlerin örgütsel politika algıları ile örgütsel vatandaşlık algıları arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı sonucudur. Elde edilen bu sonuç Ayhan ve Gürbüz (2014), tarafından yapılan araştırma sonuçları ile benzerlik gösterirken, Tayyar Çelik ve Üstüner (2020), Alkan (2015), Tayyar Çelik (2017) tarafından yapılan araştırma sonuçları ile örtüşmemektedir. Elde edilen bu sonuç beklenmeyen bir sonuçtur. Bir örgütte çalışanların politik davranışlarının artması o örgüt içinde örgütsel vatandaşlık davranışını olumsuz etkileyeceğini söylemek yanlış olmaz. Örgüt içerisinde politik davranışların sergilemesi çalışanın örgüt ile özdeşleşmesine, örgüte olan bağlılığına zarar vereceğini ifade edebiliriz. Bu anlamda örgütsel politika ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin çıkması beklenirken bu çalışmada böyle bir ilişki ortaya çıkmamıştır.

Okul ortamı informal ilişkilerin olduğu, iletişim kanallarının çeşitli olduğu, insan ilişkilerinin ön plana çıktığı, kendine ait bir değer sisteminin ve kurallarının olduğu bir ortamdır. Okul ortamının kendine ait bu özelliklerini olumsuz etkileyecek bir takım davranışlar öğretmenler tarafından sergilendiğinde bu özel durum bundan olumsuz etkilenebilir. Öğretmenlerin örgütsel politika algılarının yükselmesi iş motivasyonunu düşürebileceği gibi, öğretmenlerin kendilerinden beklenen performansı da olumsuz etkileyecek ve öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı azalacaktır.

Elde edilen bir diğer sonuca göre öğretmenlerin örgütsel kimlik algılarının örgütsel vatandaşlık davranışlarını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Elde edilen bu sonuç Duman, Paşamehmetoğlu ve Poyraz (2013), Bakan, Erşahan ve Kaya (2016), Akatay (2009), Filizöz ve Koparan (2016), Norman, avey, Nimnicht and Pigeon (2010), Allameh and Alinajimi (2012), Ge, Su and Zhou (2010), Tufan and Wendt (2019) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Bu sonuca göre öğretmenlerin güçlü örgütsel kimliğe sahip olmaları aynı zamanda öğretmenlerin daha güçlü bir şekilde örgütsel vatandaşlık davranışı sergileyeceklerini söyleyebiliriz.

Örgütüne karşı güçlü kimlik algısına sahip çalışanların bulunduğu örgütlerde örgütsel güvenin, örgüte olan bağlılığın, işe olan bağlılığın, iş motivasyonunun, örgütsel

özdeşleşmenin, örgüt amaçları etrafında bütünleşmenin, örgütsel faaliyetlere katılımın, iş tatmininin vb. gibi örgütü amaçlarına ulaştıracak unsurlarında yüksek olacağı ifade edilebilir. Bununla birlikte örgütsel kimlik algısı yüksek olan çalışanların kendilerini örgüt ile bütünleştirmekte, aidiyet duygusunu arttırmakta ve bu sayede çalışanların örgütsel vatandaşlık davranışı da artmaktadır.

Bir diğer sonuca göre öğretmenlerin hem örgütsel politika algıları hem de örgütsel kimlik algıları örgütsel vatandaşlık algılarını anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Öğretmenlerin kimlik algılarının örgütsel vatandaşlık algılarının yaklaşık olarak %20'sini yordadığı, örgütsel kimlik algısı ve örgütsel politika algısının birlikte yaklaşık olarak %23'ünü yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bakan, Erşahan ve Kaya (2016), Akatay (2009), Filizöz ve Koparan (2016), Allameh and Alinajimi (2012), Vondey (2010), Qureshi, Shahjehan, Zeb and Saifullah (2011) yaptıkları çalışmada örgütsel kimliğin örgütsel vatandaşlık üzerinde anlamlı bir yordayıcı değişken olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayhan ve Gürbüz (2014) yaptıkları araştırmada ise örgütsel politika algılarının örgütsel vatandaşlık algıları üzerinde anlamlı bir yordayıcı olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

KİRACILARIN MEKÂN AİDİYETİ: KONYA ÖRNEĞİ

Hanife AKSARAY
Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Orcid ID: 0000-0003-4986-5585

Betül OK ŞEHİTOĞLU
Selçuk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Orcid ID: 0000-0003-4585-3819

ÖZET

Mekân, duygusal ve estetik bir boyuta sahiptir. O, bireylerin aidiyet duyguları aracılığıyla yaratılmakta ve yeniden üretilmektedir. İnsanın mekânla kurduğu ilişki sosyal ilişkilerinden bağımsız düşünülmemektedir. Bağlanan bir varlık olarak insan, bulunduğu mekâna da bağlı olma ve ait hissetme ihtiyacı duyar. Kişinin, "benim evim", "benim yuvam", "burada rahat ve mutlu hissediyorum" ve "burada yokken burayı özlüyorum" ifadelerini yaygın olarak günlük dile yansıtması bile aidiyetin açık bir göstergesidir.

Çalışmamızın da odak noktasını oluşturan mekan aidiyeti, geniş anlamda, belirli bir yerin ne anlama geldiği ve bir grup insanın onu toplumsal kabullere dayalı olarak nasıl değerlendirdiği etrafında inşa edilmektedir. Genelde mahalle, özelde ise ev, kişide aidiyetin geliştiği en önemli sosyo-kültürel mekânları oluşturmaktadır. Bireyin yaşamında kontrol ve güven duygusunun sağlanmasında evin önemli bir yere sahip olması, mekân aidiyetinin araştırılmasındaki en önemli nedendir. Bir mahrem alanı olarak kabul edilen ev, insanların kalmayı tercih ettikleri, kendilerini rahat ve güvende hissettikleri, belirli alanı kapsayan aidiyetin merkezini oluşturmaktadır. Günümüzde insanlar hayatını devam ettirdikleri bu evleri, imkan dahilinde satın da alabiliyor veya kiralayabiliyorlar. Doğal olarak, insanların sahip oldukları şeylere daha çok aidiyet duyması beklenir. Ancak kendi evimiz olmadan, kiraladığımız bir eve de aidiyet duygusu hissedebilir miyiz? İşte bu soru çalışmamızın ana problemini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda çalışmamız, mahallelerinde kiracı olarak yaşadıkları evlerine ait hissetme duygusunu, sosyal çevresi ile ilişkisini ve mekâna müdahale etme isteğini çözümlemeyi amaçlamıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemi içerisinde, desen olarak "durum çalışması" seçilmiştir. Çalışma, Konya ili Selçuklu İlçesi ile sınırlıdır.

Rastgele ve kartopu örneklem seçimi uygulanmıştır. Örneklem olarak "güvenlikli site kiracıları" ve "apartman dairesi kiracıları" ile görüşmeler yapılarak aidiyet algılarının ölçülmesi hedeflenmiştir. Yer/mekân ve insan arasındaki sürekli ilişkinin ne olduğu, ev'in bu ilişkinin neresinde olduğu, neleri barındırdığı sorularından yola çıkılmıştır. Ayrıca kiracıların temel olarak "ben neden bu yeri seçtim?" "bu yerden bana kalacak olan nedir?" "neleri hatırlayacağım?" "neler bana ait?" sorularının olumlu ve olumsuz cevapları analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ev, Mahalle, Kiracı, Aidiyet Duygusu, Mekan Aidiyeti.

SPACE BELONGING OF TENANTS: THE CASE OF KONYA

ABSTRACT

The space has an emotional and aesthetic dimension. It is created and reproduced through individuals' sense of belonging. The relationship that people establishes with space is not considered independent of their social relations. As a attached being, human needs to be attached to the place and to feel belonging there. It is a clear sign of belonging even when one's expressions of "my house", "my home", "I feel comfortable and happy here" and "I miss this place when I am not here" in daily language.

Space belonging, which is the focal point of our study, is built around what a certain place means in a broad sense and how a group of people evaluate it based on social acceptances. The neighborhood in general, and the house in particular, constitute the most important socio-cultural spaces in which a person's belonging develops. The fact that the hose has an important place in providing a sense of control and trust in the life of the individual is the most important reason for researching the space belonging. The house, which is accepted as a confidential area, is the center of belonging that covers a certain area where people prefer to stay, feel comfortable and safe. At the present time, people can buy or rent these houses where they continue their lives. Naturally, people are expected to feel more belonging to what they have. But can we feel a sense of belonging to a house we rented without our own house? This question constitutes the main problem of our study.

In this context, our study aimed to analyze the feeling of belonging to their houses where they live as a tenant in their neighborhood, their relationship with their social environment and their desire to intervene in the space. The research was carried out with qualitative research method. Within the qualitative research method, "case study" was chosen as the design. The study is limited to Konya province Selçuklu District. "Random sampling" and "snowball sampling" selection was applied. As a sample, it is aimed to measure the perception of belonging by interviewing "gated community tenants" and "apartment tenants". The questions of what the permanent relationship between place / space and human is, where the house is in this relationship and what it contains are set out. In addition, the positive and negative responses of the tenants to the questions, which are just as "why did I choose this place?", "what is left to me from this place?", "what will I remember?" and "what's belonging to me?", were analyzed.

Keywords: House, Neighborhood, Tenant, Sense of Belonging, Spac

Giriş

İnsan davranışlarının özü genelde belirli bir sosyal ve fiziksel bir alanda gerçekleşmektedir. Böylelikle mekânın insanın hayata karşı duruşunu, karakterini ve beklentilerini etkilemesi kaçınılmaz olmaktadır. Çünkü birey bulunduğu mekânda bir duruş, bir kimlik ifade etmek zorundadır. Burada temel problem ise mekâna ait olma duygusudur. Çünkü aidiyet hissi/ ait olma duygusu ancak içtenlikle, samimiyetle oluşturulabilir.

Söz konusu aidiyet meselesi ise aklımıza ilk olarak insanın kendi evi gelir. 'Ev' toplumsal mahremiyetin sınırlarını belirleyen, ailenin uzantısı olan ve insanın aidiyet duygusunu tamamlayan fiziksel ve vazgeçilmez çevredir (Yıldız, 2007). Birey özelde mahremini yaşadığı

mekâna/ eve genelde bulunduğu şehre değer yüklemesi, ait hissetmesi, o mekânın birey için taşıdığı anlamla/ifade ettikleriyle ilişkilidir (Solak, 2017: 19). Aidiyet ve kentin bir arada kullanılması kişinin bulunduğu mekânın bir parçası olarak görmesi, böylece o mekân üzerinden kendilerini tanımlamaları durumu söz konusu olmaktadır. Aidiyet, o yerde kendine ait izleri ve nesneleri kullanarak pekişmektedir (Solak, 2017: 22). Şöyle ki insanlar kamusal alanlara (caddelere, sokaklara) sahip olamazlar, yalnızca kendilerinden bir şey katarlar. Ancak mahremleri olan "ev" özel alanlarını belirledikleri, güvenlik duygusunu geliştirerek barınma ihtiyacını karşıladıkları bir yapıdır. Sosyal ilişkilerini sürdürmeleri ve geliştirmeleri bu mekândan bağımsız olamaz.

Evin mülkiyet durumu mekâna bağlılığı etkileyen faktörlerden birisidir. Brown ve arkadaşları (2003), ev ve mahalleye ilişkin bağlılık düzeylerini inceledikleri çalışmalarında, bir yerde ev sahibi olmanın ve uzun bir süredir o yerde ikamet etmenin, yere bağlılık duygusunu yükselttiğini belirtmiştir. (Aktaran: Görengeli &diğerleri, 2014: 75). Bu duygu araştırmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

- Yer/mekân ve insan arasındaki sürekli ilişkinin ne olduğu,
- 'ev'in bu ilişkinin neresinde olduğu, neleri barındırdığı,
- kiracıların temel olarak "ben neden bu yeri seçtim,
- bu yerden bana kalacak olan nedir? Neleri hatırlayacağım, neler bana ait ve benden? sorularının olumlu ve olumsuz yanıtlarına cevap aranacak olup nitel araştırma yöntemi ile kartopu örneklem tekniği kullanılan araştırmamızda '*güvenlikli site*'de oturan ve '*apartman dairesi*'nde oturan kiracılar ile görüşmeler yapılarak aidiyet algılarının ölçülmesi hedeflenmektedir.

İnsan-Mekân Arasındaki İlişki

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren hep bir mekânın içerisinde yaşamını sürdürmüştür. Doğmadan önce anne karnında, doğduktan sonra dünya içerisinde bir mekâna sıkışan insan öldükten sonra da toprağı kendine mekân edinmiştir. Bu nedenle mekân insansız insan mekânsız düşünülemez. Beden ile ruh arasındaki ilişki gibi mekân da insanı sarmalamaktadır. Mekânın insan ve toplumun yansımalarından biri olması, mekâna bağlanmasını zorunlu kılar (Alver, 2010a, s. 11). Ona aidiyet hissi verir, yönlendirir, kimliğini, karakterini belirler, toplumsal duruşu bildirir. Çünkü insanoğlu varlığını, sosyalleşme süreçlerini, değişim ve dönüşüm süreçlerini sosyal bir çevrede, bir mekânda yaşamaktadır. İnsanlar mekânı paylaştıkları insanlarla ortak eylemlerde bulunmakta, onları anlamakta, onlar tarafından anlaşılmaktadır (Turgay& Ünlü, 2017, s. 46). Bu nedenle insan mekân ilişkisi sosyal çevreden, sosyal ilişkiden bağımsız olamamaktadır.

İnsanın mekân ile ilişkisi karşılıklıdır. İnsanın mekana müdahale etmesi aralarında karşılıklı bir ilişkinin oluşmasına ortam hazırlamıştır (Geçkili, 2015). Çünkü insanoğlu kente, sokaklara sahip olamasa da bu mekânlara kendilerinden bir şeyler katması mümkün olabilmektedir (Güleç Solak, 2017, s. 23).

Mekânlar sosyal ve fiziksel anlamda bir insan ürünüdür, bu nedenle insanların mekâna yapıp ettiği her şeyde izlerini üzerinde taşırlar. Önce fiziksel olarak kurgulanan, imar edilen mekânlar, insanlar tarafından onlara yüklenen anlamlarla inşa edilirler(Güleç Solak, 2017, s. 35). Temelde barınma ihtiyacını, fizyolojik ihtiyacı karşılamak amacı ile kurulsa da mekân-insan arasındaki ilişkide ilk etkilenen mekân olmuştur. Birbiri ile aralarındaki ilişki muhtaçlık ilişkisidir (Özkan, 2017, s. 40). Mekân ile insan arasındaki bağ öyle güçlüdür ki, mekân insanı insan da mekânı yansıtır, şekillendirir(Yıldız, 2016, s. 29). İçinde yaşanılan mekân bireyin

kendisine bakan kişilerle birlikte bağ kurduğu şeylerden biridir ve mekân ile kurulan bağlar insanlar ile kurulan bağlar kadar gerekli, önemli ve süreklidir (Turgay& Ünlü, 2017, s. 41).

İnsanın gündelik hayatının özü, rutin olarak mekânda icra edilir. Mekânlarda hayatın pek çok sosyolojik ve psikolojik aşamalar geçmekte, yaşanılan deneyimler, paylaşılan anılara dönüşmekte böylelikle insan mekâna anlam yükleyerek kimliklerle şekillendirmektedir. Yaşanılan mekânlar ve bu mekânlara yüklenen anlamlar insanın diğerleri arasında gerçekleştirmiş olduğu, çevre ve insan arasındaki etkileşimin en önemli unsurlarından biri olmaktadır (Güleç Solak, 2017, s. 18). İnsanların ve toplumların tarihini, kimliğini, kültürlerini yansıtan en önemli köprü görevi görmektedir. Mekânlar toplumlar için referans alanını mekânlar oluşturur. Mekana hayat veren, ona bu önemli işlevi sunan toplumsal aktör insandır; mekan ancak insan ilişkileri ile hayat bulabilir, hayata dâhil olabilir (Alver, 2010b, s.122).

İnsan doğada kendisine hazır bulduğu yeri, kültürünü katarak yeniden şekillendirir ve yorumlayarak mekânın oluşmasın önemli bir katkı sağlar. İnsan, 'o yerlerden' kendi hayatının değişik boyutlarını sergileyip yaşayacak 'mekânlar kırpar'; hazır bulduğu, oluşumunda hiçbir katkısı olmadığı doğadan, çevreden, yerlerden mekânlar oluşturur (Alver, 2010a, s. 18). Böylece mekânın değişim ve dönüşüm süreçlerinde insan zihnini, el becerisini, kültürünü, kimliği katarak doğada etkin bir aktör olarak kendisini var eder. Böylece kendisini mekânda görünür kılmaktadır. İnsan özelde yaşadığı mekâna (ev, iş, sokak, mahalle), genelde yaşadığı genelde yaşadığı şehre kimliğini vermesi, o mekânın insan için taşıdığı anlamla doğrudan ilişkilidir(Güleç Solak, 2017, s. 20).

Mekân Aidiyetinin Gündelik Yaşamdaki Yeri

İnsan bir yere, topluluğa, etnik bir gruba, başka bir insana, aileye, dine, eşyaya vb. bağlanan bir varlıktır. Ait olma insanı ilişkilerinde anlamayı sağlar. Kimliğe ilişkin sorulan kimsin, kimlerdensin, nerelisin soruları aidiyetin birer parçasıdır. Kelime anlamı 'ilişkinlik', 'mensubiyet', 'ait olma hali' olan aidiyet, asıl olarak ilişkilendirme ile anlaşılabilecek bir kavramdır (Alptekin, 2011, s. 20). Bu anlamda aidiyet; insanı sosyal çevresinde, etkileşim kurduğu her alanda anlamayı öncelemektedir. İnsanın diğerleri ile arasında oluşturduğu bir bağ olmasının yanı sıra insanları belirli bir grup içerisinde anlamaya da yardımcı olmaktadır. Bu duygunun olmaması, yok olması reddedilme, yabancılaşma, ötekileştirilme duygularını artırmakta böylece bireyin ruh sağlığı olumsuz etkilenmektedir (Duru, 2015, s. 38). Aidiyet duygusunun yok olması insanın davranışlarında uyum problemlerinin yaşamasına, yaşatmasına neden olmaktadır. Çünkü aidiyet insanın hem kendi çevresini etkilemesi hem de çevresinden etkilenerek kendi öz benliğini ortaya koyduğu mekânda, mekânı araçsallaştırarak ifade etme biçimidir (Yıldız, 2016, s. 29). Aidiyet sosyal bağlılığın bir göstergesidir ve yalnızlık, yabancılaşma ve yalıtılmışlık yaşantılarına karşı bireyin ruh sağlığını koruyucu bir kalkan işlevi görmektedir (Duru, 2015: 38). Aidiyet insanı fiziksel, sosyal, kültürel anlamda bir mekâna bağlamaktadır. Belirli bir yerde olmayı, orayı özlemeyi, orası ile hem hal olmayı duygusal anlamda oluşturmaktadır. Mekân ancak bu duygusal çekimi, köken veya kökensizliği, vurgulayarak var olmaktadır (Yıldız, 2016: 26).

Mekân, gündelik hayatta insanların davranışlarından, günlük yaşamlarından, evde iken, sokakta oyun oynarken, komşuları ile sohbet ederken, iş yerinde iken, karşılıklı etkileşim ve iletişim halinde olunmasından etkilenmektedir. Dolayısı ile mekân kendisi ile ilgili olan hiçbir kavramdan bağımsız değildir. Zorunlu olarak inşa edilen fiziksel yapılar, binalar yoktur (Townend & Whittaker, 2011). İnsanlar çevreyle etkileşime girdikçe birçok mekân da inşa edilmiştir (Sampson ve Goodrich, 2009). Böylelikle mekân, insanın verili halde elde ettiği yere deneyimini ve yorumunu olduğu kadar fiziksel bir ortamı da içine alan karmaşık bir yapı

olarak algılanmaktadır (Relph, 1976). Aynı zamanda mekan, bellek, aidiyet, toplumsal ilişkiler, statü gibi insan kimliğini belirleyen kimi faktörlerle de ilgilidir.

Mekân kimliğin yansımasıdır, insan ve toplum için referans alanıdır (Alver, 2010a, s. 20). Kimlikler aracılığıyla bireyler kendilerini başkalarından ayırır ve kendilerini grup üyeliğiyle başkalarına bağlamaktadır (Hewitt, 1989). Proshansky ve meslektaşlarına göre ise mekân kimliği, kişinin hem kendisi hem de başkalarının nasıl düşündüğü ile ilgili olarak kim ve ne değeri olduğunu tanımlamaya yardımcı olmaktadır (Proshansky ve diğerleri, 1983, s. 74). Mekân kimliği insanın mekânla olan deneyiminde ve mekâna yönelik bağlılığının gelişiminde, aidiyet ve kendileme sürecine işaret ederek, mekana ilişkin anlamların benlik kavramının bir parçası haline gelmesini ifade etmektedir (Görengeli, 2014, s. 75).

Mekân aidiyeti bir yere tam, bilinçli veya bilinçsiz bağlılık olarak tanımlanabilir. Bu anlamda insanın ait olduğu yer olarak belirli bir mekânın benimsenmesi gerekir. Bir mekâna ait olmak, bir yerle özdeşleşmek, kimliğini bir mekânla açıklamak o mekânın özelliklerini, kimliğini dolaylı olarak kabul ederek kendi kimliği ile uyumlu olduğunu duyurmaktır. Güçlü bir mekân aidiyeti olan insanların mekân bağlılığına sahip olma olasılığı daha yüksektir (Vanclay, 2008). İnsanın kendisini bir mekâna ait hissetmesi, duygusal, işlevsel ya da kavramsal bir bağ ile gerçekleşmekte olup, birey kendi için anlamlı olan mekânlarla duygusal bağ kurarken, belirli bir faaliyeti yerine getirmek için işlevsel bir bağ kurmaktadır (Güleç Solak, 2017, s. 21). Mekân aidiyeti ancak bir yerde ikamet eden birinin, kısmi egemenlik alanına karşı, sahip olma duygusuna bağlı olarak gelişebilmektedir (Yıldız, 2016, s. 26). “Burada rahat hissediyorum, burada huzurlu hissediyorum, burası en mutlu yerim, burada olmadığım zaman burayı özlüyorum” bir mekâna bağlılığın olumlu ifadelerdir.

İnsanlar kendilerini bir mekân ile tanımladıklarında, o mekânı kişiselleştirmeye, kendilemeye yani o mekâna ait olmaya çalışır, bu da insanların o mekânlara ait hissetmek için kullandıkları objeler aslında mekânı sahiplenmenin göstergeleridir (Yıldız, 2016, s. 26). İnsan mekânı kimlik unsuru olarak gördüğünde kendisini mekâna ait hisseder (Alver, 2010a, s. 21). Mekan aidiyeti, insanların, kalmayı tercih ettikleri, kendilerini rahat ve güvende hissettikleri belirli alanlar ile kurdukları ‘duygusal bir bağdır’ (Hernandez ve ark., 2007, s. 310). Çalışmamın odak noktası olan mekân aidiyeti, mekânın salt bir terim olarak, bireyin kendisi, çevresi veya topluluğu hakkındaki olumlu duygularına karşılık gelmektedir (Vanclay, 2008).

Kiracıların Evlerine/Mekânlarına Aidiyetleri

Sosyoloji insanın zaman ve mekândaki eylemlerinin toplumsal izdüşümünü araştırmakla topluma ve insana etki derecesini de dikkate almaktadır (Alver, 2010a, s.11). İnsanlar eylemlerini eylerken belli bir zaman ve mekânda yeniden üretmelerinden dolayı dikkatlice araştırılmayı hak etmektedir. Bunun tam anlamı ile gerçekleşebilmesi, eylemin kalıcı ve sürekli olabilmesi bulunduğu mekâna aidiyeti gerekli kılar. Mekâna ait hissetmenin, sosyolojik ve kültürel olarak içselleştirilmesi için bazı temellendirmelerin olması gerekmektedir. Çünkü mekân tek başına anlamlarla dolu değildir, aksine insanların ona anlam ve değer yüklemesine bağlıdır. İnsanlar, aile, arkadaşlık ilişkileri, sosyal çevre ile paylaşımları, grup üyeleri ile arasındaki ilişkiler sosyokültürel unsurların önemli olduğunun kanıtlarıdır. Bu bağlamda mekân hikâyeleri, genellikle alışkanlık ve kültüre dayalı, mekâna bağlı olup, insanın diğerleri ile olan ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır. Böylelikle mekân insanların kimliklerinin oluştuğu, şekillendiği ve konumlandır(ıl)dığı yerdir. İnsanlara ‘kimsin, kimlerdensin’ soruları kimlikleri için sorulurken, ‘Nerelisin? Nereye aitsin? Soruları mekân kimlikleri için sorulmaktadır. Bu tür sorular aslında benlik ile sosyal kimlik arasındaki iletişimi sağlamak için gerekli olup, birey ancak kendisini bir yere ait hissettiğinde, mekân ile kendisini tanımlayabilir (Yıldız, 2016, s. 26). Aidiyet kavramı, kentsel mekân için kullanıldığında kişilerin kendilerini bir mekânın parçası olarak görmeleri, dolayısıyla

kendilerini o mekân üzerinde hak ve sorumluluk sahibi hissetmeleri durumunu ifade etmektedir (Güleç Solak, 2017: 21). Buradan mekân aidiyetinin ve kimliğinin birlikte değerlendirilmesi gereken kavramlar olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Şöyle ki birey yaşamaktan memnun olduğu, sosyal çevresinden, komşuluk ilişkilerinden memnun olduğu için aynı mekânda kalmaya devam etmesi aidiyetin bir göstergesi olsa da bu mekânı kimliğinin bir parçası olarak görmeyebilir. Mekâna bağlılık ve aidiyet duygusu tek taraflı bireysel bir oluşum değildir; kişiler, kimlikler ve mekânlar arasındaki karşılıklı etkileşim kolektif bir oluşumu gerektirmektedir (Görengeli, 2014, s. 76).

1. Evin tanımına göre aidiyet hissiyatları

Mekân ve aidiyet söz konusu olunca insanın aklına ilk olarak kendi yaşadığı evi gelmektedir. Ev ailenin bir mekân bulması, bir yere yerleşmesi, bir yerle irtibatlı hale gelmenin göstergesidir (Alver, 2013, s. 95). Ev sözcüğü İngilizce'de home-house gibi ayrılsa da Türkçe' de farklı anlamları içerisinde barındırmaktadır (Yıldız, 2007). Alver (2013, s. 95)'te evi şöyle tanımlamaktadır:

"Başlı başına bir dünya, ailenin birlik ve dirliğinin yapı taşı olarak görülen eve sahip olmak ayrıca önemlidir. 'Ev sahibi olmak, her şeyi gelip geçici kılan hayatın göçebe ruhuna karşı kişinin bir yere sabitlenmesi, ayaklarını sağlam bir şekilde yere basması anlamına gelmektedir. Caddesi, sokağı, genel görünüm, yokuşu, civarındaki siluetleriyle birlikte hep aynı bağlamda yer alan ev, alışkanlıkların hakikileştirildiği bir temel kimlik ve kişilik unsuruna dönüşür.' (Bostancı, 2011, s. 129) Ev sahibi olmanın psiko sosyal değeri, bütün toplumlarda değişik de olsa geçerli bir durumdur. Çünkü ev sahipliği ile kimlik arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır(Agnew, 1982). O bakımdan evin sadece mekânsal değil aynı zamanda toplumsal, insani, sembolik karşılıklarını tespit etmek gerekir (Alver, 2013, s. 95)."

Heidegger için ev, kalacak bir yerinin olması, bir yerde kalmak, belli bir mekâna ve yere bağlı olarak, korunma duygusunu içeren bir yapı olması bağlamında mekâna bağlılık, bir sorumluluk duygusu yaratır (Relph, 1976). Sadece maddesel anlamda bakıldığında Heiddeger' in tanımında olduğu gibi barınma ihtiyacını karşılayan işlevsel bir öge olmanın ötesine geçememektedir. Çünkü çevrenin fiziksel bağları da mekâna bağlılığın oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır ve kimi araştırmalarda fiziksel özelliklerin en önemli unsur olduğu da vurgulanmıştır (Sancar ve Severcan, 2010, s. 298'den akt. Güleç Solak, 2017, s. 21). İnsanın yaşı, cinsiyeti, fizyolojik özellikleri; evin ise işlevsel, ergonomik, fiziksel, topolojik, iklimsel sosyal, vd. özellikleri bireyin o yerle kurduğu ilişkiyi belirleyen çeşitli faktörler olmaktadır (Turgay& Ünlü, 2017, s. 66). Aslında ev ailenin de bir uzantısıdır. İnsanlardaki aidiyeti tamamlayan, mahrem alanlarının sınırlarını gerek evin duvarları, gerekse perdeler vasıtası ile belirleyen, fiziksel bir yapıdır. Ancak fiziksel olmanın çok ötesinden işlevleri barındırmaktadır. Fiziksel olan başka hiçbir yapı, içine oturtulmuş psikolojik, sosyal alanla yeni bir isim kazanmaz (Yıldız, 2007). Görüşmelerimiz bunu doğrulamakta olup, evin sadece fiziksel anlamda barınma ihtiyacını giderdiğini düşünen katılımcılarımız evleri ile kendileri arasında bir aidiyet kuramamıştır.

"Ev şu an için bana tek faydası barınma ihtyacımı giderdiğim, ulaşım anlamında iş yerime ve normal bazı sosyal mekanlara ulaşım anlamında yerinde bir lokasyonun iyi olasından dolayı, başka bir faydası yok" (M.K., 28, E, Güvenlikli Site)

Mekâna ait olma, aidiyet bağı kurma bireysel gibi algılansa da aslında, bireyin şahsi seçimlerine dayansa da bireyin bulunduğu yere sadakatini, kendini o yere dâhil olmasını, kimliğinin bir parçası olarak hissetmesini işaret etmektedir. Bunun tam tersi de mümkün olmaktadır. Yani bireyin kendisini bir mekânla tanımlamasına rağmen o yerde yaşamak istememesi de mümkün olabilmektedir. Kalınan mekânda uzun süre kalmak aidiyeti güçlendiren önemli bir unsurdur. Bu bağlamda yaşanılan yerin mülkiyeti, konutun mülkiyeti

ait olma sürecini hızlandırmaktadır. Günümüzde mülkiyet sahibi olmadan, sadece mekânsal bir yer ve barınma ihtiyacını karşılayabilmek için kiralanan konutlarda yaşanılan ait olma ya da olamama problemleri o mekânı değerlendirme önemli rolü vardır. Yaşanılan mekânlar/yerler ve bu yerlere yüklenen anlamlar aidiyet sürecini hızlandırdığı gibi tersi de söz konusu olabilmektedir. Sosyal ve kültürel süreçte bir yerde yaşama süresinin kişinin o yere bağlılığını, aidiyetini, kendindenlik hissetmesi açısından önemli etkileri olduğu düşünülmektedir. Bireyin yaşadığı evin normal apartman dairesi olması veya kendisini bir getto misali ayrıştıran ama pek çok olanağı da bir arada sunan, evden ziyade bir yaşam biçimi sunan güvenlikli sitede oturan kiracılarda aidiyet algısında farklılık olabilmektedir. Güvenlikli sitede oturan bir katılımcımız mekâna aidiyetini şu şekilde ifade etmektedir:

“ 8 aydır bu evde oturuyorum. Ev bize ne anlam ifade ediyor. Ev şu an için bana tek faydası barınma ihtiyacımı giderdiğim, ulaşım anlamında iş yerime ve normal bazı sosyal mekanlara ulaşım anlamında yerinde bir lokasyonun iyi olasından dolayı, başka bir faydası yok. Misafir. Sonuçta kiracı olmanın verdiği bir misafirlik var. Dolayısıyla İster istemez burada kalıcı olmadığımızı her zaman hissediyoruz. O yüzden kendimi misafir gibi hissederim. Ait hissetmiyorum.”(M.K., E, 28, Güvenlikli Site).

“Ait hissetmiyorum. Hiç. Çünkü ben buradan da eninde sonunda gideceğimizi bildiğim için ama şöyle benim hiç kendi evim olmadı kendi evim olursa ait hissederim yani. Kendi evimde oturmadım hiç bir zaman. Kendi evim olmadığı için, benim diyeceğim bir evim olmadı. Benim diyeceğim bir evim olsa ait hissedebilirim. Sonuçta bunlar başkalarının evi, ben parasını verip oturuyorum yani. Benim dediğim bir evim olursa o mahalleye o şeye gayret sarf ederim, şimdi gayret sarfetmiyorum. O yüzden çok ait hissetmiyorum yani.”(L.Ç, 38, K, Apartman Dairesi).

Eve yüklenen duygusal anlamların(evlenilen ilk ev, ailenin yakınında bir muhite taşınma, çocukluk muhitine taşınma vs.) aidiyeti güçlendirdiği, aidiyeti olumlu etkilediği gözlemlenmiştir.

“İlk başta evlendik direk bu eve evlendik. Uzun zaman aklımızda kalacak şeyler var.

Ait hissetmek konforla ilgili değildir. Benimsemekle alakalı. Eskiden biz bu evde oturmadan önce evlenmeden önce babamızın evindeydik. O ailemizde bizim için rahat orasıydı şimdi burası bizim evimiz oldu. Oraya gidince ne kadar uzun yaşmış olsak da buranın rahatlığını orda bulamıyoruz.” (F.C., 31, E,Apartman Dairesi).

“Yeni evli olduğum için ilk yuva. Alma imkanımınız olsa isteye isteye alırdık. İçinde huzurlu mutlu olduğum bir ortam. Ben bu evin kalbindeyim, ait hissediyorum” (M.G., 29, K, Güvenlikli Site)

“Dinlendiğim tek yer. Rahat ettiğim tek yer. Sıcaklık.aile yani. Ait hissediyorum huzur veriyor. Girince rahatlık veriyor girer girmez. O yüzden kendimi ait hissediyorum.” (S.P., 24, K, Güvenlikli Site)

"Akşam eve geldiğimde ben rahatlamış hissediyorum. Evimi seviyorum. Kapımı kapattıktan sonra bende bir dinginlik hali oluşuyor. Gün içerisinde çok hareketliyim. Evimdeki hareketim bile bana böyle dinlendirici geliyor. O yüzden rahat ediyorum evimde. Evet fazlasıyla ait hissediyorum. Çünkü ikimiz için de bi anlamı var evlendik ve evimiz oldu bizim evimiz şu an. Her ne kadar kiralık da olsa, tapusu üzerimizde olmasa da hani ev sahibimiz de bu konuda bize rahatlık sağlıyo hiç bi zaman hani kiracı olduğumuzu hissettirmedi. Orası sizin size emanet, ne isterseniz o olsun anlayışındaydı." (Y.A, 27, K,Güvenlikli Site).

2. Evde ikamet süresine göre aidiyet hissiyatları

İnsanoğlu değişime uyum sağlayabilen, değişimi talep eden değişen ve değiştiren bir varlık olduğu için bulunduğu evi de kendisinden bir parça yaparak değiştirmek, dönüştürmek kısaca evine müdahale etmek istemktedir. Böylece evi ile arasında iletişim sağlanmış olacaktır. Bir kişi evine müdahale ettiğinde evi ve kendisi arasındaki iletişim kurmasını sağlamaktadır (Geçkili, 2015). Yapılan bu hareket insanlar tarafından bir yerin işaretlenerek 'sahiplenmiş' olduğunu belirtmesidir (Yıldız, 2016, s. 39).

Bir eve sahip olmak, orada uzun süre kalıyor olmak hem aidiyeti hem de bağlılığı güçlendiren en temel ihtiyaç olarak görülmektedir. Bu nedenle kirada oturanların eve aidiyetleri sosyo-ekonomik anlamda kendilerini kısıtlayabilmektedir. Ev kirası çoğu insanın belini büker, onun için herkes ev sahibi olmak istemektedir (Alver, 2010a, s. 62). Ev sahibi olmak sorumluluk duygusunu artırmakla birlikte, evdeki nesnelerin benimsenmesini, korunmasını, bakılmasını ve sevilmesini öngörmektedir (Yıldız, 2016, s. 39). Bağlılığın uzun süreli olması oradaki ikamet süresine de bağlıdır. Aynı mekânda uzun süre bir yerde yaşamını devam ettiren insanlar o mekâna ilişkin daha büyük bir bağlılık hissetmekte iken sık sık ev, mahalle değiştiren katılımcılarda aidiyet olmadığı gözlemlenmiştir. Araştırmamıza katılan görüşmecilerimiz evlerine aidiyetlikleri ile ilgili soru yöneltildiğinde sık sık ev değiştiren kiracıların ait hissetmedikleri, aynı muhitte uzun süre ikamet edenlerin mahallesine ve evine ait hissettiği gözlemlenmiştir.

"Ya şimdi şöyle diyeyim.Biz sürekli göç 7-8 defa yer değiştirdik.Biz aslında tek şeyimiz, benim ve benim gibi olan sürekli tayini olan askerler bir yere kendini ait hissedemiyor. Mesela ben şimdi buraya geldim yerleştim, kendimi yine buraya ait hissetmiyorum yine ben 3-4 yıl sonra buradan gitmek istiyorum açıkçası. Belki eşimin memleketi olur belki benim memleketim olur. Veya belki çocuklar nereyi kazanır üniversitede, belki onların kazandığı yeri beğeniriz belki oraya gideriz. Bizim memur kişilerin özellikle asker polis gibi yerleşeceği yer konusunda bir türlü plan yapamıyoruz biz yani. Ait hissedemiyorum."(O.Ç, 40, E, Apartman Dairesi).

Zamanla birey ve yaşadığı mekân bütünleşmiş, yaşadığı mekâna göre sosyal ilişkililerini etkilediği gözlemlenmiştir. Bir katılımcımız kendisinin de uzun süre mekân değiştirmeyi tercih etmediğini, bu anlamda evini seçerken uzun süre ikamet edebileceği bir ev tercihinde bulunduğunu belirtmiş olup bir yerde uzun süre kalıyor olmanın aidiyete olumlu etkisi olsa da kısa süreli kalmanın ters etki ettiği görüşmelerimizde karşılaşılmıştır.

"13 yıldır aynı binadayım. Valla girince huzur bulduğum, mutlu olduğum bir yapı. Ait hissediyorum." (İ.B, 58,E, Apartman Dairesi)

"6 yıldır buradayım aynı evde ikamet ediyorum. Tabii ki olumlu şeyler geliyor. Evime geldiğim zaman, kapıdan girdiğim zaman huzurlu hissediyorum, mutlu hissediyorum. Kapıdan girdiğim zaman aaa neden bu eve geldim demiyorum. O yüzden taşınmıyoruz belki

de yoksa taşınırdık şimdiye kadar da." (A.G., 35, K,Apartman Dairesi).

"Doğma büyüme bu şehirliyim. Yaklaşık 15 yıldır aynı mahallede ikamet ediyorum. Bir ev sıcak güvenli diyebilirim. Uzun süredir yaşadığım için o eve ait, benimsemiş olarak tanımlayabilirim. Yani mahalleme de çok alıştığım için farklı bir mahalleye tercih olarak gidemiyorum adapte olmuş durumdayım." (M.G., 29, K, Güvenlikli Site).

3. Sosyal çevrenin aidiyete etkisi

Alver (2010a, s. 76)'da evin biçimi ile hayat tarzı arasında yakın bir ilişki olduğunu, evin biçiminin hayat tarzına etki ettiğini, her evin yaşantısının farklı olduğunu, gecekonduda ikamet eden ev ile konakta ya da hayatlı evde ikamet eden kimsenin yaşantılarının farklı olduğunu, bu anlamda her evin kendine özgü bir yaşantısının olduğunu bunun ise aidiyetin önemli bir göstergesi olduğunu ifade etmektedir.

Eyles (1985), bir mekan kavramını zenginleştiren, aidiyet hissettiren üç topluluk öğesini tanımlamıştır: (1) fiziksel ortamın kendisi; (2) insanlar ve kurumları ve (3) ait olma duygusu. "Benim evim, benim okulum, mahallem" gibi ifadeler yere bağlılığının günlük dildeki göstergeleri, bağlılığın kendisi ise bireyin her gün bastığı sağlam zemindir (Turgay& Ünlü, 2017, s. 41). Aidiyet, o yerde kendine ait izleri ve nesneleri kullanarak pekişmektedir. Bunlardan en önemlisi de komşuluk ilişkileridir. Çünkü komşuluk toplumsal ve mekânsal yakınlığın öznesidir (Koyuncu, 2013, s. 9). Komşuluk sadece birbirini tanımak değil, yakın akrabalarını da taşıyarak, mahalleye giren yabancı birisine ve dışarıdan gelebilecek muhtemel tehlikelere karşı da bir güvenlik ağı oluşturmaktır (Koyuncu, 2013, s. 12). Günümüzde uzun süreli kiracıların ve ev sahiplerinin oturduğu apartman dairelerinde bu ilişkiler kısmen de mevcut olabilmektedir.

"Komşuluk illişkilerimiz çok güzel. Çok seviyoruz komşularımızı. Hepsi saygılı insanlar. Hoşlanmadığımız kimse yok. Hepsi güler yüzlü insanlar. Genelini % 70 ini tanıyoruz. Ailecek üst komşu ile gidip geliyoruz diğerleri ile gündüz görüşüyoruz. Kendimiz bayanlar arasında gidip geliyoruz. Geçen de ailecek birine gitmiştik birisinin babası vefat etmişti oraya baş sağlığına ailecek gitmiştik iftardan sonra diğer komşular da katılmıştı. Cuma akşamı da apartmanın iftarı var ama biz başka yere davetli olduğumuz için katılamayacağız. Bu tarz sosyal etkinlikler oluyor. Şivlilik etkinlikleri de oluyor." (A.G., 35, K,Apartman Dairesi).

"Ailecek gidip geldiklerimiz de var, selamlaştıklarımız da var kapı önünde konuştuklarımız da var. Ara sıra oluyor. Yemeğe gidiyoz. Bi etkinliğe gidiyoz. Toplu yemek yeniyor. Ramazanlara özel iftarlar oluyor." (İ.B., E, 58, Apartman Dairesi)

Bir çeşit gözetleme mekanizması olan komşuluk ilişkileri kadının iş hayatına başlaması ile birlikte samimi ilişkilere de ket vurmuş zamanla sadece apartman ve kapı önlerinden muhabbete dönüşmüştür. Samimi ilişkilerden merdiven aralığı ve asansör kabinine sıkışmış selamlaşma ve zorunlu karşılaşmalardan doğan ilişkilerin ötesine geçilemediği (Koyuncu, 2013, s. 17) araştırma bulgularımızda karşımıza çıkan bir başka veridir.

"Komşuluk hakkında ben birazcık muzdaripim. Karşı komşum yaşlı bir çift. Yaş ortalaması yüksek ve çalışan bayanlar olduğu için görüşmüyorum. Oturup sohbet muhabbetimiz olmadı. Oturanlar vardır belki benden kaynaklı olabilir. Benim dışımdakiler görüşüyor olabilir. (M.A, 27,K, Güvenlikli Site.)

"Başlarda komşuluk denen hiç görmedim. Birbirimizden haberimiz olmuyor." (S.P., 24, K, Güvenlikli Site)

"Komşuluk ilişkimiz yok yani şöyle, aynı katta dört daire var. Dördümüz de memuruz eşleriyle beraber. Herkes çalıştığı için sadece kapı önlerinde meraba meraba. Yani öyle samimi bir ortam, sürekli görüştüğümüz bir durumumuz yok. Ben çok kolay alışamadım açıkçası. Ailemin yanında küçük bi mahallede daha böyle müstakil tarzda bi mahallede yetiştim. Apartman, büyük bir apartman noktası bekarken oturduğum evler de çok büyük evler değildi. İki üç katlı evlerdi. İster istemez bi şey yabancılık çekmedim değil. Çünkü samimi bir komşuluk ilişkilerine alışkınım ben. Herkesin birbiri ile tanıştığı, görüştüğü ihtiyacı olduğunda kapısını çaldığı bir ortama alışkınım." (Y.A., 27, K, Güvenlikli Site).

"Çalışan bir kadın olduğum için çok fazla onarla vakit geçiremiyorum ama hemen hemen asansörde ya da apartmanda karşılaştığımızda birbirimizin kim olduğunu bilen insanlarız. Sadece asansör apartman girişleri, özel günlerde, doğum düğün o tarz zamanlarda bir araya geliyoruz." (M.G., 29, K, Güvenlikli Site)

Ev bir yere ait olmanın, bağlı olmanın en somut ifadesi olabilmektedir. Mekânsal ve sosyal anlamda bir yere bağlı olmak ev-li olmayı gerekli kılar. Bir yere bağlı olmak da o mekânın sağladığı sosyo-kültürel faaliyetler, mekânın genel özellikleri, komşuluk ve akran ilişkilerine de bağlı olabilmektedir. Böyle durumlarda ev ile insan arasında karşılıklı iletişim söz konusu olabilmektedir.

4. Muhitin/mahallenin aidiyete etkisi

Kelime anlamı ile TDK' da mahalle; bir şehrin, kasabanın bölündüğü ve resmi işlemlerinin muhtarlık tarafından yürütüldüğü parçalardan her biri olarak tanımlanmaktadır. Ancak mahalleden materyalist anlamda sadede TDK' nın tanımı ile bahsetmek eksik bir tanımlamaya neden olmaktadır. Pek çok farklı evin bir arada bulunduğu, heterojen yapının olduğu, farklı evlerin, farklı aile ve sosyal ilişkilerin bir arada olduğu, evlerin daha geniş alanlara yayıldığı yaşam alanları olarak tanımlamak mümkündür. Alver (2013, s. 93)'te mahallenin ev merkezli yaşam alanı olduğunu, büyük bir ev olduğunu, bu nedenle evlerin ürettiği hayat tarazlarını ve kültürü yansıtan evlerin harmonisi olduğunu ifade etmiştir. Alver' in bu tanımına göre mahallede tek bir eve, yaşam tarzına rastlamak mümkün değildir.

Mahallenin odak noktası olan bazı yerlerden söz etmek mümkündür. Bunlar kafeler, restoranlar, eğlence, yemek yeme mekânları, ibadet mekânlarıdır. Mahalle sakinlerinin uğrak yerlerini, sosyalleşmelerini oluşturan bu mekânlar bir anlamda kamusal benliğin oluştuğu yerlerdir. Mahallede sohbet sofralarına dâhil olarak memleket meseleleri hakkında konuşmak, mahallede ne nereden alınır sorularına cevap verebilmek, mahallenin sunduğu imkânları kullanmak aidiyeti güçlendiren en önemli unsurlardır. Mahallenin nasıl algılandığı, hangi imkânların ne amaçla kullanıldığı sorulduğunda mahalleye yüklenen anlam tercih etme nedenleri ile aidiyet ilişkisinin doğru orantılı olduğu görülmektedir.

> *"Kendim daha böyle mahalle kültürünün içinde büyümüş bir insan olarak sitenin içinde bulunup mahallenin bütün diğer bireylerinin dışında kalmak açıkçası biraz bizim alışık olduğumuz bir kültür değil. Ben küçük ilçede yaşadım uzun yıllar boyunca dolayısı ile bizim mahallemizin sınırları olmaz, güvenliği olmaz. Mahallenin güvenliğini de sınırını da sen belirlersin. Zaten Osmanlıda da böyledir çıkmaz sokaklar vardır Osmanlı mahallelerinde. Dolayısı ile kişiler kendi güvenlerini kendileri sağlarlar. Yani bunu bir kolluk kuvveti gibi değil direk toplum olarak bunu sağlayabilirsiniz yani. Her ne kadar şu an güvenlikli yerler jiletli tellerle çevrilmiş olsa da sorun yaşanmak istendiği zaman bir şekilde yaşanıyor. Hern ne kadar ggvenlik de olsa. Güvenliklerin zaten sınıları belli yasal mevzuatı belli dolayısı ile onlar da fazla bir şey yapamıyor. Ama genel itibariyle çocukların kaybolmasını önlemek için yapılmış olduğunu düşünüyorum sitelerin, küçük*

çocukların özellikle. Kendim daha bir yeşil alana sahip bir muhitte oturmayı planlıyorum"(M.K.,E,28, Güvenlikli Site)

"Mahallemi nasıl tanımlarım. Evim bu mahallede izole edilmiş bir yerde. Mahallem için izolasyonu yapılmış bir ev denebilir. Yani şöyle düşünün 8 katlı binanın tek bir dairesinin izolasyon yapılması gibi. Ya da uzak doğu kültüründe olan iyinin içinde kötü kötünün içinde iyi dairesindeki şey gibi tanımlayabiliriz kendimizi. Ama burada biz iyi olan mıyız kötü olan mıyız onun tanımlamasını ben yapamam. Biz bu mahallenin neresindeyiz. Aslında biz bu mahallede değiliz açıkçası. Ait hissetmediğim için. Çünkü sadece sitemi biliyorum ben mahallemin dışındaki komşunun ne yaptığından haberim yok."(M.K., 28, E, Güvenlikli Site)

Günümüzde mahalleler de kentsel dönüşüm yaşamış yalnızca bir yaşam alanı sunmamış, sosyal faaliyetlerini (kurs, hanımlar lokali, çocuk kulüpleri, oyun parkları vs.) genişleterek mahallelinin mahallesi ile kurduğu ilişkisinin güçlenmesini sağlamayı hedeflemiştir. Neticede insan mekânı ile ilişki içerisinde olduğunda, onu sorguladığında, içinde bulunduğu ortamda diğer insanlarla ya da nesnelerle kurduğu biçimde bir ilişki kurması, aidiyetin anlaşılması açısından büyük bir öneme sahiptir (Görengeli, 2014:74).

"*Köklü ailelerin, konyanın yerlileri oturduğu için, birisi bize öyle tarif etmişti konyanın yerlileri eskilerinden falan diye tavsiye etmişlerdi biraz da o yüzden tercih ettik açıkçası."(A.G., 35, K, Apartman Dairesi)*

"Spor salonuna gidiyoruz. Alış verilş merkezi bize çok yakın, sıkıldığımızda kolayca ulaşabileceğimiz yer oluyor. Onun haricinde büyük iki tane parkımız var. Ecdad bahçesi yeni açıldı, kanyon park var. Oralara haftasonları ya da akşamları yürüyüşe gidiyoruz. Ya da akşamları bi şeylerimizi hazırlayıp orada yemeye içmeye gidebiliyoruz gibi." (Y.A., 27, K, Güvenlikli Site)

"Sitenin içinde sosyal faaliyet düzenleniyor. Özellikle dini gün ve gecelerde toplu bir organizasyon düzenleniyor. Konya geleneği olan şivlilik her zaman devam eder. İftar programları düzenleniyor. Veya tabi kendi aralarında toplu organizasyon düzenleniyor. Ama katılım tabi genel itibariyle, organizasyonu başlatan kişiler oluyor. Ben katılmıyorum henüz katılamadım.ama şivliliğe ekonomik destek sağladık böyle bir katılım oldu."(M.K., E, 28, Güvenlikli Site)

"Mesela spor salonuna gidiyoruz kızımla onu yapıyoruz. Buranın tek avantajı benim işime yakın olması bir, bir de merkezi yerde, bi de şey var ben Konyalı olmadığım için bilmiyorum ama arkadaşlar söylüyor. Bu semtler kötü semtler değilmiş yani, şey diyorlar zamanın en iyi semtlerinden hani çok şey insanlar oturmaz. Hakkatten ben gözlemliyorum çok şey insanlar değil hep aile memur kesimi o tip kesim oturuyor. Bizim gibi insanlar oturuyor memnunum o konuda." (L.Ç. 38, K, Apartman Dairesi)

Katılımcılarla yapılan görüşmelerimizde de görüldüğü gibi zorunlu olarak kaldığını düşünüyor ise ilerleyen zamanlarda bulunduğu muhite bağlılığı/aidiyeti azalmaktadır. Aksine gerek güvenlikli sitede oturan gerekse de apartman dairesinde oturan katılımcılarda mahallesine aşina ise, mahalleli olabildiğini düşünüyorsa aidiyeti artmaktadır. Aşina olmak buna sonucu olarak da orada olmayı isteme, mahalleli ile ilişkide bir taahhüt anlamına gelmektedir (Görengeli, 2014: 76).

5. Aidiyetin eve müdahaleye etkisi

Mekân öncelikle bireyin bedenidir, dolayısı ile onun tam karşıtı olan ötekinin ayna imgesi ya da göstergesidir (Lefebvre, 1991a:184' den Akt. Kurtar, 2018: 354). "Benim mekânım, benim yuvam, benim mahallem, benim evim, benim eşyalarım" ifadeleri aidiyetin apaçık

göstergesidir. Bireyin kendi oluşturduğu bir mekân olmasa da içinde kendi istediği gibi değişiklik yapabilmek, kendisinden bir somut- soyut bir şeyler bırakabilmek eve koşulsuz bağlılık gerektirebilir. Bunun için de eve sahip olmak katılımcılarımızda oldukça önemli olduğu görülmüştür.

"Kiracı olduğum için tek bir duvarı delmedik diyebilirim. Balkon konusunda sıkıntılıyız. Balkonu keşke büyütebilseydim." (M.A., 27, K, Güvenlikli Site)

"Hiç değişiklik yapmadık. Boya bile yaptırmadık. Maddiyat nedeni ile. Eşim iki yıl bi iş yapmaya çalıştı o yüzden yapmadık. Boyasını değiştirirdim ilk önce. Çivi çaktık ilk taşındığımızda sorduk yani. Benim eşim sorar. Telefon açıp bir tane tablo asacağız çivi çakabilir miyiz diye sorduk. Onun dışında parke değiştirmek kapı değiştirmek kiracının işi değildir yani. Tabii ki kiracının öyle bir şeye yetkisi olsa yapardık yani."(A.G., 35, K, Apartman Dairesi)

"Evimin içinde değişiklikler çok fazla yapmıyorum. Çünkü ev içindeki değişikliklerin daha sonrasındaki yine tekrar ben tarafından bir şeye giderilmeye gideceği için ve şu anki eve yapılacak olan işlemlerin keyfi uygulamalar olmasından kaynaklı olarak bunun ev sahibine de bir külfet olmasını istemiyorum. Mesela çok saçma duvar kağıtları var hepsini değiştirirdim. Daha sonrasında odanın bir tanesinin içeriden yalıtım yapmışlar onu da değiştirirdim." (M.K., 28, E,Güvenlikli Site)

"Değişiklik yapmadım. Bu evi boyattıktan sonra gerek duymadım. Boya badana yapıldıktan sonra. Yapmak isteseydim balkonları cam balkona çevirirdim. Bi de yatak odalarına dolap yaptırırdım. Belki kendi evime taşınırım diye yaptırmadım." (İ.B., 58, E, Apartman Dairesi)

"Kiracı olduğum için değiştirmedim. Genelde ev sahipleri buna pek razı olmuyorlar. Sonuçta bunun masrafını ev sahibi üstlenmek zorunda Çünkü kalıcı bir şey demirbaş. Ev sahipleri de genelde ödemek istemedikleri için öylece kalıyor."(F.C., 31, E, Apartman Dairesi).

"Bizim evimiz olsa değişiklik yaparım. Bizim evimiz olmadığı için, işte buna imkan vermiyor kiracılık,ev havasını benim diyebileceğim bir durum olmuyor yani. Mesela bir şey takarken altına bantlarla takıyorum."(L.Ç., 38, K, Apartman Dairesi)

"Yapmadım, yapmak istemedim ev sahibi belki yanlış anlar. Ha ama şu var ben mesela işim gereği çocukların okulu gereği 3-4 yıl daha kalmayı düşünüyorum. Bu satmayı düşünürse çok değişiklik yaparım. Çünkü yanlış yapılmış kullanım açısından öylesine yapılmış şeyler var bana kalırsa. Girişte bir vestiyer var yanlış eksik kalmış mesela daha büyük daha geniş yapılabilirdi" (O.Ç., 40, E, Apartman Dairesi)

İbni Haldun Mukaddimesinde aidiyeti yerleşik hayata geçme ile tanımlamıştır. Yerleşik hayata geçmek yani *bedevilikten, hadariliğe* bir ilerlemenin olması insanın bir göç hayatından yerleşik düzene geçmesidir. Bedevilik hadariliğin karşıtıdır. Bu noktadan değerlendirilecek olursa ev sahibi olmak göçebe bir hayat olarak bedevililkten, ayaklarının yere sağlam ve tam bastığı, kaybedecek bir şeyi olan insan haline gelen yerleşik hayata/hadarilliğe geçiş olarak tanımlanabilir.

Değerlendirme ve Sonuç

Yaşama dâhil olduğumuz andan itibaren hayatımızda önemli ya da rutin zamanlarımızı geçirdiğimiz, ilk amacının sadece barınma ihtiyacımızı karşılamak olan ev/konut zamanın ve teknolojinin değişmesi, ekonomik koşulların değişmesi, yaşam kalitesinin değişmesi ile birlikte anlamsal açıdan da değişikliğe maruz kalmıştır. Mekân sadece barınma ihtiyacını karşılayan bir yapı değildir. İnsanoğlu mekânı kendi aidiyetini oluşturmak için yapmıştır.

İnsan anne babasını seçme konusunda özgür değildir. Ancak mekânını/evini seçer, kendisine göre yerleştirir, evi kendi yuvası yapar. Bu noktada karşımıza çıkan aidiyet, mekân aidiyeti bulunduğu ortamda rahatlık, ferahlık, özlem sağlarken, insanlara da yaratıcı olabilmenin yolunu açabilmekte, kendi hayatına yön verebilme imkanı sunmaktadır. Dolayısı ile müdahale etmek ve aidiyet kavramları bu noktada ilintili olmakta, araştırmanın ana temasını oluşturmaktadır.

Ev insanın mahrem alanını oluşturan, insanlara aitliği tanımlayan kalıcı yapılardır. Bu çok özel yapı en çok ev-li olmak, ev-liliği ile birlikte yaşama kararı alan kimselerin paylaştıkları mekânlardır. Bu bağlamda aidiyet, bir yere/mekâna/kişiye ait hissetmek, benimsemek koşulsuz etmek olup bahsedilen kavram insanı bir mekâna bağlılığının da göstergesidir. Ev ile ilgili bir bağ kurmayı belirler.

Araştırmanın çıkış noktası kiracıların mekânlarına ait olup olmadıklarını, ait iseler bunun etkisinin ne olduğunu, ya da tersi durumda bireylerin yaklaşımlarını araştırarak aidiyet oluşumunda nelerin daha çok/az etkilediğini gözlemlemekti. Bu araştırmayı yaparken nitel araştırma yöntemlerinden durum araştırması deseni ile rastgele örneklem tekniği kullanarak apartman dairesinde ikamet eden ve güvenlikli sitede ikamet eden kiracıların aidiyetleri arasındaki farkı ortaya koymaktı. Ancak getto misali farklılığa kapalı olan güvenlikli sitelere giriş ve güvenlikli sitelerde oturan kiracılar ile mülakat yaparak araştırma yapma konusunda *güvenlik* duvarını aşamamak bizi kartopu örneklem tekniği ile çalışmamıza devam etmemize neden oldu.

Çalışma 10 katılımcı ile tamamlanmış olup, 5 kişi güvenlikli sitede ikamet eden kiracıları ve 5 kişisi ise eski yerleşik düzeni olan, uzun süreli kiracıların ikamet ettiği bir mahalle olarak Nişantaş Mahallesi' nde yapılmıştır. Görüşmecilerden; bireyin bulunduğu apartman dairesinin ya da güvenlikli sitede yaşamanın eve ait hissetme konusunda etkisinin olmadığı, aksine eve bakış açısının aidiyeti etkilediği elde edilmiştir. Şöyle ki güvenlikli site ya da apartman dairesinde oturan kiracıların materyalist anlamda (mekan, muhit, evin konumu, eve sahip olmamak) yaklaşımlarında ait hissetmedikleri elde edilirken, eve duygusal anlamda (ilk ev/yuva, paylaşılan anılar, komşuluk ilişkileri, evdeki huzur, sosyal çevre ile olan etkileşim)'lerinde kiracı olmanın aidiyetin önünde engel olmadığı, sosyal ilişkileri güçlü olan kiracıların mekan fark etmeksizin ait hissettikleri gözlemlenmiştir. Yine de evlerine ait hissetseler, sosyal çevreleri ile olumlu yönde iletişim kursalar da ev içerisinde demirbaş değişiklik konusunda temkinli davrandıkları araştırmamızdan çıkan başka bir sonuçtur. Dolayısı ile mekâna bağlılık, kişinin kendi öz benliğini, sosyalliğini güçlü kılarak, yaşamı ve yaşam koşulları değiştikçe nitelikli hale getirmenin böylece kendi kendisini tamamlayan aşamaların merkezinde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Alptekin, D. (2011). *Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma.* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Alver, K. (2010a). *Steril Hayatlar*. 2. Baskı. Ankara: Hece Yayınları.

Alver, K. (2010b).*Mahalle: Mekan ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği.* İdeal Kent Dergisi içinde. Sayı 2. Aralık 2010. S. 116-139

Alver, K. (2013). *Mahalle.* Ankara: Hece yayınları.

Aytaç, Ö. (2007). *Kent Mekanlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası.*Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 17. Sayı 2. Sf. 199-226.

Duru, E. (2015), *Genel Aidiyet Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması,* Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, Sayı:5 (44), Sf. 37-47.

Eyles, J. (1985). *Senses Of Place.* Warrington: Silverbrook Press.

Geçkili, P.(2015). *Aidiyet Üzerinden Mekan-İnsan İkiliği ve Dönüşüm Pratikleri,* http://www.arkitera.com/proje/4411/aidiyet-uzerinden-mekan-insan-ikiligi-ve-donusum-pratikleri/.

Görengeli, M. & diğerleri (2014), *Mahalleye Bağlılık Düzeyinin Kent Kimliği ile İlişkisi İçinde İncelenmesi,* Türk Psikoloji Dergisi, Haziran 2014, 29 (73), 73-85.

Güleç Solak, S. (2017), *Mekan-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış,* Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,cilt 6, Sayı 1, Sf. 13-37.

Hernandez, B., Hidalgo, M.C., Salazar-Laplace, M.E. & Hess, S (2007). *Place Attachment and Place Identity In Natives and Non-Natives.* Journal of Environmental Psychology. 27. Pp.310-319.

Hewitt, J.P. (1989)., *Dilemmas Of The American Self.* Philadelphia: Temple Press

Koyuncu, A. (2013). *Gündelik Hayatta Komşuluk.* Sosyoloji Divanı Komşuluk Dosyası İçinde. Konya: Çizgi Kitabevi. Yıl 1, Sayı 2. Ss.9-21.

Kurtar, S. (2018). *Mekânı Yaşamak: Lefebvre ve Mekânın Diyalektik Oluşumu,* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü, Ankara. Erişim Tarihi: Nisan 2018.Sf. 349-356.

Özkan, M. (2017). *Yaşlılarda Mekan Aidiyeti: Yaşlılık ve Mekan İlişkisine Sosyolojik Bir Bakış.* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Prohansky, H.M., Fabian, A.K. & Kaminoff, R. (1983). *Place Identity: Physical World Socialisation of The Self.* Journal Of Environmental Psychology. 3. Pp. 57-83.

Relph. E. (1976). *Place and Placelessness.* London:Pion Limited.

Sampson, K.A & Goodrich, C.G. (2009). *Making Place: Identity Construction and Community Formation Through 'sense of place' in Westland,* New Zealand. Society and Natural Resources. 22. Pp 901-915.

Townend, S. & Whittaker, K. (2011).*Being Accounted For: Qualitative Data Analysis In Assesing 'place' and 'value'.* In J. Schofield & R. Szymanski (Eds.), Local Heritage, global context: Culturel Perspectivites on sense of place (pp. 65-77).

Turgay, Z. & Ünlü, A. (2017), *Yere Bağlılık İle Mekân İlişkisinin Bina Ölçeğinde İrdelenmesi: İstanbul Erkek Lisesi Örneği,* Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi, Sayı 12, Sf.40-74.

Vanclay, F. (2008). Place Matters. In. F. Vanclay, M. Higgins & A. Blackshaw (Eds.), *Making Sense Of Place: Exploring Concepts and Expressions Of Place Through Different Sense and Lenses.* Pp.3-11. Canberra: National Museum Of Australia.

Yıldız, N.B. (2016). *Rezidanslarda Aidiyet Oluşumu: İstanbul/Şişli "Anthıll Resıdence" Örneği,* Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Yıldız, Ş. (2007), *Ev'e Doğru Müzakere*, Mimarlık Dergisi içinde. Sayı 333.

EK-1

Görüşmeye Katılanlar:

A.G., 35 yaşında,kadın, ev hanımı, apartman dairesinde oturuyor.

F.C., 31 yaşında, erkek, muhasebeci, apartman dairesinde oturuyor.

İ.B., 58 yaşında, erkek, emekli, apartman daisresinde oturuyor.

L.Ç., 38 yaşında, kadın, gelir uzm. Yardımcısı, apartman dairesinde oturuyor.

M.A., 27 yaşında, kadın, mimar, güvenlikli sitede oturuyor.

M.G., 29 yaşında, kadın, psikolog, güvenlikli sitede oturuyor.

M.K., 28 Yaşında, erkek, sosyal çalışmacı, güvenlikli sitede oturuyor.

O.Ç., 40 yaşında, erkek, emekli subay, apartman dairesinde oturuyor.

S.P., 24 yaşında, kadın, ev hanımı, güvenlikli sitede oturuyor.

Y.A., 27 yaşında, kadın,sosyal hizmet uzmanı, güvenlikli sitede oturuyor.

EK-2 Mülakat İzin Formu

Tarih:

Ben.....*Kiracıların Mekan Aidiyeti* konusunun araştırılması amacıyla .....'a ses ve/ya yazılı kayıt aracılığıyla görüşmelerimin belgelenmesine izin veriyorum.

Görüşmeci ile paylaşmayı kabul ettiğim bilgiler yalnızca, "*Kiracıların Mekan Aidiyeti*" araştırması kapsamında kullanılacaktır. Bu kapsamda verilen bilgiler çalışmanın amaçları doğrultusunda yararlı olabileceği durumlar hariç, başka kimse ile paylaşılmayacaktır. Bu materyal hazır olduğu zaman yalnızca eğitim ve akademik amaçlar için kullanılabilir, alıntı yapılabilir, dağıtılabilir.

Görüşmecinin	Görüşülenin
İmza	İmza
Adı Soyadı	Adı Soyadı

CENTRALIZATION OF PROPERTY MARKET VIA DIGITALIZED CONTEMPORARY MODE: AN IMPERATIVE FOR RELIABLE, EFFICIENT AND EFFECTIVE MEDIUM FOR, EFCC AND FBI TO DICTATE REAL ESTATE CORRUPTION RELATED CASES

Sani Inusa MILALA
Department of Estate Management, Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Bauchi State Nigeria

Dr. Bala ISHIYAKU
Head of Estate Management, Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Bauchi State Nigeria

Shuaibu H MANGA
Estate Management Department, Federal Polytechnic Mubi, Adamawa State, Nigeria

Victor MARKUS
Estate Management, Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Bauchi State Nigeria

ABSTRACT

Developed, developing and under developed countries are trying to in cooperate with the level of technological development of the globe in all aspect including the real estate and it's market, real estate deal today in the world have become a hide out for many that have involve in the money laundry, corruption and other related cases due to the huge amount of money involved in the deal, everyone that have huge amount of money is also thinking of investing in real estate sector due security of the income and the profit Marge as compare to other business, today real estate deals has become a hide out for many that have engaged in money laundry and other corruption related cases as the property market become the only market in all sort of business that will bring huge earning at once, therefore this paper seeks explore the need of centralization of property market via digitalized contemporary mode as reliability, efficient and effective in dictating corruption link directly or indirectly to real estate sector by EFFC. Centralization of property market is great mile achievement toward sustainable development in the land and landed property information management. Alongside researchers, real estate investors, some nongovernmental organization and institution have shown the need for centralized property market, therefore with the increase in such demand, reducing corruption and developing the way for easing corruption detection by EFCC and other organization, Centralization of property market via digitalized contemporary mode becomes the way out.

1. Introduction

Real estate/Property market exists where private rights in land are recognized, sustained and may be social, economic, and political relation in society. It provides the basis upon which planner predicate their strategies of development. In this regard, land is the most crucial factor of production as it is the single most important natural resource in the sense that it affects every aspect of a people's live. (Acquaye, 1978 adapted from Olayiwola and Adeleye, 2006).

Property market as a complex process in which property rights of diverse forms are exchanged among owners, users, developers, and investors directly or through other media in a given state or society. (Dungeri 2011)

It is argued by many development specialists that a free land market is the engine of economic development (Brandão and Feder 1995, Feder and Nishio 1998).

The property market is the kind of market where the interplay of forces of demand and supply on property right takes place. Property market is different from other forms of market due to its product's characteristics that made it as imperfection market: the product of the market is heterogeneous in nature, the market is localized, huge fund is required to participate in the market and the product of the market is also fixed. These and many other characteristics are the difference between the property market and other conventional markets.

The main function of a real property market is to enable the efficient and optimal use of land and real property resources. Where A dynamic, viable and a well regulated market in real property (land, commercial and residential buildings, and farms) plays a critical role in developing business and in raising living standards. (Omoyoruba A, 2003)

Omoyoruba A, (2003) A viable, functioning real property market enables the economy to use its existing potential in the most efficient way by channeling resources to their best use.

Therefore information and its centralization in property market will play a great role in all the aspect of technological development of the globe. There is need for the centralization of the property market in easing the local nature of the property market and also help in reducing corruptions that are related to the to the system.

As property acquisition is common in most corruption allegations in Nigeria and many other countries, and no society is totally free of corruption, thinking of better ways of curbing corruption through the mercenaries of the property market and it centralization it is a great achievement to the world of technological development.

Because Corruption is a global syndrome with presence in all nations of the world According to Transparency International (2010), the agency adopted a scale rating of 1 to 10 in grading countries based on their level of corruption. 1 represents the most corrupt countries and 10 represent the least. Three countries Denmark, Singapore and New Zealand have the least corruption rate. The three countries have a 9.3 rating and this shows that the countries are not 100% free of corruption. With the increasing of corruption in most of the countries relating real estate acquisition need of way in dictating the corruption nationally and internationally is needed which can be achieved via centralization of the property market information is highly needed.

Although, it is a known fact that economic growths have beneficial effect on the property market, so far economic growth leads to increase in investment and development of which this development may include centralization of property market (Braum and Di Tella, 2004). The beneficial effect of corruption on the property market cannot be ascertained because the demerits of corruption to a society outweighed its merit.

Different studies have been conducted to investigate the effect of corruption on economic growth and development. Haggard and Tiede (2011) traced lower investment and growth in an economy to corruption. Nei (1999) reviewed overwhelming statistical evidences that countries with high level of corruption experience poor economic performance.

Alexeev and Song (2010) conducted a study on the relationship between product market and corruption; they proofed that corruption lead to increase in competition in the product market which consequently leads to increase in prices of products. If one imbibed this analysis, one can state that increase in corruption can lead to increase in competition in the property market and consequently lead to increase in price of properties, rent or value of a real property which

will consequently lower participants in the property market. Where it was observe that the only way to curb this corruption can be achieved via centralization of property market

Anderson (2013) stated that some aspects of corruption are beneficial while some adversely affect economic growth. Grover and Grover (2011) examined the relationship between governance and land administration, they examined whether corruption in the whole economy caused corruption in Land administration. Most literatures on corruption in land focused on corruption in land administration without examining why the land market or property market is experiencing more patronage from the proceeds of corruption. With above identified literature there need to providing ways to curb the persisting of corruption such as the need of Centralization of property market via digitalized contemporary mode: for imperative, reliable, efficient and effective medium where EFCC and FBI are to dictate real estate corruption related cases.

Centralization of property market does no change and cannot change the nature of real estate market by rather collection and centralization of information in the market. Centralization of property market become achievable by successful adoption of geographic information system (GIS) in all land administration, there by the centralization of property information in the market will also be great achievement toward sustainable development in land as stated by United Nation. Centralization of property market will explore a huge and vase opportunities as it will create a medium through which international trade will be accommodated. Lack of the classified updated and collective information of the property market (real estate) many opportunities are utilized and the localized nature of the property market become the Dominant characteristics and creating a hide out for many money embezzlers and national looters, any suspect of lootings or embezzling huge amount of money will always hide beside the real estate market but with centralized information of property market real estate investment will no longer be a hide out.

Federal Bearue Investigation (FBI), and Economic Financial Crime Commission (EFCC) and other related organizations become worried and pressed to get reliable efficient and effective information in Real Estate Sector for Adjudications but due to the un modernized and localized nature of the property market to extract information it take long period of time. With centralized property market it will enable the any enquiry body to get the exact date of the transaction, nature of the property, size etc.

There this paper is aimed at exploration of the potentiality of Centralization of Property Market via Digitalized Contemporary Mode: An imperative for Reliable, Efficient and Effective Medium for, EFCC and FBI to Dictate Real Estate Corruption Related Cases.

2. Literature Review

Meaning of land

Land connotes different things to different people. A geographer sees land as the physical solid portion of earth crust. In economics, it is regarded as the tangible first factor of production, followed by labour, capital and enterprises. The concept holds that land is believed to sustain all human activities on earth.

According to Simpson (1976) ‘land is the source of all material wealth. From it we get everything that we use or value, whether food, clothing, fuel, shelter, metal or precious stones. We live on land and from the land and to the land our bodies and ashes are committed when we die. The availability of land is the key to human existence, and its distribution and use are of vital importance. Land is therefore perceived as an economic good, often demanded, for what it could be used for. Hence, the demand for land is derived in nature. However, the importance of land cuts across all region of the earth. From the medieval age, land has been a

source of wealth and power. Some attach spiritual connotation to land and hence some lands in some regions are regarded as deity and are therefore subjected to worship. Land is important to all-whether as an individual or as a nation.

Dale et al., (2002) asserts that it is part of the culture and essence of a nation. Irrespective of geographical location, individual and government assert ownership rights at the exclusion of others. It is also common that government often make legislation to own and control some portions of land. Mineral Act and petroleum Act are some government enactments to put the control of land resources that are regarded as valuable under the control of the government, supposedly for national benefit. The foregoing therefore views land beyond the physical earth crust. It incorporates other land resources beneath the earth crust. For instance, petroleum is a major economic source of Nigeria, which gives it recognition among other nations of the world. This makes the lawyers definition of land relevant. To the lawyers, land may be considered to extend 'from the centre of the earth to the infinite in the sky' and includes all things in permanent contact with the soil such as building, minerals and vegetation (Dale et al, 2002).

Hence, the principles of Quid Quid Plantateur Solo Solo Cedit. With a view exception (such as Antarctica) the ultimate owner of the land is the state, which retains the right to acquire private property for public purposes and to control the manner in which the land is used, for instance, through physical planning legislation (Dale et al., 2002). This is referred to as nationalisation of land. Government achieves this by the enactment of laws and legislation that confers ownership of land on the state. The Land Use Act, 1978, in Nigeria, for instance, holds that land in the urban area is held by the governor of the state in trust for the citizens. The same law purports to guarantee the access of all individuals to land by stipulating the procedure and the size of land that individuals and bodies are entitled to. With the exercise of the police powers and powers of eminent domain of the government, land use distribution and pattern are influenced by the government. Nevertheless, Dale et al., (2002) observes that subject to this, many societies permit private land ownership with rights held either as freehold, which represent the maximum degree of freedom for the land owners, or leasehold in which there are greater limitations on how and when the land may be used. In Nigeria, for instance, the Land use Decree attempts to unify the land tenure system in the country. It abolished the freehold system and exists to create leasehold interest for all. All landowners are by this automatically converted to government lessee with a maximum holding period of 99 years for residential use. Where private interests in land are recognised, they may be exchanged for a consideration, usually money. A land market can be said to exist where the number of these transactions passes a critical threshold (Dale et al., 2002). Therefore land market is an arrangement and system that enable private transfer and exchange of rights among individuals within the framework of the law.

Property market

Property market is believed to be localized in nature. Transactions in the property market reflect the peculiarity of the environment or the locality where the land is situated. Whether in the rural or urban area, two types of markets are identifiable. Dale et al (2002) classified them into sale market and rental market. According to them sale market is such in which the freehold may be exchanged and a rental market is such in which 'use rights' are transferred for a limited period. While their emphasis in the sale market is the transfer of freehold interest, it should be noted that many societies allow for both partial and total disposal of leasehold interest in land for consideration. Section 21 and 22 of the Land Use Act 1978, a major Nigeria land policy allows that a lessee can assign his unexpired interest in land but with the consent of the governor.

A market can either be formal and structured or informal and operating extra legally.

Property Market

Property market is the market place where property rights of different kind are being exchanged. Dungeri (2011), defined property market as the complex processes in which property rights of diverse forms are exchanged among owners, users, developers, and investors directly or through other media in a given society or state. Property market is a market where many participate; the product traded in a property market is not the property itself but property right. It is the property right that gives the right to putting a property to uses of various kinds. The property market can be classified based on the type of properties being traded, for example, residential property market, commercial property market, and industrial property market. At the same time, property market can be categorized based on location. Example is Lagos property market, Abuja property market .et.c.

Like any other market, property market has supply side and demand side. The supply side is made of the housing providers, real estate investors, the developers and every outfit that is involved in housing provision. The suppliers of housing supplied the products to the market in anticipation to fulfill demand in the market. Vision 2020 housing committee

(2009) affirmed to the shortage of housing in Nigeria. This supposed to be good news to any real estate investor, but it is still amazing that some properties are void or are not fulfilling their anticipated investment potentials this attest to the necessity of an expert opinion in participating in the property market. It shows that there is no assurance of profit even if there is demand gap to be filled in the property market. Whereas, there is an assurance of profit if there is a demand gap to be filled in a commodity market. Property market also has a demand side and the demand side is made of users and at times investors who are ready to sub-let.

The characteristic of the property market is what makes it different from other conventional markets. Some of the characteristics are: Property market required specialized technical knowledge in order for the investment to fulfill its potential, property market is a localized market, need of property knowledge of a locality before one can deal in the market, and the products traded in the market are heterogeneous in nature, there\ are no two properties that can be completely identical and also, the amount of money needed to participate in the property market is huge therefore; there is paucity of participants in the market. In addition, the period of transaction in a property market is longer than that of the commodity market. Also, there are regulations guiding the sealing of a property market transaction. The property market is known to be imperfect because there are a lot of imperfections in the market due to its characteristics. There is no free entry and exit in the property market, entrance to the market is determined by a lot of factors and availability of fund is a major determinant. In summary, property market is an imperfect market A formal market is guided by rules and regulations. Participation in the market is in accordance with legal procedures both for acquisition and disposal. On the other hand, the informal market often predominant, despite government land nationalization in developing countries is not regulated. Though believed to be very active, huge sums are lost as a result of involvement and participation in informal market

Corruption

There is a belief that corruption can take different form and different dimensions, but there is a widely accepted definition of corruption and it is the one adopted by the United Nations which defined corruption as the abuse of public office for private gains (United Nations Convention against corruption, 2003). Transparency International's Global corruption

Barometer (2010) reported that petty bribery is the most common form of corruption and police are the institution most often reported as recipient of bribes. The police are closely followed by registry and permit services. Other agencies involved in petty bribery are the judiciary, customs, utilities, medical services, education system, land services and tax authorities.

Seldadyo and Haan (2006) defined corruption as the misuse of entrusted authority for private benefit. They concluded that corruption is usually found in the public sector.

According to96 Nye (1967) he said corruption is endemic in all governments. Amundsen (1999) likened corruption to a cancer that eats deep into the cultural, political and economic fabric of the society and destroys the functioning of the vital organs. Corruption study is seen as a multi-disciplinary study, this is because Andrig (1991) defined corruption as a meeting place for research from the various disciplines of the social sciences and history. In economic literatures on corruption, some scholars specialized on the causes of economic corruption while some specialized on the implications of corruption on the economy. Corruption is mostly viewed from social, political, cultural and economic perspectives. Irrespective of the perspective that corruption is viewed, it is usually observed as a menace to the proper functioning of the society. It is a leakage to the workability of the society. Headings of Economic factors, Political and legal factors, Social and Cultural factors Each of the major causes has sub-causes. The consequences are: Ill economic growth, underground economy, reduction in government revenue, poor income distribution and poverty, reduction in social expenditures, reduction in economic development, reduction or absence of foreign aids, poor political system, increase in crime and inflation.

Cases of Alleged Corruption In Nigeria related to real property

Case of Mr Dimeji Bankole (Former Speaker Federal House of Representative)

He was alleged to own a N7billion hotel resort being built in Akodo, near the high brow

Lekki in Lagos. In addition, to properties in South Africa, the United State of America, Abuja and Abeokuta, he bought the 32 Storey NITEL building in Lagos for N4billion, allegedly in cash.

Source: Sahara reporters

Case of Mr James Ibori (Former Governor of Delta State)

He was tried and convicted in London for embezzling up to 250million pounds. He acquired real properties in and outside of Nigeria. He owned seven properties in Britain including a six-bedroom house with indoor pool in Hampstead for 2.2million pounds and a flat opposite the nearby Abbey road recording studios. He also had property in Dorset, a 3.2milion mansion in South Africa and more real estate in Nigeria.

Source- Daily mail newspaper, United Kingdom Case of Mr Erastus Akingbola (Former Managing Director of Intercontinental Bank)

He was tried and convicted for embezzling 165billion naira of Intercontinental Bank. He owned a property in Ghana that worth $850,000 and two apartments in London worth a total of about 1million pounds.

Source- Sahara reporters

Evidence of Corruption in the Property Market of Selected Countries United Kingdom

According to transparency international, 180million pounds worth of property in the

United Kingdom have been bought under criminal investigation from year 2004 to 2014.

75% of these are hiding under foreign corporate ownership. Average price of a property under criminal investigation in United Kingdom is 1.5million pounds.

Source- Transparency International China

Times of India national dailies reported that China witnessed the steepest decline in property prices since January 2011 with housing prices sliding in 64 out of 70 major cities in China. Market sentiment weakened by high mortgage rates, has been shaken by panic sales by officials worried anti-corruption investigation. The dailies reported that a direct impact of anti-graft investigation is the declining prices of luxury homes in major cities in

China. It was also reveal that majority of these officials are investing in foreign countries like Australia.

Source – Times India Hong Kong

Financial reporting publication called world finance reported that bribery was established in Hong Kong property market and this has price out many of the Hong Kongers. A famous real property investor, Thomas Kwok was sentenced for bribery to influence real property acquisition.

Source – World Finance

There is limited data on corruption in the property market of different countries of the world. There are just examples of corruption in the real property market of the nations of the world. It was discovered that corruption in the property market is a common phenomenon in both developed and developing nations of the world. However, developed countries have a deliberate measure to tackle corruption in their property market whereas developing nations like Nigeria do not have a deliberate measure to tackle corruption in the property market. Also, developed countries adopt the property market as a forensic measure to curb corruption in their economy whereas a developing nation like Nigeria does not have such measure in place.

Factors for Acquiring Real Property with Alleged Embezzled Funds in Nigeria

Some of the reasons for acquiring real property with alleged embezzled funds are to fulfill personal ambitions, while others are due to lapses in public governance. These causative factors might not be exhaustive, but they are to raise consciousness on factors that encouraged alleged corruptible citizens in acquiring real properties with corruption proceeds. Some of the factors are:

- Mortgage System
- Land administration
- Societal belief and Prestige attached to Property Ownership
- Anti-corruption Policy
- Property as an investment
- Cost of building construction

Mortgage System

Property acquisition and development requires huge sum of money. Credit or loans are needed in fulfilling requirement of participation in the property market. Housing investment accounts for the largest investment decision of many households (Omirin 1992,

Christain 1997, Nubi 2000). It is difficult if not impossible for most households to finance their housing investment decision without the aid of credit. Nubi (2007) stated that housing finance systems in most developing countries are small, unstable and fragmented; he identified weak property titling registration systems and other factors that makes it difficult

for majority of the assets to be used as collateral for housing finance. The huge fund needed to participate in the property market requires a stable and reliable mortgage\ system. There is need for long term lending in financing housing due to the huge amount of money involved. Therefore, there is need for secondary mortgage institutions.

However, according to Porteous (2000) he revealed that experience all over the world have shown that secondary mortgage market evolved where there is functional primary mortgage market. This is because secondary mortgage institutions are mortgage institutions to primary mortgage institutions. They are lenders to the primary institutions.

The primary mortgage institutions depend on the secondary mortgage institutions for loan repayment so that the primary mortgage institutions will have the privilege of constant However, discussing corruption without a meaningful solution is of no advantage and there can't be a meaningful solution without knowing some of the factors that lead to corruption.

In an empirical research on the causes of corruption Andving (2000) focused on political institutions, government regulations, legal systems, Gross Domestic Product levels, public sector wages, trade openness, gender, education, religion, ethno-linguistic diversity and other cultural dimension, poverty, as well as the role of colonialism as the causes of corruption. Husted (1999), Paldam (2002), You and Khagram (2004), Shen and Williamson

(2005) believed that the causes of corruption are as a result of income distribution and poverty. ATA and ARVAS (2011) Identified inflation as another major cause of corruption.

ATA and ARVAS (2011) mentioned that the implications of corruption were identified as low economic growth and investment. In addition to this, You et al (2004) identified inequality as a typical feature of corruption and that the small number of wealthy people in such an economy will have greater motivation and opportunities to use bribery and fraud to preserve and advance their status, privileges and interest as a class, firms and individuals. They further their argument that corruption like rent seeking and bribery will spread like a culture of corruption in the economy. In addition, Braum et al (2004) identified reduction in investment and economic growth as a result of increase in inflation as another major cause of corruption. They believed that high and variable inflation can be reduced by the level of investment and economic growth and that the relationship between inflation and investment is inverse. ATA et al (2011) summarized the causes of corruption and the consequential implications in their study. The causes were categorized under three

Societal Belief and Prestige Attached to Property Ownership

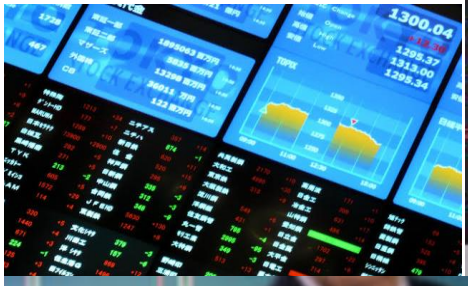
Property ownership is a sign of respect and wealth in Nigeria. Majority of public office holders in Nigeria see property acquisition as a means of boosting their goodwill and scoring cheap political points. The society accords those with landed property respect and there is a belief that they have strong financial muscle. People with landed properties also find it easy to raise funds. Financial institutions grant them loan to fund whatever project they have so far they have landed properties as collateral. The mindset of having a real property in stock for prestige purpose makes most public office holders to acquire as many as possible properties when they are in power. Evidence of property acquisition for property prestige purpose can be seen when properties are named as Mr. X properties, Mr. B villa, Mr. C courts. Examining salaries or income of most owners of these properties, it will be discovered that majority couldn't have been able to build such houses without been through embezzled funds. These types of properties are in choice locations and command high value. If these type of properties are offered for sale in the property market it is usually of high value and it is only few members of the society in possession of such high fund that can purchase such properties. Ownership of these types of properties are rarely for investment purpose

The need for centralization of property information

With the rapid globalization of the world in term of technological the need for central information on property market has pressed the alarm bottom, stock market and other related market that are accessible on line today it has become the market that accommodate large number of people and also it open access for international business and other opportunities, united nation has emphasized for the need of sustainable development but the mile achievement in the system is digitalization of land via GIS with all observation there is need for centralization of information in property market also the economic financial crime commission, national security agencies and other international security agencies are press to get center of obtaining property market information. Because many people who are like to prove of criminal act the hide behind the reason that they are in real estate job but with centralized information the information may be access and can be proven

Examples of how data will flow and operation in property market in future

19.75
2.785
45.50
75.32
12.45
23.520

Markets Chart of the Day
The price is not right
(house-price-to-rent ratio, 2013:Q2, deviation from historical average)
100
80
60
40
20
0
-20
-40
-60
Undervalued (-)
Overvalued (+)
Japan
Greece
Germany
Portugal
Slovenia
Czech Republic
Slovakia
Iceland
Switzerland
United States
Italy
Ireland
Korea
Luxembourg
Netherlands
Israel
Austria
Denmark
Spain
Sweden
United Kingdom
France
Finland
Australia
Belgium
Norway
New Zealand
Canada
BUSINESS INSIDER

-0.26
-0.38%
+0.60
+3.77%
+0.20
+3.42%
+0.85%
2.96%
4.78
4.82
1.64%
15.90

WALL STREET RIDES FAR
1370
GTS
TRADEMAS

Conclusion

From the intensive review of literature there is persistent and desperate needs of centralization of property market information in the world to enable the sustainable development in the land management and administration , also with the review of the cases in Nigeria if there is centralized of property information system in the country there will be drastically reduction in the number of such identified related cases and it will also increase the medium of creation and exploration of knowledge in the country and area of the study and the world at general.

Reference

Anderson, B.B. (2013) Corruption and Economic Development: A Puzzling Relationship. *International Journal of Innovation and Knowledge Management in Middle East and North Africa 2(2), 2013*

Andving, J.C. et al (2000) Research on Corruption: A Policy Oriented Survey, Commissioned NORAD Final Report, Oslo.

ATA, A.Y. and ARVAS, M.A.(2011) Determinants of Economic Corruption: A Cross-country Data Analysis. *International Journal of Business and Social Science. 2(13) (Special Issue-July 2011)*

Brandão, A. and G. Feder, 1995, Regulatory Policies and Reform: A Comparative Perspective. Frischtak C (ed.), World Bank, 191-209

Christian, J (1980) "Housing Finance for Developing Country" Paper prepared for International Union of Building Society and Saving Association, United Kingdom.

Cole, D.H. and Grossman P.Z. (2000) The Meaning of Property "Rights" Law vs Economics?

Dale, P., Mahonry, R. and Mclaren, R (2002) land Market and the Modern Economy, RICS

Dungeri, T.T (2011) Maturity of the Property Market in Nigeria. An Unpublished PhD thesis, University of Lagos.

estate-market http://mobile.saharareporters.com/news-page/property-lover-dimeji-bankole-buysspeakers- residence-want-rent-it-speaker.

Haggard, S and Tiede, L (2011) "The Rule of Law and Economic Growth: Where are we?", World Development, 39(5), pp 673-685.

Heyne, P (2000) The Economic Way of Thinking Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.

Hirsh, W.Z.(1999) Law and Economics : An Introductory Analysis. San Diego: Academic Press.

Hohfeld, W.N.(1913) "Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial

http://mobile.saharareporters.com/news-page/rogue-banker-erastus-akingbol looted intercontinental- bank-uk-court-finds-...ordered-refund

http://www.transparency .org. 2011 Corruption Perception Index 2010.

Iyagba, R.(1985) "Low Cost Innovations in Building Materials with Rafia/Cement Stabilised Laterite for Roofing and Ceiling Sheets", In Omange, G.N., ed. Research Development and Current Practice in Nigeria; Proceedings of the Seminar on Use of Clay Bricks and Blocks for the Provision of cheaper and Durable Housing Lagos.

Land Use Act of 1978

Leading Edge series http
www.mattpowell.typepad,com/taretvietnam/files/rics_land_markets_papers.pdf

May,2013. Vision 2020 Housing Committee Report (2009) www.dailymail.co.uk/news/article-2107280/Nigeria-State- governor-funded - international playboy-lifestyle-50million-fraud-rose-humble-roots-working- London-DIY-store.html

Nubi, T.O. (2007) Secondary Mortgage Market in Nigeria: The Old is Dead; Is the New Ready to be Born? In Private Sector Driven Housing Delivery: Issues, Challenges and

Nubi, T.O. (2010) "Financing Urban Housing" Paper delivered in a Workshop Organised by Nigeria Institute of Building and Road Research, Ota.

Nwankwo, P.O. (1995) "Local Materials Sourcing and Processing in Building and Civil Engineering (Cykas and Major Constituent Material). *Estate Journal 1, pp . 32 – 4*

Obuah, E. (2010) Combating Corruption In a "Failed State" : The Nigerian Economic and Financial Crimes Commission (EFCC). *Journal of Sustainable Development in Africa 12(1) ISSN 1520-5509. Clarion University of Pennsylvania, Clarion, Pennsylvania.*

Olayiwola, L.M. and Adeleye, O. (2006): 'Land Reform- Experience from Nigeria' Promoting Land administration and Good Governance, 5th FIG Regional conference, Accra, Ghana, March 8-11

Omirin, M. (1992) "Land for Private Low-income Housing: An Evaluation of the Effect of Land Nationalising Policy in Lagos Metropolitan Areas; 1968-1988" An Unpublished PhD thesis submitted to the Land Economy Department, University of Cambridge, England.

Omirin, M. (2002) "Issue on Land Accessibility in Nigeria". Being a paper presented at a National Conference on Land Management and Taxation Organised by the Department of Estate Management University of Lagos, Lagos.

Paldam, M. (2002) "The Cross-Country Pattern of Corruption: Economics, Culture and Seesaw Dynamics" *European Journal of Political Economy.18 pp 215-240.*

Porteous, D. (2000) " Coming Second" Secondary Market Development in Developing Countries: A Case Study of South Africa" *Housing Finance International, pp 18-25.* www.transparency.org/news/pressrelease/uk_property_gives_global_corrupt_a_ho me http://m.timesofindia.com/world/china/As-chinas-corrupt-sell-off-homes-propertymarket- tanks/articleshow/40385684.cms

Prospects, Published by The Department of Estate Management, University of Lagos, Akoka, Lagos, Nigeria.

Reasoning," *Yale Law Journal, in Cole, D.H. and Grossman,P.Z.(2000).*

Seldayo, H. and Haan, J. (2006) The Determinant of Corruption: A Literature Survey and New Evidence. Paper prepared for the 2006 EPCS conference, Turku, Finland, 20-23 April 2006.

Sheehan, J. and Small, G. (2002) Towards a Definition of Property Rights. Paper presented at the Pacific Rim Real Estate Society (PRRES) Conference Christchurch, New Zealand.

Shen, C. and Williamson, J.B. (2005) " Corruption, Democracy, Economic Freedom and State Strength", *International Journal of Comparative Sociology, 46(4), pp 327-345.*

Simpson S.R. (1976). Land Law and Registration. Cambridge University Press.

Transparency International (2011), Global Corruption Barometer 2010, downloaded from

United Nations (2003) " United Nations Convention against Corruption", downloaded from http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/index.html downloaded on 7th of

www.worldfinance.com/wealth-management/real-estate/bribery-plaques-hong-kongreal-

You,J-S and Khagram,S. (2005) "A comparative study of Inequality and Corruption" *American Sociological Review, pp 136-157.*

THE BOKO HARAM INSURGENT A WHEEL DRIVER FOR CHILDREN SCHOOL OUT DROP IN BORNO STATE OF NIGERIA

Sani Inusa MILALA
Departament of Estate management and Valuation, Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Bauchi state Nigeria

Ibrahim INUSA
Marwadi University India, Department of Information Technology

ABSTRACT

This study aimed at exploring the pervasive effect of the Boko Haram Insurgent as Wheel Driver and also the most leading factor For Children School Out drop In Borno State of Nigeria, with view to explore the factors that aid in contributing to the increasing of the out drop of school children and to also call the attention of international, national and local responsible authorities, organization and other concern bodies to take appropriate action for sustainable development of education in the state and also to enable the state and region at large mounted to the conveyance vehicle of world's educational development.

Exploratory strategy through intensive review of literature was carried, the study collected highly classified and intensive data form SUBEB(State Universal Basic Education board) The study found out that boko haram insurgent as the factor behind the influentiality of children out drop in schools in Borno state of Nigeria is boko haram insurgent, among the factors that lead to children out drop, it was also found that parent financial buoyancy, rate of enlightenments on education in various communities, rate of employment opportunities for the graduate, availability of facilities for teaching, attractiveness of the school, poverty etc.. also help in the increasing the out drop of children in school but all the mentioned factor are causal of boko haram insurgent, from the study it was also found that there is substantially strong size effect of book haram insurgent on children's school out drop, and lastly it was also found that there is relationship between community enlightenment, poverty, and school facilities and children schooling.

Keywords: children, school out drop, Boko Haram, and insurgent

INTRODUCTION

The Nigeria Education Data Survey (NEDS) reports found that in 2015 only 16% of parents or guardians sampled in Borno State were literate, compared to 28% in the north east overall and a national literacy rate of 47% (NPC and RTI International 2016). By contrast, the 2010 National Literacy Survey found that adult literacy in any language in Borno is at 58.6% compared to 71.6% nationally, though this is self-reported so likely not an accurate assessment of ability (NBS 2010). A similar pattern is observed on other dimensions of educational attainment, such as numeracy, which stood at 24.6% in Borno compared to 54.5% for Nigeria as a whole in the 2015 NEDS.

Nigeria has witnessed insurgency from this terrorist group called Boko Haram from 2009. They unleash terror and fear in the minds of every citizen of Nigeria more especially the borno state. There is wanton destruction of government properties, bombing of schools, churches, Mosques and other public places, assassination of prominent influential Islamic scholars like Shielk jafar Mahmud Adam, Muhammad Auwal Adam Al-Albani Zaria and

other individuals, also burning of schools occasioned by sporadic shooting of innocent citizens. (Abomaye-Nimenibo, Samuel, Umana, & Udoinyang,2020)

As noted by Shekwo, (2018). that domestic terrorism that is becoming international terrorism arose in Nigeria because emergent militant groups took advantage of government's inefficient action and inactions in dealing with the fundamental elements of nationhood. Such as internal security, resource control, injustice, corruption, ethnicism, sycophancy, favouritism, over lordship, and marginalization. These factors have made terrorism to be ethnicized in Nigerian. Currently the nation is witnessing high spate of insecurity especially in the northern Nigeria by a group of terrorists known as Boko Haram. The Jama'atu Ahlus-Sunnah lid-da wal Jihad popularly knowns as Boko Haram is a strong a claim by action a pseudo-Islamist terrorist group which has its base in Kanamma, Northern-eastern Nigeria.

Demarest, Godefroidt, & Langer (2020). Stated that the Boko haram has been in existence since 2001 but did not become popular until 2009 when they participated actively in the sectarian violence which occurred in the Northern Nigeria. The name Boko Haram is a Hausa statement, which upon translated into English mean "Western education is prohibited". this group is opposed to everything that is of Western origin, more especially Western education; its ideologies and systems. Etymologically "Boko in Hausa language means karatun turawa, western or otherwise non Islamic education, and the Arabic meaning of Haram figuratively means 'prohibited'. Boko Haram opposes not only western education but western culture and modern science as well.

Cook, (2018). stated that the belief that the world is a sphere is contrary to Islam and should be rejected along with Darwisim and the theory that rain comes from water evaporated the sun.

This group was founded in year 2000s in Maiduguri by Ustaz Mohammed Yusuf. In 2004, it moved to Kanamma, Yobe State where it set up a base called "Afganistan". This base was used to attack nearby police outposts, killing police officers, burning Churches and schools with a vow that the war will continue as long as the political and educational system was not changed. The Boko haramists in action acclaim to prefer the Sharia Law applied all over the country but their act is totally un-islamic and have been accepted by Islamic scholars where on the other hand this will be difficult for the government to comply. They vowed that they would rather have a separate Islamic state carved out of Nigeria where they can practice their religion unhindered. The Federal Government of Nigeria saw these demands as treasonable, unreasonable and unaccepted and in an attempt to purge the group of its excesses, Mohammed Yusuf the leader was killed in 2009. Adamu (2009) stated that from that year and following the assumption of a new leadership headed by Abubakar

Access to learning education in the high security LGAs is typified by limited numbers of open schools with those that are open often making use of temporary infrastructure, staffed mostly by volunteer teachers. In the lower security LGAs almost all schools are functioning, but education is hampered by dilapidated infrastructure, overcrowded classrooms, unmotivated teachers and continuing poverty and hunger.

Educational progress in the state has found a lot of thread apart from the insurgent such educational welfare and infrastructure for the learning and the number of child school out drop is continue increasing therefore this paper aimed at exploring how the Boko Haram insurgent become a wheel driver for children school out drop in Borno state of Nigeria.

2.0 Literature Review

Concept of Education

Education is the process of providing information to an inexperienced person to help him/her develop physically, mentally, socially, emotionally, spiritually, politically and economically. That is why at graduation ceremonies one hears the Vice-Chancellors pronounce these words while awarding degrees to their institutions' graduates, "you have been found worthy in character and learning…" In education parlance, it means that the individual has acquired adequate and appropriate knowledge, skills and attitudes and values, known as cognitive, psychomotor and affective behaviours to be able to function optimally as a citizen. These behaviours are the focus of training individuals in institutions of learning. The planned and systematic training given in an institution of learning is formal education. The programme or is organized, planned and systematically implemented. In an informal education, there is no plan and the training is haphazard and incidental.

Education is the process through which individuals are made functional members of their society (Ocho, 2005). It is a process through which the young acquires knowledge and realizes her potentialities and uses them for self-actualization, to be useful to herself and others. It is a means of preserving, transmitting and improving the culture of the society.

In every society education connotes acquisition of something good, something worthwhile.

Education is one of the fundamental rights of individuals. Article 26 of the Universal Declaration of Human Rights, which was adopted by the United Nations General Assembly in December, 1949 stipulated that:

 Everyone has the right to education. This shall be free at least in the elementary

and primary stages.

 Elementary education shall be compulsory while technical and professional

education shall be made generally available.

 Higher education shall be equally accessible to all on the basis of merit.

 Parents have a prior right to choose the kind of education that shall be given to their children (Nwangwu, 1976).

Why should every one have the right to education? The answers to this question are given thus:

1. The child is born helpless and has to rely entirely on parents and other older members of the society to survive and satisfy her growth needs in all their ramifications.

2. The degree and quality of participation in the life of the society depends to a large extent on the degree and quality of her education. This will enable her perform her political and other citizenship duties and exercise the rights pertaining thereto effectively.

3. Since every citizen benefits from the result of the education of her fellow citizen and since every generation receives its education from an older generation, every generation has a duty to reciprocate by educating the generation that comes after it. (Ocho, 1988).

There is an adage that says "educate a man, you educate an individual, but educate a woman, you educate a nation" The above summarizes the essence of education to the girl-child and indeed, to every educable human being, and so calls for special attention to be focused on education of the girl-child. No nation can afford to toy with the education of her citizens,

especially, the child, who will be the father or mother of tomorrow, because education is the bedrock of all facets of development.

Children are future leaders of tomorrow and mothers are guardians of the future, and the first aim of every family and society should be to raise healthy and productive individuals who are physically, psychologically, socially, and mentally well developed. These can be achieved through the education of the girl-child who is the mother of tomorrow.

Impact of the Crisis on Education

UNICEF (2017). An estimated one million children have been displaced and three million are in need of emergency education support as a result of the Boko Haram insurgency which began in 2009. Over 2,295 teachers have been killed and 19,000 others displaced in Borno, Yobe and Adamawa states in the last eight years.

With almost 1,400 schools destroyed, damaged or looted, the crisis has further devastated an already bad education system characterized by a severe lack of infrastructure, learning and teaching materials and overcrowded or classrooms. (17 Plan International 2017).

HRW (2016). Schools and other learning spaces continue to be targeted; some are being used as shelter by IDPs and other have been used by parties to the conflict, thus negatively impacting the safety of students and their teachers. Students have also kidnapped and forcibly conscripted by Boko Haram in all three states

Since 2013, over 600,000 children have lost access to education as an estimated 943 of the 1,627 schools in Borno State remain closed for the fourth year running.19 Almost 750,000 children and teachers remain displaced, vulnerable and in need of psychosocial support.20 The absence of qualified teachers means that those still working are overburdened with the workload of overpopulated classrooms. They are also hampered by the lack of scholastic materials and equipment as such items were destroyed during attacks on the schools. (HRW 2016).

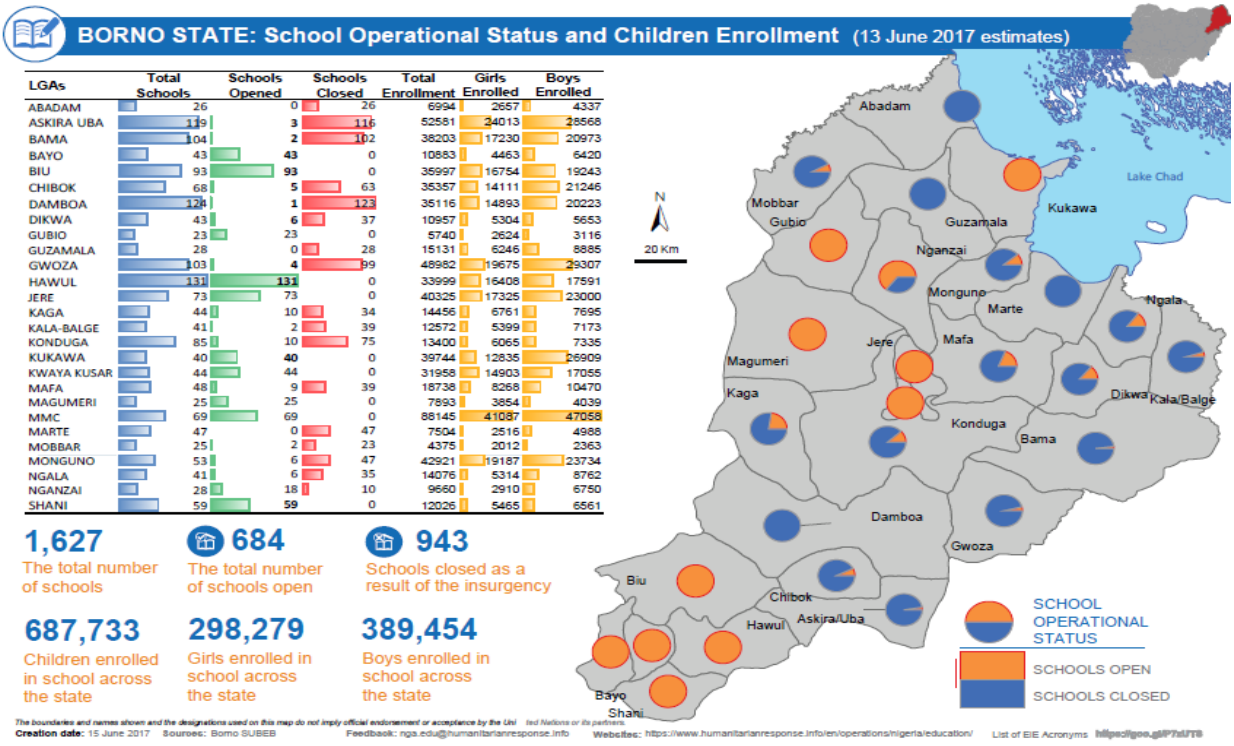
Plan International (2017). With access to livelihoods constrained, a growing number of parents are unable to meet the cost of education. This coupled with the high level of food insecurity and children having to fend for themselves and adopt negative coping mechanisms, including early marriage for girls to survive, with all these factors contributing to the increasing numbers of out of school children.

3.0 Methodology

The study adopts qualitative research design which covers both exploratory and descriptive methods therefore data presented in this study were gathered through extensive review of literature. The key advantage of generating data in qualitative form is, it can give more reliable data as the data may also be compared with real situation, this clarifies that the qualitative data offers high levels of reliability. The primary, junior secondary school and senior secondary school form the population for the study

4.0 Result and Discussion

From the date achieve of Borno State Universal Basic Education Board (BORNO SUBEB) the below data was obtained

The information is clearly showing that out of twenty seven (27) local government only 10 that there school are in full operations and the total numbers of school in operation in the remaining 17 local government cannot constitute a total number of schools in operation in one given local government.

In borno state we have one thousand six hundred and twenty seven (1627) schools spread over the twenty seven 27 local government areas, going with aim of this paper from the information obtained from state universal basic education board there nine hundred and forty three (943) school which are close due to insurgency in borno sate which is they constitute 58%, and there are six hundred and eighty four (684) school that are open constituting 42%. Also going with number of children enrolled in the school of 687,733 and having 58% of school closed it will drastically increase the numbers of the children school out drop because during the period that the school are close they may involve in to one or the other activities which it will be difficult for them to join the school later therefore with this result the Boko Haram insurgent have become the agent of driving the children school out drop.

It was also extracted that Large areas of Borno state as well as northern parts of Adamawa and southern parts of Yobe state remain inaccessible to humanitarian organisations. Local education authorities report no schools are functional in these areas and LGAs visited by the assessment confirmed this picture. Only three out of sixteen schools were open in Gubio LGA, 8 from 75 in Kondugo, 71 from 44 in Mafa and 9 from 38 in Monguno. Until the security situation improves in the rural hinterland functional schools will be limited to main urban areas within the worst affected LGAs. In addition, school buildings in a number of

these towns are being used as shelter by IDPs forcing the construction of temporary school infrastructure.

As strengthened in the research of Joint Education Needs Assessment Northeast Nigeria in November 2017 the assessment looks at the situation across three main levels of the formal education sector (primary, junior and senior secondary) as well as analysing the influence of the security situation and accessibility to livelihoods and a “normal life”. The LGA security level is used as a unit of analysis to differentiate the situation in areas such Monguno and Mafa (high security level) which face severe security constraints compared to LGAs such as Biu and Hong which are almost completely accessible and closer to the early recovery stage of the emergency.

A tree serving as a classroom for students during a mathematics class. Jere, Borno State.

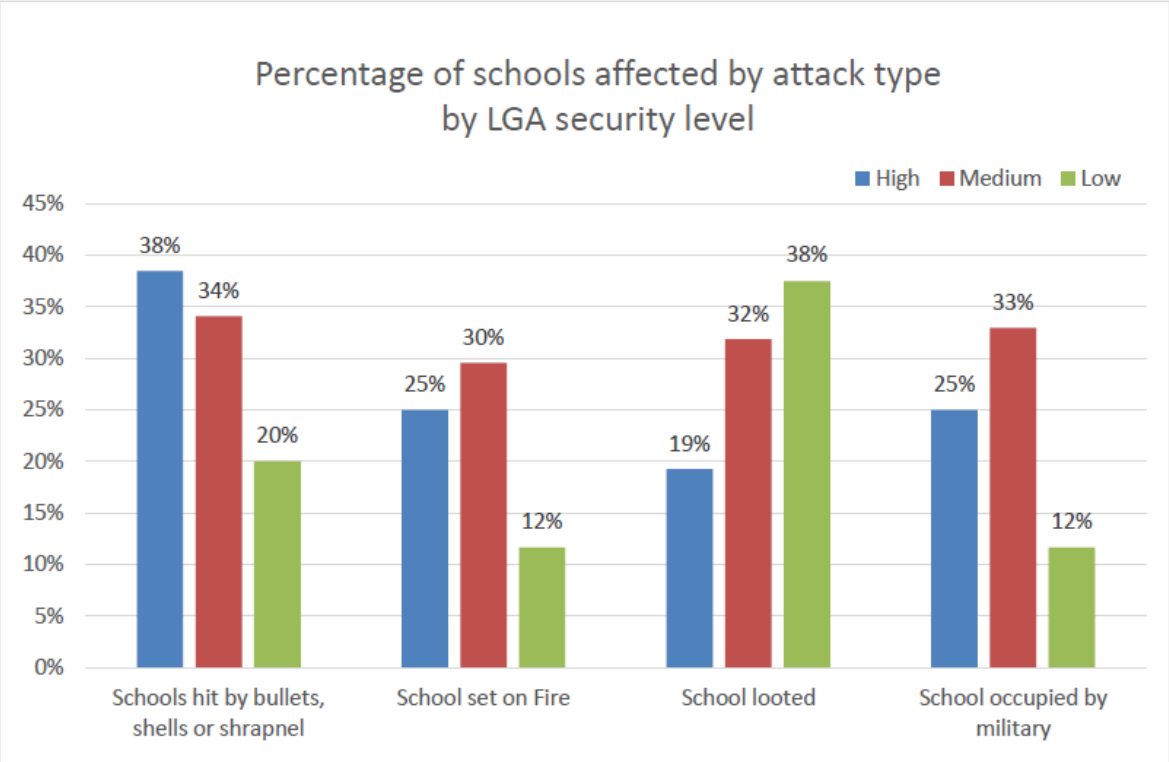
Source: Education Needs Assessment Northeast Nigeria in November 2017

Damaged classrooms stand empty at a school (currently closed) in Kondugo

Source: Education Needs Assessment Northeast Nigeria in November 2017

Summary of school attacks by LGA security level

Source: Mariam, Masha et al (2016).

5.0 Conclusion

Going with the aim of the study and the date obtained conclusion may be drawn that that Boko Haram insurgent is the main wheel driver for the school out drop in borno state of Nigeria, the insurgent has distract the attention of children from going to school after their schools are closed and the social economic has also contribute in the children school out drop, the information in the study can be also use to make conclusion on the current condition of education in borno state.

Reference

Abomaye-Nimenibo, P. P., Samuel, W. A., Umana, E. A., & Udoinyang, P. S. (2020). The Insinuations of Boko Haram Insurgency in North-Eastern Nigeria and a Volte-Face Solution. *Global Journal of Management And Business Research*.

Cook, D. (2018). *The Boko Haram Reader: From Nigerian Preachers to the Islamic State*. Oxford University Press.

Demarest, L., Godefroidt, A., & Langer, A. (2020). Understanding News Coverage of Religious-based Violence: Empirical and Theoretical Insights from Media Representations of Boko Haram in Nigeria. *Journal of Communication*.

Mariam, Masha et al (2016). North-East Nigeria - Recovery and peace building assessment. Washington, D.C. : World Bank Group.

Nwangwu, N.A. (1976). *UPE: Issues prospects and problems.* Benin: Ethiope Publishing.

Ocho, L.O. (1988). *The philosophy of education for Nigeria*. Enugu: Harris Printing & Publishing.

Ocho, L.O. (2005). *Issues and concerns in education and life*. Enugu: Institute of Development Studies , University of Nigeria.

Shekwo, J. (2018). The Challenge of Militancy and Terrorism to Leadership and Development in Nigeria. *FULafia Journal of Social Sciences*, *1*(3), 41-54.

15 UNICEF (2017). More than half of all schools remain closed in Borno State, epicentre of the Boko Haram crisis in northeast Nigeria. https://www.unicef.org/media/media_100953.html

17 Plan International (2017). A Child Protection and Education Needs Assessment in Selected Communities in Borno and

18 HRW (2016). They Set the Classroom on Fire. https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/nigeria0416web.pdf

HRW (2016). They Set the Classroom on Fire. https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/nigeria0416web.pdf

Plan International (2017). A Child Protection and Education Needs Assessment in Selected Communities in Borno and Adamawa States.

23 HNO (2018)

SOĞUK SAVAŞ SONRASI FENOMENİ OLARAK İSRAİL-HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ: "STRATEJİK ORTAKLIĞIN" İMKÂNLARI VE KISITLARI

Dr. Öğretim Üyesi Tuğçe ERSOY CEYLAN
Uluslararası İlişkiler Bölümü, İzmir Demokrasi Üniversitesi
Orcid ID: 0000-0001-5478-3539

ÖZET

İsrail 1948 yılında kuruluşunu ilan ettiğinde onu ilk tanıyan ülkelerden biri Hindistan olmuştur ancak takip eden kırk yıllık süreçte iki ülke arasında diplomatik, stratejik ya da kültürel ilişkiler kurulmamış, özellikle Hindistan İsrail'e yönelik mesafeli tutumunu sürdürmüştür. Ancak Soğuk Savaş'ın bitmesini takiben 1992 yılında Hindistan İsrail ile çok yönlü diplomatik ilişki kurmaya başlamıştır. Bu çalışmada Soğuk Savaş sonrası dönemde iki ülkeyi bir araya getiren dinamikler ortaya konmaya çalışılacaktır. İki kutuplu konjonktürün değişmesiyle birlikte uluslararası sistemde yaşanan dönüşümün iki ülkeyi yaklaştırmasındaki rolü belirlenmeye çalışılacaktır. Bu noktada Amerika Birleşik Devletleri'nin bir süper güç olarak etkisi de ele alınacaktır. Bununla beraber bu çalışmada iki ülkenin istikrarlı bir ilişkiyi devam ettirmesinin önünde duran muhtemel engeller ve kısıtlar da tartışılacaktır. Böylelikle iki ülke arasındaki ilişkinin doğasının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İsrail, Hindistan, stratejik ortaklık, işbirliği, kısıtlar

INDO-ISRAELI RELATIONS AS A POST-COLD WAR PHENOMENON: THE OPPORTUNITIES AND RISKS OF "STRATEGIC PARTNERSHIP"

ABSTRACT

When Israel was established, India was among the countries that immediately recognized her. However, the following forty years a mutual diplomatic, strategic, or cultural relation has been absent. Especially, India has kept Israel at a distance during that period. But after the Cold war, India has begun to build a multilateral relationship with Israel in 1992 onwards. This study would seek to reveal the dynamics that brought two countries together. It would also analyze the role of the change within the international system in the rapprochement of India and Israel. To ascertain this role, the study would also discuss the influence of US as a superpower. By doing so, the study would introduce the possible opportunities and limits that stand by stable mutual relations.

Keywords: Israel, India, strategic partnership, cooperation, limits

Giriş

İsrail 1948 yılında kuruluşunu ilan ettiğinde onu ilk tanıyan ülkelerden biri Hindistan olmuştur ancak takip eden kırk yıllık süreçte iki ülke arasında diplomatik, stratejik ya da kültürel ilişkiler kurulmamış, özellikle Hindistan İsrail'e yönelik mesafeli tutumunu sürdürmüştür. Ancak Soğuk Savaş'ın bitmesini takiben 1992 yılında Hindistan İsrail ile çok yönlü diplomatik ilişki kurmaya başlamış ve bu ikili ilişki bugüne kadar güçlenerek devam etmiştir. Normalleşme iki ülkenin birçok farklı alanda hızla ilişki kurmasını sağlamıştır:

ticaret, tarım teknolojileri, sanayideki uzmanlıkların paylaşılması gibi. Askeri alanda iş birliği ise ilişkilerin stratejik ortaklığa evrilmesini sağlayacaktır.

Hindistan'ın en büyük askeri teçhizat tedarikçisi olan Sovyetler Birliği'nin çöküşü Hindistan'ı milli güvenlik sorunu ile karşı karşıya bırakmıştır ve tedarikçiye ihtiyacı vardır. İsrail ile kuracağı ilişkiler Güney, Orta ve Batı Asya'da Pakistan'ın etkisini kırmak adına efektif ve etkin bir rol oynaması açısından onu güçlü kılacaktır. Ayrıca Sovyet sonrası bir uluslararası sistemde Hindistan ABD'nin hem diplomatik hem de teknolojik desteğine ihtiyaç duymaktadır. İsrail için ise askeri endüstri açısından Hindistan muazzam büyüklükte bir pazardır aynı zamanda -özellikle 11 Eylül'den sonra- Pakistan'ın Ortadoğu'daki İsrail karşıtı politikalarını ve Arap ülkelerine desteğini bastırmak adına Hindistan iyi bir müttefik olabilir.

Bu çalışmada Soğuk Savaş sonrası dönemde iki ülkeyi bir araya getiren dinamikler ortaya konmaya çalışılacaktır. İki kutuplu konjonktürün değişmesiyle birlikte uluslararası sistemde yaşanan dönüşümün iki ülkeyi yaklaştırmasındaki rolü belirlenmeye çalışılacaktır. Bu noktada Amerika Birleşik Devletleri'nin bir süper güç olarak etkisi de ele alınacaktır. Bununla beraber bu çalışmada iki ülkenin istikrarlı bir ilişkiyi devam ettirmesinin önünde duran muhtemel engeller ve kısıtlar da tartışılacaktır. Böylelikle iki ülke arasındaki ilişkinin doğasının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Tarihi Arka plan

Hindistan Britanya'dan bağımsızlığını İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dekolonizasyon sürecinde kazandıktan sonra 1947 yılında kurulmuştur. İsrail ise, yine Britanya mandası altındaki Filistin'den çekildikten sonra BM Taksim Planı ile bölge Araplar ve Yahudiler arasında bölüştürüldükten sonra 1948 yılında kurulmuştur.

İsrail kurulduktan sonraki konsolidasyon sürecinde dizayn ettiği dış politikasında Asya kıtasındaki ülkelerle iyi ilişkiler geliştirmeyi bir strateji olarak belirlemiştir. Nitekim İsrail kendi bölgesinde düşman ülkelerle çevirilidir ve Filistin sorunundan dolayı da bu ülkelerle gerçekleşecek muhtemel bir savaş için teyakkuz halindedir. Bu yüzden İsrail bir dış politika stratejisi olarak önce yakın çevredeki ülkelerle (Türkiye, İran ve Etiyopya) ve azınlıklarla ilişkiler geliştirme yoluna gitmiş; sonra da uzak çevresindeki ülkelerle ittifak, ortaklık ya da işbirliği yollarını aramıştır. Bu arayışın aynı zamanda pazar arayışı olduğunu da belirtmek gerekir. Zira İsrail kendisini tanımayan Arap dünyası ile ekonomik ilişkiler geliştirmekte de zorlanmıştır.

Hindistan İsrail'i 1950 yılında tanımıştır. Ancak tam diplomatik ilişkiler tanımanın hemen akabinde kurulmamış, İsrail Bombay'da 1953 yılında bir konsolosluk açmasına izin verilmiştir (Blarel, 2017:390). İsrail Hindistan ile yakın ilişki kurmak isterken Hindistan'ın kayıtsız davranmasının ardındaki nedenlerden biri o dönem iktidarda olan Kongre partisinin Siyonizm ile Batı kolonyalizmi arasında bir bağ olduğuna inanmasıdır. Bu yüzden İsrail sömürgeci Batı'nın bir uzantısı olarak görüldüğünden ilişki kurulması istenmemiştir. Bununla beraber Hindistan nezdinde İsrail Filistinlilerin anavatanında haksız bir taksim sayesinde kurulabilmiştir ve sömürgecilik karşısında bağımsızlık savaşı vermiş bir ülke olan Hindistan açısından bu kabul edilemezdir. Bu manevi tutum dışında Hindistan'ın İsrail ile ilişki kurmamasında stratejik kaygılarının da olduğunu belirtmek gerekir. Hindistan'ın demografik yapısına bakıldığında azımsanamayacak sayıda Müslüman nüfusa sahip olduğu görülecektir ve iktidar Müslüman azınlığı yabancılaştırmak istememiştir. Filistinlilerin yerlerinden edildiği, mülteci olduğu ve yurtlarına dönmek için mücadele verdiği bir bağlamda Hindistan bu durumu görmezden gelmenin kendisi aleyhine olacağını değerlendirmiştir (Rubinoff, 1995:488-499).

Bununla beraber İsrail bu süreçte Hindistan'a sınırlı askeri yardımda bulunmaktan çekinmemiştir. Bu bağlamda 1962'deki Hindistan – Çin gerginliğinde, 1965 ve 1971'de Pakistan ile yapılan savaşlarda İsrail Hindistan'ın yanında yer almıştır (Rubinoff, 1995:494). Ne var ki, stratejik denebilecek bu yardımların hiçbiri Yeni Delhi'nin İsrail'e yönelik tutumunda herhangi bir değişikliği tetiklememiştir. Hindistan Batı Asya politikasında Araplardan yana tavır sergilemeye devam etmiştir (Saha, 2019).

Hindistan'ın İsrail'e yönelik tutumu 1991 yılında Soğuk Savaş'ın bitimiyle değişmeye başlamıştır (Kumar, 2017:41). Hindistan her ne kadar Bağlantısızlar Hareketi içerisinde yer alsa da Soğuk Savaş süresince en büyük tedarikçisi ve müttefiki Sovyet Rusya olmuştur. Sovyet Rusya'nın çöküşü ile beraber iki kutuplu konjonktürün yerini ABD liderliğindeki bir yeni düzene bırakması ile Hindistan tutum ve politikalarını gözden geçirmek zorunda kalmıştır (Rubinoff, 1995:503).

ABD'nin uluslararası sistemin tek süper gücü olarak konumunu konsolide etmesi ile beraber İsrail'in de Ortadoğu'da giderek artan bir rol üstlenmesi Hindistan'ın İsrail ile yakınlaşmasının önünü açtı (Kumar S. , 2008:674). Dolayısıyla İsrail Hindistan ilişkileri bir Soğuk Savaş sonrası fenomeni (Inbar, 2004:91) olarak Ortadoğu, Orta Asya ve Hint Okyanusu kıyılarını içeren stratejik alanın önemli bir bileşeni haline geldi.

Soğuk Savaş Sonrası İsrail Hindistan İlişkileri

Hindistan'ın İsrail ile yakınlaşmasının ardında ortaya çıkan yeni konjonktürün beraberinde getirdiği değişimler olduğu gibi Hindistan'ın İsrail ile ilişki kurmasını engelleyecek faktörlerin de ortadan kalkmış olması da vardı.

Öncelikle Soğuk Savaş sonrası dönemde enerji sektöründe yaşanan değişimin petrol ihraç eden Arap ülkelerinin siyasi manevra alanını azalttığını belirtmek gereklidir. 1970'li yıllarda olduğu gibi enerji krizleri yaşanacağı korkusu giderek azalmış; petrol pazarı alıcı piyasası haline gelmiştir. Bu da Hindistan gibi birçok ülkenin İsrail ile yakınlaşmasının önündeki engellerden biri olan Arap itirazının ağırlığını azaltmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile aynı zamanda yaşanan ABD liderliğinde Irak'a karşı yürütülen Körfez Savaşı da bölgedeki yeni süper gücü ve yeni konjonktürü tanımlaması açısından önem arz etmiştir. Zira Arap ülkeleri artık İsrail ile sıkı ittifak ilişkisi içinde olan ABD ile iyi geçinmek zorundadır, bu bağlamda İsrail'in üçüncü taraflarla kuracağı ilişkilere yönelik itirazları da marjinalleşmiştir. Ayrıca 1991 yılında başlayan Madrid ve Oslo ile devam eden Arap-İsrail barış süreci de Hindistan ve İsrail yakınlaşması için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir (Menon ve Pandey, 2005:32).

Bu arkaplan ışığında 29 Ocak 1992 tarihinde iki ülke tam diplomatik ilişki kurduklarını resmen ilan etmiştir (Ray, 2006:1310). Bu açıklamanın dönemin Hindistan Başbakanı Rao'nun ABD ziyaretinden hemen önce yapılması Hindistan'ın İsrail ile yakınlaşmasının ardındaki motivasyonlardan birinin kendi bölgesinde SSCB'den boşalan boşluğu bir an önce doldurarak bölgesel düşmanlıklar karşısında elini güçlendirmek istemesinin hesapladığını söylemek mümkündür. Bu dönemde İsrail ile ilişkilerini yumuşatma yönünde eğilim gösteren sadece Hindistan olmamıştır. Rusya, Çin ve Türkiye de değişen şartlara uyum sağlamak adına İsrail ile tam diplomatik ilişki kuran ülkeler arasındadır. Hindistan'ın 1980'lerden beri İsrail ile ilişkilerini geliştirmekte olan Çin'in ardında kalmamayı hesaplamış olabileceğini de belirtmek gerekir. Dolayısıyla Hindistan İsrail arasındaki ilişkinin iyileşmesini ve gelişmesini Washington ile sıkı ilişkileri olan ve ilerlemiş teknolojiye sahip bir uluslararası aktör ile normalleşmeyi öngören bir Soğuk Savaş sonrası fenomeni olarak konumlandırmak mümkündür. Böylelikle İsrail de Sovyet uydusu olan ülkelerle ilişkileri geliştirme fırsatını yakalamıştır.

1992 yılında tam diplomatik ilişkilerin başlamasının ardından İsrail ile Hindistan arasında karşılıklı üst düzey ziyaretler artmış ve bu süreçte birçok ticaret anlaşması imzalanarak tarımsal ve endüstriyel projeler hayata geçirilmiştir. İki ülke arasında doğrudan havayolu bağlantıları kurulmuştur. Hindistan Hong Kong'dan sonra İsrail'in Asya'daki ikinci en büyük ticari ortağı olurken kültürel bağlantılar da kurulmuş ve bu girişimlerin hiçbiri Hindistan'ın Soğuk Savaş döneminde korktuğu gibi Müslüman azınlığın tepkisiyle karşılaşmamıştır.

İki ülke arasındaki yakınlaşma Hindistan'ın hesapladığı gibi ABD nezdinde de birtakım gelişmelerin yaşanmasının önünü açmış; ABD 1999 yılında Hindistan'ın 1998'de gerçekleştirildiği nükleer denemelerden sonra uyguladığı yaptırımları kaldırdığını açıklamıştır. Bu açıklamayla İsrail'in de Hindistan ile yakınlaşma yönünde ABD'den gelecek muhtemel itirazlara değin endişelerini ortadan kaldırmıştır.

İsrail – Hindistan Stratejik Ortaklığının Veçheleri

İki ülkenin de kendi bölgelerinde uzatmalı çatışma yaşadığı ve komşularıyla bir dizi savaş yaptığı vakıadır. Hindistan Çin ve Pakistan ile; İsrail ise Mısır, Suriye, Ürdün ve Lübnan ile savaşlar yapmıştır. Her iki ülke de düşük yoğunluklu çatışma süreci içerisine girmiştir ve her iki ülkenin de bölgesinde kitle imha silahlarına sahip olan rakipleri vardır. Dolayısıyla iki ülkenin de kendi bölgesinde kuşatılmış hissettiğini ve daimi bir tehdit algılaması içinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu tehdit algısını azaltmak için iki ülke askeri ve teknolojik alanda stratejik bir işbirliği kurmayı önemsemiştir.

Savunma. İki ülke arasındaki savunma işbirliği 1995 yılından itibaren askeri personeller arasındaki resmi ziyaretlerle rayına oturmuş; 1997 yılında Yeni Delhi'nin İsrail'e askeri ataşe gönderme kararıyla somutlaşmıştır (Inbar, 2004:94). Hindistan savunma bağlamında İsrail'in askeri teçhizat üretiminden ve ordunun tecrübesinden istifade etmek istemiştir (Khan, 2011:138). Soğuk Savaş'a kadar Hindistan'ın silah tedarikçisi olan SSCB'den boşalan yeri İsrail ile ikame etme yoluna gitmiştir (Kumar, 2017:42-43). Ancak iki ülke arasında savunma alanında gelişen bu ilişkiyi askeri ittifak olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Hiçbir taraf diğerinin bölgesindeki çatışmanın içine çekilmeyi tercih etmemektedir. Bu işbirliğinin kurulmasındaki amacın her iki ülkenin savunma kapasitelerini artırmaya yönelik olduğuna vurgu yapılır. Nitekim ne İsrail Pakistan'ın düşmanı ne de Hindistan Arap ülkelerinin düşmanı ya da Filistin davasından desteğini çekmiş gibi görülmeyi istememektedir (Inbar, 2004:94). Dolayısıyla iki ülke arasındaki savunma ilişkilerinin silah tedariki, askeri donanımın beraberce üretimi ve teröre karşı mücadele ile düşük yoğunluklu çatışmada işbirliği ve siber güvenlik gibi alanlarda şekillendiğini söylemek mümkündür.

Radikal İslam. Her iki ülkenin de radikal İslam tehdidi algılaması iki ülkeyi yakınlaştıran faktörlerden bir diğeridir (Noor, 2004:100). 1979 İran İslam Devrimi'nin Orta Asya'daki yankıları Hindistan'ı endişelenmiştir. Özellikle bu devrimin o dönem General Ziya-ül Hak tarafından bölgeyi İslamlaştırma çabalarında bir meşruiyet zemini olarak kullanılması ve o dönem Afganistan'daki gelişmeler Hindistan içindeki radikal Müslümanları da mobilize etmiştir (Khan, 2011:133). Pakistan'ın aşırılıkçıları cesaretlendirmesi Hindistan'ı endişelendirdiği gibi İsrail'i de endişelenmesine neden olmuştur (Rubinoff, 1995:491). Pakistan nükleer silaha sahip bir ülke olduğu gibi İran'ın uranyum zenginleştirme sürecinde katkısının olduğuna yönelik istihbarat raporları İsrail'in tehdit algılamasının yükselmesinde etkili olmuştur (Noor, 2004:97-98).

Bununla beraber Suudi Arabistan'ın İslami köktenciliğin yayılmasındaki rolü de iki ülkeyi bir araya getiren ortak endişelerden biridir (Inbar, 2004:93). Suudi kraliyet ailesinin Müslüman aşırılıkçıları finanse ettiği olgusu gerek Hindistan'daki gerekse de İsrail'deki saldırıları

finanse eden ülke olduğu iddiaları bağlamında ABD'nin Riyad üzerinde baskı oluşturmaya teşvik etmenin yollarını aramaya itmektedir.

Hint Okyanusu. İsrail için Doğu'daki ülkelere transit bir yol olarak görülen Hint Okyanusu ekonomik açıdan önem arz eder. Arap komşularıyla olan sorunları yüzünden karayolunu kullanamayan İsrail açısından Güneydoğu Asya'ya yönelik ihraç yolu olmasından mütevellit özellikle Bab el-Mendeb boğazının kullanıma açık olması elzemdir. Bununla beraber İsrail'in Etiyopya ve Eritre gibi ülkelerde askeri varlık geliştirebilmesi yine bu boğaza bağlıdır. Aynı şekilde Hint okyanusu kıyısında bulunan Kenya ve Güney Afrika da bu bağlamda İsrail'in ilgi alanındadır. Burada askeri bir varlık oluşturmak istemesinin sebebi İran'a karşı savunma hattı oluşturabilmektir (Inbar, 2004:100).

Orta Asya. Hindistan için Orta Asya hem stratejik hem de kültürel bağlantılarının olduğu bir bölgedir ayrıca enerji bakımından zengin olması sebebiyle önem arz eder. Bölge ayrıca Çin ve Pakistan'ın da nüfuz alanı olduğundan dolayı Hindistan açısından burada etkili ilişkiler kurmak ve etkin varlık göstermek elzemdir. İsrail açısından da Orta Asya gerek diplomatik ve iş bağları kurmak açısından gerekse de askeri teçhizat tedariki açısından stratejik öneme haizdir (Menon ve Pandey, 2005:34). İki ülke bölgedeki İran ve Suudi Arabistan kaynaklı radikal İslam tehdidini azaltmak hususunda aynı kanaatlere sahiptir (Ray, 2006:1312).

ABD'nin Çin ve Pakistan ile ilişkileri Hindistan'ın Washington'a şüphe ile yaklaşmasına sebep olmuşsa da, 11 Eylül saldırılarından sonra iki ülke arasında amaç birliğinin hâsıl olduğunu belirtmek mümkündür (Noor, 2004:101).

Sonuç

Hindistan'ın konjonktürel stratejik endişeleri sebebiyle soğuk bir başlangıç yapan İsrail Hindistan ilişkileri, yine bir konjonktürel değişim neticesinde 1990'lı yıllardan itibaren giderek gelişmiş ve stratejik ortaklığa evrilmiştir. Sistem düzeyindeki değişimlerden etkilenen ikili ilişkilerin bu bağlamda uluslararası politikada Soğuk Savaş sonrası bir fenomen olarak değerlendirilebileceği görülmüştür.

İki ülkenin ilişkileri hiçbir zaman askeri ittifak seviyesine çıkmamış ve böylesi bir tutum arzulanmamış olsa da, stratejik ortaklığın her iki ülkeye yarar sağlayacağı yönünde ortak kanaat oluşmuş ve iki ülke askeri, ekonomik, ticari ve diplomatik alanlarda ortaklığını ilerletmiştir. İsrail Hindistan işbirliğinin ABD öncülüğünde yürütülen teröre karşı savaşta da değerli olduğunu gören Washington ilişkilerin geliştirilmesi hususundaki desteğini ve teşvikini açıkça göstermiş; tıpkı Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesi sürecine dâhil olduğu gibi Hindistan İsrail yakınlaşmasında da baş aktörlerden biri haline gelmiştir. Nitekim ABD açısından Hint Okyanusu'ndaki çıkarları düşünüldüğünde ikili ilişkilerin gelişmesi yönündeki teşviki anlaşılır hale gelir.

Bu açıdan ikili ilişkilerin sürmesinin ve gelişmesinin jeo-stratejik yansımalarının olduğu; bunların sadece iki ülke nezdinde değil büyük güçler nezdinde de önem arz ettiği görülmüştür.

Kaynakça

Blarel, N. (2017). Assessing US Influence over India–Israel Relations: A Difficult Equation to Balance? *Strategic Analysis,, 41*(4), 384-400.

Inbar, E. (2004). The Indian-Israeli Entente. *Orbis*, 89-104.

Khan, Z. A. (2011). Development in Indo-Israel Defence Relations Since 9/11: Pakistan's Security Concern and Policy Options. *South Asian Studies, 26*(1), 131-151.

Kumar, S. (2008). Dynamics of Post-Cold War U.S. Foreign Policy and The Shaping of Indo-US Relations. *Indian Jorunal of Political Science, 69*(3), 673-680.

Kumar, S. (2017). Indo-Israeli Relations: A Quest for Great Power Status Since 1991. *Jewsih Political Studies Review, 28*(3/4), 38-45.

Menon, R., & Pandey, S. (2005). An Axis of Democracy? The Uncertain Future of Israeli-Indian Relations. *The National Interest, 80*, 29-36.

Noor, S. (2004). Indo-Israel Relations: Repercussions for Pakistan. *Pakistan Horizon, 57*(3), 91-104.

Ray, D. (2006). Genesis and Fruition ıf Indo-Israel Cooperation. *Indian History Congress, 66*, 1309-1315.

Rubinoff, A. G. (1995). Normlization of India-Israel Relations: Stillborn for Forty Years. *Asian Survey, 35*(5), 487-505.

Saha, A. (2019). The India-Israeli Secuirty Relationship: NAture, Scope and Challenges. *Strategic Analysis*, 1-13.

HALKLA İLİŞKİLER PERSPEKTİFİNDEN DİJİTAL PLATFORMLARDA İÇERİK ÜRETİMİ

Arş. Gör. Dr. Yeliz KUŞAY
Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
Orcid ID: 0000-0002-8293-5875

ÖZET

Dijital platformlar, kurumların hedef kitlelerine aktarmak istedikleri mesajları iletmeleri konusunda sonsuz bir özgürlük alanı sunmaktadır. Geçmişte haber değeri taşıyan bir konunun basın bültenleri ile aktarımı, günümüzde dijital platformlar üzerinden yapılmaktadır. Dijital platformlarda içerik üretimi, daha geniş bir hedef kitleye ulaşma ve medya ilişkilerinin ötesinde kendine has kurallarını oluşturmaktadır. Kurumlar halkla ilişkiler bağlamında sahip oldukları geleneksel basın bülteni bakış açılarını; kurumsal web sayfalarındaki basın bültenlerine, sosyal medya hesaplarına, sanal topluluklara, forum ve bloglar üzerinden elektronik ortamlara entegre etmektedirler. Kurumlar bu ortamlar üzerinden hedef kitlelerin dikkatini çekmek, hedef kitleleri bilgilendirmek, yönlendirmek, ikna etmek, hedef kitleler üzerinde alışkanlık, tutum ve davranış değişikliği yaratmak amacıyla daha geniş bir iletişim bakış açısı ile içerik üretmektedirler.

Çalışmada betimsel analiz doğrultusunda, araştırmaya ilişkin sorulara cevap aranmaktadır. Araştırma, Social Media Awards Türkiye 2020 Jüri ödülüne layık görülen ve rastgele örneklem yöntemi ile belirlenen üç proje ile sınırlandırılmıştır. Kurumların dijital platformlardaki içerik paylaşımlarını değerlendirmek için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Durum tespiti yapılmıştır. Araştırma kapsamında dijital halkla ilişkiler sürecinde güçlü içerik yapılanmasının oluşturulması için gerekli olan unsurlar ele alınmaktadır. İçeriğin niteliği, hedef kitleye ve platform yapısına uygunluğu örnek proje içerikleri üzerinden değerlendirilmektedir. Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre, gerçekçi, eş zamanlı, duygusal bağ oluşturabilen, eğlence amaçlı ve insan odaklı yaratıcı uygulamaların, yeni iletişim ortamları ve sosyal medya platformları ile entegre bir şekilde sunulmasının gerek daha fazla kişiye ulaşma gerekse sosyal etkileşim adına önemli olduğu tespit edilmiştir. Dijital platformlar üzerinden yapılan içerik paylaşımlarında hedef kitleye ulaşmada kamuoyunu bilgilendirme, çift yönlü asimetrik ve simetrik iletişim yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Çalışma halkla ilişkiler perspektifinden etkili içerik üretimi konusunda nelerin yapılması gerektiği, kısa sürede geniş kitlelere ulaşılabilirliğin sağlanması ve doğru hedef kitleye ulaşmanın öneminin vurgulanması açısından bundan sonraki çalışmalara örnek teşkil edecektir.

Anahtar kelimeler: Halkla İlişkiler, İçerik Üretimi, Sosyal Medya

CONTENT CREATION FOR DIGITAL PLATFORMS FROM THE PERSPECTIVE OF PUBLIC RELATIONS

ABSTRACT

Digital platforms provide an unlimited area of freedom for organizations to communicate the messages they intend to convey to their target audience. In the past, the transmission of a newsworthy subject was being done by press releases whereas it is now done via the digital platforms. Creating content on digital platforms establishes its own rules beyond reaching a wider target audience and media relations. Within the context of public relations, the institutions integrate their traditional press release perspectives into press releases on corporate web pages, social media accounts, virtual communities, electronic media via forums and blogs.. The content is crated with a wider communication perspective in order to inform, direct, persuade target audiences and draw attention of them, and create a change in habits, attitudes and behaviors through these environments.

In line with the descriptive analysis, the questions for which answers are sought with respect to the structure of the research are formed in this study. The research is limited to three projects which were awarded the Jury Prize in Turkey's Social Media Awards 2020 and identified by random sampling method. The content analysis method was used to evaluate the content sharing of institutions on digital platform and a due dilligence has been performed. The necessary aspects to create a strong content structure in the digital public relations process are examined, within the scope of the research. The quality of the content and its convenience to the target audience and platform structure are evaluated via the sample project contents. According to the data obtained as a result of the research, it has been determined that the integration of realistic, simultaneous, emotional, entertainment and people-oriented creative applications with new communication environments and social media platforms is important both for reaching more people and for social interaction. It is observed that the methods of informing the public, bidirectional asymmetric and symmetric communication in reaching the target audience are used in content sharing made on digital platforms. The study will set an example for future studies in terms of what needs to be done for effective content production from a public relations perspective, providing access to large masses in a short period of time and emphasizing the importance of reaching the right target audience.

Keywords: Public Relations, Content Creation and Social Media

GİRİŞ

Yeni iletişim teknolojilerinin çeşitliliği ve uygulama alanları kullanıcılar için cezbedici bir önem arz etmektedir. Her geçen gün artan kullanıcı sayısı kurumları da bu platformlarda içerik üretmeye ve rakiplerinden sıyrılıp fark edilmeleri için yeni stratejiler geliştirmelerini gerekli kılmaktadır. Halkla ilişkiler perspektifinden dijital platformlarda içerik üretimi geleneksel medyada sunulan basın bültenleri anlayışı ile örtüşmektedir. Hedef kitleye ulaşmak, hedef kitleyi bilgilendirmek, kurumun tanınırlığını pekiştirmek ve artırmak, imaj ve prestijine katkı sağlamak ya da kurumun hedef ve amaçları bağlamında haber değeri kazandırılan basın bültenleri, dijital platformlar sayesinde online basın bültenlerine dönüşürken daha geniş bir yelpazede bir değişimi beraberinde taşımaktadır. Geleneksel medyada eşik bekçilerinin denetiminden geçerek kontrollü ve sınırlı bir içerik üretilirken; dijital platformlar ve sosyal medya ortamları kurumlara özgürce kendilerini ifade etme imkânı sunmaktadır. Elbette ki bu özgürlük, içerik yönetim stratejisini doğru oluşturan kurumları

hedef kitleleriyle buluşturmakta ve etkileşim oranını önemli kılmaktadır. Sadece içerik üretmek değil, üretilen içeriğin kullanıcılar tarafından algılanması da önem kazanmaktadır.

İçerik üretiminde sosyal etkileşimi artırmak ve geniş kitlelere ulaşmayı sağlamak için nelerin yapılması gerektiğine yönelik Social Media Award Ödülleri Türkiye 2020 Jüri ödülleri kapsamında seçilen başarılı kampanyalar üzerinden içerik üretimleri değerlendirilmiştir. Araştırma dijital platformların katılımcılık, açıklık, karşılıklılık, topluluk oluşturmak, eş zamanlılık ve bağlantılılık özellikleri çerçevesinde dijital platformun yapısı, hedef kitleye uygunluk ve içeriğin yapısına yönelik özellikleri ortaya koymaktadır. Halkla ilişkiler modelleri; basın ajansı/tanırım, kamuyu bilgilendirme, çift yönlü asimetrik ve simetrik model, iletişim uygulamaları üzerinden içeriklerin kullanıcılar tarafından yeniden üretimi ve etkileşimi açısından yorumlamaktadır.

Araştırma içerik üretiminde hedef kitle, içerik paylaşımının yapılacağı dijital platform ve içeriğin yapısı konusunda profesyonel iletişim stratejisi ve temel anlamda teknik bilgi gereksinimi hatırlatmaktadır. Araştırmanın alanyazına katkı sağlaması umulmaktadır.

1. Basın Bülteninden Dijital Platformlarda İçerik Üretimine

Basın bültenleri, yıllarca halkla ilişkiler uygulamalarının daha geniş kitlelere ulaştırılmasını sağlamak ve medya ile iletişimin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Basınla ilişkilerin yürütülmesi, haber değeri kazandırma, basın bülteni yazma, bültenlerin televizyon, gazete, dergiye yönelik formatlarının düzenlenmesi ve haber takiplerinin yürütülmesi gibi birbiri içine geçen konuları kapsamaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte, sesini duyurmak isteyen kurumlar hedef kitlelerine ulaşabilmek için elektronik ortamlara yönelmektedir. Artık medyanın elinde biriken onlarca bülten arasından ve eşik bekçilerinin onayından sıyrılmak yerine kurumların doğrudan iletişimini sağlayan bir yapı söz konusudur. Bu yapı kendi içerisinde daha geniş özgürlükleri, yeni kuralları ve yeni bir formatı gündeme taşımaktadır. Online basın bültenleri ile başlayan bu süreç içerik üretiminin düzenlenmesi gibi daha geniş bir yelpazede pek çok değişimi de beraberinde getirmektedir.

Kurumlar, halkla ilişkiler bağlamında sahip oldukları geleneksel basın bülteni bakış açılarını, kurum web sayfaları, online basın bültenleri, sosyal medya hesapları, sanal topluluklar forum ve bloglar üzerinden elektronik ortama entegre etmektedir. Kurumların ürettiği içerikler ya da amaçları doğrultusunda içerik üretimine imkan oluşturacak verilerin sunumu daha geniş bir alanda halkla ilişkiler başlığından daha çok iletişim yönetiminin bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Halkla ilişkiler profesyonelleri, kurumla ilişkili olan biri durumu, basın bültenleri aracılığıyla hedef kitlelerine ulaştırmada; kurumun tanınırlığını pekiştirmek ve artırmak, imaj ve prestijine değer kazandırmayı amaçlamaktadırlar. Dijital ortamlar ise çoklu medya ortamlarına imkan sağlarken, halkla ilişkiler profesyonellerinin basın bülteninden daha fazla anlam içeren içerik hazırlaması gerekliliğini gerekli kılmaktadır. Bu da disiplinler arası bir iletişim yönetimi anlamına gelmektedir. Geleneksel basın bülteni anlayışı dijital ortamlar ile birlikte içerik üzerimi formatına dönüşmektedir.

2. Dijital Platformlar ve İçerik Üretimi

Dijital platformlarda içerik, kurumun sahip olduğu web sitesinin tasarımı ile başlayıp, sosyal medyada paylaştığı mesajlar, mesajların tasarımı ve içeriğine, paylaştığı sloganlarla beraber renk, grafik, şekil, gösterge, sembol, imaj ve stillerinin tamamını kapsamaktadır (Koçak, 2016: 223). Kullanıcılara aktarılmak istenen, her bir yazı, görsel ve işitsel metin, fotoğraf/resim, video, postlar, tasarımdan renk kullanımına kadar içeriğin algısına etki etmektedir.

Dijital platformlarda içerik üretiminde, mevcut veya potansiyel hedef kitleleri daha iyi tanımak için yapılacak analizler doğrultusunda beklentilere yönelik doğru içeriğin, doğru hedefe ulaştırması önem taşımaktadır (Yılmaz ve C. Şimşek, 2018: 1263).

Elbette ki pek çok uyaranın söz konusu olduğu dijital ortamlarda hedef kitlenin dikkatini çekmek, hedef kitleyi bilgilendirmek, ikna etmek, beklentiler noktasında yönlendirebilmek, itibar oluşturabilmek, hedef kitle alışkanlık, tutum ve davranışlarında değişiklik oluşturabilmek multidisipliner bir alanda çalışmayı ve daha geniş bir bakış açısı ile iletişimi yürütmeyi gerektirmektedir. Gerek geleneksel gerekse teknolojinin içerisinde olduğu bu ortamların ortak noktası iletişim üzerinden süreci yürütmesidir.

Safko ve Brake "The Social Media Bible" (2009: 23-32) adlı çalışmalarında dijital halkla ilişkiler araçlarını sosyal ağlar, içerik yayınlayan siteler, fotoğraf, video ve ses paylaşım, mikrobloglar, sanal oyun ortamları, kişisel canlı yayınlar, sanal dünyalar, , kişiler arası iletişim araçları, mobil araç uygulamaları, bilgi toplama ve saklamaya yarayan araçlar, RSS uygulamaları (RSS 2.0), arama motorları olarak sıralamaktadırlar. Zaman içerisinde bazı uygulamalar sürecini tamamlayıp ortadan kalkarken, kimi uygulamalar gelişerek birbirine entegre yeni bir formda işlevselliğini sürdürmektedir.

Dijital platformlara, kurum ve hedef kitle iletişimi açısından yaklaşacak olduğumuzda dikkat çeken özelliklerini sıralamak mümkündür (Akar, 2011: 22);

- Dijital platformlar ve sosyal medya katılımcı yapısı ile birlikte kullanıcıları içerik üretmeye yönlendirirken, kullanıcıların iletilen mesajlara yönelik geri bildirimde bulunmalarını da sağlamaktadır.
- Açıklık yapısı ile birlikte her bir kullanıcının ulaşımına yöneliktir.
- Kullanıcıların işin içine dâhil olabildiği karşılıklılık yapısı çift yönlü iletişimi başlatmaktadır.
- Kullanıcılar beğeni, ilgi alanı, ortak konular açısından topluluk oluşturma yapısı dâhilinde daha etkili, hızlı içerik üretimi ve paylaşımı gerçekleştirme imkanı bulmaktadır.
- Zamansal ve mekânsal farklılık ve uzaklıkların ötesinde ayrım gözetmeksizin tüm kullanıcılar eşzamanlılık yapısı ile içeriklere ulaşmakta ve kurumlar paylaşımlarını gerçekleştirmektedir.
- Dijital platformlar arasındaki entegrasyon, bağlantılı olma yapısını ortay koymaktadır.

Yeni iletişim teknolojilerinin ve dijital platformların sunduğu olanaklar kullanıcılar ile kurumları daha interaktif ve etkileşimli bir sürecin içerisine dahil ederek katılımcı ve çift yönlü simetrik bir iletişim modeline yönlendirmektedir. Gerek medya ayağı gerekse kurum açısından daha kontrollü yürütülebilecek iletişim süreci, kullanıcılara da açık hale getirilerek kontrol edilmesi daha zor hale dönüşmektedir. Bu durum daha stratejik ve bilinçli bir içerik üretimini ve paylaşımını gerektirmektedir.

Hedef kitle ile iletişimde basın bültenlerinin yaygın bir şekilde kullanımı beraberinde çeşitliliğini doğurmaktadır. Duyuru bültenleri, Haber yaratma bültenleri, planlanmamış haber bültenleri, cevap niteliğindeki bütenler, makale bültenleri, olumsuz haber bültenleri, köşe yazısı notları, mektuplar, misafir köşe yazısı, fotoğraflarla olayın anlatımının sağlanması gibi pek çok amaca yönelik bültenden bahsetmek mümkündür (Newsom ve Haynes, 2005:181-183, Kılınç, Arıcı & Bayçu, 2018: 187). Bu çeşitlilik ilgili hedef kitleleri bilgilendirmek amacı ile online basın bültenleri ve hatta dijital ortamın mümkün kıldığı içerik üretimleri ile de desteklenmektedir. Dolayısıyla amaca ulaşmada kullanılan dil, mesajın aktarımı, benimsenen strateji belli bir bütünlük halinde sunulmaktadır. Kurum, iletişim stratejilerini belli bir konsepte ve düzen üzerine oturtmaktadır.

3. Dijital Halkla İlişkilerde İçerik Üretimi

Kurumların kendilerini ifade etmek, hedef kitlelerini etkilemek ve ikna etmek için izledikleri iletişim stratejileri ve uygulamaları nasıl ki geleneksel iletişim araçları ile aktırılırken belli özellikler taşıyorsa aynı kurallar ve hatta daha dinamik hali dijital platformlar içinde geçerlidir. Mesajın tüm dijital platformlarda aynı olmasından ziyade, dijital ortamın profil yapısına, işlevine ve özelliklerine bağlı olarak aynı konuda farklı içerik üretimlerinin hazırlanması gerekmektedir. Kurum web sayfası üzerinden sunulan içerikle, sosyal ağ sayfasından paylaşılan içeriğin aynı konuda olup ama farklı bir yapı ile hazırlanması gibi. Önemli olan **platforma uygun bir içerik** hazırlamaktır. Özellikle sosyal medya ortamının kendine has jargonu önemsenmelidir (Like yapmak, re-tweetlemek, repost yapmak, tbt yayınlamak gibi…) Teknik bir takım özelliklerde göz önünde bulundurularak dijital platformun yapısına uygun bir içeriğin kullanılmasına özen göstermek gerekmektedir. Daha resmi kurumsal bir dil mi, yoksa daha samimi, eğlenceli bir içerik mi paylaşılacak dijital platformun genel hedef kitle yapısına göre belirlenmektedir. Yani kurumsal web sayfasında, Linkendin, Twitter, Intagram gibi farklı platformları kullanan hedef kitle profilleri ve kullanılacak içerik farklılık göstermektedir.

Platformun yapısına uygun içeriğin hazırlanmasında hedef kitle analizleri önemlidir. Hem dijital platformlara hâkim olan hedef kitleyi hem de kurumdan beklenti ve isteklerinin neler olduğunu bilmek amacıyla hedef kitle analizlerinin yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla içerik üretiminde diğer önemli bir kriter **hedef kitleye uygun içerik**'tir. Halkla ilişkilerde etkin bir iletişim sürecinin gerçeklemesi için yer, zaman, kişi, iş ve işin yapılışının doğru olarak seçilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla hedef kitlenin doğru tanımlanması bu soruların pek çoğuna alınacak olan cevabı kolaylaştırmaktadır. Kurumların nasıl bir içerik üreteceğini, kullanıcıların beklentilerini, hangi platformlarda hangi kullanıcıların yoğunlukta olacağını belirlememize yardımcı olmaktadır. Kurumların hedef kitle tanımlamalarını doğru yapmaları daha fazla kullanıcıya ulaşmalarını sağlamaktadır.

Hedef kitlelerle iletişimi güçlendirecek diğer bir unsur ise **güçlü ve kaliteli bir içerik** yapısının oluşturulmasıdır. İçerikteki, yazınsal mesajtan, kullanılacak renge, yazı şekline, aktarılacak müziğe ve görsele kadar her şey bir bütünlük içerisinde ahenk oluşturmalıdır.

Başarılı bir içerik üretimi; kaynağı güvenilir, saygın, doğrudan, hedef kitlenin ilgi alanına hitap eden, yazım kuralları çerçevesinde açık, net ve anlaşılır ifadelerle, iyi ve kaliteli bir dille iletişim araçlarının özelliklerine göre hazırlanmalıdır (Bayçu vd., 2005: 13-15; Yıldırım, 2018:260). Kullanıcılar tarafından benimsenmiş bir içerik, dijital platformlar üzerinde daha geniş bir dolaşım alanı oluşturmaktadır. Hedef kitle üzerinde daha fazla beğeni, paylaşım ve retweet, repost gibi etkileşime fırsat sunmaktadır. Aynı zamanda içeriğin platformun yapısına uygun olarak hangi zaman aralığında paylaşılması da etkileşimi belirleyici önemli bir unsurdur.

Güçlü ve kaliteli içerik üretimi, yapısal özelliklerin yanı sıra, hedef kitlelerde yaratacağı etkileşim açısından önem taşımaktadır. İçeriğin etki gücünü ve haber değerini artırmak için SEO (arama motoru optimizasyonu) uyumlu anahtar sözcüklerden faydalanılması gerekmektedir. Belli ölçülerde teknik bir uzmanlık gerektirecek olan dijital platformlara yönelik oluşturulacak içeriklerde uzman ve profesyonel desteğine ihtiyaç duyulabilmektedir. SEO uyumlu anahtar sözcüklerin içerik üretiminde kullanılması arama motorlarında kurumun ön plana çıkmasına ve hatta doğru hedef kitlelere yönlendirilmesinde etkisi olacaktır. Arama motorunda öne çıkma, kurumu online görünürlük avantajı ile birlikte kurumun bilinirliğine katkı sağlamaktadır.

Kurumlar dijital platform içeriklerinde başarılı çalışmalara imza atmak için; kullanacakları anahtar kelimelerin belirlenmesi kadar hangi sıklıkta, hangi zaman diliminde içerik paylaşılması gerektiğine dikkat etmektedir. İçeriklerin güncellenme sıklığı, kurumsal bloglarda yer verilecek içerik konularının belirlenmesi ve hangi dijital platformların öncelikle kullanılması gerektiği gibi pek çok unsur göz önünde bulundurulmaktadır (Kuşay, 2018: 145).

Dijital platformlar üzerinden yapılacak olan içerik paylaşımları, kurumun amaç ve hedefleri ile doğrudan ilişkilidir. Kurumsal yönetim anlayışının bir parçası olan halkla ilişkiler, iletişim stratejilerini içerik üretimlerine yansıtmaktadır. Kurumla doğrudan ilgili olmayan bir konuda yapılan bir içerik paylaşımı bile kurumun imajına, itibarına ve prestijine etki etmektedir.

Dijital platformlarda halkla ilişkiler perspektifinden içeriğin üretimi J. Grunig'in (2005: 311) belirttiği gibi tek ya da çift yönlü, simetrik ve asimetrik yapısıyla aktarılmak istenen mesajın yönünü ve amacını belirlemektedir.

Basın ajansı/tanıtım modeli temsilci PT. Barnum ile gündeme gelip, asılsız haberler ya da abartılı haberler ile hedef kitlenin ilgisini çekmeyi amaçlamaktadır. Kamuyu bilgilendirme modeli ise gerçekçi bilgiler ile hedef kitlenin bilgilendirilmesidir. J. Grunig (2005: 310) bu iki modeli, bilginin bir iletişim kanalı üzerinden kurumdan hedef kitleye yönelik tek yönlü yayılması olarak ifade etmektedir. Grunig ve ve Hunt (1984) kurumların motivasyon sağlamak, ikna etmek gibi nedenlerle kamudan bilgi edinmesi ve kamuyu tekrardan bilgilendirmesini çift yönlü asimetrik model olarak açıklarken; tarafların birbirlerini anlamaları ve "gerçeği söyleme" anlayışı üzerinden tarafların birbirlerini anlamasını ve yorumlamasını çift yönlü simetrik modelle açıklamaktadırlar.

Dijital platformlarda hedef kitlelerle iletişimi sağlamak için üretilen içeriklerde de bu modellemelerin her birinin kurumun amacı ve hedefleri ile bağlantılı olarak kullanılabileceğini söylemek mümkündür.

4. Dijital Halkla İlişkilerde İçerik Etkileşimini Artırmanın Yolu

Kurumlar dijital ortamlarda amaçları doğrultusunda üretecekleri içerikleri, hedef kitleye yönelik yapılacak sağlıklı bir analiz çalışması sonrasında netleştirmelidir ki, daha etkili sonuçlara ulaşılmalıdır. Dipsiz bir kuyu niteliğinde pek çok mesajın yer aldığı dijital platformlarda özgürce varlık göstermekten çok, hedef kitleye ulaşabilmek ve etki oluşturabilmek önem taşımaktadır. Bu yüzden içerik üretiminde hedef kitlenin özelliklerini bilmek ve stratejik iletişimi iyi yönetebilmek hedef kitleye nasıl ulaşılması gerektiği konusunda sağlam ipuçları sunacaktır. Bütün bunların tasarlanmış hali üretilen içeriklere yansıtılmalıdır. Görselliğin etkili olduğu bu süreçte, üretilen içeriklerde; kısa ve açık net metinler, videolar, hızlı güncellemeler, interaktif yapı, online uygulamalar arasında bütünsel bir uyumun sağlanması, kullanıcılar da içeriğe dahil ederek ivme kazandırmakta ve etki gününü artırabilmektedir.

Kurumların dijital platformlarda iletmek istedikleri mesajların/ içeriklerin üretilmesinde dikkat edilmesi gereken özellikler şunlardır (Handley ve Chapman, 2013: 115-117);

- Gerçek / Doğru Olmalı: samimi duygular çerçevesinde gerçeklerin aktarılması gerekmektedir.
- İlgi Uyandırmalı: Dijital platforma kullanıcılarının ilgisini çekecek bir içerik amacı, mesaj tasarımı ve neden içeriğin paylaşıldığına dair bilgilerin cevap bulması gerekmektedir.
- İnsan Odaklı Olmalı: Hazırlanan içeriklerin nihayetinde insani bir çıkarıma yol açması; hedef kitlelere ulaşması gerekmektedir.

- Tutkulu Olmalı: paylaşılan içerik, yazan kişiden okuyucusuna kadar herkesi içerisinde çekecek bir güce sahip olmalıdır.
- Orijinal Olmalı: Anlatılmak istenen mesaj, yeni ve farklı bir bakış açısı ile kendine has bir özellik taşımalıdır.
- Şaşırtıcı Olmalı: Oluşturulan içeriğin beklenmedik unsurları içerisinde barınması gerekmektedir.

Dolayısıyla kurumlar, hedef kitleleriyle doğrudan iletişim kurdukları dijital platformlara hedef kitlelerini çekebilmek, güven oluşturabilmek ve güvenilirliklerini yansıtmak için gerekli içerik üretimlerini sağlamaya ihtiyaç duymaktadır. Hızlı aksiyon alma becerileri, eğitici, bilgilendirici yapıları, kullanıcıları duygusalda yakalayıcı, gerçekçi ve samimi hikâyeleri, anlık ilham verici, şaşırtıcı içerikleri, yapıcı ve olumlu mesaj dilleri ile kullanıcıları kucaklayıcı ve koruyucu, güçlü bir yapı izlenimi verebilmektedir. Farklı amaçlarla içerik üretiminde izlenecek olan strateji; ilgi çekici içeriklerle kurumlara var olan hedef kitleleriyle düzenli ve istikrarlı bir iletişim süreci sağlarken, kullanıcı bağlılığını oluşturacaktır, kuruma sağlanan güven duygusu bu süreci kuvvetlendirici bir unsur olacaktır ve kurumu diğer kurumlardan ayırt eden özelliklerden birini oluşturacaktır.

Kurumların içerik üretiminde dikkat edilmesi gereken hususlara ilişkin bir içerik oluşturması doğru hedef kitleyi çekmeyi ve duygusal düzeyde kullanıcılara ulaşmayı sağlamaktadır. Kullanıcılar arası bağlantının/ bağların kurulması beraberinde gerçek insanlar tarafından yönetilen, yasayan, nefes alan bir varlık olarak kurumların görülmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Handley ve Chapman, 2011: 83-85).

Dijital ortamda üretilen içeriğin sunumu kadar içeriğin aktarıldığı platformun sunduğu altyapı imkânları ve özellikleri de önemlidir. Üretilen içerik, platformun yapısına ve kullanılabilecek farklı iletişim araçlarının teknik yapısına uygun ve eşgüdümlü bir yayıncılıkla gerçekleştirilmelidir (Bulunmaz, 2015: 327). Yani kurumlar, kurum web sayfaları, Twitter, Youtube Instagram, Facebook hesapları üzerinden metni yazabilir görüntüyü ekleyip kaydedebilir, canlı yayın açabilir ya da başka kullanıcılar ile paylaşım oluşturabilir. Bütün bunları uygun teknik alt yapılar üzerinden her iletişim aracına uygun tasarlamak gerekmektedir. Dijital platformlar hızlı bir şekilde, hedef kitlelerden anında geri bildirim sağlarken, sistemin verilerin depolanmasına imkân vermesi, arşivlemeyi ve bilginin sürekli kendini yenilemesine ve yeniden üretimine olanak sağlamaktadır. Mevcut ve potansiyel kullanıcılara daha kolay ve hızlı iletişim sağlanmaktadır. Heravi ve Harrower (2016: 1195) dijital ortamların içeriklerin tanıtılmasına, kitlelerin web sitelerine çekilmesine ve haberlerin hızlı bir şekilde duyurulmasına yaptığı katkıya değinmektedirler (Tombul, 2018: 144).

Kurumların, özel günlere dikkat çeken, video, görsel paylaşımları ya da kampanya çalışmalarındaki aktarılan mesajların özgünlüğü ve çalışmanın hassasiyeti, kurumsallık algılarını desteklemekte, takipçileri tarafından beğenilmelerini sağlamakta ve takipçilerde özel ve kişisel hisler yaratma algısını harekete geçirmektedir (Koçak, 2016: 226). Kullanıcıların harekete geçirildiği bu süreç, etkileşimi sağlamaktadır. Hedef kitlelerin paylaşımları, yorumları interaktif bir ortama dönüşmektedir. Kurumun paylaşımı doğrultusunda olumlu anlamda gelişen iletişim süreci kurumun pozitif ve güçlü algısını desteklemektedir.

5. Halkla İlişkiler Perspektifinden Dijital Platformlarda İçerik Üretimine Yönelik Niteliksel Bir Araştırma

Çalışma literatür taraması sonrasında halkla ilişkiler perspektifinden dijital platformlarda içerik üretiminin başarılı olması için neler yapılması gerektiğine yönelik bir araştırma içermektedir. Hedef kitle analizleri sonrasında başarılı bir içerik üretiminde dikkat edilmesi

gereken özellikler sorunsalından yola çıkarak aşağıda belirtilmiş sorulara cevap bulunmaya çalışılmaktadır.

- Dijital Platformlar üzerindeki içerik paylaşımı hangi özellikleri ile dikkat çekmektedir?
- Üretilen içerik, dijital platformun hangi özelliğini kullanmakta ya da öne çıkarmaktadır?
- Üretilen içerik, halkla ilişkiler modellerinden hangisini karşılamaktadır?
- Üretilen içerikte etkileşimi artırmak için neler yapılmaktadır?

5.1. Araştırma Yöntemi ve Kapsamı

Betimsel bir araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen çalışmada yukarıda belirtilmiş olan sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır. Kurumlar dijital platformlar üzerindeki mesajları, fotoğraf ya da görselleri, video ya da görsel işitsel uygulamaları, içerik üretimlerinde dikkat çekici unsurları aktarmak amacıyla kullanmaktadır. Kurum ve hedef kitle arasında etkileşimi artırmak ve içerik paylaşımında dikkat edilmesi gereken hususlara vurgu yapmak amaçlanmıştır. Sektörel olarak hiçbir ayrım yapılmaksızın, rastgele örneklem yönetimiyle belirlenen kurumların paylaşımları içerik analizi yöntemi ile çalışmanın kriterleri açısından değerlendirilmiş ve durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Araştırmada ele alınan örnek incelemeler sonrasında niteliksel bir sonuca varılmıştır.

5.2. Araştırmanın Örneklemi

Araştırma, kurumlara içerik üretimi konusunda yardımcı olmak ve yapılan içerik paylaşımı yanlışlıklarının önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda araştırmanın örneklemini, BoomSonar ve Marketing Türkiye işbirliği ile yürütülen Social Media Awards Turkey 2020 Juri ödülüne layık görülen kurumlar oluşturmaktadır. Başarılı görülen kurumların Intagram içerikleri başta olmak üzere öne çıkan diğer dijital platform içerikleri rastgele örneklem yönetimi ile belirlenmiştir. Araştırmanın sorunsalını oluşturan içerik üretiminde dikkat edilmesi gereken kriterler ve unsurlar açısından değerlendirmiştir.

5.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma kurumların hedef ve amaçları doğrultusunda; hedef kitlenin tutum, davranış ve düşünceleri üzerinde kurum beklentileri doğrultusunda bir değişiklik yaratmayı ya da var olan düşüncelerin pekiştirilmesini sağlayıcı içerik paylaşımlarına yöneliktir. Amaç hedef kitlelerle iletişimde içerik üretiminin etkileşimini artırıcı çalışmalara ışık tutmaktır. Çok fazla içerik paylaşmaktan ziyade daha fazla kullanıcıya ulaşmanın önemi vurgulanmaktadır. Bu çalışma daha fazla kullanıcıya ulaşma ve etkileşimi artırıcı stratejiler ile sınırlandırılmıştır. Araştırma altı kategoride Social Media Awards Turkey 2020 Jüri Ödülü Almaya layık görülen 3 proje ile sınırlandırılmıştır. Dijital platformlar ve en çok kullanılan sosyal medya ortamları üzerinden yapılan içerik paylaşımları değerlendirmektedir. Doğru hedef kitleye ulaşabilme (hedef kitle analizi) de önemli bir kriteri oluştururken; bu başlık başka bir araştırmanın konusu olarak ele alınabilir.

Araştırma üç başlık ile sınırlandırılmaktadır;

- Gerçek Zamanlı İçerik Üretimi
- Kurum / Marka Bilinirliğini Pekiştirici İçerik Üretimi
- Farklı Uygulama Entegrasyonları İle İçerik Üretimi açısından ele alınacak örnekler üzerinden değerlendirilecektir.

Araştırmanın örneklem yapısı içerisinde yer alacak olan yazılı, görsel, işitsel, video ve entegre tüm içerikler araştırmanın soruları ve sınırlılıkları kapsamında değerlendirilmektedir.

5.4. Araştırmanın Verileri ve Bulguları

Social Media Awards Turkey 2020 Jüri ödülleri 1 Mart 2019 – 31 Mart 2020 tarihleri arasında sosyal medyada yayınlanmış çalışmaların başvurularından oluşmaktadır. 6 Ocak- 7 Nisan 2020 tarihleri arasında yapılan başvurular sonrasında 22 Ağustos'ta jüri değerlendirmesi yapılmış ve 21 Ekim'de Social Media Awards Turkey web sitesi üzerinden canlı ödül töreni etkinliği düzenlenmiştir (https://www.socialmediaawardsturkey.com/takvim/, 12.12.2020).

Social Media Awards Turkey ödülleri veri ödülleri, Jüri ödülleri ve Grand Prix kategorisi olarak üç bölümden oluşmaktadır. Veri ödülleri kategorisi kurumların sosyal medya performansına (SocialBrands Endeksine) göre, başvuru yapılmaksızın başarılı kurum, marka, proje ya da sektör ölçüsünde geniş bir yelpazede değerlendirilmektedir.

> *SocialBrands endeksi, markaların sosyal medya hesaplarını hayran veya takipçi sayısı, ileti kullanımı, iletilerin aldığı etkileşimler, etkileşim türleri, etkileşim yoğunluğu ve sektöründeki diğer markalara kıyasla durumu, her sosyal medya hesabı için toplam etkileşim sayısı, etkileşim sayısının iletilere göre dağılımı, etkileşim sayısının hayran sayısına oranı, beğeni, yorum, paylaşım, retweet oranları, sayfanın ay boyunca paylaştığı ileti sayısı, farklı ileti türlerinin kullanım oranları, iletilerde hashtag ve mention kullanımı, hayran sayısı, aylık artışı, artış istikrarı, sayfa bilgileri kriterleri üzerinden aylık olarak değerlendiren tamamen analitik ve tarafsız bir sistemdir (https://www.socialmediaawardsturkey.com/kosullar/, 12.12.2020).*

Juri ödülleri kategorisinde kurumların başvuru koşulları geçerli iken, Grand Prix ödülleri kategorisi ise tüm jüri üyeleri tarafından en çok beğenilen ve SocialBrands endeksi en yüksek performanslar arasından seçilmektedir.

Jüri kategorileri arasında Arama Motoru Kampanyası, Dijital PR Çalışması, Farklı Fikirler, Fikir Önderi ve Fenomen Kampanyası, Gerçek Zamanlı Kampanya, İçerik Pazarlama Kampanyası, Kurumsal Blog, Kurumsal Web Sitesi, Küçük Bütçeli Büyük İşler, Mikrosite Kampanyası, Mobil Odaklı Kampanya, Mobil Uygulama, Online Medya Satın Alma, Online Reklam, Online-Offline Entegrasyonu, Özel Gün Kampanyası, Sayfa ve Topluluk, Yönetimi, Sosyal CRM Yönetimi, Sosyal Medya Kampanyası, Sosyal Medyada Verinin Etkili Kullanımı, Sosyal Sorumluluk İletişimi, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Viral Video, Yeni Teknolojilerin Kullanımı, En İyi Case Video yer almaktadır. Altın, gümüş ve bronz olarak üç kategoride ödüller dağıtılmaktadır. Aynı zamanda birey ve grup kategorisi de vardır (https://www.socialmediaawardsturkey.com/kosullar/, 12.12.2020).

1. Araştırma kapsamında Social Media Awards Jüri Ödülleri "*Dijital Halkla İlişkiler Kampanyası*" kategorisinde altın ve gümüş ödülü alan proje ya da kurum olmadığından bronz ödüle layık görülen proje ve uygulamalardan biri rastgele örneklem yöntemi ile seçilerek analiz edilmektedir. Araştırmada 1 Mart 2019-2020 tarih arasında kurumların Instagram hesaplarından yapmış oldukları içerikler incelenmiştir.

- *Opet – "Anlat Troya" Projesi*: Opet'in Tevfikiye- Çanakkale'de yürütmüş olduğu Tarihe Saygı "Arkeo-Köy" Projesi "*Dijital Halkla İlişkiler Kampanyası*" kategorisinde bronz ödüle layık görülmüştür. UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası Listesinde yer alan "Truva Antik Kent" ile ilişkili bir projedir. Bu çalışmada Opettr'in resmi Instagram hesabı üzerinden "Anlat Troya" projesinin içerikleri analiz edildiğinde;

- Opettr profil sayfası bilgilerine bakacak olduğumuzda; Youtube videoları için bir link içermektedir. Bunun dışında "Opet'se Fark Eder" sloganıyla kendini tanımlamaktadır. Aynı zamanda kurumun 1048 gönderi paylaşımı, 74,7 bin takipçisi ve 2 takip ettiği hesap (kocholding ve vehbikocvakfi) mevcuttur.
- AnlatTroya Projesine yönelik ilk paylaşım 13 Mart 2019 tarihinde Troya yılı kapsamında yürütülen projenin açıklamasının yer aldığı 19 saniyelik iki videodur. Biri 9335 ve diğeri 4979 görüntülenme oranına sahip olan videolar 3 ve 12 yorum olmak üzere toplamda 15 yorum almıştır ve video açıklamasında hiçbir hashtag yer almamaktadır. Bunları 14 ve 15 Mart 2019 tarihli iki fotoğraf paylaşımı izlemektedir. UNESCO kapsamında projeyi anlatmak için gidilen Paris paneli ile ilişkili, biri Opet Yönetim kurulu üyesinin diğer ise Türkiye'den davet edilen basın mensupları ile çekilen toplu bir fotoğraf karesidir.

Kaynak: https://www.instagram.com/p/Bu8ULQIH6yJ/, 15.12.2020.

Kaynak: https://www.instagram.com/p/Bu8655IHxiT/, 15.12.2020.

OPET INSTAGRAM SAYFASI ANLAT TROYA PROJESİ İÇERİK DAĞILIMI								
İçerik Paylaşım Tarihi	İçerik Yapısı	İçerik Bilgisi	Beğeni Oranı	Görüntülenme Oranı	Yorum Sayısı	İçerikle ilişkilendirilen Hashtag-Etiketleme	İlişkilendirilen kurum ya da kişi	Yorum İçerikleri
13.03.	Video	Arkeo- Köy Tanıtımı	0	4979	3	0		
13.03.	Video	Arkeo- Köy Tanıtımı	0	9335	12	0		
14.03.	Fotoğraf	UNESCO'ya projeyi anlatmak için basın İle birlikte ParisPaneli	493	0	0	0		
15.03.	Fotoğraf	Paris paneli- Opet Yönetim Kurulu Üyesinin Konuşması	1738	0	36	0		Başarı tebriği, ve övgü
19.03.	Video	Paris paneli- Opet Yönetim Kurulu Üyesinin Konuşması	0	219.079	36	0		35 tebrik mesajı ve 1 farklı konuda şikayet ve tek verilen cevap.
2.05.	Afiş	Sanat Günleri-2 Sergi duyurusu	231	0	1	0		Beğeni yorumu
16.07.	Afiş	Sanat Günleri-3 Sergi duyurusu	207	0	0	0		
16.07.	Video	Anlat Troya Belgeseli @beiniztv (digitürk 18 kanalı)	0	135004	14	AnlatTroya	beiniztv	
18.07.	Video	Belgesel fragmanı	0	272180	25	AnlatTroya	beiniztv	Karşılıklı konuşma ve beğeni
19.07.	Video	Belgesel Tanıtımı	0	112688	11	AnlatTroya	beiniztv	
19.07.	Video	Belgesel Yayın Duyurusu	0	3764	4	AnlatTroya	beiniztv	
22.07.	Görsel	Belgesel Gösterim Afişi	381	0	1	AnlatTroya		www.anlattroya.com, Belgesel gösterimi hakkında
23.07.	Video	Belgesel Gösterim Fragmanı	0	1203483	82	0		www.anlattroya.com, Belgesel gösterimi hakkında
26.07.	Video	Belgesel Yayın Duyurusu	0	3917	Yok	AnlatTroya	beiniztv	
2.08.	Video	Belgesel Yayın Kanal Bilgileri	0	3518	3	1- AnlatTroya 2-beiniztv 3.anlattroya.com	beiniztv	www.anlattroya.com, Belgesel gösterimi hakkında
17.08.	Video	Belgeselden Kesitler	0	5665	1	Anlattroya,İlyada, Tevfikiye, Arkeo-köy		
20.08.	Afiş	Troya Müzesi Sergi	178	0	7	0		Yorumlardan 2si şikayet, diğerleri beğeni
23.08.	Video	Belgesel Yayın Duyurusu	0	3928	0	beiniztv, AnlatTroya	beiniztv	
4.09.	Video	Arcilles Hakkında Bilgi, Troya Belgeseli	0	3042	1	AnlatTroya		anlattroya.comda deniyor
20.09.	Video	Troyalı Paris- Troya Belgesli Hakkında Bilgi	0	2857	0	AnlatTroya		anlattroya.comda deniyor
11.10.	Video	Agamemnon Hakkında Bilgi - Troya Belgeseli	0	2228	0	AnlatTroya		anlattroya.comda deniyor
16.10.	Video	Helen hakkında bilgi- Troya Belgeseli	0	3301	0	0		anlattroya.comda deniyor
22.10.	Video	Hector hakkında bilgi -Yroya Belgeseli	0	2674	0	0		anlattroya.comda deniyor
24.01.	Fotoğraf	Tarihe Saygı Projesi ve "Etno-Köy" Projesi	1008	0	8	0		Tebrik mesajları

- 13 Mart 2019 tarihi ve 24 Ocak 2020 tarihleri arasında Intagram sayfası üzerinden toplamda 24 içerik paylaşımı yapan Opet, içeriklerinde 17 video, 3 fotoğraf ve 4 afiş görseline yer vermiştir.
- İçeriklerin görüntülenme ve beğeni sayıları dikkate alındığında videoların görüntülenme oranlarının afiş ve fotoğrafların beğeni oranından oldukça yüksek olduğu görülmektedir.
- Hashtag /etiket yapılan 12 içerik, bir kurum ya da kişiyle ilişkilendirilen 7 içerik olduğu tespit edilmiştir. Bu içerikler video paylaşımı yapılan hatta işbirliği dâhilinde dijital platformlar arası ortaklaşa yürütülen çalışmalar ilişkilidir.
- İçeriklere yapılan yorumlar değerlendirilecek olduğunda; 14 içeriğe yorum yapıldığı görülmektedir. Sadece bir içerik, maksimum 82 yorum almıştır. Toplamda alınan 244 yorum arasından içerik üretiminin konusu dışında 3 yorum kurumla ilgili şikâyetlerin dile getirilmesi ile ilgilidir.

2. Araştırma kapsamında Social Media Awards Jüri Ödülleri *Gerçek Zamanlı kampanya (Altın) İçerik Pazarlama Kampanyası (Gümüş), ve Sosyal Medya Kampanyası (Bronz)* kategorisinde ödül alan Tekzen - "Gri Koli Bandı ile Sanat Eserine Dönüşen Muz" projesi analiz edilen ikinci çalışmadır. Ödül koşulları 1 Mart 2019-2020 tarih arasında yapılan çalışmalarla sınırlı olduğu için bu tarihler arasındaki tekzenturkiye Instagram, hesabı üzerinden yapılan içeriklerden öne çıkanlar değerlendirilmiştir. tekzenturkiye intagram hesabı 1435 gönderi, 787 bin takipçiye sahiptir ve tekzencandostlarımız hesabını takip etmektedir. Profil hesabı üzerindeki bağlantıları, @tekzencandostlarımız buislerboyleyapilir.tekzen.com.tr'dir.

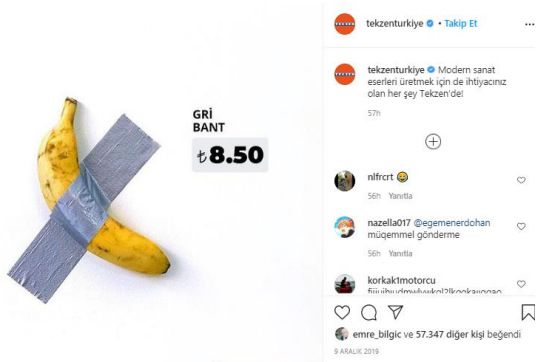
- *Tekzen – "Gri Koli Bandı ile Sanat Eserine Dönüşen Muz":* İtalyan performans sanatçısı Maurizio Cattelan tarafından modern sanata dönüştürülen, duvara koli bandı ile yapıştırılmış 120 bin dolar değerindeki yaratıcı sanat çalışmasının bir başka sanatçı tarafından yenmesi dünyada büyük yankı uyandırmıştır. Sosyal medyada oldukça geniş bir yer tutan bu olay, Tekzen'in marka bilinirliğini pekiştirmek için yaptığı bu projenin ilham kaynağını oluşturmaktadır.
  - **Yaratıcılık** sınırlarının zorlandığı bu proje, **gerçek zamanlı** süreçte yani Dünya'da yankılarının sürdüğü anda hayata geçirilmiştir. Tekzen ile çağdaş modern sanat ürünleri arasında bir çağrışım yaratılmaya çalışılmıştır. Gündemi takip eden Tekzen, eğlence unsuru üzerinden markayla yakınlık ve duygusal bağın pekiştirilmesi, beraberinde marka bilinirliğinin artırılması için kurumsal web site, mailing sistemi ve diğer sosyal medya ortamları üzerinden hedef kitle iletişimini sağlamaktadır.
  - Dijital platformlar üzerinden Projenin Uygulanışına bakacak olduğumuzda;
    - ✓ *Sosyal medya postunun viral şekilde milyonlarca görüntülenmesi ile kampanya dijital dünyaya ve gerçek hayata yayıldı.*
    - ✓ *www.tekzen.com.tr üzerinde gri koli bantlarının yer aldığı bir micro page yaratıldı ve ziyaretçileri buraya yönlendirildi.*
    - ✓ *Sosyal medya postunun ana keyvisual'ına sadık kalarak yaratılan tasarım ile mailingler hazırlandı ve tüketicilere gönderildi.*
    - ✓ *Mağazalarda yer alan bant reyonlarındaki ilanları sosyal medya postundaki ana keyvisual ile güncellendi ve giydirmeler yapıldı.*
    - ✓ *Sanat galerilerinin yer aldığı sokakları eserin replikası ile hackleyerek, QR code aracılığı ile insanların www.tekzen.com.tr'deki gri koli bandı micro page'e yönlendirildi, billboard giydirmeleri gerçekleştirildi (https://iabtr.org/gri-koli-bandi-ile-sanata-donusen-muz, 15.12.2020).*

Kaynak: https://kurumsal.tekzen.com.tr/cagdas-sanat-icin-gerekli-olan-her-sey-tekzen-de, 15.12.2020.

Çalışma 360 derece iletişim çalışmaları kapsamında hem dijital platformlar üzerinden hem de sahadaki çalışmalarla hareketlendirilmiştir. Birbirine entegre edilmiş bir şekilde dijital uygulamaların kullanıldığını söylemek mümkündür.

Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=HpXJ2OuKLG0, 15.12.2020.

Kaynak: https://www.instagram.com/p/B52DU-Dhzf6/, 15.12.2020.

- Proje kapsamında "1 kg. muz + 1 koli bandı ile 23.42 TL"'ye sloganı ile yaratılan kampanyanın büyük bir etkileşim sağladığı, erişim, beğeni ve yorum sonuçları ile görülmektedir. Instagram hesabı üzerinden 9 Aralık 2019 tarihinde yapılan tek bir paylaşıma 57.347 beğeni 1605 yorum yapılmıştır.
  - ✓ *Kampanya ile 5.173.728 kişiye erişim sağlanmıştır.*
  - ✓ *İçerikler 142.455 beğeni, 3839 yorum alırken 31.984 paylaşım yapılmıştır.*
  - ✓ *Sosyal Medya etkileşimi, %270,5 oranında artmıştır.*
  - ✓ *Tekzen.com.tr'deki micro page ziyaretçi sayısı %2886 artmıştır.*
  - ✓ *Sosyal medya postları Hürriyet ve Habertürk gazetlerinde yer almıştır.*
  - ✓ *Mediacat, Bigumigu, Marketing Türkiye, Pazarlamasyon gibi önemli reklam bloglarında yer verilmiştir.*
  - ✓ *Ekşi Sözlük'te entry girilmiştir.*
  - ✓ *Dünyanın önde gelen reklam blogları Ad Age, Ads of the world ve Adeevee'de yer bulmuştur (https://www.youtube.com/watch?v=HpXJ2OuKLG0,15.12.2020).*

3. Araştırma kapsamında Social Media Awards Jüri Ödülleri *Yeni Teknolojilerin Kullanımı (Altın), İçerik Pazarlama Kampanyası (Gümüş) ve (Sosyal Sorumluluk İletişimi (Altın)* kategorisinde ödül alan "Kayıp Yüzler" projesi analiz edilen üçüncü çalışmadır. Çalışma öncelikli olarak Facebook yüz tanıma uygulaması ve uyumlu entegre dijital platform uygulamaları ile dikkat çekmektedir. Uygulamanın öne çıkan özellikleri üretilen içerikler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

- *Yakınlarını Kaybetmiş Aileler Derneği (YAKAD) – "Kayıp Yüzler" Projesi:* Yakınlarını Kaybetmiş Aileler Derneğinin sesini duyurmak ve kayıp kişilerin bulunması noktasında toplumsal farkındalığı artırmak için yürütülmüş olduğu bir projedir. Kayıp kişilere ulaşmak için sosyal medya üzerinden geniş kitlelerle bağlantı kurulmak amaçlanmıştır. Bir grup yazılımcının derneğe verdiği destek ile kayıp kişilerin yüzleri modellenmiştir. Dijital teknolojilerin sosyal etkileşimi bağlamında kayıpların bulunması için sosyal medyada kullanıcıların çok fazla kullandığı yüz filtresi uygulaması kullanılmıştır. Derneğin hareket noktasını Facebook yüz filtresi özelliği oluşturmaktadır. Eğlence amaçlı kullanılan bu uygulama, belli bir amaca yönelik yaratıcılığıyla dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Bu bağlamda oluşturulan içeriğin yansımaları değerlendirildiğinde;
  - Uygulama öncelikle Mardin / Midyat'ta kaybolan Ecrin Tunç'un yüz modelinin sisteme entegrasyonu yani modellenmesi ile başlamıştır. Facebook'ta yer alan yüz

filtreleri arasına eklenmiştir. Kendi yüzlerine filtreleri kullanan kullanıcılar Ecrin ve daha sonrasında diğer kayıpların yüzleri ile eşleşirken, kayıp kişilerin bilgileri de paylaşılmıştır.

- Filtrelemeler YAKAD veya TBWA\ İstanbul Facebook sayfasından herkesin kullanımına açılmıştır (https://iabtr.org/kayip-yuzler, 15.12.2020).

Kaynak: https://www.instagram.com/p/BwNRwOoh-Ji/, 15.12.2020.

Kaynak: https://www.instagram.com/p/BwT40YBJtrb/, 15.12.2020.

- Kullanıcıların kendi yüzlerine uyguladıkları Ecrin filtresi pek çok insan tarafından video çekilerek paylaşılmıştır.
- Özellikle Facebook kullanıcıları arasında kullanılan uygulama, ve aynı zamanda diğer dijital platformlara uyumlu yapısıyla entegre bir şekilde kullanılmıştır.

Kaynak: https://www.instagram.com/p/Bw4TrTllxTQ/, 15.12.2020.

Turkcell Operatörü yapılan görüşmelerde projeye sosyal sorumluluk bağlamında destek verilmiştir. Turkcell'le yapılan görüşmelerde cevapsız çağrı sinyali süreci kayıplarla ilgili projenin hayata geçirilmesi için yeni bir iletişim mecrası olarak kullanılmıştır.

"*Proje, kayıp kişilerin ailelerinin seslerini milyonlarca kişiye duyurmayı ve kayıplar hakkında farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır. Proje için oluşturulan websitesi ulasilamayanlar.com'da ise onlarca kayıp kişinin fotoğrafı, adı, soyadı, kontak bilgisine yer verilmektedir. Site aynı zamanda gelecekte kayıpların yaşanmaması için bilinçlendirmeyi hedefleyen bilgiler içermektedir. Konu hakkında bilgilenmek ve destek vermek için ulasilamayanlar.com" sitesinin ziyaret edilmesi önerilmektedir (https://www.instagram.com/p/Bw4TrTllxTQ/, 15.12.2020).*

Araştırmanın sorunsalı üzerinden elde edilen veriler değerlendirilecek olduğunda;

- Dijital Platformlar Üzerindeki İçerik Paylaşımlarının Özellikleri:
  - Hangi dijital platform üzerinden olursa olsun, paylaşılan içeriklerde dikkat çeken en önemli unsurların başında, içeriklerin kurumla ilişkilendirilmiş konularda ve gerçekçi bir yapıda sunulmasıdır. Opet-"AnlatTroya" projesi içerisinde her şey gerçek ve uygulamada somut örnekleri ile sergilenmektedir. Hedef kitlenin ya da kullanıcıların işin içine dahil edildiği yapıcı ve pozitif sonuçları olan uygulamalar kullanıcıların ilgisini çekmektedir. Eğlence unsurları ile birlikte sosyal medya kullanıcılarına farkındalık kazandırmayı amaçlayan insan odaklı olan "Kayıp Yüzler" projesi, kullanıcıların kayıp kişilerle empati kurmasını sağlamaktadır. Duygusal bağı hareket geçirmektedir. "Gri Koli Bandı ile Sanat Eserine Dönüşen Muz" projesi ise orijinalliği ve umulmadık, şaşırtıcı mizah anlayışı işe yaratıcılığın güzel örneklerinden biridir.
- Dijital Platformların Özelliklerine Uygun İçerik Kullanımı:

Araştırmada yer verilen dijital platformlar değerlendirilecek olduğunda kurumların entegre paylaşımlarla birlikte sosyal medya etkileşimini artırdığından bahsetmek mümkündür.

- "Anlat-Troya" örneğine bakacak olduğumuzda Opettr Instagram hesabı üzerinde herkese açık bir platform iken kullanıcıların beğeni ve yorumlarının daha çok videolar üzerinden gerçekleştiği görülmektedir. Yorum konusunda kurumun takipçilerinin fazla etkileşimde olmadığı yorum sayılarına yansımaktadır.
- "Gri Koli Bandı ile Sanat Eserine Dönüşen Muz" projesinde ise özelikle eş zamanlılık yönü ile dikkat çekmektedir. Kurum web sitesi, mailing sistemi ve sosyal medya platformları üzerinden yaratıcı uygulamalarla kullanıcılara ulaşmaya çalıştığı görülmektedir.
- "Kayıp Yüzler" Projesi kullanıcıların dikkatini çekerek, kullanıcıların katılımını ve kullanıcılar arası karşılıklı bir iletişim süreci içerisinde projenin içeriğiyle bağ kurmayı sağlamaktadır.

- Üretilen İçerik ve Halkla ilişkiler Modellerinin İlişkisi
  - Özellikle AnlatTroya Projesi üstlenmiş olduğu kurumsal sosyal sorumluluk projesi ile sosyal medya üzerinden mitolojik kahramanları anlatan içerikleri ile kamuoyunu bilgilendirme özelliğini karşılamaktadır. Bölge topraklarının tarihsel bağlarını kurmak ve kullanıcıları bilgilendirmek için video paylaşımları yapılmaktadır. Fotoğraf, afiş ve video paylaşımlarının herkese açık olmasına karşın çok fazla yorum almaması tek yönlü iletişimi daha da güçlendirmektedir.

Aynı zamanda yapılan yorumlara (beğeni ve tebrik mesajları da olsa) cevap verilmemesi dikkat çekmektedir.

- "Gri Koli Bandı ile Sanat Eserine Dönüşen Muz" projesi çift yönlü asimetrik iletişime örnek gösterilebilir. "Gri Koli Bandı ile Sanat Eserine Dönüşen Muz" projesi çift yönlü asimetrik iletişime örnek gösterilebilir.
- "Kayıp Yüzler" uygulamasında ise kullanıcıların işin içine doğrudan dahil olduğu, kendi yüzlerini kayıp kişilerin yüzleri ile modelleyerek çektikleri videolar, binlerce paylaşımla karşılıklılık özelliğini desteklerken amaca yönelik çift yönlü bir süreci ve etkileşimi de sağladığı görülmektedir. Bu projede kurumun yapısı ile gelişen çift yönlü süreçten ziyade, diğer kullanıcılar ile sağlanan bir etkileşim dikkat çekmektedir. Çok daha fazla kişiyle etkileşim bu noktada Yakınını kaybedenler derneğinin amacı ile örtüşmektedir.

- Üretilen İçerikte Etkileşimi Artırma:
  - Araştırma içerisinde ele alınan Projelerde "Gri Koli Bandı ile Sanat Eserine Dönüşen Muz" Projesi en başarılı *gerçek zamanlı içerik* üretimleri arasındadır. Bu proje sadece Türkiye sınırları içerisinde değil, sesini dünyadaki önemli iletişim bloglarında da haber olduğu görülmüştür. Proje aynı zamanda *kurumun bilinirliğini pekiştirici ve güçlendirici* içerik üretimi olarak da değerlendirilebilir. Aynı zamanda micro page uygulamaları ile kurumsal web sitesine yapılan yönlendirmeler, *uygulamalar arası entegrasyonun* basit uygulamaları arasında sıralanabilir.
  - "AnlatTroya" Projesi ise daha çok *kurumun bilinirliğini pekiştirici ve güçlendirici* içerik üretimi ile dikkat çekerken, "Kayıp Yüzler" Projesi, yeni iletişim teknolojilerinde, yaratıcılık yönü ile uygulamalar arası paylaşıma imkan tanıdığı görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Dijital platformlar ile birlikte kurumların hedef kitleleri, kullanıcılardan oluşmaktadır. Kullanıcıların dikkatini çekmek, onları ikna etmek, yönlendirmek, tutum ve davranışlarında değişiklik yaratmak, daha stratejik bilinçli bir içerik üretimini ve paylaşımını gerekli kılmaktadır. Bu yeni düzen; kurumlara daha interaktif, etkileşimli, katılımcı, çift yönlü asimetrik ve simetrik iletişim imkânı sunarken; kullanıcılara açık ve kontrol edilmesi riskli bir alana dönüşmektedir. Bu yüzdendir ki halkla ilişkiler uygulamalarında içerik üretimi belli bir stratejiyi, kullanılacak dil ve mesaj açısından bilinçli olmayı gerektirmektedir. İçerikte kullanılacak mesaj kadar, görsel ve işitsel öğeler (yazı, renk, ses, ışık, fotoğraf, video gibi…) her şey bir bütünlük oluşturmalıdır.

Dijital platformlarda içerik üretiminde dikkat edilmesi gereken en önemli şey, yapısal olarak etkili bir mesaj tasarımı ve etki gücünü artırıcı unsurlardır. Özellikle kullanıcılar tarafından yüksek bir görünürlüğün yakalanması için SEO uyumlu içeriklerin üretilmesine dikkat çekmektedir. Algoritma analizleri sonucunda belirlenen anahtar sözcükler, belli bir içerik paylaşımı sıklığı sistematiğiyle etkileşimi destekleyici fayda sağlamaktadır. Kullanıcıların karşısına çıkma olasılığının artırıldığı bir içerik, kurum/marka bilinirliği ve zamansal etki anlamında da katkı sağlamaktadır. Yapısal bir mesajın oluşumu için öncelikle hedef kitle analizlerinin yapılması gerekmektedir. Kullanıcıların özelliklerinin bilinmesi, onlara ulaşılabilirliği kolaylaştırmaktadır. Dijital platformların kendine has teknik yapıları göz önünde bulundurularak; açık, net ve kısa mesajları, görsel ve yeri geldiğinde işitsel öğelerin kullanıldığı, fotoğraf, video gibi paylaşımlarla daha görünür hale getirmek gerekmektedir. Güncellemelerin yapıldığı ve interaktif yapıda kullanıcıların içeriğe dâhil edildiği bir ortam etkileşim gücünü artırmaktadır.

Kurumlar üretmiş oldukları içerikleri, öncelikle, kurumsal web sayfaları, sonrasında Youtube, Instagram, Facebook, Twitter gibi en çok kullanılan sosyal medya platformları, blog, forum gibi pek çok farklı dijital platformlar üzerinden paylaşmaktadır. İçeriğin üretimi kadar, depolanması, arşivlenmesi, içeriğin güncellenmesi, kurum ya da hedef kitleler tarafından yeniden üretilmesi de önemlidir. Kurumların yazdıkları metinler, paylaştıkları görsel işitsel görüntüler, canlı yayın ya da kullanıcı paylaşımlarının hepsi içeriklerini oluşturmaktadır. Doğru kullanıcıya ulaşmak açısından platformun özellikleri, içerik yapısı ve hedef kitleye uygunluk kendi içerisinde bir bütünlük oluşturmak zorundadır. Platform bazında kullanıcıların demografik özelliklerinin (yaş, cinsiyet, eğitim, gelir düzeyi, gibi…) bilinmesi, her bir platformun kendine has kullandığı jargonun (hashtag, repost,retweet, tbt gibi…) bilinmesi, içeriğin yapısına yön vermektedir. İçeriğin başarısı, beğenilmesi, paylaşılması, etkileşim almasıdır. İçeriğin çok fazla kullanıcıya ulaşması beraberinde görüntülenme oranındaki artışı sağlamaktadır. Yani çok fazla içerik üretiminden ziyade çok fazla kullanıcıya ulaşmak sistem içerisindeki algoritma ile desteklenmektedir. İçeriklerin paylaşım sıklığı, etkileşim alma başarısı ve bu başarının sürdürülebilirliği ile ilişkilendirilmektedir. Gerçek zamanlı paylaşımlarla, gündeme uygun kurumsal içeriklerin üretilmesi ve dijital platformalar üzerinden blog yorumları, birbirini destekleyen entegre uygulamaların kullanımı içerik üretiminde sosyal etkileşim gücünü, görünürlük ve daha fazla kişiye ulaşmayı artırmaktadır.

Araştırma özelinde içerik üretimini değerlendirecek olduğumuzda halkla ilişkiler perspektifinden dijital platformlarda daha fazla kullanıcıya ulaşmanın yolu etkileşimi yüksek içerik üretiminden geçmektedir. Araştırma Social Media Awards 2020 Jüri ödülüne layık görülen kurumlarının rastgele örneklem yöntemi ile seçilen projelerinin değerlendirilmesi ile sınırlandırılmıştır. İçeriğin yapısı, içerik bilgisi, beğeni ve görüntülenme oranı, ilişkilendirilen anahtar sözcükler, platforma uygunluk, gerçek zamanlılık, içeriğin gücü bağlamında irdelenmiştir. Dijital platformların kullanıcıların katılımına ve kullanıcılara açık yapısı, çift yönlü bir iletişimi sağlamaktadır. Kurum ya da kişiler eş zamanlı uygulamalarla gündemi yakından takip ederek, adından söz ettirmektedir. Etkileşimi bir adım daha öne çıkarmanın yolu dijital platformlar arasında uyumlu bir entegrasyonun olmasıdır. Örneklemi oluşturan projelerden yola çıkacak olduğumuzda, eğlence unsurlarının kullanılarak yaratıcı, orijinal ve şaşırtıcı, insan odaklı çalışmaların sosyal etkileşimde gündemi oluşturduğu görülmektedir. Sürecin deneyim ve tecrübeler doğrultusunda olgunlaşacağı; etkileşimi artırmak için içerik kullanım sıklığı, link post yada photo post kullanımı, anahtar sözcük kullanımı, kurumsal banner ya da logoya yer verip vermeme, hashtag/etiketleme sayısı, blog ya da farklı uygulamalarla bağlantılı iletişim süreçlerini destekleme gibi etkileşimi güçlendirecek temel konularda daha dikkatli ve özenli olunması gerektiğine vurgu yapmak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akar, E. (2011). Sosyal Medya Pazarlaması Sosyal Web'de Pazarlama Stratejileri, 2. Baskı, Ankara: Efil Yayınları.

Heravi, B. R. & Harrower, N. (2016). Twitter journalism in Ireland: sourcing and trust in the age of social media, Information, Communication & Society, 19:9, 1194-1213, DOI: 10.1080/1369118X.2016.1187649

Bayçu, S. U., Gürcan, H.İ., Vural, A.M, Yılmaz, A., Uztuğ F. ve Aydın, C.H. (2005). Halkla İlişkiler Yazarlığı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Bulunmaz, B. (2015). Yeni İletişim Teknolojileriyle Değişen Medya Yayıncılığı: Yeni Medyada İçerik Üretimi ve Sunumu, İletişim Çalışmaları, Aydın Ziya Özgür ve Aytekin İşman (Editörler), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları. http://212.174.115.200/bitstream/handle/20.500.12526/588/8.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Grunig, J. E. ve Grunig, L. A. (2005). "Halkla İlişkiler ve İletişim Modelleri", James E. Grunig (ed), Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik, E. Özsayar (çev.), İstanbul: Rota Yayınları, 307-348.

Grunig, J. E. ve Hunt, T. (1984). Managing Public Relations, Belmont: Wadswort/ Thomson Learning.

Handley, A. ve Chapman, C.C. (2013). Dijital Çağda İçerik Yönetiminin Kuralları, (2.Baskı), İstanbul: MediaCat Yayınları.

Handley, A. & Chapman, C.C. (2010). Content Rules, "How to Create Killer Blogs, Podcast, Videos, Ebooks, Webinars and more that Engage Customers and Ignite Your Business", Noe Jersey: John Wiley and Sons, Inc.

Kılınç, Ö., Arıcı, A.i, & Bayçu, S. (2018). Onlıne Basın Bültenlerinde Halkla İlişkiler Mesaj Stratejileri: Türkiye'nin En Sevilen Markalarının Basın Bültenlerine Yönelik Bir Değerlendirme, Intermedia International e-Journal, Fall - December - 5(9) , 184-196.

Koçak, S. (2016). Sosyal Medyada Kullanılan Mesajların Halkla İlişkiler Çalışmalarındaki Önemi, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, Volume 6 Issue 2, s:220-229.

Kuşay, Y. (2018). Halkla İlişkiler Sürecinde Yeni İletişim Teknolojileri ile Değişen Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri, Edt. Gaye Aslı Sancar Demren, Kurumların Yeni İletişim Biçimleri, İstanbul: Beta Yayınları, s: 141-166.

Newsom, D., & Haynes, J. (2005). Public Relations Writing Form & Style. Belmont, CA: Thomson Wadsworth.

Safko, L. ve Brake, D. K., (2009). The Social Media Bible: Tactics, Tools and Strategies For Business Success. New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.

Tombul.I. (2018)., Youtuberların İçerik Üretimi, Edt.: Gülbuğ Erol, Hasan Topbaş, Dijital Çağda İletişim Okumaları-1, İstanbul: Hiper Yayınları, s: 140-167.

Yıldırım, G. (2108). Halkla İlişkilerde Geleneksel Medyada Haber Üretiminden Dijital Medyada İçerik Üretimine: Capital Dergisi -2015 En Beğenilen 20 Şirket Üzerine Instagramda Bir İçerik Analizi, Global Media Journal TR Edition, 8 (16) s: 256-286.

Yılmaz, M. ve Cinman Şimşek, M. (2018). Bütünleşik Pazarlama İletişiminin Dijital İçerik Pazarlamasında Kullanılması: Türkiye Giyim Sektörü İncelemesi, The Journal of International Social Research, Volume: 11 Issue: 59, Issn: 1307-9581.

İnternet Kaynakları

İabtr. (2020). Gri Koli Bandı ile Sanata Dönüşen Muz, 15 Aralık 2020 tarihinde https://iabtr.org/gri-koli-bandi-ile-sanata-donusen-muz adresinden erişildi.

İabtr. (2020). Gri Koli Bandı ile Sanata Dönüşen Muz, 15 Aralık 2020 tarihinde https://iabtr.org/kayip-yuzler adresinden erişildi.

Opettr. (2019, Mart 13). Eğitim ve kültür alanlarında yaptığı çalışmalarla dünya miraslarına sahip çıkan UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası..., 15 Aralık 2020 tarihinde https://www.instagram.com/p/Bu8655IHxiT/ adresinden erişildi.

Opettr. (2019, Mart 13). Troya Yılı kapsamında, Tevfikiye Köyü'nü bir "Arkeo-köy", 15 Aralık 2020 tarihinde https://www.instagram.com/p/Bu8ULQIH6yJ/ adresinden erişildi.

Gerçek Zamanlı Pazarlama Nedir?. (2019, Mart, 25). https://www.webolizma.com/gercek-zamanli-pazarlama-nedir/, 02 Kasım 2020 tarihinde erişildi.

Kayiplerdernegi. (2019, Nisan 13). Siz de sayfamızdaki link'e tıklayarak yüz filtresiyle videonuzu çekip paylaşın, kayıp bir çocuğun bulunmasına yardımcı olun, 15 Aralık 2020 tarihinde https://www.instagram.com/p/BwNRwOoh-Ji/ adresinden erişildi.

Tbwaistanbul. (2019, Nisan 16). Kayıp yüzler projemiz ana haberlerde. Teşekkürler, 15 Aralık 2020 tarihinde https://www.instagram.com/p/BwT40YBJtrb/ adresinden erişildi.

Tbwaistanbul. (2019, Nisan 30). Bugün bir Turkcell'liyi arayıp ona ulaşamadığınızda bir sosyal sorumluluk mesajiyla karşılaşabilirsiniz, Aralık 2020 tarihinde https://www.instagram.com/p/Bw4TrTllxTQ/, 15 adresinden erişildi.

Çağdaş sanat için gerekli olan her şey Tekzen'de. (2019, Eylül,12). 15 Aralık 2020 tarihinde https://kurumsal.tekzen.com.tr/cagdas-sanat-icin-gerekli-olan-her-sey-tekzen-de adresinden erişildi.

Tekzenturkiye (2019, Aralık 19). Modern sanat eserleri üretmek için de ihtiyacınız olan her şey Tekzen'de!, 15 Aralık 2020 tarihinde https://www.instagram.com/p/B52DU-Dhzf6/ adresinden erişildi.

Bayrak, H. (2020, Şubat 23). 2020 Türkiye'de İnternet Kullanımı ve Sosyal Medya İstatistikleri, 02 Kasım 2020 tarihinde https://dijilopedi.com/2020-turkiye-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri/ adresinden erişildi.

Felis Ödülleri. (2020, Kasım 14). Tekzen - Gri Koli Bandı ile Sanat Eserine Dönüşen Muz, 15 Aralık 2020 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=HpXJ2OuKLG0 adresinden erişildi.

Social Media Awards Turkey (2020). Takvim, 12 Aralık 2020 tarihinde https://www.socialmediaawardsturkey.com/kosullar/ adresinden erişildi.

Social Media Awards Turkey (2020). Katılım Koşulları, 12 Aralık 2020 tarihinde https://www.socialmediaawardsturkey.com/kosullar/ adresinden erişildi.

MESLEK LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK ÖZ YETERLİK ALGILARI İLE MESLEKİ MATEMATİK AKADEMİK BAŞARISI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Gülnur ÇALIŞKAN
MEB, Bursa 16000, Türkiye
Orcid ID: 0000-0002-2432-7759

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Zeynep AZAK
Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi, Hendek-Sakarya 54300, Türkiye
Orcid ID: 0000-0002-2686-6043

ÖZET

Bu araştırmada; Meslek lisesi öğrencilerinin matematik öz yeterlik algı düzeyleri; bu düzeylerin bölüm, sınıf düzeyi ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı ve matematik öz yeterlik algıları ile mesleki matematik akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma grubunu, 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılında Sakarya iline bağlı Geyve ilçesindeki bir meslek lisesi 10., 11. ve 12. Sınıf Bilişim, Elektrik-elektronik, Mobilya, Moda Tasarımı ve Muhasebe-Finansman bölümlerinde öğrenim görmekte olan toplam 292 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri; öğrencilerin demografik bilgileri (öğrenim gördükleri bölüm, sınıf düzeyi, cinsiyet), akademik başarıları (mesleki matematik başarı ortalaması) ve Umay (2001) tarafından geliştirilen Matematik Öz yeterlik Algısı Ölçeği puanları şeklindedir. Verilerin analizinde; Betimsel analiz, Bağımsız örneklem T-testi, Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır.

Analizler sonucunda; Meslek lisesindeki öğrencilerin matematik öz yeterlik algısının cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Öğrencilerin matematik öz yeterlik algıları okudukları bölüme göre matematiği yaşam becerilerine dönüştürebilme alt boyutunda anlamlı bir farklılık gösterirken, matematik konularında davranışlarındaki farkındalık, matematik benlik algısı alt boyutlarında ve ölçeğin tamamında anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin Matematik öz yeterlik algıları ile mesleki matematik akademik başarı arasında pozitif ve zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Matematik eğitimi, matematik öz yeterlik algısı, akademik başarı.

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN THE PERCEPTIONS OF MATHEMATIC SELF-EFFICIENCY AND VOCATIONAL MATHEMATICS ACADEMIC ACHIEVEMENT OF VOCATIONAL HIGH SCHOOL STUDENTS

ABSTRACT

In this study; mathematics self-efficacy perception levels of vocational high school students; It was aimed to examine whether these levels differ according to the variables of department, grade level and gender and the relationship between mathematics self-efficacy perceptions

and vocational mathematics academic achievements. The study group consists of 292 students from Sakarya province, Geyve district, Sinan Bey Vocational and Technical Anatolian High School, 10th, 11th and 12th Grade IT, Electrical-electronics, Furniture, Fashion Design and Accounting-Finance departments. Research data; Students' demographic information (department of education, grade level, gender), academic achievement (average professional mathematics achievement) and scores of the "Mathematics Self-Efficacy Scale" developed by Umay (2001). In the analysis of the data; Descriptive analysis, Independent sample T-test, One-way ANOVA and Pearson Correlation analysis were used. As a result of the analysis; It was observed that the perception of mathematics self-efficacy of vocational high school students did not differ significantly according to the variable of gender and grade level. While the students' perceptions of mathematics self-efficacy differ significantly in the sub-dimension of converting mathematics into life skills according to the department they studied, it was observed that there was no significant difference in the sub-dimensions of awareness of behavior in mathematics subjects, mathematics self-perception, and in the whole scale. In addition, it was determined that there is a positive and weak relationship between students' perceptions of mathematics self-efficacy and academic achievement in professional mathematics.

Keywords: Mathematics education, mathematics self-efficacy perception, academic achievement.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

İnsanlık tarihinden itibaren insan ve toplum hayatı gerekli bilgi ve becerileri edinip ihtiyaçlarını gidermek için eğitimin gereğini ve önemini hissetmiştir. Teknolojik gelişmeler olmak üzere yeni bilgiler, yaşanan değişimler yeni problemleri ortaya çıkardığından, problemlerin çözümü için matematik eğitimine daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşadığımız dönemde matematik eğitimi ile kişilere, günlük yaşamda kullanması gereken matematik bilgi ve becerilerini sağlamak, problemlerin nasıl çözülmesi gerektiğini öğretmek ve karşılaşılan sorunlara ilişkin problem çözme yaklaşımı ile problemleri çözebilecekleri düşünme şekli kazandırmak hedeflenmiştir (MEB, 2018).

Matematik eğitimi ile ilgili önemli kavramlardan biri de matematik dersine yönelik öz yeterlik algısı kavramıdır (Şentürk, 2010). Öz yeterlik, bir kişinin hedefine ulaşmada kendi kapasitesine olan inancıdır (Bandura, 1997). Öz yeterlilik, davranışı harekete geçiren, motiveyi arttıran böylece performansın ortaya konmasını ve geliştirilmesini sağlayan bir rol oynar**.** Öte yandan, öz yeterliği yüksek olan bireylerin hedefleri de büyüktür. Bu bireyler hedeflerine ulaşmak için daha çok uğraşırlar ve zorluklar karşısında daha çok çaba gösterirler (Bandura, 1997).

Matematik öz-yeterlik algısı ise bireyin günlük hayatta karşılaştığı matematiği, matematik problemlerini ve matematikle ilgili görevleri yerine getirebilmede kendine olan güveni ya da inancı olarak ifade edilmektedir (Betz ve Hackett, 1983).

Matematik öz yeterlik algısı eğitimde başarıyı etkileyen faktörlerden biridir. Matematik dersinin soyut alanlardan birisi olması sebebi ile öğrencilerin matematik dersini başarabileceğine ilişkin kendilerine olan inanç düzeyleri oldukça düşüktür. Matematik derslerinde; konuları öğrencilerin seviyesine göre açıklığa kavuşturmak, matematik ve pratik

yapmayı öğretmek matematiğin anlaşılmasında olumlu bir etkisi olacaktır. Öğrenciler kendi deneyimlerine sahip olduklarından, elde ettiklerini görmek öğrencilerin özgüvenlerini arttıracaktır. Öğretmenlerin, öğrencilere yönelik olarak öğrencilerin başarabileceğini düşündüğü öğretim etkinliklerini tercih etmesi; öğrencilerde matematik dersine yönelik öz yeterlik algılarının yükselmesinde oldukça önem taşımaktadır (Abalı Öztürk ve Şahin, 2015).

Matematik, öğrenciler için önemli bir yere sahiptir. Meslek liselerinde gördükleri alan derslerinde matematik sıkça karşılarına çıkmaktadır. Matematiği yetersiz olan öğrenciler meslek matematiği kullanılabilen yerlerde yeni bilgileri de anlayamadığından zamanla bölümüne ve matematiğe karşı olumsuz tutum geliştirebilir. Bu durum başlangıçta aşılmazsa ileride daha zor bir hal alır. Başarının oluşması için matematiğe karşı olumsuz yargıların da bertaraf edilmesi gerekmektedir.

Matematik öz yeterlik kavramı birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Alan yazın incelendiğinde Durdukoca (2010), Sınıf ögretmeni adaylarının akademik özyeterlik

algılarının çesitli degişkenler açısından incelemiştir. Taşdemir (2012) çalışmasında, Lise son sınıf öğrencilerinin Matematik öz yeterlik düzeylerini bazı değişkenler açısından incelemiştir, öz-yeterlik puanları cinsiyet ve okul türüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermiştir. Doruk, Öztürk ve Kaplan (2016) yaptıkları çalışmada, ortaokul öğrencilerinin matematiğe yönelik öz yeterlik algısının matematiğe yönelik tutum ve kaygı ile ilişkisini incelemiştir. Bunun sonucunda öğrencilerin matematik kaygılarının düşük, matematiğe yönelik tutum ve matematik öz yeterlik algılarının yüksek olduğu bulunmuştur. Adal ve Yavuz (2017), Ortaokul öğrencilerinin matematik öz yeterlik algıları ile matematik kaygı düzeyini incelemiş ve bazı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakmıştır. Öztürk (2017), ortaokul öğrencilerinin üst bilişsel farkındalık düzeyi ile matematik öz yeterlik algısının matematik başarısına etkisini incelemiştir. Öz yeterlik algısı ile ilgili çalışmaların üniversite öğrencileri, öğretmenler ve ortaokul öğrencileri üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Fakat ülkemizde meslek liselerinde matematik öz yeterlik algısı ile mesleki matematik akademik başarısını birlikte alan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle, bu araştırmanın Matematiğin öğretimde yaşanan sıkıntılar konusunda bilgi sunması, araştırmanın bulgularının matematik öz yeterlik ile ilgili yapılacak bilimsel çalışmalara kaynak olması hususunda çalışmamın faydalı olmasını ve alan yazına katkı sağlayacağını umuyorum.

Bu araştırmada; Meslek lisesi öğrencilerinin matematik öz yeterlik algı düzeyleri; bu düzeylerin cinsiyet, sınıf düzeyi ve bölüm değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı ve matematik öz yeterlik algıları ile mesleki matematik akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma aşağıdaki alt problemlere cevap aramaktadır:

- Meslek lisesindeki öğrencilerin Matematik Öz Yeterlik Algıları ne düzeydedir?
- Meslek lisesindeki öğrencilerin Matematik Öz Yeterlik Algı düzeyleri ile cinsiyet, sınıf düzeyi ve bölüm değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Meslek lisesindeki öğrencilerin Matematik Öz Yeterlik Algıları ile Mesleki matematik akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

BÖLÜM II

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma, Meslek lisesindeki öğrencilerin Matematik Öz yeterlilik algıları ile mesleki matematik akademik başarıları arasındaki ilişkiyi incelediğinden ilişkisel tarama tipi araştırma yöntemi temel alınarak tasarlanmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2019-2020 eğitim öğretim yılı güz döneminde Sakarya İli, Geyve ilçesinde meslek lisesine devam eden lise 10.sınıf, 11.sınıf ve 12.sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Örneklemini ise Geyve ilçesindeki bir meslek lisesi 10.sınıf, 11.sınıf ve 12.sınıf kolayda olasılıksız örnekleme yöntemi ile toplam 292 öğrenci oluşturmuştur.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Değişkenler	Grup	n	%
Cinsiyet	Kız	80	27,4
	Erkek	212	72,6
	Toplam	292	100
Sınıf	10.Sınıf	93	31,8
	11.Sınıf	108	37
	12.Sınıf	91	31,2
	Toplam	292	100
Bölüm	Bilişim Teknolojileri	68	23,3
	Elektrik Elektronik Teknolojileri	78	26,7
	Mobilya ve İç Mekan Tasarımı	46	15,8
	Moda Tasarım Teknolojisi	33	11,3
	Muhasebe ve Finansman	67	22,9
	Toplam	292	100

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin demografik özelliklerinin dağılımı incelendiğinde, %72,6'sının erkek, %27,4'ünün kız öğrenci olduğu, %31,8'inin 10. Sınıf, %37'inin 11. Sınıf, %31,2'sinin 12. Sınıfta okuduğu belirlenmiştir.

Öğrencilerin %23,3' ü Bilişim Teknolojileri bölümünde, %26,7' si Elektrik Elektronik Teknolojileri bölümünde, %15,80'i Mobilya ve İç Mekan Tasarımı bölümünde, %11,3'ü Moda Tasarım Teknolojisi bölümünde ve %22,9'u da Muhasebe ve Finansman bölümünde okuduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri; öğrencilerin demografik bilgileri (öğrenim gördükleri bölüm, sınıf düzeyi, cinsiyet), akademik başarıları (mesleki matematik başarı ortalaması) ve Umay (2001) tarafından geliştirilen Matematik Öz yeterlik Algısı Ölçeği puanları şeklindedir.

Matematik Öz Yeterlik Algısı Ölçeği

Bu araştırmada Meslek Lisesindeki öğrencilerin Matematik Öz yeterlik Algılarını ölçmek için Umay (2001) tarafından geliştirilen 'Matematik Öz yeterlik Algısı Ölçeği' kullanılmıştır. Beşli Likert tipinde hazırlanan ölçek 3 alt boyuttan ve 14 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerin 8'i olumlu (1, 2, 4, 5, 8, 9, 13 ve 14.maddeler) iken 6'sı olumsuz (3, 6, 7, 10, 11 ve 12. maddeler) dur. Ölçeğin alt boyutları "Matematik Benlik Algısı" (5, 10, 11, 12 ve 13. Maddeler), "Matematik Konularında Davranışlarındaki Farkındalık" (4, 5, 6, 7, 8 ve 9. Maddeler) ve "Matematiği Yaşam Becerilerine Dönüştürebilme" (1, 2 ve 14. Maddeler) dir. Bu maddelerin madde faktör yükleri 0,42-0,78 aralığında olup Cronbach's Alfa güvenirlik katsayısının ise 0,733 olduğu görülmüştür. Bu değerin güvenli bir ölçek aralığına tekabül ettiği kabul edilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamında veriler, 2019-2020 Eğitim Öğretim yılı 1.dönem Sakarya ili Geyve ilçesinde bulunan bir mesleki ve teknik anadolu lisesinde öğrenim gören 292 öğrenciden toplanmıştır. Araştırmada veri toplamak üzere kullanılan Matematik Öz yeterlik Algısı Ölçeği için elektronik posta yolu ile ölçek sahibinden gerekli izin alınmıştır. Ölçeklerin uygulama aşamasına geçmeden önce ilgili resmi kurumlardan gerekli izin ve belgeler temin edilmiştir. Ölçek çalışma grubu öğrencilerine elden dağıtılmış ve öğrencilere ölçek hakkında gerekli açıklamalar yapılarak, gönüllülük esas alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizleri SPSS 18.0 programı aracılığı ile yapılmıştır. Analizde Pearson korelasyon analizi, ikili grup karşılaştırmalarında bağımsız örneklem t-testi ve ikiden fazla grubun karşılaştırmalarında tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonucunda gruplar arasında çıkan farklar Scheffe Post hoc testleri ile incelenmiştir. Ölçeklerin iç tutarlılık düzeylerini belirlemek için ise Cronbach's Alpha güvenirlik analizi yapılmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci problem cümlesi olan "Meslek lisesindeki öğrencilerin Matematik Öz Yeterlik Algıları ne düzeydedir?'' sorusuna ilişkin bulgular tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1: Meslek Lisesi Öğrencilerin Matematik Öz yeterlik Algı Düzeylerine İlişkin Betimsel istatistikler

Boyutlar	$\bar{X}$	*ss*	*Min*	*Max*
Matematik Benlik Algısı	16,60	3,43	5,00	25,00
Matematik Konularında Davranışlarındaki Farkındalık	17,96	3,61	7,00	28,00
Matematiği Yaşam Becerilerine Dönüştürebilme	8,70	2,70	3,00	15,00
Matematik Öz Yeterlik Algısı (Genel)	43,26	7,67	21,00	68,00

Tablo 3.1 incelendiğinde, meslek lisesi öğrencilerinin matematik öz yeterlik algısı ölçeği "hiç katılmıyorum" ile"tamamen katılıyorum"arasında derecelenen beşli likert tipi bir ölçektir. 14

maddeden oluşan ölçektenen düşük 14, en yüksek 70 puanlanılabilmektedir. Bu ölçekten alınabilecek 42 puan orta değer olarak belirlenmiştir. Bu araştırmada meslek lisesi öğrencilerinin ölçeğin tamamından elde ettikleri puan ise 43,26 olduğu belirlenmiştir. Bu puana göre (X=43,26) öğrencilerin matematik öz yeterlik algı düzeyleri orta değerin üzerindedir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci problem cümlesi olan ‘’Meslek lisesindeki öğrencilerin Matematik Öz Yeterlik Algı düzeyleri ile cinsiyet, sınıf düzeyi ve bölüm değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?’’ sorusuna ilişkin bulgular tablolarda verilmiştir.

Meslek lisesindeki öğrencilerin matematik öz yeterlik algısının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığını belirlemek amacıyla Bağımsız Örneklem T-Testi analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 3.2 de sunulmuştur.

Tablo 3.2: Meslek Lisesindeki Öğrencilerin Matematik Öz Yeterlik Algısının Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	*n*	$\bar{X}$	*ss*	*t*	*sd*	*p*
Matematik Benlik Algısı	Kız	80	16,60	3,30	-0,008	290	0,993
	Erkek	212	16,60	3,49			
Matematik Konularında Davranışlarındaki Farkındalık	Kız	80	17,83	3,42	-0,389	290	0,698
	Erkek	212	18,01	3,68			
Matematiği Yaşam Becerilerine Dönüştürebilme	Kız	80	8,61	2,15	-0,381	290	0,704
	Erkek	212	8,73	2,88			
Matematik Öz Yeterlik Algısı (Genel)	Kız	80	43,04	6,69	-0,304	290	0,761
	Erkek	212	43,34	8,03			

Yapılan bağımsız örneklem t-testi sonucuna göre öğrencilerin “Matematik Öz Yeterlik Algısı” düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı olmadığı belirlenmiştir (p=0,761; p>0,05).

Meslek lisesindeki öğrencilerin matematik öz yeterlik algısının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü Anova analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 3.3 de sunulmuştur.

Tablo 3.3: Meslek Lisesindeki Öğrencilerin Matematik Öz Yeterlik Algısının Sınıf Düzeyi Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

Boyutlar	Sınıf düzeyi	n	$\bar{X}$	ss	F	p
Matematik Benlik Algısı	10.Sınıf	93	16,34	3,39	0,583	0,559
	11.Sınıf	108	16,58	3,19		
	12.Sınıf	91	16,89	3,75		
	Total	292	16,60	3,43		
Matematik Konularında Davranışlarındaki Farkındalık	10.Sınıf	93	17,52	3,34	1,028	0,359
	11.Sınıf	108	18,17	3,52		
	12.Sınıf	91	18,16	3,96		
	Total	292	17,96	3,61		

Matematiği Yaşam Becerilerine Dönüştürebilme	10.Sınıf	93	8,57	2,65	1,49	0,227
	11.Sınıf	108	8,47	2,19		
	12.Sınıf	91	9,10	3,23		
	Total	292	8,70	2,70		
Matematik Öz Yeterlik Algısı (Genel)	10.Sınıf	93	42,43	6,95	1,164	0,314
	11.Sınıf	108	43,22	7,05		
	12.Sınıf	91	44,15	8,97		
	Total	292	43,26	7,67		

Yapılan tek yönlü Anova testi sonucuna göre öğrencilerin "Matematik Öz Yeterlik Algısı" düzeylerinin sınıf değişkenine göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı olmadığı belirlenmiştir (p=0,314; p>0,05).

Meslek lisesindeki öğrencilerin matematik öz yeterlik algısının bölüm değişkenine göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü Anova testi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 3.4 te sunulmuştur.

Tablo 3.4: Meslek Lisesindeki Öğrencilerin Matematik Öz Yeterlik Algısının Bölüm Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

Boyutlar	**Bölüm**	***n***	$\bar{X}$	***ss***	***F***	***p***	**Scheffe**
Matematik Benlik Algısı	Bilişim Teknolojileri	68	16,69	3,63	0,415	0,798	
	Elektrik Elektronik	78	16,85	3,63			
	Mobilya	46	16,61	3,43			
	Moda Tasarım	33	16,76	3,42			
	Muhasebe	67	16,15	3,04			
	Total	292	16,60	3,43			
Matematik Konularında Davranışlarındaki Farkındalık	Bilişim Teknolojileri	68	17,71	3,60	0,934	0,444	
	Elektrik Elektronik	78	18,49	3,54			
	Mobilya	46	17,52	3,63			
	Moda Tasarım	33	17,39	4,23			
	Muhasebe	67	18,18	3,35			
	Total	292	17,96	3,61			
Matematiği Yaşam Becerilerine Dönüştürebilme	Bilişim Teknolojileri	68	8,07	2,45	3,195	0,014*	(1-5)
	Elektrik Elektronik	78	8,83	2,67			
	Mobilya	46	8,20	3,04			
	Moda Tasarım	33	8,61	2,16			
	Muhasebe	67	9,57	2,79			
	Total	292	8,70	2,70			
Matematik Öz Yeterlik Algısı (Genel)	Bilişim Teknolojileri	68	42,47	7,87	0,77	0,545	
	Elektrik Elektronik	78	44,17	7,80			
	Mobilya	46	42,33	8,22			
	Moda Tasarım	33	42,76	8,46			
	Muhasebe	67	43,90	6,51			
	Total	292	43,26	7,67			

*p<0,05

1.grup=Bilişim, 2.grup=Elektrik, 3.grup=Mobilya, 4.grup=Moda tasarım ve 5.grup=Muhasebe

Yapılan tek yönlü Anova testi sonucuna göre; Öğrencilerin "Matematiği Yaşam Becerilerine Dönüştürebilme" alt boyutunun bölüm değişkenine göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı olduğu belirlenmiştir (F= 3,195, p=0,014, p<0,05). Bilişim bölümünde okuyan öğrencilerin ($\bar{x}$=8,07) Matematiği Yaşam Becerilerine Dönüştürebilme algıları, Muhasebe bölümünde okuyan öğrencilere ($\bar{x}$=9,57) göre daha düşüktür. Anlamlı farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için post hoc testlerinden Scheffe testi yapılmıştır.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü problem cümlesi olan Meslek lisesindeki öğrencilerin Matematik Öz Yeterlik Algıları ile Mesleki matematik akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? sorusuna ilişkin bulgular Tablo 3.5 te verilmiştir.

Meslek lisesindeki öğrencilerin matematik öz yeterlik algıları ile Mesleki matematik akademik başarısı arasında nlamlı bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 3.5 te sunulmuştur.

Tablo 3.5: Meslek Lisesindeki Öğrencilerin Matematik Öz Yeterlik Algıları İle Mesleki Matematik Akademik Başarıları Arasındaki İlişki Analizi Sonucu

Boyutlar		Mesleki Matematik Akademik Notu	Matematik Öz Yeterlik Algısı (Genel)	Matematik Benlik Algısı	Matematik Konuları Davranışlarındaki Farkındalık	Matematiği Yaşam Becerilerine Dönüştürebilme
Mesleki Matematik Akademik Notu	r	1	,163**	,118*	0,069	,221**
	p		0,005	0,044	0,239	0,000
Matematik Öz Yeterlik Algısı (Genel)	r		1	,784**	,866**	,689**
	p			0,000	0,000	0,000
Matematik Benlik Algısı	r			1	,518**	,265**
	p				0,000	0,000
Matematik Konularında Davranışlarındaki Farkındalık	r				1	,466**
	p					0,000
Matematiği Yaşam Becerilerine Dönüştürebilme	r					1
	p					

Öğrencilerin öğrencilerin Matematik Öz Yeterlik Algıları ile Mesleki matematik akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için pearson korelasyon kat sayısı incelenmiştir. Yapılan korelasyon analizi sonucuna göre Matematik Öz Yeterlik Algıları ile Mesleki matematik akademik başarıları arasında istatistiksel olarak %95 güven

düzeyinde pozitif yönlü düşük kuvvette anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir (r=0,163, p=0,005, p<0,05).

Matematik Benlik Algısı alt boyutu ile Mesleki matematik akademik başarıları arasında istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde pozitif yönlü düşük kuvvette anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir (r=0,118, p=0,044, p<0,05).

Matematiği Yaşam Becerilerine dönüştürme alt boyutu ile Mesleki matematik akademik başarıları arasında istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde pozitif yönlü düşük kuvvette anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir (r=0,221, p=0,000, p<0,05).

BÖLÜM IV

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Tartışma ve Sonuç

4.1.1. Birinci Alt Problemin Bulgularına İlişkinTartışma

Meslek lisesi öğrencilerinin matematik özyeterlik algı düzeylerini belirlemek için yapılan analizler sonucunda, öğrencilerin ölçekten almış oldukları puanların aritmetik ortalaması 43.26 olarak belirlenmiştir. Bu ölçeğin orta puanı 42'dir. Meslek lisesi öğrencilerinin matematik özyeterlik algılarının orta değerin üzerinde olduğu belirlenmiştir.

Doruk ve diğerleri (2016) tarafından yapılan çalışmada ortaokul öğrencilerinin matematik özyeterlik algılarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Abalı-Öztürk ve Şahin (2015) tarafından 5.sınıf öğrencileri ile yapılan çalışmada, öğrencilerin matematiğe karşı özyeterliklerinin yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Adal ve Yavuz (2017) tarafından yapılan çalışmada, ortaokul öğrencilerinin matematik özyeterlik algılarının orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu araştırmalar yapılan araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

4.1.2. İkinci Alt Problemin Bulgularına İlişkinTartışma

Meslek lisesi öğrencilerinin matematik öz yeterlik algısı puanları arasında, cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (p>0,05, Tablo 3). Bakıldığında kız ve erkek öğrencilerin alt boyutlara ilişkin verdikleri cevap ortalamalarının birbirine yakın oluşu test değerinin anlamsız çıkmasını açıklayan en önemli faktördür. Araştırmanın bu bulgusunu destekler nitelikteki çalışmalarda, öğretmen adaylarının/öğrencilerin matematik öz yeterlik algılarının cinsiyete göre değişiklik göstermediği sonucunu elde ettikleri ortaya çıkmıştır (Işıksal ve Aşkar, 2003; Öztürk, 2017; Çavdar, 2019). Alan yazında farklı sonuçlara ulaşan çalışmalarda mevcuttur. Tella (2011) çalışmasında, ortaokul öğrencilerinin matematik öz yeterliğinin bir değerlendirmesini yaptığı çalışmasında matematik öz yeterliğindeki farklılığın erkek öğrencilerin lehine olduğu görülmüştür. Durdukoca (2010), sınıf öğretmeni adayları üzerinde yaptığı çalışmasında öğretmen adaylarından erkeklerin akademik öz yeterlik inançlarının, kadınlara göre daha fazla olduğu sonucuna varmıştır. Adal ve Yavuz (2017) Ortaokul öğrencilerinin matematik öz yeterlik algıları ile matematik kaygı düzeyini incelemiş, matematik öz yeterliğin cinsiyete göre farklılaştığını görmüştür.

Meslek lisesi öğrencilerinin matematik öz yeterlik algısı puanları arasında, sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık yoktur (p>0,05, Tablo4). Alt boyut bazında, sınıflara göre verilen cevapların ortalamalarına bakıldığında gruplar arasındaki değerlerin birbirine oldukça yakın olması analizin anlamsız çıkmasını açıklayan en önemli faktördür. Araştırmanın bu bulgusunu destekler nitelikteki çalışmalarda Öztürk (2017), ortaokul öğrencilerinin üst bilişsel

farkındalık düzeyi ile matematik öz yeterlik algısının matematik başarısına etkisi çalışmasında Matematik öz yeterlik algısının sınıf düzeyine göre farklılaşmadığını ifade etmiştir.

Adal ve Yavuz (2017) ise Ortaokul öğrencileri ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin matematik öz yeterlik algısının sınıf düzeyine göre farklılaştığını belirtmiştir..

Meslek lisesi öğrencilerinin matematik öz yeterlik algısı matematiği yaşam becerilerine dönüştürebilme alt boyutunun, öğrencilerin bölüm değişkenine göre anlamlı farklılığı bulunmuştur ($F= 3,195$, $p=0,014$, $p<0,05$). Bilişim bölümünde okuyan öğrencilerin ($X=8,07$) Matematiği Yaşam Becerilerine Dönüştürebilme algıları, Muhasebe bölümünde okuyan öğrencilere ($X=9,57$) göre daha düşüktür. Aksu (2008), fen bilgisi ve okul öncesi öğretmeni adaylarının matematik öğretimine ilişkin öz-yeterlilik inancının öğrenciler arasında cinsiyet ve liseden mezun olduğu bölüm değişkenine göre anlamlı farklılık olmadığını bulmuştur.

4.1.3. Üçüncü Alt Problemin Bulgularına İlişkinTartışma

Meslek lisesindeki öğrencilerin matematik konuları davranışlarındaki farkındalık alt boyutunun, öğrencilerin mesleki matematik akademik başarısında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yaratmadığı, Matematiği yaşamsal becerilere dönüştürme, matematik benlik algısı alt boyutlarında ve ölçeğin genelinde öğrencilerin mesleki matematik akademik başarısında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yarattığı görülmüştür Böylelikle matematik konuları davranışlarındaki farkındalık alt boyutunun öğrencinin akademik başarı notuna göre şekillenmediği gözlenmiştir. Mesleki matematik akademik başarısının artması ile birlikte öğrencilerin matematik benlik algısı alt boyutunun da arttığı gözlenmiştir. Ayrıca matematiği yaşamsal becerilere dönüştüren öğrencilerin mesleki matematik akademik başarısının da daha yüksek olduğu görülmüştür.

4.2. Öneriler

Bu araştırma Meslek lisesindeki bölümler ile sınırlıdır. Bu nedenle farklı meslek bölümleri üzerinde benzer araştırmalar yapılabilir.

Matematiğe yönelik öz-yeterlik algısının hangi faktörlerden etkilendiğinin belirlenmesi için daha fazla değişken ele alınarak, daha kapsamlı çalışmalar yapılabilir

Öğrencilerin matematik öz yeterlik algı nedenlerini belirlemeye yönelik öğrenciler, matematik ve meslek öğretmenleri ile görüşmeler yapılarak nitel çalışma yapılabilir.

Öğretmenler matematik öz yeterlik algısının öğrencinin başarısında önemli olduğu hakkında bilgilendirilebilir.

Öğrencilerin matematik öz yeterlik algıları Meslek öğretmenleri tarafından izlenmeli ve onların matematik öz yeterlik algılarını arttırmaya yönelik etkinliklere daha çok yer verilmelidir.

Mesleki matematik ile matematik dersi ilişkili olduğundan müfredatlar arasında paralellik sağlanabilirse ikisi arasındaki başarı artabilir.

KAYNAKÇA

Adal, A. A., ve Yavuz, İ. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin Matematik Özyeterlik Algıları İle Matematik Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki. Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi, 3(1), 20-41. Erişim adresi: dergipark.org.tr/ijofe/issue/30889/334329.

Abalı Öztürk, Y. ve Şahin, Ç. (2015). Matematiğe İlişkin Akademik Başarı- Özyeterlilik ve Tutum Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi. International Journal of Social Science, 31, 343-366.

Aksu, H. (2008). Öğretmen Adaylarının Matematik Öğretimine Yönelik Öz yeterlik İnançları. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8 (2), 161-170.

Bandura, A. (1997). Self-efficacy: The exercise of control. New York: Freeman.

Betz, N. E. ve Hackett, G. (1983). The relationship of mathematics selfefficacy

expectations to the selection of science-based college majors. Journal of Vocational Behaviour, 23, 329-345.

Büyüköztürk, Ş. (2006). Veri Analizi El Kitabı. PegemA Yayıncılık, Ankara.

Doruk, M., Öztürk, M. ve Kaplan, A. (2016). Ortaokul Öğrencilerinin Matematiğe Yönelik

Öz-Yeterlik Algılarının Belirlenmesi: Kaygı Ve Tutum Faktörleri. Adıyaman Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(2), 283-302.

Çavdar, D., Şahan, H. H. (2019). Matematik Dersinde Akademik Başarı,Öz Yeterlik ve Matematik Dersine Yönelik Tutum Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 13(2), 979-999.

Durdukoca, F. Ş. (2010). Sınıf Ögretmeni Adaylarının Akademik Özyeterlik Algılarının Çesitli Degişkenler Açısından İncelenmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi dergisi, Haziran, Cilt 10, Sayı 1, 69-77.

Işıksal, M. ve Aşkar, P. (2003). İlköğretim Öğrencileri İçin Matematik ve Bilgisayar Özyeterlik Algısı Ölçekleri, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25, 109-118.

MEB. (2018). Matematik Dersi Öğretim Programı (lise 9, 10, 11 ve 12. sınıflar). Ankara:MEB.

Öztürk, B. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin Üst Bilişsel Farkındalık Düzeyi İle Matematik Öz Yeterlik Algısının Matematik Başarısına Etkisinin İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Eskişehir.

Şentürk, B. (2010). İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Genel Başarıları, Matematik Başarıları, Matematik Dersine Yönelik Tutumları ve Matematik Kaygıları Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

Taşdemir, C. (2012). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Matematik Öz-Yeterlik Düzeylerinin

Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Bitlis ili örneği). Karadeniz Fen Bilimleri

Dergisi, 2 (6), 39-50.

Tella, A. (2011). An assessment of mathematics self – efficacy of secondary school students in Osun State, Nigeria, Ife Psychologıa, 19(1), 430-440.

Umay, A. (2001). İlköğretim Matematik Öğretmenliği Programının Matematiğe Karşı Öz Yeterlik Algısına Etkisi. Journal of Qafqaz University, 8(1).

EKONOMİK GÜVENLİK ENDEKSİ: TÜRKİYE VE 14 AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKESİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Ahmet İNCEKARA
İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, İktisat Politikası Ana Bilim Dalı
Orcid ID: 0000-0003-0224-2006

Arş. Gör. Ahmet Hamdi YANIK
İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, İktisat Politikası Ana Bilim Dalı
Orcid ID: 0000-0002-6730-344X

ÖZET

Ekonomi literatüründe, gelecekte meydana gelebilecek olaylar hakkındaki belirsizlikler iki farklı yaklaşım merkeze alınarak incelenmiştir. Bunlar, genel olarak "kırılganlık" ve "ekonomik güvenlik" perspektifleri olarak tanımlanmaktadır. Kırılganlık perspektifi özellikle yoksul ülkeler bağlamında ele alınmış olup, araştırma konusu genellikle düşük gelirli ülke vatandaşlarının kronik yoksulluğa girme olasılığı ile ilgilidir. Ekonomik güvenlik ise, gelirlerin nispeten daha yüksek olduğu ve mutlak yoksulluğun büyük bir problem olarak kabul edilmediği zengin ülkeler bağlamında incelenmiştir. Bu bağlamda, ekonomik güvenlik eksikliğinden kaynaklanan potansiyel ekonomik risklere karşı koruma elde edememe durumu, ülkelerin gelir durumuna, zengin ya da yoksul olduğuna bakılmaksızın tüm ülkeleri ilgilendirmektedir. Buradan hareketle bireylerin ekonomik risk ve kayıplarının azaltılması gerekliliği önemli bir politika konusudur.

Bu çalışma, 2010-2016 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye ve 14 Avrupa Birliği ülkesini içeren bir ülke grubu üzerinden "Ekonomik Güvenlik Endeksi" için güncel tahminler sunmaktadır. Çalışmada, Ekonomik Güvenlik Endeksi hakkında yakın geçmişte geliştirilen metodolojiler ve uygulamalar arasındaki farklılıklar dikkate alınarak, endeksin ölçümünde kullanılacak değişkenlerin belirlenmesi ve standardizasyonuna ilişkin yöntemler tartışılmaktadır. Bu kapsamda, özellikle yakın zamanda ekonomik güvenliğin basit ve tutarlı bir ölçümünü sunmayı amaçlayan Yaşam Standartları Araştırmaları Merkezi (CSLS), Rockefeller Vakfı ve Yale Üniversitesi tarafından desteklenen ve gelişen metodolojilerin önemi üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışma, gelecekte meydana gelebilecek olası ekonomik kayıpların bir toplumda yaygınlığının ölçüsünü tanımlamak için "ekonomik güvenlik" kavramsallaştırması hakkında büyük ölçüde CSLS bünyesinde toplulaştırılan literatüre dayandırılmaktadır. Ancak bu durum, çalışmanın bağlamının ve gelecekteki belirsizliklerin, "ekonomik güvenlik" perspektifinde uygun bir şekilde ele alınmasını ve olası metodolojik seçimlerin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın öncelikli amacı, ekonomik güvenlikten ne anlaşılması gerektiğini ortaya koymaktır. Bağlam ne olursa olsun bu çalışma, Osberg ve Sharpe (2002) tarafından geliştirilen ve Salzman'ın (2003) katkılarını içeren metodolojiyi takip etmektedir. Bununla birlikte, çalışmada, uygulamada bir araya getirilen değişkenlerin standardizasyonu için kullanılacak "Doğrusal Ölçekleme Tekniği" ve "Gauss Normalizasyonu" (Z-Skoru) olarak adlandırılan alternatif iki yöntem açıklanmaktadır.

Bu amaç ve kapsamdan hareketle, çalışmada ele alınan ülkeler açısından uluslararası karşılaştırmalara imkân tanıyan "ekonomik güvenlik endeksi" hesaplanmıştır. Bunu yaparken işsizlik, hastalık, dulluk ve yaşlılık durumlarının tüm ülkeler için ortak güvensizlik alanları olduğu kabul edilmiş ve uluslararası alanda genel kabul gören bir sınıflandırma esas alınmıştır. Çalışmada, öncelikle bu ortak dört risk alanı için analiz dönemi boyunca ayrı

endeksler oluşturulmuştur. Daha sonra, söz konusu endeks bileşenleri tek bir endekste toplanarak "genel ekonomik güvenlik endeksi" elde edilmiştir.

Genel ekonomik güvenlik endeksinde özetlenen sonuçlar, 2010-2016 dönemini kapsamaktadır. Fakat, bileşik endeksin farklı bileşenlerini oluşturan işsizlik, hastalık, dulluk ve yaşlılık durumları için oluşturulan endeksler için yapılabilecek analizler daha uzun dönemleri kapsayabilmektedir. Bu kapsamda, 14 Avrupa Birliği ülkesi ve Türkiye açısından 2010-2016 dönemine ait Dünya Bankası, Avrupa İstatistik Ofisi, Dünya Sağlık Örgütü ve OECD'den elde edilen veri setleri kullanılmıştır. Nihai aşamada, belli bir ortak yıl için "Doğrusal Ölçekleme Tekniği" ve "Z-Skoru Normalleştirme" sonuçları bir ağırlıklandırma şeması kullanılarak ülke performansları açısından karşılaştırılmaktadır. İki farklı yöntemle hesaplanan sonuçlar hem ülkeler açısından hem de yıllar itibariyle önemli ölçüde farklılaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Güvenlik, Sosyal Koruma, Sosyal Güvenlik, Kırılganlık

THE ECONOMIC SECURITY INDEX: A REVIEW THROUGH TURKEY AND 14 EUROPEAN COUNTRIES

ABSTRACT

In the economics literature, the uncertainties about the events that may occur in the future have been examined by taking two different approaches into the center. These literatures are generally described as ''vulnerability'' and ''economic security'' perspectives. The vulnerability perspective has been considered particularly in the context of poor countries, and the research topic is often concerned with the possibility of low-income country citizens going into chronic poverty. Economic security has been studied in the context of rich countries where incomes are relatively higher and absolute poverty is not considered a major problem. In this context, the inability to obtain protection against potential economic risks arising from the lack of economic security concerns all countries regardless of their income status, rich or poor. Hence, the necessity to reduce the economic risks and losses of individuals is an important policy issue.

This study presents current estimates for "Economic Security Index" through a group of countries including Turkey and 14 countries from European Union in the period of 2010-2016. In the study, the methods for determining and standardizing the variables to be used in the measurement of the index are discussed, taking into account the differences between the methodologies and practices developed recently about The Economic Security Index. In this context, the importance of methodologies supported and developed by The Center for the Study of Living Standards (CSLS), The Rockefeller Foundation and Yale University, which aims to provide a simple and consistent measure of economic security in the near future, is emphasized.

This paper builds heavily on the literature aggregated within the CSLS about the conceptualization of "economic security" to describe the extent to which potential future economic losses are prevalent in a society. However, this situation requires addressing the context of the study and future uncertainties appropriately from an "economic security" perspective and considering the possible methodological choices. In this context, the primary purpose of the study is to reveal what should be understood from economic security. Regardless of the context, this study follows the methodology developed by Osberg and Sharpe (2002) and includes Salzman's (2003) contributions. However, in the study, two

alternative methods called "Linear Scaling Technique" and "Gaussian Normalization" (Z-Score) to be used for standardization of variables combined in practice are explained.

Based on this purpose and scope, the "economic security index" has been calculated, which allows international comparisons in terms of the concerning countries. While doing this, it has been accepted that unemployment, sickness, widowhood and old age are common areas of insecurity for all countries and an internationally accepted classification has been taken as basis. In the study, first of all, separate indices have been created for these common four risk areas during the analysis period. Then, the "general economic security index" has been formed by gathering the index components in question to a single index.

In this study, the results summarized in the general economic security index cover the period 2010-2016. However, the analyses that can be made for the indices created for unemployment, sickness, widowhood and old age, which constitute the different components of the composite index, may cover longer periods. In this context, in terms of 14 European Union countries and Turkey, data sets from the World Bank, Eurostat, OECD, the World Health Organization of 2010-2016 period are used. In the final stage, for a particular joint year, the results of "Linear Scaling Technique" and "Z-Score Normalization" are compared in terms of country performances using a weighting scheme. The results calculated by two different methods, differ significantly both in terms of countries and by years.

Keywords: Economic Security, Social Protection, Social Security, Vulnerability

1. Giriş

Bu çalışma, ulusal düzeyde bir ‘ekonomik güvenlik’ ölçüsünün tutarlı bir şekilde nasıl oluşturulması gerektiği ve uluslararası karşılaştırmalar için uygunluğunun değerlendirilmesi ile ilgilidir. Ekonomik Güvenlik Endeksi (Economic Security Index (ESI)), toplumdaki demografik ve coğrafi farklılıklardan yola çıkarak, toplumun farklı kesimlerine özgü, olağan dışı gelir kayıplarının kaynağını ve bireylerin bu kayıplara karşı direnç gösterebilecek yeterli mali servetinin olup olmadığını araştırmaktadır. Burada “olağan dışı gelir kayıpları” diye bir vurgu yapılmasının nedeni, bu tür kayıpların genelde bireyin kontrolü dışında gelişen olaylar neticesinde meydana gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, belirsizlik kavramı ekonomik güvenliğin ölçümü noktasında gelişen alternatif yaklaşımların ana temasını oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, gelecekteki belirsizlikler ve bu belirsizliklerin ortaya çıkarabileceği ekonomik risklerin incelenmesi konusunda iktisat literatüründe “kırılganlık” ve “ekonomik güvenlik” olarak tanımlanan iki farklı literatür gelişmiştir. Bu kapsamda, uluslararası düzeyde ESI ölçümüne girişmeden önce söz konusu iki yaklaşım arasındaki temel farkın tanımlanması önemli bir konudur. Kırılganlık perspektifi, genel olarak yoksul ülkeler bağlamında ele alınan ve ilgili ülke vatandaşlarının kronik yoksulluk tehlikesiyle karşı karşıya olup olmadığının araştırılması ile ilgilidir. Oysa “ekonomik güvenlik” perspektifi ise, daha çok yoksulluğun büyük bir problem olmadığı zengin ülkeler bağlamında ele alınmış olup, araştırma konusu ilgili ülke vatandaşlarının mevcut refah düzeyini koruyabilmesi ya da belirsizlikler neticesinde ekonomik kayıplar yaşayan bireylerin bu kayıpları dengeleyecek bir mali güvenlik ağına sahip olup olmamasıyla ilgilidir.

‘Güvenlik’ ve ‘ekonomik güvenlik’, bir bütün olarak insani ihtiyaçlar temelinde ele alındığında, her iki kavramın da çok farklı disiplinlerin araştırma nesnesi olarak kullanılan kapsayıcı kavramlar oldukları anlaşılmaktadır. O halde, temelde “ekonomik güvenlik” söylemi ile hareket eden bir araştırmanın öncelikle ekonomik güvenliğin konusunun ne olduğunu açıkça ortaya koyması beklenir. Bu çalışma, ekonomik güvenliği, gelecekteki

belirsizlikler ve bireylerin kontrolü dışında gelişen olaylardan yola çıkarak, gelecekte bireylerin kendi kontrolleri dışında ekonomik refah seviyesini düşürebilecek olgularla ilgilidir. Diğer bir ifadeyle, ekonomik güvenlik, toplumun yalnızca yoksul kesimlerini değil aynı zamanda olası gelir şoklarına maruz kalabilecek toplumun bütün kesimlerini ilgilendirmektedir.

Özellikle, İkinci Dünya Savaşı'nın bir sonucu olarak ortaya çıkan ve 1948'de Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından kabul ve ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, tüm imzacı ülkeler için insan hakları, eşitlik ve güvenlik gibi ortak hedefleri ve problemleri içeriyordu. Bu bağlamda, BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 25. Maddesi şöyledir:

"Herkes, yiyecek, giyecek, barınma, tıbbi bakım ve gerekli sosyal hizmetler dahil, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve refahı için yeterli bir yaşam standardına sahip olma, ayrıca işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık veya kontrolü dışındaki koşullarda başka bir geçim kaynağı olmaması durumunda güvenlik hakkına sahiptir".

İlgili maddenin içeriğinden, toplumun bir üyesi olarak herkesin asgari düzeyde ekonomik refah ve sosyal güvenlik hakkının olduğu sonucu çıkarılabilmektedir. Bu kapsamda, çalışmada ulusal ölçekte ekonomik güvensizlik yaratan ve toplumun geniş kesimlerini kapsayan öncelikli alanlar, işsizlik, hastalık, dulluk ve yaşlılık olarak sınıflandırılmaktadır. ESI, ekonomik güvenliğin tüm farklı biçimlerini kapsayabilmektedir. Diğer bir deyişle ESI, gelecekte bireylerin gelir kaybına neden olan risk faktörlerini ve bu kayıpları telafi edebilecek alternatif faktörleri bir araya getiren bileşik bir endeks olarak tanımlanabilir. Bu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere, ESI, aslında bireylerin cari ve gelecek dönem gelirleri üzerinde etkili olabilecek risk ve koruma unsurlarını aynı hesaplamaya dahil ederek, gerçek kayıp ve koruma düzeyi arasındaki farkı ölçmek üzere hesaplanan bir endekstir (ILO, 2004).

Osberg (1998), "ekonomik güvensizliği", bireylerin önemli ölçüde potansiyel ekonomik kayıplara karşı koruma elde edememesi olarak tanımlamıştır. Bu tanımdan hareketle, işi olan herhangi bir bireyin gelecekte mevcut işini kaybetme konusunda kendini güvensiz hissetmesi, aynı zamanda kendini ekonomik olarak güvensiz hissetmesine neden olur. Benzer bir şekilde, sağlıklı bir birey hastalanabileceği durumlarda ve genç bir birey ise yaşlılık durumda gelecekte yoksulluk riskine maruz kalabileceği konusunda kendini güvensiz hissedebilmektedir. Tüm bu örnekler, bireylerin kendilerini güvensiz hissetmelerine neden olan gelecekteki olası ekonomik kayıplarla ilgili kaygıları ifade etmektedir.

İş güvencesi, sağlık ve yaşlılık konusundaki bu tür endişeler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ortak problemleri olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte, ekonomik güvenlikle ilgili bu kaygıların boyutu ve sonuçları ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Gelecekteki ekonomik kaygılar, bireylerin bugünkü yaşam koşullarından zevk alma durumunu ve davranışlarını etkileyebilmektedir. Gelecekte meydana gelebilecek bu tür risklerden kaçınmak için bireyler genellikle kamu ya da özel sigorta satın alabilirler ve yüksek ekonomik risk içeren kararlardan kaçınarak resmi ya da gayri resmi sosyal destek ağları oluşturabilmektedir (Osberg ve Sharpe, 2014).

Zengin ülkelerde risk azaltma mekanizmaları (sosyal güvenlik sistemi, emeklilik planları, çocuk yardımları vb.) bulunmaktadır. Ancak bu tür mekanizmalar yine de toplumun bütün kesimleri için tam koruma sağlamayabilir. Bununla birlikte, bazı fakir ülkelerde ekonomik güvenliğe ilişkin kamu sigortası gelişmemiş ya da neredeyse hiç bulunmayabilir. Bu kapsamda, insanlar gelecekteki ekonomik riskler karşısında kısmen veya tamamen herhangi bir korumaya sahip olamayabilirler. Mevcut durum ne olursa olsun asıl önemli olan husus, gelecekle ilgili belirsizlik ve bu belirsizliğin yarattığı kaygıların bir toplumdaki ekonomik güvenliğin ana teması olmasıdır.

Bireylerin ekonomik güvenliğini tehdit eden sigortalanmamış risklerin sınıflandırılması ve kamu politikası kararlarını etkilemek için söz konusu riskleri açıklayabilecek bir ölçüye ihtiyaç duyulmaktadır. ESI, tam da bu noktada bu ihtiyacı karşılamak için tasarlanmış bileşik bir endeks olarak kullanılmaktadır. Ancak ESI'nin oluşturulması, bazı metodolojik kararların alınması gibi konuları içermektedir. Sharpe ve Salzman (2003), ekonomik güvenliğin ölçümü konusunda metodolojik sorunların önemini ve ESI'nin temel özellikleri üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Bunu yaparken daha önce tasarlanmış refah endeksleri tarafından belirlenen kriterleri analiz etmiş ve endeks oluşturmada belirlenen metodolojik seçimlerin sıralı bir tipolojisini elde etmek için çaba göstermişlerdir. Bu bağlamda, endeksi oluştururken tek veya tamamlayıcı bir yaklaşım geliştirmek için bir dizi adımı içeren aşağıdaki yöntemi önermişlerdir:

1. Değişken seçimi,
2. Her değişkenin işlevsel biçiminin belirlenmesi
3. Birden çok değişkeni bir arada değerlendirmek için uygun bir standardizasyon yöntemi belirlemek,
4. Matematiksel formu belirlemek,
5. Son olarak elde edilen bulguları sergilemek için bir ağırlıklandırma şeması oluşturmak.

Bu çalışma, Osberg (1998) tarafından sunulan yaklaşıma benzer bir yaklaşımı benimseyerek, 14 AB ülkesi ve Türkiye için bir "ekonomik güvenlik endeksi" oluşturmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, Sharpe ve Salzman (2003) ve Heslop (2009) tarafından metodolojik kararların değiştirilmesinin endeksin sonuçlarını ne ölçüde değiştirebileceği incelenmektedir. Daha spesifik olarak açıklamak gerekirse, çalışmada öncelikle Osberg ve Sharpe (2014)'e benzer bir standardizasyon prosedürü ve toplama işlemi kullanılarak ESI hesaplanmaktadır. Ardından alternatif bir standardizasyon ve toplama yöntemi kullanılarak elde edilen sonuçlar karşılaştırılmaktadır.

2. Ekonomik Güvenlik Endeksi: Motivasyon ve Kavramsal Çerçeve

Bu çalışma, ekonomik güvenliği "insan hakları"[1] temelinde ele alarak uluslararası karşılaştırmalara imkân tanıyan ulusal düzeyde bileşik bir endeks oluşturmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, böyle bir endeks oluşturmanın yanı sıra söz konusu endeksin gelişimine katkıda bulunabilecek ve gelecekte alınması gereken muhtemel kamu politikası kararlarını olumlu yönde etkileyebilecek bilgiler sunabilme düşüncesi, araştırmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır.

Birçok gelişmiş ülkede, 2008 finans krizinin bir sonucu olarak ortaya çıkan finansal piyasalardaki oynaklık ve yüksek işsizlik oranları, söz konusu ülkelerde refah devleti kurumlarının ve kamu politikası kararlarının ekonomik güvenliği nasıl sürdürebileceği konusundaki endişelerin artmasına neden olmuştur (Heslop, 2009). Bireyler gelecekle ilgili bu tür endişelerden kaçınmak için sigorta satın aldıklarında, kamu ve özel sigorta açısından daha az riskli olanı seçebilmektedir. Ancak ekonomik güvenlik kavramsallaştırması yapılırken, 'resmi özel sigorta' veya 'kamusal sosyal güvenlik' seçeneklerinin yoksul ülkelerde daha az yaygın olduğuna vurgu yapılmaktadır (Osberg ve Sharpe, 2014). Bu bağlamda, bireyler üzerindeki risk ve zararların azaltılması gerekliliği önemli bir politika konusu olarak öne çıkmaktadır.

[1] İnsan hakları yaklaşımı, yoksulluğu birbiriyle ilişkili ve birbirini pekiştiren ve yoksullukla ilişkili damgalama, ayrımcılık, güvensizlik ve sosyal dışlanmaya dikkat çekerek, yoksulluğun çok boyutlu doğasını dikkat çeken bir yaklaşımdır (Hunt, Nowak ve Osmani, 2005).

Ekonomik güvenlik, toplumun yalnızca yoksul kesimlerini değil aynı zamanda olası gelir şoklarına maruz kalabilecek toplumun bütün kesimlerini ilgilendirmektedir. Diğer bir ifadeyle, toplumun bir üyesi olarak herkesin sosyal güvenlik hakkı vardır. Ancak bu çalışmada, ESI, BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 25. Maddesi'nde vurgulanan işsizlik, hastalık, dulluk ve yaşlılık durumlarını kapsayacak şekilde ele alınmaktadır.

Osberg ve Sharpe (2014), ekonomik güvenlik endeksini Ekonomik Refah Endeksi (IEWB) için oluşturulan bir alt bileşen olarak tanımladığından, ESI, Ekonomik Refah Endeksi metodolojisinin gelişiminde alt bir bileşen olarak "IEWB Ekonomik Güvenlik Endeksi" olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışma, yalnızca ekonomik güvenlik için teorik ve uygulama geliştirmeyi amaçladığından, daha sonraki bölümlerde endeksin tanımı ESI olarak ifade edilmektedir.

3. Literatür İncelemesi

Gelecekte meydana gelebilecek olaylar hakkındaki belirsizlik, ekonomi alanında "kırılganlık" ve "ekonomik güvenlik" olmak üzere iki farklı literatürün gelişmesine neden olmuştur. Her iki yaklaşım da hanehalklarının olumsuz ekonomik koşullara maruz kaldığı durumları araştırmaktadır. Bununla birlikte, bu iki yaklaşımın geliştiği bağlamın birbirinden büyük ölçüde farklılaştığı söylenebilir.

"Kırılganlık" kavramı, genel olarak yoksul ülkeler bağlamında ele alınmaktadır. Bu alandaki araştırmacılar, yoksul ülkelerde insanların kronik yoksulluğa girme olasılığını tartışmaktadır. Bununla birlikte, analizlerinin odak noktasında "geçici yoksullar" yer almaktadır. Bu kapsamda, OECD'nin 2016 yılında yayınladığı "*Kırılganlık Durumları 2016: Şiddeti Anlamak*" adlı raporu bunun bir örneği niteliğindedir. Çalışmada, 26 düşük-gelir, 22 düşük-orta gelir ve 3 adet üst-orta gelir grubu ülke açısından değerlendirmeler yapılmaktadır.

"Ekonomik güvenlik" ise, gelir ve yaşam koşullarının nispeten yüksek olduğu ve mutlak yoksulluğun büyük bir problem olmadığı zengin ülkeler bağlamında ele alınmaktadır. Bu yaklaşımın asıl odak noktası, bireylerin gelecekte meydana gelebilecek olumsuz gelir şoklarına karşı direnç kapasitesinin incelenmesidir. Bu bağlamda, politika analizlerinin temelini, gelecekteki belirsizliklerin getirdiği risklere karşı direnç gösterebilmelerini sağlayan sosyal koruma mekanizmaları oluşturmaktadır.

Osberg ve Sharpe (2002, 2005, 2009, 2011, 2014), bir ülkedeki vatandaşların genel ekonomik refahının ulusal düzeyde ölçümünü sağlayan Ekonomik Refah Endeksi (Index of Economic Well-Being (IEBW)) adında bir endeks geliştirmiştir. ESI ise, IEBW'nin bir bileşimi olarak hesaplanmaktadır.

Jacob Hacker ve Yale Üniversitesindeki diğer meslektaşları (2010), Amerika Birleşik Devletleri (ABD) vatandaşları için bir ESI geliştirdiler. Burada ESI, yüksek gelir kaybı, cepten yapılan büyük sağlık harcamaları ve bu iki risk bileşenini karşılayacak yeterli mali zenginliğe sahip olamama olarak tanımlanan üç açık risk faktörüne dayandırılmaktadır.

Osberg (1998) ve Hacker (2006), güvenli ve güvensiz durumların niteliksel bir ayrımını yapabilmek için ekonomik güvensizlik kavramını ele almışlardır. Bu bağlamda, Hacker (2006), ekonomik güvensizliği, mevcut ekonomik kayıplar ve gelecekte bu tür kayıpların ortaya çıkmasıyla ilişkili endişe ve korku olarak tanımlamıştır. Osberg (1998) ise, ekonomik güvensizliği, öznel olarak önemli potansiyel ekonomik kayıplara karşı bireylerin koruma elde edememe durumu olarak tanımlamaktadır. Söz konusu tanımlamalardan, güvensizlik teriminin her iki tanım açısından da tutarlı olduğu sonucu çıkarılabilir.

Kosny ve Piotrowska (2013), Polonya'daki hanehalklarının ekonomik güvenliğini, tasarruf ve kredi oranlarıyla birlikte ele almışlardır. Bu bağlamda, hanelerin ekonomik güvenlik

seviyesindeki değişimin büyük ölçüde iş gücü piyasasındaki durumu yansıttığı sonucuna varmışlardır.

Mahmood (2013), ekonomik güvenliği Osberg ve Sharpe (2010) ile tutarlı bir yaklaşım temelinde analizin kapsamını daha yoksul ülkelere doğru genişleterek üç Güney Asya ve yedi OECD ülkesi için ekonomik güvenlik endeksini hesaplamıştır. Alternatif metodolojik seçimler sonucu hesaplanan endeksler ülke performansları açısından değerlendirildiğinde, Güney Asya ülkeleri açısından sonuçlar büyük ölçüde değişmezken, OECD ülkeleri açısından sonuçların alternatif metodolojik seçimlere daha duyarlı olduğu anlaşılmaktadır.

4. Ekonomik Güvenliğin Ölçümü: Veri Seti ve Yöntem

"Ekonomik Güvenlik" yakın geçmişten günümüze kadar genellikle gelişmiş ülkeler açısından ele alınmıştır. Bunun en önemli nedeni, ampirik araştırmalar için gerekli olan kaliteli verilerin bu ülkelerdeki mevcudiyetinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada, 14 AB ülkesi ve Türkiye için 2010-2016 dönemine ait uluslararası veri kuruluşlarından elde edilen veriler üzerinden analizler yapılmaktadır. Araştırmada kullanılan veriler, Dünya Bankası, Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Avrupa İstatistik Ofisi (EUROSTAT) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) veri tabanlarından alınmıştır.

Bu çalışma, Osberg (1998) ve Osberg ve Sharpe (2002, 2005, 2009, 2014) gibi BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 25. Maddesinde geçen ekonomik güvensizlik alanlarındaki (işsizlik, hastalık, dulluk ve yaşlılık) eğilimleri karşılaştırabilecek veri setlerine sahiptir. Dört ekonomik güvensizlik alanı için hesaplanan endekslerin toplulaştırılması ile hesaplanan Genel ESI 2010-2016 dönemini kapsamaktadır. Çalışmada 2010-2016 döneminin seçilmesinin esas nedeni, Genel ESI oluşturulurken tüm birimler açısından dengeli bir veri setine sahip olma gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Ancak söz konusu dört sınıflandırmaya tabi tutulan eğilimler için daha uzun ve ortak zaman boyutlarının dışına taşan gözlemler mevcuttur. Bu durumda, bu dört ekonomik güvenlik durumu birbirinden bağımsız olarak ele alındığında her biri için daha uzun bir dönemi kapsayan eğilimler incelenebilmektedir.

ESI hesaplanırken, her bir güvensizlik alanı için hesaplanan endeks bileşenleri için bir araya getirilen değişkenlerin standardizasyonu ve tek bir bileşik endekste toplulaştırılması için gereken alternatif yöntemlerin seçimleri söz konusu olabilmektedir. Ayrıca, bu durumun bir sonucu olarak, nihai aşamada ilgili endeks bileşenlerinin toplulaştırılmasıyla hesaplanan Genel ESI sonuçları ülke performansları açısından sonuçların önemli ölçüde farklılaşmasını beraberinde getirebilmektedir. Bu kapsamda, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde öncelikle endeks bileşenlerini hesaplamak için gerekli olan alternatif standardizasyon ve toplulaştırma yöntemleri tanıtılmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu bu farklı metodolojik yaklaşımlar ile hesaplanan ESI sonuçlarını sergilemek için bir ağırlıklandırma şeması oluşturulmaktadır.

4.1. Değişkenlerin Standardizasyonu

Değişkenleri ölçeklendirme ihtiyacının temel nedeni, ham verilerin önemli ölçüde farklı orantılı aralıklara sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Ölçeklendirme yapılmadan hesaplanan bileşik endeksler, yüksek aralıklara sahip değişkenlere karşı önyargılı olur ve bunun bir sonucu olarak diğer endeks bileşenlerinde meydana gelen anlamlı değişiklikler bileşik endeksi önemsiz bir şekilde etkileyebilir (Salzman, 2003). Ekonomik göstergelerin ölçeklendirilmesi ve standart bir endeks numarası belirleme işlemi yapılırken, ham değişkenler belirli bir baz yılı belirlenerek 100'e normalleştirilir ve böylece zaman içindeki değişikliklerin yüzdelik değişimleri temsil edebilmesi olanaklı hale gelir. Bu bağlamda, genel bir bileşik endeks oluşturulurken değişkenlerin standardizasyonu yapılmadığı taktirde, büyük orantılı aralıklara sahip olan değişkenler genel endeks üzerinde daha baskın olacaktır. Bunun

nedeni, bu değişkendeki yüzdelik değişimlerin diğer değişkenlere oranla daha büyük olmasından kaynaklanmaktadır.

Değişkenlerin tek bir bileşik endekste özetlenmesi, Temel Bileşenler Analizi tekniğinin incelenmesi ve tartışılması gibi süreçleri de ilgilendirmektedir. Salzman (2003), bileşik bir endeks oluşturulurken değişkenlerin standardizasyonuna yönelik yaygın yaklaşımları tartışarak, yapılan analizlerin en iyi sonuçlara ulaşabilmesi bağlamında bu tür yöntemlerin sıralı bir tipolojisini geliştirmeyi amaçlamıştır. Söz konusu endeks oluşturma süreci sırasıyla aşağıdaki gibi "dört aşamada" özetlenebilir:

1. Endekse tek veya tamamlayıcı bir yaklaşım seçmek,
2. Değişkenleri seçmek,
3. Her değişkenin işlevsel biçiminin belirlenmesi,
4. Bir standardizasyon yöntemi belirlemek.

Bu çalışma, ekonomik ve sosyal refah endekslerinin oluşturulmasında yer alan metodolojik seçeneklerin kapsamlı bir tartışmasını sağlamamaktadır. Bu çalışma, daha çok literatürde tutarlı ve şeffaf ölçümler üreten bir metodolojik yaklaşım benimsemektedir. Bununla birlikte, Osberg ve Sharpe (2014)'ın metodolojisini izlemektedir. Bu kapsamda, değişkenlerin standardizasyonuna yönelik yaygın olarak kullanılan, "Doğrusal Ölçekleme Tekniği" (LST) ve "Gauss Dağılımları" (Z-Skoru) olarak bilinen iki alternatif yöntem kullanılarak ESI oluşturmaktadır.

4.1.1. Doğrusal Ölçeklendirme Tekniği

Değişkenleri ölçeklendirme ihtiyacının temel nedeni, ham verilerin önemli ölçüde farklı orantılı aralıklara sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Osberg ve Sharpe (2009), değişkenlerin standardizasyonu için doğrusal ölçeklendirme tekniğinin ayrıntılı bir açıklamasını sunmaktadır. Buradaki temel düşünce, değişkenler ölçeklenmeden toplandığında, büyük orantılı aralıklara sahip değişkenlere daha yüksek örtük ağırlıklar atanacağı endişesidir. Ayrıca bu örtük ağırlıkların kaynağının ise, ilgili değişkendeki yüzdelik artışların daha büyük bir değer aralığında değişiklik göstermesinin bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, Doğrusal Ölçekleme Tekniği'nin her değişkenin sahip olduğu değer aralığını standartlaştırarak bu sorununu çözebileceği varsayılmaktadır. Sonuç olarak, belli bir andaki tüm birimlere ait ölçeklendirilmiş değişkenler aynı mutlak aralığa ([0,1] aralığı) ve dolayısıyla aynı orantılı aralığa sahip olacaktır.

ESI hesaplaması yapılırken değişkenlerin standandardizayonuna yönelik tanımlanması gereken ek bir motivasyon vardır. Bu bazı değişkenlerin genel refahtaki artışlar ve azalışlarla ters yönlü nedensellik ilişkisi bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, ESI hesaplaması yapılırken yönsellik sorunu olarak ele alınmaktadır (Osberg ve Sharpe, 2009). Bu sorunun üstesinden gelebilmek için kullanılan yöntemler, 1 ve 2 numaralı denklemlerde matematiksel olarak özetlenmektedir;

$$X_s = \frac{X_i - X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}} \qquad (1)$$

Burada, X_S, ilgili değişkendeki artışlar genel refahta bir artışa karşılık geliyorsa X_i değişkeninin ölçeklendirilmiş değerini ifade etmektedir. Ayrıca X_{min} değeri sıfıra eşit olduğunda X_S değeri, X_i'nin maksimum değere oranına eşit olacaktır.

$$X_s = \frac{X_{\max} - X_i}{X_{\max} - X_{\min}} \qquad (2)$$

Burada, X_S, ilgili değişkendeki artışlar genel refahta bir azalmaya karşılık geliyorsa X_i değişkeninin ölçeklendirilmiş değerini ifade etmektedir. 2 numaralı denklem, X_i değerinin tamamlayıcı formüle göre ölçeklenmesini ifade etmektedir. Her iki durumda da ölçeklendirilmiş değerlerin aralığı 0 ve 1 aralığındadır. Burada 0 en düşük refah düzeyine karşılık gelirken, 1 ise, en yüksek refah seviyesini ifade etmektedir. Bu teknik, İnsani Gelişme Endeksi de dahil olmak üzere birçok endeks hesaplamasındaki tüm değişkenleri ölçeklemek için sıklıkla kullanılan yöntemlerden biridir (Salzman, 2003).

4.1.2. İşsizlik Durumunda (Geçim Kaybından) ESI

İşsizlik durumunda ekonomik güvenlik, işsizlik olasılığı ve bunun ürettiği gelir kaybının boyutunu temsil etmektedir. Bu durum, işsizlik durumunda ortalama kazanç oranının işsizlik yardımlarıyla değiştirilmesi sonucunda belirlenmektedir (Osberg ve Sharpe, 2014). Bununla birlikte, IEWB bağlamında ele alınan ekonomik güvenlik endeksinde, işsizliğe karşı mali koruma oranını ifade eden değişken beşte bir ağırlığında iken işsizlik oranına beşte dörtlük bir ağırlık vermektedir. Bu durumda söz konusu ağırlıklı toplam, ESI'nin işsizlik bileşenini temsil etmektedir.

Osberg (2011), yoksul ülkelerde çoğu insanın gelirinin tarım sektörü, kayıt dışı ticaret ve serbest mesleğe bağımlı öne sürmektedir. Bununla birlikte tarım sektöründeki gelirlerin yüksek değişkenliğe sahip olması, tarımda çalışan işgücünün diğer kayıtlı işgücü piyasasında çalışanlara kıyasla daha fazla geçim kaynağı riskiyle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, sadece kayıtlı işgücü piyasasındaki işsizlik oranları, tarım sektöründeki istihdamın yüksek olduğu yoksul ülkelerdeki geçim kaynağı kaybı risklerini temsil etmemektedir. Bu nedenle, İşsizlikten Kaynaklanan ESI bu olguyu genişletecek şekilde ayarlanmalıdır. Tarımsal ve tarım dışı istihdamla ilişkili bileşik bir endeks, geçim kaybı risklerinin bu iki alandaki nüfus ağırlıklı ortalaması olacak şekilde ayarlandığında daha tutarlı bir ölçü elde edilmektedir. Osberg ve Sharpe (2011), nüfus ağırlıklarının ortalamasına göre ayarlanmış bu ölçüyü "Geçim Güvenliği Endeksi" (Geçim Kaybından ESI) olarak adlandırmaktadır.

Tablo 1, 14 AB ülkesi ve Türkiye'den oluşan örneklem grubu için Geçim Güvenliği Endeksi'nin nasıl hesapladığını göstermektedir. A ve C sütunu, 2016 yılı için işsizlik ve sosyal yardım ikame oranını göstermektedir. B ve D sütunu ise, A ve C sütunlarının ölçeklendirilmiş değerlerini ifade etmektedir. E sütunu ise, bu ölçeklendirilmiş değerlerin belirli katsayılara göre (işsizlik oranı için 0,8 ve ikame oranı için 0,2) ağırlıklandırılmış toplamını ifade etmektedir. Bu durumda, toplam geçim güvenliği endeksi aşağıdaki gibi ifade edilmektedir;

$$Geçim\ Güvenliği\ Endeksi = TDİO \times E + TSİO \times H$$

TDİO **:** Tarım Dışı Sektörlerde İstihdam Edilen Kişi Yüzdesi

E **:** İşsizlik Durumunda Güvenlik Endeksi

TSİO **:** Tarım Sektöründe İstihdam Edilen Kişi Yüzdesi

H **:** Tarımsal Geçim Güvenliği Endeksi

G sütunu, 2016 yılı için tarım sektöründe çalışan işgücünün geçim kaynağı kayıp riskini temsil eden, Kişi Başına Gayrisafi Gıda Üretim Endeksi'nin 12 yıllık eğiliminden sapan değerleri ifade etmektedir. H sütunu, doğrusal ölçeklendirme prosedürü kullanarak değerleri ölçeklendirmektedir. F sütunu, tarım sektörü tarafından istihdam edilen kişilerin yüzdesini göstermektedir. I sütünü, E ve H sütunlarının nüfus ağırlıklı ortalamasını hesaplamaktadır. I

sütunu, 2016 yılı için nihai geçim güvenliği endeksini ifade etmektedir. J sütunu ise, geçim güvenliği endeksine göre ülke performanslarının sıralamasını ifade etmektedir.

Tablo 1. İşsizlik Durumda (Geçim Kaybından) ESI

	İşsizlik Oranı	Ölçeklendirilmiş İşsizlik Oranı	İşsizlik Yenileme Oranı	Ölçeklendirilmiş Yenileme Oranı	İşsizlik Durumunda ESI	Tarımdaki İstihdam Oranı (% Toplam)	Gıda Üretim Endeksi Trend (2004-2006 = 100)	Tarımsal Geçim Güvenliği Endeksi	Geçim Kaybından ESI	Ülke Sırası
Ülkeler	**A**	**B=Ölçeklendirilmiş A**	**C**	**D= Ölçeklendirilmiş C**	**E= 0,8*B+ 0,2*D**	**F**	**G**	**H**	**I=H*(F/100)+E*(1-(F/100))**	**J**
AVUSTURYA	6.01	0.896	62.67	0.690	0.855	4.35	0.474	0.829	0.854	**7**
DANİMARKA	6.18	0.889	75.33	0.871	0.885	2.53	-0.168	0.802	0.883	**4**
FİNLANDİYA	8.82	0.770	69.33	0.786	0.773	3.87	1.375	0.867	0.777	**8**
FRANSA	10.06	0.714	69.00	0.781	0.727	2.87	4.129	0.983	0.735	**11**
ALMANYA	4.12	0.981	63.00	0.695	0.924	1.31	-2.750	0.693	0.921	**2**
İRLANDA	8.37	0.790	62.00	0.681	0.768	5.28	-9.072	0.428	0.750	**10**
İTALYA	11.69	0.640	66.67	0.747	0.662	3.88	2.754	0.925	0.672	**13**
HOLLANDA	6.01	0.896	68.00	0.766	0.870	2.26	-9.258	0.420	0.860	**5**
NORVEÇ	4.68	0.956	68.67	0.776	0.920	2.09	-5.022	0.598	0.914	**3**
POLONYA	6.16	0.890	55.00	0.581	0.828	10.58	-11.147	0.340	0.776	**9**
PORTEKİZ	11.07	0.668	75.67	0.876	0.710	6.91	-5.494	0.578	0.701	**12**
İSPANYA	19.64	0.282	59.33	0.643	0.354	4.22	-1.384	0.751	0.371	**15**
İSVİÇRE	4.92	0.946	76.67	0.890	0.935	3.36	1.077	0.854	0.932	**1**
TÜRKİYE	10.84	0.679	55.00	0.581	0.659	19.50	-17.493	0.074	0.545	**14**

İNGİLTERE	4.81	0.950	49.67	0.504	0.861	1.12	-0.962	0.769	0.860	**6**

Kaynaklar: Kaynak: World Bank, OECD,

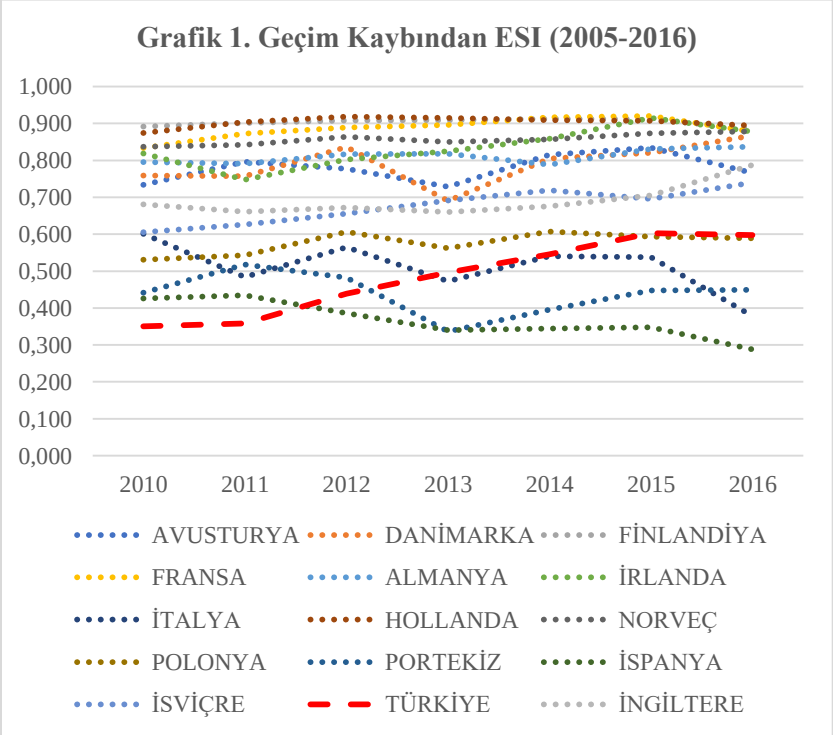
A: World Bank, World Development Indicators (WDI), 2020, Social Protection & Labor: Unemployment, Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) (SL.UEM.TOTL.ZS).

C: OECD, Social Protection and Well-being, Benefits, Taxes and Wages, Replacement rates in unemployment, Net replacement rate in unemployment.

F: World Bank, World Development Indicators (WDI), 2020, Social Protection & Labor: Economic activity, Employment in agriculture (% of total employment) (modeled ILO estimate) (SL.AGR.EMPL.ZS).

G: World Bank, World Development Indicators (WDI), 2020,

Environment: Food production index (2004-2006=100) (AG.PRD.FOOD.XD)

Grafik 1, 2010-2016 dönemi boyunca, her bir yıl için ulusal bir ekonomide toplam geçim kaybından güvenlik endeksinin, LST kullanılarak elde edilen sonuçlarını yıllar itibari ile değişimini göstermektedir. Sonuçlar, Türkiye'nin, 2011 yılından itibaren 2016 yılına kadar 15. Sıradan 11. Sıraya yükseldiğini göstermektedir.

4.1.3. Hastalık Maliyeti Durumunda ESI

Toplumdaki bireylerin sağlık durumundaki bozulmalar, yalnızca fiziksel bir maliyet oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda bireylerin hastalık durumuna göre eğer uygun bir sigorta kapsamında değilse yüksek ekonomik maliyetlere neden olabilmektedir. Bu durum, sağlık hizmetlerinden toplumun her kesiminin yeterli ölçüde yararlanamadığı gelişmiş ekonomilerde bile gerçekleşebilmektedir. Bu kapsamda, sağlık sigortası kapsamın yetersiz olduğu ülkelerde ciddi sağlık sorunları yaşan bireylerin yaşadığı mali risk yüksek boyutlara ulaşmaktadır. Sonuç olarak, hanehalkları için herhangi bir aile üyesi Hastalık Maliyeti Durumda ESI'nin, dolayısıyla ESI'nin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır.

Tablo 2, 2016 yılı için hesaplanan Hastalık Durumda ESI sonuçlarını göstermektedir. A sütunu, kişi başına toplam sağlık harcamalarını, B sütunu, toplam sağlık harcamalarının yüzdesi olarak özel sağlık harcamalarını, C sütunu, özel sağlık harcamalarının yüzdesi olarak cepten yapılan sağlık harcamalarını, D ise, toplam sağlık harcamalarının bir yüzdesi olarak toplam cepten yapılan sağlık harcamalarını ifade etmektedir.

Bununla birlikte, E sütunu, kişi başına GSYİH tutarını ifade etmektedir ve F sütunu, kişi başına düşen toplam sağlık harcamalarını toplam kişi başına GSYİH'nin yüzdesi olarak hesaplar. G Sütunu, toplam tüketim harcamalarının yüzdesi olarak gıda harcamalarının oranını, H sütunu ise, gıda harcamaları düşüldükten sonra toplam harcamaların yüzdesi olarak cepten yapıla sağlık harcamalarının oranını ifade etmektedir. Ve son olarak I sütunu ise, Hastalık Durumunda ESI sonuçlarını ifade etmektedir ve J sütununda ülke performansları açısından sıralanmaktadır.

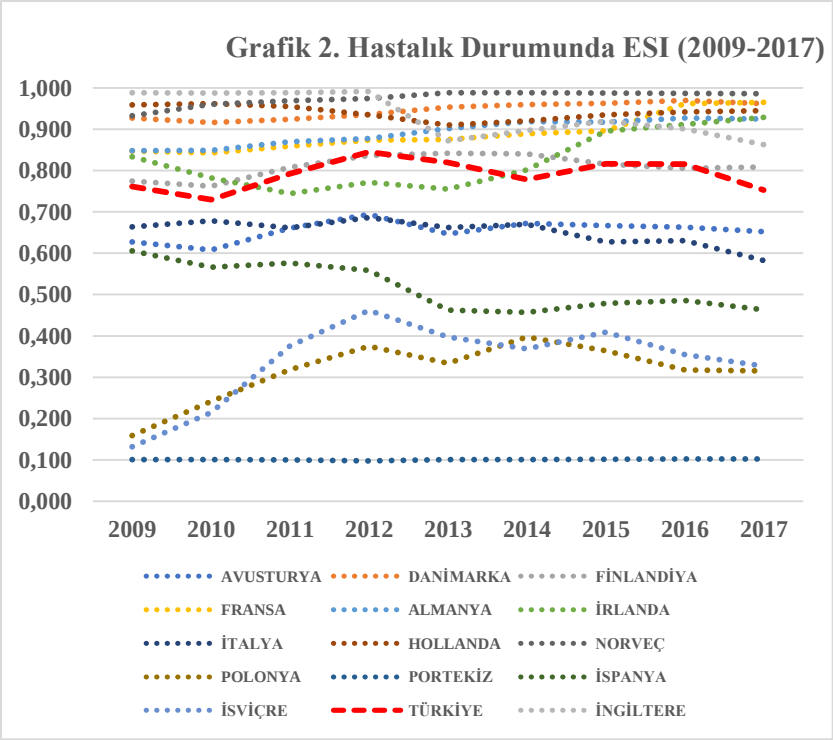
Tablo 2. Hastalık Durumda ESI (2016)

	Kişi Başına Toplam Sağlık Harcaması (ABD Doları)	Özel Sağlık Harcamalar (% Toplam)	Cepten Yapılan Sağlık Harcamaları (% Özel)	Cepten Yapılan Sağlık Harcamaları (% Toplam Sağlık Harcamaları)	Kişi Başına GSYİH (SAGP) (Cari Dolar)	Cepten Yapılan Sağlık Harcamaları (% Kişi Başına GSYİH)	Gıda Harcamaları (% Toplam)	Cepten Yapılan Sağlık Harcamaları (%) (Gıda Harcamaları Sonrası Toplamın Yüzdesi)	Hastalık Maliyetinden Ekonomik Güvenlik	Ülke Sıralaması
Ülkeler	**A**	**B**	**C**	**D=100*(B/100)*(C/100)**	**E**	**F=(A*(D/100)/E)*100**	**G**	**H=(F/(100-G))*100**	**I=Ölçeklendirilmiş H**	**J**
AVUSTURYA	5405	27.8	19.3	5.37	45 277	0.640	9.8	0.710	0.663	**10**
DANİMARKA	5180	15.9	13.7	2.18	54 664	0.206	11.5	0.233	0.970	**2**
FİNLANDİYA	4117	22.3	20.5	4.57	43 784	0.430	11.9	0.488	0.806	**9**
FRANSA	4843	16.9	9.6	1.62	37 037	0.212	13.4	0.245	0.962	**3**

ALMANYA	5568	15.7	12.9	2.03	42 108	0.268	10.6	0.300	0.927	**5**
İRLANDA	5268	27.5	12.8	3.52	63 197	0.293	9.3	0.324	0.912	**6**
İTALYA	3465	25.4	22.9	5.82	30 940	0.651	14.3	0.760	0.630	**11**
HOLLANDA	5304	18.8	11.3	2.12	46 008	0.245	11.5	0.277	0.942	**4**
NORVEÇ	6144	14.6	14.3	2.09	70 459	0.182	12.2	0.207	0.987	**1**
POLONYA	1815	30.7	23.1	7.09	12 447	1.034	17.0	1.246	0.318	**14**
PORTEKİZ	2801	33.7	27.8	9.37	19 978	1.314	16.9	1.581	0.102	**15**
İSPANYA	3297	28.9	23.9	6.91	26 505	0.859	12.8	0.985	0.485	**12**
İSVİÇRE	7892	37.2	29.6	11.01	80 172	1.084	8.8	1.188	0.355	**13**
TÜRKİYE	1133	21.6	16.5	3.56	10 895	0.370	21.6	0.473	0.816	**8**
İNGİLTERE	4182	19.9	15.5	3.08	41 064	0.314	7.8	0.341	0.901	**7**

Kaynak: World Health Statistics 2017,

*Sütun A, B, C, World Health Statistics, 2017, Health financing,, Sütun F, World Bank, World Development Indicators (WDI), 2020, Social Protection & Labor: Economic activity, Employment in agriculture (% of total employment)., Sütun G, World Bank, World Development Indicators (WDI), 2020, Environment: Food production index (2004-2006 = 100).

Grafik 2, 2009 -2017 dönemi boyunca her bir yıl için LST kullanılarak hesaplanan Hastalık Durumda ESI'nin hesaplanan değerinin ülke performansları açısından zamanla meydana gelen değişimleri göstermektedir. Sonuçlar, Türkiye'nin, 2011, 2014 ve 2016 yılları dışında değişiklik olmadığını göstermektedir.

4.1.4. Dulluk (Tek Ebeveynlik) Durumunda ESI

Hane gelirinin yalnızca erkek bireyin gelirine bağlı olduğu hanehalkları için bu ebeveynin ölmesi durumunda, geride kalan eşler ve çocuklar için bu kaybın oluşturduğu ekonomik riskler oldukça büyük boyutlara ulaşabilmektedir. Osberg ve Sharpe (2014), Tek Ebeveynlik Durumunda ESI'nin yalnızca bekar kadınları ilgilendirmesi ve bekar erkeklerin kapsam dışı tutulmasını bir dizi tarihsel süreç ve toplumlarda oturmuş bazı sosyal normlarla birlikte açıklamaktadır*.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik yeniden yapılanma döneminde çoğu zengin ülkede iki gelirli ailelerin oranı yükselmeye başlamış ve bu ülkelerde yeni bir sosyal norm haline gelmiştir. Ancak boşanmalar genellikle tek ebeveynli aileler üretir. Bu kapsamda, tek ebeveynli ailelerin için yoksulluğun yaygınlığı nüfusun geneline oranla daha yüksek olduğundan, herhangi bir ailenin dağılması yoksulluğa giriş olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 3, ESI'nin üçüncü bileşeni olan Tek Ebeveynlik Durumunda ESI'nin nasıl hesaplandığını göstermektedir. Aynı zamanda bu bileşen de kendi içinde üç değişken

* Endüstriyel bir ekonomideki çekirdek aile kavramı, 1948 yılında BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi hazırlandığında imzacı ülkeler için ortak bir sosyal norm olarak ele alınmaktadır. Söz konusu dönemde hanehalklarının maddi temelini işgücüne katılan erkeklerin oluşturduğu gerçeği hem ampirik olarak doğru hem de güçlü bir sosyal norm olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte, İkinci Dünya Savaşının bir sonucu olarak toplumda tek ebeveynli ailelerin yüzdesi nispeten daha yüksek düzeyde olmuştur.

tarafından belirlenmektedir. Bunlar, boşanma oranı, tek başına kadın aile reisinden oluşan ailelerin yoksulluk oranı ve bu aileler için yoksulluk açığı değişkenleridir. Yoksulluk sınırı eşdeğer medyan gelirin %50'si olarak hesaplanmaktadır. Yoksulluk oranı ise, geliri yoksulluk sınırının altında olan çocuklu bekar kadınların oranı olarak belirlenmektedir.

Tablo 3, aile bağlarındaki kopma nedeniyle yoksullaşma riskini "beklenen değer" anlamında modellemektedir. A sütunu, boşanma olasılığını ve B sütunu ise, yetişkin erkek ölümlerinin yıllık riskini temsil etmektedir. Ölüm ya da boşanma nedeniyle erkek gelirlerinin kaybedilmesine ilişkin yıllık riski belirlemek için B sütunu, A sütununa eklenmiştir (C sütunu). H sütunu, tek ebeveynli yoksulluk riskini, yoksulluk oranının (F stünu), ortalama yoksulluk açığının (G sütunu) ve yıllık erkek kazanç kaybı riskinin (sütun C) ürünü olarak hesaplamaktadır. I sütunu, bileşik risk oranından güvenlik endeksini hesaplamak için doğrusal ölçeklendirme tekniği kullanmaktadır.

Grafik 3, 2010-2017 dönemi boyunca her bir yıl için LST ile hesaplanan Dulluk Durumunda ESI'nin ülke performansları açısından değişimlerini göstermektedir. Sonuçlar, 2010 yılında 14. Sırada olan Türkiye'nin 2017 yılında 12. Sıraya yükseldiğini göstermektedir.

Tablo 3. Dulluk (Tek Ebeveynlik) Durumda ESI (2016)

	Boşanma Oranı	Yetişkin Erkek Ölüm Oranı	Yıllık Risk	Yoksulluk Oranı	Yoksulluk Açığı	Tek Ebeveyn Yoksulluk Riski	Tek Ebeveynlikten ESI	Ülke Sıralaması
Ülkeler	**(A)**	**(B)**	**(C=A+B)**	**(D)**	**(E)**	**(F=C*D*E/100)**	**(G=Ölçeklendirilmiş F)**	**J**
AVUSTURYA	1.8	4.466	6.266	8.1	24.0	1.218	0.783	**8**
DANİMARKA	3.0	4.612	7.612	6.8	23.4	1.211	0.786	**7**
FİNLANDİYA	2.5	4.899	7.399	4.9	16.5	0.598	0.972	**2**
FRANSA	1.9	4.451	6.351	6.8	18.2	0.786	0.915	**3**
ALMANYA	2.0	5.444	7.444	9.7	19.5	1.408	0.726	**9**
İRLANDA	0.7	3.285	3.985	9.1	15.5	0.562	0.983	**1**
İTALYA	1.6	4.879	6.479	14.2	37.5	3.450	0.105	**15**
HOLLANDA	2.0	4.238	6.238	6.6	20.5	0.844	0.897	**4**
NORVEÇ	1.9	3.760	5.660	6.9	26.9	1.051	0.834	**6**
POLONYA	1.7	5.324	7.024	11.1	22.8	1.778	0.613	**12**
PORTEKİZ	2.2	5.387	7.587	13.0	23.5	2.318	0.449	**13**
İSPANYA	2.1	4.461	6.561	15.5	32.7	3.325	0.143	**14**
İSVİÇRE	2.0	3.736	5.736	8.9	18.9	0.965	0.860	**5**
TÜRKİYE	1.6	2.916	4.516	15.5	24.6	1.722	0.630	**11**
İNGİLTERE	1.8	4.452	6.252	9.9	23.8	1.473	0.706	**10**

Kaynak: Eurostat, World Bank, OECD,

A: Eurostat, Divorce indicators, 2020, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_ndivind/default/table?lang=en (15 Kasım 2020).

B: * OECD, Health Status: Causes of mortality, Number of Male Deaths, https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=30115# (15 Kasım 2020).

** World Bank, Health: Population: Structure, Population, total (SP.POP.TOTL), https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL (15 Kasım 2020)

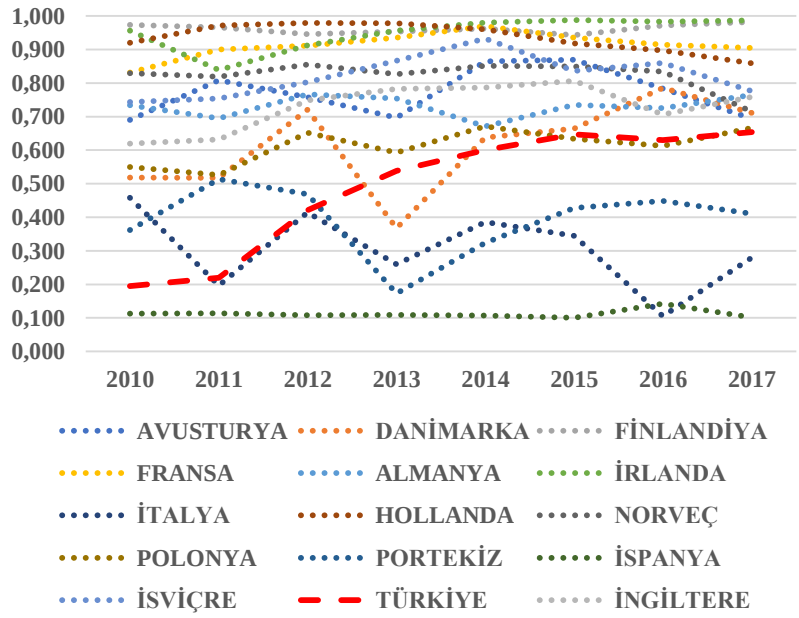
D: Eurostat, EU-SILC and ECHP Surveys, At-risk-of-poverty rate by poverty threshold, age and sex, [LI_R_MD50] At risk of poverty rate (cut-off point: 50% of median equivalised income),

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_LI02__custom_391661/default/table?lang=en (15 Kasım 2020)

E: Eurostat, EU-SILC and ECHP Surveys, Relative at risk of poverty gap by poverty threshold - EU-SILC and ECHP surveys, [LI_GAP_MD50]

Relative poverty gap (cut-off point: 50% of median equivalised income), http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do (15 Kasım 2020)

Grafik 3. Dulluk (Tek Ebeveynlik) Durumunda ESI

4.1.4. Yaşlılık Durumunda ESI

Bir ülkedeki yaşlı nüfusun yüzdesi ve yüzdelik değişim oranı, yaşlı vatandaşlar için yaşam düzenlemeleri ve yaşlı nüfusun toplam işgücü içindeki durumu dünya çapında büyük farlılıklar göstermektedir. Bununla birlikte, BM Dünya Nüfus Beklentileri tahminleri, birçok ülkenin doğum oranlarında düşüşlerin yaşandığını ve gelecekte yaşlı nüfus oranında büyük artışların yaşanabileceğini öngörmektedir (United Nations, 2019). Hızlı ilerleyen bu demografik değişim sonucunda, gelecekte emekli aylıkları ve gelir güvencesi gibi kamu politikası konularının ulusların gündemlerini daha fazla işgal edeceği düşünülmektedir.

Kamu emeklilik sistemlerinin etkili olmadığı ve yaşlıların büyük çoğunluğunun geniş aileleri ile birlikte yaşadığı çoğu yoksul ülke için yaşlılar arasındaki yoksulluk ile genç kuşaklar arasındaki yoksulluk açısından çok fazla farklılık olmayabilir. Bu bağlamda, yaşlılar arasındaki ekonomik güvenliğin, nüfusun geneli üzerinden hesaplanan ekonomik güvenlik ile yoğun ölçüde benzerlik gösterebilir (Osberg ve Sharpe, 2009).

Tablo 4, bölüm 3.3'de kullanılan tek yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı değişkenlerini kullanarak Yaşlılık Durumunda ESI'yi hesaplamaktadır.

Grafik 4 ise, LST kullanılarak hesaplanan ESI'nin 2010-2017 dönemi boyunca her yıl için ülke performanslarındaki değişimleri göstermektedir.

Tablo 4. Yaşlılık Durumda ESI (2016)

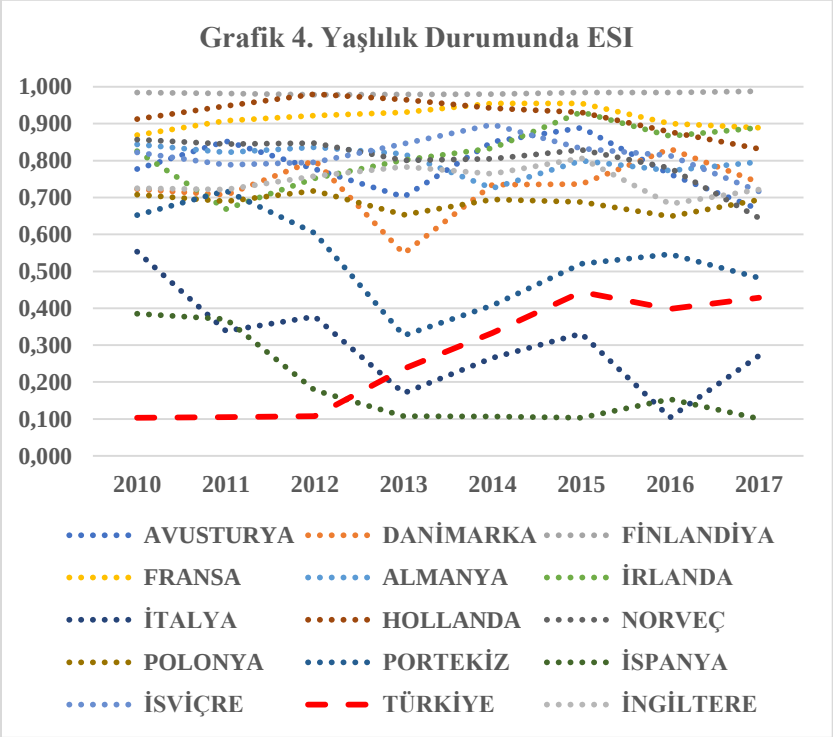
	Yoksulluk Oranı	Yoksulluk Açığı	Yoksulluk Yoğunluğu	Ölçeklendirilmiş (YY)	Ülke Sıralaması
Ülkeler	**A**	**B**	**C=A*B/100**	**D Ölçeklendirilmiş C**	**J**
AVUSTURYA	8.1	24.0	1.944	0.763	**9**
DANİMARKA	6.8	23.4	1.591	0.832	**5**
FİNLANDİYA	4.9	16.5	0.809	0.984	**1**
FRANSA	6.8	18.2	1.238	0.901	**2**
ALMANYA	9.7	19.5	1.892	0.773	**8**
İRLANDA	9.1	15.5	1.411	0.867	**4**
İTALYA	14.2	37.5	5.325	0.104	**15**
HOLLANDA	6.6	20.5	1.353	0.878	**3**
NORVEÇ	6.9	26.9	1.856	0.780	**7**
POLONYA	11.1	22.8	2.531	0.648	**11**
PORTEKİZ	13.0	23.5	3.055	0.546	**12**
İSPANYA	15.5	32.7	5.069	0.154	**14**
İSVİÇRE	8.9	18.9	1.682	0.814	**6**
TÜRKİYE	15.5	24.6	3.813	0.399	**13**
İNGİLTERE	9.9	23.8	2.356	0.683	**10**

Kaynak: Eurostat

A: Eurostat, EU-SILC and ECHP Surveys, At-risk-of-poverty rate by poverty threshold, age and sex, [LI_R_MD50] At risk of poverty rate (cut-off point: 50% of median equivalised income), https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_LI02__custom_391661/default/table?lang=en (15 Kasım 2020)

B: Eurostat, EU-SILC and ECHP Surveys, Relative at risk of poverty gap by poverty threshold - EU-SILC and ECHP surveys, [LI_GAP_MD50]

Relative poverty gap (cut-off point: 50% of median equivalised income), http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do (15 Kasım 2020).

4.1.6. Tüm Bileşenlerin Tek Bir ESI'de Toplanması: Basit Aritmetik Ortalama ve Güç Ortalaması

Önceki bölümlerde açıklanan ve ESI'yi oluşturan dört bileşenin toplanması ve ağırlıklandırılması "Genel Ekonomik Güvenlik Endeksi" oluşturma sürecinde izlenen son adımdır. Bu çalışmada, Osberg ve Sharpe (2014) tarafından kullanılan basit aritmetik ortalama yöntemi ve Salzman (2003) tarından alternatif bir toplulaştırma işlemi olarak ESI hesaplamasına konu olan güç ortalaması alma yöntemiyle toplulaştırılmaktadır.

Basit Aritmetik Ortalama (Eşit Ağırlıklandırma)

Basit aritmetik ortalama, bileşenleri birleştirmek için kullanılan en yaygın ve en şeffaf yöntemlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, her bir bileşenin ürününü ve ağırlıklarını toplamayı içerir. Eşit ağırlıklandırmanın kullanılması, tüm risk bileşenlerinin eşit öneme sahip olduğunu varsaymaktadır. Bu durum, her risk bileşeninden etkilenen nüfusu göz ardı edebilmektedir. Örneğin bir toplumdaki çocuklar yaşlılık riskinden etkilenmemekte, fakat eşit ağırlıklandırma yöntemi ülkedeki tüm bireylerin ilgili bileşenlerden etkilendiğini varsaymaktadır.

Nüfus Yoğunlukları ile Ağırlıklandırma (Katkı Ortalaması)

Nüfus Yoğunlukları ile Ağırlıklandırma (Katkı ortalaması), her değişkene açıkça belirli yüzdelik ağırlıklar veren ve nihai aşamada belirlenen ağırlıklarla çarpılan değerlerin toplamını oluşturan değerin aritmetik ortalaması olarak hesaplanmaktadır. Bu yöntem, matematiksel hesaplamalarda sıklıkla kullanılan bir yöntem olmasının yanı sıra metodolojik şeffaflığı nedeniyle oldukça avantajlıdır. Bu yöntemle, örneğin x, y, z ve t olarak tanımlanan ölçeklendirilmiş değişkenler için sırasıyla %20, %30, %15 ve %35 olarak belirlenen ağırlıklarla hesaplanan ortalama alma işlemi 3 numaralı denklemde olduğu gibi özetlenebilir;

$$Ortalama_{x,y,z,t} = x \times 0.20 + y \times 0.30 + z \times 0.15 + t \times 0.35 \qquad (3)$$

Burada, değişkenlerle çarpım durumda olan katsayı toplamları 1'e eşit olacak şekilde farklı ağırlıklandırma seçenekle kullanılabilmektedir. Çok sık kullanımı ve aşırı şeffaf bir yöntem olması nedeniyle bu yöntem diğer ortalama alma yöntemlerine kıyasla nispeten anlaşılması daha basittir.

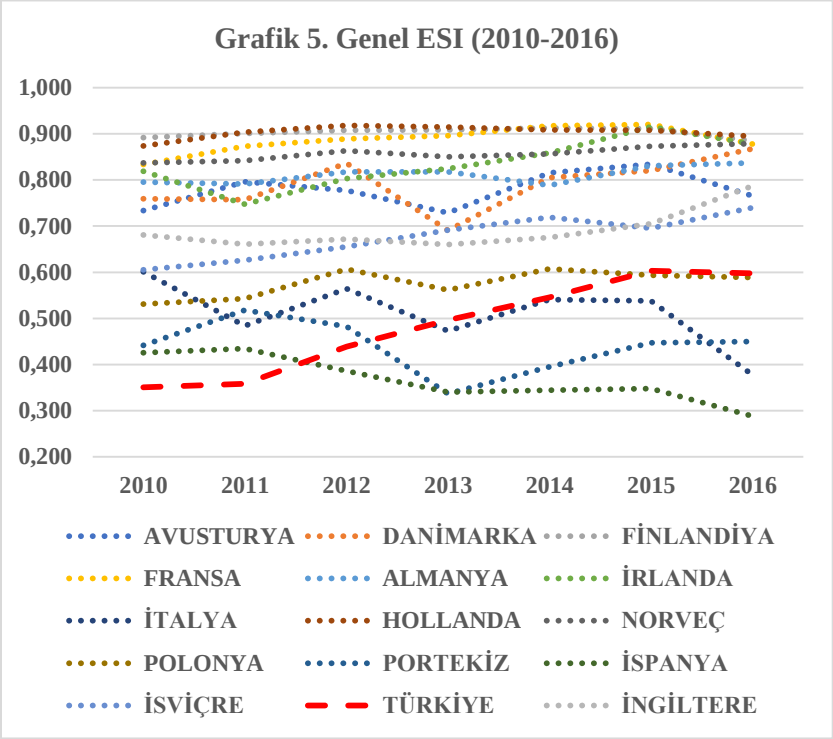
ESI hesaplaması yapılırken, 4 temel ekonomik risk alanı üzerinden tanımlanan bileşenlerin her birinin nüfus yoğunluğu her bir ülke için farklı düzeylerdedir. Bu bağlamda, ilgili risk bileşenlerinin her bir ülke açısından toplam nüfus içindeki yoğunluklarını temsil eden ağırlık katsayıları kullanılarak hesaplama yapılabilmektedir. Söz konusu ağırlıkların nasıl hesaplandığı Ek Tablo 1'de yer özetlenmektedir.

Tablo 5, 2016 yılı için LST ile hesaplanan her bir endeks bileşenini ve toplulaştırılan Genel ESI sonuçlarını göstermektedir. Bununla birlikte, Genel ESI sonuçları, her bir bileşene eşit ağırlık veren basit aritmetik ortalama ve ilgili endeks bileşenlerinin kendi ülke nüfus yoğunluğu açısından belirlenen ağırlıklarla ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Söz konusu iki toplulaştırma sonuçlarını karşılaştırabilmek amacıyla ülke sıralamaları ilgili hesaplamanın hemen sol tarafındaki sütunda belirtilmiştir. Sonuçlar, Avusturya, Fransa, İrlanda, Polonya, İspanya ve İngiltere için sıralamalar değişmezken, diğer tüm ülkeler için sıralamaların değiştiğini göstermektedir. Bu durumda, sıralamaların değiştiği ülkelerde hesaplanan endeks bileşiklerinin toplam nüfus yoğunluğu bakımından diğer ülkelerdeki farklılıklara oranla daha büyük farklılıkların olduğu sonucu çıkarılabilir.

Tablo 5. Genel ESI (Aritmetik Ortalama ve Nüfus Ağırlıkları) (2016)

					Genel ESI			
Ülke	**Geçim Kaybından ESI**	**Hastalık Durumdan ESI**	**Dullukdan ESI**	**Yaşlılıkdan ESI**	**Toplam Nüfus Ağırlıkları ESI**	**Ülke Sıralaması**	**Eşit Ağırlıklarla ESI**	**Ülke Sıralaması**
Avusturya	0,854	0,663	0,783	0,763	0.752603	**9**	0,766	**9**
Danimarka	0,883	0,970	0,786	0,832	0.889309	**3**	0,868	**6**
Finlandiya	0,777	0,806	0,972	0,984	0.854946	**7**	0,885	**2**
Fransa	0,735	0,962	0,915	0,901	0.886942	**4**	0,878	**4**
Almanya	0,921	0,927	0,726	0,773	0.861301	**6**	0,837	**7**
İrlanda	0,750	0,912	0,983	0,867	0.885073	**5**	0,878	**5**
İtalya	0,672	0,630	0,105	0,104	0.462022	**13**	0,378	**14**
Hollanda	0,860	0,942	0,897	0,878	0.904146	**2**	0,894	**1**
Norveç	0,914	0,987	0,834	0,780	0.91353	**1**	0,879	**3**
Polonya	0,776	0,318	0,613	0,648	0.542736	**12**	0,589	**12**
Portekiz	0,701	0,102	0,449	0,546	0.383805	**14**	0,450	**13**
İspanya	0,371	0,485	0,143	0,154	0.341169	**15**	0,288	**15**

İsviçre	0,932	0,355	0,860	0,814	0.674439	**11**	0,740	**10**
Türkiye	0,545	0,816	0,630	0,399	0.675832	**10**	0,597	**11**
İngiltere	0,860	0,901	0,706	0,683	0.823657	**8**	0,787	**8**

Grafik 5, 2010-2016 dönemi boyunca her bir yıl için LST ve eşit ağırlıklarla hesaplanan Genel ESI sonuçlarını göstermektedir. Sonuçlar, ülke performansları açısından değerlendirildiğinde, 2010 yılında 15. Sırada olan Türkiye'nin 2016 yılında İspanya, Portekiz, Polonya ve İtalya'nın üzerine çıkarak 11. Sıraya yükselmiştir. Ancak bu sonuçlar nüfus yoğunlukları göz önüne alındığında değişiklik gösterebilmektedir.

Güç Ortalaması

Aritmetik ortalama toplama işlemi için çok standart ve basit bir yaklaşım olduğundan, ESI hesaplamasında Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı (UNDP) tarafından geliştirilen güç ortalaması nihai bileşik endeks oluşturmada alternatif bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Güç ortalaması, Anand ve Sen (HDR, 1997) tarafından geliştirilen, değişkenlerin bir güç alfaya yükseltildiği, (genellikle eşit) ağırlıklarla toplandığı ve ardından alfa kökünün alındığı bir tekniktir. Bu teknik, daha yüksek değerlere sahip olan değişkenlere daha yüksek örtük ağırlıklar verme niteliğine sahiptir. Bu durum, araştırma konusu olan örnek birimler için endeks bileşenleri arasındaki düzeyler farklarını dikkate alarak toplulaştırma işlemi yapmaktadır. Örneğin, bir ülkede dulluk riskinin o ülkedeki diğer risk bileşenlerine oranla daha yüksek bir değerde olduğu varsayıldığında, güç ortalaması nihai endeksi oluşturulurken

bu alandaki kayıplara daha fazla öncelik tanımaktadır. Özetle bu prosedür, toplumdaki yoksulluk riskini daha doğru bir şekilde ölçme avantajına sahiptir.

Güç ortalaması alma yöntemi 3 numaralı denklemde matematiksel olarak özetlenmektedir;

$$\left[\frac{x^a + y^a + z^a}{3}\right]^{a^{-1}} \qquad (4)$$

Burada toplulaştırma işlemi, her değişken önce *a* kuvvetine yükseltilmiş değerlerinin aritmetik ortalamasının *a* kökünün alınmasıyla elde edilir. Ayrıca burada, *a* değeri 3 olarak belirlenmiştir. Bunun nedeni, 3 değerinin daha akut yoksunluk alanlarına ek olarak çok daha fazla ağırlık vermesinden kaynaklanmaktadır*. Söz konusu yöntem, eğer değişkenler aynı sahipse basit aritmetik ortalama işlemiyle aynı sonucu vermektedir. Bu durum, 4 numaralı denklemde açıkça ifade edilebilir.

$$\left[\frac{x^3+x^3+x^3+x^3}{4}\right]^{\frac{1}{3}} = \left[\frac{4x^3}{4}\right]^{\frac{1}{3}} \qquad (5)$$

Bunun anlamı, endeks bileşenlerini oluşturan değişkenlerin değerleri arasındaki farkların azaldığı durumda bu yöntemin basit aritmetik ortalamaya yakın sonuçlar vereceği anlamına gelmektedir. Tablo 6'da güç ortalaması ve basit aritmetik ortalama ile toplulaştırılan genel ESI sonuçları yer almaktadır. Sonuçlar, güç ortalaması alındıktan sonra ülke sıralamaları, Avusturya için 9'dan 10'a ve Norveç için 3'ten 5'e doğru, ayrıca Fransa için 4'ten 3'e, İrlanda için 5'ten 4'e ve İsviçre için 10'dan 9'a doğru değiştiği görülmektedir. Bununla birlikte, diğer ülke sıralamalarında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Sonuçlar, Avusturya, Norveç, Fransa, İrlanda ve İsviçre için genel ESI'ni oluşturan endeks bileşenleri arasında daha akut yoksunluk alanlarının önemi vurgulamak için kullanılabilir.

Tablo 6. Genel ESI (Aritmetik Ortalama ve Güç Ortalaması) (2016)

Ülke	Geçim Kaybından ESI	Hastalık Durumdan ESI	Dullukta n ESI	Yaşlılıkta n ESI	Genel ESI			
					Güç Ortalaması ESI	Ülke Sıralaması	Eşit Ağırlıklarla ESI	Ülke Sıralaması
Avusturya	0,854	0,663	0,783	0,763	0.306	**10**	0,766	**9**
Danimarka	0,883	0,970	0,786	0,832	0.346	**6**	0,868	**6**
Finlandiya	0,777	0,806	0,972	0,984	0.355	**2**	0,885	**2**
Fransa	0,735	0,962	0,915	0,901	0.352	**3**	0,878	**4**
Almanya	0,921	0,927	0,726	0,773	0.336	**7**	0,837	**7**
İrlanda	0,750	0,912	0,983	0,867	0.352	**4**	0,878	**5**
İtalya	0,672	0,630	0,105	0,104	0.206	**14**	0,378	**14**

* Söz konusu metodolojik seçimin temel motivasyonu, HDR (2001) teknik raporlarında daha detaylı olarak ele alınmaktadır (Salzman, 2003).

Hollanda	0,860	0,942	0,897	0,878	0.355	**1**	0,894	**1**
Norveç	0,914	0,987	0,834	0,780	0.351	**5**	0,879	**3**
Polonya	0,776	0,318	0,613	0,648	0.250	**12**	0,589	**12**
Portekiz	0,701	0,102	0,449	0,546	0.211	**13**	0,450	**13**
İspanya	0,371	0,485	0,143	0,154	0.139	**15**	0,288	**15**
İsviçre	0,932	0,355	0,860	0,814	0.317	**9**	0,740	**10**
Türkiye	0,545	0,816	0,630	0,399	0.252	**11**	0,597	**11**
İngiltere	0,860	0,901	0,706	0,683	0.317	**8**	0,787	**8**

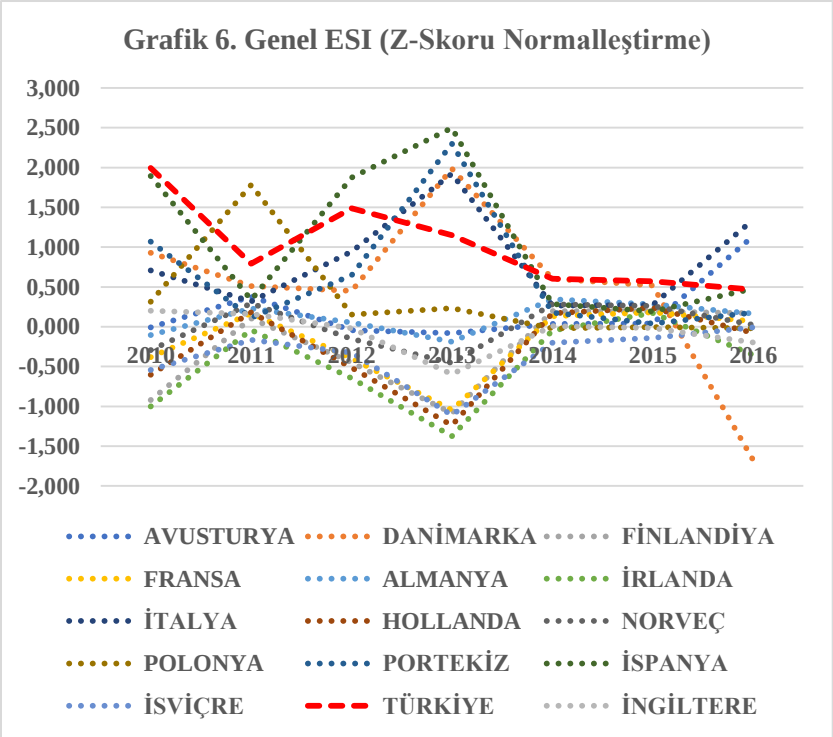
4.1.7. Z-Skoru Normalleştirme (Gauss Normal Dağılımı)

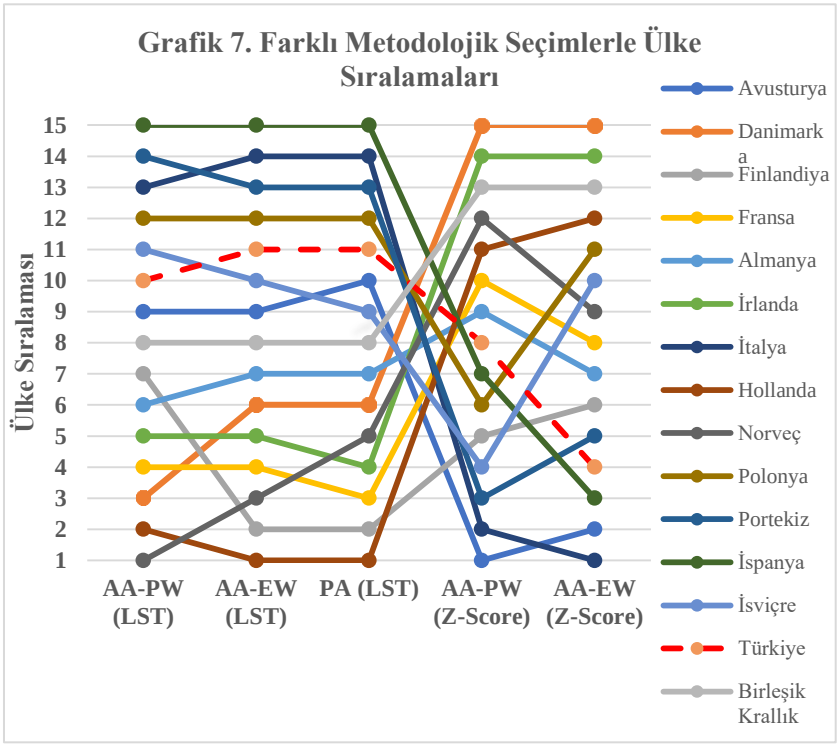
Z-Skoru, bir veri setinin ortalamasını çıkararak ve ardından standart sapmasına bölerek hesaplanır. Teknik, Gauss eğrileri adı verilen fonksiyon sınıfına dayanmaktadır. Normal veya Gauss eğrisi, ortalama ve standart sapma parametreleriyle tanımlanır. Aşağıdaki 6 numaralı denklem Z-Skoru ile ölçeklendirilmiş değişkenin sonucu veren matematiksel denklemi ifade etmektedir;

$$f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma^{e^{(x-\mu)/\sigma}}} \quad (6)$$

Burada, μ, ortalamayı ve σ ise, standart sapmayı ifade etmektedir. Daha önce doğrusal ölçeklendirme yöntemi için ele alınan yönsellik sorunu Z-Skoru hesaplaması için de geçerlidir. Z-Skoru ile yapılan standardizasyon işleminde yönsellik sorunu, ölçeklenen değişkenin değerindeki artışlar genel refah düzeyinde bir artışa karşılık geliyorsa, hesaplanan değer pozitif 1 ve tam tersi durumlar için negatif 1 sayısı ile çarpılarak çözülmektedir. Bununla birlikte, bu yöntem değişkenlerin değerlerini belirli bir aralığa sıkıştırmakla ilgili değildir. Bu yöntemle hesaplanan değer, mevcut verilerin ortalama değerinden kaç standart sapma uzakta olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Burada asıl vurgulanması gereken husus, hesaplanan bu değerlerin tek tip bir aralığı temsil etmediği ve söz konusu aralığın değerlerin ilk dağılımı tarafından belirlenmesidir (Salzman, 2003).

Grafik 6, genel ESI'nin Z-Skoru normalleştirme yöntemiyle hesaplanan değerlerin 2010-2016 dönemi için yıllar itibariyle eğilimlerini göstermektedir.

Grafik 7, daha önceki bölümlerde açıklanan tüm farklı metodolojik seçimlerin belirli kombinasyonlarını içeren hesaplamaları özetlemektedir. Sonuçlar, LST ve farklı toplulaştırma yöntemleriyle hesaplanan endekslerin İngiltere, İspanya ve Polonya için değişmediğini ancak diğer ülkeler için performans derecelerinin belirli ölçülerde değiştiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, elde edilen sonuçlar LST ve Z-Skoru ölçeklendirme açısından değerlendirildiğinde ülke sıralamalarındaki farklılıkların daha da belirginleştiği anlaşılmaktadır. Grafik 7'de yatay eksende yer alan farklı metodolojik yaklaşımlar aşağıdaki gibidir;

- **AA-PW:** Nüfus Ağrılıkları ile Ortalama (Katkı Ortalaması)
- **AA-EW:** Basit Aritmetik Ortalama (Eşit Ağırlıklarla)

- **PA:** Güç Ortalaması
- **LST:** Doğrusal Ölçeklendirme Yöntemi
- **Z-Skoru:** Gauss Normalizasyonu

5. Sonuç ve Tartışma

Ekonomik Güvenlik Endeksi (ESI), genel olarak yoksulluğun büyük bir problem olmadığı zengin ülkeler bağlamında ele alınmış olmasına rağmen daha fakir ülkelere doğru kapsamı genişletilebilmektedir. Bununla birlikte ekonomik güvenlik gelişen bir kavramdır ve ESI hesaplamasında kullanılan alternatif metodolojilerin seçimi ülke performansları açısından farklı sonuçların oluşmasına neden olmaktadır. Bu çalışma, Ekonomik Güvenliğin ölçümü için, bir toplumdaki genel refahın ölçümünde alt bir bileşik olarak kullanılan ekonomik güvenliğin ölçümü için Osberg ve Sharpe (2002) tarafından geliştirilen ve Salzman (2003)'ın katkılarını içeren metodolojiyi takip etmektedir. Bu bağlamda, öncelikle bir toplumda gelecekteki belirsizliklerden kaynaklanan ve büyük ölçüde bireylerin kendi kontrolleri dışında gelişen olayların bir sonucu olarak gelecekte ekonomik güvensizlik yaratabilecek olgular ele almıştır. Bunlar genel olarak aşağıdaki gibi 4 temel olgu üzerinden açıklanabilir;

1. İşsizlikten dolayı geçim güvenliği kaybı,
2. Hastalık durumunda oluşabilecek mali ve fiziki riskler,
3. Aile bağlarında meydana gelen kopuşlar neticesinde hanehalklarının yaşam boyu gelirlerinde meydana gelen ani düşüşler,
4. Yaşlılık durumda azalan yaşam boyu kaynaklarının mevcut ve gelecek dönemde hedeflenen tüketim düzeyini karşılayamaması.

Bu kapsamda, ESI'yi oluşturan diğer endeks bileşenlerini genel anlamda tanımlamak için, İkinci Dünya Savaşı'nın bir sonucu olarak ortaya çıkan ve 1949'da BM Genel Kurulu tarından imzalanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 25.Maddesi'ine geçen işsizlik, hastalık, dulluk ve yaşlılık durumları için ekonomik güvenlik hakkına sahip olması gereken temel sınıflandırma kullanılmıştır.

Bu çalışmada, OECD, Dünya Bankası, Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (Eurostat) ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından elde edilen veriler ile 14 Avrupa Birliği üyesi ülke ve Türkiye açısından 2010-2016 yıllarını kapsayan bir dönem boyunca Ekonomik Güvenlik Endeksi (ESI) hesaplamaktadır. Bu kapsamda, çalışmada kullanılan veri setleri ve ilgili değişkenler 4.Bölüm'de açıklanmaktadır. Çalışmanın bir sonraki aşamasında Genel ESI'yi oluşturan işsizlik, hastalık, dulluk ve yaşlılık durumları için ayrı ayrı oluşturulması gereken endeksleri oluşturan değişkenlerin belirlenmesi ve bu değişkenlerin standardizasyonuna ilişkin yöntemler ele alınmaktadır. Bu kapsamda Bölüm 4.1.1 ve Bölüm 4.1.7'de sırasıyla Doğrusal Ölçeklendirme ve Z-Skoru Normalleştirme Yöntemi ele alınmıştır. Daha sonra, tüm bileşenleri tek bir endekste toplamak için alternatif 3 farklı ağırlıklandırma ve toplama yöntemi Bölüm 4.1.6'da açıklanmıştır. Daha sonra Genel ESI, her iki standardizasyon yöntemine göre de ayrı ayrı hesaplanmıştır. Son olarak, farklı metodolojik seçimlerle elde edilen sonuçlar ülke performansları açısından değerlendirilmek üzere Grafik 7'de özetlenmektedir.

Elde edilen bulgular, alternatif seçim yöntemlerinin ülke performansları açısından Genel ESI ölçümünde sonuçların büyük ölçüde farklılaşmasına neden olmuştur. Bu durum, özellikle farklı iki farklı standardizasyon yöntemi olan Doğrusal Ölçeklendirme ve Z-Skoru arasındaki yöntem seçiminde daha da belirginleşmektedir. Bu bağlamda, değişkenlerin standardizasyonu için kullanılan farklı yöntemlerle elde edilen sonuçlar tüm ülkeler için sıralamaların çok farklı düzeylerde farklılaştığını göstermektedir. Bununla birlikte, her bir endeks bileşenini tek bir

endekste toplamak için kullanılan alternatif toplama yöntemlerinin seçimi açısından ortaya çıkan sonuçlardaki farlılıklar nispeten daha düşük düzeydir. Bu kapsamda, Doğrusal Ölçeklendirme Yöntemi ile hesaplanan sonuçlar açısından İngiltere, İspanya ve Polonya için sonuçlar aynı olmakla birlikte, diğer 12 ülke açısından sıralamalar aşırı ölçüde olmamakla birlikte değişmektedir.

Alternatif metodolojik seçimlerin ESI oluşturmak için elde edilen sonuçları farklılaştırması asılda bu çalışmanın analizine konu olan ülkeler açısından şaşırtıcı değildir. Bunun temel nedeni, söz konusu ülkelerin gelir düzeyleri ve sahip oldukları sosyal güvenlik sistemlerinin gelişmişlik düzeylerinin dünyanın geri kalanına göre birbirlerine daha yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, söz konusu farklılaşma analiz edilen ülkelerin gelişmişlik ve zenginlik derecesine göre daha homojen bir örneklem grubunu oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumu, tam tersi durumlar için yapılan analizler açısından değerlendirmekte fayda vardır. Bu bağlamda, zenginlik ve yoksulluk durumlarına göre aralarında daha büyük bir gelişmişlik ve refah düzeyi bulunan ülkeler için analizler yapılıyor olsaydı, yoksulluğun çok büyük problem olduğu daha fakir ülkelerde analiz sonuçları tüm metodolojik seçimler açsından birbirine daha benzer sonuçlar çıkabilirdi. Bunun anlamı toplulaştırma işlemi yapıldığında, özellikle nüfus yoğunluğunu dikkate alan katkı ortalaması yöntemiyle hesaplanan değer bu ülkelerin aleyhine işleyecektir. Ayrıca bu durum, işsizlik, hastalık, dulluk ve yaşlılık durumları için hesaplanan güvenlik endekslerinin zaten bu ülkeler açısından diğer daha zengin ülkelere göre daha düşük düzeyde hesaplanmasına neden olacaktır.

KAYNAKLAR

Assembly, U. G. (1948). Universal declaration of human rights. UN General Assembly, 302(2), 14-25.

Hacker, J. S., Huber, G. A., Rehm, P., Schlesinger, M., & Valletta, R. (2010). “Economic security at risk”. The Rockefeller Foundation.

Heslop, H. B. (2009). “Economic Security in an Index of Economic Well-being: The CSLS Approach to Economic Security”. Centre for the study of living standards.

Hunt, P., Nowak, M., & Osmani, S. (2005). “Principles and guidelines for a human rights approach to poverty reduction strategies”.

Kosny, M., & Piotrowska, M. (2013). “Economic security of households and their savings and credits”. National Bank of Poland Working Paper, (146).

Mahmood, S. S. (2013). “An Index of Economic Security for Three South Asian and Seven OECD Countries: Methodological Issues”. (Doctoral dissertation).

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2016). “States of Fragility 2016: Understanding Violence”. OECD Publishing.

Osberg, L. & Sharpe, A. (2009). "New Estimates Of The Index Of Economic Well-Being For Selected OECD Countries, 1981 - 2007". CSLS Research Reports 2009-11, Centre for the Study of Living Standards.

Osberg, L. (1998). “Economic Insecurity”. Sydney, Australia: Social Policy Research Centre, University of New South Wales.

Osberg, L. (2010). “Measuring economic insecurity and vulnerability as part of economic well-being: Concepts and context”.

Osberg, L., & Sharpe, A. (2002). “International comparisons of trends in economic well-being”. Social Indicators Research, Vol.58 (1), 349-382.

Osberg, L., & Sharpe, A. (2005). “How should we measure the “economic” aspects of well-being?”. Review of Income and Wealth, Vol.51 (2), 311-336.

Osberg, L., & Sharpe, A. (2009). “Measuring economic security in insecure times: New perspectives, new events and the index of economic well-being”.

Osberg, L., & Sharpe, A. (2011). "Beyond GDP: Measuring Economic Well-Being İn Canada And The Provinces, 1981-2010". CSLS Research Reports 2011-11, Centre For The Study Of Living Standards.

Osberg, L., & Sharpe, A. (2014). “Measuring economic insecurity in rich and poor nations”. Review of Income and Wealth, 60, S53-S76.

Osberg, L., & Sharpe, A. (2014). “The Impact of the Great Recession on Economic Wellbeing: How Different Are OECD Nations and Why?”. Wellbeing: A Complete Reference Guide, 1-27.

Osberg, L., Erksoy, S., & Phipps, S. (1998). “How to Value the Poorer Prospects of Youth in the early 1990s?”. Review of Income and Wealth, 44(1), 43-62.

Rohde, N., Tang, K. K., & Osberg, L. (2017). “The self-reinforcing dynamics of economic insecurity and obesity”. Applied Economics, Vol.49 (17), 1668-1678.

Rohde, N., Tang, K. K., Osberg, L., & Rao, D. P. (2017). “Is it vulnerability or economic insecurity that matters for health?”. Journal of Economic Behavior & Organization, Vol.134, 307-319.

Rohde, N., Tang, K. K., Osberg, L., & Rao, P. (2016). “The effect of economic insecurity on mental health: Recent evidence from Australian panel data”. Social Science & Medicine, Vol.151, 250-258.

Salzman, J. (2003). “Methodological choices encountered in the construction of composite indices of economic and social well-being”. Centre for the study of living standards.

Somavia, J. (2004). “Economic security for a better world”. International Labour Organisation.

UNDP. 1997. Human Development Report 1997: Human Development to Eradicate Poverty. http://www.hdr.undp.org/en/content/human-development-report-1997.

United Nations Development Programme (Ghana). (1997). Ghana Human Development Report. United Nations Development Programme.

United Nations. (2019). “World Population Prospects: Highlights”. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 1-46.

VERİ KAYNAKLARI

Eurostat. “Divorce indicators”, 2020. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_ndivind/default/table?lang=en (15 Kasım 2020).

Eurostat. “EU-SILC and ECHP Surveys”, At-risk-of-poverty rate by poverty threshold, age and sex, [LI_R_MD50] At risk of poverty rate (cut-off point: 50% of median equivalised income), https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_LI02__custom_391661/default/table?lang=en (15 Kasım 2020).

Eurostat. “EU-SILC and ECHP Surveys”, Relative at risk of poverty gap by poverty threshold - EU-SILC and ECHP surveys, [LI_GAP_MD50] Relative poverty gap (cut-off point: 50% of median equivalised income), http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do (15 Kasım 2020).

OECD. “Health Status: Causes of mortality, Number of Male Deaths”, https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=30115# (15 Kasım 2020).

OECD. “Social Protection and Well-being, Benefits, Taxes and Wages, Replacement rates in unemployment, Net replacement rate in unemployment, Family type: Single person without children, Unemployment duration (months) 6, Previous in-work earnings

OECD. “Social Protection and Well-being, Benefits”, Taxes and Wages, Replacement rates in unemployment, Net replacement rate in unemployment, Family type: Single person without children, Unemployment duration (months) 6, Previous in-work earnings

World Bank. “Health: Population: Structure, Population”, total (SP.POP.TOTL), https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL (15 Kasım 2020).

World Bank. “World Development Indicators (WDI)”, 2020, Environment: Food production index (2004-2006 = 100) (AG.PRD.FOOD.XD), https://data.worldbank.org/indicator/AG.PRD.FOOD.XD (14 Aralık 2020).

World Bank. “World Development Indicators (WDI)”, 2020, Environment: Food production index (2004-2006 = 100) (AG.PRD.FOOD.XD), https://data.worldbank.org/indicator/AG.PRD.FOOD.XD (14 Aralık 2020).

World Bank. “World Development Indicators (WDI)”, 2020, Social Protection & Labor: Economic activity, Employment in agriculture (% of total employment) (modeled ILO estimate) (SL.AGR.EMPL.ZS), https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS?contextual=ag-employment-by-gender (14 Aralık 2020).

World Bank. “World Development Indicators (WDI)”, 2020, Social Protection & Labor: Economic activity, Employment in agriculture (% of total employment) (modeled ILO estimate) (SL.AGR.EMPL.ZS), https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS?contextual=ag-employment-by-gender (14 Aralık 2020).

World Bank. “World Development Indicators (WDI)”, 2020, Social Protection & Labor: Unemployment, Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) (SL.UEM.TOTL.ZS), https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS (14 Aralık 2020).

World Bank. “World Development Indicators (WDI)”, 2020, Social Protection & Labor: Unemployment, Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) (SL.UEM.TOTL.ZS), https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS (14 Aralık 2020).

World Health Statistics. “World Health Statistics”, 2017, Health financing.

Ek Tablo1. Nüfus Yoğunluğuna Göre (Katkı Ortalaması) Genel ESI Sonuçları

Ağırlık Katsayısı Olarak Kullanılan Değişkenler	**Avusturya**	**Danimarka**	**Finlandiya**	**Fransa**	**Almanya**	**İrlanda**	**İtalya**	**Hollanda**	**Norveç**	**Polonya**	**Portekiz**	**İspanya**	**İsviçre**	**Türkiye**	**İngiltere**
Toplam Nüfusun Yüzdesi Olarak Çalışma Yaşı (15-64)	66.92	63.98	62.88	62.47	65.40	65.10	64.16	65.05	65.60	68.88	64.96	66.32	66.94	66.63	64.25
Hastalanma Riski Altındaki Kişilerin Oranı	100.00	100.00	100.00	100.00	100.000	100.00	100.00	100.00	100.00	100.000	100.000	100.000	100.00	100.000	100.000
Dulluk Riski Altındaki Kadınlar ve Çocuklar	65.34	63.06	61.13	61.29	63.61	65.05	62.59	64.11	64.35	66.66	63.84	64.83	65.67	66.53	63.55
45-64 yaş arası yaşlılık riski altında	18.91	19.42	20.79	19.28	21.29	13.15	22.23	18.37	16.59	16.34	21.16	18.91	18.23	8.05	18.16
Toplam	**251.17**	**246.47**	**244.80**	**243.04**	**250.29**	**243.29**	**248.99**	**247.54**	**246.55**	**251.87**	**249.96**	**250.06**	**250.84**	**241.21**	**245.96**
Katkı Ortalaması Ağırlıkları ve İlgili Endeksler															
Çalışabilecek Yaştaki Nüfus	0.266	0.260	0.257	0.257	0.261	0.268	0.258	0.263	0.266	0.273	0.260	0.265	0.267	0.276	0.261
Geçim Kaynağı Güvenliği Endeksi	0.854	0.883	0.777	0.735	0.921	0.750	0.672	0.860	0.914	0.776	0.701	0.371	0.932	0.545	0.860
Hastalık Riski Ağırlıkları	0.398	0.406	0.409	0.411	0.400	0.411	0.402	0.404	0.406	0.397	0.400	0.400	0.399	0.415	0.407
Hastalık Maliyetinden Güvenlik Endeksi	0.663	0.970	0.806	0.962	0.927	0.912	0.630	0.942	0.987	0.318	0.102	0.485	0.355	0.816	0.901
Evli Kadın Yüzdesi	0.260	0.256	0.250	0.252	0.254	0.267	0.251	0.259	0.261	0.265	0.255	0.259	0.262	0.276	0.258
Dulluktan Güvenlik Endeksi	0.783	0.786	0.972	0.915	0.726	0.983	0.105	0.897	0.834	0.613	0.449	0.143	0.860	0.630	0.706

45-64 Yaş Aralığı Nüfus	0.075	0.079	0.085	0.079	0.085	0.054	0.089	0.074	0.067	0.065	0.085	0.076	0.073	0.033	0.074
Yaşlılıkta Güvenlik Endeksi	0.763	0.832	0.984	0.901	0.773	0.867	0.104	0.878	0.780	0.648	0.546	0.154	0.814	0.399	0.683
Ekonomik Güvenlik Endeksi	**0.753**	**0.889**	**0.855**	**0.887**	**0.861**	**0.885**	**0.462**	**0.904**	**0.914**	**0.543**	**0.384**	**0.341**	**0.674**	**0.676**	**0.824**
Ülke Sıralaması	**9**	**3**	**7**	**4**	**6**	**5**	**13**	**2**	**1**	**12**	**14**	**15**	**11**	**10**	**8**